

36823

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

İş bu çalışma, jürimiz tarafından Atatürk ilkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Resat.. Genç..... *Resat Genç*

Üye : Prof. Dr. Abdurrahman.. Çaycı..... *Abdurrahman Çaycı*

Üye : Prof. Dr. Abdulhalik.. M.. Çay..... *Abdulhalik M. Çay*

Onay,

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../1993

.....

Prof. Dr. Hüsnü ARICI

(Enstitü Müdürü)

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

İşbu çalışma jürimiz tarafından Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nde DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : .....

Üye : .....

Üye : .....

O N A Y

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../1993

Enstitü Müdürü

İ Ç İ N D E K İ L E R

KUVAY-I MİLLİYE DÖNEMİNDE KUZEY-BATI ANADOLU (1919-1921)

Önsöz	I
Kısaltmalar	III
Giris	1

I. BÖLÜM

MİLLİ MUCADELE BAŞLARINDA KUZEY-BATI ANADOLU'NUN GENEL DURUMU

A) Bölgenin İdari Yapısı	12
B) Bölgenin Sosyo-Kültürel ve Demografik Yapısı	15
C) Bölgenin İktisadi Yapısı	22
D) Bölgedeki Askeri Durum	27
E) Bölgenin Stratejik Önemi	30

II. BÖLÜM

MONDROS MÜTAREKESİ'NİN UYGULANIŞI KARŞISINDA KUZEY-BATI ANADOLU VE KUVAY-I MİLLİYE HAREKETİNİN OLUŞMASI

A) Mütarekenin İlk Dönemlerinde Kuzey-Batı Anadolu (Ahmet İzzet Paşa, Ahmet Tevfik Paşa, İlk Dönem -Damat Ferit Paşa İlk Dönem Siyasi Gelişmeleri)	36
a) Yunan Hedefleri ve Megali İdea	38
b) Kuzey-Batı Anadolu Bölgesinde Azınlıkların (Yerli Rum ve Ermeni) Faaliyetleri	42
c) Osmanlı Hükümeti'nin Bir Girişimi -Heyet-i Nasiha- ...	49
B) İzmir'in İsgali ve Sonrasında Kuzey-Batı Anadolu: (Damat Ferit II. Kabine Dönemi -19 Mayıs 1919-20 Temmuz 1919)	56
a) İzmir'in Yunanlılar Tarafından İsgali	56
b) İzmir'in İsgaline Karşı Tepkiler	72
c) İsgale Karşı Mukavemet ve Kuvay-ı Milliye Hareketinin Doğuşu	76
d) Bölgede Teşkilat Oluşturma Faaliyetleri	83
1- Kocaeli Bölgesi	83
2- Bursa Bölgesi	90
3- Balıkesir Bölgesi ve Bekir Sami Bey'in Balıkesir-Bursa Yöresindeki Faaliyetleri	90
C) Yunan İsgallerine Karşı Sivil ve Askeri Direniş	107
a) Yunanlıların Ayvalık'ı İsgali ve Türk Direnişi	107
1- Belediye Çesmesi Protokolü	118
b) Balıkesir'in Direniş Merkezi Haline Gelmesi	130
c) Yunan İsgallerine Karşı 14.K.K. 'nca Alınan Tertibat ..	135
d) I. Balıkesir Kongresi	141
e) Bekir Sami Bey'in Bursa'ya Gelisi	143

VI

D) Teskilatlanmaya Karşı İstanbul Hükümeti'nin Tavrı- Kuvay-ı Milliye'nin Yapısı ve Bölgedeki Cepheleri	150
a) Anadolu'daki Teskilatlanma ve Kuvay-ı Milliye'ye Karşı Hükümetin Tavrı	150
b) Kuvay-ı Milliye'nin Yapısı -Kuvay-ı Milliye Talimatnamesi	160
c) I.Balıkesir Kongresi ve Kongre Sonrası Kuvay-ı Milliye -Cepheler-	167

III. BÖLÜM

HEYET-İ TEMSİLİYE'NİN TESKİLATLANMA DÖNEMİNDE KUZET-BATI ANADOLU (24 Temmuz 1919-12 Ocak 1920)

A) Erzurum ve Sivas Kongreleri Dönemi	171
a) II.Balıkesir Kongresi ve Kararları	171
b) Kuzey-Batı Anadolu'da Sivas Kongresi İçin Murahhas Tayinleri	187
c) Halil Paşa'nın (Kut) Kacırlılışı ve Bursa Yöresine Gelisi	190
d) Kongreler Karşısında İstanbul Hükümeti'nin Tutumu -İtilaf Devletlerinin Karşı Girişimleri- Milne Hattı'nın İlk Gündeme Gelisi	193
e) Sivas Kongresinde Batı Anadolu'ya Yönelik Faaliyetler ve Bölgedeki Yansımaları	203
f) Heyet-i Temsiliye'nin İstanbul'la İrtibat Kesme Kararı Karşısında Kuzey-Batı Anadolu	210
1- Heyet-i Temsiliye İrtibat Kesme Kararı	210
2- Balıkesir Yöresi -III.Balıkesir Kongresi	213
3- Kongre Sonrasında Balıkesir'in İstanbul'la İrtibatını Sürdürmesi	224
4- Kocaeli Bölgesi	228
5- Bursa ve Yöresinde Durum	235
6- Komutanların Bilecik Toplantısı	243
B) Sivas Kongresinden Sonraki Dönem	245
a) İstanbul ile Heyet-i Temsiliye'nin Yeniden İrtibat Kurması ve Bölgedeki Yansıması	245
1- Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin Heyet-i Temsiliye ile İrtibat Kurması	245
2- Heyet-i Temsiliye'nin Balıkesir Üzerindeki Baskısı ve IV.Balıkesir Kongresinin Ertelenmesi	247
3- Meclis-i Mebusan'ın Toplanma Yeri ile İlgili Tar- tışmalar -Bursa ile Bilecik'in Teklif Edilmesi....	252
4- Meclis-i Mebusan'a Seçilen Mebuslar	255
5- İstanbul Hükümetinin Anadolu'da Etkinlik Kurma Çabaları	257
b) İktidardan Düsmüş Olan Grubun Yeniden İktidara Gelme Hesapları -Milli Harekete Muhalif Bir Hareket Olusturma Çabalarının Bölgedeki Yansıması	259
1- Bursa ve Adapazarı Yöresi	259
2- Balıkesir Yöresi -İlk Anzavur Olayı	267

c) Gelişen Kuvay-ı Milliye Karşısında İtilaf Devletlerinin Bir Girişimi ve Buna Karşı İstanbul Hükümeti ve Milli Hareketin Tavrı	279
1- Milne Hattı'nın Oluşturma Girişimleri	279
2- IV.Balıkesir Kongresi	286
3- Milne'nin Girişimlerine Devam Etmesi	290
d) Muhalif Grubun Devam Eden Çabaları ve Neticeleri	292
1- Ahmet Anzavur'un Yeniden Toparlanması	292
2- İlk Anzavur Olayının Ortaya Çıkardığı Problemler .	296
3- Yalovalı İbo Meselesi	302
e) Bölgede Kuvay-ı Milliye'nin İhtiyaçlarının Temel Meselesi ve İstanbul Hükümetinin Tutumu	304
f) Yahya Kaptan Hadisesi -Tarafların Tutumu ve Olayın Sebep ve Sonuçları	310
g) İzmir'in İlhak Edileceği ve İstanbul ile Boğazların Beynelminel Hale Getirileceği Haberleri.....	325

IV.BÖLÜM

MECLİS-İ MEBUSAN DÖNEMİNDE KUZEY-BATI ANADOLU (12 Ocak 1920-11 Nisan 1920)

A) Meclis-i Mebusan'ın Faaliyet Dönemi Siyasi Gelişmeleri .	330
a) Meclis-i Mebusan'ın Açılışı ve Bölgenin Yaklaşımı ...	330
b) Meclis-i Mebusan'ın Açıldığı Sırada Ahmet Anzavur'un Durumu	331
c) Cevat ve Cemal Pasaların İstifalarında Bölgedeki Gelişmelerin Rolü	334
d) Akbaş Olayı	334
1- Akbaş Baskını	334
2- Akbaş Olayının Yankıları	342
e) Muhalif Grublarının İstanbul'da İktidarı Ele Geçirmek İçin Devam Eden Tesebbüslerinin Bölgedeki Yansımaları	356
1- II.Anzavur Olayı	356
f) İstanbul Hükümetiyle-Heyet-i Temsiliye Arasındaki Sürtüşmenin Bölgedeki Yansıması -Keşfi Bey Meselesi-	371
g) Ali Rıza Paşa Hükümetinin İstifası ve Salih Hulusi Paşa Kabinesi	375
h) V.Balıkesir Kongresi	378
B) İstanbul'un İsgali ile Bölgede Gelişen Olaylar	386
a) İsgal ve Meclis-i Mebusan'ın Kapatılması	386
b) İsgale Karşı Tepkiler	388
c) Geyve Boğazının Milli Kuvvetlerce Tutulması	390
d) İstanbul Hükümeti'nin Anadolu'daki Kontrolü Kaybetmeme Çabasının Bölgeye Yansıması -Yusuf İzzet Paşa Olayı (Komutanlar Meselesi)	393
e) İstanbul'un İsgali Üzerine Heyet-i Temsiliyece Bölgede Alınan Diğer Tedbirler ve İstanbul'dan Ankara'ya Geçişler	405
f) Salih Hulusi Paşa Hükümeti Döneminde Ahmet Anzavur'un Faaliyeti	409

C) İsgalden Sonra İstanbul'un Anadolu'da Denetimi Tekrar Ele Geçirme Çabalarının Bölgede Yansıması	411
a) Damat Ferit'in Yeniden İktidara Getirilmesi ve Girişimlerinin Etkileri	411
1- Damat Ferit İktidarı ve Politikası	411
2- Ahmet Anzavur'un Devam Eden Faaliyeti.....	417
3- Ahmet Anzavur Olayının Bastırılmasından Sonra Bölgede Milli Kuvvetlerce Yapılan Yeni Düzenleme	422
b) Damat Ferit'in Devam Eden Girişimleri -İstismar Ettiği Hususlar-	423
1- Kocaeli-Adapazarı-Bolu Yöresindeki Girişimler -Yöredeki Olayların Köken ve Sebepleri	423
2- Adapazarı'nda Kuvay-ı Milliye Olusturulması Sırasında Ortaya Çıkan Kargasa -Kuscubası Esref Olayı- ...	426
3- Kuscubası Esref Hadisesinin Kuvay-ı Milliye Aleyhine Bir Harekete Dönüşmesi.....	427
4- I.Düzce Olayı	429
5- Kuvay-ı Milliye'ye Karşı Yeni Bir Askeri Birlik Kuvay-ı İnzibatiye'nin Kurulması	434
c) Bölgede Bas Gösteren Olaylar Karşısında Ankara'nın Bir Girişimi	436
1- Yarbay Mahmut Bey'in Harekâtı ve Çabaları	435
2- Yarbay Mahmut Bey'in Asilerce Öldürülmesi	438

V.BÖLÜM

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ DÖNEMİNDE KUZEY-BATI ANADOLU (23 Nisan 1920 -Kuvay-ı Milliye'nin İlgasına Kadar)

A) İç Gelişmeler	441
a) Büyük Millet Meclisi'nin Açılışı ve Memleketin Yönetimini Ele Alışı	441
b) Büyük Millet Meclisi'nin Açılışından Sonra Adapazarı Hendek-Düzce Yörelerinde Durum	442
c) İstanbul'da Kuvay-ı İnzibatiye Birliklerinin Tanzimi ve İzmit'e Getirilmeleri	444
d) Kuvay-ı İnzibatiye'nin Karşılaştığı İlk Direniş	449
e) Son Gelişmeler Karşısında Milli Kuvvetlerce Geyve'de Alınan Tertibat	451
f) Ahmet Anzavur'un Adapazarı'na Gelerek Kuvay-ı Milliye Üssü Geyve'ye Taarruzu	452
g) Milli Kuvvetlerin Karşı Taarruzu ve Muhalif Hareketin Bastırılması	458
h) Kuvay-ı İnzibatiye'nin Milli Kuvvetlere Taarruzu ve Akibeti	465
B) Dış Gelişmeler -Yunan Askeri Harekâtı-	472
a) Kuzey-Batı Anadolu'da Yunan Askeri Harekâtı	472
1- Balıkesir ve Yöresinin İlgali	476
2- Bursa'nın İlgali	484
b) Yunan Askeri Harekâtının Yankısı, Alınan Tedbirler ve Genel Durum	492
1- Bursa'nın İsgalinin Meclisteki Yankısı	492

2- Bursa İsgalinden Sonra Milli Kuvvetlerce Bölgede Alınan Tertibat	494
3- İsgalden Sonra Bursa'daki Durum	497
4- İnegöl Hadisesi	498
5- Kocaeli Bölgesinde Durum	500
c) Yunan İsgal Harekâtından Sonra Ortaya Çıkan Siyasi Gelişmeler	503
C) Bölgede Tekrar Başgösteren İsyan Hareketleri ve Azınlıkların Faaliyetleri.....	506
a) Nuhveren Hadisesi	506
b) II.Düzce Olayı	508
c) İsgalden Sonra Bursa ve Kocaeli Yöresinde Yerli Rum ve Ermenilerin Faaliyetleri	512
D) İstanbul Hükümeti ve Taraftarlarının Yeni Girişimleri ..	515
a) Anadolu'ya Karşı Kullanılmak Üzere Yeni Bir Kuvvet Olusturma Çabası -Kuvay-ı Seferiye-	515
b) İzmit Mutasarrıfı İbrahim Hakkı'nın Bir Girişimi -Adapazarı'nın İsgali	525
E) Yunan İsgal Birliklerinin İsgali Müteakip Aylarda Bölgedeki Faaliyetleri ve Bölgede Genel Durum	527
a) Ağustos Ayı Başlarında Kocaeli Bölgesinde Yunan Faaliyetleri	527
b) Yunan Harekâtı ve Faaliyetleri Karşısında Milli Kuvvetlerin Aldığı Tertibat	528
c) Eylül Ayında Kocaeli Taraflarında Yunan Faaliyetleri	534
d) Gelişmeler Karşısında Adapazarı ve Sapanca'da Yerel Yönetimlerce Tarafsız Nizamın Tesisi	534
e) Ekim Ayında Bölgedeki Yunan Faaliyetleri	542
f) Yerli Rum ve Ermenilerin Harekât Boyunca Yunanlılara Kılavuzluk Yapmaları	544
F) Milli Kuvvetlerin Yunan Kuvvetlerine Karşı Bir Askeri Harekâtı "Gediz Taarruzu" ve Sonrası Gelişmeler Kuvay-ı Milliye'nin İlgası	544
a) Gediz Taaarruzu Öncesi Damat Ferit'in İktidardan Düşmesi	544
b) Gediz Taarruzu ve Akibeti	545
c) Yeni Hükümetin Bir Girişimi -Bilecik Mülekâtı-	551
d) İsgal Bölgesinde Kalan Milli Kuvvetlerin faaliyetleri	554
e) Ahmet Anzavur'un Tekrar Sahneye Çıkışı	556
1- Ahmet Anzavur'un Son Harekâtı ve Yunanlılarla İsbirliğine Girmesi	556
2- Ahmet Anzavur'un Sonu	561
f) Düzenli Ordunun Kuruluşu İle Kuvay-ı Milliye'nin İlgasının Bölgedeki Yansıması	562
1- Düzenli Ordunun Kuruluşu	562
2- Bursa ve Kocaeli Bölgesindeki Milislerin Orduya Bağlanması -Kocaeli Grubunun (Kumandanlığının) Tesekkülü	567

SONUC	570
BİBLİYOGRAFYA	583
I- Kaynaklar	583
A- Yayınlanmamış Kaynaklar	583
B- Yayınlanmış Kaynaklar	583
1- Arşiv Belgeleri	583
2- Hatıratlar	583
3- Zabıtlar	586
II- ARASTIRMALAR	586
a- Bölgeyle Direkt ilgili Olanlar	586
b- Genel Nitelikte Olanlar	589
III- SÜRELİ YAYINLAR	595
a- Dergiler-Yıllıklar	595
b- Gazeteler	595
EKLER	597

Ö N S Ö Z

Milli Mücadele harekâtının başladığı Mondros mütarekesinin uygulanışından itibaren düzenli ordunun kuruluşuna kadar geçen devreyi Kuvay-ı Milliye dönemi olarak nitelendirmek gerekir. Çünkü bu dönemde yapılan mücadele zor şartlarda oluşturulan milli kuvvetlerle verilmişti. Ki, Kuvay-ı Milliye adıyla teşkilatlanan bu güçler düzenli ordu kuruluncaya kadar büyük faaliyetlerde bulunmuşlar, çok önemli işleri başarmışlardı.

Milli Mücadele ise çöken bir imparatorluğun enkazları üzerinde. İmparatorluğun arta kalan unsurlardan çağdaş anlamda bir "Milli Devlet" kurma gayesine yönelik yeniden doğuş hareketi olarak nitelendirilebilir. İşte Milli Mücadele'nin önemli bir kısmı gerek stratejik konumu gerekse sosyal yapısı itibariyle ilginç bir çatışma sahası durumunda bulunan Kuzey-Batı Anadolu olarak tespit ettiğimiz günümüz vilayet taksimatına göre de Balıkesir-Bursa-Bilecik-Sakarya-Kocaeli ile İstanbul'un Anadolu yakası ve Bolu'nun Düzce ilçesini kapsayan bölgede cereyan etti.

Nitekim Milli Mücadele liderlerinin hem iç hem de **dış cephe** özelliği taşıdığını belirttikleri bölge, hem İstanbul yönetimi hem de itilâflar ve onların desteklediği Megali İdea peşinde koşan Yunanlıların yoğun bir şekilde faaliyetlerine ve bunlara karşı koymaya çalışan milli kuvvetlerin mücadelelerine sahne oldu.

Bu sebeple burada cereyan eden olayların araştırılıp gün ışığına çıkarılması Milli Mücadele tarihinin aydınlatılması

açısından büyük önem taşımaktadır.

İşte bu açıdan Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsünde Doktora Tezi olarak hazırlanan bu çalışma, dönemin kritik bölgelerinden birine mütevazî bir ışık tutmak gayesine yöneliktir.

Bu düşüncelerle çalışmamı en geniş şekilde yapmak, böylece gelişen olayları mümkün olduğunca en açık şekilde ortaya koymak için imkan nispetinde arşivlerden yararlanma yoluna gittim. Bu cümleden olarak Başbakanlık Arşivi Bâb-ı Ali Evrak Odası belgeleri, Genel Kurmay A.T.A.S.E. Arşivi belgeleri taranmış, Türk Tarih Kurumu Arşivi Bekir Sami Dosyası ile Ali Orhan İlkursun ve Tefrik Bıyıklıoğlu Dosyası yine Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivinde çalışmamızla ilgili belgeler gözden geçirilmiş ve bunlardan faydalanılmıştır.

Bunların yanı sıra yayınlanmış belgeler, hatıratlar, Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları ile Zabıt cerideleri yine konuyla ilgili yayınlanmış kitaplar, makaleler mümkün olduğunca taranarak bunlardan faydalanılmıştır.

Bunların yanında zamanın İstanbul basını ile elde edilebildiği kadar bölge basını, Hakimiyet-i Milliye ve günümüz basın organları da taranarak onlardan da istifade edilmiştir.

Bu şekilde toplanan bilgiler elden geldiğince değerlendirilmiş ve zamana ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Bu tezin hazırlanışı sırasında tenkitleri, yönlendirmesi ve teşviki ile bana devamlı yol gösteren değerli hocam aynı zamanda tez danışmanım Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Abdurrahman

Caycı'ya, yine aynı şekilde Enstitü Müdür Yardımcısı Prof. Dr. Abdulhaluk Cay'a teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca çalışmalarım sırasında bana her türlü anlayış ve kolaylıklar gösteren Başbakanlık Arşivi, A.T.A.S.E. Arşivi çalışanlarına, Türk Tarih Kurumu Arşivinde çalışmalarım sırasında bana büyük kolaylık sağlayan Sayın Sedat Ringöl'e, yine tezin yazımında büyük emeği geçen değerli arkadaşım Sabit Duman'a bu vesileyle şükranlarımı belirtirim.

Ankara, Kasım 1993

ADNAN SOFUOĞLU

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen eser

A.T.A.S.E. : Askeri Tarih Araştırma ve Stratejik Etüt Dairesi
Başkanlığı

A.T.T.B. : Atatürk Tamim Telgraf ve Beyannameleri

B.M.M.G.C.Z. : Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları

bkz. : Bakınız

B.T.T.D. : Belgelerle Türk Tarihi Dergisi

B.A.B.E.O. : Başbakanlık Arşivi Bâb-ı Ali Evrak Odası

B.M.M.Z.C. : Büyük Millet Meclisi Zaabıt ceridesi

C. : Cilt

D. : Defter

Fh. : Fihrist

H.T.V.D. : Harp Tarihi Vesikası Dergisi

H.T.M. : Hayat Tarihi Mecmuası

i.Ü. Ed. Fak. : İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

K. : Kısım

k. : kitap

K.K. : Kolordu Komutanı

Kl. : Klasör

M.B.D. : Mülkiyeliler Birliği Dergisi

s. : Sayfa

S. : Sayı

T.V. : Takvim-i Vekayi

T.I.H. : Türk İstiklâl Harbi

T.B.M.M. : Türkiye Büyük Millet Meclisi

T.I.T.E. : Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü
T.D.T.Y.K. : Türk Dil ve Tarih Yüksek Kurulu
T.C.D.D. : Tarih Coğrafya Dünyası Dergisi
T.T.K. : Türk tarih Kurumu
v.d. : ve devamı
Z.C. : Zabıt ceridesi

GİRİŞ

Milli Mücadele hareketini daha iyi kavramak ve değerlendirmek için bu sayfaya gelinceye kadar meydana gelen gelişmelerin kısa bir değerlendirmesini yapmak bir zaruret olduğu ayrıca konumuz açısından da faydalı olacağı kanaatindeyim.

Bilindiği gibi Türklerin Anadolu'ya girişlerinden itibaren Avrupa devletleri, Türkleri, her fırsatı değerlendirerek Anadolu'dan atmak için çaba sarfetmişleridir. Avrupalıların "Şark Meselesi"¹ diye adlandırdıkları bu mesele, önce Avrupaya doğru ilerlemeye başlayan Türklere karşı Avrupa topraklarını nasıl koruyabilmek ve 1683 Viyana bozgunundan sonra da Türkleri Avrupa topraklarından nasıl atabilmek yönünde gelişmiştir². Bilahare Osmanlı Devleti'nin zayıflığı gittikçe artması ve devletin bunu gideremiyerek devamlı gerilemesi karşısında "Şark Meselesi" Avrupa devletleri nazarında "hasta adam" Osmanlı Devleti'nin mirasının paylaşılması meselesi haline geldi³. Bu durum da Osmanlı Devleti topraklarını emperyalist devletlerin bir rekabet sahası haline getirdi. Bu rekabet XIX yüzyıl başlarına kadar İngiltere, Fransa ve Rusya arasında olmaktadır. Ancak özellikle Fransız ihtilalinin ortaya çıkardığı milliyetçilik akımlarının bir sonucu olarak 1870 de İtalya ve 1871 de Almanya'nın milli birliklerini tamamlayarak Avrupada birer siyasi teşekkül olarak ortaya çıkmaları ve bilahare bunların da sömürgecilik faaliyetlerine başlaması dünyanın diğer bölgelerinin yanısıra Osmanlı Devleti üzerinde de rekabet eden devletleri arttırdı. Aynı zamanda

---

1- Bayram Kodaman, Şark Meselesi Işığında Sultan II. Abdülhamit'in Doğu Anadolu Politikası, İstanbul, 1983, s.7; Ayrıca Şark meselesi hakkında geniş bilgi için bkz. Yusuf Akçura, Şark Meselesi, Eski Türkçe Basım

2- Yuluğ Tekin Kurat, Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması. Ankara, 1986, 2.Baskı, s.9

3- Nuri Köstüklü, Milli Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları, Ankara, 1990, s.9

Avrupadaki siyasi dengeyi de bozdu. İngiltere tek güç olmaktan çıktı. Bilahare bu emperyalist devletlerin çatışan çıkarları ve ortak menfaatleri Avrupada yeni dengelerin oluşmasına sebep oldu. Neticede gelişen olaylar bu devletleri bloklaşmaya götürdü. Böylece Avrupa'da XX. Yüzyıl başlarında Üçlü İtilaf (İngiltere, Fransa, Rusya) ile Üçlü İttifak (Almanya, Avusturya-Macaristan, İtalya) adıyla iki blok oluştu⁴.

Avrupada ortaya çıkan bu siyasi gelişmeler karşısında Osmanlı İmparatorluğu parçalanma sürecine girmiş bir çevre imparatorluğu⁵ olarak, çıkarları birbirleriyle çelişen milletlerin oluşturduğu oldukça oynak bir denge içinde varlığını sürdürme çabası içine girmişti. Bu durumda Osmanlı Devleti yöneticileri Tanzimat öncesinde olduğu gibi bir denge siyaseti takip etmeye ve gerektiğinde bir devlete karşı O'nun baş rakibi olan diğer bir devlete yaslanma politikası gütmeye başlamışlardı⁶.

Diğer taraftan bu dönemde taraf devletlerle yapılan, daima barışın ve "statquo"nun korunması ve Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünün muhafazası gibi esasları ihtiva eden antlaşmalar, esasında Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarının paylaşılması için en uygun şartların oluşmasını beklemekten başka bir şey değildir. Nitekim şartlar oluştukça Osmanlı Devleti'nden topraklar koparılmaktaydı.

Yine bu sırada devlette çözülmeyi durdurma endişesi içinde Tanzimat ve Meşrutiyet hareketleri ortaya çıktı ki 1908 de de, Devletin

---

4- Bu konu hakkında geniş bilgi için bkz, Fahir Armaoğlu, Siyasi Tarih, Ankara, 1973, ss.197-200, 219-236

5- İlhan Tekeli, "İttihat ve Terakki ve Dış Politika" Toplum Bilim, Kış 1985, s.28, ss.111-129

6- Tanzimattan Berlin Kongresine kadar İngiltere Osmanlı Devletinin toprak bütünlüğünü savundu, Ancak Abdülhamit'in Mithat Paşa'yı tasfiye etmesinden sonra, İngiltere, Tanzimattan bu yana Tanzimat pasaları aracılığıyla elinde tutmaya çalıştığı Osmanlı siyasetindeki etkinliğini yitirdi. II. Abdülhamit de bu dönemde İngiltere'ye karşı O'nun baş rakibi olan Almanya'ya yaslanmaya başladı. Sina Aksin, Osmanlı Hükümetleri ve Milli Mücadele, İstanbul, 1983, s.20

bu gidisatını durdurmak ve dağ gibi yığılan problemleri parlamenterizmle çözmek gayesiyle Mesrutiyet ikinci defa ilan edildi⁷. Nitekim II. Mesrutiyet ile çok partili rejime geçildi. Anayasa da yapılan değişiklikle tanınan toplantı ve dernek kurma hürriyeti üzerine bir çok dernek kuruldu. Bu durum fikri alanda bir çok çalkantıları da beraberinde getirdi. Bu sırada ülkeyi dağıt maktan kurtarmak hedef ve gayeleriyle, Garpcılık, İslamcılık, Türkcülük gibi ideolojik cereyanlar da ortaya çıktı⁸.

Ancak II.Mesrutiyet de öncekiler gibi devletin biribiri üzerine dağ gibi yığılan dertlerine deva olamadı. Hatta icerde ortaya çıkan didişmeler ve ayaklanmalar sebebiyle devlet daha ziyade sarsılmaya başladı. Daha öncekilerde olduğu gibi diğer devletler de bu ortamdan yararlandılar. Nitekim Avusturya, Boğazlardaki Rus isteğini destekleyerek askeri işgal altında bulundurduğu Bosna-Hersek'i ilhak etti, Bulgaristan Prenslığı istiklalini ilan etti. Muhtar bir vilayet olan Girit Meclisi de Yunanistan'a katılma kararı aldı⁹. Bu gelişmelerin dışında ülkedeki bu kaos ortamından yararlanmak isteyen İtalya 1911 de Trablusgarb'ı işgal etti. Yine 1912 yılında Osmanlı Devleti Balkanlarda daha önce kendisine tabi olan yeni devletler, Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan'ın oluşturduğu ittifakla savaşmak zorunda kaldı¹⁰. Yine Trablusgarb ve Balkan savaşlarında Osmanlı Devleti'nin yenilgisi ve Devletin milletlerarası plandaki zayıflığı Rusya'nın da Boğazlar üzerindeki içtihasını kamçıladi¹¹.

7- Sıtkı Aydınel, Güney Batı Anadolu'da Kuvay-ı Milliye Harekati, Ankara, 1990, ss.8-9

8- Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler, İstanbul, 1984, C.I, s.6

9- Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyılın Siyasal Tarihi, Ankara, 1984, s.41

10- Bu konuda geniş bilgi için bkz, Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkilâbı Tarihi, Ankara, 1983, C.II, K.I,2,3, Armaoğlu, Siyasal Tarih, ss.322-349

11- Fahir Armaoğlu, Siyasal Tarih, s.411

Diğer taraftan Birinci Balkan savaşında Osmanlı kuvvetlerinin kısa zamanda yenilgiye uğraması, Osmanlı Devletinde, askeri teşkilatın düzenlenmesi ve kuvvetlendirilmesi meselesini gündeme getirdi. Ayrıca milletlerarası yalnızlıktan kurtulmak için de müttefik arama teşebbüsleri başlatıldı¹². Nitekim Osmanlı Devleti yöneticilerinin Üçlü İtilaf ve Üçlü İttifak nezdindeki teşebbüsleri sonucunda o günkü siyasi ortam içinde Üçlü İttifak saflarında devlet yerini aldı¹³. Böylece 1914'de Birinci Dünya Savaşı başlarken Üçlü İttifak saflarında yerini almış bulunan Osmanlı Devleti bilahare Ağustos 1914 de savaş çıktıktan bir müddet sonra da İttifak saflarında savaşa katıldı¹⁴.

Bu durumda Birinci Dünya Savaşı başlamadan az önce yapılan bir demiryolları nüfuz bölgeleri paylaşması ile ilgili Avrupa devletlerinin girişimleri¹⁵, şimdi Osmanlı Devleti topraklarını paylaşma çalışmalarına dönüştü. Nitekim, harp esnasında İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya aralarında Osmanlı Devleti topraklarını paylaşan gizli antlaşmalar yaptılar.

İlk olarak 4 Mart-10 Nisan 1915 tarihlerinde İngiltere-Rusya-Fransa arasında, Londra'da yapılan görüşmelerden sonra İstanbul Antlaşması imzalandı. Buna göre; İstanbul ve Canakkale Boğazları, Marmara Denizi, Gelibolu Yarımadası, Midye-Enez hattına kadar Trakya, Bozcaada ve İmroz (Gökçeada) ile Sakarya nehrine kadar Kocaeli yarımadası Rusya'ya

---

12- Bu konuda geniş bilgi için bkz. Y.Hikmet Bayur, Türk İnkılâbı Tarihi, C.II, K.3, s.281 vd; Cemal Paşa, Hatıralar, İstanbul, 1959, Selek Yayınları, ss.67-119; Cemil Bilsel, Lozan, İstanbul, 1933, C.I, s.139 vd; Fahir Armaoğlu, Siyasi Tarih, ss.411-421

13- Fahir Armaoğlu, Siyasi Tarih, ss.419-421; Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılâbı Tarihi, C.II, K.4., s.630

14- Osmanlı Devletini savaşa sürükleyen sebepler için bkz. Mithat Sertoglu, "Birinci Cihan Savaşına Girişimizin Gerçek Sebepleri", B.T.T.D., No.15, Kasım 1968, ss.3-13; Kazım Karabekir, Cihan Harbine Nasıl Girdik, İstanbul, 1937; Harp Kabinelerinin İsticvabı, Vakıf matbası, İstanbul 1933, Fahir Armaoğlu, Siyasi Tarih (1789-1950), Ankara, 1967, ss.286-315; Y.Hikmet Bayur, a.g.e., C.III, K.I

15- Sina Aksin, a.g.e., s.21

birakılıyordu. Izmit körfezinin güney yakasındaki kuşağı ise daha sonra tespit edilecekti¹⁶. Bunun akabinde 26 Nisan 1915 de İngiltere-Fransa-Rusya ve İtalya arasında Londra Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma ile de İtalya'nın 12 Adalar üzerinde 1912'den beri Bab-ı Ali'ye karşı sürdürdüğü egemenlik iddiası kabul edildi. Bunun yanında Osmanlı Devleti'nin Anadolu topraklarının paylaşılması durumunda, İtalya'nın da "Antalya yörelerinde hakkına düşen hisseye sahip olacağı ve eğer Fransa, İngiltere ve Rusya savaş sırasında Bab-ı Ali'nin Asya kıtasındaki bazı topraklarını işgal edecek olurlarsa, Antalya ilinin Akdeniz'i çevreleyen yöreleri" İtalya'ya bırakılacağı kabul edilmekteydi¹⁷. Yine 9-16 Mayıs 1916'da "Sykes-Picot" Antlaşması imzalandı ki bu antlaşma, daha önce 3 Ocak 1916'da Sykes-Picot'un yaptıkları sözleşme, 26 Nisan 1916'da Sen Petersburg'da Rusya'ya gösterilerek ve verilen yeni bazı yerler karşılığında kabul edildi¹⁸. Buna göre de Fransa; Suriye kıyıları ve hinterlandı ile birlikte Kilikya, Kayseri dışında kalmak şartıyla Sivas, Elazığ (Harput), Maraş, Antep ve Mardin ile Halep-Sam-Musul üçgeni ihtiva eden bölgeyi, İngiltere ise Basra'dan Bağdat'a kadar tüm Güney Mezopotamya ve bunun dışındaki bazı yöreleri nüfuz bölgesi olarak alıyordu¹⁹. Nihayet 17 Nisan 1917'de St. Jean de Maurienne Antlaşması yapıldı. Bu antlaşma ile de; Antalya, Mentese Sancağı, Konya ilinin büyük bir kısmı, İzmir ve Kuzeyindeki bir

---

16- Yuluğ Tekin Kurat, a.g.e., s.17; Salahi R. Sonyel, Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, Ankara, 1973, C.I. s.2

17- Yuluğ Tekin Kurat, a.g.e., s.18; Salahi R. Sonyel, a.g.e. C.I. s.2; Türk İstiklâl Harbi, Ankara, 1962, Genel Kurmay Yayını "Mondros ve Tatbikatı", C.I., s.8

18- Rusya bu antlaşmayı Erzurum, Trabzon, Bitlis illeri ile Muş, Siirt ve Türk-İran sınırını içeren kuşağın da kendilerine verilmesi karşılığında kabul ediyordu. Yuluğ Tekin Kurat, a.g.e., s.19; Kemal Melek, Doğu Sorunu ve Milli Mücadelenin Dış Politikası, İstanbul, 1985, ss.27-32

19- Salahi R. Sonyel, a.g.e. C.I. s.2; Yuluğ Tekin Kurat, a.g.e., ss.19-20; Türk İstiklâl Harbi, "Mondros ve Tatbikatı", C.I,ss.7-8

kısım nüfuz bölgesi olarak İtalya'ya verilmesi kabul edilmekteydi²⁰.

Esasında bu gizli antlaşmalar İtilaf Devletleri arasında bazı ayrıcalıklar meydana getirmiyor da değildi. Ancak taraflar şimdilik sessiz kalmaktaydılar. Bir taraftan bu antlaşmalar yapılırken diğer taraftan bütün şiddetiyle devam eden savaş da İttifaklar aleyhine bir seyre girdi. Ancak bu sırada 1917 Ekim ihtilali ile Rusya'da rejim değişikliği oldu ve Sosyalist-Enternasyonalı yayınlayan Bolşevikler yönetimi ele aldı. Bundan sonra Ruslar yapılmış olan gizli antlaşmaları 24 Kasım'da açıkladılar ve 22 Aralık 1917'de de Brest-Litovsk'de İttifaklarla barış görüşmelerine başladılar²¹.

Bu gelime müttefiklerin durumunu zayıflattı. Fakat Müttefik Devletlerin özellikle İngiltere'nin tesvikiyle A.B.D.'nin 6 Nisan 1918'de savaşa girmesiyle durum yine müttefikler lehine döndü.

A.B.D. Başkanı Wilson savaşa girmeden önce 8 Ocak 1918'de savaş sonrası barış şartlarını ihtiva eden 14 maddelik barış programını açıkladı²². İlan edilen bu 14 prensibin birinci ve özellikle onikinci maddesi Türklerin mukadderatı ile ilgili idi ki bu maddeler şunları ihtiva etmekteydi²³.

1. Madde: Barış antlaşmaları açık olarak herkesçe bilinmek üzere yapılmalı, bundan sonra devletler arasında hiç bir biçimde özel

---

20- Bu antlaşmayı Rusya'nın da tasdik etmesi gerekiyordu. Ancak o sırada Rusya'da ortaya çıkan karışıklık ve itilaf ortamı ve bilahare meydana gelen ihtilal yüzünden Rusya bu antlaşmayı tasdik edemedi. Zaten Çarlık politikasınının savaş gayelerine sım sıkı sarılan Kerenski Hükümeti Boğazlarda İtalya konsuluğunu kabul etmek eğiliminde değildi. Diğer taraftan 1917 ihtilaliyle iktidara gelen Bolşevikler bu antlaşmayı onaylamadıkları gibi diğer bütün gizli antlaşmaları da açıkladılar. Yuluğ Tekin Kurat, a.g.e., ss.20-21

21- Yuluğ Tekin Kurat, a.g.e., s.21

22- Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e. C.III, K.4, s.625; Bu aynı zamanda Sosyalist Enternasyole cevap olduğu gibi dünyanın iki ayrı ideolojik bloka ayrılmasının da temelini teşkil etmekteydi.

23- Wilson Prensiplerininin tamamının geniş bir özeti bkz. Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e. C.III, K.4, ss. 625-627

antlaşmalar yapılmamalı ve herkesin gözü önünde işleyen açık bir diplomasi olmalı.

12. Madde: Şimdiki Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk kısımlarına karşılıksız bir egemenlik sağlanmalıdır. Ancak bu sırada Devletin idaresi altında yaşamakta bulunan milletler de mevcudiyetlerince gerçek bir emniyeti haiz olmalı ve tam olarak gelişebilmelidir. Bağımsızlıkları onlara verilmelidir. Çanakkale Boğazı devamlı olarak bütün milletlerin gemilerine açık bulunacaktır ve bu milletlerarası garanti altına konulacaktır.

Wilson Prensipleri genelde müttefikler, İngiltere, Fransa ve İtalya tarafından pek benimsenmedi. Çünkü bu, gizli antlaşmalara aykırı bulunmaktaydı. Osmanlı Devleti'nde ise bu prensipler, gizli antlaşmalara rağmen, Amerika'nın Türkiye'nin bütünlüğü ve egemenliğini güvence altına alacağı şeklinde yorumlandı²⁴. Bu arada taraflar arasında barış girişimleri de başlamıştı.

Bu gelişmeler olurken Osmanlı Devleti'nde de bazı siyasi gelişmeler oldu. Sultan V. Mehmet Reşat 3 Temmuz 1918'de öldü. Yerine 4 Temmuz 1918'de Mehmet Vahdeddin (6. Mehmet) tahta geçti. Bu sırada harp Devletin aleyhine seyretmeye başlamıştı. Nitekim Filistin Cephesinde vaziyet tehlikeli bir hal almıştı. Ayrıca 29 Eylül 1918'de Bulgaristan da Müttefiklerden mütareke istemisti. Hele bu durum Türkiye için son derece tehlikeli idi. Bu gelişmeler karşısında Osmanlı Devleti de barış görüşmeleri için teşebbüslere başladı. Bu durumda Talat Paşa kabinesi çekildi. Yerine İzzet Paşa kabinesi kuruldu ki bu aynı zamanda İttihat ve Terakki iktidarının sonuydu. Yeni kabine işe başlar başlamaz Küt-ül-Amare'de esir edilen İngiliz Generali Townshend vasıtasıyla İngiltere ile irtibat sağlandı. Neticede, İngiliz Akdeniz Filosu Komutanı Vice-Amiral Calthorpe İtilaf Devletleri adına, Bahriye Nazırı Rauf, Reşat

24- Yuluğ Tekin Kurat, a.g.e., ss.36-37

Hikmet ve Sadullah Beyler de Osmanlı Devleti adına Mondros ateskes antlaşmasını imzaladılar²⁵.

Ateskes antlaşması 24 maddeden oluşuyordu ve çok ağır hükümleri ihtiva etmekteydi. Antlaşmada Wilson Prensiplerinin Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren maddeleri hiç dikkate almadığı gibi antlaşma istismara da çok müsait idi.

Özellikle bazı maddeler Osmanlı Devleti'ni tamamen savunmasız hale düşürüyordu ki Müttefikler sun'i sebeplerle çıkartılacak karışıklıklarla emniyetlerinin bozulduğu ileri sürülerek ülkenin önemli stratejik bölgelerini işgal etme hakkını elde etmekteydiler. Bu maddeler şunlardı:

I. Madde: Çanakkale ve Karadeniz Boğazlarının açılması ve Karadeniz'e geçmenin sağlanması. Çanakkale ve Karadeniz Boğazlarının müttefikler tarafından işgali

5. Madde: Hudutların muhafazası ve iç güvenliğin korunması için lüzumlu olan kuvvetler dışındaki tüm Türk Ordularının derhal terhisi

7. Madde: müttefikler, emniyetlerini tehdit edecek vaziyetin ortaya çıkması halinde herhangi bir stratejik noktayı işgal hakkına haiz olmaları.

24. Madde: "Vilayet-i Sitte'de" karışıklık çıkarsa bu vilayetlerin herhangi bir kısmının işgal hakkını itilâf Devletleri muhafaza etmeleri²⁶.

25- Daha geniş bilgi için bkz, Selahattin Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C.I, Ankara, 1973, ss.10-33; Sina Akşin, a.g.e., ss.17-32, 51-64; Esasında İngiltere'nin Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki siyaseti bu devletle yapılan cephelelerdeki savaşın esas yükünün kendisinin çektiğini ileri sürerek arslan payını kapmaktı. Yaşar Akbıyık, Milli Mücadele'de Güney Cephesi (Maras), Ankara, 1990, ss.5-6

26- Mondros mütarekesi maddeleri tam metni için bkz. Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e. C.III, K.4, ss.742-746; Ali Türkgeldi, Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi, Ankara, 1948, ss.33-34; 66-68; Lord Kinross, Atatürk, İstanbul, 1972, ss.128-129; İsmet İnönü, "Devlet Kurucusu Atatürk", Belleten XXXIII, No.129 Ocak 1969, sss.1-2; "Rauf Orbay'ın Hatıratı", Yakın Tarihimiz, No.XV, s.49; Takvim-i Vekayi, 3-11.1918

Nitekim mütarekeden sonra İtilâf Devletleri imzalanan Mondros ateşkes antlaşmasını istismar ederek yaptıkları gizli antlaşmalardaki nüfuz bölgelerini işgal etmek üzere harekete geçtiler. Diğer taraftan mütareke imzalanmadan evvel, Muharip ve Cephe gerisi teşkilatıyla 400 000'i aşan Türk Ordusu²⁷, mütareke tatbikatından sonra bu sayı iyice düştü ve bazı birlikler kadro haline geldi²⁸.

Bu gelişmeler sırasında Yunanistan'ın durumuna gelince: bu devlet Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını kazandıktan beri, "Megali İdea" diye adlandırdıkları, merkezi İstanbul'da olan Bizans-Yunan İmparatorluğu'nu canlandırmaya yönelik politika izlemekteydiler²⁹.

Yunanlılar bu hedeflerine ulaşabilmek için propogandalarının ağırlık merkezini "Türk Vahşeti ve Türklerin geri bir millet olduğu, bu sebeple büyük Yunanistan'ın kurulması" lüzümü üzerine inşa ettiler. 1900'lü yıllardan itibaren de basın-yayın yoluyla bu fikirlerini dünya kamuoyuna yaymaya çalışmaktaydılar³⁰.

Yunanistan hedeflerine ulaşmak için de daima Avrupa'da bir büyük devlete dayanma ve özellikle Osmanlı Devleti'nin en sıkışık zamanlarından faydalanma politikası izlemekteydi³¹.

Nitekim Venizelos 1910'da iktidara geçtikten sonra Balkan harplerinden faydalanarak topraklarını genişletmek için Osmanlı Devleti'ne karşı savaşa girdi. Böylece topraklarını bir misli büyüttüğü gibi, çoktan beri göz diktiği Selanik Limanı'nı da ele geçirdi³².

27- **T.İ.H.** "Mondros ve Tatbikatı", C.I. s.49

28- Geniş bilgi için bkz. **T.İ.H.** "Mondros ve Tatbikatı", C.I. s.57 v.d.

29- Michael Llewelyn Smith, Anadolu üzerindeki Göz, İstanbul, 1978, ss.11-12

30- Nuri Köstüklü, **a.g.e.**, s.11

31- Yücel Aktar, "Yunanistan'ın Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyetine Yönelik Geleneksel Politikalarında Temel Yaklaşımlar", 3. Askeri Tarih Semineri Türk-Yunan İlişkileri, Ankara, 1986, s.1

32- Dimitri Kitsikis, **Yunan Propogandası**, (?), Meydan Neşriyatı, ss.21-23; Ayrıca geniş bilgi için bkz. Yusuf Hikmet Bayur, **a.g.e.** C.II, K.2

Simdi Birinci Dünya Savaşı da Yunanistan için önemli bir fırsat idi. Nitekim bu şekilde düşünen Venizelos müttefiklerin hararetli taraftarıydı ve Alman yanlısı Kral Konstantin'e rağmen Yunanistan'ın derhal itilaflar safında savaşa katılmasını sağlamak için çaba sarfediyor, Kral üzerinde baskıda bulunuyordu.

Bu sırada itilaflar Çanakkale Boğazını gecme tesebbüsüne girişmişlerdi. Bu durumda Yunan Ordusuna ihtiyaç duydular. Bu sebeple Yunanistan'a İzmir ve bölgesini vaadederek Yunanistan'ın da savaşa katılmasını istediler. Venizelos bu fırsatı kaçırmak istemedi. Fakat Kral ile Genelkurmay bunu uygun görmediklerinden Venizelos'un baskısına karşı koydular³³. 1915 Ekiminde ise Bulgaristan'ın ittifaklar safında savaşa katılması üzerine Venizelos Balkanlarda kuvvet dengesinin bozulduğunu ileri sürerek tekrar savaşa katılmak istedi. Ama yine muvaffak olamadı ve Başbakanlıktan uzaklaştırıldı³⁴. Ancak Venizelos bir müddet sonra, verdiği mücadele ve müttefiklerin de yardımıyla 1917 Haziranında tekrar iktidara geldi. Bu durumda Kral Konstantin hükümdarlığı oğlu Aleksandra bırakarak çekildi. Nihayet Venizelos başbakanlığındaki Yunanistan 26 Haziran 1917'de Merkezi Devletlere (ittifaklara) savaş ilan ederek itilaflar safında savaşa katıldı³⁵.

Böylece Yunanistan Mondros Mütarekesinden sonra daha önce kendisine vaad edilen toprakları savaşa katılma bedeli olarak kendilerine verilmesini istemeye başladı.

Nitekim Venizelos 30.12.1918'de Paris Barış Konferansına sunduğu muhtıra ile kendilerine vaad edilen Batı Anadolu'yu talep etmeye

---

33- Fahir Armaoğlu, Siyasi Tarih, s.450; Gothard Jaeschke, İngiliz Belgelerinde Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara, 1986, s.60

34- Fahir Armaoğlu, a.g.e., ss.450-451

35- Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.451; T.I.H. C.II. K.1. s.13; Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e. C.III. K.3, ss.550-571

başladı³⁶. Atina basınında çıkan yayınlara göre Yunanlılar, Oniki Ada, Kıbrıs, Rodos, Batı Anadolu kıyıları ve hatta bir çokları İstanbul ve Anadolu'nun Kuzey kıyılarını istemekteydiler³⁷. Venizelos'un da " Batı Anadolu'dan maksadı İzmir ve Bursa vilayetleri ile Çanakkale ve İzmit Sancaklarıdır. Venizelos'a göre Batı Anadolu aşağı yukarı Karadenizden Antalya körfezine, Kuzeyde İzmit'in doğusundan güneyde Antalya körfezinin batısından geçmek üzere çizilecek bir çizginin batısında kalan bütün bölge idi. Buna göre talep edilen yerler şunlardı: Bursa vilayetinin bir kısmı (Balıkesir, Edremit ve Ayvalık'tan geçecek İzmir'den gelen tren yolunun Marmara'ya açılan ucundaki Bandırma'yı da içine almak üzere) Balıkesir Sancağı ve hemen de Denizli sancağı hariç Aydın vilayeti. Ayrıca Çanakkale Boğazında Imroz ve Bozcaada'yı da bir parçasını teşkil ettiği iddiasıyla Batı Anadolu ile birlikte istemekteydi.

Venizelos bütün bunların yanında Kıbrıs, Rodos, Meis, Oniki Ada olmak üzere bütün Doğu Akdeniz adalarını da istemekteydi. Fakat o sıralar İngiltere'yi ürkütmemek için Kıbrıs konusundaki isteklerinde son derece ihtiyatlı davranmaktaydı³⁸.

Venizelos 3-4 Subat 1919'da Paris Barış Konferansı'nın "Onlar Heyeti" huzurunda isteklerini müdafaa etti³⁹.

İşte itilâf Devletlerinin mütarekeye dayanarak Osmanlı Devleti topraklarını işgalleri, Paris Barış Konferansından sızan Yunan istek ve hedefleri, Rumların ve Ermenilerin taşkınlıkları Türk Milletini harekete geçirdi. Türkler özellikle işgal bölgelerinde olmak üzere kuvvetler oluşturmağa ve ülkenin her yanında teşkilatlanmaya başladılar ki bu da Türk Milli Mücadelesinin başlangıcı demektir.

36- Gothard Jaeschke, a.g.e., s.50

37- Dimitri Kitsikis, a.g.e., ss.28-35

38- Dimitri Kitsikis, a.g.e., ss.35-36

39- Gothard Jaeschke, a.g.e., s.50

I. BÖLÜM

MILLİ MÜCADELE BAŞLARINDA KUZEY-BATI ANADOLU'NUN GENEL DURUMU

A) BÖLGENİN İDARİ YAPISI

Milli Mücadele hareketinin önemli bir kısmının cereyan ettiği Kuzey-Batı Anadolu olarak belirlediğimiz bölge bu günkü vilayet taksimatına göre Kocaeli, Bursa, Bilecik, Balıkesir, Çanakkale ve İstanbul vilayetinin Anadolu yakası ile Milli Mücadele hareketi, dolayısıyla bölgedeki gelişmeleri yakından etkileyen olayların merkezi durumunda olan Bolu'nun Düzce kazasını almayı uygun bulduk.

Bölgenin Millî Mücadele yıllarındaki idari yapısı içinde bir vilayet ve üç bağımsız mutasarrıflık yer alıyordu.

Bölgenin içinde yer alan vilayet Bursa'dır. Bursa bilindiği gibi bir süre Osmanlı Devleti'ne başkentlik etti. Bursa başkent olmaktan çıkınca eyalet merkezi haline getirildi. 1867 Vilayet nizamnamesine göre ise Hüdavendigâr Vilayeti merkezi oldu. Bu tarihli taksimata göre vilayete, Bursa, Ertuğrul (Bilecik), Kütahya, Ayfonkarahisar, Karesi (Balıkesir) Sancakları bağlı idi. Ancak daha sonra sancaklardan bazılarının vilayete irtibatı kaldırıldı⁴⁰. Nitekim Millî Mücadele yıllarında Hüdavendigâr vilayetine, Gemlik, Orhangazi, Karacabey, Mudanya, Kirmastı (Mustafa Kemal Paşa) Orhaneli, ilçeleri ile bu gün vilayet olan ve o yıllarda Söğüt, Inegöl, Yenisehir ilçelerinden oluşan Ertuğrul (Bilecik) sancağı bağlı bulunmaktaydı⁴¹.

Mondros mütarekesi imzalandığı sıralarda Bursa'da Ebubekir Hazım (Tepeyran) Bey Vali olarak bulunuyordu. Bilahare I. Damat Ferit

40- İslam Ansiklopedisi, Bursa Maddesi, M.E.B. Yayını, C.II, ss.808-809

41- Kamil Erdeha, Millî Mücadele'de Vilayetler ve Valiler, İstanbul, 1975, s.332; Bilecik için bkz. İslam Ansiklopedisi, Bilecik Maddesi, C.II, s.612;

Hükümeti bu valiyi görevinden aldı. Yerine 11 Mart 1919'da Gümülcineli İsmail Bey atandı⁴². Gümilcineli İsmail Bey bir ara İttihat ve Terakki fırkasından milletvekili olmuş, daha sonra Hürriyet ve İtilaf fırkasına girmiş ve bu partinin ikinci başkanlığına kadar yükselmişti⁴³.

Bölgenin doğusunda yer alan Kocaeli ise XIX asır başında bir sancak olarak Hüdavendigar eyaleti hudutları içindeydi. 1867 Vilayet taksimatına göre Kocaeli, sancak merkezi olan İzmit adıyla anılmaya başladı. ve bir süre İstanbul vilayetine bağlandı. 1888 yılında ise doğrudan doğruya Dahiliye Nezaretine bağlanarak müstakil mutasarrıflık haline getirildi⁴⁴. Milli Mücadele yıllarında da bağımsız mutasarrıflık olan Liva'ya İzmit, Adapazarı, Kandıra, Geyve, İzmit ve Karamürsel kazaları bağlı idi⁴⁵.

Mondros mütarekesi imzalandığı sırada Kocaeli'nde İttihat ve Terakki taraftarı İbrahim Süreyya (Yiğit) Bey mutasarrıf olarak bulunmaktaydı. Bu mutasarrıf Birinci Damat Ferit Hükümeti tarafından 8 Mart 1919'da görevinden alındı. Yerine Arnavut Mahmut Mahir Bay atandı⁴⁶. Daha sonra 22 Nisan 1919'da ise Ahmet Anzavur mutasarrıflığa getirildi⁴⁷.

Bölgenin batısında yer alan Balıkesir de ilk önceleri Anadolu eyaletine bağlı Karesi Sancağı'nın merkezi idi. Bu sancağın o tarihlerdeki arazisi Marmara kıyılarına yakın olan kısım ve doğu tarafları hariç tutulmak üzere bu günkü Balıkesir vilayeti hudutlarına az çok tekabül etmekteydi. Yukarıda belirtildiği gibi Sancak 1808 de Hüdavendigar eyaletine bağlandı. 1867 Vilayet Nizamnamesine göre de

---

42-T.V... S.3497; Kamil Erdeha, bu tarihi 13 Mart olarak veriyor, Kamil Erdeha, **a.g.e.**, s.334

43- Kamil Erdeha, **a.g.e.**, ss.333-337

44- **İslam Ansiklopedisi**, Kocaeli Maddesi, C.VI, ss.830-831

45- **İslam Ansiklopedisi**, Kocaeli Maddesi, C.VI, ss.830-831

46- Kamil Erdeha, "İzmit Mutasarrıflığı", **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Ankara, 1977, S.48-52, Bölüm I, s.38

47- Kamil Erdeha, "a.g.m.", **M.B.D.**, S.48-52, II. Bölüm, s.40

bağlılık devam etti. Ancak II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Hüdavendigâr vilayetinden alınarak doğrudan doğruya Dahiliye Nezaretine bağlı bağımsız mutasarrıflık haline getirildi⁴⁸. Milli Mücadele yıllarında da Manyas, Susurluk, Balya, Erdek, Burhaniye, Dursunbey, Giresun (Savaştepe), Bigadiç, Ayvalık, Bandırma, Gönen kaza ve nahiyelerinin bağlı bulunduğu bağımsız mutasarrıflıktı⁴⁹.

Milli Mücadele başlarında Balıkesir mutasarrıfı Hilmi (Ergeneli) Bey idi. Damat Ferit Hükümeti 15 Haziran 1919'da Hilmi Bey ile Ahmet Anzavur'un (Izmit mutasarrıfı) karşılıklı yerlerini değiştirdi⁵⁰. Ancak bu sırada Balıkesir'de Milli Mukavemet oluşmuştu. Ahmet Anzavur Balıkesir'de göreve başlayamadı. Hilmi Bey ise bu tasarruftan sonra bir ara İstanbul'a gitti ve bilahare tekrar Balıkesir'e döndü⁵¹.

Yine bölgenin batısında yer alan Çanakkale ise idari bakımdan 1876 senesine kadar Cezayir-i Bahr-ı Şefid vilayetinin merkezi idi. Bu tarihten sonra kurulan müstakil Biga sancağına merkez oldu. Bu sancak 1881 de bir süre Karesi'ye bağlandı. 1888'de ise yeniden eski haline getirildi⁵². Milli Mücadele yıllarında da direk Dahiliye Nezaretine bağlı bağımsız mutasarrıflık idi. Bu mutasarrıflığa Biga, Gelibolu, Ayvalık, Bayramiç Çan, Eceabat, Ezine, Lapseki, Yenice kaza ve nahiyeleri bağlı idi⁵³. Çanakkale Milli Mücadele hemen başlarında 9 Kasım 1918 de İtilâf Devletleri tarafından işgal altına alındı⁵⁴. Çanakkale'ye bağlı Biga ise 1920 yılı içinde Çanakkale'den alınarak bağımsız mutasarrıflık haline

---

48- İslam Ansiklopedisi, Balıkesir Maddesi, C.II, ss.276-277

49- Balıkesir İl Yıllığı, Balıkesir, 1967

50- T.V. S.3579

51- Balıkesir ve Alâşehir Kongreleri ve Hacım Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Milliye Hatıraları, Yayına hazırlayan Serafettin Turan, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1967, s.19. v.d.

52- İslam Ansiklopedisi, Çanakkale Maddesi, C.III, s.338

53- Çanakkale İl Yıllığı, Çanakkale, 1967, ss.46-48

54- T.I.H. C.I. ss.108-115

getirildi⁵⁵. Çanakkale'ye Milli Mücadele başlarında da İzmit mutasarrıfı Mahmut Mahir Bey atandı⁵⁶.

Bunların dışında yukarıda belirttiğimiz gibi bölgeye dahil ettiğimiz ve Milli Mücadele yıllarında kaza olan Düzce Bolu mutasarrıflığına bağlı idi⁵⁷. Kocaeli yarımadasının kuzeyinde kalan Sile, Uskudar, Kartal, Pendik, Beykoz gibi kazaları içeren ve sahile kadar olan bölge ile yine Anadolu yakasında yer alan Yalova kazası da İstanbul vilayetine bağlı bulunmaktaydı⁵⁸.

B) BÖLGENİN SOSYO-KÜLTÜREL VE DEMOGRAFİK YAPISI

Bölgenin sosyo-kültürel yapısını ortaya koymak için Tanzimat'tan beri bölgede meydana gelen nüfus hareketlerini ve yapısını ortaya koymak gerekmektedir. Çünkü Tanzimat'ın getirdiği serbestlikten ve uygulanan Osmanlılık siyasetinden faydalanan Rumların bölgeye gelmeye başladıkları gözlenmekte, bilahare kaybedilen imparatorluk topraklarından göç eden Müslüman Türk nüfusun önemli bir kısmının da bu bölgede iskan edildikleri bilinmektedir⁵⁹.

Gerçekten de 1831 yılı nüfus sayımına göre bölgede yok denecek kadar az sayıda azınlık nüfusu bulunmasına rağmen bu nüfusta Tanzimat'tan sonra sürekli artış gözlenmektedir. Nitekim Salmeler

---

55- Uluğ İğdemir, Biga Ayaklanması ve Anzavur Olayları, T.T.K. Ankara, 1973, s.65

56- 22 Nisan 1919 tarihinde İzmit mutasarrıflığından ayrılan Mahmut Mahir daha sonra Gelibolu, Afyon ve Çanakkale mutasarrıflığı yaptı. Çalıştığı yerlerde daima Milli Mücadelenin karşısında bulundu. Bu sebeple Yüzellilikler listesinin 53 sırasında "Çanakkale mutasarrıflarından Mahmut Mahir" olarak yer aldı. T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, C.IV, Ankara, 1985, II.Baskı, s.442; Mahmut Mahir'in İzmit mutasarrıflığı sırasındaki faaliyetleri için bkz. Rifat Yüce, Kocaeli Tarih ve Rehberi, İzmit, 1945, ss.68-70

57- İslam Ansiklopedisi, Bolu Maddesi, C.II, ss.707-709; Kamil Erdeha, Bolu Mutasarrıflığı", M.B.D. Yıl 1976, S.45, s.36

58- İslam Ansiklopedisi, Kocaeli maddesi, C.VI, ss.830-831

59- Bilâl Simsir, Rumeli'den Türk Göçleri, C.I-II, İstanbul, 1970; Bu konuda bizim yaptığımız çalışma, Adnan Sofuoğlu, 1321 (1903-1904) Yılı Osmanlı Muhacereti; Yayınlanmamış Lisans Tezi, İ.Ü. Ed. Fak. İstanbul, 1980

incelendiğinde bu durum açıkça ortaya çıktığı gibi⁶⁰. Kemal H.Karpat'ın Osmanlı Nüfus hareketleri üzerine yaptığı incelemede de bu durum açıkça görülmektedir⁶¹.

Albay Şefik Aker'de hatıratında bu durumu açıklayıcı şu bilgiyi aktarmaktadır "... 1909 senesinde Rum hareket-i Milliyelerini tetkik ederken Çanakkale'nin Ezine kasabasında Hacı Arif Ağa namında yetmişbeş yaşlarında bir Türkten kendi gençliği zamanında Rumların o mntıkadaki (Truva harabesi muhiti) ahvali hakkında sorduğum suallere verdiği cevaplar şunlardır; -Sivastopol muharebelerine kadar Ezine'de tek bir Rum, bir Ermeni ve hatta Yahudi yoktu ve memleketimizde rakı, sarhoşluk nedir kimse bilmezdi ve buralara ayak basamazlardı. Bu muharabeden sonra bilmem ne oldu. Evvela üç Rum geldi. Hükümet bunları çok himaye etti. Bunların arkasından Rumlar geldikçe geldi, yerleşti. Ben delikanlı idim. İhtiyarlar bu Rumların gelip yerleşmesini tehlikeli görüyorlardı. Şikayet ediyorlardı. Fakat Hükümet bu Hristiyanları sıkı himaye ediyordu. Bu sebepten hiç kimse ileri gidemiyordu. Rumlar çoğaldıktan sonra memleketimize rakı, sarhoşluk girdi. Sarhoşluk yüzünden kitaller, vukuatlar aldı yürüdü. Nihayet bu gördüğümüz hali buldu... Merhum Pederimle delikanlığında Çanakkale'ye bazı kere gidiyordum. Yolun üzerindeki "Erenköy" nihayet yetmiş seksen hane idi. Kumkale civarındaki Yenışar (Yeniköy). kalafat köyleri yirmi, kırk haneden ibaretti."

Şefik Aker bu bilgileri aktardıktan sonra o günkü durumu da şöyle arz ediyor: "... Hacı Arif Ağa'dan bu suallerisorduğum zaman yalnız Ezine kasabasında 380 hane Rum, 70 hane Ermeni, 30 hane Musevi mevcuttu. Rum mahallesinde yıkılmış cami harabesi de mevcuttu. Yine Çanakkale beldesinin takriben onbeş kilometre cenubu garbisinde bulunan Rum

---

60- 1321 Hüdavendigâr Salnamesi; 1908 Aydın Salnamesi

61- Kemal H. Karpat, Ottoman Population 1830-1914, London, 1985

Erenköy'ü bin küsür haneden ve Kumkale'nin ikibucuk kilometre cenubundaki Yenışar Rum köyü sekizyüzelli haneden ve Yeniköy dört yüzseksen Rum hanesinden ve Kalafat Rum köyü altmış haneden mürekkepti... Ayvalık, Kemer, Edremit kazalarında da gördüğüm bu acıklı vaziyetleri Adalar Denizi'nin bütün sevahilini teşkil eden İzmir vilayeti liva ve kazalarında da görmüştüm."⁶²

Bu durumdan, Yunanlıların Ön Asya'yı ele geçirmek ve böylece Büyük Yunanistan'ı vucuda getirmek için Tanzimat'ın getirmiş olduğu serbestlikten de istifade ile Ege Adalarından bir çok Rum'un buralara gelip yerleşmesini sağlamaya ve Rum nüfusunu çoğaltmaya çalıştıkları açıkça anlaşılmaktadır. Nitekim Girit'ten gelen Türk muhacirleri Söke ve civarına yerleştirilmeye başlanınca Yunan gazetelerinden biri "Türklerin Söke'ye Girit muhacirlerini iskan etmekteki maksatlarını biliyoruz. Türkler ne yaparlarsa yapsınlar elli sene sonra İyonya Hükümeti Anadolu'da ihya edilecektir" şeklinde makale yayınlamaktaydı⁶³.

Bölgedeki Rum, Ermeni ve Yahudi nüfusu yalnız yukarıda belirtilen yerlerde değil, bölgenin diğer kesimlerinde, Bursa, Kocaeli ve çevrelerinde de bulunmaktaydı⁶⁴.

Diğer taraftan İstanbul yakınlarındaki Bakkalköy civarlarında ve bazı Trakya köylerinde yaşayan ve ahali tarafından Gagavuz diye adlandırılan esasta "Gokoğuz" soyundan gelen Hıristiyan Türkler vardı ki bunlar Rum Patrikanesi'nin telkinlerinin tesiri ile kendilerini Yunan olarak görmekteydiler⁶⁵.

Bölgenin Türk nüfus yapısında ise 1851 yılına kadar önemli

62- M. Şefik Aker, İstiklal Harbinde 57, Tümen ve Aydın Milli Cidali, C.1 (104 Sayılı Askeri Mecmuanın Tarih Kısmı), Ankara, 1973, ss.66-68

63- M. Şefik Aker, a.g.e., ss.67-68

64- Bu durumu gösteren tablo aşağıda verilecektir. Ayrıca bkz. 1321 Hüdavendigar Salnamesi; 1334 Bolu Salnamesi

65- M. Şefik Aker, a.g.e. C.I. s.9

bir değişiklik göze çarpmamaktadır. Ancak 1851 de ortaya çıkan Kırım buhranından sonra kaybedilen İmparatorluk topraklarından içe doğru Müslüman Türk nüfusu göçe başladı. Bu göç eden nüfus Osmanlı Devleti idarecileri tarafından takip edilen iskan politikası doğrultusunda, ülkede tespit edilen muhacir iskan bölgelerine yerleştirilmeye başlandı. Kuzey-Batı Anadolu olarak belirlediğimiz bölge de göç eden bu Müslüman Türk nüfusun yerleştirildiği önemli alanlardan biri idi. Bu sebeple bu muhacir iskanından sonra bölgedeki Türk nüfus yapısında değişiklik meydana gelmeye başladı. Nitekim 1851-1855 yılları arasında göç eden Kırım Türkleri 1855-1864 yılları arasında Kafkasya'dan göç eden Çerkez ve Abazalar, Kocaeli, Bursa, Balıkesir, Bolu, Çanakkale ve yörelerinde iskan edildiler. Daha sonra 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sırası ve sonucunda Batum ve civarı ile Rumeli'den göç eden muhacirler ile 1912 Balkan Harbi sırası ve sonrasında Arnavutluk, Bulgaristan, Karadağ, Sırbistan, Batı Trakya, Girit ve diğer adalardan göç eden Türklerin önemli bir bölümü bu bölgenin çeşitli yerleşim birimlerinde iskan edildiler⁶⁶. Nitekim Balıkesir, Bursa, Kocaeli, Adapazarı ve Düzce bölgeleri Çerkez ve Abazaların önemli yerleşme yerlerindendi. 1334, 1332-1916 tarihli Bolu salnamesine göre yalnız Düzce'ye yerleştirilen Çerkez ve Abazaların miktarı onbeş bini aşmaktaydı. Bu durum bölgenin Türk nüfusunu artırdığının yanısıra sosyo-kültürel yapısını da etkiledi ve değistirdi. Aynı zamanda göçmenlerle yerli halk arasında bazı problemlerin ve çatışmaların ortaya çıkmasına da sebep oldu⁶⁷. Bu durumun

---

66- Bu göçlerle ilgili kayıt ve belgeler başbakanlık Arşivi İrade-i Dahiliye kayıtlarında mevcuttur. Ben bu kayıtların "1321" yılına ait bölümünü Lisans tezimiz dolayısıyla incelemiştim. Adnan Sofuoğlu, 1321 (1903-1904) Yılı Osmanlı Muhaceratı, Adı geçen Bolu ve 1321 Hüdavendigar Salnamesi, bkz.

67- Zühtü Güven, Anzavur İsyanı, İstiklâl Savaşı Hatıralarından Acı Bir Safha, Ankara, 1985, s.17 v.d; Balıkesir İl Yıllığı, 1967, s.57

da Milli Mücadele hareketini menfi yönde etkilemesi tabidir.

Bu durumda 1914 sayımına göre bölgenin nüfus yapısına bir göz atacak olursak, Ayvalık gibi bir iki merkez dışında Türk nüfusunun azınlık nüfusuna oranla ezici bir çoğunluğa sahip olduğunu görürüz ki bu nüfus yapısı incelendiğinde daha evvelki nüfus sayımlarında da üç aşağı bes yukarı aynı olduğu açıkça görülür⁶⁸.

1914 nüfus sayımına göre bölgenin nüfus yapısı şöyledir.

Bölge	Musulmanlar	Romlar	Ermeniler	Bulgarlar	Yahudiler	Latinler	Ecnebler	Toplam
Izmit	40403	5226	23873	---	307	3		71349
Adapazarı	76864	7959	16461	---	113	---		102051
Karamürsel	14850	6047	2635	8	---	7		23547
Kandıra	40495	1804	641	---	4	---		42944
Geyve	32508	7108	8363	---	4	---		48187
Yalova	7954	10274	3304	---	---	---		21532
Iznik	13785	1632	126	---	---	---		15543
	226859	40048	55403	8	428	10		325153
Bolu	53594	14	1220					54825
Gerede	50423	45	19					50487
Göynük	19075	2						19176
Düzce	58041	1013	392					60199
Mudurnu	29818							30182
Karesi	156092	2655	2963			1		161744
Edremit	30846	9699	41		40			40626
Erdek	15232	31035	1094		303			47666
Ayvalık	454	31440	---		---			31894
Balya	33680	3266	298	3650				40894
Bandırma	41146	11507	4032	1787	4			59425
Burhanıye	20280	4514	43		14	1		24851
Sındırgı	27095	1130	20	1				28247
Gönen	34979	2251	53					37623
	359804	97497	8544	5438	362	2		472970
Vilayet ve Liva Genel Nüfusu								
Hudavendigar	474114	74927	58921		4126			616227
Izmit	226859	40048	55403	8	428	10		325153
Bolu	399281	5146	2961	6	20	1		408648
Karesi	359804	97447	8544	5438	362	2		472970
Kale-i Sultanıye	149903	8541	2474	1097	3642			165815
Çanakkale	13596	4358	1269		2961			22252

Ezine	15801	486	700		256	17325
Ayvacık	17089		5		1	17095
Bayramıç	20614	290	48	1	269	21230
Biga	65242	2243	409		103	67997
Lapseki	17561	1164	43	1096	52	19916
	149903	8541	2474	1097	3642	165815
Bursa	111301	24048	6433		3687	147777
Gemlik	16373	8568	3348			28289
Orhangazi	11884		22726			34767
Karacabey	25763	9921	987		44	37294
Mudanya	7677	17389	100		53	25239
Orhanel	47140	44	6			47190
Kırması	56599	1381	1016		184	59180
Ertuğrul (Bilecik)	59508	9877	7774		52	77873
Soğut	55223	1982	7770			65163
Ineğöl	56238	34	7101		106	63704
Yenişehir	26408	1683	1660			29751
toplan	474.114	74927	58921		4126	616227

Yukarıda belirttiğimiz muhacir iskani sırasında bölge üzerinde gözü olan Yunanistan'la Osmanlı Devleti arasında zaman zaman problemlerin çıkmasına da neden olmaktadır. Nitekim özellikle 1912 Balkan Harbinden sonra Balkanlar ve Yunanistan'dan göçe zorlanan Türkler, Trakya ve Batı Anadolu kıyılarında adı geçen harb esnasında hıyanetleri sebebiyle ve yaptıkları ayaklanmalar yüzünden ortaya çıkan Türk Tepkisi üzerine tutunamayıp Yunanistan'a çekip giden Rumların terkettiği alanlara yerleştirilmekteydi. Bu durum, ilerisi için Batı Anadolu ve Trakya üzerinde çıkar hesabı yapan Yunanistan'da bir endişe meydana getirdi. Böylece iki devlet arasında bir problem daha ortaya çıkmış oldu. Bu problemin çözümü için görüşmelere başlandı ve komisyonlar teşkil edildi. Birinci Dünya Savaşı çıktığı sıralarda dahi mesele tamamen çözümlenememişti⁶⁹.

68- Bölgedeki nüfus hareketlerini ortaya koyan geniş bir inceleme bkz. Kemak H. Karpas, a.g.e., s.114 v.d.

69- B.A.B.E.O. Umumi No. 345376; Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, C.II, K.3, ss.245-262

Diğer taraftan Birinci Dünya Savaşında Yunan ordusunda vazife almak üzere Anadolu'dan gizlice firar eden Osmanlı vatandaşı Rumlar harpten sonra Yunanistan'ın ve Patrikhane'nin ortak teşviki ve çabalarıyla Anadolu'ya çıkmaya başladılar. Bu durum mütareke boyunca Yunanlıların yenilip Anadolu'yu terkedinceye değin devam etti⁷⁰.

Bölgenin önemli yerleşim merkezlerinden olan Bursa ise muhacir iskan bölgesi olarak seçilmesinin yanısıra, İstanbul'a yakınlığı ve tabiat güzelliği gibi sebeplerle saray çevresinin bir eğlence ve dinlenme ve emekli olan yüksek memurların da emeklilik süresini geçirdiği yerlerindendi⁷¹. Ayrıca Anadolu illeri içinde Konya'dan sonra en çok medresesi olan il idi. Nitekim 1321 (1904) salnamesine göre 33 adet medrese mevcuttu⁷² ki bu sebeple Bursa'da önemli sayılacak miktarda ülema bulunmaktaydı. Bursa'nın bu sosyo-kültürel yapısı Milli Mücadele hareketi esnasında ilin ortaya koyacağı tavrını değişik şekilde etkilemesi tabii idi.

Bölgedeki bütün Rumlar ve Ermeniler Zanaat, ziraat ve en çok ticaretle, Yahudiler de ticaret sarraflıkla meşguldüler. Yukarıda tabloda da görüldüğü gibi çok yüksek bir çoğunluğa sahip olan Türklerin %95

70- M. Şefik Aker, a.g.e. C.I, s.15; Celâl Bayar, Bende Yazdım, C.3, İstanbul, 1967, ss.1575-1576; "Yunan Hükümeti, Patrikhane ve Kordos Cemiyeti (Etnik-i Eterya) ile İzmir, Kuşadası, Eşme, Manisa metropolitleri, İzmir Yunan Valisi İstirikyadis vasıtasıyla "bu faaliyeti sürdürmekteydi. Bkz. Konuyla ilgili Polis Umumi müdireyininin gizli kayıtlı raporu, B.A.B.E.O. Umumi No.343454. Bir başka gizli kayıtlı raporda özetle "... Bölgede Rum nüfusu ekseriyeti temin etmek gayesiyle. Balkan muharebesini müteakip mübadele edilmiş Rumlar ile askerlikten firar etmiş Rumları ve fazla olarak işin müstecilicine binaen bir müddet-i kalile zarfında muhtar bir ekseriyet temin etmek üzere eski Yunanistandan ve adalardan bir çok Yunanlıları Anadolu'da kendilerine arazi ve çiftlik verileceği vaadiyle Anadolu'ya naklettirip arazi-i meşgüleden namus ve canlarını kurtarmak üzere varını yoğunu terkederek firar etmiş müslüman ahalinin hane ve çiftliklerinde yerleştirildiği..." kaydedilmektedir. Bkz. Gizli kayıtlı Sadarete ve Dahiliye Nezaretine sunulan raporlar, B.A.B.E.O. Umumi No.343217 ve 345376

71- T.T.K. Arşivi, Bekir Sami Dosyası D.1

72- 1321 Hüdavendigâr Salnamesi

nispetinde çiftçilik, geri kalanı ise ticaretle meşgul olmaktadır. Azınlıklar genellikle Türklerin ziraatte kazandıklarını bilhassa ticari mutavassıtlıkla ellerinden almaktaydılar. Bu şekilde umumiyetle Türklerden daha müreffeh ve mesut yaşamaktaydılar⁷³. Bu duruma Tanzimat'tan sonra Osmanlı topraklarında çıkan ayaklanmaların bastırılmasında özellikle Batı Anadolu bölgesi gençlerinin görevlendirilmesiyle, geride bıraktıkları topraklar üzerinde Rum göçmenlerin geniş serbestlikten yararlanıp bölgeyi iktisaden ele geçirmeleri de önemli rol oynamıştı. Ayrıca etkili bir kredi teşkilatının bulunmaması da bir yandan toprağın çoğunluk Ermeni ve Rum azınlıklardan meydana gelen tüccar ve sarraflar elinde bir spekülasyon konusu olmasına öte yandan yüksek faizlerle borçlanan köylünün toprağını elden çıkararak kiracı durumuna düşmesine yol açmıştı ki bundan sonra özellikle Rumlar daha rahat biçimde Yunanistan'ın emellerine çalışır hale gelmişlerdi⁷⁴.

c) BÖLGENİN İKTİSADİ YAPISI

Batı ve kuzey-Batı Anadolu bölgesi Osmanlı Devleti'nin tarımda en verimli bölgelerinden biri idi. Aynı zamanda canlı ticaret merkezlerinin bulunduğu yerd. Osmanlı sanayisinin önemli bir bölümü de bu bölgede bulunmaktaydı. Bu bölgedeki il ve mutasarrıflıkların km² ye 25 liranın üstünde düşen bir gelir düzeyi vardı⁷⁵.

Bölgenin en önemli yerleşim birimlerinden Hüdavendigar vilayeti merkezi olan Bursa'dır. Devletin en başta gelen tekstil

---

73- M. Şefik Aker, a.g.e. C.I, ss.9-11

74- Nurdoğan Taçalan, Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken, İstanbul, 1970, ss.56-59; Kuşçubası Esref bey'in 1914'deki tespitlerine göre "...Tren hattı boyunca her istasyonda bir Rum bakkalı vardı. Bunlar hem Yunanlılara casusluk yapıyor hem de çiftçilere yüksek faizle borç verip ürününü ucuza kapatıyor veya çiftliklerini satın alarak buralara Rumların yerleştirdiyordu.", Celâl Bayar, a.g.e. C.V, ss.1575-1576

75- Tevfik Cavdar, Milli Mücadele Başlarken Sayılarla Vaziyet ve Manzara-i Umumiye, İstanbul, 1971, s.94

merkezlerinden biri idi. Bursa'da özellikle ipekçilik ve buna bağlı olarak da dokuma sanayi çok gelişmişti. Nitekim Bursa'da XX.yüzyıl başlarında ham ipek istihşali 1000 tonu aşmış buna paralel olarak tohum üretimi de gelişmişti ki 1.000.000 ons kadar tohum Balkan memleketlerine, İran ve Rusya'ya satılmış idi⁷⁶. 1915 sanayi sayımına göre Bursa'da evlerde ayakla işletilen 90 mancınık (kozadan ipek sağan çıkırık) ve 41 ham ipek imalathanesi vardı. Bu 41 imalathanenin 6 tanesi müslüman Türk eşrafa 2 tanesi Hazine-i Hassaya 33 tanesi de gayr-ı müslimlere aitti. Bunların dışında Bursa'da bu imalathanelerden elde edilen ipeği işleyen 5 fabrika bulunuyordu. Bu fabrikalardan da bir tanesinin sahibi Türktü. Bursa'da bunların dışında saracçılık, kunduracılık, bıçakçılık da gelişmişti. Ayrıca Bursa'da üç değirmen ile yün iplik dokuyan bir fabrika vardı⁷⁷.

Bu sanayinin yanında Bursa'da ticaret de gelişmişti. Bursa aynı zamanda önemli bir ziraat bölgesi idi ve tütün, hububat ve meyve ziraatı yapılmaktaydı⁷⁸.

Bu durumdan dolayı Bursa'da oldukça önemli sayılabilecek bir ticaret ve sanayi erbabı doğmuştu. Bu çevrenin dış ekonomik çevrelerle de yakın ilişkileri vardı⁷⁹.

Hüdavendigâr vilayetinin bir sancığı olan Bilecik de iplikçilik bakımından Bursa'dan sonra ikinci merkez rolünü oynamaktaydı. Nitekim Cuinet XIX. asrın son yıllarında şehir ve civarında mevcut iplikhanelerin sayısını 17 olarak kaydetmektedir. Ayrıca burada dericilik, bıçakçılık ve sarap imali de yapılmaktaydı. Bilecik, Bursa ve

---

76- İslam Ansiklopedisi, C.II, ss.808-809

77- Daha geniş bilgi için bkz. Ahmet Gündüz Ökçün, Osmanlı Sanayi 1913-1915 Yılları Sanayi İstatistik, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fak. Yay., Ankara, 1971

78- İslam Ansiklopedisi, C.II, s.809

79- Kamil Erdeha, Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler... s.331

Izmit'ten Eskisehir'e giden karayolu ve Istanbul-Izmit üzerinden gelip Anadolu içlerine giden demiryolunun geçtiği merkezlerden biri idi⁸⁰.

Bölgenin doğusunda kalan Izmit ve Adapazarı da sanayi ve ticaret açısından oldukça gelişmişti. Nitekim Izmit, Istanbul ve Izmir dışında Osmanlı döneminde sanayide payını alan şehirlerdendi. Izmit'te 1845 yılında kurulan ve 1910 ile 1917 yıllarında genişletilen mensucat iplik fabrikası vardı. Ayrıca bir de çuha fabrikası vardı⁸¹. Bu fabrikalar Birinci Dünya Savaşı'nda askeri ihtiyaçlar için üretim yapmıştı. Aynı zamanda Izmit bir liman şehri idi. Burada da zamanla bir müslüman Türk ticaret erbabı oluşmuştu. Aynı şekilde Izmit'in kazası durumunda olan Sakarya nehrinin beslediği verimli topraklara sahip bulunan Adapazarı ve yöresinde de hem tarım gelişmiş hem de canlı bir ekonomik hayat doğmuştu. Zamanla burada da bir müslüman ticaret burjuvazisi meydana gelmişti. Nitekim daha 1910 yılında bir banka (Adapazarı İslam Bankası) kurma girişimi yapılmış, 1919 yılında ise Adapazarı Emniyet Bankası Komandit Şirket olarak kurulmuştu⁸².

Bölgenin batısında kalan Balıkesir (Karesi) ise hububat türlü sebze ve meyve susam, hashaş ve hatta pamuk yetiştiren bir ziraat merkezi idi. Ayrıca bu mahsullerin toplanıp harice sevk edildiği bir pazaryeri rolünü oynardı. Balıkesir'de bez ve çuha dokumacılığı ile dericilik gibi işler de yapılmaktaydı⁸³. Balıkesir'de bir de boraks madeni bulunmaktaydı. Bu madeni önce Fransız sermayesi ele almış ve bir şirket kurmuştu. Fakat bilahare İngiliz sermayesi daha ağır basmış ve maden 1887'de "Barox Consolitatet Ltd"nin eline geçmişti. Bilahare bu şirket

---

80- İslam Ansiklopedisi, C.II, s.612

81- Geniş bilgi için bkz. Ahmet Gündüz Ökçün, a.g.e., s.139 v.d.

82- Adnan Sofuoğlu, Kocaeli ve Sakarya'da Kuvay-ı Milliye ve Karşı Faaliyetler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, H.U. İnkilâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1987, s.25

83- İslam Ansiklopedisi, C.II, s.277

Türkiye'deki bütün borax madenini kontrol etmeye doğru geliştirdi⁸⁴.

Bir liman şehri olan Canakkale ise ihracat yapılan yerlerden biri idi. Mamafih şehirden hububat, zeytinyağı, sarap, meşe palamudu, mazi, deri, yün ve bir miktar halı, çanak, çömlek, keçe ihraç edilmekteydi⁸⁵. Canakkale çevresi aynı zamanda çam orman alanı idi. Yine önemli bir liva olan Bandırma da bu bölgede bulunmaktaydı.

Bütün bunların yanında esasında ekonomisinin tamamına yakın denecek ölçüde tarıma dayalı olan Türk ekonomisi açısından bu bölge çok önemliydi. Çünkü bu bölgedeki toprakların işletme büyüklüğü bakımından dağılımı çok elverişli olup, gelir düzeyi açısından da en yüksek seviyede idi⁸⁶. Batı Anadolu ile birlikte burası tahıllarda %77, sebzelere %4 sinai bitkilerde %4 bağlarda %15 olmak üzere Anadolu'daki ekili toprakların önemli bir bölümünü teşkil etmekteydi⁸⁷.

Diğer alanlarda olduğu gibi iktisadi açıdan da çok önemli olan ulaşım durumu da bu bölgede çok gelişmişti.

Bilindiği gibi Osmanlı Devleti üç tür yol yapımına yönelmişti: a) il merkezini en yakın demiryolu istasyonuna bağlayan beş metre genişliğindeki yollar, b) il merkezleri arasında başlıca kasaba ve limanları bağlayan dört metre genişliğindeki yollar, c) il içerisindeki kasaba ve köyler arasındaki irtibatı sağlayan üç metre genişliğindeki ilkel yollar şeklinde idi⁸⁸.

Yukarıdaki tasnife uygun olarak bölgedeki karayolu durumu söyleydi⁸⁹:

84- Tefik Çavdar, a.g.e., s.94

85- İslam Ansiklopedisi, C.III, s.338

86- Tefik Çavdar, a.g.e., s.94

87- Tefik Çavdar, a.g.e., s.25; Sanayi Üretiminde bkz. Alptekin Müderrisoğlu, Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları, Maliye Bakanlığı, Ankara, 1974, s.60 v.d.

88- Tefik Çavdar, a.g.e., s.82

89- Tefik Çavdar, a.g.e., ss.83-84

1- Izmit mutasarrıflığında, Izmit-Adapazarı-Bolu-Ankara-Sivas ve Arifiye-Bursa yolları

2-Bursa vilayetinde yaklaşık olarak 1400 km gecide müsaid yol ki, bunlar, Bandırma, Mudanya, Yenisehir ile Bursa'yı bağılıyordu. Muntazam bir yol olarak da; Bursa-Kütahya-Uşak yolu vardı, Bursa'yı Izmir-Kasaba demiryoluna bağlamaktaydı.

3- Biga mutasarrıflığında, özellikle Çanakkale boğazı çevresinde stratejik nitelikte yollar vardı.

Bu tip yollar yanında o zaman ulaşımında en önemli yeri demiryolları teşkil etmekteydi ki bu hatların da önemli bir kısmı bu bölgede bulunmaktaydı. Bu hatlar ise şunlardı:

1- Istanbul-Izmit-Eskişehir-Ankara hattı.

2- Izmir-Manisa-Soma-Bandırma hattı.

3- Mudanya-Bursa hattı.

Bu hatların tamamı yabancı şirketlerce işletilmekteydi⁹⁰.

Deniz ulaşımında ise bölgedeki Izmit ve Çanakkale önemli limanlardandı. Ancak o sıralarda Türk denizciliği cökmiş bulunduğundan ticari olarak bir ehemniyetleri yoktu. Yalnız Istanbul'dan Bandırma'ya ve Izmit'e deniz ulaşımı yapılmaktaydı. O sıralarda Türkiye'nin elinde her biri 3.000 tondan fazla olan sadece 6 gemi kalmıştı. Bunun yanısıra sayısı ve taşıma gücü bilinmeyen küçük gemiler (taka, motor v.b.) filosu mevcuttu. Bu filo Milli Mücadele döneminin tek deniz ulaşım filosu olarak vazife görecektir⁹¹.

İşte bu iktisadi yapısı açısından bölge devletlerin içtihasını çekmekteydi.

90- Alptekin Müderrisoğlu, a.g.e., ss.82-90; Tefik Cavdar, a.g.e., ss.80-81

91- Alptekin Müderrisoğlu, a.g.e., s.90; Tefik Cavdar, a.g.e., s.85

Tabii ki, Anadolu'da kurulacak bir devletin de ekonomik kaynaklar bakımından dayanacağı bölgelerin başında gelmektedir.

D) BÖLGEDEKİ ASKERİ DURUM

Mondros mütarekesinden sonra Türk kuvvetleri, mütareke gereği birçok yerde terhis edilmeye başlanmış ve çoğunlukla kadro haline gelmişti. Mütareke kadrosuna göre: beher tümenin er mevcudu 2020, piyade tüfeği mevcudu 1500, ağır makineli tüfek 12, top 8 adet olarak tespit edilmişti⁹². Mütareke uygulamaya konulduktan sonra da bir çok tümende bu uygulama yerine getirilmeye başlandı. Bunun yanında bazı tümenlerin er mevcutları firar, hastalık ile değişik sebeplerle çok aşağı duruma düşmüş, genelde eğitim ve disiplin bozulmuş ve sarsılmıştı. Nitekim İzmir işgalinin hemen akabinde menfi propogandanın da tesiriyle Batı Anadolu'daki birliklerden asker firarları artmış, bunu önlemek için 57. Fırka kumandanlığı 19.5.1918 de vur emri dahi çıkarmıştı⁹³.

Bu durumda mütarekenin de uygulanmasıyla Anadolu'da Türk kuvvetleri, 20 piyade tümeni ile 4 süvari alayından, muharebe gücünü kaybetmiş ve enterne edilmiş bir kısım deniz ve hava birliklerinden oluşmaktaydı⁹⁴.

92- T.I.H. C.II. K.1, ss.35-36

93- M. Şefik Aker. a.g.e. C.1, ss.84-87 v.d.

94- Osmanlı Ordusunun mütarekeye göre konuşu ve kuruluşu şu şekildeydi.

I. Kolordu Karargahı: Edirne

49. Tümen: Kırklareli, Edirne vilayeti kuzey bölgesinin emniyetini sağlayacak ve kuzey hudutları Bulgaristan'a karşı gözetleyecek

60. Tümen: Sarköy, Malkara, ve Keşan bölgesinin asayişini sağlayacak ve Yunanistan ile olan batı hududunu örtecek

25. Kolordu Karargahı: İstanbul

10. Kafkas Tümeni İstanbul bölgesinde; 1. Tümen Kocaeli yarımadasında

XIV. Kolordu Karargahı: Tekirdağ

55. Tümen Tekirdağ bölgesinde; 61. Tümen Bandırma ve Balıkesir bölgesinde

XVII. Kolordu Karargahı: İzmir

56. Tümen: İzmir, Menemen, Manisa bölgesinde; 57. Tümen Aydın ve Antalya bölgesinde

XX. Kolordu Karargahı: Ankara

24. Tümen Ankara bölgesinde; 23. Tümen Afyon dolaylarında

Mütarekeden sonra Kuzey-Batı Anadolu'da askeri durum ise şu şekli aldı. Mütareke gereğince Çanakkale Boğazı mevki 9 Kasım 1918'de İngilizlerce işgal edilince⁹⁵, boğazın iki tarafında yerleşmiş bulunan 5. Ordu Umumi karagahtan aldığı emre göre, Gelibolu yarımada'sındaki 49. ve 60. Tümenlerini Gelibolu bölgesinde ve Anadolu yakasındaki 61. Tümenini de Gönen ve Biga bölgesinde toplamaya başladı.

Aynı şekilde 14 Kasım 1918'de Karadeniz boğazı işgal edilince⁹⁶ Mustahkem Mevkii Komutanlığı Birlikleri 15 Kasım 1918 günü bölgelerini boşaltarak; Paşabahçe, Beykoz, Emirgan, Bebek ve Rumeli Hisarı'ndaki bataryalarından uzakça yerlere çekildiler. İtilaf işgal kuvvetleri bataryalardaki top ve cephanelerden başka Macartabya cephaneliğinden 1195 Rus tüfegi ile 400 000 Rus fişegi teslim aldılar. Bunlarla kadro fazlası olan 2000 tüfek Maçka Silahhanesine, 9 000 el bombası da Gülhane deposuna verildi⁹⁷.

XII. Kolordu Karargahı: Konya

11. Tümen Elbistan'da tertip edilmişken itilaf makamları gitmesine muvafaakt etmediklerinden Niğde'de; 41. Tümen Karaman bölgesinde

III. Kolordu Karargahı: Sivas

5. Kafkas Tümeni Amasya'da; 15. Tümen Samsun'da

XIII. Kolordu Karargahı: Diyarbakır

2. Tümen Silvan dolaylarında; 5. Tümen Mardin ve civarında. Diyarbakır bölgesinin asayişini sağlayacak ayrıca Arap çapulcularına karşı güney bölgesini gözetleyecek

XV. Kolordu Karargahı: Erzurum

3. Kafkas Tümeni Erzincan bölgesinin asayişini sağlayacak; 9. Kafkas Tümeni Erzurum bölgesi dolaylarında; 11. Kafkas Tümeni; Van'da asayişini sağlayacak ve İran hududunu gözetleyecek. 12. Tümen Harput bölgesinin asayişini sağlayacak.

Tümenler bölgesindeki asayişini de korumakla görevli olacaklardı.

Ayrıca bütün Osmanlı Devleti idaresindeki yerlerde 9000 jandarma kuvveti bulunacaktı. Bkz. T.I.H. Mondros ve Tatbikatı, C.I, ss.176-177

95- Mütarekeden sonra iki taraf arasında kararlaştırıldığı gibi, İngilizler 200 kişilik kuvveti Seddülbahir'e 400 kişilik bir kuvvet de Kumkale-ye çıkararak Boğazın iki tarafını işgal ettiler. T.I.H. C.I, ss.111-113

96- Fransızlar bir taburu Anadolu Kavağı'na çıkararak Anadolu yakasındaki bataryaları, İngilizler ise bir tugay ile Boğazın giriş bataryaları ile Rumeli yakasındaki bataryaları işgal ettiler. Yine İngilizler 21 Kasım 1918 günü Kilyos Mevkiini de işgal ederek buradaki dört topu ele geçirdiler. T.I.H. C.I., ss.115-116

97- T.I.H. C.I, s.116

Bu gelişmelerden sonra bölgedeki askeri vaziyet şu şekli almıştı.

İstanbul'da bulunan 25. Kolordu'nun 1. Tümeni Kocaeli yarımadasında, Karargahı Tekirdağ'da bulunan 14. Kolordu'nun 61. Tümeni Bandırma ve Balıkesir bölgesinde (bu tümen bilahare karargâhını Bandırma'ya nakletti), bu tümenin alayları A.190 Bandırma'da, A.188 Balıkesir'de, A.189 da Bandırma'da bulunmaktaydı. 61. Tümenin silahlarının mühim bir kısmı ise Iapseki'de depo edilmişti. Yine karargâhı İzmir'de bulunan 17. Kolordu'nun 56. tümeni İzmir Menemen, Manisa bölgesinde bulunmakta idi⁹⁸. Bu tümenin 174. Alayı ile 173. Alayın bir taburu ve bir Suvari bölüğü İzmir'de 1. ve 2. taburları Urla'da ve üç taburdan mürekkep bir topçu kuvveti Seydiköyde bulunmaktaydı. 56. Tümenin 172. Piyade Alayı ise Ayvalık'ta bulunuyordu⁹⁹.

56. ve 5. Tümenler Birinci Dünya Savaşı esnasında kıyı muhafızı ve depo kıt'ası olarak kullanılmıştı. Tümenlerde Mondros mütarekesinden sonra yapılan terhis ve silah altında sadece 310 ile 313 doğumlu erler kalmış ve taburlarının mevcudu 100-150 silaha düşmüştü¹⁰⁰. Yukarıda da belirttiğimiz gibi firarlar yüzünden bir çok birlik iskelet haline gelmişti.

Diğer taraftan enterne edilen donanmanın ise Zuhaf Gambotu ile birlikte Yavuz zırhlısı da İzmit'te bulunuyordu¹⁰¹. Yine enterne vaziyette Maltepe'de bir teyyare birliği vardı.

98- İzmir işgalinden sonra dağılan 56. Tümeni Bekir Sami Bey tekrar düzenlemeye çalışacak ve karargâhını Bursa'da kuracaktır. Bkz. aşağıda anlatılacak.

99- 172. Alay ise İzmir işgalinden sonra da dağılmayarak varlığını sürdürdü. Rahmi Apak, Garp Cephesi nasıl Kuruldu, Ankara, 1990, ss.1-2; T.i.H. C.II. K.I., ss.37-38

100- M. Sefik Aker, a.g.e. C.I. s.7

101- T.i.H. C.II. K.I. ss.37-38

E) BÖLGENİN STRATEJİK ÖNEMİ

Jeopolitik ve jeostratejik unsurlar bilindiği gibi tarihi olayların gelişmesinde önemli etkendirler¹⁰². Bu bakımdan Türk Milli Mücadele hareketini ele alırken taraf ülkelerin durumlarını ve dünya güç merkezlerinin politikalarını da dikkate almak gerektiği gibi, bölgenin de konumunu ortaya koymak gerekmektedir.

Nitekim Türk Kurtuluş Savaşında taraf olan ve önemli güç merkezlerinden biri olan İngiltere'nin dış politika ilkelerini¹⁰³ dikkate alırsak, Kuzey-Batı Anadolu bölgesi içinde yer alan Boğazlar çok önemli bir stratejik önem arz etmekteydi. Çünkü İngiltere'nin Uzakdoğu'daki sömürgelerine giden yolun kontrolü Boğazların denetimiyle mümkün olabilirdi. Şimdi Boğazlar Rusya'daki bolşevik ihtilalinden sonra da önem kazanmıştı. İngiltere şimdi petrol bölgesini ve Hindistan yolunu Suveys kanalını güvenlik altında tutmak durumunda hissediyordu. Ayrıca sömürgelerine giden yolu ve petrol bölgelerinin kendisi açısından güvenliği için Ortadoğu'da köprü başına da ihtiyacı vardı¹⁰⁴. Bu bakımdan İngiltere Türk Boğazlarında fiili egemenliğe sahip olmak istemekteydi ve ayrıca Batı Anadolu ve Boğazlar civarının, İngiltere'nin emellerine engel olacak herhangi bir büyük devletin kontrolüne girmesini de istememekteydi. İngiltere kendi açısından böyle bir tehlike de görüyordu. Çünkü bölge İngiltere'nin yanısıra Fransa, İtalya ve Amerika'nın da ekonomik ve kültürel yönden geniş çapta faaliyetlerine sahne olmuştur¹⁰⁵. Şimdi ise özellikle İtalyanların bölgede gözü vardı¹⁰⁶.

102- Jeopolitik hakkında geniş bilgi için bkz. Suat İlhan. **Jeopolitik Duyarlılık**, Ankara, 1989

103- Bu ilkeler, denizlerde egemenlik, Avrupa'da güç dengesi, imparatorluk sınır ve ulaşım yollarının savunulmasıdır. Sina Aksin, **a.g.e.**, s.244

104- Niko Psyrakis, "Anadolu Seferinin Nedenleri", çev. Nevzat Hatko, **Sosyal Adalet**, Aralık, 1964, ss.28-31

105- Nurdoğan Taçalan, **a.g.e.**, ss.79-86, geniş bilgi bkz.

106- M. Şefik Aker, **a.g.e.** C.I ve C.II'de geniş bilgi bkz.

Diğer taraftan İngiliz yönetimine göre, Boğazlar ve İstanbul'un boşaltılması, İngiliz prestijinin kaybına ve İngiliz ticaretinin darbe yemesine sebep olabilecekti¹⁰⁷. Nitekim İngiltere Başbakanı Lloyd George, 29 Nisan 1920'de San Remo görüşmelerini takiben Avam Kamarasında yaptığı konuşmada "Boğazları korumayı İngilizlerin görevleri arasında olduğu"nu söyleyecektir¹⁰⁸. Nitekim İngilizler İstanbul Hükümetiyle 12 Eylül 1919'da gizli bir antlaşma imzaladılar. Buna göre İngiltere Türkiye'nin toprak bütünlüğünü sağlayacak, buna karşılık İstanbul başkent olarak kalacak, Boğazlar ise İngiliz kontrolü altına girecekti¹⁰⁹.

Esasında İngilizler Boğazlara hakim olmak, İslam Halifesi'nin baskenti olan İstanbul'u tamamıyla ele geçirip, Halifeyi emri altına almak¹¹⁰ ve böylece İslam ülkelerinde bir sömürge siyaseti yürütmek istemekteydi. Diğer taraftan hem iktisadi hem de siyasi açıdan kontrol altında tuttuğu¹¹¹, Megali İdea peşinde koşan Yunanlıları İzmir'e çıkarıp, koruma ile Rusya'nın güneye sarkmasını engellemek ve aynı zamanda İtalya ile Fransa'yı da bir yana atmak istemekteydi¹¹². Nitekim İngiltere bu politik hedefine ulaşmak için İzmir'e Yunanlıların çıkmasını sağlamaya çalışmaktaydılar. Aynı zamanda İngiltere deniz stratejisindeki üstünlüğünü elinde tutmak için bir planı da Boğazları herhangi bir müdahaleye karşı kapamak için Boğazların her tarafında tampon bölgeler

---

107- Bilal N. Simsir; İngiliz Belgeleri ile Sakarya'dan İzmir'e, İstanbul, 1972, s.24

108- Müge Yılmaz, "Paris, San Remo, Sevr'de Türkiye'yi Yok Etmek Planları", B.T.T.D., S.36, İstanbul, 1970, s.24

109- Müge Yılmaz, a.g.m., s.23

110- Hüsamettin Ertürk, Milli Mücadele'de Teskilat-ı Mahsusa Faaliyetleri; A.T.A.S.E. Kitaplığı, A/1/218 D.449/A, s.29

111- Niko Psyrakis, a.g.m., ss.28-31

112- Hüsamettin Ertürk'ün hatıratını tetkik eden Fevzi Çakmak'ın açıklayıcı dipnotu, Hüsamettin Ertürk, a.g.e., s.53

oluşturmaktı¹¹³. İngilizler milletlerarası serbest kent ve liman haline getirmek istedikleri İstanbul'a üç bölge (Uskûdar-Galata-Eyüp) olarak bölerek bölgeleri elde tutmayı da planlıyorlardı¹¹⁴.

İngiltere bütün bu planlarını gerçekleştirmek için Yunanlıların yanısıra Rum Patrikhanesi ve Ermeni teşkilatlarıyla da işbirliği yapmaktaydılar ki bunlara ihtilaller tertipleterek Anadolu'da Ermenistan Devleti, Pontus Hükümeti ve Kürdistan kurmayı hedeflemekteydiler.

Diğer taraftan Batı Trakya ile Doğu Trakya'yı da Büyük Çekmece Gölü'ne kadar Yunanistan'a vermeyi planlıyorlardı. Nitekim İngilizler Osmanlı Hükümetine Trakya'daki Türklerle Anadolu'daki Rumları değiş tokuş etme teklifinde dahi bulundular ki¹¹⁵ Yunan gizli servisi, Patrikane ile işbirliği halinde Etnik-i Eteryâ (Kordos) cemiyeti vasıtasıyla bu yönde faaliyet yapmaktaydı¹¹⁶.

Milli Mücadele hareketi geliştikten sonra ise bölge taraflar açısından¹¹⁷ stratejik olarak daha da önem kazanacaktır. Nitekim İngilizler ve Milli Mücadele karşıtı Damat Ferit Hükümeti, İzmit,

---

113- Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi İsmet Bey (İnönü) Meclis'in 29.5.1920 tarihinde gizli celsesinde yaptığı konuşmada İngiliz siyasetiyle ilgili "... ötedenberi İngilizlerin göz diktikleri Bilecik, Bursa havalisiyle Marmara sahillerine hakim olmak ve bizi oralardan uzaklaştırmaktır" açıklamasını yapmaktadır. T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, C.I. Ankara, 1985, s.41; Bu tampon bölge olarak düşünülen yerler; Çanakkale Boğazını doğuya karşı kapıyacak olan Biga, Gönen ve civarı ile İstanbul Boğazını doğuya doğru güven altına alacak olan Düzce-Hendek-Kocaeli bölgeleridir. T.I.H. C.VI. Ankara, 1974, s.3; Kazım Karabekir, İstiklal Harbimiz, İstanbul, 1969, ss.477-481

114- Hüsamettin Ertürk, a.g.e., s.68, Gothard Jaeschke. H.T.V.D.'deki belgelere dayanarak milletlerarası bir devlet haline getirilmek istenmekte olduğunu belirtmektedir. Belge; H.T.V.D. S.11, Belge no. 256; Gothard Jaeschke, a.g.e., ss.52-55

115- Hüsamettin Ertürk, a.g.e., ss.59-60

116- B.A.B.E.O. Umumi No.343454 ve 345376 25-6-1919 (Şubat 1919- Şubat 1920 arası)

117- Taraflardan kasıt, işgal güçleri özellikle İngilizler, İstanbul yönetimi ve Milli Mücadele hareketidir. (Heyet-i Temsiliye -bilahare T.B.M.M. yönetimi)

Eskişehir ve Konya demiryolunun münasip noktalarını ellerinde tutmayı, böylece İzmir Kuvay-ı Milliye cephesini Heyet-i Temsiliye'nin nüfuz ve tesirinden uzaklaştırmayı ve icap ederse hareketlerini Sivas'a kadar uzatmayı tasarlayacaklardır¹¹⁸. Bu aynı zamanda Anadolu'daki kontrolü elde tutmayı sağlamak bakımından bu bölge çok önemli bir basamak niteliği taşımaktaydı. Burası elde tutulursa Anadolu'ya gerçekleştirilebilecek müdahalelerde önemli bir yığınak bölgesi olabilecekti¹¹⁹.

Kuzey-Batı Anadolu olarak belirlediğimiz bölge Milli Mücadele hareketi açısından da stratejik olarak çok önemli bir durumdaydı. Çünkü İzmir'e çıkartılan Yunanlıların Anadolu içlerine ilerleyebilecekleri bir yol da bu bölgeden geçmekteydi. Nitekim İzmir işgalinden sonra Balıkesir işgal kuvvetlerine karşı oluşturulan direniş hareketlerinin önemli bir üssü haline getirilecektir¹²⁰. Milli Mücadele liderlerinin belirttiği gibi Dış Cephe¹²¹ özelliği taşıyacak olan Balıkesir üs olmak için hem nüfus hem de askeri açıdan oldukça müsait idi. Ayrıca yukarıda belirttiğimiz gibi İngilizler Boğazlar çevresinde tampon bölge oluşturmak düşüncesindeydiler ki bu tampon bölgeleri oluşturabilirlerse ilerde onları buralardan söküp atmak çok zorlaşabilirdi. Bunun yanında Milli Mücadele hareketi için bölgeden yararlanma imkanı da yok olabilirdi¹²². Bu bakımdan bölgenin batısında Balıkesir'in yanısıra Biga da Kuvay-ı Milliyece üs haline getirilmeye çalışılacaktır.

118- Ali Fuat Cebesoy, Milli Mücadele Hatıraları, İstanbul, 1953, s.182; Ali Fuat Cebesoy o vakitler bu tehlikenin; "İzmir Kuvay-ı Milliye Cephesini Anadolu'dan ayırabilmek için tren yolları üzerindeki İngiliz müfrezelerinin daha çok takviye edilmesi, Kastamonu, Çorum, Kırşehir, Konya ve Bozkır havalisinde yani orta Anadolu ve Musul-Halep hattını, Şimali (kuzey) ve Şarki (Doğu) Anadolu arasında birer muhalefet mantıklarını vücuda getirmek" şeklinde tahmin edildiğini beyan etmektedir. T.İ.T.E. Arşivi Ali Fuat Cebesoy Dosyası, K.114/54272

119- Ali Fuat Cebesoy, Milli Mücadele Hatıraları, ss.212-213

120- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.239

121- İsmet İnönü, Hatıralar, C.I. Ankara, 1985, ss.198-199

122- Kamil Erdeha, Kocaeli Mutasarrıflığı... Bölüm II, s.35

Yine Milli Mücadele liderlerinin İç Cephe olarak nitelendirdikleri Kocaeli bölgesi de İngilizler ve onlarla birlikte hareket edecek herhangi bir İstanbul Hükümetince üs haline getirilirse. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Anadolu'nun içlerine nüfuz edilebilir ve Milli Mücadele hareketini içten çökertme girişimlerinde bulunabilirdi¹²³. Nitekim Kocaeli, İngiliz işgali altına girince Milli Mücadele liderleri Kocaeli'nin hemen bitişiğinde olan ve stratejik öneme sahip Geyve'yi üs haline getireceklerdir¹²⁴.

Diğer taraftan İstanbul, İzmit ve Balıkesir yöresinde silah, cephane, araç ve gereç depoları ile askeri amaçlı fabrikalar bulunmaktaydı. Eğitim görmüş insanların önemli bir kısmı da İstanbul'daydı¹²⁵. Bunlar Milli Mücadele için gerekli kaynaklardı. İstanbul ile de her türlü irtibat en kolay bu bölge üzerinden sağlanabilmekteydi. Nitekim İstanbul'la bağlantılı tek demiryolu ile önemli sayılabilecek karayolu bağlantısı ve haberleşme de bölge üzerinden sağlanabilmek teydi. Yine Karamürsel ve Bandırma üzerinden İstanbul ile

---

123- T.I.T.E. Arşivi Ali Fuat Cebesoy Dosyası, K.114/54272; İç ve dış cephe meselesinde İsmet İnönü ile Ali Fuat Cebesoy aynı görüştedirler. Cebesoy, bu konuda şu değerlendirmeyi yapmaktadır. "... Gidip görülecek mıntıkaları ikiye ayıracak olursak birisi Rilecik-İzmit-Bursa çevresi, diğeri ise eski İzmir vilayetinin elimizde kalan kaza ve sancakları idi. Birincisinin Milli Hareket bakımından rolü ya milli mukavamete taraftar olmayan bir hükümetin buralardaki teşkilatlanmamıza tecavüzü halinde emniyet ve müdafa altına alması ve yahut herhangi gayri milli bir hükümetin, milli talepleri kabul etmemekte ısrarı halinde hareket üssü olarak kullanılması lazım gelen bir mıntika idi. Buna "Dahili CEphe" adı da verilebilirdi. İkincisi ise, harici düşmanın istilasına karşı müdafaası gereken bir mıntika idi. Aynı zamanda düşmanı anavatandan atacak Milli Ordu'nun hazırlanacağı ve kuvvetleneceği bir mıntika da olacaktı. Buna da "Harici Cephe" adı verilebilirdi. Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.239

124- T.I.T.E. Arşivi, Ali Fuat Cebesoy Dosyası, K.114/54272

125- Yalnız Damat Ferit'in ilk sadareti sırasında 90.000 sandığa yakın cephane Kütahya'dan İstanbul'a getirilmişti. Kozan Meh'usu Fevzi Paşa (Çakmak), T.B.M.M. 29.5.1920 gizli celsesinde konuşmasından, T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, C.I., s.44; Ayrıca geniş bil için bkz. Hüsnü Himmetoğlu, Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları, C.I, C.II. İstanbul, 1975

deniz yoluyla da bağlantı kurulabilmekteydi¹²⁶. İşte bu sebeple bu bölgeye sahip olunursa çok önemli bir stratejik mevki elde edilmiş olacaktı¹²⁷. Ayrıca Heyet-i Temsiliye elde edeceği bu hareket üssü vasıtasıyla İstanbul'a karşı Milli Mücadele hareketini İzmit'ten Üsküdar'a ve hatta Kadıköy'e kadar fiilen ve fikren sokma avantajını elde edebilecekti¹²⁸.

Bütün bunların yanında bölge yukarıda belirttiğimiz gibi ekonomik açıdan da önemli idi¹²⁹. Bu imkanlardan faydalanabilme tabii ki Milli Mücadele hareketinin en ihtiyaç duyduğu şeydi.

Bu bakımlardan bölge tarafların çok çetin mücadele ettiği alanlardan biri olacaktır.

-
- 126- Haberleşme ile ilgili bilgi. Gizli haberleşme bölgesi bkz. Enver Behnan Şapolyo, Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin İç Alemi, İstanbul, 1967, s.23; Yusuf Ziya Ortacı, İsmet İnönü, İstanbul, 1946, s.56; Şevket Süreyya Aydemir, İkinci Adam, C.I., 3.Baskı, İstanbul, 1973, s.131; Yunus Nadi, Ankara'nın İlk Günleri, İstanbul, 1955, s.38
- 127- T.I.T.E. Arşivi, Ali Fuat Cebesoy Dosyası, K.114/54272
- 128- M. Kemal Atatürk, Nutuk, C.I., M.E.B. Yay., 4.Baskı, İstanbul, 1981, s.310; Kazım Karabekir, a.g.e., s.316
- 129- Geniş bilgi için bkz. Alptekin Müderrisoğlu, a.g.e., ss.49-81

II. BÖLÜM

MONDROS MUTAREKESİNİN UYGULANISI KARŞISINDA KUZEY BATI ANADOLU VE KUVAY-I MİLLİYE HAREKETİNİN OLUŞMASI

A- MUTAREKE'NİN İLK DÖNEMLERİNDE KUZEY-BATI ANADOLU

(Ahmet İzzet Paşa-Ahmet Tevfik Paşa ve Damat Ferit Paşa ilk Kabineleri Dönemi)

a) YUNAN HEDEFLERİ VE MEGALİ İDEA

Giriş bölümünde kısaca değindiğimiz gibi Yunanistan Osmanlı Devleti'nden ayrıldıktan sonra merkezi İstanbul'da olan Bizans Yunan imparatorluğu'nu canlandırma hedefine yönelik politika oluşturmaya başladı ki bu "Megali İdea" diye adlandırılmaktadır. Yunan tarihçi ve devlet adamı Panayotis Pipinellis bu gayeyi şöyle açıklar "...Yunan varlığının anlamı Yunanistan'ı, tüm Yunan ırkını bir sınır içinde toplayarak birleşik ulusal bir devletin çekirdeği haline gelmeye zorluyordu. Herkes kendini Bizans imparatorluğu'nu yeniden canlandırma hayaline kaptırmıştı"¹³⁰. Yunan politikacı John Kolettis ise, büyük düşleri olan Megali İdea'yı Ocak 1844'de Milli Meclis'te yaptığı konuşmasında şöyle dile getirmekteydi. "Yunanistan Krallığı Yunanistan değildir; Yunanistan'ın sadece bir parçası, en küçük en yoksul bir parçasıdır. Yunanlılar, sadece krallık içinde de oturanlar değildirler. Aynı zamanda Yanya'da ya da Selanik'te, Serez'de ya da Edirne'de, İstanbul ya da Trabzon'da, Girit ya da Sisam adasında Yunan tarihine ya da Yunan ırkına bağlı başka yerde oturanlar da Yunanlıdır. Hellenizm'in iki büyük merkezi vardır. Krallığın başkenti Atina'dır. İstanbul büyük başkent bütün Yunanlıların kendi düşü umududur."¹³¹

Bu sadece bir politikacının değil gerçekte bütün Yunanlıların

130- Salahi R. Sonyel, a.g.e., C.I, s.30

131- Michael Llewellyn Smith, a.g.e., s.11

düşünceleriydi¹³².

Yunanlılar bu hedeflerine ulaşmak için propogandalarının ağırlık merkezini kendi ifadeleriyle "Türk vahşeti ve Türklerin geri bir millet olduğu" tezi üzerine kurmuşlardı. Bunu da basın yayın yoluyla dünyaya yaymaya çalışıyorlar¹³³. Yunanlılar diğer taraftan hedeflerine ulaşmak için Avrupada bir büyük devlete dayanma politikası izlemekte ve daima Osmanlı Devleti'nin en zayıf anlarını kollamaktaydılar¹³⁴. Tabii ki bu arada ortaya çıkan her fırsatı da değerlendirmekteydiler. Nitekim Tanzimat'ın getirdiği serbestlik ortamından yararlanarak göz diktikleri bölgelere adalardan ve Yunanistan'dan Rum nüfusu kaydırmışlardı. Bu sebeple yukarıda demografik yapıda da belirttiğimiz gibi Batı Anadolu bölgesinde Rum nüfusu Tanzimat'tan itibaren devamlı artmıştı.

Bu konuda Yunanistan'ın Genelkurmay Başkanı ve Başbakanlarından General Metaksas'ın "1915 yılına kadar Yunanistan'ın Anadolu hakkındaki siyasetine dair düşünceleri ve bu konuda Venizelos ile konuşmaları" hakkında yazdığı raporda "Yunanlılar belli bir hedef gözetmeden tabiatlarındaki canlılık etkisiyle Anadolu'da bir Yunanistan siyaseti yaratmışlardır. Gerçekte 1830 tarihinden sonra Yunanistan kıyılarından ve o sıralarda geniş olan Osmanlı imparatorluğu'nun çeşitli bölgelerinden akın eden Rumlar Anadolu'da yerleşmişler, çoğalmışlar, büyük topluluklar haline gelmişler, ilerlemişler ve yıldıan yıla ekonomi ve sosyal bakımdan yükselmişler.

Yunanistan'dan göç edenlerle Anadolu'daki Rum toplulukları günden güne kuvvetleniyor, gelişıyordu. Anadolu Rumlarının topluluklar halinde gelişmeleri uzun vadelerle fakat sağlam ve esaslı bir suretle tahakkuk etmiştir.

132- Michael Llewellyn Smith, a.g.e..., s.10 v.d.

133- Nuri Köstüklü, a.g.e..., s.11

134- Yücel Aktar, a.g.m., s.1

Her halde Rum cemaatı 1915'e kadar Anadolu'da adım adım nüfuz ediyor, yer kazanıyordu"¹³⁵ demektedir.

Yunanistan Anadolu'ya Rum nüfuzu göç ettirme politikasını Birinci Dünya Savaşı sonralarında da sürdürdü. Hatta bu mübareke boyunca da devam etti. Yunanistan mübareke boyunca bu politikasını birinci bölümde de belirttiğimiz gibi Patrikane ve Kordos Cemiyeti (Etnik-i Eteryä) ile İzmir, Kuşadası, Eşme, Manisa metropolitleri ve İzmir Yunan Valisi *Sterqiadès* vasıtasıyla sürdürmeye çalıştı¹³⁶.

Yunanlılar bu esnada bölgede Rum nüfusu çoğaltmak ve ekseriyeti temin etmek için Balkan muharebesini müteakip, mübadele edilmiş (Osmanlı Devleti'yle) Rumlar Osmanlı Devleti askerliğinden firar etmiş Rumları ve eski Yunanistan'dan ve adalardan bir çok Yunanlıları Anadolu'ya göndermekteydiler. Onlara Anadolu'da çiftlik ve arazi verileceği de vaad ediliyordu¹³⁷. Bunlar ilk zamanlarda kontrolden mahrum kalmış Çanakkale sahillerinden sokulmaktaydı¹³⁸. İsgalden sonra ise bizzat getirilen Rumlar, namus ve canlarını korumak üzere yerlerini yurtlarını terk eden müslüman Türk ahalinin hane ve çiftliklerine yerleştirmeye başladılar¹³⁹. Bundan elde edilmek istenen bir gaye de Anadolu'daki Rum çeteleri takviye etmektir¹⁴⁰.

Bu sırada Yunan basını ve yazarları da Yunanistan ideallerini sistemli olarak dile getirmeye başlamışlardı. Bu açıdan İzmir'in yanısıra İstanbul ile bir Pontus Cumhuriyeti kurulması tasarlanan Doğu Karadeniz

135- Celâl Bayar, *a.g.e.*, C.5, s.1604 dip notu

136- B.A.B.E.O. Umumi No:343454 *16 ve 25 Haziran 1919*

137- B.A.B.E.O. Umumi No:345376: "Venizelos Londra'ya giderken oradan aldığı muhtemel görülen hususi ve mahrem talimat dairesinde İzmir ekseriyeti temin etmek üzere daha önce mübadele edilmiş Rumlar adalardan tekrar Anadolu'ya sevk edilmekteydi" B.A.B.E.O. Umumi No:341375

138- B.A.B.E.O. Umumi No:343317 *22-23 Mayıs - (Haziran 1919)*

139- B.A.B.E.O. Umumi No:345376; Celâl Bayar, *a.g.e.*, C.V, ss.1575-1576

140- B.A.B.E.O. Umumi No:345376; Rumlar Kızılhaç gemisiyle Ayvalık'a gelmeye başladıkları, Ses Gazetesi, 27 Şubat 1919

bölgesi için de devamlı yayınlarda bulunmaya başladılar. Gazete yazarları dile getirdikleri Megalı İdea'yı "Kibirli entellektüel bir dilek veya düş ya da aşırı bir ideal olmadığını belirterek düşüncelerini Yunanistan'ın Trakya ve Küçük Asya'yı almayacağını sanan herhangi bir Yunanlı çılgın olmalıdır" diyerek ortaya koymaktaydılar¹⁴¹.

Diğer taraftan Anadolu'nun Güneybatı bölgesinin Yunanistan'a ilhak edilmesiyle ilgili teklif, Yunanistan'ı İtilaf Devletleri safında savaşa sokmak gayesiyle 12 Nisan 1915'de Çanakkale muharebeleri esnasında İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey tarafından Atina ortaelçileri vasıtasıyla yapılmıştı¹⁴². Nitekim bu tarihte Yunanistan'a teklif edilen topraklar ve Yunan hedefleri aşağıda haritada görüldüğü gibi tespit edilmişti¹⁴³. Bu gelişmelerden sonra yukarıda giriş bölümünde de belirttiğimiz gibi bilahare iktidarı ele geçirip Yunanistan'ı İtilaf Devletleri safında savaşa sokmayı başaran ve iki kıtaya uzanan, beş denize açılan, bir ayağı Avrupada bir ayağı Asyada olacak Büyük Yunanistan'ı gerçekleştirmek idea- liyle hareket eden Venizelos, mütarekeden hemen sonra 2 Kasım 1918'de İngiltere Başbakanı Lloyd George'a isteklerini belirten bir mektup gön- derdi. Bu mektuba bağlı uzun raporda kendi deyimiyle, "Küçük Asya'nın Yunan olan Batı kısmı Yunanistan'a ilhak edilirse, Yunanistan'ın kendi sınırlarını hayli genişletebileceğini belirtmekte ve Yunanistan Küçük Asya doğrultusunda yayılmazsa sınırlarını Trakya'ya doğru Karadeniz'e kadar genişletmek fırsatı aramak zorunda kalacağını" beyan etmekteydi¹⁴⁴.

Bu mektuptan sonra Venizelos 30 Aralık 1918 günü Paris Barış Konferansına bir muhtıra sundu. Bu muhtıra ile verdiği raporda da

---

141- Salahi R. Sonyel, a.g.e... C.I, ss.30-32; Ayrıca Yunan istekleri için bkz, Gothard Jaeshke, a.g.e..., ss.47-52

142- Salahi R. Sonyel, a.g.e... C.I, s.32; Gothard Jaeshke, a.g.e..., s.60

143- B.A.B.E.O. Umumi No:343311

144- Salahi R. Sonyel, a.g.e... C.I, s.33; Celâl Bayar, a.g.e... C.VI, s.1770; Raporun metni için bkz. C.VI, Belgeler Belge no:103

kendilerine vaad edilen Batı Anadolu'yu talep etti¹⁴⁵

Venizelos'un Batı Anadolu'dan maksadı ise "İzmir ve Bursa vilayetleriyle Çanakkale ve İzmit sancakları idi. Venizelos'a göre Batı Anadolu aşağı yukarı Karadeniz'den Antalya körfezine, kuzeyde İzmit'in doğusundan Güneyde Antalya körfezinin batısından geçmek üzere çizilecek bir çizginin batısında kalan bütün bölge idi. Buna göre talep edilen yerler şunlardı. Bursa vilayetinin bir kısmı, Balıkesir, Edremit ve Ayvalık'tan geçerek İzmir'den gelen tren yolunun Marmaraya'ya açılan ucundaki Bandırma'yı da içine almak üzere Balıkesir sancağı ve hemen de Denizli sancağı hariç Aydın vilayeti. Ayrıca Çanakkale Boğazında Imroz ve Bozcaada'yı da Batı Anadolu'nun bir parçası olarak kabul ederek istemekteydi¹⁴⁶.

Bu bölgenin hemen bitişiginde yer alan İzmit ve Çanakkale sancakları ise milletlerarası bir devlet haline getirilmesi düşünülen İstanbul'un kaderine bağlanmakta idi¹⁴⁷.

Venizelos, bu Yunan toprak isteklerini resmen öne sürmek ve istemek için 3 ve 4 Subat 1919'da Paris Barış Konferansı'nın huzuruna çıktı. Venizelos burada şimdilik İtilaf Devletlerinin kabul etmeyeceklerini bildiği Kuzey Epir, Doğu ve Batı Trakya, Pontus, Oniki Adalar, Kıbrıs ve İstanbul üzerindeki Yunan hak ve iddialarından vazgeçerek¹⁴⁸, Wilson Prensiplerine, özellikle 12. maddeye ve self-determinasyon hakkına dayandırarak Yunanistan'ın Batı Anadolu üzerindeki hak iddialarına değindi¹⁴⁹.

145- Dimitri Kitsikis, *a.g.e.*, s.32

146- Dimitri Kitsikis, *a.g.e.*, ss.28-35; Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, s.57

147-Salahi R. Sonyel, *a.g.e.*, C.I, ss.35-41; Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, s.57; Yunan istek ve Etnik-i Eterya faaliyetleri için bkz. Selahattin Salıslık, *Türk-Yunan İlişkileri ve Etnik-i Eterya*, İstanbul 1968, ss.219-220

148- Dimitri Kitsikis, *a.g.e.*, ss.35-36; Gothard Jaeshke, *a.g.e.*, s.50

149- Celâl Bayar, *a.g.e.*, C.V, ss.1466-1468; Gothard Jaeshke, *a.g.e.*, s.50; Yunan istekleri için bkz. Laurance Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması*, Çev. Tefik Alansy, İstanbul, 1972

Batı Anadolu üzerindeki isteği ile ilgili görüşünü, daha önce Türkiye'ye ait olan herhangi bir ülkede kesin olarak bir Türk çoğunluğu yoksa, o ülke müstakbel Osmanlı Devleti'nin bir parçası olarak kalmamalıdır" ilkesinden hareketle ileri sürmekteydi. Venizelos bu tezine dayanarak nüfus bakımından ve etnik sebeplerden dolayı Anadolu'nun Batı kısmının coğrafi ve tarihi açılarından özel ve ayrı bir bölge teşkil ettiğini öne sürdü. Bu bölgenin nüfusunu da resmi istatistikler olmadığını belirterek Rum Patrikanesi tarafından hazırlanan rakamlara dayandırdı. Patrikaneye göre Batı Anadolu'daki tüm Rum nüfusu 1.700.000 idi. Venizelos ise sahte ve tahrif edilmiş rakamlarla Aydın ve Bursa illerini de kapsayan Batı Anadolu'da Rumların nüfusunun 1.080.000 olduğunu, buna yakındaki adaların nüfusuda eklenirse, bu rakamın 1.450.000'e yükseleceğini, aynı bölgedeki müslüman nüfusun 943.000 olduğunu, dolayısıyla Rumların fazla olduğunu ve bu bölgenin Osmanlı imparatorluğu'ndaki Türk bölgelerinin bir kısmını teşkil edemeyeceğini ileri sürdü¹⁵⁰.

Oysa yukarıda birinci bölümde 1914 nüfus sayımına göre verdiğimiz nüfus oranları da görüldüğü gibi bölgede Türk nüfusu ezici çoğunlukta idi. 1917 yılında yapılan Türk istatistiklerine göre Ege bölgesindeki nüfus dağılımı da şöyle idi. İzmir, Manisa, Aydın, Nazilli, 1.295.527 Türk-müslüman, 233.914 Rum ortodoks; Balıkesir, 368.400 Türk-müslüman, 85.547 Rum ortodoks; Muğla, 134.400 Türk-müslüman, 10.192 Rum ortodoks, ayrıca aynı bölgelerde 36750 Musevi, 21.184 Ermeni ve 3621 diğer unsurlar bulunmaktaydı¹⁵¹. Burada da görüldüğü gibi bölgede Türk nüfusu çoğunluğu teşkil etmekteydi.

150- Salahi R. Sonyel, a.g.e., C.I, s.35

151- Hamdi Büyütoğlu; İzmir'in İsgali, B.T.T.D. Nisan 1968, No.7, ss.3-10; Celal Bayar, a.g.e., C.V, s.1632; Güneybatı Anadolu bölgesi nüfus yapısı hakkında geniş bilgi bkz. Sıtkı Aydın, a.g.e., ss.50-59; Yunan tarihçi ve devlet adamı Panayiotis Pipinellis, Türklerin Küçük Asya'da çoğunluğu teşkil ettiğini kabul eder, bkz, S.R. Sonyel, a.g.e., C.I, s.38 de dipnotu

leri subaylarının bazılarının da katılması¹⁵⁴ Rumları iyice costurup Rum yaygarasını daha da arttırdı. Bütün bunların yanısıra Rumların teskilatlanmasında ve çete faaliyetine girişmelerinde esas rolü Patrikane ile bu kuruluşa bağlı cemiyetler rol oynamaktaydı. Patrikane Kordos (Etnik-i Eterya) cemiyeti vasıtasıyla Anadolu'ya Adalardan ve eski Yunanistan'dan, ayrıca umumî harpte Anadolu'dan firar edip Yunan ve İtilaf Devletleri safında savaşmış Rumların Anadolu'ya sokulmasını sağlamasının yanısıra, yine Patrikaneye bağlı Mavri Mira cemiyetinin de katkısıyla Türk kasaba ve köylerinde dehşet yaratmak maksadıyla Rum çeteleri teşkil etmekteydi. Ayrıca bu cemiyetin faaliyetlerine Yunan KızılHac'ı da katılmaktaydı. Nitekim Yunan KızılHac'ı sıhhi ve tıbbi gereç ve ilaç yardımı maskesi altında Anadolu'ya silah ve cephane sokuyordu¹⁵⁵. Ayrıca KızılHac heyeti olarak Anadolu'ya sokulan kabileler içinde vaktiyle Türkiye'den kaçmış Yunan ve İngiliz ordularında askerlik yapmış er ve subaylarla, komitacılar vardı. KızılHac memurları arasında bunların yanısıra kılık değiştirmiş Yunan subayları da bulunmaktaydı¹⁵⁶.

Yunan KızılHac'ı bu vasıtayla yerli Rumları ve yukarıda belirttiğimiz gibi Birinci Dünya Savaşı sırasında Anadolu'dan kaçıp Yunanistan ve Makedonya'da İngiliz ve Fransız ordularında gönüllü yazılmış ve mütarekeden sonra Anadolu'ya tekrar dönmekte ve sokulmakta olan Rumları ihtilale hazırlamaktaydı¹⁵⁷. Ayrıca Yunan KızılHac'ı işbirliği halinde ve yine Patrikane'den desteklenip yönlendirilen Kordos (Etnik-i Eterya) cemiyetinin subesi olan Kordos Komitesi (Rum Muhacirleri

---

154- Ömer Sami Coşar, a.g.e. No.2

155- Mazhar Müfit Kansu, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, C.I, Ankara, 1986, s.29

156- Celâl Bayar, a.g.e. C.V, ss.1612-1614; Nurdoğan Taçalan, a.g.e. s.169; M.Şefik Aker, a.g.e. C.I, s.15; Mavri Mira cemiyeti ilgili belge bkz. Atatürk, Nutuk, C.III, Belge No.1

157-Celâl Bayar, a.g.e. C.V, ss.1612-1614; M.Şefik Aker, a.g.e. C.I, s.78

Merkez Komisyonu) adı altında faaliyet yapan bir cemiyet de bu faaliyeti yapıyordu. Nitekim bu cemiyet dışarıdan göçmen gibi gelen çete mensuplarını ve Anadolu'da kaydedilen Rumları asayişini bozmak maksadıyla Anadolu'nun çeşitli bölgelerine gönderiyordu. Bu cemiyetin "Rum muhacirleri İskan Cemiyeti" başlıklı resmi vesikalrı vardı ki cemiyet bu belgeleri polis dairesini yanlış yola sevk etmek ve çete mensuplarını takipten kurtarmak maksadıyla kullanarak bu belgeyi muhacirlere değil de çete mensuplarına veriyordu¹⁵⁸.

Gerçi bu sırada hükümet bu olayları engellemek üzere bir takım girişimler yapmaktaydı¹⁵⁹. Fakat Hükümet, Birinci Dünya Savaşı sonunda Rusya'ya veya başka yabancı memleketlere kaçmış olan, adam öldürmüş veya bu derecede suç işlemiş olanlarla, memleketin sükun ve güvenini bozmaları ihtimali olan ve "Pasaport kanununun 3. Maddesi"ne nazaran Türkiye'ye girmeleri yasaklanmış olanlar hariç diğerlerine Türkiye'ye girmelerine müsaade etmek zorunda kalmaktaydı¹⁶⁰. Çünkü İtilaf Devletleri bu muhacirlere çok toleranslı davranmakta ve onlara her türlü yardımı yapmaktaydı¹⁶¹.

Bunların yanısıra Birinci Dünya Savaşı'ndan önce İzmir Metropolitliği yapmış, Makedonya'da da faaliyet göstermiş olan

---

158- Tayyip Gökbilgin, Milli Mücadele Başlarken, C.I, Ankara, 1959, ss.154-155; Bu komitenin reisi Yunanlı Manuel Sozokas namındaki biri idi ve vilayete çektiği telgraflardaki imzada Santralikoz takma adını kullanmaktaydı. "Polis Müdürlüğünün Rapor"undan, B.A.B.E.O. Umumi No:343454 16 ve 18 Haziran 1919

159- H.T.V.D., S.45, Belge No.1050

160- B.A.B.E.O. Umumi No:343317 1 Haziran 1919

161- Buna karşı Harbiye Nezaretinin teklifi ve Sadaretin de kabul ettiği tedbirler şunlardı; Silah, cephane ve uniformanın memlekete sokulmasının men'i Osmanlı tehasından olmayan sivil yabancılarınseyehat maksadıyla memlekete gelmeleri hakkında bazı kayıt ve şartların tatbiki. Balkan muharebesinden sonra Yunanistan ve Bulgaristan Hükümetleriyle akdedilen antlaşmalar gereğince mübadele olunan ahalinin memleketimize avdetlerinin men'i, Tayyip Gökbilgin, a.g.e., C.I, ss.60-62; Ayrıca konuyla ilgili rapor, B.A.B.E.O. Umumi No:345376 Nisan 1919

Hrisostomas tekrar İzmir'e gönderilmişti ki bu kişi ilk iş olarak Aya Fotini kilisesinde büyük bir ayin düzenleyerek Rumları teşkilatlandırma çalışmalarına başladı. Hrisostomas Yunan Hükümeti desteğinde ve İzmir işgal kararı gereğince, İzmir, Aydın, Manisa, Balıkesir vilayetlerindeki yerleşim birimlerinde asayiş bozmak ve isyanlar hazırlamak için her careyi denemeye girişti¹⁶². Yine İzmir'de 1919'da İstanbul'daki "Mavri Mira"ya benzeyen bir heyet kuruldu. Reisliğine Mavridis, azalıklarına birkaç Yunan subayı ile siyasi müşavir Zamanos, Yunan Hariciye Nezareti mümessili Konsolos Şikaferi, Rum Lisesi Müdürü Baniki, Dava vekili Antonoyeni secildiler. Bu heyet bilahare burada faaliyete başladı¹⁶³.

Nihayet bu faaliyetler neticesi Ege bölgesinde Rum çete faaliyetleri daha 6 Ekim 1918'de başlamıştı. Bu sırada Çeşme'den İzmir'e gelen yolcu arabalarına Urla civarında Rum eşkiyası saldırmış, müslüman iki arabacıyı öldürmüş, yolcuları soymuş ve yaralamışlardı¹⁶⁴. 5 Ocak 1919'da da yine Urla'da bir Rum çetesi bir araba kafilesine tecavüz etti ve iki yolcuyla öldürdü¹⁶⁵. 19 Şubat 1919'da ise Ayvalık'a gelen 19 Yunan erinin karaya çıkmasını fırsat bilen yerli Rumlar büyük bir gösteri yaparak hapisaneye saldırdılar ve 60 kadar Rum tutukluyu serbest bıraktılar¹⁶⁶.

Rum çetelerinin faaliyetleri Paris Barış Konferansında Yunan isteklerinin belirmesinden sonra özellikle Yunanistan tarafından hedef bölge seçilen Ege'de İzmir ve civarı, Marmara'da Kocaeli yarımadası, Ayvalık ve Tekirdağ ile Trakya'da Kırklareli bölgesinde gittikçe genişleme istidadı gösterdi¹⁶⁷. Nitekim Mart 1919 başlarından itibaren faaliyetlerini hızlandıran Rum çeteleri Nif'ten İzmir'e gelen arabacıları

162- Celâl Bayar, **a.g.e.** C.V, ss.1638-1639

163- Celâl Bayar, **a.g.e.** C.V, s.1606

164- Salahattin Tansel, **a.g.e.** C.I, s.93

165- **T.i.H.** C.I., s.136

166- **T.i.H.** C.I., s.136

167- Hüsamettin Ertürk, **a.g.e.**, ss.103-129; Rum çete faaliyetleri ile ilgili belgeler, B.A.B.E.O. Umumi No:348871; 348600; 347328

devamlı soymaya ve Ayvalık, Urla, İzmir bölgelerinde seri halinde cinayetler işlemeye başladılar. Bilahare bu Rum çetelerine Sisam adasından gelen Yunan askeri kıyafeti giymiş Rumlar ile Samsun havalisinden gelen Rumlar da iltihak ettiler¹⁶⁸.

Yine aynı şekilde Rum çeteleri Kocaeli yarımadasında büyük bir tedhiş hareketleri içine girdiler. 4 Mart 1919'da 12 kişilik Rum çeteleri. Bostancı'da Hariciye memurlarından Esref Bey'in köşküne baskın yaparak Esref ve Nidai beyleri şehid ettiler¹⁶⁹. Bundan başka bu bölgede faaliyette bulunan Çakır Yorgi, Karabacak ve Anesti kaptan gibi çete reislerinin yönetiminde Büyük ve Küçük Bakkalköy ile Yeniköy Rumları birçok Türk köyünü soyarak çok sayıda kadın, erkek, çocuk ve çocuğu öldürdüler¹⁷⁰. Nisan başlarında Rum eşkiyasının vahşeti İstanbul dolaylarına kadar yayıldı. Bilhassa Kartal, Pendik ile buralara bağlı bölgelerde cinayetler işlemeye başladılar ki şu olaylar vahşete dönüşen cinayetlere ibretli birer örnektir. Kartal ve Pendik civarlarında hayvan otlatmakta olan iki Türk kıza Rum eşkiyası tarafından dağa kaldırıldı. 14 yaşlarında İsmail adında bir çocuk onbeş yerrinden 12 yaşında Recep oğlu Mustafa 18 yerinden, 10 yaşındaki bir çocuk da 4 yerinden bıçaklanarak ve parça parça kesilmek suretiyle öldürülmüşlerdir¹⁷¹. Yine Gebze'nin Mudarh köyünden iki erkek çocuk ile iki yetişkin erkek başları parçalanmak suretiyle öldürüldüler¹⁷². Nisan ortalarında Milto adında bir Rumun idare-

168- Tayyip Gökbiçgin, a.g.e. C.I, ss.58-59

169- Tayyip Gökbiçgin, a.g.e. C.I, s.33

170- Halide Edip Adıvar, Türk'ün Ateşle İmtahanı, 8.Baskı, İstanbul, 1985, ss.76-82; Üsküdar'da bulunan Ümraniye köyü ahalisinden erkek, kadın ve iki çocuktan mürekkep bir kömürcü kafilesi Ömerli kazasına bağlı Çavuşbaşı çiftliği merasına gitmekte iken Budakdere mevkiinde önlerine çıkan Paşaköy ve Yeniköy Rumlarından mürekkep takriben yirmi kişilik bir çete tarafından kolları bağlanarak kaçırılıp meçhul bir semte götürüldüler. B.A.B.E.O. Umumi No:348071; İlhan Selçuk, Yüzbaşı Selahattin'in Romanı, 2.Kitap, İstanbul, 1987, s.41

171- Tayyip Gökbiçgin, a.g.e. C.I, ss.59-60

172- Salahattin Tansel, a.g.e. C.I, s.93

sinde 12 kişilik Rum cetesi Anadolu Hisarına saldırdı ve yolda rastladıkları bir polis memurunu bağlayarak üzerindeki silahı aldılar¹⁷³. Kocaeli civarında ise Yeniköylü Deli Yanı, Kocabey Hristo, Barbar Yanı, Deli Hristo, İzmit'in Mihaliç köyünden Konstantin çeteleri de aynı şekilde faaliyet yapmaktaydılar¹⁷⁴. Rum çeteleri Mavri Mira'nın elebaşlarından olan Rum Bakkal Todari'ye bağlı hareket etmekteydiler. Bu şahıs bakkal esyası adı altında el altından gerekli yerlere silah, cephane ve bomba sandıkları yolluyordu¹⁷⁵.

Kapıdağ yarımadasında da Firman kaptan adlı bir Rum çetesi faaliyet göstermekteydi. Bu çete aynı zamanda korsanlık da yapmaktaydı. Bu yüzden Hükümet Mart 1919 ortalarında bu hususta bir tedbir olarak, aynı zamanda küçük deniz vasıtalarının selameti için iki gambot ile birkaç motorlu deniz vasıtasını Bandırma, Erdek, Kapıdağ ile Burhaniye, Ayvalık sahillerine gönderdi¹⁷⁶.

Bütün bu olaylarda daha önce de belirttiğimiz gibi Patrikanenin, özellikle Patrik Germanos V.'in yerine "Locum Tenens" (vekil kaymakam) seçilen Dorotheos Mamelis'in de payı büyüktü. Bu papaz

---

173- Tayyip Gökbilgin, a.g.e. C.I, s.60

174- Rifat Yüce, a.g.e., s.65; Bölgede faaliyet gösteren irili ufaklı Rum çeteleri (bilahare Osmanlı Hükümetine teslim olan veya yakalananlardan), Sile civarında; Tenasoğlu Gaylib, Hiristoğlu Dimitro, Aposoğlu Pandalı, Hiristoğlu Gorki, Vasıloğlu Panayati, Alkısımhanoğlu Nikola, Kastıtaoğlu Yanı, Todoruğu Vasıl, Kimiyakoğlu Yanı, Dimitrioğlu Yorgı, Dimitrioğlu Yorki, Yoraloğlu İliya, Yinapatuğu Hiristo, Hiristoğlu İspiro, Hiristoğlu İstilyanos; Yeniköy Rum eskıyası; Hiristoğlu Petro, Zınnesioğlu Apostol, Petroğu Yorki, Hiristoğlu Anesti, Penayotioğlu Yorki, Nikolaoğlu Dimitro, Hamaoğlu Yorki, İstadrioğlu Yanı, Penlapeoğlu Zısti, Vangeloğlu İliya, Kastiziyeoğlu Vasıl, Alkaoğlu Alkısandardı, Nikolaoğlu Yorki, B.A.B.E.O. Umumi No:343871, Buradan bazı isim ve lakaplardan anlaşıldığına göre bunlardan bazısı zamanında Selcuklulara karşı Bizanslılarca bölgeye yerleştirilmiş olan Gagavuz diye adlandırılan hristiyan Gokoğuz Türkleri olsa gerek ki bunlar Patrikanenin propogandasıyla Rumlaştırılmışlardı. Nitekim M. Şefik Aker'de aynı kanaattedir. bkz. M. Şefik Aker, a.g.e. C.I, s.9

175- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.377; Todari, İngilizlerin himaye ve müzaheretı altında çalışıyordu bkz. T.I.H. C.II, K.2, s.64

176- Tayyip Gökbilgin, a.g.e. C.I, s.58-59

aynı zamanda politik alanda da şakileri hazırlamaktaki ustalığından daha etkili rol oynuyordu¹⁷⁷.

Sistemli bir şekilde yapılan bütün bu hareketlerin manası ve gayesi etrafa dehşet saçarak Türk ve müslüman ahalinin öteye beriye dağılmasını sağlamak, onları sindirmek ve yerlerine Rumları iskan etmek, aynı zamanda asayissizliğin ortadan kaldırılması ancak bu bölgelerin müstakil idare şeklinde Yunanistan'a rapt ve ilhakı ile mümkün olacağı imajını yaratmaktı¹⁷⁸. Ayrıca o sırada Bolşevizmden kaçan onbinlerce Rum ailesinin İstanbul'a ve buralara yerleştirilmesi planlanmaktaydı¹⁷⁹. Nitekim bu mesele 12 Nisan 1919'da Vükela Meclis'inde görüşülmüş ve bu bölgeye muhacirlerin girmesinin kontrol altına alınması, gizli yollardan Anadolu'ya gelen Rumların engellenmesi tedbirlerinin alınması yönünde kararlar alınmıştır¹⁸⁰. Ancak mütareke ortamı içinde alınan tedbirlerin tam olarak uygulanması söz konusu değildi.

Rumların faaliyetlerinin yanısıra Ermeniler de Ermeni Patriki Zaven Efendi önderliğinde Mavri Mira cemiyeti ile hem fikir olarak faaliyet göstermekteydiler. Nitekim Ermeni Patriki Rum Patrikanesinde düzenlenen, Türkler aleyhindeki toplantılara katılarak onlarla tam bir işbirliği yapıyordu¹⁸¹. Bu ortam içinde daha önceden varolan Ermeni komitelerinin yanısıra yeni komiteler de oluşturulmuştu ki Kuzey-Batı

177- Mavri Mira cemiyetinin başkanlığını da yapan Papazın politik faaliyetleri için bkz. Gothard Jaeshke, a.g.e., ss.51-53; 76; 89; 137; Tayyip Gökbilgin, a.g.e. C.I, s.60

178- B.A.B.E.O. Umumi No:347328; 16 Marta kadar Rumlar İstanbul'da geniş çapta numayişler yaptılar. Patrikane, Paris'te bulunan Patrik kaymakamı vasıtasıyla Sulh Konferansına takdim ettiği karar metninde devlet ve milletlerin kaderlerinin tayin edildiği şu sıralarda Rumlara da tam istiklâl verilmesi ve ileride doğuda asayişin temini için müstakil idarelerin Yunanistan'a rapt ve ilhakını talep ve rica etmekteydi. Tayyip Gökbilgin, a.g.e. C.I, ss.59-60

179- Tayyip Gökbilgin, a.g.e. C.I, s.60

180- B.A.B.E.O. Umumi No:345376; Tayyip Gökbilgin, a.g.e. C.I, ss.60-62

181- Atatürk, Nutuk, C.I, s.2; Dimitri Kitsikis, a.g.e., s.341

Anadolu bölgesinde özellikle Kocaeli civarında bunların faaliyeti yoğunlaşmıştı. Nitekim bunlardan Vahan çetesi Kocaeli bölgesinde faaliyet gösteren Ermeni çetelerinden biri idi. İzmit'in Yuvacık köyünden olan bu çete Rum çeteleriyle işbirliği halinde Türk köylerine baskınlar düzenliyor¹⁸². Bunun dışında bu bölgede tedhiş faaliyetlerinde bulunan daha başka Ermeni çeteleri de vardı ki bunların en önemlileri Karamürselli Artin ve Antranik çeteleriydi¹⁸³. Bunlardan başka İzmit'in Bahçecik nahiyesinde ve civarında, Kandıra kazası ile Sakarya'nın Karasu nahiyesi dahilinde faaliyet gösteren Ermeni çeteleri de mevcuttu¹⁸⁴. Ermeniler bu faaliyetlerinin yanı sıra Türkleri İtilaf Devletleri özellikle İngilizler nezdinde kötü göstermek yönünde propoganda yapmaktaydılar. Nitekim Tehcir'den dönen Ermeniler Türkler aleyhine birer bahane ile alacak iddiasında bulunuyorlar ve iddia ettikleri alacaklar bir hakikate dayanmadığından bunları hükmen değil idareten almak istiyorlardı¹⁸⁵.

İşte Baş gösteren azınlıkların bu faaliyetleri savunma durumunda olan Türklerin de silahlanmasına neden olmaktadır ki Mondros mütarekesinden sonra evlerine ve köylerine dönen Türk gençleri Rum ve Ermeni çetelerine karşı kendi aralarında birlikler kurmaya başladılar. Bu gelişme bir nebze olsun tedhiş hareketlerinin hızını kesmekteydi¹⁸⁶.

C- OSMANLI HUKUMETİ'NİN BİR GİRİŞİMİ -HEYET'İ NASİHA-

Ülkede azınlıkların eşkiyalık faaliyetlerine başladığı ve giderek arttığı bir dönemde Osmanlı Hükümeti Mart 1919 ortalarında ilk

---

182- T.I.T.E. K.4. Belge No.3349; Ayrıca geniş bilgi için bkz. Adnan Sofuoğlu, a.g.e., ss.54-55

183- Rifat Yüce, a.g.e., ss.65-68

184- Kâzım Aras, İstiklâl Savaşında Kocaeli Bölgesinde Harekât, İstanbul, 1936, s.5

185- Rifat Yüce, a.g.e., s.67

186- Avni Öztöre, Nikomedia İzmit Tarihi, İstanbul, 1969, s.159; Yunus Nadi; Ankara'nın İlk Günleri, İstanbul, 1955, ss.48-50

olarak Sile ve civarında eskiyalık yapan Rumları yola getirmek, onların is ve güçleriyle uğraşmalarını sağlamak gayesiyle bir Heyet-i Nasiha teşkil etti ve 20 Mart 1919'da bölgeye gönderdi¹⁸⁷ Bu sırada İstanbul yönetimi, bir taraftan İtilaf Devletlerinin ki Paris Barış Konferansı'nda Osmanlı Devleti'nde yaşayan hristiyanları, azınlıkların ortaya attığı tezler doğrultusunda Türk zulmünden! kurtaracaklarını söylüyorlardı¹⁸⁸; diğer taraftan ülkede azınlıkların meydana getirdiği tehlikelere karşı, dışarda İtilaf Devletlerine özellikle İngiltere'ye ters düşmemeye özen gösteren pasif bir dış politika, içeride ise azınlıklarla Türkler arasındaki huzursuzluğu gidererek istikrarı ve hemahenk bir devlet görüntüsü meydana getirmeyi gaye edinen bir iç politika izlemeye başlamıştı¹⁸⁹. Şimdi bu politikaya uygun olarak Sile civarına gönderilen Heyet-i Nasiha'nın daha genişletilmesi düşünüldü. 31 Mart 1919'da mesele Meclis-i Vükelâ'da ele alındı¹⁹⁰ ve muhtelif unsurlar arasında meydana gelen kin ve nifakın giderilmesi maksadıyla daha esaslı ve şümüllü heyetler oluşturularak ilgili bölgelere gönderilmesine karar verildi¹⁹¹.

Aynı günlerde Sadrazam Damat Ferit Paşa da Şehzadeler başkanlığında vilayetlere Mülkiye, İlimiye ve askeriyeden seçilecek kişilerden oluşacak birer "Heyet-i Fevkâlade" gönderilmesi fikrini benimsedi¹⁹². Nihayet Anadolu'nun çeşitli bölgeleri ile Trakya'yı gezmek ve günün şartlarına göre telkinde bulunmak üzere, içerisinde Rum ve Ermeni temsilcilerinin de bulunduğu heyetler kuruldu. Bunlardan Şehzade

---

187- Tayyip Gökbilgin, a.g.e., C.I, s.64

188- Mevlüt Çelebi, "İzmir'in İsgalinden önce Şehzade Abdurrahim Başkanlığında Anadolu'ya Gönderilen Nasihat Heyeti (Anadolu Heyet-i Nasihası) 16 Nisan-18 Mayıs 1919", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.I, S.19, Temmuz 1990, s.565

189- Mevlüt Çelebi, a.g.m., s.560

190- Alendâr, 1 Nisan 1919

191- Tayyip Gökbilgin, a.g.e., C.I, s.64

192- Galip Kemali Söylemezoğlu, Basımıza Gelenler, İstanbul, 1939, s.249

Cemâlettin Efendi başkanlığındaki heyet, Trakya'yı, Şehzade Abdurrahim Efendi başkanlığındaki heyet ise Bursa'dan başlayarak Ege, Konya ve Kilikya bölgelerini dolacaktır¹⁹³.

Sadrızam Damat Ferit basına verdiği beyanatta Heyet-i Nasiha-
'ların gönderilmesindeki maksadı "Birinci heyete ahlaki bir heyet diyece-
ğim. Bunun vazifesi ahaliye Padişah'ın selamını ulaştırmak ve onun her
zamandan fazla milletini düşündüğünü keder ve elemelerine iştirak etmekte
olduğunu izah etmektir. Bu heyet her tarafta iyi kabul görmüştür. Bundan
güzel neticeler tefe'ül ediyorum. Bu heyeti diğer bir takım heyetler daha
takip edecektir. Bunlar gidecekleri yerlerde uzunca boylu kalmak, memle-
ketin hakiki ihtiyaçları hakkında tetkiklerde bulunmak ve halkın ihtiyaç-
larını, iktisadi inkilâp esaslarını hazırlamakla görevlendirilecektir"
şeklinde açıklıyordu¹⁹⁴. Anadolu Heyet-i Nasiha Başkanı Şehzade Abdurra-
him Efendi de Sadrızamın beyanatına uygun olarak heyetin gayesini
"savaşın felaketlerinden etkilenen Anadolu halkını Selam-ı Şahane ile
taltif etmek ve aynı zamanda Anadolu'nun ihtiyaçlarını yakından görerek
neticesini hükümete bildirmek" şeklinde açıklamaktaydı¹⁹⁵. Padişah da
Yıldız Sarayı'nda Nasihat Heyetlerini kabulünde onlara "Bu Heyet-i
Nasiha'nın üzerine aldığı vatani vazifenin haiz olduğu ehemmiyeti nazarı
dikkate alarak muhtelif Anasır-ı Osmaniye arasındaki samimiyet ve muhab-
betin teyid ve tezyidine ve vatandaşlar arasındaki iyi geçinme ve kaynaş-
manın teminine olanca kuvvetiyle sarf-ı gayret etmesini" temenni etti¹⁹⁶.

Yukarıda serdedilen görüşler, ülkenin içinde bulunduğu o günkü

193- Celâl Bayar, a.g.e. C.VI, ss.1760-1761

194- Tayyip Gökbilgin, a.g.e. C.I, s.65; Nurdoğan Taçalan, a.g.e.,
ss.201-206

195- Heyet-i Nasiha ile ilgili demec ve açıklamalar bkz. Vakit 17 Nisan
1919, Sabah 1 Mayıs 1919, İkdam 16 Nisan 1919

196- Tarık Mümtaz Göztepe, Vahdettin Mütareke Gayyasında, İstanbul, 1969,
ss.141-142

ortam ve İstanbul Hükümetinin yukarıda belirttiğimiz politikası göz önüne alındığında "Heyet-i Nasiha"dan şu hedef ve gayelerin elde edilmesinin hesaplandığı belirmektedir. Bir defa saray mütarekeden sonra ortaya çıkan kaynaşmayı yatıştırmak ve Osmanlılık etrafında halkı birleştirmek üzere "Osmanlıcılık" politikasını ihyaya girişmekteydi. Böylece Saray bu heyetler vasıtasıyla azınlıkların yeniden "Sadık Osmanlılar" haline sokulabileceğini hesaplamaktaydı¹⁹⁷. Bu aynı zamanda sarayın tabandan destek bulma Türk siyaset sahnesinde rol alma çalışmasıydı¹⁹⁸. Diğer taraftan Osmanlı Hükümetleri özellikle Damat Ferit Hükümetleri içeride İttihatçılık sindirilerek Hürriyet ve İtilâf Fırkasının etkinliğini ve Padişahın otoritesini güçlendirmek için de gayret göstermekteydiler. Böylece hem İngiltere'nin desteğini sağlama hem de taşrada az da olsa devam eden halk üzerindeki İttihatçılık fikrinin etkisini yok etme hedeflenmekteydi¹⁹⁹. Böylece İttihatçılık cezalandırılacak aynı zamanda Osmanlı Padişah ve Hanedanının Mesrutiyet'in ilanı ile kırılan nüfuzu arttırılacaktı²⁰⁰. Bu politika İngiltere'nin Birinci Dünya Savaşı esnasında açıkladığı, savaşın Osmanlı Devleti'ne karşı değil İttihat ve Terakki iktidarını cezalandırmaya yönelik olduğu görüşüne de uygun bir tutumdur²⁰¹. Heyet-i Nasihaların oluşturulmasıyla aynı zamanda Hükümetçe Konferansa sunulan Muhtıradaki belirtilen "geçmişteki meydana gelen olaylardan İttihat ve Terakki Hükümeti'nin sorumlu olduğu bundan böyle vatanlarının gelişmesi için iktisadi, ilmi ve fikri sahalarda faaliyetlerini arttırmak olacağı²⁰² görüşünün tatbiki konulduğu da gösterilmek isteniyordu. Ayrıca Konferansta İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaline izin verilmesi görüşünün ağırlık kazandığı

197- Gothard Jaeschke, *a.g.e.*, s.251

198- Sina Akşin, *a.g.e.*, s.251

199- Celâl Bayar, *a.g.e.* C.VI, s.1760

200- Celâl Bayar, *a.g.e.* C.VI, s.1760

201- Muşir Hüseyin Kidwai, Paris Konferansı ve Osmanlı'nın Çöküşü, Sadeleştiren: Ahmet Zeki İzgör, Nehir Yay., İstanbul, 1991, s.81

202- Muşir Hüseyin Kidwai, *a.g.e.*, ss.143-144

günlerde Padişah Rumlara kendi teb'ası olarak sahip çıkarak Batı Anadolu'yu işgal etmesi muhtemel Yunanistan'ın propogandasının da önlenmesi hedeflenmekteydi²⁰³.

İşte bu hedef ve gayeler doğrultusunda Anadolu'da faaliyet gösterecek olan Sehzade Abdurrahim Efendi başkanlığındaki Heyet-i Nasiha'da Bahriye Eski Nazırı ve Ayandan Birinci Ferik Ali Rıza Paşa, Divan-ı Harbi Örfi Reisi Mahmut Hayret, Süleyman Şefik Paşa, Bab-ı Ali memurları Kalem Müdürü Ohannes Ferid, Devlet Şurası azasından İstifanaki, Temyiz Mahkemesi azasından Musdicyan, Bursa Müftüsü eski mebuslardan Ömer Fevzi, Pazarcık eski Müftüsü Halil Fehim, Karahisar eski mebusu Yanko Günenidis efendiler bulunuyordu. Ali Rıza Paşa İkinci Başkan olarak Sehzadenin yardımcısıydı²⁰⁴. Nasihat Heyetinin güvenliğini sağlamak üzere ise polis komiseri Hamdi Bey ile Yüzbaşı Ekrem Bey komutasında mızraklı bir süvari bölüğü görevlendirilmişti²⁰⁵.

Anadolu Heyet-i Nasihası 16 Nisan 1919'da Yıldız Sarayı'nda kabulün akabinde saat 17.00'de Alemdar Vapuru ile İstanbul'dan ayrıldı ve aynı gün Mudanya'ya geldi²⁰⁶. Geceyi Mudanya'da geçiren heyet ertesi günü Bursa'ya hareket etti. Heyet geçtiği istasyonlarda, jandarma, polis,

---

203- Gothard Jaeshke, a.g.e., s.251

204- Takvim-i Vekayi, 3525; Alemdar 16 Nisan 1919; Sabah 17 Nisan 1919; Celâl Bayar, a.g.e.C.VI, ss.1760-1761; Tayyip Gökbilgin, a.g.e.C.I s.64

205- Nurdoğan Taçalan, a.g.e., s.202; Ayrıca Harbiye Nezareti Heyetin Bursa-İzmir-Konya-Ankara-Sivas yollarını takip edeceğini ve mahiyetine verilen süvari bölüğünün bütün yol boyunca güvenliğin sağlanması için yeterli olmadığını belirterek 17. Kolordunun Manisa'da Yıldırım Müfettişliğinin Beyşehir'de 3.Kolordunun Sivas'ta, 15.Kolordunun Mamahatun'da yüzer mevcutlu ve her türlü donanımlı, yanlarında nakliye hizmetini görecek 20 mekkarelik birer süvari bölüğü hazırlamalarını istedi. H.T.V.D., S.43 vesika:1020

206- Mevlüt Çelebi, a.g.m., ss.568-570; Tarık Mümtaz Göztepe, a.g.e., ss.141-142, Celâl Bayar, bu tarihi 11 Nisan olarak veriyor. Ancak Heyet 10 Nisanda daha yeni oluşturulmaktaydı. Esasında Heyetin Mudanya'ya gelişini Bursa Valisi Gümülcineli İsmail Bey bir telgrafla İstanbul'a "Sehzade Abdurrahim Beyin Mudanya'ya şeref ve muvasalat ettiğini ve sıhhat ve afiyette olduğunu" derhal bildirmiştir. Alemdar 18 Nisan 1919; Sabah 19 Nisan 1919; Vakit ve Hadisat 20 Nisan 1919

öğrenciler ve halk tarafından törenlerle karşılanıp uğurlanmaktaydı. Bu şekilde heyet 17 Nisan 1919 günü Bursa'ya vardı. Burada da heyet parlak bir törenle karşılandı. Bursa'ya gelen heyet ilk önce Belediye'ye gitti ve Belediye önünde toplanan halka Ali Rıza Paşa tarafından, halkı sabır ve sükunete davet eden Padışah beyannamesi okundu²⁰⁷. Bilahare Şehzade Abdurrahim Efendi halka Padışahın "Selam-ı Şahane"sini iletti. Halk bunu "Padışahım çok yaşa" nidalarıyla karşıladı²⁰⁸. Buradaki tören böylece sona erdi. Aynı gün Ali Rıza Paşa Bursa'dan Sadrazam Damat Ferit'e gönderdiği telgrafla "Belediye dairesinde beyanname okunurken biltefrik-i cins ve mezhep bütün teb'anın hissiyat-ı sadıkanelerinin tezahür ettiğini" bildirdi²⁰⁹. Üç gün Bursa'da kalan heyet bir süre zarfında yanlarında Evkaf Müdürü bulunduğu halde şehirde bazı incelemelerde bulundu, camileri ziyaret etti. 20 Nisan 1919 günü Bursa'da Şehzade şerefine Belediye'de bir ziyafet verildi. Bu ziyafette, vilayet erkânı, yüksek rütbeli subaylar, din adamları, idare meclisi ve belediye üyeleri ile azınlıklara mensup eşraf katıldı. Ziyafette Şehzade Abdurrahim yaptığı konuşmada özetle "Müslim ve gayr-ı müslim Bursa halkının hakkımızda gösterdiği samimiyetten çok duygulandım, şevketmeab Efendimiz Hazretlerine bu samimi gösterileri arz edeceğim. Hepinize teşekkür ederim" dedi. Hüdavendigâr Valisi Gümülcineli İsmail Bey ise cevabi konuşmasında "Şehzadenin burada yadigar olarak bıraktığı değerli hatırayı ilelebet kutsal tutacağını ve koruyacağını bu hatıratın canlandırılmasını gerek kendisi gerek arkadaşları adına vaad ettiğini"

207- Beyannamenin tam metni için bkz. Hüdavendigâr Gazetesi 19 Nisan 1335; Mevlüt Çelebi, a.g.m., ss.569-571. Beyannamenin sadeleştirilmiş özetleri bkz. Celâl Bayar, a.g.e. C.VI, s.1762; Lütfü Simavi, Osmanlı Sarayı'nın Son Günleri, Hürriyet Yay., İstanbul, 1972, s.497

208- Sabah, Alemdar, 20 Nisan 1919; Hadisat, Memleket, 22 Nisan 1919

209- Sabah 19 Nisan 1919. aynı gazeteden nakleden Mevlüt Çelebi, a.g.m., s.271

söyledi²¹⁰.

Bilahare Heyet-i Nasiha 20 Nisan 1919 günü ziyafete mütakiben Bursa'dan Karacabey istikametine hareket etti. Heyet Karacabey-Kirmasti (Mustafa Kemal Paşa)-Susurluk'a uğrayarak 22 Nisan 1919 günü Balıkesir'e (Karesi) vardı. Burada da heyet, Karesi mutasarrıfı Süleyman Bey'in Dahiliye Nezaretine gönderdiği telgraftan anlaşıldığına göre, "bilâ-tefrik cins ve mezhep bütün Osmanlı unsurları tarafından merasim-i istikbaliye" ile karşılandı²¹¹. Burada bir gün kalan heyet 23 Nisan 1919 günü Manisa'ya gitmek üzere şehirden ayrıldı. Ali Rıza Paşa hareketten önce Aydın valiliğine bir telgrafla "24 Nisan günü Manisa'ya, 25 Nisan Cuma günü akşamı İzmir'e muvasalat olunacağını ve heyetin Cumalık elbise giyeceğini" bildirmişti²¹². Bu sırada Manisa'da Heyet-i Nasiha'nın karşılanması için yoğun hazırlık yapılmaktaydı²¹³. Gerçekten telgrafta belirttiği gibi Balıkesir'den ayrılan heyet Akhisar üzerinden ki burada da törenle karşılanmıştı. 24 Nisan akşamı Manisa'ya vardı. Ancak burada iki gün kalacak olan heyet 26 Nisan akşamı İzmir'e hareket etmiştir. Heyet-i Nasiha İzmir'e gelirken de Menemen'de törenlerle karşılanmıştır²¹⁴. İzmir'den sonra Aydın-Burdur-Isparta-Antalya-Konya-Eskişehir'i dolayan Heyet-i Nasiha İzmir işgali üzerine 18 Mayıs 1919'da İstanbul'a dönmüştür²¹⁵. Heyet-i Nasiha gittiği yerlerde parti işleriyle de uğraşmakta aynı zamanda azınlıklarla iyi geçinilmesini halka ve idarecilere tavsiye etmekteydi. Türk

---

210- Mevlüt Çelebi, a.g.m., s.572

211- *İkdam, Vakit, Sabah, Tasvir-i Efkar, Hadisat* 24 Nisan 1919. Aynı basından nakleden Mevlüt Çelebi, a.g.m., s.572

212- Mevlüt Çelebi, a.g.m., s.572

213- Manisa kırmızı-beyaza boyanıyordu. Türk-Rum-Ermeni ve Musevi ileri gelenlerinden oluşan bir heyet Nasihat heyetini karşılamaya Akhisar'a gitmişti. Mevlüt Çelebi, a.g.m., s.572

214- Manisa'da karşılanmış ve Heyet-i Temsiliye'nin buradaki ve sonraki faaliyetleri için bkz. Mevlüt Çelebi, a.g.m., s.572 v.d.

215- Gothard Jaeshke, *Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, C.I. Ankara, 1970, s.33; Heyetin Balıkesir'den ayrıldıktan sonraki seyahati bölgemiz dışına çıktığından ve esas konumuzu da oluşturmadığından çok kısa özetlenmiştir.

halkı bu heyeti bir ümitle ve parlak törenlerle karşılıyordu. Ancak İstanbul'a çekilen telgrafların aksine azınlıklardan heyete pek ilgi gösteren yoktu²¹⁶. Nitekin Heyet-i Nasiha İzmir'e geldikten sonra Rum basınının tahrik edici yayınlarını daha da arttırdığı gözlenmiştir²¹⁷.

B- İZMİR'İN İSGALI VE SONRASINDA KUZAY-BATI ANADOLU

(Damat Ferit Hükümeti İlk Dönem II.Kabine Devri 19 Mayıs 1919-20 Temmuz 1919)

a) İZMİR'İN YUNANLILAR TARAFINDAN İSGALI

Mütarekeden sonra Yunanlılar Batı Anadolu üzerindeki hedef ve istekleri doğrultusunda siyasi ve askeri faaliyetlerini hızlandırmışlardı. Giriş bölümünde ve daha önceki bölümlerde izaha çalıştığımız gibi Yunanlılar bölgeye çeşitli şekillerle Rum nüfusu kaydırıp yıkmaya, çeteler teşkiliyle karışıklıklar çıkarmaya çalışıyorlardı. Yunanlıların hedef ve gayelerini daha evveliyatından beri bilen Osmanlı Devleti yöneticileri de bu durum karşısında bir takım girişimlerde bulunmakta ve mütareke ortamı içinde pek sonuç elde edilemeyen tedbirler almaya çalışmaktaydılar²¹⁸.

Esasında İzmir, Birinci Dünya Savaşı sırasında müttefikler tarafından 12 Nisan 1915'te Yunanlılar derhal savaşa girmeleri karşılığı

216- Celâl Bayar, a.g.e. C.VI, s.1761

217- M.Sefik Aker, a.g.e. C.I, s.52; Mevlüt Çelebi, a.g.m., ss.583-585

218- Harbiye Nezareti Dahiliye ve Sadarete 11 Mart 335 tarihinde şu şifreyi göndermiştir. "İzmir ve Havalî Kumandanlığından mevru iki kıt'a telgrafnamenin şayan-ı dikkak olan cihetleri 1- İzmir'e Yunanistandan eli, ayağı tutan Rumların mütamadiyen gelişi 2- Balkan muharebesinden sonra Osmanlı ve Yunan Hükümetleri arasında münekkid muahade ile mübadele edilen Rum ahalinin tekrar müskit arsalara avdetleri 3- Hristiyan **ÜSERAMIZIN** memleketlerine salıvermeleri 4- Yunan Makarakisin teşkilatıdır. Bu dört mesele hakkında şehrimizdeki itilaf mümessilleri nezdinde acilen yapılan teşebbüsât biran evel neticelendirilmezse Girid Fecayiin İzmir havalisinde de tekrarı ve tekevunu arifesinde bulunulduğunu ehemmiyetle maruzdur" Belgenin devamından anlaşıldığına göre bunların engellenmesi için bazı tedbirler alınmıştır. B.A.B.E.O. Umumi No:345376

vaad edilmiş, bilahare 19 Nisan 1917 tarihli St. Jean de Maurienne anlaşmasıyla "Rus Hükümetinin muvafakatı itirazi kaydıyla" İtalyanlara terkedilmişti²¹⁹. Ancak İngilizler şimdi İzmir bölgesini İtalyanlara vermek istemiyorlardı. Çünkü Çanakkale boğazına yakın olan bu bölgede İtalya yerine Yunanistan'ın egemen olmasını kendi menfaatleri açısından daha iyi olacağını düşünmekteydiler²²⁰. Bu durumda daha mütarekeden önce İzmir'le ilgili Yunanlılarla İtalyanların rekabetleri ve girişimleri başlamıştı. Nitekim Lord Granville 8 Ekim 1918'de "Piemento" kruvazörünün İzmir'deki herhangi bir müttefik faaliyetine mümkün mertebe cabuk katılmak üzere Midilli'ye hareket ettiğini bildirmiş, buna mukabil Venizelos'da 14 Ekim 1918'de "Türk topraklarında stratejik noktaların mütareke gereğince işgal edilmesi halinde Yunan kıtalarının bu operasyonlara katılmalarına müsaade edilmesini" Balfour'dan rica etmişti²²¹. Aynı zamanda Venizelos propoganda çalışmalarını da başlatmış ve 2 Kasım 1918'de de Anadolu'nun batı kısmının Yunanlılara terkini istemişti²²². Nitekim bunun bir neticesi olarak 6 Kasım 1918'de Dickson komutasında bir İngiliz monitorunun İzmir limanına gelişi. İzmirli Rumların Aya Fotini kilisesinde Yunan bayrağı çekerek ve Venizelos'un resimlerini taşıyarak çılgınca gösterilerine yol açtı²²³.

219- Gothard Jaeshke, a.g.e., s.60; T.I.H. C.I., ss.12-16

220- T.I.H. C.II. K.I., s.16

221- Gothard Jaeshke, a.g.e., s.63

222- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., ss.56-57; Ayrıca Yunan istekleri için bkz. Laurance Evans, a.g.e.; Michael Llewellyn Smith, a.g.e., ss.84-85; Dimitri Kitsikis, a.g.e., s.32; Venizelos, ekonomik ve coğrafi bakımlardan Ege adalarının Anadolu topraklarının bir parçası olduğunu ileri sürerek, Anadolu'dan toprak isteğini ve bu konuda yaptığı manevrayı haklı göstermek istiyordu. Gösterilen bu sebep esasında Ege adalarının Türk topraklarının uzantısı olduğunun kabulü ve tescilidir.

223- Nurdoğan Taçalan, a.g.e., s.11; Gothard Jaeshke, monitorun limana geliş tarihi 4 Kasım 1919 olarak veriyor bkz. Gothard Jaeshke, a.g.e., s.64; Ayrıca yerli Rumların beşinci kol faaliyetleri için bkz. Bilge Umar, İzmir'de Yunanlıların Son Günleri, Ankara, 1974, ss.48-51; Nizamettin Karacabe; Türk Ulusal Savaşının İlk Parçası, Mondros Mütarekesinden B.M.M. Açılışına Kadar, İstanbul, 19440, ss.78-79

Bu durum aynı zamanda Türkleri de harekete geçirdi. Nitekim vali vekili Nurettin Paşa Harbiye Nezareti'ne çektiği telgrafta şehirde çıkan olayların karışıklık çıkarmaya matuf hareket olduğunu bildirdi²²⁴. Aynı gün yani 6 Kasım 1918 günü İzmir'in bazı ileri gelen genç Türk aydınları Kordon'daki Sporting Clup'te bir toplantıda, Rum nümayişleri, Paris Barış Konferansı'ndan sızan İzmir'in Yunanlılara verileceği haberleri gibi ortaya çıkan gelişmelere bir tedbir olmak üzere "İzmir Müdafa-ı Hukuk Cemiyeti" kurulması kararı aldılar ve bunun için çalışmalara başladılar²²⁵. Bilahare 24 Kasım 1918'de Ethem Bey'le beraber Moralızade Halit, kardeşi Nail, Menemenlizade Muvaffak, emekli Binbaşı Hüseyin Lütfü, İtibarı Milli Bankası ikinci müdürü Naci (Daha sonra Türkiye İş Bankası Bursa Şubesi müdürü), emekli Kurmay Subay Abdurrahman Sami (Yanyalı, Cumhuriyet devri Manisa milletvekili), eski Maliye müfettişlerinden Arif Feyler yaptıkları toplantıda Wilson Prensipleri esasını dahilinde ve ilmi mahiyette çalışmak üzere "İzmir Müdafa-ı Hukuk Cemiyetinin kurulmasına karar verdiler"²²⁶. Nihayet bu cemiyet 1 Aralık 1918'de "İzmir Müdafa-ı Hukuk-u Osmaniye (cemiyeti)" adıyla resmen kuruldu²²⁷.

Bu arada 24 Aralık 1918'de İtilaf donanması ile birlikte Leon adlı Yunan torpidosusunun limana gelişi yine İzmir Rumları arasında daha önceki gibi gösterilere sebep oldu²²⁸.

Bölgede bu gelişmeler olurken Paris'te bulunan Venizelos, 30

224- T.I.H. C.I., s.129; Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi 235, 11-12-1918 tarihli celse

225- Nurdoğan Taçalan, a.g.e., ss.145-148; Nail Moralı, Mütarekede İzmir Olayları, Ankara, 1973

226- Celâl Bayar'ın eserinde tarih 24 Aralık olarak veriliyor oysa cemiyet resmen 1 Aralıkta kuruluyor. Tarih 24 Kasım olsa gerek. Celâl Bayar, a.g.e. C.V, s.1619

227- T.I.H. C.I.,s.134; Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler 1859-1952, İstanbul, 1952, s.481

228- Kamil Erdeha, a.g.e., s.378

Aralık 1918'de Barış Konferansına sunduğu "Sulh konferansı huzurunda Yunanistan" adlı memarandumunda Anadolu isteklerini dile getirdi. Bilahare aynı istegini şifahi olarak 3-4 Şubat 1919 tarihlerinde "Onlar Şurası" huzurunda tekrar etti²²⁹. Bu talepler karşısında Paris Barış Konferansı Yunan toprak isteklerinin incelenmesiyle 5 Şubat 1919'da bir komisyon görevlendirdi. 7 Mart 1919'da mesele ile ilgili rapor "Ulke Sorunları Merkez Komitesi" adlı komisyonuna sunuldu. Amerike ve Italya temsilcileri komitede rapora karşı çıktılar²³⁰. Venizelos diğer taraftan Batı Anadolu'ya yönelik faaliyetlerini de sürdürmekteydi. İlk olarak Amphitriti hastahane gemisi 20 Ocak 1919'da üç gezici ekip tertip etmek üzere İzmir'e geldi. Bunu 17 Şubat 1919'da bir müfreze askerle bir Kızılhaç heyetinin Ayvalık'a gelişi takip etti²³¹. Bunun üzerine Avalık'ta hadiseler meydana geldi²³². Esasında Kızılhaç heyeti maskesi altında ülkeye silah, cephane ve kaçak Rum propogandist ve eylemci sokulmaktaydı²³³. Bu durumda Tefvik Paşa Hükümeti, tedbir olarak 20 Ocak 1919'da daha önce vali vekilliği sırasında teşkilatlanma çalışmalarında bulunan Mirliwa Nurettin Paşa'yı tekrar İzmir'e valiliğine atadı²³⁴. Arkasından da 9

229- Gothard Jaeshke, a.g.e., s.61; Nizamettin Karacabe, a.g.e., s.69

230- Salahi R. Sonyel, a.g.e. C.I, ss.51-52; Komisyon raporu için bkz. T.I.H. C.I., s.4; Bu konuda muhalefet meseleleri için bkz. David Walker, Çanakkale Olayı, Çev. M. Ali Kayabalı, İstanbul, 1971; İzmir Anadolu ürünlerinin doğal çıkış yoluydu. Bu sebeple İzmir ve çevresinin Yunanistan'a bırakılması Anadolu ekonomisini felce uğratarıdı. Toprak komitesinde Amerikalılar bu durumdan dolayı karşı çıkıyorlardı. Ancak Venizelos Batı kıyısında bir açık liman kuracağına söz vererek bu itirazı yatıştırıracaktır. Michael Llewellyn Smith, a.g.e., s.85 dipnotu

231- Gothard Jaeshke, a.g.e., s.65

232- T.I.H. C.I., ss.133-137; Ses Gazetesi 27 Şubat 1919

233- B.A.B.E.O. Umumi No:341375; Bu faaliyetleri Rumların siyasi faaliyetlerini idare için kurulan "Küçük Asya" adlı gizli cemiyet yürütmekteydi. T.I.H. C.I., ss.133-134

234- Kamil Erdeha, a.g.e., ss.373-374; Bilge Umar, a.g.e., s.42; 25 Ekim 1918-8 Kasım 1918 tarihleri arasında vali vekilliği yapan Nurettin Paşa, mütarekeyi izleyen günlerde milli bir teşkilat kurulması lüzumunu görmüş bu sebeple "Müdafa-ı Milliye, Türk Ocağı, Cemiyet-i İlmîye, Müdafa-ı Hukuk-u Osmaniye, İstihlası Vatan Cemiyeti" gibi teşkilatların çoğalmalarına yardım ve hizmet etmişti. Salahattin Tansel, a.g.e. C.I, s.175

Şubat 1919'da Nurettin Paşa, 17. Kolordu Kumandanlığına da getirildi²³⁵,

Bu sırada İzmir'in ele geçirilmesinde Yunanistan'la rekabet eden İtalya'nın 7 Ocak 1919 günü İzmir'e gelip yerleşen delegesi Nurettin Paşa'yı 23 Şubat 1919'da ziyaret ederek "Edremit-Antalya arasındaki İtalyan bölgesinde yaşamakta olan Rumları ileri süren Yunanistan, Batı Anadolu'nun Yunan murakebesine verilmesini temine çalışmaktadır Fransa, Yunanlılara yardım etmektedir... İtalyan murakebesine taraftar olduğunuzu gösteriniz" beyanında bulundu. Buna karşılık Nurettin Paşa, "Gayemiz, Osmanlı hakimiyetinin korunmasıdır. Şimdilik hiç bir devletin murakebesine girmeyi düşünmüyoruz. Yunan murakebesini asla kabul etmeyeceğiz. Böyle bir halde, Büyük Devletleri tercih ederiz. Bu arada İtalya'yı da dikkate alırız" cevabını verdi²³⁶.

Bu sırada Nurettin Paşa İzmir'in müdafaası uğrunda gizliden gizliye çalışmaktaydı. Nurettin Paşa teşkilat yapıyor, Türklere silah dağıtıyor ve Rum halkına ağır harb vergileri koymaya çalışıyordu. Bu durumda Nurettin Paşa'nın görevden azledilmesi için Metropolit Hirisostomas büyük devletlere devamlı protestolar göndermekteydi²³⁷. Nihayet İttifak Devletleri Osmanlı Devleti'nden Nurettin Paşa'nın görevden azledilmesini ve geri çağrılmasını istediler. Bu durumda 13 Mart 1919 tarihinde Nurettin Paşa görevden alındı. Yerine de İzzet Bey (Kambur) getirildi²³⁸. Bu sırada İngiliz basınında da 14 Mart 1919'dan itibaren İzmir bölgesiyle ilgili yoğun bir barbar Türk kampanyası başlatıldı²³⁹.

235- Sina Akşin, a.g.e., s.252; Atamayla ilgili bkz. T.V. S.3452-3470

236- T.I.H. C.I., ss132-133; H.T.V.D., S.38, Belge No.991; Bilge Umar, a.g.e., s.47

237- Celâl Bayar, a.g.e. C.V, ss.1639-1640

238- T.I.H. C.I., s.134; Valinin alınması ile ilgili geniş bilgi bkz. Celâl Bayar, a.g.e. C.V, ss.1635-1640

239- Bir müddet sonra Hint müslümanları ve İzmir'deki İngiliz sermaye çevrelerinden muhalif sesler yükselmeye başladı. Sina Akşin, a.g.e. ss.257-258

Nurettin Paşa görevini devretmeden önce kendisinin de girişimiyle "İzmir Müdafası Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti" 17-19 Mart 1919 tarihleri arasında bir kongre toplamayı basardı²⁴⁰. Kongre İzmir'in Yunanlılara verilmesine karşı alınacak tedbirlerin neler olabileceği konusunu görüşmek üzere toplanmaktaydı²⁴¹. Bu büyük Kongreye Aydın vilayeti, Karesi ve Mentese sancakları dahilinde bulunan 37 Belediye Başkanı, 37 müftü ve Belediye Genel Meclisi üyesi ile halk kesimlerinin temsilcilerinden oluşan toplam 165 delege katıldı²⁴². İki gün sonra Kongre çalışmalarını alınan çeşitli kararlarla tamamladı. Kongrede alınan karar gereğince 19 Mart 1919 günü İtilaf Devletleri temsilcilerine "Türk milletini, galip devletlerin takip ettikleri politikanın kendilerini imhaya matuf olmadığına kani olmak istediklerini ve bunun teminini arzu ettiklerini, Aydın vilayeti, Karesi ve Mentese sancaklarında %80 çoğunluğu Türklerin teskil ettiğini ve aynı zamanda Türklerin %85'i mülk ve serveti temsil ettiklerini bu itibarla bölgede yapılacak olan değişikliğin veya zorlamanın Milli gayreti dumura uğratacağı gibi unsurlar arasında da devamlı çarpışmalara sebebiyet vereceğini" ihtiva eden telgraflar çekildi²⁴³. Kongrede alınan bir diğer karar gereği de İstanbul'a Sultan'a bir heyet gönderildi²⁴⁴. Kongrede alınan en önemli karar ise cemiyetin

240- T.I.H. C.I, s.134; Tarık Zafer Tunaya, a.g.e., s.481; Nurettin Paşa valilik görevini 25 Mart 1919'da devredecektir.

241- Kongrenin toplanma sebepleri için bkz. Celâl Bayar, a.g.e. C.V, s.1606; Nurdoğan Taçalan, a.g.e., s.139

242- Kongre toplanış şekli, yapılan konuşmalar, katılanların isimleri ve seçilen heyetler için bkz, Celâl Bayar, a.g.e. C.V, ss.1631-1635; Nail Moralı, Mütareke'de İzmir Olayları, Ankara, 1973, ss.13-14; Nurdoğan Taçalan, a.g.e., s. ss.193-194; M.Alif Tütenek, Milli Mücadele'de Denizli, İzmir, 1949, s.6

243- Alınan kararlar ve muhtıra metinleri için bkz, Nail Moralı, a.g.e., ss.81-83; Rahmi Apak, a.g.e., s.18; Dr. Lütfü Müftüler, Milli Mücadele'de Aydın Cephesinin Kuruluşu Denizli Heyet-i Milliyesi, Balıkesir, 1947, s.4; Yeni Gün Gazetesi 21.3.1919

244- Lütfü Simavi, Sultan Mehmet Resad Han'ın ve Halifenin Sarayında Gördüklerim, İstanbul, 1924, s.224; Vakit, Sabah, Tasvir-i Efkâr, Memleket, 20.3. 1919; Gothard Jaeshke, a.g.e., s.66

benimsediği "memlekette vaki olacak taarruza karşı silahlı mukabele edilmesi doğrudan doğruya Müdafaa-ı Hukuk zihniyetine uygundur" kararı idi²⁴⁵.

Bu kongrenin bilahare Batı Anadolu'daki teşkilatlanma açısından büyük önemi vardır. Nitekim bu kongreye katılanlar, hölgelerine döndüklerinde kongre kararları doğrultusunda direniş ve teşkilatlanma oluşturmak için çalıştılar²⁴⁶.

Diğer taraftan Yunan faaliyetleri de bütün hızıyla devam ediyordu. Mart 1919 sonunda Küçük Asya cemiyeti ile birlikte Yunan Kızılhaç'ı faaliyet sahasını genişletti. Bunun neticesinde İzmir'de huzursuzluk gittikçe arttı. 24 Mart 1919'da bir misyon Gelibolu'da bir Yunan torpido botundan karaya çıktı. Bayraklar taşındı, 200 kişilik bir alay tertip edildi. Bu kalabalık Türk polisi ile çatıştı²⁴⁷.

Bu sırada 28 Mart 1919'da İtalyanlar Antalya'ya asker çıkardılar. Bu arada İtalyanlar Arnavutlar vasıtasıyla Aydın civarında karışıklık çıkartmaya ve bölgede etkinlik kurmaya çalışmaktaydılar²⁴⁸. 1 ve 13 Nisan 1919 tarihlerinde 17. Kolordu komutanı durumu Harbiye'ye bildirdi ve askeriyece takip edilecek hareketi sordu²⁴⁹. Harbiye Nezareti

---

245-Tarık Zafer Tunaya, a.g.e., s.482; Ancak silahlı direniş fikrini aşılamaaya çalışan cemiyet olaylar karşısında düşüncelerini uygulayamadı. Cemiyetin İzmir'in işgalinden sonra şehirde faaliyetlerine son verecektir. 16 Mart 1920'den itibaren ise bütün ümidini Hükümetin teşebbüslerine bağlayarak İstanbul'da faaliyete başlayacaktır. T.I.H.C.I., s.134

246- T.I.H. C.I., s.134.

247- Gothard Jaeshke, a.g.e., s.67

248-17.K.K Harbiye'ye 1 Nisan 1919'da çektiği telgrafta "İtalya Hükümetinin sabık müessil-i siyasi bulunan Manfrode'nin Hükümeti nezdinde icra ettiği teşebbüs neticesinde Arnavut rüesasından on kişinin İzmir'e geçirildiği ve bunlar marifitiyle Rumlar aleyhinde Aydın vilayetinde mustahkem Arnavutlarla temas etmek ve burada çete teşkilatı yaparak memleket asayişinin muhtemel olduğunu irae etmek istediği ve bunun için de bin liranın celb edildiği"ni bildirmekteydi. B.A.B.E.O. Umumi No:341375

249- 17.K.K.dan Harbiye'ye 13 Nisan'da çekilen şifre de "İtalyanların şu birkaç gün zarfında ağılehi ihtimal İzmir'e veyahut Söke mantıkasına ihrac yapacakları... Yunanlılar tebasından Sisam adasında tecemmu etmekte bulunan asakirin dahi asyay-ı suğraya mahsus bulunduğu sayı olduğuna göre

17.Kolordu Komutanlığına Meclis-i Vükela kararlarını 14 Nisan'da "Sevahi-
limizin bir noktasına ve İtalyanların ilerlemesine karşı süret-i hareket
makam-ı Sadaret-i uzmadan sorulmuştur. Fakat herhalde mütarekenameye
muhalif hareketin protesto edilmesi kittaat ve memuriyet-i Osmaniye'nin
katiyen terki mevki etmemelerini ve kittaatımızın icabında mukabele edecek
sürette toplu bulundurulmaları lazımdır" şeklinde ilettiler²⁵⁰. Aynı zamanda
Fevzi Paşa, Sadrazamı uyararak " Yunanlıların da Anadolu kıyılarına
asker çıkararak bir emr-i vaki ihdas etmeleri pek muhtemel" olduğunu
bildirdi²⁵¹. Nitekim İzmir'i kendi şehirlerinden birisi gibi görmeye
başlayan Yunanlılar 12 Nisan 1919'da kimseye danışmadan Kordon'a bir
devriye çıkardılar. Bu yerli Rumlarca büyük gösterilerle karşılandı²⁵².

Bu durum karşısında 17 K.K. vekili Süleyman Fethi Bey, Yunan
subaylarını çağırarak sebebini sordu. Onlara hemen gemilerine dönmeleri-
ni, aksi takdirde meydana gelecek olaylardan sorumluluk kabul etmeyeceği-
ni bildirdi²⁵³. Durumu Harbiye Nezaretine de bildirdi. Bunun üzerine
Harbiye Neziri Şakir Paşa, Kumandan Vekili Süleyman Fethi Bey'e "Averoff
zarhlısı komutanına kat'î tebliğat yaparak, bundan sonra devriye çıkarılı-
cı takdirde menedileceğini bildirmesi" talimatını verdi²⁵⁴. Damat Ferit
Paşa ise Yüksek Komiserlere 23 Nisan 1919'da bir nota verdi²⁵⁵. Daha önce
yola çıkarılmış olan Şehzade Abdurrahim Başkanlığındaki Heyet-i Nasiha 26
Nisanda İzmir'e geldi. Ancak bu teşebbüsler önemli bir netice vermiyordu.

İtalyanların Yunanlılardan evvel emr-u vaki ihdas etmeleri müstebah
olmadığı... İngiliz mümessili siyasinin nazar-ı dikkati celb edildiği,
böyle bir ihtimal karşısında cihat-i askeriyece takip olunacak hatt-ı
hareketin sür'at-ı emri" istenmekte. B.A.B.E.O. Umumi No:341375

250- B.A.B.E.O. Umumi No:341375

251- T.I.H. C.I, s.139

252- Ahmet Midilli, Türk İstiklâl Harbinin Başında Milli Mücadele.
Ankara, 1928, s.3

253- T.I.H. C.I, s.136; Kâzım Özalp, Cumhuriyet Gazetesi 19 Mayıs 1965

254- T.I.H. C.I, s.136; Talimat metni için bkz. Salahattin Tansel, a.g.e.
C.I, s.182 dipnotu

255- Nota metni için bkz. T.I.H. C.I., s.219

Bu sırada Nurettin Paşa'nın yerine atanmış olan İzzet Bey, Paşa'nın döneminde oluşturulan teşkilatlardan faydalanmadığı gibi 17 Mart 1919'da Dahiliye Nezaretinden Paşa'nın 17. K.K.'ğundan da alınmasını istedi²⁵⁶. Nitekim 20 Nisan 1919 da Nurettin Paşa 17. K.K.'ndan alınarak yerine "Muğla Dersadet Tehcir Divan-ı Harb-i Örfisi" azasından müteakit Mirliya Ali Nadir Paşa atandı²⁵⁷. Bu kişiler Nurettin Paşa'nın aksine İzmir'deki gelişmeler karşısında pasif davranmaya başladılar²⁵⁸. Bu aynı zamanda Damat Ferit Hükümetinin politikasına uygun bir durumdur. Damat Ferit bölgede bir İtalyan işgaline karşı ve İzmir ve civarında Rumların çıkartabilecekleri olayların Paris Konferansı üzerinde yapacağı olumsuz etkilerden çekindiğinden dolayı, İngilizlerin kontrolü ellerine almasını istemekteydi²⁵⁹.

Bütün bu gelişmeler olurken, yukarıda kısaca değindiğimiz gibi şimdi ortaya çıkan İtalyan faaliyetlerini, İzmir'in işgaline hazırlık

256- Sina Aksin, a.g.e., s.253

257-T.V. 15/4/1335 No.3523; G.K. Söylemezoğlu, "Dahiliye Nazırı iken ne zaman İngiltere Sefarethanesine gittiysem İzzet Bey'i orada bekler gördüm... Bu zat İzmir'e gider gitmez ilk iş olarak Nurettin Paşa'nın kurduğu milli teşkilatı dağıttı" demektedir. G.K. Söylemezoğlu, a.g.e., s.94

258- Salihattin Tansel, a.g.e. C.I, s.183

259- Sina Aksin, "20 gün sonra Mustafa Kemal'i Samsun'a gönderecek olan, daha önce de İstiklâl Harbinin müstakbel kahramanlarını bir bir Anadolu'ya yada Harbiye Nezaretine, Genel Kurmay'a yerleştirmiş olan Saray'ın İzzet bey İzmir'e vali vekili olarak atanması ilginç bir istisna olarak niteliyerek bu farklı tutumun gerekçesini "hem İtalyan işgalini önlemek hem de Rumların asayissizline son vermek üzere İngilizlerin yada bunlarla birlikte Fransızların bir işgali gerekli görülmüştür düşüncesinin kökeni Sarayda İngilizler de olabilir" mütalasında bulunuyor. Sina Aksin, a.g.e., ss.253-254; Mülkiye müfettişi Süleyman Hikmet Bey'in Dahiliye Nezaretine sunduğu 3 Mart 1920 tarihli raporda "...İzzet bey'in İzmir'in İtalyanlar gibi kuvvetli bir devlet tarafından işgalinden ise Yunanlılar gibi küçük ve bilnisbe zayıf bir devletin taht-ı işgalinde bulunmasının menafi-i atıye-i Osmaniye'ye daha muvafık olacağı fikrinde bulunduğunu" beyan etmektedir. B.A.B.E.O. Umumi No:344912. Belgenin tamamı eklerde verilmiştir. Şehzade Adurrahim de İsparta'da 8/15/1919 günü İngiliz denetim subayı ile yaptığı görüşmede, İtalya'dan oniki adayı elinde tuttuğu için en büyük düşman diye söz edilerek, bu adaların Yunanistan'a verilmesinin tercih edileceğini çünkü Türkiye'nin Yunanistan'ı idare edebileceğini, oysa İtalya'nın adalarda oldukça Anadolu'da olacağını" ifade etmiştir. Sina Aksin, a.g.e., s.254 de dip notu.

olarak değerlendiren, İngiliz ve Fransızlar, Akdeniz'in dengesinin ve ticari menfaatlerinin muhafazasını kendi lehlerine temini için²⁶⁰ harekete geçti. Daha önce askıyla alınan Yunan toprak istekleri Mayıs başlarında Konferansta tekrar önem kazanmaya başladı. Daha önce Yunan isteklerine karşı çıkan Wilson, şimdi ise İtalyanlara karşı Yunan isteklerine taraftar tavır aldı. Esasında bu İtalyanların haksızlığa diğer bir bir haksızlıkla mani olmak demektir²⁶¹. Bu sırada 24 Nisan 1919'da İtalyan heyetinin Wilson'un, Fiume meselesi ile ilgili tutumu yüzünden konferansı terketmelerinden yararlanmayı düşünen Venizelos'un uyarması üzerine üç büyükler (İngiltere, A.B.D., Fransa) Devlet Başkanları 6 Mayıs 1919 da büyük gizlilik içinde yaptıkları toplantıda İzmir'in Yunanlılarca işgalini kararlaştırdılar²⁶².

Yugoslavlar ile Fiume konusunda anlaşma ortamı arayan İtalyanlar ise 7 Mayıs'ta Paris'e döndüler. Ancak İzmir' ile ilgili gizli görüşmelere çağrılmadılar. Diğer taraftan A.B.D. generallerinden Bliss ve general Wilson'un katıldığı 7 ile 10 Mayıs'taki oturumlarda, bir taraftan İtalyanların müdahalesini öte yandan limana girecek konvoy ile şehre çıkacak Yunan birliklerine Türklerin karşı koymasını önleyecek tedbirler görüşüldü. Böylece hareket 14 Mayıs Çarşamba olarak planlanmış, ilk safhasının 12 Mayıs'ta Bab-ı Ali'ye aynı gün akşamı bütün planın işgalin İtalyanlara duyurulması uygun görüldü. Ancak 11 Mayıs

---

260- B.A.B.E.O. Umumi No:344912; Esasında Lloyd George'nin Yunanlıları desteklemesi, zayıf, can çakışan güven vermeyen Türkiye yerine, canlı, kudretli ve genişleyen bir millet olan Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'de güçlü bir devlet haline geldiği inancına dayanıyor ve Batı Anadolu'yu İtalyanların yerine kendi menfaatleri açısından daha uygun gördükleri Yunanistan tarafından işgal edilmesini istiyorlardı. Michael Llewellyn Smith, a.g.e., s.98; Salahi R. Sonyel, a.g.e., C.I, s.56

261- B.A.B.E.O. Umumi No:344912

262- Salahi R. Sonyel, a.g.e., C.I, s.52; T.I.H., C.I., s.179; Tefvik Büyükoğlu, Trakya'da Milli Mücadele, C.I, Ankara, 1987, s.179; Kararın nasıl alındığı, Venizelos'a bildirilmesi, üç büyüklerin başbakanlarının aralarındaki konuşmalar Michael Llewellyn Smith, a.g.e., ss.90-93

oturumunda Clemenceau Türklerin durumunu öğrendiklerini İtalyanlar da vaziyeti bildiklerinden meseleyi kendileri ile etraflı olarak konuşmak üzere harekâta 48 saat ara verilmesini istedi. Bu durumda Lord George yerine toplantıya katılan Dışişleri Bakanı Balfaur St. Jean de Maurienne anlaşması gereğince, İzmir'in İtalyanlara verilmiş olmasının Rusya'nın onayı olmadığından geçersiz olduğunu, İtalya'nın elinde İzmir'e sahip çıkacak hiç bir meşru silah olmadığını belirtti. Nihayet bir takım endişelerden dolayı 12 Mayıs'ta İzmir meselesinin Orlando ve Dışişleri Bakanı Sonnino ile görüşmek kararı vüridi. Bu arada Clemenceau Başkan Wilson'un da ısrarı üzerine harekâtın 48 saat yerine 24 saat ertelenmesine razı oldu. Bilahare meselenin görüşüldüğü 12 Mayıs oturumunda bu harekâta İngiliz ve Fransızlarla birlikte İtalyanların da katılmasını istediklerini açıkladı. Bu durumda Orlando harekâtı desteklemekle beraber, İzmir hakkında barış konferansında kesin bir karar alınıncaya kadar, İngiliz, İtalyan, Fransız ve Yunan birliklerinin şehirde kalmasının daha uygun olacağını böylece harekâtın milletlerarası bir anlam taşıyacağını ileri sürdü. Ancak bu teklif önceden verilen kararları ve yapılan hazırlıkları baltaladığından kabul edilmedi. Esasında Orlando da İngiliz ve Fransızların İzmir hakkındaki niyetini biliyordu. Fakat Fium'nin İtalya'ya verilmesi hakkındaki Anadolu'daki bütün isteklerinden vazgeçeceklerini özel olarak söylemiş ve bu ümidini de yitirmedığından Müttefikler ile İzmir'in işgali konusunda daha fazla tartışmayı göze alamadı. Nihayet Amiral Calthorpe'a 12 Mayıs akşamı harekete geçmesi bildirildi. Aynı zamanda Venizelos'a da İzmir işgali ile ilgili bu karar 12 Mayıs 1919'da tebliğ edildi²⁶³. Bu gelişme üzerrine İtalyanlar son bir girişimde daha

---

263- Yusuf Hikmet Bayur, Atatürk'ün Hayatı ve Eseri, Ankara, 1963, s.335; Yuluğ Tekin Kurat, "Batılı Kaynaklar Işığında İzmir'in İşgali Sorunu (15 Mayıs 1919 VII. Türk Tarih Kongresi, ss.846-848

bulundular. 11 Mayıs 1919 akşamı geç vakit İzmir limanına İtalyanların "Guisseppo" Ferri" adlı bir muhripi girdi. Bu muhripten gizlice karaya çıkan Cami Ahmet Dino ve Moralı Halid beyler İzmir Belediye Reisi ile görüşerek şehrin Yunanlılar tarafından işgal edileceğini, fakat İzmir halkı bir beyanname ile İzmir'in İtalyan mandası altına verilmesini talep ederse İtalyanların bu işgale engel olacaklarını bildirdiler. Ancak Belediye Başkan Vekili Osman Nuri Bey'in başkanlığında şehrin ileri gelenleriyle yapılan toplantıda teklif kabul olunmadı²⁶⁴. Bu gelişmelerden sonra İtalyanlar teklif yaptıkları gün Bodrum'u, 12 Mayıs'ta Marmaris'i, 13 Mayıs'ta Kuşadası'nı, 14 Mayıs'ta Ayasluk'u işgal ettiler²⁶⁵.

İstanbul Hükümeti Batı Anadolu ile ilgili gelişmeleri bildiği halde 14 Mayıs'a kadar işgalin olacağından haberli değildi²⁶⁶. Çünkü Türklerin gösterebilecekleri herhangi bir direnişe imkan vermemek için işgal olayı önce bir müttefik işgali olarak gösterilmeye çalışıldı²⁶⁷.

Buna mukabil Venizelos işgal kararı kendisine tebliğ edildikten hemen sonrasında gayet acele kaydıyla "...bildirdiğim askeri kuvvetler derhal İzmir'e gönderilmelidir" mealinde Yunan Genel Karargahına telgraf çekmiş, hazırlıkları başlatmıştı²⁶⁸. Bunun üzerine toplanan Yüksek Askeri Şura I. Yunan Tümenine vazifeyi vermiş, Tümen komutanı Zafirios da Tümeni derhal hazırlamaya başlamıştı²⁶⁹.

14 Mayıs 1919 sabahı ise Amiral Webb, saat 11.00 sularında Konağa gelerek Damat Ferit'e İzmir tabyalarının işgal edileceğine dair notayı verdi²⁷⁰. Yine aynı gün saat 9.00'da İngiliz Amirali Calthorpe,

---

264- Cemal Kutay, Cerkez Ethem Dosyası, C.I, İstanbul, 1973, ss.265-270;

Selahattin Tansel, a.g.e. C.I, ss.184-185

265- Ünal Türkes, Kurtuluş Savaşında Muğla, Ankara, 1973, ss.168-169

266- Gothard Jaeshke, a.g.e., s.76;

267- Sina Aksin, a.g.e., s.265

268- Celâl Bayar, a.g.e. C.VI, s.1770

269- Yunan tümeni hakkında geniş bilgi için bkz. T.I.T. C.II. K.1, s.42

270- Sina Aksin, a.g.e., s.266

Izmir civarındaki istikamların İtilaf Devletleri askerleri tarafından işgal edileceğini bildiren notasını İzmir Valisi İzzet Bey ile 17. K.K. Ali Nadir Paşa'ya verdi²⁷¹. Ali Nadir Paşa durumu derhal Harbiye Nazırı Sakir Paşa'ya bildirdi²⁷². Ancak Bab-ı Ali'den "buna dair bilgi mevcut olma dığı ve mütareke hükümleri gereği işgale uyulması tabiidir" mealinde cevap geldi²⁷³. Aynı gün akşam üstü 23.30 da Calthorpe, İzmir'in 15 Mayıs 1919 sabahı, mütarekenin 7. maddesi gereği İtilaf Devletleri namına Yunan askeri birliklerince işgal edileceğini bildiren bir diğer notasını 17. K.K. Ali Nadir Paşa'ya verdi²⁷⁴. Ali Nadir Paşa bu notayda saat 01.08'de telgrafla Harbiye Nezaretine bildirdi. Ancak hiç bir cevap alamaması üzerine Harbiye Nezareti'nin yukarıda belirttiğimiz daha önceki cevabı üzerine, işgale karşı konulmaması ve bütün subay ve eratın toplu halde bulundurulması emrini verdi²⁷⁵.

Bu sırada İzmir Türk halkı arasında da şüphesiz vuku buldu. 14 Mayıs sabahı erken saatlerde Gümrük müfettişi Menemenlizade Muvaffak Bey, İtalyan Konsolosluğundaki tanıdığı bir şahıstan durumu öğrenmişti. Bu sırada Metropolit Rum kilisesinde ise Venizelos'un bir telgrafı okundu. Yunan harp gemileri mürettebatı da yerli Rumlara ertesi

---

271- T.İ.H. C.II, K.1, ss.47-53; Nırdoğan Taçalan, a.g.e., s.220; Süvari Yüzbaşı Ahmet, Türk İstiklâl Harbinin Başında Milli Mücadele, Ankara, 1928, s.4; Nota metni için bkz. H.T.V.D., S.37, vesika No.895

272- Ali Nadir paşa'nın Harbiye Nezaretine çektiği telgraf bkz. H.T.V.D., S.37, vesika No:894

273- Sıtkı Aydın, a.g.e., s.33; " Damat Ferit Paşa tarafından konferans mukarreratına karşı mukavemetin minasip olmadığı ve kal'anın teslimine muvafakat zaruri olduğu zımında 14 mayıs 1919'da cevap verildiği" Süleyman Hikmet Bey'in (Mülkiye müfettişi) raporunda belirtilmektedir.

B.A.B.E.O. Umumi No:344912

274- T.İ.H. C.II, K.1, s.53; Rahmi Apak, a.g.e., s.9; Dr. Lütfü Müftüler, a.g.e., s.6; Gothard Jaeshke, a.g.e., s.75; Sina Aksin, Calthorpe'nin ikinci notasında İngilizlerin Yunan işgali olurken Türkleri hareketsizleştirme işlevi açık şekilde ortaya çıkmakta ayrıca Türkler, kibarca da tehdit edilmektedir, diyor. Sina Aksin, a.g.e., s.267 dipnotu

275- T.İ.H. C.II, K.1, s.53; Ali Nadir Paşa'nın tebliğ metni bkz. Bilge Umar, a.g.e., ss.7-10

gün Yunan ordusunun İzmir'e çıkacağını müjdelediler²⁷⁶.

Bu haberler derhal etrafa yayıldı. Türk halkı resmi binalar etrafında toplanmaya başladı. Bu sırada vali konağından çıkan iki İngiliz James Morgan'la Yarbay Smith²⁷⁷ kalabalık bir Türk grubu tarafından çevrildi. Onlara ricada bulunmak istediklerini söylediler. Bu sırada genç emekli bir subay İngilizce "Büyük bir millet olduğumuzu ve ölmediğimizi size bildirmek istiyorum. Uykuda gibi gözükiyorsak da uğraş içinde bulunuyoruz. İngiltere büyük bir İslam devletidir ve büyük bir devlet olduğu için de İzmir'e Yunanlıların girmelerini önleyecek kudrete maliktir. Size şunu bildirmek isteriz ki, olsa olsa büyük bir devletin hükmü altında kalabiliriz. Ama memleketimizin hali hazırda olduğu gibi tasarruf edilmesine tahammül edemeyiz. Ölmedik. Bir takım karışıklar olacak. Biz ölebiliriz. Fakat başkaları da beraberce ölecektir" diye hitapta bulundu²⁷⁸.

Konak meydanında toplanan başka grup da buradan Mustafa Necati Bey'in²⁷⁹ çağrısı üzerine Sultani mektebine gitti. Burada bir toplantı düzenlendi. Toplantıda aydınlar, muvazzaf subaylar, İzmir Müdafası Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti ve Türk Ocağı üyeleri bulunmaktaydı. Toplantıda direniş örgütü kurulması gerektiği belirtildi. Miting tertip edilmesi kararlaştırıldı²⁸⁰. Derhal Redd-i İlhak heyeti oluşturularak el ilanlarıyla halk Yahudi Masatlığında mitinge çağrıldı²⁸¹. Gece yarısı

276- Sıtkı Aydınel, a.g.e., s.33

277-James Morgan Calthorpe'nin vekilidir. Notayı veren kendisidir. Yarbay Ian M. Smith; İzmir'deki siyasi memurdur. Notayı Ali Nadir Paşa'ya vermiştir. Salahi R. Sonyel, a.g.e., C.I, s.57; Gothard Jaeshke, a.g.e., s.75

278-Gothard Jaeshke, a.g.e., ss.78-79; Kâzım Özalp'de birkaç genç subayla görüşürken "mukavemet edilmelidir. Silahlı olan, silahını alsın. Asker, jandarma ne varsa tepelere çıkıp muharebe etmelidir. Ben beraber bulunurum" diyerek onları mukavemete yöneltmiştir. Rahmi Apak, a.g.e., s.17

279- Sultani Mektebi Müdürü

280- Bilge Umar, a.g.e., ss.99-101; Nuroğan Taçalan, a.g.e., ss.227-228

281-Komite Anadolu Gazetesinde kuruldu bkz. Ö.Sami Coşar, a.g.e., s.8; Beyanname metni " Ey bedhaht Türk Wilson Prensipleri ünvanı insaniyet kararanesi altında senin hakkın gash ve namusun hetk ediliyor. Buralarda Rum çok olduğu ve Türklerin Yunan ilhakını memnuniyetle kabul edeceği söylen

Türk Ocağında "İzmir elden gidiyor" mealinde bir telgraf hazırlandı. Bu telgraf derhal Anadolu'da bilumum vilayet, sancak ve kaza merkezlerine çekildi²⁸²

Bu gelişmeler İzmir'de ilk kursunun sıkılmasına varan umumî heyecan meydana getirdiği gibi Kuvay-ı Milliye ruhunun oluşmasına da amil olacaktır. İzmir'den çekilen telgraf ülkede olağanüstü bir tesir yapacaktır. Nitekim Calthorpe'a birkaç gün içinde 675 yerden şahsî adına protesto telgrafları yağmıştır²⁸³.

İzmir'de bütün bu gelişmeler olurken 15 Mayıs 1919 günü saat 02.00. de Midilli'nin Yero limanından hareket eden Yunan çıkartma kafilesi, saat 7.00'da İzmir önlerine geldi. Yunan birlikleri plan gereğince saat 08.40'da karaya çıkmaya başladılar²⁸⁴. Bu sırada binlerce yerli Rum bütün Kordon boyunu doldurmuş, çıkanları, çiçekler, alkışlar ve "zito" sedaları arasında Yunan bayrakları sallayarak karşılıyorlardı. Bu esnada karaya çıkan alayın ilk taburu İzmir Metropolitî Hiristostomas tarafından takdis edildi²⁸⁵. Daha sonra Evzon Alayı komutanı yarbay St. Stavriani at üstünde birliğin önünde olduğu halde şehre doğru yürüyüşe

---

di ve bunun neticesi olarak güzel memleketin Yunana verildi. Şimdi sana soruyoruz Rum senden daha mı çoktur? Yunan hakimiyetini kabüle taraftar mısın? Artık kendini göster! Tekmil kardeşlerin masatlıktadır. Oraya yüzbinlerce toplan ve kahır ekseriyetini orada bütün dünyaya göster. Burada zengin, fakir, alim, cahil yok; Fakat Yunan hakimiyetini istemeyen bir kütle-i kahire vardır. İlan ve isbat et. Bu sana düşen en büyük vazife dir. Geri Kalma! Hüsran ve nükhet fayda vermez. Binlerce Yüzbinlerle Masatlık'a koş ve Heyet-i Milliye'nin emrine itaat et. REDD-İ İLHAK HEYET-İ MİLLİYESİ; N.Taçalan, a.g.e., s.215

282- Telgraf metni, "Bilumum vilayet ve sancak, kaza, nahiye, belediye riyasetlerine: İzmir ve havalisi Yunan'a ilhak ediliyor, işgal başladı. İzmir ve milhekatı kamilen ayakta ve heyecanda. İzmir son ve tarihi gününü yaşıyor. Son imdadımız sizin göstereceğiniz muavenete bağlıdır. Mitingler, telgraflarla her yere başvurun ve vatan ordusuna iltihaka hazırlanınız vekâr ve sükuneti son derece muhafaza ederek kimsenin incinmemesine itina ve dikkat ediniz" 14 Mayıs 335 REDD-İ İLHAK HEYET-İ MİLLİYESİ; Hadisat Gazetesi 19 Mayıs 1919

283- Gothard Jaeschke, a.g.e., s., s.80

284- T.İ.H. C.II, K.1. s.54

285- T.İ.H. C.II, K.1. s.55

geçti. Yürüyüş kolu Kemeraltı'nın girişine geldiklerinde, bir silah sesi duyuldu ve alayın önünde Yunan bayrağı taşıyan er yere düştü²⁸⁶. Bunun üzerine Evzon alayı geldiği yöne dağılık vaziyette kaçmaya başladı. Tabur ise mevzilenerek Kışla'ya ateş etmeye başladı. Yerli Rumlar da bu sırada katliam ve yağmacılığa giriştiler. Kısa zamanda çok sayıda subay, er ve sivil Türk şehit edildi²⁸⁷.

Bu hadiseler işgal boyunca devam etti. Nitekim, Londra Osmanlı-İngiliz Cemiyeti azalarından birinin İzmir'de yaşanan hadiseler hakkında 20 Temmuz 1919 tarihinde İngiltere'ye gönderdiği telgrafında şu bilgiler yer almaktadır. "Osmanlı Cemiyeti şunu haber veriyor: Aydın civarındaki bütün köyler tamamen yakılıp yıkılmıştır. İzmir, Bergama, Menemen ve Manisa'da onbinlerce müslüman Yunanlılar tarafından katledilmişlerdir. Maktüller arasında meşhur Kara Osman ailesi de mevcuttur. Yunan kuvvetleri Anadolu'nun en hayırdır vilayeti olan İzmir'e kılıç ve ateşi reva görüyor. Biz İngiltere'nin adaletine, büyüklüğüne ve yüksek menfaatleri adına Yunanlıların haksız işgallerinden doğan anarşiyi güzel bir şekilde sona erdirmesini beklemekteyiz²⁸⁸.

Diğer taraftan işgal meselesi ortaya çıkınca derhal "asker esliha, mühimmat evrak ve nakdin dahile irsali için" hiç bir teşebbüste

---

286- İlk kurşunun kimin tarafından atıldığı konusunda değişik görüşler vardır. Celâl Bayar, ilk kurşunu Aziz Efendinin attığını belirtir. Celâl Bayar, a.g.e. C.VII, s.1796; Genel kanı ilk kurşunun Hukuk-u Beser gazetesini basyazarı Osman Nevres (Hasan Tahsin) tarafından atıldığı şeklindedir. Bilge Umar, a.g.e., s.119 v.d. Bazı yazılarda ise ilk silahın karışıklık çıkarılması gayesiyle Rumlar tarafından atıldığı belirtilmektedir. Ahmet Midillili, a.g.e., s.89

287- Yunan katliamı hakkında geniş bilgi için bkz. Kayhan Sağlamer, "Anadolu'nun İşgali ve Yunan Mezalimi" B.T.T.D. S.49, Ekim 1971, s.8; Rahmi Apak, a.g.e., ss.12-14; Davit Walder, a.g.e., ss.91-92; Ahmet Midilli, a.g.e., s.99; T.I.H. C.II, K.1, s.56; Yakın Tarihimiz C.I, s.199; Tayyip Gökbilgin, a.g.e. C.I, ss.87-89; Michael Llewellyn Smith, a.g.e., ss.102-104; H.T.V.D., S.37 vesika No.897 ve 898

288- Müşir Hüseyin Kidwai, a.g.e., s.48; İşgal sırasında Yunan askerleri ile birlikte yerli Rumların davranışları, yaptıkları zulüm ve katliam için bkz. Yuluğ Tekin Kurat, a.g.m., ss.849-853

bulunulmadığı gibi Maliye Müfettişi Muvaffak Bey'in nakid mevcudunun bankaya teslim hakkında teklifi üzerine bu girsime "izhar-ı ahalinin tahdiş edilmekte olduğu" manası verilerek Muvaffak Bey polis müdüriyetine çağrılarak sorgulanmıştır²⁸⁹.

Yine işgal başlamadan önce 14/15 Mayıs 1919 gecesi 17. Kolordu ve 56. Tümen'in İzmir'de bulunan subay ve erlerinin bir kısmı İzmir'i terkettiler. Bu subayların çoğu bilahare Aydın, Manisa ve Balıkesir civarında Kuvay-ı Milliye oluşmasında yer alacaklardır²⁹⁰.

B) İZMİR İSGALINE KARŞI TEPKİLER

İzmir'in Yunan kuvvetlerince işgali büyük bir infiale sebep oldu. Özellikle İzmir işgali üzerine Müdafa-ı Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti'nin oluşturduğu Redd-i İlhak Heyet-i Milliyesinin bütün birimlerine çektiği İzmir'in işgalini bildiren telgrafı memleket çapında büyük bir bomba tesiri yaptı. Nitekim ilk olarak işgal haberi üzerine Denizli'de gönüllü Milli Kuvvetler teşekkülü için hazırlıklara girildi. Müftü Ahmet Hulusi Efendi ve Askerlik Şube Reisi Tefik Bey'in önderliğinde yapılan mitingde ki bu miting işgalden takriben dört saat sonra yapılmıştır. Silahlı mücadeleye karar verildi²⁹¹. Aynı günün akşamı Denizli halkı resmi makamlardan silah talebinde bulundu. Bilahare mutasarrıfın da tasvibiyle Sarayköy Topcu Alayı'ndan silahlar gönderildi²⁹². Bu hareket ilk defa sivillerden bir Milli kuvvet oluşturma girişimiydi.

İzmir işgali üzerine 16 Mayıs 1919'da işgale karşı pasif kalan

289- B.A.B.E.O. Umumi No:344912 3 Mart 1920 Mülkiye Müfettişi Süleyman Hikmet Bey rap.

290- Asaf Gökbel, Milli Mücadele'de Aydın, Aydın, 1964, s.80; Anadolu gazetesi baş yazarı Haydar Rüstü Bey, Mustafa Necati Bey, İsmail Habib Bey (öğretmen), Vasıf Bey (Çınar) Balıkesir'e gitmişlerdir. Ömer Sami Coşar, a.g.e., 16 Mayıs 1919

291- Geniş bilgi için bkz. M.Akif Tütenk, a.g.e., s.6 v.d. Sadi Borak "Sarıklı Mücahit" Hayat Tarih Mecmuası, Ekim 1968, S.9

292- Bkz. Tefik Bey'in 57.Fırka komutanı Albay Sefik Bey'e yazdığı rapor. A.T.A.S.E. Arşivi Klasör 401 Dosya 3 Fh.44

Damat Ferit Hükümeti istifa etti. Ancak yeni hükümeti kurma görevi yine Damat Ferit'e verildi²⁹³.

Izmir işgaline karşı aynı zamanda ülkenin çeşitli yerlerinden İtilaf temsilciliklerine ve İstanbul Hükümetine protesto telgrafları çekilmeye başlanmıştı²⁹⁴. Yine başta İstanbul olmak üzere çeşitli bölgelerde işgali protesto mitingleri tertip edilmeye başlandı²⁹⁵. Nitekim Balıkesir'de 16 Mayıs 1919'da tertip edilen mitingde İzmir'in işgali protesto edildi. Hatta miting sırasında Leblebici Reşit adında biri "Ey ahali niye beyhude yere gürültü edip duruyunuz telgrafın (İzmir Redd-i İlhak Heyetinin telgrafı) cevabı tüfeklerimizin ucundadır" diye kalabalığa hitap ederek silahlı direnmeyi dile getirdi. Bilahare mitingden sonra şehrin ileri gelenlerinden kırk kişi okuma yurdunda toplandı. Toplantıya Hristiyan cemaatin temsilcileri ve Hürriyet ve İtilâf partililer de katıldı. Bu toplantı da İzmir'in işgali tartışıldı. Yapılması gerekenler konuşuldu. Olayı protesto etmek ve gerekirse savunmaya karar vermek üzere yedi kişilik bir heyet seçildi. Hristiyan cemaatin temsilcileri bu karara katılmayacaklarını bildirerek toplantıdan ayrıldılar. Toplantıda oluşturulan Protesto Heyeti hemen Vehbi Bey başkanlığında Belediye de toplandı. Protesto telgrafları hazırlanarak her tarafa gönderildi²⁹⁶. Bilahere

293- Damat Ferit Paşa'nın istifa mektubu, İbnül Emin Mahmut Kemal İnal, Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar, İstanbul, 1969, s.2040

294- M.Şefik Aker, a.g.e. C.I, s.71, T.I.H. C.II K.1, ss.64-65

295- İstanbul mitingleri için bkz. Kemal Arıburnu, Milli Mücadelede İstanbul Mitingleri, İstanbul, 1975, 2.Baskı

296- Heyet üyeliklerine; Başkan Vehbi Bey, Darbalızade Hulusi, Gönenli Osman, Abdulgafur, Müftü Alim Efendiler seçildiler. Kemal Özer, Kurtuluş Savaşında Gönen, Balıkesir, 1964, ss.23-24; Balıkesir'de daha önceden Batı Anadolu ile ilgili çeşitli söylentiler karşısında Hareket-i Milliye oluşturulması fikri işlenmeye başlanmıştı. Nitekim 13 Şubat 1919'da Ses gazetesinde "Milletleri yaşatan, ilerleten birinci amil ittifaktır. Ey müslümanlar el ele verelim. Başımız üstünde dolayan felaket ve izmihlâlden titreyelim. Bir hareket-i milliye gösterelim yaşayacaksak el birliğiyle yasayalım, öleceksek de el birliğiyle ölelim" denmekteydi. Ses gazetesi 13 Şubat 1919; Protesto telgrafı metni "Makam-ı Sadaret-i Uzmaya İngiliz, Amerikan, Fransız, İtalya, Müessil-i Siyasilerine İzmir şehrinin kendileriyle muharip olmadığımız Yunan askeri tarafından işgal edil-

Heyet, üyelerinden bazılarını İstanbul'a gönderdi Bunlar orada İçişleri Bakanı başta olmak üzere gerekli kişilerce görüşüldü²⁹⁷.

16 Mayıs 1919'da Bursa ve Bayramiç'te de büyük mitingler yapıldı. Mitinglerden sonra İstanbul'a çekilen telgraflarda "Bütün kasaba ve köylerin halkı malca ve bedence her türlü fedakârlığa katlanmaya hazırdır" denmekteydi²⁹⁸.

Inegöl'de de yapılan mitinge 5000 kişi katılmıştı²⁹⁹. Bunların dışında Osmaneli, Inegöl, Gemlik ve Ezine'den ilgili birimlere işgali protesto eden telgraflar çekildi.³⁰⁰

Edremit'te Redd-i İlhak cemiyeti kuruldu ve ilk toplantısını yaptı³⁰¹.

Ülkede öyle bir hava oluşmuştu ki milliyetçiliği reddeden

---

diği haberi üzerine bütün halkı derin bir teessür ve hüznün kapladı. Ahali bunun neticesi olarak toplanan anasır ve teba-ı muhtelifiye hak ve adaletin hakiki manasından bütün alem-i insaniyeti hissedar etmek isteyen düvel-i muazzama ve aliyeden 80 Türk ve müslüman olan anasır-ı muhtelifiye ile bu ana kadar kardeş gibi geçinen İzmir havalisinin Yunan Hükümetince işgali değil hukuki, tarihi, irki metbû-i alisi Osmanlı Hükümeti tabiyetinde ikbasını niyaz ve saye-i medeniyetle terakki ve tealisi bilmücumle cihana pişüve olan atı cenap ve müterakki millet-i aliyeden niyaz ve ittizar eyleriz.

Aksi hal, milyonlarca nüfusun gayr-ı medeni bir sürette izmihlal ve hicret ve sefaletini mucip olacaktır.

Bu maruzatımızın sıhhati alelumum haksınas ve hukuk-u beşer müdafii bulunan düvel ve milel-i muazzamanın nazarında taayyin ve ekseriyeti tedkik üzere bir hayetin izamını istirham ve tehsirat-ı asilanelerine intizar eyleriz. Mehmet Emin Abdülgafur, Mehmet Vehbi Abdullah, Ahmet Vehbi Hulusi, Sabri; Bkz. Aydın Ayhan, a.g.m., ss.38-39

297- İçişleri bakanı Ali Kemal Bey'in bu heyete "Biz size sizi ayaklandırmaktan men edecek emirler veririz. Çünkü tazyik altındayız. Siz bize dahi isyan ediniz. Milli müdafaa bir milletin en kutsi hakkıdır" dediği beyan edilmektedir. Rahmi Apak, a.g.e., s.58

298- Tayyip Gökbilgin, a.g.e. C.I, s.87; M.Alif Tütenk, a.g.e., s.9

299- Tayyip Gökbilgin, a.g.e. C.I, s.87; İstiklâl gazetesi, 18 Mayıs 1919

300- İzmir Fecayii, Yazarı ve Yayınevi belli değil, s.152; İstiklâl gazetesi, 18-19 Mayıs 1919

301- Edremitliler daha önce de İzmir işgali haberlerinin dolacağı dönemlerde 5 Mart 1919'da bir toplantı yaparak bu toprakların başkalarına verilmeyeceğini kararlaştırıp ilan ettiler, Padişah'a da Edremitlilerin Osmanlı Sancığı altında yaşamak istediklerini belirten bir telgraf çektiler. Ses gazetesi, S.13, 5 Mart 1919

Hürriyet ve İtilâf Partisi hile "tezahürat ve arzuy-u millinin" hak elde edilene dek süreceğine olan inancını belirterek diğer fırkalarla cephe birliği yapmayı kararlaştırdı. 18 Mayıs 1919 günü İstanbul'da cemiyet ve fırkalar toplanarak İtilaf temsilciliklerine sundukları muhtıradaki "...Yunanistan ile Osmanlı Devleti arasında savaş hali bulunmamasının bu ülkenin işgaline bir engel teşkil ettiğini" beyan edilerek dikkatleri çekildi ve "Türk milletinin her türlü fedakârlıkları destekleyeceği, dolayısıyla birliğini ve milli varlığını koruyacağı" beyan edildi³⁰².

24 Mayıs 1919 günü de İzmit'te çok sayıda kişinin katıldığı bir protesto mitingi tertip edildi. Mitingde Türk milletinin arzularını hilafına hareket edilmesine müsaade olunamayacağı Avrupa devletlerine bildirilmesi kararlaştırıldı³⁰³.

14. K.K. Yusuf İzzet Paşa da Bandırma'daki İngiliz müessesilliğine; İzmir ve civarının işgalini protesto eden ve işgale karşı mukavemet edeceğini bildiren bir telgraf gönderdi³⁰⁴.

Bu durum karşısında halktaki galeyana dindirmek ve oluşan mukavemet havasını kırmak için bölgede bulunan İngiliz subayları işgalin geçici olduğunu ve muvakkaten yapıldığını propoganda etmeye başlamışlardır³⁰⁵.

Gerçekten İzmir'in işgali bir dönüm noktası olmuştur. Nitekim daha önce İtilaf Devletlerinin işgal ettikleri yerler için bu derece tepki oluşmamıştı. Ancak, İzmir ile ilgili Mondros mütarekesinde hiç bir hüküm yokken, İzmir'in, daha önce bir Osmanlı vilayeti olan Yunanistan tarafından işgali Türk milletinde büyük bir infial uyandırdı. Çünkü

302- Sina Aksin, a.g.e., ss.274-275

303- Adnan Sofuoğlu, a.g.e., s.37

304- Nota şeklinde bu telgrafın mukavemetle ilgili olan 4.maddesine Harbiye Nezareti itiraz etmiştir. Kâzım Özalp, Milli Mücadele, C.I, Ankara, 1985, ss.20-23

305- M.Sefik Aker, a.g.e., C I, s.74

tarihi gelişmeler göstermişti ki, Balkanlı milletler, Osmanlı egemenliğine son verdikleri yerde çok kez müslümanlık ve Türklük diye bir şey bırakmamaya çalışmakta ve uygarlık yapıtlarını dahi silip süpürürcesine barındırmamakta, en azından pek ağır bir baskı altına alınmaktadır. Şimdi bu durum Ege bölgesine uygulanacaktı³⁰⁶.

Nitekim İzmir'de Yunan ordusunun ve yerli Rumların ortaya koydukları çılgınlıklar ve katliamlar, ayrıca yerli Rumların Yunanlılarca silahlandırılması, bölgeye adalardan ve Yunanistan'dan Rum halkı getirerek iskan edilmeye çalışması³⁰⁷ bu durumu açıkça ortaya koyuyordu.

C) İŞGALE KARŞI MUKAVEMET VE KUVAY-I MİLLİYE HAREKETİNİN DOĞUŞU

İzmir'in işgali hadisesi önceki bölümde belirtildiği gibi Hükümetin istifasına sebep olmuştu. Bu istifadan sonra kurulan yeni Damat Ferit Hükümeti'nde Şakir Paşa Harbiye Nezareti'nden çekildi. Yerine mukavemet yanlısı Şevket Turgut Paşa görev aldı³⁰⁸.

Esasında Yunanlıların İzmir'i işgalleri Megalı İdea'larını gerçekleştirmek yönünde önemli bir adım attıklarını gösteriyordu. Diğer taraftan Osmanlı yöneticileri de daha 1915'ten itibaren Yunanlıların Anadolu üzerindeki istek ve emellerinden haberdardılar. Şimdi Yunanlılar İzmir'e asker çıkarıp daha içlere doğru harekâtâ geçtiklerine göre Megalı İdea düşüncelerini gerçekleştirmek istediklerini ortaya koyuyordu. Bu konuda Harbiye Nezareti, istihbarat birimlerince daha evvel ele geçirilen ve Anadolu'daki Yunan hedeflerini ortaya koyan haritayı da ekleyerek Sadarete sunduğu raporda "...Gerçi bunların sıhhati hakkında kati bir şey

306- Sina Akşin, a.g.e., s.275

307- İşgal öncesi ve sonrası bölgeye Rum iskan etme faaliyetleri ve Yunanlıların tutumları ile ilgili arşiv belgeleri bunu açıkça ortaya koyuyor, bkz. B.A.B.E.O. Umumi No:341375 ve 343454 numaradaki belgeler

308- Şevket Turgut Paşa, 31 Mart Vakası üzereine İstanbul'a yürüyen Harekat Ordusunun Edirne Garnizonundan sevk edilmiş olan birliklerin kumandanıydı. T.J.H. C.II K.1 s.67

söylenmesi kabil olmasa da, İzmir, Aydın ve Manisa fecaine rağmen su aralık Avrupalılar nezdinde yeniden bazı müsadata nail oldukları anlaşıl-makta olan Yunanlıların vaziyetten bilistifade teşebbüs etmeleri muhtemel her türlü tevsii işgal hareketlerine sed çekilmeğe muktezi tedabir-i sâ ye-i fehimane ehemmiyetle musterhemdir..." denmekteydi³⁰⁹. Buradan da anlaşılacağına göre Osmanlı Erkan-ı Harbiyesi, bilhassa Yunan işgaline karşı mukavemet düşüncesindeydi³¹⁰. Bu bakımdan ilk iş olarak Harbiye Nezareti İzmir'in işgali akabinde 17. Kolordunun dağılması üzerine, 56.Fırkayı Nezarete bağlamış, 14. Kolordu Karargahını da Tekirdağ'dan Bandırma'ya naklini kararlaştırmıştı ki Bandırma da Yunan işgal bölgesi arasındaydı³¹¹. 16.5.1919 tarihinde de Harbiye Nezareti namına gönderilen Cevat (Cobanlı) imzalı bir telgrafla bütün birliklerden "... Yunan asker ihracı karşısında alelumun kıtaatımızın terk-i mevki etmeyerek yerlerinde kalmaları ve bir emr-i vaki halinde silahlarından tecridi gibi bir muame-leye maruz kalmamaları için her kıtanın toplu, silah başında ve zabt-u rabtı yerinde bir halde bulundurulması en küçük müsellaah kıt'anın dahi bu yolda hareket etmesi..." istendi³¹². 19 ve 20 Mayıs 1919 tarihinde de Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa bu telgrafa zeyl (ek) olarak 14. ve 17. K.K. ve 57. Fırkaya gönderdiği şifre telgrafla "... Her kıt'a bulunduğu mntıkada kalarak asayişini kendisine tevdi olunan mahallin emnü asayişine son dereceye kadar dikkat ve muhafaza edilerek ve ancak mütelifin kuvvet-lerinin hakiki cebir ve tazyiki karşısında çekilmek ve asla elindeki silah ve cephanesini teslim etmemek ve esarete rıza göstermemek. Kıtaat çekilmeye mecbur olsa bile ahz-ı asker şubeleri (askerlik şubeleri) yer-lerinde kalarak ifay-ı vazifeye devam eylemelidirler. Zabitan ailelerini

309- B.A.B.E.O. Umumi No:343311 15-Temmuz 1919

310- T.I.H. C.II K.1 s.68

311- Rahmi Apak, a.g.e., ss.30-31

312- Kâzım Özalp, a.g.e. C.II, ss.2-3, Belge no.2; M.Şefik Aker, a.g.e. C.I, s.69

şimdiden sağa ve sola sevkeylemek ahalinin heyecanını mucip olacağından bundan sarf-ı nazarla bu gibi aileleri azh-ı asker zabitanın ve her kıtadan muvakkaten bırakılacak sivil bir iki zabitanın himayesine tevdi eylemek lazımdır..." uyarısında bulunarak, işgal edilecek bölgelerden içerilere muhaceretin başlamasına engel olmak ve işgal edilen yerleri en azından idaresinin terk edilmemesini sağlamak istemekteydi³¹³.

İçişleri Bakanı Ali Kemal de bu sırada İngilizlerin bilgisi dışında ki işgale karşı mukavemetten yana gözükiyor ve Balıkesir mutasarrıfı Hilmi Bey'e "...Merkezden bir emir (emr-i sarih) ve İngilizlerden konferansın mukadderatına dair tebliğ-i kat'i olmadıkça asla Yunanlılar tarafından asker ihracına ve işgale müsaade edilmemesi ve iktiza ederse her türlü kuvvetlerle mukavemet olunması lazımdır" telgrafını gönderiyordu³¹⁴.

Bunların yanı sıra Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa, ilk is olarak Batı Anadolu'daki buhranlı duruma düzen vermek ve tedbir almak, dağılan 17. Kolordu'nun 56.Fırkasını yeniden derleyip toparlamak vazifesiyle Albay Bekir Sami Bey (Kunduk) Batı Anadolu'ya gönderdi³¹⁵.

Esasında Harbiye Nazırlığı işgale karşı mukavemetten yana bir tavır almıştı ama nasıl bir sistem dahilinde mücadele edileceği açık değildi. İşte bu ortamda Burdur Askerlik Şubesi Başkanı İsmail Hakkı Bey, Denizli'de bulunan 57.Fırka komutanı Albay Şefik Bey'e 15.5.1919 tarihinde bir telgraf göndererek "halkın çoğunluğuna dayanacak şekilde bir teşkilat yapılmasını ve bunların mümkün mertebe el altından silahlandırılmasını" teklif etti³¹⁶. Ayrıca telgrafta 12. Tümen dairesinde 20.000 mükellefiyet meyanında gönüllü ve fedai teşkilatın yapılmasının mümkün

313- Kâzım Özalp, a.g.e. C.II, s.5, Belge 3; M.Şefik Aker, a.g.e. C.I, s.87

314- Kâzım Özalp, a.g.e. C.II, s.1, Belge no.1

315- Bekir Sami Bey'in faaliyetleri aşağıda anlatılacaktır.

316- A.T.A.S.E. Arsivi Klasör 401 Dosya 3 Fh.44

olduğu da belirterek 57. Fırka komutanının emir ve görüşlerini istemekteydi. İsmail Hakkı Bey bir gün sonra bu telgrafa ek olarak gönderdiği telgrafında da "her şube dairesinde cihet-i mülkiye ve askeriye marifetiyle gizli yapılacak mukavemet-i Milliye merkezleri teşkilatın çekirdeği olacağını" belirtmekteydi³¹⁷. Bunlar o ortamda önemli görüş ve tekliflerdi.

Diğer taraftan Yunan işgalinin gittikçe genişlemesi karşısında³¹⁸ Yunanlılara karşı sivil direniş arayışları ve faaliyetleri başlamıştı. Kazım Özalp İzmir'in işgali üzerine Menemen'e geçmiş oradan da Bandırma'ya hareket etmişti. Yol boyunca istasyonlarda (Manisa, Kırkağaç, Soma, Balıkesir) İzmir'in işgalini anlatarak Belediye Reislerinden Yunanlılara mukavemet için "Redd-i İlhak" teşkilatı vucuda getirmelerini istemişti³¹⁹. Müdafı-ı Hukuk Cemiyetleri de silahlı mücadele yapmak ve direniş kuvvetleri oluşturmak için gayret sarfetmekteydi³²⁰. Bu arada sivil katkılı ilk direniş Urla'da vuku bulmuştu. İzmir'in işgali üzerine Urla'da 800'ü bulan Rum çeteleri 16 Mayıs 1919'da Türk köylerine saldırıp yakıp yıkmaya ve yağmacılığa başlamaları üzerine, Urla'da bulunan 173. Piyade Alay Komutanı Yarbay Kazım, elinde bulunan 18 silahlı erle birlikte birkaç jandarma erini, alayın mekkarecilerini, subayların hizmet erlerini silahlandırdı. Bu arada halkla da işbirliği yaparak teşkil ettiği milis kuvvetlerini de komutasına alıp Rum çetelerine karşı koydu. Bilahare Yunan birlikleriyle de mücadele etti³²¹. Bu

---

317- A.T.A.S.E. Arşivi Klasör 401 Dosya 3 Fh.42

318- 21/5 de Menemen, 22/5 Selçuk, 25/5 Manisa, 27/5 Aydın, 28/5 Tire, 29/5 Ayvalık ve kasaba, 1/6 Ödemiş, 3/6 Nazilli, 4/6 Ahmetli, 5/6 Akhisar, 12/5 de Bergama işgal edildi. Gotthard Jaeschke, Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, ss.35-48; Utkan Kocatürk, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi, Ankara, 1988, ss.40-50

319- Kazım Özalp, a.g.e. C.I, s.9

320- İlhan Tekeli-Selim İlkin, Ege'de Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşına Geçerken, Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey, Ankara, 1989, ss.62-63

321- Özetle olay şöyle meydana geldi; "Urla ilçesinde genel nüfusun dörtte üçünü ve merkez nüfusunun %90'ını teşkil eden Rumların taşkın

hareket ilk etapta başarısızlıkla sonuçlanmışsa da büyük çoğunluğu ile Rum olan bir kasabada bile sivil halkın ileri gelenleri ile idareci ve din adamlarının işbirliği ile mukavemet kurulabileceğine ve bu şekilde işgale mukabele edilebileceğine bir örnek teşkil etti³²².

Bütün bunların yanında mukavemet aleyhtarı propogandalar da yapılmaktaydı. Nitekim İzmir'in işgali üzerine oradan içerilere gelen yolcuların anlattıkları mukavemet taraftarlarıncı Milli direnişin başlatılması yönünde kullanılmaya çalışılırken, aynı yolcuların anlattıkları olaylar mukavemet aleyhinde de kullanılmaktaydı. Nitekim muhalif propogandalar ve yolcuların anlattıkları halk üzerinde aksi tesir de yapmakta ve bu durum halkı zaman zaman sükunete de sevk etmekteydi. Çünkü hem anlatılanlar, hem de menfi propogandanın etkisi, aynı zamanda İtilaf Devletleri donanmasının Yunanlıların ve Yerli Rumların müslümanlar aleyhinde kendi gözleri önünde yaptıkları kanlı faciaya karşı seyirci kalmaları bütün bu muamelenin İtilaf Devletlerince tertiplendiği ve Yunanlıların

---

hareketlerine karşı, o günlerde kaza kaymakamlığına vekalet etmekte olan Alay komutanı, 800 kişilik Rum çetesine karşı Urla'nın fedekâr evlatlarından Hacı Hüseyin Ağaoglu Sabri Bey'in yardımlarıyla "Gece Bekçisi" kod adıyla bir teşkilat kurmuş ve 180 kişilik nizamiye askerleriyle işbirliği yaparak muhtemel bir taarruza karşı tedbirler almaya başlamıştı. 16 Mayıs günü Kızılcı ve Devedere köylerinin Rumlar tarafından basıldığı ve Urla'da Hacı İsa mahallesine hücumu üzerine kaza müftüsü Ahmet Refik (Urla) Belediye başkanı Hüseyin, Urla jandarma komutanı ziya beyler Kaptan camiinde saklı bulunan silahları yağma ettirdiler ve mevcudu 180 kişi olan asker ile birleşerek 500 kişiyi bulan kuvvetleriyle derhal tertibat alarak Türk mahallelerini koruyabilecek hakim noktaları işgal ettiler. Sağ kanat Kayıkçıoğlu Hüseyin, sol kanat ise Kandemiroğlu Hüseyin komutasında, merkezde de askerler ile bir kısım halk emirlerinde bir makinalı tüfek olmak üzere mevzilendirildi. Bunlar Rum taarruzlarını püskürttüler". T.I.T.E. Arsivi, Ali Orhan ilk kurşun 93/2784; Milli Mücadelede Ege Bölgesi ve İlk Kurşun, el yazmasından nakleden, Sıtkı Aydınel, a.g.e., s.70 dipnotu

322- Sıtkı Aydınel, a.g.e., s.72; Daha önce de Mondros mütarekesini izleyen günlerde Beyşehir suvari alayına tayin edilen Kurmay Binbaşı Nazım Bey (Şehid Nazım Bey) işgallere karşı, böyle bir direnişe örnek olacak şekilde hareket etmiş, Toroslarda aşiretlerle temasa geçerek teşkilat kurmaya çalışmış, onlara silah dağıtmıştı. H.T.V.D., S:9 vesika No.211; Fahrettin Altay, On yıl Savaş ve Sonrası (1911-1921 ve Sonrası), İstanbul, 1970, s.182

her şeyi yapabilecekleri manasında yorumlanabiliyordu. Bu arada mücadele aleyhine propoganda yapanlarca, mukavemet göstermenin ve silaha sarılmanın katliama sebep olduğu ve olacağı halka fısıldanıyordu³²³.

Bu sırada Yunan işgali de gittikçe genişlemekteydi. Nitekim ilerleyen Yunanlılar Menemen'i işgal ederek silah ve cephaneyi ele geçirdiler. Bu durumda direnisten yana olan Erkan-ı Harbiye-i Umumiye (Genel Kurmay) Reisi Cevat Paşa, 22 Mayıs 1919'da Batı Anadolu birliklerine "...Devletin Yunanlılara kaptırarak fazla ne bir silahı ve de bir fisengi var. Binsenaleyh bu gibi tehlikelere maruz mallarla esliha ve cephane ile toplarımızı hiç bir dağdağaya meydan vermemek üzere emin mahallere nakil ettirmenizi rica ve böylece teslim-i silah gibi zilletlere meydan bırakılmamasını ehemmiyetle ilave eylerim" mealindeki şifre telgrafı gönderdi³²⁴.

Diğer taraftan direnisten yana olmasına rağmen Harbiye Nezareti eldeki mevcut birliklerin direnişe müsait olmadığını düşünmekteydi. Çünkü müteakiden sonra özellikle Batı Anadolu'daki birlikler çekirdek haline gelmiş durumdaydı. Aynı zamanda İzmir işgalinden sonra yapılan aleyhte propogandalar neticesi askerler birliklerinden kümeler halinde firar etmeye başlamışlardı. Bu firarlar neticesi birliklerde asker sayısı o derece azalmıştı ki işleri görecek, nöbet tutacak asker kalmamıştı. Firarları önlemek için vur emri dahi çıkarılmıştı³²⁵.

İşte bu ortam içinde 57.Fırka komutanı Albay Şefik Aker bölgedeki duruma içeren ve Burdur Askerlik Şubesi Reis İsmail Hakkı Bey'in görüşleri doğrultusunda çare içeren bir raporu Harbiye Nezaretine sundu. Bu raporda özetle "...Bölgedeki ruhi durum aşağıda arz ve tasvir ederim. Halk ümitsizdir. Yunanlılar gibi ezeli bir Türk düşmanının

323- M. Şefik Aker, a.g.e. C.II, ss.80-81

324- Kâzım Özalp, a.g.e. C.II, Belge 7

325- M. Şefik Aker, a.g.e. C.I, ss.84-86

hakimiyetine girmektense İtalyan işgalini uygun buluyorlar... Yunanlıların ve özellikle çetelerin mezalimi halkın moralini kırmıştır. Erler de her türlü şiddetli tedbire rağmen %95 oranında dağılması, Tümeni pek acı ve zor durumda bırakmıştır. Halkın moralinin bozulmasına başlıca sebep Yunanlıların nizami kuvvetlerinden ileriye sürdükleri başıbozuk çetelerin yaptıkları mezalime karşı himaye edilmemeleridir. Aldığımız tedbirler, kuvvetlerimizin azlığı sebebiyle yeterli olamamaktadır. Savaşmaya hazır ahaliye küçük bir kuvvet varsa da zamanın da düzenli ve gizli bir teşkilat kurulmaması yüzünden bunlardan da faydalanılamamaktadır" dedikten sonra Albay Şefik Aker mücadeleye hazır olarak miktarı pek az olan asabi yaratılışlı çoğu çerkez ve Giritlilerin varlığından bahsedip, raporunun sonunda da "Durumun islah için Kuvay-ı Milliye Teşkilatı vucuda getirmenin en iyi tedbir olacağını" belirtti³²⁶.

Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat Paşa'da raporu okuduktan sonra bu raporun son kısmındaki Kuvay-ı Milliye teşkilatı kurulmalıdır cümlesinin altına çizerek "son fıkra gayet önemlidir acele edilmesi lazımdır" diye not düştü³²⁷. Bu kayıt basında dahi yer aldı. Böylece

326- Doğan Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi, İstanbul, 1974, ss.1239-1240; Rapor için bkz. A.T.A.S.E. Ars. Klasör 401 D.3 Fh.76; S. Aydınel, a.g.e., s.75'den 17 nolu dipnot. Belgenin okunabildiği kısmı, M.Şefik Aker, a.g.e. C.I, s.114'de bu rapordan bahseder. Burdur Askerlik Şubesi Başkanı Albay İsmail Bey yukarıda verilen telgrafların dışında 17.5.1919'da 57.Fırkaya gönderdiği telgrafta, İsviçre ve Belçika'dan daha geniş olan bölgesine 120.000 kişilik büyük bir potansiyel olduğunu, bunlardan sadık ahalinin destekleyeceği gönüllü ve fedayi teşkilatı kurulmasını, işgalin tasvibini çalışanlara karşı koyacak bir kuvvet teşkil edilmesini ve gizli bir teşkilat kurulmasını teklif etmekteydi. Sıtkı Aydınel, a.g.e., ss.79-80
327- T.İ.H. C.II K.1, s.79 ve 123; Aynı zamanda Cevat Paşa Tümen'e verdiği karşılıkta "Ahali tarafından Yunanlıların iyi kabul görmesi, Aydın Vilayetinin akıbeti için telafisi mümkün olmayan zararlar doğurur. Bunu ahaliye pek seri bir surette anlatmanızı rica ederim. Genel duruma göre yapılması lazım gelen işleri iyi takdir buyurursunuz. Askerin dağılması vehameti büyük ve fena hareketlere yol açar. Bütün subaylar heyeti ise ise çok ehemmiyetle sarılmalıdır" demişti. Kenan Esengün, Milli Mücadele'de İç Ayaklanmalar, İstanbul, 1982, s.21; Kuvay-ı Milliye kuruluşu ve genel durum için bkz. Mehmet Arif, Anadolu İnkılabı, İstanbul, 1340, ss.11-18

Kuvay-ı Milliye adı ve düşüncesi benimsenmekte ve Kuvay-ı Milliye devri başlamaktaydı³²⁸.

Nitekim bu sırada Ayvalık Mevki Kumandanlığının Yunan işgaline karşı yardım isteği üzerine bölgede görevli bulunan Bekir Sami Bey, 28.5.1919'da gönderdiği telgrafta "Görülecek büyük işlere karşı elimizde pek az muvazzaf Türk Kıtası mevcuttur. Muvafık bir cereyan vermeğe muvaffak olduğumuz Ayvalık işgali meselesinden lüzum hissedeceğiniz icraatı mümkün olduğu kadar az zayıyla bilhassa Milli kuvvetleriyle yapmanızı pek rica ederim"³²⁹. Böylece 29 Mayıs günü Yunan işgaline karşı burada ilk askeri direniş milis kuvvetleriyle birlikte verilecektir³³⁰.

Yine 29 Mayıs'da ise Ödemiş kaymakamı Bekir Sami Bey İtilaf Devletleri temsilcilerine çektiği protesto telgrafında "...artık biliniz ki, kalem değil silah konuşuyor" diyerek adeta Kuvay-ı Milliye devrini açılmış olduğunu ortaya koyuyordu³³¹.

d) BÖLGEDE TEŞKİLAT OLUŞTURMA FAALİYETLERİ

1- KOCAELİ BÖLGESİ

Kocaeli bölgesinde özellikle İstanbul'a doğru uzanan yarımada bölümünde teşkilat kurma çalışmaları mütarekenin hemen akabinde başlamıştır. Çünkü önceki bölümde genişçe izah edildiği gibi Kocaeli yarımadası İstanbul ve Boğazlar bölgesine tampon bölge olarak tespit edilmişti. Bu bakımdan mütarekeden hemen sonra İstanbul'a donanmalarını yollayan işgalci devletler hemen akabinde İzmit'e de donanma ve asker yollayarak burayı da kontrol altına almışlardı ki bu doğrultuda İtilaf Devletlerine ait 48

328- Ömer Sami Coşar, a.g.e., 24 Mayıs 1919

329- T.T.K. Arşivi, Bekir Sami Bey Dosyası, D.1 28.5.335 tarihli telgraf

330- T.i.H., C.II K.1 s.100.; Kâzım Özalp, a.g.e., C.I, s.15

331- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e. s.135 ; T.i.H C.II k.1 s.125 ; Rahmi Apak, a.g.e. s.70

parça küçükü büyükü harp gemisi İzmit körfezine demirlemişti³³². İtilaflar bununla da yetinmeyerek özellikle İngilizlerin desteğiyle burada Rum nüfusunu çoğaltma faaliyeti başlatılmıştı önceki bölümde belirttiğimiz gibi Patrikane, Kordos cemiyeti ve diğer Rum cemiyetleriyle bunu yürütüyordu. Ayrıca özellikle İngilizlerin desteğiyle Türkler üzerinde baskı kurmak, onları göçe zorlamak bölgede asayişsizliği oluşturarak bölgenin işgaline zemin hazırlamak gibi siyasi maksatlı, Rum ve Ermenilerden çeteler teşkil edilmişti³³³. Rütin bunların yanında Rum ve Ermeni cemiyetleri daha içerilere doğru sızmaya çalışmaktaydılar. Bunların dışında İzmit'te Arnavut Teavün Cemiyeti kurulması için faaliyete geçilmişti³³⁴. Bu gelişmeler engel olacak bölgede yeterli güç ve teşkilatlanma yoktu. Bölgede I Fırka vardı ancak onun adı var kendi yoktu³³⁵. Bu durumda en iyi yol bölgede teşkilatlanıp Rum ve Ermeni çetelerine karşı da milis teşkilatı oluşturmaktı. İşte bölgede ilk teşkilat İstanbul'da 13 Kasım 1919'da işgale karşı gizli faaliyet göstermek ve mukavemet etmek üzere kurulan Karakol Cemiyeti'nin³³⁶ Üsküdar grubunun oluşturulmasıyla kuruldu³³⁷. Bu grubun başına da Yenibahçeli Şükrü (Oğuz) Bey getirildi.

332- Adnan Sofuoğlu, a.g.e., ss.49-51; T.B.M.M. Zabıt Ceridesinde konuyla ilgili Hamdi Namık Beyin takririne göre İzmit 6.4.1919 da resmen işgal edilecektir. T.B.M.M. Zabıt Ceridesi C.I, ss.78-79

333- Adnan Sofuoğlu, a.g.e., s.34 v.d.

334- Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler, C.II, İstanbul 1986, ss.452-453. Ancak cemiyet kurulamamıştır.

335- Birinci Fırka: Karargah ve merbuatı İzmit'te, Alayları; İzmit, Üsküdar ve İstanbul'da Fırka mütarekeden sonra mütareke hükmü gereğince erler terhis edilmiş, silah ve cephane ve mühimmat da depo edilmiş olduğundan iş yapamaz hale gelmişti. Konuyla ilgili bkz. Cevdet Kerim İncedayı, Türk İstiklâl Harbi, İstanbul,1927, s.34; Kâzım Aras, İstiklâl Savaşında Kocaeli Bölgesinde Harekât, İstanbul, 1936, ss.3-5

336- Karakol Cemiyeti, Mondros mütarekesinin doğuracağı tehlikelere bertaraf etmenin yanısıra esasta İttihat ve Terakki'nin dağılmasını önlemek ve ülkedeki etkinliğini sürdürmek gibi meseleleri de gerçekleştirmek gayesi ile kurulmuştu. Kurucuları tamamıyla İttihat ve Terakki partisinin çeşitli kademelerinde görev almış kişilerdi. Hüsamettin Ertürk, a.g.e., ss.140-145; Dr. Fahri Can, "Karakol Cemiyeti", Yakın Tarihimiz, C.I, s.245 v.d.

337- T.I.H., C.II, K.2 ss.50-51

Zaten Yenibahçeli Sükrü Bey Maltepe Endabı Mektehine bu gayeyle atanmıştı³³⁸.

Bunun dışında İzmit, Adapazarı yöresinde teşkilat kurmak üzere de bazı kişiler görevlendirildi. Bunlar Adapazarı teşkilat kurmak üzere görevlendirilen Kuşçubaşı Esref Bey (eski Teşkilat-ı Mahsusa Başkanı) ile Adapazarı'na yerleşmiş olan Yüzbaşı Ramiz, Hopalı Yüzbaşı Rauf, Trabzonlu Doktor Yüzbaşı Raif ve Gebze bölgesine gönderilen Dr. Fahri Can'dı³³⁹. Bunalar görevlendirildikleri bölgede ilk iş olarak bölgenin ileri gelenleri ile irtibata geçtikten sonra, Ermeni ve Rum çetelerine karşı milis oluşturma faaliyetlerine giriştiler. Bunun için de ilk iş olarak Birinci Dünya Savaşı sırasında devlet otoritesi boşluğundan tiremiş bazı Türk çetelerini elde etmeye ve Ermeni Rum çetelerine karşı kendiliğinden oluşan Türk silahlı gruplarını teşkilatlandırmaya giriştiler³⁴⁰. Nitekim Dr. Fahri Can Gebze'ye tayin olduktan sonra bölgede durumu tetkik ederek eşrafla münasebeti sağladı. Bilahare çevrede bulunan Türk çeteleriyle irtibat tesis etti. Onlara eşrafın kendilerine temin edeceği para karşılığında Türk köylerini Rum çetelerine karşı korumayı teklif etti. Bu suretle Karaaslan çetesini ikna ve elde etmeyi başardı³⁴¹. Aynı şekilde siivari albayı Atıf ile Dr. Raif Bey, Karasu-Kefken-Akçakoca taraflarında korsanlık yapmakta olan Ipsiz Recep'i³⁴² elde etmeyi başardılar³⁴³.

338- Yenibahçeli Sükrü Bey'i bu görevine Anadolu'ya silah sevkiyatını gerçekleştirmek gayesi ile atandığını belirtmektedir. Hüsamettin Ertürk, a.g.e., s.67'de Fevzi Çakmak'ın dipnot açıklaması.

339- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.376

340- Adnan Sofuoğlu, a.g.e., ss.60-62

341- Dr. Fahri Can, "Türk Milli Mukavemet Nasıl Kuruldu", Yakın Tarihimiz, C.II, s.11-13; M. Goloğlu, Üçüncü Meşrutiyet, C.III, Ankara, 1970, ss.32-33

342- Ipsiz Recep, Karadeniz'de tuz kaçaklığı yapmaktaydı. Aslen Rize taraflarındandı. Ipsiz Recep'in faaliyetleri ilgili geniş raporlar bkz. B.A.R.E.O. Umumi No:345088; Adnan Sofuoğlu, a.g.e., ss.85-93'te Ipsiz Recep'le ilgili geniş bilgi mevcuttur. Nurettin Peker, İstiklâl Savaşı, Resim ve Vesikalarla İneholu, Kastamonu Havalisi (Deniz ve Kara Havalisi), İstanbul, 1955, ss.305-306

343- Adnan Sofuoğlu, a.g.e., ss.85-86

Böylece ilk milis teşkilatları oluştu.

Bilahare bunların yanında daha evvel Balkanlarda komitacılık yapmış veya Teşkilat-ı Mahsusa'da çalışmış teşkilatçı kimselerden Yahya Kaptan, Bulgar Sadık, Yüzbaşı Nail de Milis faaliyetinde bulunmak ve teşkilat kurmak gayeleriyle Kocaeli ve Adapazarı bölgesinde görevlendirildiler³⁴⁴.

Böylece bölgede kısa zamanda Yahya Kaptan, Küçük Aslan, Büyük Aslan, Ipsiz Recep, Sarı Aslan, Bulgar Sadık, Dayko, Yüzbaşı Nail, Yalovalı İbo, Gebzeli Rifat Kaptan müfrezeleri kuruldu³⁴⁵. Bunların yanında Adapazarı'nda Halit Molla, Metozade Hüseyin Efendi, Kandıra taraflarında Halit Pehlivan, Rifat Molla, Geyve'de Hafız Fuat Efendi, Geyveli Şevket, Kocaeli'de Osmaniyeli Şeref'in Gülbayrak çetesi, Adapazarı'nda Yüzbaşı İlyas (Kalkavanoğlu), Binbaşı Hafız Mehmet Ragıp, Gebze'de Yarbay Süleyman Askeri'nin Osmançık müfrezesi, Süleyman Kaptan çetesi gibi milis grupları kuruldu³⁴⁶. Ayrıca Adapazarı'nda muhafızlık yaverlerinden Yüzbaşı İsmail Hakkı ve Topçu Mülazım Fesat Bey de milis birliği kurmuşlardı. Bunun dışında Adapazarı yöresinde kurulan milislere Adapazarı jandarma bölük komutanı Yüzbaşı Abdurrahman Efendi, Adapazarı jandarma bölüğü Hendek takım komutanı teğmen Fehmi Efendi de yardımcı olmuşlardı³⁴⁷.

344- Daha önce dipnotta açıklandığı gibi teşkilat kurma üzere görevlendirilen kişilerin Teşkilat-ı Mahsusa elemanları olduklarını beyan eden Hüsamettin Ertürk şöyle demektedir "Enver Paşa'nın planına göre I.Dünya savaşından beri elde bulundurulmuş çete, kaptan ve komutanların durum dolayısıyla gerek İstanbul ve gerekse İstanbul yöresinde harekete geçirilmesi ve ihtiyaçların, Harhiye Nezaretince karşılanması öngörülmüştü" Ayrıca kendisinde teşkilat kurmak için çalışmalarda bulunmak üzere Adapazarı'na gidip döndüğünü ve Kurmay Yüzbaşı Manisalı Cemal'in aynı gayeyle Adapazarı'na gönderildiğini beyan etmektedir. Hüsamettin Ertürk, a.g.e., s.45, 132, 167-172

345- T.İ.H. C.İI K.2, s.51; Enver Behnan Şapolyo; Kuvay-ı Milliye Tarihi, Ankara, 1957, ss.124-125; İhsan Birinci, "Milli Mücadele için Kurulan Önemli Cemiyet ve Çeteler", H.T.M. 11 Eylül 1971 S.10, s.55 v.d.

346- İlyas Sami Kalkavanoğlu, Milli Mücadele Hatıralar, İstanbul, 1967, s.19 v.d. Rifat Yüce, a.g.e., s.75; Adnan Sofuoğlu, a.g.e., ss.85-96

347- İlyas Sami Kalkavanoğlu, a.g.e., s.19; Hamdi Atamer, "Kuvay-ı Milliye'ye Katılanların Listesi", B.T.T.D. S.4, s.8

Bilahare bölgede kuvvetler mntikalara ayrıldı. Kadıköy mntıkası Orhan Veysel Bey, Gebze mntıkası Dayı Mesut, Şile mntıkası Yusuf Ziya, Beykoz mntıkası Murat Bey (korsan lakaplı), Kefken mntıkası Ipsiz Recep, Adapazarı mntıkası Kuşçubaşı Esref Bey (Sencer) ki aynı zamanda bu bölgenin Kuvay-ı Milliye Kumandanlığına getirilecektir³⁴⁸ başkanlık ediyorlardı

Ayrıca seyyar gruplar da Maltepe Endaht mektebi Talim Heyetinden Yüzbaşı Fehmi aynı heyetten Yüzbaşı Hulusi, Mülazım Kazım, Kadıköy itfaiyesinden Mülazım Ali, Mülazım Küçük Osman, Süvari Mülazım Bedri kumandanlığında faaliyet göstermekteydiler. Seyyar kuvvetlerin hareketinde Üsküdar jandarma kumandanı Binbaşı Remzi, Mülhak Atıf, Gebze jandarma komutanı Nail, Kartal jandarma kumandanı İzzet, İzmit jandarma kumandanı Kerim Beyler'in de yardımları olmaktadır³⁴⁹. Bütün bu grupların başında bilahare Kocaeli Kuvay-ı Milliye Kumandanlığı yapacak olan Maltepe Endaht Mektebi Müdürü Yenibahçeli Sükrü Bey vardı³⁵⁰.

Kocaeli bölgesinde teşkilatlanma faaliyetleri sürerken, İzmit merkez yönetiminde de şu gelişmeler cereyan etmekteydi. 4 Mart 1919'da kurulan Birinci Damat Ferit Hükümeti, 8 Mart 1919'da İzmit'teki İttihat ve Terakki'nin son mutasarrıfı olan İbrahim Süreyya (Yigit) Bey görevinden alındı ki bu bölgedeki teşkilatlanmaya taraftar ve yardımcıydı. Yerine Mersin mutasarrıfı Arnavut Mahmut Mahir Bey atandı³⁵¹. Bu mutasarrıf döneminde İzmit'te Hristiyan kolonileri

348- Dr. Fahri Can, "İlk Milli Mukavemet"..., s.29; Kuşçubaşı Esref Bey için bkz. Samih Nafiz Tansu, İki Devrin Perde Arkası, Anlatan Hüsamettin Ertürk, İstanbul, 1969, ss.196-197; Rahmi Apak, a.g.e., s.113; Esref Bey'in bölgedeki faaliyetleri Karakol teşkilatı aracılığıyla, kendisinin de eskilerden tanıştığı Mustafa Kemal Paşa'ya bildirilmiş. Bilahare Mustafa Kemal ordu Adapazarı-Düzce-Bolu bölgesi Kuvay-ı Milliye Kumandanlığı'na atamıştır.

349- Dr. Fahri Can, İlk Milli Mukavemet, s.30; Hasan İzzettin Dinamo, Kutsal İsyân, C.6, İstanbul, 1967, ss.117-118

350- Adnan Sofuoğlu, a.g.e., s.64

351- Kamil Erdeha, "İzmit Mutasarrıflığı" a.g.e. Bölüm I, s.38

temsilcilerinin şikayetine dayanılarak, İttihat ve Terakki Partisi ileri gelenlerinin Malta adasına sürgün edilmesi, törenlerle azınlıklar okulları gönderlerine yabancı bayrakların çekilmesine izin verilmesi, örgütsüz, kişisel baskaldırmalar büyütülüp abartılarak yüzlerce kişinin İstanbul yada başka yöreye sürgün edilmesi gibi gelişmeler vuku buldu. İttihat ve Terakki yöneticileri takibata uğrarken, Hüriyet ve İtilâf Fırkası faaliyete geçti. Bir de Sülh ve Selamet Fırkası teşkil edildi. Bunlarda İttihatçılar aleyhine şiddetli faaliyete geçtiler. Tabii ki bu durum halk arasında huzursuzluk ve ikilik meydana getirmekteydi. Nitekim şehimde gösteriler ve kundaklamalar baş gösterdi. Bu gelişmeler üzerine İtilaf Devletleri temsilcileri olayların önünün alınamayacağı kanaatine vardıklarından İstanbul'a ilettikleri dilek sonucunda Hükümet tarafından mutasarrıf Mahmut Mahir merkeze alındı³⁵². Onun yerine ise Ahmet Anzavur 22 Nisan 1919'da mutasarrıf vekili olarak atandı

Ahmet Anzavur'u yakından tanıyan ve onun kişiliğini bilen İstanbul basını bazı devlet adamları bu tayini şaşkınlıkla karşılayıp tenkit ettiler. Damat Ferit ve Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey bu tenkitlere kulak tıkayarak sadece "İzmit eşkiyasından mamül-ül esami eşrafın istihsal ve derdestleri hakkında şehrimizden bu gün mahall-i memuriyete azimet edecek olan İzmit mutasarrıfına evamir-i lazime ita edilmiştir" şeklinde beyanat vermekle yetindiler³⁵³.

352- Mahmut Mahir hakkında geniş bilgi bkz. Rifat Yüce, a.g.e., ss.68-70. Mahmut Mahir bilahare Gelibolu-Afyon ve Çanakkale mutasarrıflığı yaptı. Çalıştığı yerlerde huzursuzluğun kaynağı oldu. Daima Milli Mücadele'nin karşısında bulundu. bu nedenle Viçellilik listenin 53. sırasında "Çanakkale Mutasarrıflarından Mahmut Mahir" olarak yer aldı T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, C.IV, Ankara, 1985, s.442

353- Enver Konukçu, "Heyet-i Temsiliye-İzmit ilişkileri Eylül 1919-Nisan 1920" T.D.T.Y.K. Dergisi S. s.224; Kamil Erdeha, a.g.m. Bölüm 2, s.40; Rifat Yüce, a.g.e., s.69; T.V. 29 4 1919 3535 te atama tarihi 29'dur. Çerkez halkı tarafından Anzavur'u İzmit'e mutasarrıf olarak gönderilmesini istemek üzere Damat Ferit'e Kafkas muhaciri Karzak Süleyman Paşa Murahhas olarak gönderildiği bkz. Feridun Kandemir, İstiklâl Savaşında Bozguncular ve Casuslar, İstanbul, 1964, s.68

Ahmet Anzavur'un atanmasına en büyük etken bölgede önemli miktarda yerleşmiş bulunan Kafkas kökenli Çerkez topluluğuydu. Çünkü kendisi de Çerkez olan Ahmet Anzavur sayesinde bu topluluk üzerinde İstanbul Hükümeti etkili olmak istemekteydi. Böylece bölgede kontrolün sağlanması ve bölgedeki teşkilatlanmayı engellemek için Hükümet bunu İttihatçı teşkilatlanma olarak görüyordu. Nitekim Anzavur bunlara cephe alarak onları İttihatçılıkla suçladı. Böylece bu dönemde İzmit merkezi ile Adapazarı yöresinde Müdafâ-ı Hukuk teşkilatının oluşması geciktirildi. Bu dönemde tek olumlu faaliyet olarak İzmir işgalini protesto mitingi düzenledi. Bunun dışında halk arasında ikilik devam etti, bölgede güvenlik bozuldu. Bilahare Ahmet Anzavur'un bölgedeki Çerkezler arasında Kuvay-ı Milliyealeyhtarı faaliyetleri üzerine Çerkez Ethem bölgedeki Çerkezleri ikna maksadıyla mesai arkadaşlarından Yusuf Bey'i gönderdi. Bu zat İzmit-Adapazarı ve Düzce muntikalarında halkı vatanın müdafasına ve milli cephlere katılmaya çağırды. Katılmak istemeyenlere hiç olmazsa tarafsız kalmalarını tavsiye etti. Ahmet Anzavur ise Yusuf Bey'i takibe alarak onun çalışmalarını engellemeye çalıştı. Ancak Ahmet Anzavur burada pek fazla kalamadı. Hükümet, Anzavur'u 15 Haziran 1919'da daha önemli faaliyetlerde bulunabileceğini düşündüğü Balıkesir'e atadı³⁵⁴. Ahmet Anzavur'un ayrılmasından sonra bir müddet kendisinin vekil bıraktığı Çerkez İbrahim Hakkı Bey³⁵⁵ bu görevi yürüttü. Bilahare 10 Ağustos 1919'da Bitlis eski vali vekili Ali Suat Bey atandı. Bu tayini Çerkez İbrahim Bey bir müddet tanımadı, kargaşa ortamı doğdu. Ali Suat Bey vatanın Wilson Prensipleri doğrultusunda savunulabi-

354- T.V 19/6/1335 No:3579; Anzavur'un İzmit'teki faaliyetleri için geniş bilgi bkz. Rifat Yüce, a.g.e., ss.69-71; Kamil Erdeha, a.g.m., Bölüm II.

355- Çerkez İbrahim Hakkı Bey sapanca'nın Akçay köyündendir Adnan Sofuoğlu, a.g.e., s.48 ve ek bilgide Çerkez Ethem, Çerkez Ethem'in Hatıraları, İstanbul, 1962, ss.46-47;

leceğine inanmaktaydı³⁵⁶.

2- BURSA BÖLGESİ

Bu sırada Karakol Cemiyeti Bursa'da faaliyete geçti. Ancak cemiyet burada fiilen faaliyet gösteremedi³⁵⁷.

Mondros mütarekesi ve sonrasında Bursa'da Ebubekir Hazım Bey (Tepeyran) vali olarak bulunmaktaydı. Ancak Damat Ferit Hükümeti 13 Mart 1919'da Gümülcineli İsmail Bey'i 15.000 kuruş maaşla Bursa vali vekilligine atadı.

Bu atama üzerine Bursa'nın ileri gelenlerinden bir kısmı Ebubekir Hazım Bey'in Hüdavendigar valiliğinde bırakılması için bir telgraf hazırlayarak altını imzaladılar. Ancak eksik kalan iki imzayı tamamlamak üzere yazıyı yanına alan Bursa Belediye Başkanı yolda giderken Hüriyet ve İtilâf Partisi yanlılarınınca öni kesildi ve kendisinden telgraf silah zoruyla alınarak yırtıldı. Bu durumu öğrenen Hazım Bey, istelemenin yararı bulunmadığını anlayarak, Dahiliye Nazırı Cemal Bey'e 19 Mart 1919'da iziintülerini belirten bir şifre telgrafını göndererek görevinden ayrıldı³⁵⁸.

Gümülcineli İsmail Bey valiliği sırasında Bursa'da İttihat ve Terakki ileri gelenlerini tutuklattı. Hüriyet ve İtilâf Partisi ise en geniş faaliyetini gösterdi. Bu dönemde Müdafâ-ı Hukuk teşkilatı da oluşturulamadı. Ancak bu yönde faaliyetler gizlice sürdürüldü³⁵⁹.

3- BALIKESİR BÖLGESİ -BEKİR SAMİ BEY'İN BALIKESİR-BURSA YORESİNDEKİ FAALİYETLERİ

İzmir Müdafâ-ı Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti kurulmasından bir

356- Kamil Erdeha, a.g.m. Bölüm II, s.34, Rifat Yüce, a.g.e., s.70, Sabahattin Özel, Kocaeli ve Sakarya illerinde Milli Mücadele (1919-1922), İstanbul, 1987, s.26; Avni Öztürk, a.g.e., s.100

357- Hüsamettin Ertürk, a.g.e., s.67

358- Kamil Erdeha, Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler, İstanbul, 1975, ss.333-335

359- İhsan İlgar, Milli Mücadelede Bursa, İstanbul, 1981, ss.9-21

müddet sonra Manisa'da "Manisa Müdafası Hukuk Cemiyeti" kuruldu. 4 Mart 1919'da da "Edremit-Burhaniye ve Havalisi Müdafası Hukuk-u Milliye Cemiyeti" kuruldu³⁶⁰. Bu cemiyetlerin yanında daha önce belirttiğimiz gibi Türk Ocakı, Muallim Cemiyeti, Demiryolları İslam Memurları Teavün Cemiyeti, İhtiyat Zabıtları Teavün Cemiyeti, Cemiyet-i İlmîye ile İstihlas-ı Vatan Cemiyeti gibi Cemiyetler ve şubeleri de daha çok işgale uğrayabilecek yöreler için işgale karşı propoganda ağırlıklı faaliyet göstermekteydiler³⁶¹. İzmir işgali sırasında da Redd-i İlhak cemiyeti kuruldu. Bu cemiyetlerin çoğu faaliyet merkezi olarak İzmir'i seçmişlerdi. Ancak İzmir'in işgali üzerine cemiyetler yeni bir merkez oluşturma çabalarına girdiler. Yeni merkez olarak da Balıkesir belirecektir³⁶².

İzmir'in işgali ve akabinde, işgalin genişlemesi üzerine, işgale karşı direniş göstermek üzere yukarıda belirtildiği gibi direniş örgütleri kurma çalışmaları başlatılmıştı. Nitekim işgal sırasında İzmir'den ayrılarak Menemen'e giden Köprülü Kâzım (Özalp) Bey burada bulunan kardeşi Asım Bey ve Kaymakam Kemal Bey'e direniş için örgütlenme üzerinde konuştuktan sonra 16 Mayıs 1919'da trenle Bandırma'ya hareket etmişti. Bu esnada yolu üzerindeki Manisa, Akhisar, Kırkağaç, Soma, Balıkesir istasyonlarında görüştiği Belediye Reisleri ve haldelerin ileri gelenleri Milli kuvvetlerin hazırlanmakta olduklarına dair kendisine bilgi veriyorlardı. Albay Kâzım Bey'de onlara Redd-i İlhak teşkilatların kurulmasını teklif etmekteydi. Kendisine verebilecekleri kuvvetlerin

360- M.Kamil Su, Köprülü Hamdi Bey ve Akbaş Olayı, Ankara, 1984, s.29; Ses Gazetesi, Balıkesir, No.22 13 Mart 1919

361- Nurdogan Taçalan, a.g.e., s.175; Mümtaz Şükri Efilmez, Milli Mücadelede Bursa, Yayına Hazırlayan İhsan İlgar, İstanbul, 1980, s.10; H.Nusret Köklü, İsgalden Kurtuluş'a Manisa, Ankara, 1976, s.14; Salahattin Tansel, a.g.e., C.I, s.175

362- İlhan Tekeli-Selim İtkin, a.g.e., ss.73-74; Balıkesir'deki teşkilatlanma faaliyetleri 3.Bölümde anlatılacaktır. bkz. Balıkesir'in direniş merkezi haline gelişi

bildirilmesini istemekteydi³⁶³.

Albay Kâzım Bey'in gitmekte olduğu 61.Fırkanın merkezi olan Bandırma, İzmir'den sonra işgal edileceğine muhakkak gözüyle bakılan yerlendendi³⁶⁴. Albay Kâzım Bey 17 Mayıs 1919'da Bandırma'ya geldi. Burada İstanbul'dan gelip Batı Anadolu'ya gitmek üzere olan Vasıf (Cınar) Bey ile karşılaştı. Onunla yaptığı görüşmeden sonra Vasıf Bey'den Redd-i İlhak cemiyeti müfettişi olarak Batı Anadolu'da faaliyet göstermesini istedi. Bundan sonra Vasıf Bey Manisa'ya hareket etti³⁶⁵.

Yine bu sırada 17 Mayıs 1919'da Burhaniye'de eski kaymakam Hamdi bey, Hacı Tali Bey'in yazıhanesinde Burhaniye ileri gelenlerini toplayarak Müderris Sükrü Efendi'nin başkanlığında bir Redd-i İlhak heyeti oluşturuldu. Bundan sonra kasabanın iç güvenliğini sağlamak üzere devriye görevi yapacak bir kuvvet oluşturulması kararlaştırıldı³⁶⁶. Arkasından Hamdi Bey milis teşkilatı meydana getirmek üzere çalışmalara başladı³⁶⁷. Daha sonra Edremit taraflarında da Burhaniye'de olduğu gibi teşkilat yapılmaya başlandı ki Fırka 9 Kalem Reisi 14 K.K.'dan kurulmakta olan teşkilat için silah ve cephane istedi³⁶⁸.

18 Mayıs 1919'da ise Albay Kâzım Bey Bandırma'da 61. Fırkanın subaylarıyla görüştüktan sonra, Manisa'ya hareket etti. Yine yol boyunca

---

363- Kâzım Özalp, a.g.e., C.I. s.9

364- İlhan Tekeli-Selim İlkin, a.g.e., s.82

365- Kâzım Özalp, a.g.e., C.I. s.9

366- Zeynel Kozanoğlu, Hamdi Bey ve Akbaş Baskını, Ankara, 1970, s.25

367- Kamil Sı, a.g.e., s.46, Redd-i İlhak heyeti şunlardan oluşuyor. Kaymakam Köprülü Hamdi Bey, Salih Reiszade Müammer bey, Seyiszade Seyit Bey ve Hacı Esref Bey, Gıyas Yetkin, Edremit, Balıkesir, 1939, ss.175-176

368-Şifre telgraf 18.6.35'te yazılmıştır "14 K.K.'na "Edremit cihetinde Burhaniye'de olduğu gibi teşkilat yapılmaktadır. Eli Silah tutan bütün halkın bu teşkilata koşmakta ise de silah miktarından dolayı ahalinin pek muğber mümkün olduğu takdirde mesarif-i nakliyesi ahali tarafından tesviye edilmek üzere laakâl besyüz rus'u ve mavzer tiifergini buna müsaade buyurulması Edremit Ahz-ı Asker subesiyle riyasetinden ba telgraf istirham kılınmıştır" Fırka 9 Kalem Reisi, Rifat, A.T.A.S.E. Arş. Klasör 320 Dosya 4 Fh.4

istasyonlarda milli kuvvetler hazırlanması yönünde konuşma ve görüşmeler yapmaktaydı³⁶⁹ Albay Kâzım Bey Manisa'ya geldikten sonra Belediye Başkanı Fahri Bey'in evinde Vasıf Bey ile İzmir'den gelen Dr. Şikriî ve Ömer Faruk Beylerle bir toplantı yapıldı. Toplantıda Manisa'da bulunan silah ve cephanenin gerilere götürülmesi, direniş örgütü kurulması gibi konular görüldü³⁷⁰. Ancak direnişe karşı olan ve böyle örgütlerin kurulmasına karşı çıkan mutasarrıfın Albay Kâzım Bey'e Manisa'dan ayrılmasını bildirmesi üzerine 20 Mayıs 1919'da Albay Kâzım Bey Bandırma'ya gitmek üzere trenle Manisa'dan hareket etti³⁷¹. Trende memleketin karşı karşı kaldığı tehlike hakkında İstanbul'daki makamlara bilgi vererek, ricalarda bulunmak ve talimat istemek üzere seçilmiş heyet olan Müftü Alim Efendi ile birkaç sarıklı hocaların bulunduğu bir heyet vardı. Yol boyunca Akhisar, Kırkağaç, Soma ve Balıkesir'den de aynı maksatla seçilmiş olan heyetler trene bindiler³⁷².

Bu sırada Bekir Sami Bey Harbiye nazırı Şevket Turgut Paşa'nın yazılı emri arkadan gönderilmek üzere sözlü emriyle³⁷³, İzmir işgali sırasında Karargahı tutuklanması üzerine dağılmış olan 17. Kolorduyu

369- Kâzım Özalp, a.g.e., C.I, s.12

370- M.Kamil Sü, Sevr Antlaşması ve Aydın (İzmir) Vilayeti, Kültür Bak Yay. Ankara, 1984, s.5

371- Salahattin Tansel, a.g.e., C.I, s.211

372- Kâzım Özalp, a.g.e., C.I, s.14

373-Bekir Sami Bey tayini ile ilgili "Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşadan sözlü emirle 21.5.335 sabahı İstanbul'dan hareketle vazifeme başladım. Nazır, yazılı emrin arkadan geleceğini söylemişlerdi. Emir vaktinde yazılmış fakat bana altı ay sonra geldi" demektedir. T.T.K. Arşivi Bekir Sami Bey Dosyası, D.1 Belge 1 21.5.335.şifre; Harbiye Nezareti Muamelat-ı Zatiye Müdüriyeti'nin 21.5.335 tarih ve 1450 sayılı emri sudur. Harbiye Nezareti Muamelat-ı Zatiye müdüriyetinin 21.5.335,1450 sayılı emri: Muğla 56.Fırka kumandanı sabıkı Bekir Sami Bey'e; Zatiyalilerinin 56.Fırka kumandanlığını deruhte eylemek üzere Manisa'ya azimet eylemeleri ve 17.Kolordu'ya bir kumandan tayin oluncaya kadar aynı zamanda mezkur Kolordu kumandanlığını da vekaleten ifa eylemeleri hususunda bilistizan 20 Mayıs 335 tarihinde irade-i seniye-i malikane-i şerefe müteallik buyrulmakla hemen mahall-i memuriyet-i celilerine azimet eylemeleri mütemennadır. Harbiye Nazırı Şevket Turgut; T.T.K. Bekir Sami Bey Arşivi D.1, B.1

yeniden düzenlemek üzere 56.Fırka kumandanlığı ve 17 Kolordu vekiliği görevine tayin edilmişti. Bilahare Bekir Sami Bey Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa ile görüştikten sonra 21 Mayıs 1919'da yaveri Yüzbaşı Selahattin³⁷⁴ ile birlikte Gülnihal vapuru ile yola çıkarak aynı gün Bandırma'ya geldi³⁷⁵.

374- Yüzbaşı Selahattin (Yurtoglu) hakkında geniş bilgi için bkz. Hatıraları, İlhan Selçuk, a.g.e. 2.Kitap; Bekir Sami (Kunduk) Bey'de Bandırma'ya bağlı Manyas bucağı Dümbe köyü doğumludur. İlhan Selçuk, a.g.e. 2.Kitap, s.54; Ayrıca T.T.K.A. Ars. Bekir Sami Bey Dosyası, D.1'de Bekir Sami'nin biyografisi ile ilgili geniş bilgi vardır.

375- Albay Bekir Sami, Mondros Mütarekesi akdedildiği zaman, Çatalca müstahkem mevki kumandanıdır. Mütarekeyi müteakip bu ünvanla evine dönmüş ve evinde oturmakta ve maaşını almaktadır. Çünkü Çatalca mevki müstahkemi artık yoktur. Vaziyetin hergün vahimleşen durumu karşısında ve kendisinin yapacağı askeri bir hizmet kalmadığına karar vermiş, kendisinin doğum yeri olan Bandırma'nın Manyas nahiyesinin Dümbe köyüne hicret ederek, orada tavattün etmeğe karar vermiş, bu kararına uyarak hazırlıklara başlamış. Bu hazırlıklara devam ederken, eski arkadaşı Sabık Bahriye Nazırı Rauf Bey (Orbay) kendisini Üsküdar Paşa kapısındaki evine gelerek memleketin içinde bulunduğu vaziyet üzerinde görüşmeler olmuş, nihayet Rauf Bey kendisine şu mütelaayı serd ederek şu teklifte bulunmuş:

Mondros mütarekesi; galip devletlerin kötü niyetleri, hain ve vatansız bir hükümdarın kurduğu zavallı ve memleket duygusundan mahrum bir Hükümetin elinde son Türk vatanını imhaya doğru cereyan almıştır.

Bunu her hadisede görmek mümkündür. Fakat İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali, imparatorluğun dağılması ve geri kalan Türk vatanının imhası için verilen kararın tatbikat safhasının bir kademesidir.

Eğer Yunanlıların bu hareketi fiili olarak durdurulmazsa, bunun daha fecilerini beklemek doğru ve görmek kabül olacaktır. Şu halde bu hareketi fiilen durdurmak lazım.

Kâzım (Karabekir) Paşa Erzurum'da icap eden hazırlıkları yapmaktadır. Mustafa Kemal Paşa Karabekir'e mülaki olarak müsterek çalışmak üzere Samsun yolundadır.

Onlar kendi işlerini yaparken, Ege ve Trakya'da burada bulunan arkadaşların himmetlerine kalmıştır.

Ben ve arkadaşlarım vatanın selameti ve kurtarılması için her tedbiri alıyoruz. Bilhassa şimdi Ege'de hasıl olan vaziyet müstaceliyet kesbetmiştir. Süratle Yunan işgalini tahdit etmek ve Ege'de müsellaah bir müdaffa hattı vücuda getirmek ve mütareke şartları haricine çıkacak her yerde milletin müsellaahan müdaffaa edileceğini fiilen göstermek ve bu süratle bugün elde bulunan vatani kurtarmak lazımdır. Bunun için arkadaşlarla görüştük ve Ege'de başsız kalmış ordunun başına geçmeyi ve vazife almayı size teklif ediyoruz" demiş. Bekir Sami Bey bu teklifi kabul edince; -Rauf Bey, Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat Paşa'nın 20.5.1919 günü saat 14'de Bekir Sami'yi beklediklerini haber vermiş.

20 Mayıs 1919 günü Bekir Sami tesadüfen Karaköy köprüsünde, T. Cihan Harbinde yanında ve maiyetinde çalıştığı Yüzbaşı Selahattin'e rast gelince ona beraber gitmeyi ve yapacağı işleri izah etmiş ve

Bekir Sami Bey dağılan 17.Kolorduyu toparlayı yeniden tanzim etmenin yanısıra, isgallere karşı direniş gösterebilmek için Milli kuvvetler de oluşturmak düşüncesindedir. Nitekim daha vapurda Milli Ahrar

Selahattin'in bu teklifi kabul etmesi üzerine; 20 Mayıs 1919 günü saat 14'de Harbiye Nezaretine beraber gitmişler "O tarihte Selahattin Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Üçüncü Şubesine bağlı olarak Haydarpaşa Hat Komiser Muavinliği vazifesini ifa etmektedir. Selahattin'in Bekir Sami Bey'in yaverliğine tayin muamelesi ve ertesi günü Bekir Sami Bey'le hareketini temin edici muameleler ikmal edilmiştir.

Bekir Sami Bey sıra ile;

- 1- Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat Paşa'yı
- 2- Erkan-ı Harbiye-i Umumiye 2. Reisi Kâzım Paşa'yı
- 3- Erkan-ı Harbiye-i Umumiye I.Harekât Şubesi Müdürü Yarhay Basri Bey'i
- 4- Harbiye Nezareti Müsteşar Muavini Albay Kâzım Bey'i ve daha minasip gördüğü arkadaşlarla temas ettikten sonra;
- 5- Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa tarafından kabul edilmiştir. Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa ile Bekir Sami Bey arasında şu mühavere geçmiştir: Şevket Turgut Paşa; "Hemen Manisa'ya hareketle İzmir'den çıkan ve etrafa yayılmış bulunan kıt'atın sıratla toplanmasını ve tanzim edilmesini, kati mecburiyet hasıl olmadıkça Yunanlılarla müsademeye girilmemesini emir ve izah ettikten" sonra şu suali soruyor

- şimdi ne yapacaksın" Nazırın bu sualine Bekir Sami Bey,

- Vatanım neyi emrediyorsa, cevabını verince,

Şevket Turgut Paşa, masanın gözlüğü açarak, Bekir Sami Bey'e bin kâğıt Türk Lirası veriyor ve elinde ancak bu kadar para olduğunu söyledikten sonra, ayağa kalkıyor ve Bekir Sami'nin yanına geliyor; alından öperek ve gözlerinden akan kanlı yaş damlaları, Bekir Sami'nin yüzüne bakarak,

- Haydi oğlum, vatanın neyi emrediyorsa onu yap. Vatanın emrini yapanlar her devirde aziz ve mübarek olurlar, sen de aziz ve mübarek ol dedi.

Bu heyecanla Nazırın odasından çıkan Bekir Sami Bey henüz seryaver odasında (Seryaver Binbası Salih Bey (Omurtak) buldu. Bekir Sami Bey seryaverin odasına girdiği zaman adeta hıçkırarak ağlıyordu. Bu gün Bekir Sami'nin emri ile bende Erkan-ı Harbiye-i Umumiye yaveri Üstegmen Hilmi'den (Hilmi halen tüccar Hilmi Yılmaz'dır) şifre miftahlarını Birinci Şube Müdürü Basri Bey'den Ege'de bulunan kıt'aların yer ve kuvve-i umumiyelerini aldım. Basri Bey'in müsaade ve emirleri ile, Birinci Şube subaylarından Tegmen Şahap (emekli orgeneral Şahap Gürler) Tegmen Muzaffer (merhum emekli orgeneral Tuğsavul), Tegmen İzzet (Tokyo sefiri orgeneral Aksalur) ile Birinci Şubeye ait malûmatı topladım ve bu üç arkadaş da bizimle beraber gelmek istediler. Fakat Şube Müdürü Basri Bey bu talep karşısında bana;

- Sizin nereye gittiğinizi, ne yapabileceğinizi bilmiyorum. Seni ve Bekir Samiyi tanırım. Artık siz bir disiplin içinde ordu zabıtlığı yapamazsınız. Sizin kaybolmanız ordu için bir ziyan değildir. Fakat bir gün bu memleket kalırsa bu üç çocuk Türk ordusunun başına geçecektir. Bu adamları böyle meçhul akibetlere veremem diyerek reddetti.

20.5.1919 akşamına kadar Harbiye Nezareti temaslarını bitirerek ve 21.5.1919 sabahı Galatadan kalkacak Gülnihal vapurunda buluşmak üzere Bekir Sami Bey'den ayrıldım" Selahattin Yurtoglu, Defter 1'de (Emekli Harp Ceridesine ait bazı notlar) başlığı altında verilen bilgi.

Partisinin hazırladığı nüfus istatistiklerini dağıtmaya giden dava vekili Ödemişli Inceoğlu Hamit Şevket'le görüşür. Ona Ödemiş'te işgale karşı mukavemet hazırlamak için çalışma yapmasını söyler³⁷⁶. Yine aynı vapurda seyahat eden Turgutlu Askerlik Şubesine memur edilen Yüzbaşı Süleyman Sururi³⁷⁷ ile de görüşür. Bekir Sami Bey Ona da kendi ifadesiyle " . . . icap eden talimatı" verir³⁷⁸.

Bandırma'ya geldiğinde şehrin Yunan bayraklarıyla donanmış olduğunu gören Bekir Sami Bey, bu duruma çok hiddetlenir. Ancak akşam vakti olduğu için herhangi bir girişimde bulunmaz.

Diğer taraftan Bekir Sami Bey o akşam hemşehrilerinden Çerkeş Hasan Beyin evine yerleşti. Burada yine hemşehrisi ve okul arkadaşı Çerkeş Resit Bey'i çağırttı³⁷⁹. Ancak eve Resit Bey değil, Resit Beyin eniştesi Hafız Bey geldi. Bekir Sami Bey Hafız Bey'e durumu anlattı ve

---

376-Sitkî Aydınel, a.g.e., s.96; Yüzbaşı Selahattin ise, Hamit Şevket yanında bir yığın bildiriyle Ödemiş'e gidiyormuş. Orada silahlı bir kuvvet örgütlemek ve Yunanlılar Ödemiş'e yönelirse silahlı direnme için gereken hazırlıkları yapmak amacındaymış, bilgisini vermektedir. İlhan Selçuk, a.g.e. 2.Kitap, ss.53-54; "Rahmi Apak Ödemişli Inceoğlu Hamit Şevket'in göz doktoru Esat Paşa'nın başkanlığı yaptığı Milli Ahrar partisinin hazırladığı nüfus istatistiklerini dağıtmaya gittiğini belirtmektedir". Ancak Esat Paşa Milli Ahrar'ın değil Milli Kongrenin başkanıdır. Bu yüzden ben Milli Ahrar Fırkasını esas aldım. Rahmi Apak,a.g.e., s.18

377- Süleyman Sururi için Celâl Bayar, Teşkilat-ı Mahsusa'da çalıştığını ve gerilla savaşlarında tecrübe sahibi olduğunu beyan etmektedir. Celâl Bayar, a.g.e. C.VIII, s.250; Süleyman Sururi bilahare Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinde katiplik yapmıştır. Rahmi Apak, a.g.e., s.18

378- Rahmi Apak, a.g.e., s.48; Süleyman Sururi Bey 17 Mart 1920'de Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa'ya Kuvay-ı Milliye ile ilgili faaliyetleri hakkında sunduğu raporda "Vapurda Miralay Bekir Sami Bey'le tanıştım. Mümâileyh vatani işgalden kurtarmak için mevki-i resmîden istifade ederek yardım edeceğini, resmi kalmaya imkan görmediği zaman da üniformasını atarak bize iltihak edeceğini söyledi" demektedir. Cumhurbaşkanlığı Arşivinden elde edilen belge bkz. Sitkî Aydınel, a.g.e., s.96'da dipnotu.

379- Resit Bey İttihat ve Terakki'nin komitacılık işlerine karıştığından saklanmakta olduğundan gelmediği belirtilmekte. İlhan Selçuk, a.g.e. 2.Kitap, ss 57-60

toplayabildiği kadar silahlarıyla kendisine katılmasını söyledi³⁸⁰ Bekir Sami Bey Manisa'da askeri kuvvetle birlikte buradaki silah ve cephaneden de yararlanarak Yunanlılara karşı silahlı direniş oluşturmak istemekteydi³⁸¹

Bandırma'ya geldiğinin ertesi gün olan 22 Mayıs 1919'da Bekir Sami Bey 61.Fırka Kumandan vekilini çağırarak ona her tarafı Yunan bayraklarıyla donatılmış olan Bandırma'nın bu bayraklardan temizlenmesi emrini verdi. Nitekim kısa zamanda şehir Türk halkının da yardımıyla Yunan bayraklarından temizlendi. Yine aynı gün Bekir Sami Bey kaymakama da öğle namazından sonra camide halka hitap edeceğini söyleyerek memurları ve bütün esrafı camiye toplamasını söyledi. Nitekim Bekir Sami Bey öğle namazından sonra camide orada bulunanlara çok heyecanlı bir nutuk söyledi. Bu nutkun sonunda " Müslümanlar ! Eğer camide çan görmek istemiyorsanız, eğer ailelerimizi Yunan palikaryalarının kucagında görmek istemiyorsanız, haydi silah başına! Bu gün ne hükümet ne devlet kalmıştır. Devlet de siz, hükümet de sizsiniz. Ya düşmanları öldürecekiz bu vatan bize kalacak; Ya biz ölecekiz, bu vatani alanlar burada tek bir Türk bulamayacak. Her yabancı bayrak düşmandır. Yırtın ve yakın!" dedi³⁸². Bilahare Belediye'de de nüfuz sahibi birçok zatla görüşerek, kendilerini bir teşkilata bağlamalarını tavsiye etti. O sırada Bandırma'da bulunan Kayseri mutasarrıfı Kemal ve İzmir Şark Mektebi Müdürü Necati Bey de (bilahare T.B.M.M. Saruhan milletvekili)aynı şekilde

---

380- İlhan Selçuk, a.g.e. K.2, ss.59-60; Bu tutumundan dolayı kendisi çerkezcilik yapmakla suçlanmıştır. Ancak Bekir Sami Bey 11.8.1923 Müdafaa-ı Milliye Vekili Kâzım Paşa'ya yazdığı mektupta bu suçlamaları reddetmiştir. Sıtkı Aydınal, a.g.e., s.97'de dipnot açıklaması

381- Rahmi Apak, a.g.e., s.18; Bekir Sami Bey toplamaya çalıştığı silahlı kuvvetleri ilk etapta Yunan ilerleyişine karşı Manisa'da askeri birlikleri takviye etmek suretiyle kullanmak istediği muhtemeldir. Çünkü elde mevcut yeterli askeri birlik yoktu.

382- İlhan Selçuk, a.g.e. 2.Kitap, s.57

lazım gelen telkinatı yapmaktaydı³⁸³.

Yine aynı gün Bekir Sami Bey Harbiye Nezaretine Bandırma'daki durum ile Batı Anadolu'daki Yunan işgali ile ilgili elde ettiği bilgileri rapor etti³⁸⁴. Aynı zamanda Bandırma'dan Antalya'ya dek bütün askeri birliklere, Hükümetin resmi makamlarına, askerlik şubelerine 17.K.K. olarak Bandırma'ya geldiğini ve Manisa'ya doğru yola çıkacağını bildirdi³⁸⁵.

23 Mayıs 1919 günü Manisa'ya gitmek üzere Bekir Sami Bey ve yanındakiler istasyona geldiklerinde Albay Kâzım Bey ile karşılaştılar. Kâzım Bey'in yanında Vasıf Bey (Çınar), Karaosmanzadelerden Hamdi ve Harp Akademisi öğrencilerinden Teğmen Faruk vardı³⁸⁶. İstanbul'a gitmekte olan grupla kısa bir konuşmadan sonra hep birlikte Manisa'ya gitmeye karar verildi³⁸⁷. Bilahare 17. Kolordu vekili Bekir Sami Bey, Albay Kâzım Bey, Kâzım Bey'in kardeşi Fethi Bey, Vasıf Bey, onun kardeşi Esat Bey (Esat Çınar; sonradan milletvekili), İnceoğlu Hamit, Şevket Bey, Mücahit Faruk ve Bekir Sami Bey'in yaveri Yüzbaşı Selahattin trenle Manisa'ya doğru hareket ettiler³⁸⁸.

Kafile akşama doğru Balıkesire vardığında Manisa'nın işgal edildiği sayısıyla karşılaştı. Bu durumda Manisa'nın kesin durumu öğrenilmeden oraya gidilmesi tehlikeli bulundu. Bu sebeple durumu daha yakından tetkik edip ona göre hareket etmek gayesiyle kafile telgraf merkezi bulunan Akhisar'a gitmeye karar verdi ve buraya gelindi³⁸⁹.

383- Rahmi Apak, a.g.e., s.18

384- İlhan Selçuk, a.g.e. 2 Kitap, s.58; Rahmi Apak, a.g.e., ss.18-19

385- İlhan Selçuk, a.g.e. 2 Kitap, s.58

386- Hamdi Bey sonradan milletvekili oldu. Teğmen Faruk, kırmay olduktan sonra Milli Mücadelede Binbaşılığa yükseldi. Atina Askeri Ateşesi iken bir Yunanlı kıza aşık oldu. Karısı ve çocuklarını bıraktı. Devlet sırlarını İngiliz gizli örgütüne sattı. Memlekete gelemedi. Bir zamanlar Habeşistan'da Vehip Paşayla ismi geçiyordu. İlhan Selçuk, a.g.e. 2 K. s.60

387- İlhan Selçuk, a.g.e. 2 Kitap, s.60

388- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.13; İlhan Selçuk, a.g.e. 2 Kitap, s.60

389- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.13; İlhan Selçuk, a.g.e. 2 Kitap, s.61

Akhisar'dan Bekir Sami Bey, Manisa'ya silahların teslim edilmemesi ve birliklerin silahlarıyla birlikte Yunan kuvvetleri gelmeden önce Salihli'ye çekilmesi yönünde emrini Karaosmanzade Hamdi Bey'e gönderdi³⁹⁰. Bekir Sami Bey aynı gün yani 24 Mayıs 1919'da 17. K.K. vekili sıfatıyla, Aydın'da 57. Fırka kumandanlığına, Ayvalık'ta 172. Alay kumandanlığına, Bergama silah deposu müdürü Teğmen Nuri'ye, Yunan işgalinin söz konusu olduğu yerlerdeki her türlü silah ve cephanenin emin yerlere nakledilmesini isteyen telgraflar yolladı ve durumu Harbiye Nezareti'ne de bildirdi.³⁹¹ Aynı gün öğleden sonra ise Akhisar kaymakamı ve kasabanın ileri gelenlerini kaldıkları otelde toplantıya çağırdı. Toplantıda Albay Kâzım Bey ve Vasıf Bey İzmir işgal olaylarını anlattılar ve onları silahlanmaya, teşkilatlanmaya çağırdılar. Bekir Sami Bey'de kenti savunmalarını teklif etti. Ancak kasabanın ileri gelenleri bunu bir takım bahanelerle yapamayacaklarını belirtince Bekir Sami Bey onları ağır sözlerle kovdu³⁹². Kasaba halkının bu tutumunda Rum propogandasının etkisi vardı. Selahattin Yurtoglu'nun tespitlerine göre kasabada "Yunan bayrağı, Yunan zulmine karşı tek kurtuluş çaresidir" kanısı yaygındı. Bu kanıyı Rumlar

---

390- İlhan Selçuk, a.g.e. 2.Kitap, s.61; T.T.K. Arşivi Bekir Sami Dosyası D.1 Belge 7-9; Yazılı emrin özeti "Manisa'da bulunan bütün kuvvetler topçu, piyade, makinalı tüfek birlikleri, Yunanlılar gelmeden önce Salihli'ye çekileceklerdir. Manisa depolarında bulunan tüm silah ve cephane askeri, resmi ve özel araçlarla Salihli'ye ve daha doğuya alınacaktır. Subay nefer ve silah Yunanlılara teslim edilmeyecektir". İlhan Selçuk, a.g.e. 2.Kitap, s.61; Bu emre rağmen Manisa'da İngiliz müessesinin girişimleri ve Manisa mevki kumandanlığının dirayetsiz tutumu yüzünden binlerce tüfek, milyondan fazla fişek ve 200 yataklı hastaneye ait sıhhi malzeme tahliye edilemedi. T.T.K. Arşivi Bekir Sami Dosyası D.1 belge 23; Yalnız bir piyade taburuyla, makinalı tüfek bölüğü ve topçu subayları teslim olmayarak silahlarıyla doğuya çekildiler. İlhan Selçuk, a.g.e. 2.Kitap, s.84

391- Bu telgrafları göndermeden önce bir vasileyle daha önceki bölümde bahsettiğimiz Cevat Paşa'nın "Devletin Yunanlılara kaptıracağı ne bir silahı nede bir fişegi vardır" mealinde telgraftı almıştı. T.T.K. Arşivi Bekir Sami Dosyası D.1 B.12; Bekir Sami Bey'in telgrafları Belge 13'den 23 kadar.

392- İlhan Selçuk, a.g.e. 2.Kitap, s.65

ve yerli kilisenin papazları genelleştirmiş ve başarı sağlamışlardı. Bir yandan İzmir katliamı anlatılarak maneviyat sınıfa indirilirken, öte yandan tehlikeyi önlemek için Yunan bayrağı çekme öğütleniyordu. Nitekim bütün dükkanlar Yunan bayrağı çekmiş ya da Yunan bayrağı dikme çabası içinde idi³⁹³. Akhisar metropoliti Kaza kaymakamına mukavemet gibi teşebbüslere mani olunmasını ve sükun ve asayişin temini için Türk ve Rumlardan mühtelif milis jandarma müfrezesi kurulmasını teklif etmişti³⁹⁴. Böylece mukavemet oluşturma girişimlerini engellemeye çalışmaktaydı.

Bu durumda Teğmen Faruk ve Vasif Bey o günün akşamı Akhisar'dan İstanbul'a dönmeye karar verdiler ve veda ederek ayrıldılar³⁹⁵. O gece otele Manisalı Halit Paşa (Mirimiran Halit Paşa)³⁹⁶ Akhisar eşrafından Sarı Ali Bey ve Parti Pehlivan geldiler. Yapılan görüşme sonunda Halit Paşa'nın silahlı adamları ile birlikte köylerden toplanacak kuvvetlerle Manisa'ya gitmeye ve orada müddafa tertibatı almaya karar verdiler. Bunun üzerine gece (24/25 Mayıs) hep birlikte Halit Paşa'nın köyü olan Belen köyüne gitmek üzere Akhisar'dan ayrıldılar³⁹⁷. Halit Paşa onlara Belen köyünde en az bin silvari ve onun birkaç katı piyade, silahlı adam toplayacağını ifade etmişti. Nitekim Halit Paşa Belen'e gelirken yol boyunca bir miktar kuvvet topladı. 25 Mayıs 1919 günü de, kabile Belen köyüne vardı. Ancak burada Yunanlıların Manisa'yı işgal ettikleri haberi alınınca Halit Paşa İstanbul'a gideceğini söyleyerek köyden ayrıldı³⁹⁸. Köylülerde Bekir Sami Bey ve

393- İlhan Selçuk, a.g.e. 2.Kitap, s.62

394- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.14

395- İlhan Selçuk, a.g.e. 2.Kitap, s.65

396- Halit Paşa sivil ve halk arasında yetişmiş bir pasadır. Eskiden nüfuzlu kişilere Hükümet, Paşa ünvanı vererek yönetime bağlandı. İlhan Selçuk, a.g.e. 2.Kitap, s.70, Halit Paşa, İttihat ve Terakki partisinin bölgedeki faal üyelerindendi. Bilahare Akhisar Milli Alay Kumandanı iken Yunanlılarla yapılan muharebelerde şehid olmuştur.

397- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.14; İlhan Selçuk, a.g.e. 2.K. ss.66-67

398- T.T.K. Arşivi Bekir Sami Dosyası D.1 Belge 23; İlhan Selçuk, a.g.e.

arkadaşlarının köyden ayrılmasını istediler. Bunun üzerine köyden ayrılan grup yolda Parti Pehlivan tarafından soyulma tehlikesini savuşturduktan sonra 26 Mayıs günü Akhisar'a döndü. Akhisar'da da çok umut kırıcı bir durumla karşılaştılar. Onların geri geldiğini duyan herkes dükkanları kapatıp ilçeyi terk etmişti. Bunun üzerine Bekir Sami Bey durumu Erkan-Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat Paşa'ya rapor ederek Manisa mutasarrıfı ile Akhisar kaymakamının İzmir valisinin emirlerini dinleyerek, Yunanlıları hürmetle ve özel merasimle kabul yönünde hareket ettiklerini ve milli heyecanı söndürdüklerini bildirdi. Ayrıca esas durumun Kâzım Bey'in anlatacağını beyan ettikten sonra, Kâzım Bey'in, Bandırma'daki 61 Fırkaya tayin edilmesini ve bir alayı da Balıkesir'de bulunan tümen karargahının da Balıkesir'e alınmasını uygun bulduğunu belirtti³⁹⁹. Yine aynı gün Bekir Sami Bey 57.Fırka komutanlığına İzmir'de dağıtılan subay ve erlerin Aydın civarına gelmiş olanları muvakkaten bir küt'aya verilerek her türlü esbab-ı istirahatlarının teminini rica etti⁴⁰⁰. Aynı mahiyette bir telgrafı da⁴⁰¹, Ödemiş'te takip müfrezeye kumandanlığına çekti. Onlardan

2.Kitap, ss.69-70; Rahmi Apak, a.g.e., ss.27-28; Bekir Sami Bey'in belgelerinde kafile 25 Mayıs'ta Belen köyünde iken Yunanlıların Turgutlu'yu işgal ettikleri belirtilmektedir. T.T.H. C.II, K.1 de ise Turgutlu'nun 29 Mayıs'ta işgal edildiği beyan edilmektedir. Erol Toy'da Yunan birliklerinin önce Manisa'yı değil Kasaba'yı (Turgutlu) işgal ettiğini beyan etmektedir. Erol Toy, Türk Gerilla Tarihi, İstanbul, 1970, 399- İlhan Selçuk, a.g.e. 2.Kitap, ss.70-75; T.T.K. Arşivi Bekir Sami Dosyası D.1 Belge 35-36; 26.5.335 tarihli telgrafa ek telgrafta "İzmir'de müntezir Köylü gazetesinin 24.5.335 tarihli nüshasında İzmir Valisi İzzet Bey tarafından Yunan kıtaatının hürmet ve merasim-i mahsusa ile kabülünün mühlakata tavsiye ve tamim olduğu görülmüştür. Gerek Manisa mutasarrıfının gerekse Akhisar kaymakamının Müdafâ-ı Milliye hususunda ahaliye irae-i tarik etmeyip, daima heyecan-ı milliyi söndürmeğe ve yerli Rumların tethis propogandalarına lâkayt kalmaları gazete havadisini teyid etmektedir. Türk ve müslüman milleti azimkar ve iman sahibi rüesayı Hükümetle sevk ve idare olundukça cihanın en kahraman bir milleti olduğunu göstermiş ve cebin ellerde daima millet de izhar-ı cehalet eylemiştir. Vatan-ı Mukaddesimizin hin-i hacete müdafaaasını tesil için bu vilayete göğüsleri azim ve iman-ı milli ile mücehhez rüesay-ı hükümetin gönderilmesini kemal-ı ehemmiyetle rica ederim efendim" Kor. 17. K.V. Miralay Bekir Sami, T.T.K. Arşivi Bekir Sami Dosyası D.1 aynı belgeler
400- T.T.K.Ars. Bekir Sami Dosyası D.1 34
401- T.T.K.Ars. Bekir Sami Dosyası D.1 37 ve 39

gerekirse Yunanlılara direnmelerini istedi. Daha sonra İnceoğlu Hamit Şevket Bey, zeybeklerle buluşarak çalışmak üzere Ödemiş'e. Albay Kâzım Bey da İstanbul'a gitmek üzere Bandırma'ya gittiler⁴⁰² Bu sırada bir adam Bekir Sami Bey'e Rauf Bey (Orbay)'ın mektubunu getirdi. Mektupta Rauf Bey'in 24 Mayıs 1919'da dört arkadaşı, İttihatçılardan Topcuoğlu Nazmi Bey, Yenice kahramanı İbrahim Süreyya (Yigit), Teşkilat-ı Mahsusa'ya Hint ihtilalcilerinin temsilcisi olarak alınan Peşaverli Abdurrahman Bey ile Yüzbaşı Osman (Tufan) Bey ile birlikte İstanbul'dan yola çıktığını, 25 Mayıs'ta Bandırma'ya geldiğini, kendisiyle görüşmek için Akhisar'a uğradığını, buralarda bir şey yapılamayacağını anladığından⁴⁰³ daha elverişli sandığı Aydın bölgesine gittiğini belirtmekteydi

---

402- İhan Selçuk, a.g.e. 2 Kitap, s.74; Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.14
403- T.T.K.Ars. Bekir Sami Dosyası D.1 Belge 40; İhan Selçuk, a.g.e. 2 Kitap, s.74; Hamit Şevket İnce'nin 24.1.1952'de Tefik Biyıkoğlu'na yazdığı mektupta "Rauf Bey'in yanında eski valilerden Süreyya Bey ((eski İzmir mebusu Süreyya Yigit) Topcuoğlu Nazmi (eski Aydın mebusu), İzmirli Mansurizade Emin, Yüzbaşı Osman (General Osman Tufan), Teğmen Recep Zühtü Bey olduğu halde İstanbul'dan Bandırma'ya geldiğini belirtmektedir. T.T.K. Arşivi Tefik Biyıkoğlu Dosyası D.141'den nakleden Sıtkı Aydınel, a.g.e., s.102; Rauf Bey kendisi gibi Çerkez olan Çerkez Ethem ve kardeşleri Resit ve Tefik Beylerden direnişin oluşturulmasında çok şey beklemekteydi. Bu sebeple Bandırma'ya gelen Rauf bey ilk olarak Teşkilat-ı Mahsusa elemanı da olan Çerkez Ethem'in evine gider. Ordan o sırada Manyas'ta bulunan Resit ve Tefik Beylerin yanına gidilir. Rauf Bey bu üç kardeşe konuşur. Neticede Rauf Bey bu üç kardeşten en kararlı gördüğü Çerkez Ethem'e ki Bekir Sami'nin aynı teklifine Resit Bey, kardeşini teklif etmiştir. Toplayabileceği kadar adam toplayıp Teşkilat-ı Mahsusa bakanlığı yapmış olan Eşref Bey'in (Kuşçubası Eşref Sencer) Salihli civarındaki çiftliğini karargah yaparak, Yunan işgallerine karşı direniş kuvveti oluşturmasını teklif eder. Eşref Bey'in çiftliği daha I.Dünya savaşı sırasında muhtemel böyle bir iş için Teşkilat-ı Mahsusaca silah, para ve zahire stoklanarak hazırlanmıştı. Cemal Kutay, Çerkez Ethem Dosyası, C.I, İstanbul, ss.17-31; Ömer Sami Coşar, a.g.e. 29 Mayıs 1919 nişası; Cebesoy, Rauf Bey'in Anadolu'ya geçmeden önce Mustafa Kemal Paşa ile görüşüp takip edeceği yol hakkında kendisiyle konuştuğunu, Garbi Anadolu'yu dolayarak oradaki vaziyeti yakından görüp, malumat tolayarak Milli teşekküllerle alakadar olacağını belirttiğinden sonra Rauf Bey'in Bandırma üzerinden Balıkesir-Manisa-Alaşehir havalisine geçtiğini, Afyonkarahisarına uğradıktan sonra Ankara'ya geldiğini belirtmektedir. Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.67

Bekir Sami Bey de İzmir'den Salihli'ye çekilen subay ve erleri toplamak üzere Manisa'dan Topçu Alayından gelen Yüzbaşı Rasim (Altıg) ile Yüzbaşı Selahattin ve 7 er ile birlikte 27 Mayıs sabahı Akhisar-Marmara üzerinden Salihli'ye hareket etti⁴⁰⁴. Yolda Marmara bucağına yerli Rumların hakim olduğunu ve bucağın müdürlüğüne Yunan bayrağı çekildiğini öğrenince derhal Marmara Bucığına girdi. Burada Darülfünun mezunu genç bir Nahiye müdürü ile karşılaştı. Ona gerekli nasihat ve telkinatı yaptıktan sonra Türk ve Rum esrafa da sert bir konuşma yaptı. Bucak binasına da tekrar Türk bayrağını çekti⁴⁰⁵. Bilahare kabile 28 Mayıs 1919 günü Salihli'ye vardı. Bekir Sami Bey burada bir vesileyle yukarıda bahsi geçen "Ayvalık işgali meselesinden lüzum hissedeceğiniz icraatı mümkün olduğu kadar az zayıfla bilhassa milis kuvvetleriyle yapmanızı pek rica ederim" şeklinde biten telgrafı Ayvalık Mevki Kumandanlığına gönderdi ki bu Kuvay-ı Milliye teşkil edilmesini isteyen bir emir mahiyetindedir.

Bekir Sami Bey Salihli'de faaliyetlerini sürdürürken 29 Mayıs 1919 günü Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa'dan; Tekirdağ'ındaki 14. Kolordu'nun Balıkesir'e nakledildiğini, Balıkesir'deki 61. Fırka ile İzmir'den Bursa'ya alınan 56. Fırkanın bu Kolorduya bağlandığı, Aydın hattının güneyindeki birliklerin doğrudan Harbiye Nezaretinden emir alacağını bildiren ve kendisinin İstanbul'a dönmesini isteyen emri aldı⁴⁰⁶. Ancak emirdeki kendi ismi okunamaz derecede idi. Bundan Bekir Sami Bey emrin bir kısmının İngiliz baskısı sebebiyle yazıldığı kanaatine vardı. Zaten böyle bir durumda Hükümete karşı gelerek Kuvay-ı Milliye'yi organize etmeye çalışacağını daha önceden karar vermişti⁴⁰⁷. Nitekim Bekir

404- İlhan Selçuk, a.g.e. 2.Kitap, s.77

405- Nahiye müdürü korkak hareket etmekteydi. Nitekim Bekir Sami Bey'in ayrılmasından sonra Kasabayı terketmiştir. T.T.K.Ars. Bekir Sami Dosyası D.1 39; İlhan Selçuk, a.g.e. 2.Kitap, ss.77-78

406- T.T.K.Ars. Bekir Sami Dosyası D.1 61; İlhan Selçuk, a.g.e. 2.K. s.81

407- Bekir Sami Bey "şifrede okunamayan bu isim Bekir Bey telakki

Sami Bey İstanbul'a dönmeyerek aynı gün Salihli'den trenle Alasehir'e hareket etti. 30 Mayıs 1919'da Alasehir'e varan Bekir Sami Bey burada Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat Paşa'dan 56 Fırka kumandanlığına hitabıyla bir telgraf aldı. Bu durum aynı zamanda kendisinin 56 Fırka kumandanlığına atandığının göstergesi idi. Böylece bir önceki durum da düzeltilmiş olmaktadır.⁴⁰⁸

Bekir Sami Bey Alasehir'de ilk kez Mustafa Kemal Paşa'ya (Atatürk) 31 Mayıs 1919'da Batı Anadolu'daki vaziyeti anlatan bir rapor sundu.⁴⁰⁹ Bu Bekir Sami Bey'in Mustafa Kemal'le ilk irtibatı idi.

olunmuş. İngilizlerin tazyiki ile çağrıldığımı anladım. Bittahi memleketim taksim olunurken böyle hayalci düşüncelerle terk-i silah ederek merkeze gidemezdim. Enrin baba taallük eden kısmını anlamamazlığa gelmeyi ve icap ederse Hükümet-i Merkeziyeye karşı da tanıımıyorum demeye karar verdim. Esasen İstanbul'dan heri bir kuvay-ı Milliye vücuda getirilirse bunun İngilizlerce hoş görülmeceğini ve müessesilerin her halde tahrikata maruz kalacağını biliyordum. O vakitten heri karar vermiştim. Memleket tamamen kurtuluncaya kadar icap ederse Hükümete karşı da asi vaziyete geçerek milli mihareneye edeyim" açıklamasını yapmaktaydı. Ekz. aynı defter de açıklama kısmı

408- Bu telgraf şudur: Alasehir'de 56 Fırka Kumandanı Bekir Sami Bey'e; Bergama ve Ödemiş'teki esliha ve cephane depolarını emin ellere nakli ile Yunanlıların eline geçmemesi hususunun temini mercudur. Harbiye Nazırı Namına Erkan-ı Harbiyeli Umumiye Reisi Cevat: T.T.K.Ars. Bekir Sami Dosyası D.1 29 5 335 tarihli belge; İhan Selçuk, a.g.e. 2.Kitap, s.83

409- Şifre telgraf; Alsehir, 31 Mayıs 1335; Erzurum'da 9.Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine;

Konya'da Yıldırım Kışaatı Müfettişi Cemal Paşa Hazretlerine

15 Mayıs Yunanlılar İzmir'i siiret-i vahşiyane de işgal ettikten sonra "16;31 Mayıs'a kadar Yunan kışaatı dahile doğru birvechi atı tevessii etmiştir. 1- Ayvalık'ta ihraç edilen düşman kuvveti, İngiliz mümessilinin hilesine rağmen aldanmayan alay kumandanı teyakkurı neticesinde kabiliyeti tedafuiyyesini gaib etmemiş ve 28/5/335 sabahı evvelce kasabaya çıkan Yunan kuvvetlerine salib-i Ahmerini sabaha kadar takviye ederek taarruz eden Yunan kuvvetlerine karşı hayli müdafaada kalmış ve 29/5/335 öğleden sonra Ayvalığı tahliye ederek Muratelli kariyesine doğru çekilmiştir. 29/5/335 tarihli son raporundan sonra Ayvalık mıntikasının vaziyeti hakkında mezkur müfrezenin Bardırma'daki Fırkaya naptından dolayı malumat alınamamış ise de Bergama ve Ayvalık havalisinde Rum çeteleri vahşiyane icray-ı faaliyet etmektedirler. 2- 25/5/335 günü Yunanlılar Manisa'yı bilâ vukuat bir alayla işgal etmişlerdir. Verilen emr-i katiyye rağmen vatansız bir mutasarrıfın düşman lehine propogandası mevki kumandanının aciz ve tereddüdü, İngiliz mümessili siyasinin hilekar müdahale-i sedidesi neticesinde Manisa'da 4000 silah 8 kamalı ve 80 kadar kamasız muhtelif top ve milyonlarca cephane düşmana terk edilmiştir. Şu siirette bu mıntıkada düşman ayakları altında kalmamak için tahassül eden

Bilahare Bekir Sami Bey Alasehir'de de umduğunu bulamadığından oradan Esmeye geçti. Bekir Sami Bey burada bulunurken Mustafa Kemal Paşa'dan bir sifre telgraf aldı. Telgrafta, " Vaziyetin islahı için müstereken çareler yaratmaya mecburuz. Yakın istikhâlde zaburı pek kati olan umumi

heyecanı milli silahsızlıktan dolayı akamete mahkum kalmış gibidir. Teşkilat-ı ahire mucibince namus, haysiyet ve vatanımızı muhafaza edilmesinin netayıcı elimesindedir. 3- Manisa'daki Yunan alayından bir tabur orada kalarak, iki tabur ve bir hataryadan mürettep bir Yunan kuvveti 29/5/335 Turgutlu kasabasının Rum ahalinin alkışları arasında işgal etmiştir. 4- Bir Yunan taburu ile 27/5/335 de Tire ve Bayındır dahi işgal edilmiştir. 5- 28/5/335 trenle giden bir Yunan bölüğü tarafından Aydın kasabası da işgal edilmiştir. Bilahare bu kuvvet bir alaya iblağ edilmiştir. 6- 31 Mayıs sabahı İzmir'den çıkan bir Osmanlı Miralayının ifadesine göre Ayvalık'ta başlayan müsademe neticesinde esasen 15.000 tahmin edilen Yunan kuvveti işgaliyesinden İzmir'de kalmış olanların kısm-ı azamı vapurlarla Ayvalık'a gönderilmiş ve o güne kadar altı kişilik olan şehir devriyeleri üçer kişiye tenezzül etmiştir. Yunan muntıkay-ı işgalinin İzmir-Afyonkarahisar şimendifer hattı "dahil"den magribe kadar olan sahili İtalyanlar işgal etmişken bu sefer tahliye ederek Yunanlılara terk etmişlerdir. 7- İzmir'in işgalinden evvel İzmir'de bulunan 17 Kolordu karargahı ile kolorduya mensup kıtaat ve 56.Fırka karargahı ve Fırkanın 173 ve 174 topçu alayı vakay-ı mezkur üzerine civar köylere mensup efradı kamilen silahları ile dağılmış ve bir kısmı vaka günü İzmir'de şehid edilmiş ve kalanında zabitan ve efrad vapurlarla Mudanya'ya sevk edilmekte bulunmuş olduğundan bu kıtaatta hiç bir şey kalmamıştır. 56.Fırkanın piyade 172.alayı ise elyevm Ayvalık civarından dahile doğru çekilmektedir. Manisa'da bulunan topçu alayı ile piyade 68.alayının birinci taburunun efradı da hemen kamilen firar etmiş olduğundan bu alay ve taburda hakiyet-i sıuyuf 24 zabıt ve 80 kadar nefer araba ve hayvanlarıyla Alasehir'dedir.

Aydın'da bulunan 57.Fırka karargahı ve bir alayın vaka üzerine efradın kısm-ı azamı silahları ile dağılmış fırka da "Çine" istikametine çekilmiştir. Fırkanın Söke'de bulunan 175. ve Antalya'da bulunan Piyade 176. Alayı hakkında malumat yoktur.

Aydın'daki esliha ve cephane deposu ahali tarafından yağma edildiği istihbar edilmiştir. Ödemiş'de gittikçe kesh-i işdidat eden bir galeyana milli vardır. Mahalli Müdafa-i Milliye kumandanı Ödemiş havalisinden Yunanlıları atacığını temin etmektedir.

8-Rum ahali, metropolitleri ve Türk Hükümet memurları heyecan-ı milliyi söndürmek hususunda yek diğeri ile müsabaka etmektedirler. Vatansızlar endise-i şahsiyeye kapılmış ahlaksızlar, Türk elini düşman istilasına hazırlıyorlar. Ahali, zabitan hasılı kalbi memleket için çarpan bütün efrad ne yapacaklarını bilemediklerinden pek az düşman kuvvetleri önünde eğilmeye ve esaretin ve bazı alçakların telkinatı ile hüsnü süretle karşılamaya ve şu süretle Yunanlıların Avrupa'ya Türk ahali de bizi bir müstahlasa (müstemleke) sıfatıyla karşılıyorlar demeye müktedir gibi vaziyete sokmakta oldukları maruzdur.

Bu rapor 31 Mayıs 335 öğleden sonra saat yedide Akşehir'de yazılmıştır. K.17 Kumandanı Miralay Bekir Sami

bir vaziyette kuvvetli ve kudretli bulunmak için memleketin muntazam bir teşkilat altına alınmasına çalışmalıyız Bunun husul olacağına itimad edebiliriz " denilmekteydi⁴¹⁰

Bekir Sami Bey çeşitli güçlüklerle karşılaşmasına rağmen çalışmalarını sürdürmekteydi. Milli mukavemeti oluşturmak için her şeyi yapmaktaydı. Nitekim 1.6.1919'da Ödemiş Kuvay-ı Milliye Kumandanlığına gönderdiği telgrafta, "1. Heyecan-ı milliyeyi uyuşturacak haberlere katiiyen itimat etmeyiniz ve taraf-ı hükümetten ve hatta İstanbul'dan dahi vaki olacak bu yoldaki işarete inanmayınız. Çünkü Hükümetin bu babdaki işareti ihtiyârîdir. Mecbur değildir" diyerek mukavemet aleyhtarını propoganda ve emirlere aldanıp, uyulmamasını istemekteydi. Yine aynı yazıda "Kalbinizde alev-niz-i istic (alevlenen) olan azim ve imanı milli dünyanın en müessir ve en büyük silah olduğunu hatırdan çıkarmayınız" diyerek de onları teşvik etmeye çalışmaktaydı⁴¹¹.

Ahlay Bekir Sami Bey Kula'da iken 20.6.1919'da 14. K.K. Yusuf İzzet Paşa'dan Bursa'ya dönmesini, atanmış olduğu 56.Fırkanın başına geçerek bu fırkanın teşkilatlanmasıyla meşgul olmasını isteyen telgraf

---

410- Şifreli telgraf; Havza, 9/6/335; 11/6 vurudu Eşme'de 17.Kolordu Kumandanlığına C- 31/5/335 şifreye Vaziyetinizi müşir şifreniz beni pek müteallim eyledi. Gaflet ve teşkilatsızlığın bu kadar feci ve canhıras akibeti tevliif ettiği anlaşılmakta ise de ümitsizliğe kapılacak zamanda olunmadığı mazallah kumandanlar müda fa heyetlerinde görülecek asar-ı zaafın milletin esaret-i mutlakasını **mundemiç** olacağını pek güzel takdir buyurmuşsunuz. Memleketin daha şarktaki kumandanları ile irtibat ve temasın temin ve devamı pek mühimdir. Vaziyetin ıslahı için müstereken çareler yaratmaya ve kudretli bulunmak için memleketin muntazam bir teşkilat altına alınmasına çalışmalıyız. Bunun husul bulacağına itimad edebiliriz. Bu taraflarda halk tamamen müteyakkiz ve her türlü fedakarlığa amadedir. İzmir'in akibeti tekmil vicdan-ı milleti müdaffa-ı istiklal hususunda bir azim ve irade etrafında topladı. Bu cihetle bu akibetin payidar olamayacağı şüphesizdir. Gayemiz bir olmalıdır. Vaaziyet-i umumiyeyi cihanın bilhassa Kafkas hadisatı ahiresinin benim için ümitbahş olduğunu tehsir eylerim. Vaziyetinizden ve o taraflar teşkilat-ı milliyesinden ve cereyan-ı vukuattan sık sık malumat ita buyurmanızı rica ederim.

İçişleri Ordusu Müfettişi Mirliya Mustafa Kemal; **T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.1**
411- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.1, 1.6.335 tarihli tahrirat

emrini aldı⁴¹². Bu sebeple Bekir Sami Bey bölgeden ayrılarak Bursa'ya gitti⁴¹³. Bekir Sami Bey'in faaliyetleri bölgede bir müddet sonra meyvelerini vermeye başladı⁴¹⁴.

Batı Anadolu'da bu faaliyetler sürdürülürken Çanakkale'nin durumu da şöyleydi. Mütarekeden sonra vilayet Ispahane'den Çanakkale'ye intikal etmişti. Şehir İngiliz kuvvetlerinin kontrolündeydi. Tabyalardaki toplar dinamitle tahrip edilmiş, mevcut silahlar depo edilmisti. Akbaş mevkiinde silah deposu ise Fransızların nezareti altındaydı.

Mütareke komisyonu Çanakkale'de çalışıyor. İngilizlerle devamlı temas ederek mütareke ahkâmını yerine getiriyordu. Mutasarrıf ise çevrede oluşan Milli kuvvetlere yardım etmiyordu. Bunun yanında jandarma subay ve erler arasında gizli olarak Milli Mücadele propogandası yapılmaktaydı. Tabur Komutanı Binbaşı Ali Rıza Bey rütbesiz jandarmaları silahları ile kaçırap Biga'da toplamaktaydı ki Biga teşkilatlanma merkezi olarak seçilmisti.

İngilizler gece gündüz Çanakkale'de devriye gezdirmekteydi. Bitün şehri makinalı tüfeklerle kışaattma altına almışlardı. Çanakkale jandarma taburu mütareke şartları gereğince Müşyö Bansey adında bir Fransız Yüzbaşısı denetlemekteydi⁴¹⁵.

C) YUNAN İSGALLERİNE KARŞI SIVİL VE ASKERİ DİRENİŞ

a) YUNANLILARIN AYVALIK'I İŞGALİ VE TÜRK DİRENİŞİ

İzmir'in işgalinden sonra Yunanlılar burada durmayıp

---

412. T.T.K.Arş. Bekir Sami Dosyası D.1 215, 20,6,335 şifre; İlhan Selçuk, a.g.e. 2.Kitap, s.107

413- İlhan Selçuk, a.g.e. 2.Kitap, ss.107-111; Alâşehir'den sonrası Bekir Sami Bey'in faaliyetleri için bkz. İlhan Selçuk, a.g.e. 2.Kitap, s.80-107

414- Yüzbaşısı Selahattin Milli Mücadelenin Batıda başlamasını üç sayfaya ayırmakta ve Bekir Sami Bey'in faaliyetleri sonucu 29 Mayıs'ta Ayvalık'ta cephe açıldığını belirtmektedir. Dönemler şöyledir: 15 Mayıs 1919 teslim dönemi; 25 Mayıs 1919-29 Mayıs 1919 çekilis dönemi; 29 Mayıs 1919'dan sonra silahlı direniş dönemi. İlhan Selçuk, a.g.e. 2.Kitap, ss.84-85

415- Zühtü Güven, Anzavur İsyanı, 2.Baskı Ankara, 1965, ss.33-34

Anadolu'nun içlerine doğru işgal alanlarını genişletmeye başlamışlar ve Manisa da dahil olmak üzere Batı Anadolu'da önemli merkezleri işgal etmişlerdi. Tabii bu durumda Midilli Adasının çok yakınında bulunan ve Hellenizm ideolojisine cansiparane hizmet etmiş, bu uğurda bir çok isyanlar düzenlemiş Rum büfüsüne sahip olan Ayvalık'ın da Yunanlılarca işgal edilmek isteneceği kesindi⁴¹⁶. Nitekim bu yönde de gelişmeler mevcuttu. Yunanlılar daha militanekeden hemen sonra Yunan Kızılbaş'ı görevlileri adı altında Ayvalık'la subaylarla "Muavent-i Şıbbiye için müktezi ecza ve edavat-ı tıbbiye" malzemesi diye silah ve askeri teçizatı Ayvalık'la göndermekteydiler⁴¹⁷. Bu faaliyetler sonucunda Rumların beklentileri arttığı gibi, faaliyetleri de hızlanmış, silah kaçakçılığı alenen yapılmaya başlanmıştı. Rumun yanında Ayvalık İngiliz temsilcisi Hatkinson'dan da kuvvet ve cesaret alan Rumlar, Yunan Kızılbaş'ının tertip ve teşvikleriyle genellikle giriltü ve patırtı ile Ayvalık'taki hükümet kudret ve kuvvetini yok etmeye, Türkleri kaçtırmaya ve böylece Yunan işgalini emri vaki yapmaya çalışmaktaydı⁴¹⁸. Nitekim 19 Şubat 1919'da Söke'de olduğu gibi burada da gösteri yapan Rumlar hapısaneyi basarak 60 Rum tutukluyu serbest bırakmışlardı⁴¹⁹.

İşte Ayvalık'ta bu nevi faaliyetler olurken, Venizelos da Ayvalık'la ilgili olarak 21 Mayıs 1919'da İzmir'deki fevkalade Komiserine "Repolisten aldığım telgrafta Ayvalık'taki ırkdaşlarımızın Türk ahaliye karşı ayaklanmış olduklarını, Ayvalık'ta bulunan Türklerin, bizimkiler

416- Celâl Bayar, a.g.e. C.VIII, s.2486; Helenistik faaliyetler için bkz. Beria Remzi Ören, "Cumhuriyetin Temel Taşlarından Ayvalık", Türk Kültürü, S.72, Yıl VI ss.990-998

417- Hilmi Ergeneli, "1919'da Ayvalık Savunması ile İlgili Anılar", Düzenleyen Adnan Ergeneli, Belleten C.98, no.189-190 Ocak-Nisan 1984, s.172

418- Hilmi Ergeneli, a.g.m., ss.177-182

419- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dosyası D.1 20 Şubat 1919 tarihli sifre; T.İ.H. C. II K.1, s.95; Asaf Gökbel, a.g.e., s.28

(Rumlar) tarafından vaki olacak tecavizlerden korunması için. Ayvalık'ta bir bölük asker ile yirmi kişilik jandarma takımı gönderilmesini Miralay Zafiryaya söyleyiniz" emrini verdi. Böylece Venizelos Ayvalık'ta Rumlarca çıkartılan olayları, Ayvalık'ın işgali için gerekçe yapmaktaydı. Ayrıca aynı emirde "Ayvalık'taki Türklerin sonradan gelme ve yerli abaliden sayılmayacaklarını ben de biliyorum. Fakat bunların techiri benim tarafından halledilecek bir meseledir. Yerlilerin taarruzlarına meydan verilmemesi lazımdır. Cebir yoluyla çıkarılmalarını tasvip edemem. Askeri kıtalarla beraber sivil bir kaymakamın da gönderilmesi icap ettiği fikrindeyim. Bu zat gerek Rumların gerek Türklerin eşit olarak istirahat ve huzurları ile meşgul olmalıdır"⁴²⁰ diyerek Ayvalık'ın Rum toprağı olduğunu beyan ederek işgale zemin hazırladığı gibi, gelebilecek tepkilere karşı da barışçı bir tavır takınmaktaydı.

Ayvalık'ta ve Ayvalıkla ilgili ortaya çıkan gelişmeler karşısında bunun işgal edilmek üzere olduğunu sezen 172. Alay Komutanı Yarbay Ali Bey (Çatinkaya), daha önce BDS sırasında, Midilli'den yapılabilecek herhangi bir harekâta karşı ihtiyati bir tedbir olmak üzere Ayvalık'ın doğusunda yapılmış olan tahkimatı tekrar tanzim ettirdi⁴²¹. Ayrıca Ayvalık'ta örfi idare (Sıkı Yönetim) ilan ederek sükun ve asayışı sağlamaya çalıştı⁴²². 24 Mayıs 1919 günü ise Ali Bey o sırada Akhisar'da bulunan 17. K.K. vekili Bekir Sami Bey'e yukarıda bir vesile ile belirttiğimiz "Ayvalık'ta sükun ve asayışı temin için mukabil ve siddetli tedbirler alındığını, fazla silah ve mühimmatın gerilere ve emin yerlere

420- Telgrafta bahis konusu olan Türkler, Umumi savaş sırasında casusluk yaptıkları için köylerinden uzaklaştırılan Rumların yerine yerleştirilmiş Rumeliden vaktiyle gelmiş Boşnak göçmenlerdi. Celal Bayar, a.g.e. C VIII, ss.2486-2487

421- Nizamettin Karcaba, Türk Ulusal Savaşının İlk Parçası (Mondros Mütarekesi'nden Büyük Millet Meclisi'nin Açılışına Kadar) 117 Sayılı Tarih Mecmuasının Tarih kısmı, 1 Haziran 1940, S.57, İstanbul, 1940 s.101

422- T.T.K.Arş. Bekir Sami Dosyası D.1Belge 27 24.2 1919 tarihli şifre; T.I.H. C.II K.1. s.95

nakline başlandığını, Alay'ın zabitan ve efradın kuvve-i maneviyesinin fevkâlade olduğunu, ancak mevcudun pek az olması sebebiyle efrad gönderilmesini isteyen" bir telgraf çekti⁴²³. Buna Bekir Sami Bey'in efrad rakviyesinin mümkün olmadığını, bu hususu tedabir-i mahalliye ile temin edilmesini ve bu hususta Bergama ile tevhrd-i mesaiye çalışmasını bildirmesi⁴²⁴ üzerine Ali Bey, milli kuvvet oluşturmak için derhal faaliyete geçti ve iyi silah kullanmakla tanınan Kozan Bucacı ile Altınova, Araplar, Murateli, Gömeç, Burhaniye ve civar köyler halkından kısa zamanda 300 kişilik bir milli kuvvet oluşturuldu. Bunlara alaydaki fazla silah ve cephane dağıtıldı⁴²⁵. Oluşturulan bu kuvvetin başına kendisi de milli kuvvet oluşturmaya çalışan Edremit kaymakamı Köprülü Hamdi Bey geçti⁴²⁶.

Bu şekilde muhtemel işgale karşı hazırlıklar sürdürülürken 26 Mayıs 1919 günü öğleden sonra saat 1.00 civarında İngiliz torpidosu Ayvalık limanına geldi. Bunu müteakip bir Yunan torpidosu ile birlikte iki Yunan gemisinden biri Dalyan Boğazı haricine ve diğeri Gömeç karşısına geldi. Bu gemilerden İperubi adlı olanına 8. Girit Alayından bir binbaşı komutasında iki piyade bölüğü ile yine bir subay komutasında bir jandarma takımı bindirilmişti⁴²⁷.

423- Alayda 24 subay, 150 er, 1189 tüfek, 4 makineli tüfek, 139 hayvan vardı. T.İ.H. C.II K.1, s.97; T.T.K.Arş. Bekir Sami Dosyası D.1 Belge 261 5/1919 şifre yukarıda verildi. Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.127

424- T.T.K.Arş. Bekir Sami Dosyası D.1 şifre 26.5.1919. bkz. yukarıda verildi. T.İ.H. C.II K.1, s.96

425- Celâl Bayar, a.g.e. C.VIII, s.2487; Gıyas Yetkin, Atesten Ateşe Rütûn Türkiye, Ankara, 1969, s.6 Hıfzı Frim, Ayvalık Tarihi, Ankara, 1948, s.67

426- Milli kuvvetlerin başında eski Edremit kaymakamı Köprülü Hamdi Bey ve Pelit Köylü Mehmet Bey (sonradan Karesi mebusu Mehmet Cevat Bey) bulunuyorlardı. Bu kuvvetler Ayvalık'ın hemen doğusundaki sirtlarda tertibat almışlardı. Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.34; Bu çalışmalara mutasarrıf Hilmi Bey'le Ayvalık kaymakamı Osman Nuri bey her türlü kolaylığı gösterdiler ve bu hususta bütün kuvvetlerini seferber ettiler. Hilmi Ergeneli, a.g.m., s.184, Salahattin Tansel, a.g.e. C.I, s.269; Bazı yazarlar ise aksi kanaattedir. bkz. Mehmet Arif, a.g.e., s.17; Ahmet Midilli, a.g.e., s.28

427- Yunan hazırlıkları için bkz. T.İ.H. C.II K.1, ss.98-100

Bilahare İngiliz torpidosu komutanı Ayvalık kaymakamını çağırarak kasabada asayişin sağlanması ve memurların hizmete devam etmeleri hususunda konuştu. Bunun akabinde şehirde bulunan İngiliz mümessili Hatkinson vasıtasıyla da yarbay Ali Bey'e şehrin asayişinin sağlanması ve memurların vazife başında kalmasını teblig etti. Ayrıca Ali Bey'i torpidoya davet etti⁴²⁸. Ali Bey bu çağırıya uymayarak yerine Binbaşı Tefvik Bey'i gönderdi⁴²⁹. Esasında İngiliz mümessili ve torpido komutanı mütarekeden sonra İngiliz muhabbeti ve adaleti namına yapılan propogandaların Türk efkar-ı umumiyesinde hüsule getirdiği teveccühten istifade ederek Yunan işgalini vukuatsız teminine çalışmaktaydılar⁴³⁰.

Görüşmeye giden Türk temsilcileri İngiliz torpido komutanına şehre bir tecavüz vukuunda kasabanın savunulacağını bildirdiler⁴³¹. Bu durumda İngiliz torpido komutanı kaymakam Osman Nuri Bey ve beraberindeki Binbaşuya mütareke hükümlerininine aykırı olarak gelen Yunan gemilerinin hemen limanı terk etmeleri doğrultusunda emir vereceği bildirdi. Gerçekten de Yunan gemileri aksamiistii limanı terkedip Midilli'ye gittiler⁴³². Ancak bu gelişme üzerine Yunanlılar, İzmir'e, İngiliz torpido komutanının çıkartmaya izin vermediğini bildirdiler. Bilahare İzmir'deki İngiliz temsilcisinden gerekli izin alındı. 27 Mayıs 1919 günü akşam geç vakit Yunan birlikleri yeniden Ayvalık limanına geldiler. Şimdi Ali Bey'in direneceğinin anlaşılması üzerine Yunan çıkarma birlikleri 8. Girit Alaylarından iki piyade bir makineli tüfek bölüğü ve 11. Dağ topçu grubundan bir top takımı ile takviye edilmişti⁴³³. Ertesi gün 28 Mayıs 1919 sabahı İngiliz torpido komutanı Amiral Calthorpe'den İzmir'e dön

428- T.T.K.Arş. Bekir Sami Dosyası D.1 26.5.1919 tarihli şifre

429- Hıfzı Erim, a.g.e., s.72

430- T.T.K.Arş. Bekir Sami Dosyası D.1 27.5.1919 tarihli şifre

431- Hilmi Ergeneli, a.g.m., ss.189-190

432- T.i.H. C.II K.1, s.96; Rahmi Apak, a.g.e., s.65

433- T.i.H. C.II, K.1, ss.99-100

emrini aldı ve Ayvalık limanını terketti⁴³⁴. Böylece Yunan birlikleri çıkarma yapma hususunda serbest kalmışlardı⁴³⁵.

Ali Bey son gelişmeleri 17. K.K. vekili Bekir Sami Bey'e rapor etti⁴³⁶. Bekir Sami Bey'de lüzum göreceğiniz icraatı mümkün olduğu kadar az zayıyla bilhassa milis kuvvetleriyle yapınız⁴³⁷ cevabı ile birlikte muhtemel çıkartmaya karşı kullanılmak üzere Bergama'dan silah ve cephane ikmalinde çalıştırılan 115 numaralı Deve kolunu da Alay emrine verdiğini bildirdi⁴³⁸.

Diğer taraftan kaymakam Osman Nuri, Yunan birliklerinin tekrar Ayvalık limanına gelmesi üzerine durumu İngilizler nezdinde protesto edeceğini Ali Bey'e telefonla bildirdi ve Alayın ne surette hareket edeceğini sordu. Ali Bey'de müdafaa yapacağını ifade etti⁴³⁹.

Türk tarafında bu gelişmeler olurken, Ayvalık'taki İngiliz temsilcisi Hatkinson, Yunanlıların Ayvalık'ı işgal edeceğini, bu sebeple Türk askerlerinin kasabayı terketmelerini, ancak mülki idarecilerin yerlerinde kalabileceğini, kaymakam Osman Nuri Bey'e tebliğ etti⁴⁴⁰. Bunun üzerine kaymakam, İngiliz mümessiline "Bab-ı Ali'den emir almadıkça isteklerine uymayacağını" bildirdikten sonra, gelişmeleri derhal ilgili makamlara duyurdu⁴⁴¹. Kaymakam bakanlığa yazdığı şifre ile aynı zamanda Ayvalık kasabasının bir emr-i vaki karşısında kalmaması için son derece müteyakkiz durumda bulunduğunu belirterek bu durumun devamı ve işgale karşı konması için mîsaade istemekteydi⁴⁴². Bu gelişmeler

434- T.i.H. C.II K.1 s.97

435- İlhan Tekeli-Selim İlkin, a.g.e., s.99

436-T.T.K.Arş.Bekir Sami Dos. D.1 28.5.1919 şifre; T.i.H. C.II K.1, s.96

437- Bkz. Belge yukarıda verildi. T.i.H. C.II K.1 s.96

438- T.i.H. C.II K.1 s.96

439- Bu görüşmeler İngilizler dolayısıyla Yunanlıların öğrenmiş olması çok muhtemeldir. T.i.H. C.II K.1 s.96

440- Galip Kemal Söylemezoğlu, a.g.e., s.108

441- Ali Fuat Türkgeldi, Görüp İstittiklerim, Ankara, 1984, s.235

442- Hilmi Ergeneli, a.g.m., ss.192-193

karşısında Meclis-i Vükelayı toplayarak zaman kaybetmemek için Sadrazam Damat Ferit Paşa derhal 27 Mayıs 1919'da Dahiliye Nazırı Ali Kemal vasıtasıyla⁴⁴³ Karesi mutasarrıflığına gayet acele kaydıyla "Merkezden bir emr-i sarih ve İngilizlerden konferansın mukadderatına dair teblig-i kat'i almadıkça, asla Yunanlılar tarafından asker ihracına ve işgale müsaade edilmemesi ve iktiza ederse her türlü kuvvetlerle mukavemet olunması lazımdır" diyen emrini gönderdi ve bu hususun "gerek Ayvalık kaymakamlığına ve gerek diğer sevahile" tebligini istedi⁴⁴⁴. Mutasarrıflık da bu emri derhal Ayvalık, Edremit, Burhaniye ve Bandırma kaymakamlıklarına teblig etti⁴⁴⁵.

Bu emirden henüz haberli olmayan ancak Ayvalık'ın işgalinin ergeç vuku bulacağını dikkate alan Harbiye Nezareti bölgedeki birliklere yeniden çeki düzen vermmeyi kararlaştırmıştı⁴⁴⁶. Bu maksatla 28 MAYIS 1919'da verdiği emirle 172. Alayı, Manisa'nın işgali üzerine 86.Fırka ile muvasalası müsgül olduğundan 14.Kolordu 61.Firkasına ve 57.Fırkayı da harekât ve istihbarat bakımından 2. Ordu müfettişliğine, diğer hususlarda ise doğruca Harbiye Nezaretine bağladı. Birlikleri yeniden teşkil edecek olan 56.Fırka da 14. Kolordu emrine verildi ve bu Fırkanın Bandırma-Bursa bölgesinde bir an önce teşkilatlandırılması istendi. Manisa-Uşak demiryolu da (Kolorduya dahil) 14.Kolordu ile 57.Fırka arasında ara hattı verildi⁴⁴⁷.

Bu sırada gelişmeleri yani Sadrazam'ın emrini Balıkesir mutasarrıflığından öğrenen 61.Fırka komutan vekili Muhittin Bey derhal

443- Ali Fuat Türkgeldi, a.g.e., s.236

444- H.T.V.D. S.38 Belge 907; T.T.H. C.II K.1 s.101; Hilmi Ergeneli, a.g.m., ss.192-193; Celâl Bayar, a.g.e. C.VIII, s.2492

445- Hilmi Ergeneli, a.g.m., s.193

446- Bu durum hükümetteki nezaretler arasında irtihatsızlığı ve uyumsuzluğu aynı zamanda Hükümetin gelişmeler karşısında net bir tavır koyamamasını ortaya koymaktadır.

447- T.T.H. C.II K.1 s.97; T.T.K.Ars. Bekir Sami Dosyası D.1 28.5.35 tarihli Harbiye mahreçli telgraf

14.K.K. Yusuf İzzet Paşa'ya durumu rapor etti⁴⁴⁸ Bunun üzerine 14.K.K. Yusuf İzzet Paşa da durumu 29 Mayıs 1919'da Harbiye Nezareti'ne rapor ederek Nezarettten bu konuda yapılacak işlemin ne olacağını sordu⁴⁴⁹ Aynı zamanda Kolordu komutanı yazının cevabını beklemeden 61.Fırkaya "Ayvalık'ta çıkacak Yunan kuvvetlerine karşı Nizamiye kitalarının ateşle mukabele etmesi Hükümet-i Seniye'nin maksatlarına ve vatanın yüksek menfaatlerine aykırı bulunacağından adı geçen bölgede komutanız altında bulunmakta olan piyade alay komutanına şiddetli ve çabuk emirler verilmesi, bir çıkarma halinde Ayvalık bölgesindeki kitaların Soma istikametinde, Ayvalık kuzeyindeki kitaların Edremit'te toplanmaları ve bundan sonra, tedricen Edremit-Balıkesir istikametine ve daima düşmanla teması muhafaza etmek suretiyle çekilmeleri hakkında hemen emirler verilmesi ve bu emrin alındığının bildirilmesi" emrini verdi⁴⁵⁰

Ancak bu emir henüz 172. Alaya ulaşmadan 29 Mayıs 1919 sabahı Yunan birlikleri Ayvalık sahillerine çıkartmayı başlattılar. Çıkartma iki koldan olmakta ve biri Ali Bey (Sığan) Adası üzerinden Ayvalık kuzeyinde bulunan Tepeler istikametinde, diğeri doğrudan doğruya Ayvalık körfezi sahillerine doğru yapılmaktaydı⁴⁵¹ Çıkarma harekâtı başlaması üzerine kasabada sadece İngilizlerin himayesinde olmak üzere kaymakam Osman Nuri Bey ile birlikte memurlardan Tahriyat katibi, Düyün-ü Umumiye Müdürü ve bir kaç Rusumat kolcusu kalmış, diğer memurlar ve müslüman halk civar katalara çekilmişti⁴⁵²

Ayvalık sahillerinde karaya çıkarak ilerlemeye başlayan Yunan

448- T.T.H. C.II K.I s.101 de 61 Fırka komutanı Kâzım Özalp olarak geçer. Bu bilgi yanlıştır. Çünkü Kâzım Bey daha sonra atanacaktır. Bkz. aşağıda.

449- T.T.H. C.II K.I ss.101-102

450- T.T.H. C.II K.I s.102; H.T.V.D. S.37. Belge 903; Bu emir t Emir işgalinden sonra ilerleyen Yunan birliklerine silah ve cephanenin teslim edilmemesi ve daima irtibat koparılmadan birliklerin geri çekilmesi emri doğrultusunda verildiği anlaşılıyor.

451- T.T.H. C.II K.I s.100

452- Hilmi Ergeneli, a.g.m., s.194

kuvvetlerine 172.Alay birlikleri silahla karşı koydular. Ancak Türk kuvvetleri üstün Yunan kuvvetleri karşısında çetin bir çarpışmadan sonra fazla tutunamayarak Kozak istikametinde zeytinliklere doğru çekilmek zorunda kaldılar⁴⁵³.

Ali Bey aynı gün yani 29 Mayıs 1919'da 17.K.K. vekili Bekir Sami Bey'e son gelişmeleri özetle "sehrin vaziyeti göz önünde tutularak savunma tertibatı alınmış ve burada üstün düşman kuvvetleri karşısında icabında Kozak nahiyesine çekilmek esas ittihaz edilmiştir. Alayın erat ve subayları vazifelerini tamamiyle yaptıktan sonra tasarlanan istikamette çekilmiş ve orada tertiplenmiştir. Düşman, Alayı takip etmemiştir. Şehir içinde bir kaç memur ile birkaç Türk kalmıştır. Diğerleri kâmilen göç etmiştir. Alay karargahı Murateli nahiyesinde tesis edilmiştir. Alay, kuvvetlerini yıpratmamak gayesiyle durumu muhafazaya ve işgalin genişlemesini önlemeye, Ayvalık'ı baskı altında tutmaya çalışacaktır" şeklinde rapor etti⁴⁵⁴.

Böylece Yunan kuvvetleri ile milli kuvvet destekli Türk birlikleri arasında ilk çarpışma vuku buluyor ve işgale karşı direniş gösteriliyordu. Bu gelişme sadece askeri bakımdan değil, politik bakımdan da ilginç bir durum meydana getirmekteydi. Çünkü Türk silahlı kuvvetlerinin gösterdiği bu direnişte bir nevi mütareke bozulmuş olmaktadır⁴⁵⁵. Bu sebeple işgal olayı ve 172.Alayın işgale karşı koyup çarpışmaları kaymakam Osman Nuri Bey, Balıkesir mutasarrıfına bildirmesi, onun bu durumu derhal İstanbul'a bildirerek bundan sonra nasıl hareket edilmesi gerektiğini sorması üzerine derhal Meclis-i Vükela toplandı. Meclis-i Vükela direniş gösterilmesini doğru buldu ve kararını Harbiye

453- T.T.H. C.II K.1 s.101

454- T.T.H. C.II K.1 s.101: Alay komutanı Yarbay Ali Bey daha henüz bölgedeki yeni askeri düzenlemeden habersiz olacak ki 17. K.K. na rapor ediyor.

455- Salahattin Tansel, a.g.e. C.I, s.271

Nezareti aracılığıyla Karesi ve Aydın havalisindeki kumandanlara bildirilmesini istedi⁴⁵⁶. Harbiye Nezareti de "Yunanlılar ileri harekâtına askerle mukabele edilmesi Harbiye Nezaretine teblig buyrulmuş olduğundan" bahisle Karesi ve Aydın havalisindeki kumandanlara "tarafımızdan taarruz edilmemesi ve fakat Yunanlılar ilerlerse mukavemet edilmesi"⁴⁵⁷ şeklinde emir verdi.

Esasında Hükümetin bu kararları Yunanlıların Paris Konferansının kendileri için gösterdiği işgal sınırlarını aştığı düşüncesinden kaynaklandığı anlaşılmakta ve direniş gösterilmesi konferansta politik etkinlik sağlaması açısından düşünülmektedir. Daha çok da savunmaya yönelikti^{r458}.

Nitekim 29 Mayıs 1919 gecesi Dahiliye Nazırı Ali Kemal Balıkesir mutasarrıflığına "Hükümet Yunanistan'la hal-ı harpte olmadığı için işgal-ı vakiya karşı mademki fiilen de protesto edildi Artık müsademeden tevakkü olunması ve nezdinizdeki itilaf mümessilleri vasıtası ile asayişin ve hukuku ahalinin temin edilmesi ve askerın Harbiye Nezareti'nden gönderilmek üzere bulunan emre imtisalen geri çekilmesi Meclis-i Vükela kararı ile teblig olunur"⁴⁵⁹ emrini gönderdi. Mutasarrıflık ise çok muğlak olan bu cevap üzerine Nezarete tekrar telgraf çekerek "Meclis-i Vükela'nın emri mülhakata teblig olunacaktır. Ancak burada itilaf mümessilleri yoktur. Binaenaleyh bunlar vasıtasıyla asayişin ve hukuku ahalinin temin hakkındaki Fıkranın tavzih buyurulmasını ıstarham eylerim"⁴⁶⁰ diyerek cevap istedi. Bunun üzerine

456-Salahattin Tansel, a.g.e., C.I, s.272; Kemali Söylemezoğlu, Sadrazamın Ayvalık savunmasından memnun olmadıklarını belirtiyor. bkz., Galip K. Söylemezoğlu, a.g.e., s.109; Refik Halid Karay ise İçişleri Bakanı Ali Kemal Bey'in "Aşkolsun yigitlere" dedigini ifade ediyor. bkz. Refik Halid Karay, Minelbab İnel Mıhrab, İstanbul 1964, s.127

457- H.T.V.D. S.38 Belge.907

458- İlhan Tekeli-Selim İtkin, a.g.e., s.100

459- Hilmi Ergeneli, a.g.m., s.199

460- Hilmi Ergeneli, a.g.m., s.200

gece yarısından sonra Nazır'dan "Bunaya itilaf mimesillerine miracaat edilmişti. Ümit ederiz ki Yunan kuvve-i işgaliyesiyle beraber onlardan da Murahhaslar gelirler. Onlarla müzakerede bulunulması minasıptir. Herhalde tedbir-i siyasiyeye tevessül ederek artık resmen protesto ile iktifa edilmesi sefk-i demaya (kan dökülmesine) mahal verilmemesi milhekata ekiden teblig olunsun merkezce hukuk-u devlet ve milletin muhafazası için ne lazımsa yapıldı ve yapılmaktadır. Ayvalık kaymakamlığına da bu cihetleri bildiriniz. İşgalin **nerelere** kadar ilerlediğini de peyderpey yazınız"⁴⁶¹ cevabı geldi.

Ertesi gün 30 Mayıs 1919'da Harbiye Nazırı Şevket Turgut imzasıyla daha önce Yusuf İzzet Paşa'nın rapor ettiği görüşler doğrultusunda 14.K.K'lığına şifre telgraf emri geldi. Meclis-i Vükelaca tezekkür edildiği beyan edilen ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye'de tevdi edilen Ali Kemal'in de bahsettiği emir özetle şöyleydi, "İtilaf Devletleri nezdinde teşehhisatta bulunduğu ve Yunan kuvvetlerinin çokluğundan ötürü mukavemet mümkün olamayacağına göre mifrezenin emniyetli bir mevkie çekilmesi yalnız keşif kollarının teması muhafaza suretiyle peyderpey malumat verilmesi için mifreze komutanına tebligatta bulunulması"⁴⁶².

Verilen bu emirler halka ilan edilmesiyle Kuvay-ı Milliye teşkilatı konusundaki gayretlere kötü tesir ettiyse de bölgedeki teşkilatlar, yöneticiler ve komutanlar direniş aleyhtarı verilebilecek emirlere uymayarak eski azim ve kararlarında sebat etmeye karar verdiler.⁴⁶³

Bütün bu gelişmeler olurken diğer taraftan Ayvalık'ı işgal eden Yunan kuvvetleri kasabada bir kilometreden fazla ilerleyemediler.

461- Hilmi Ergeneli, a.g.m., s.200

462- T.t.H. C. II K.1 s.102

463- Hilmi Ergeneli, a.g.m., s.200

Ayvalık'ın hemen gerisinde zeytinliklerde mevzilenen Türk kuvvetleri karşısında durmak zorunda kaldılar. Böylece Ali Bey'in komuta ettiği, asker ve gönüllülerden oluşan Milli kuvvetlerle fiilen bir mukavemet yuvası kurulmuş oldu⁴⁶⁴.

Bu sırada daha önce Bekir Sami Bey'den ayrılarak İstanbul'a gitmiş olan Kâzım (Özalp) Bey Erkan-ı Harbiye-i Umumiye reisi Cevat Paşa ile görüştikten sonra 61.Fırka komutanlığına tayin edilerek direniş yanlısı bir komutan bölgeye atanmış oldu⁴⁶⁵. Diğer taraftan Ayvalık işgali Türk direniş taraflar arasında siyasi gelişmelere sahne de oldu.

1) BELEDİYE ÇESMESİ PROTOKOLU

Ayvalık'ın işgali üzerine Türk halkında ortaya çıkan heyecan ve endişe dolayısıyla bölgeden özellikle Burhaniye ve Bergama yöresinden içerilere doğru büyük ölçüde göç başlamıştı. Nitekim 61 Fırka komutan vekili Harbiye Nezaretine gönderdiği şifre telgrafta "Burhaniye bölgesinde müthiş bir panik havası vardır. Vaktiyle bu havaliden gitmiş olan Rumların Ayvalıklı Rumlarla birleşerek İzmir'de olduğundan fazla fenalık yapacaklarının kati olduğu ve ahalinin şiddetle muhafız asker istediğini belirtmekteydi⁴⁶⁶.

Diğer taraftan 172 Alay komutanın direnmesi sonucu Yunan birliklerinin sabilen içeriye 1 Km.den fazla ilerleyememeleri kenti çevreleyen zeytin ormanlarının Türk kuvvetlerinin elinde bulunması kasabadaki Rumlar arasında da heyecan ve korku meydana getirmiş bu sebeple Ayvalık ahalisinden bir kısım Rumlar da Midilli'ye göç etmeye başlamışlardı. Dükkanların çoğu da kapalı durmaktaydı⁴⁶⁷. Bu durum Yunan

464- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.133

465- Kâzım Özalp, a.g.e., C.I, s.17

466- T.T.H., C.II K.1 s.103

467- Hilmi Ergeneli, a.g.m., ss.202-213

işgal makamlarını endişelendirmişti. Bu sebeple Türk yetkililerle görüşme yapmak ihtiyacını duydular.

Bu gelişmelerin yanısıra zikzaklı bir tutum izleyen Hükümet görüş değiştirmiş ve Dahiliye Nazırı Ali Kemal Bey Burhaniye kaymakamına tabii ki Balıkesir mutasarrıfına da yukarıda belirttiğimiz şekilde "müsademenin tevakkü olunması ve nezdinizdeki itilaf müessesileri vasıtasıyla işin ve ahali hukukunun temin edilmesi.." emrini göndermişti.⁴⁶⁸

Bu durumda Balıkesir mutasarrıfı İngiliz müessesili Hatkinson'un görüşme teklifine olumlu cevap vererek Ayvalık'a geleceğini bildirdi ve Hatkinson'dan oraya varmak için özel bir memurun görevlendirilmesini istedi.⁴⁶⁹

Mutasarrıf Hilmi Bey'in Ayvalık'a görüşme yapmak üzere gitmesine Kuvay-ı Milliye karşı çıktı. Ancak vaziyet kendilerine izah edilerek bin müşkülâtla Kuvay-ı Milliye'nin engellemeleri kaldırıldı.⁴⁷⁰ Bilahare mutasarrıf Hilmi Bey Ayvalık'a gitti. Kasaba tamamen Yunan bayraklarıyla donatılmıştı. Mutasarrıf Hilmi Bey, Yunan piyade ve Efqun askerlerinin arasında önce Belediye'ye götürüldü. Orada Metropolithaneye gidileceği tebliğ edilerek Metropolithaneye sevk olundu. Burada Hilmi Bey'i Metropolit karşıladı ve kendisini işgal kuvvetleri kumandanı Dimitri Thomas'ın oturduğu odaya götürdü. Hilmi Bey burada ağırlandı. Bir müddet sonra İngiliz müessesili Hatkinson da odaya geldi. Bilahare Metropolit ile Hilmi Bey'in iki maiyeti dışarı çıkarıldı ve görüşme başladı. Bu görüşme de Hilmi Bey'in karşısına Yunan işgal kumandanı ve Hatkinson'dan başka Yunan torpido kumandanı ve kasaba makberatından bir

---

468- Celâl Bayar, a.g.e. C.VIII, ss.2492-2493; Aynı belge önceki bölümde de verildi.

469- B.A.B.E.O. Umumi No:343311 4 Haziran 1919

470- B.A.B.E.O. Umumi No:343311 Aynı Tarih

kişi de vardı. Görüşmenin başında Hilmi Bey'e ziyaret sebebi soruldu. O da ilk önce Ayvalık'ın konulan kayıt ve şekillere riayet olunmaksızın işgal edildiğinden askeri kuvvetler tarafından savunmaya mecburiyet hasıl olduğunu izah etti. Hilmi Bey raporunda görüşmeyi bundan sonra ki kısmını şöyle veriyor "...Hükümet Yunanistan'la hal-ı harpte bulunmamasına mehni işgalin bu suretle faalen de protesto edildiğini işgal kuvvetlerinin gerek İzmir'de ve civarında gerek Manisa havalisinde icra ettiği muamelat-ı muessife bilumum liva halkınca şayi olduğundan hasıl olan heyecan hasebiyle civar ahalisinin aile ve çocuklarını daha uzak mahallelere nakil ettiklerini ve bir takımlarının işgale muanaat için silaha sarıldıkları ve yevm-i işgalden sonra teati edilen atesin bunlar tarafından vaki olduğu hükümetçe bu halin men'i takdir edilerek o suretle icap ettiği derecede çalışmakta olduğu fakat galeyana milletin şiddeti hasebiyle muanaat mümkün olamamakta bulunduğu hatta Ayvalık'a azimet arzusu haber alındığından bu arzuyu faalen muanaata kıyam ettikleri ve her türlü kavaid-i madine ve hukukiyeye menafi bir surette vaki bulmakta olan işgal hasebiyle hasıl olan galeyana milli inkitâl olduğundan bu halin emin ve asayis ciheti temin emelinde bulunan diivelt-i muazzama-ı milletife'nin arzusuna da her halde muvafık olunmayacağını beyan ettim

Hatkinson bu beyanatı tercüme ile beraber gerek kumandanın gerek kendisinin cevap ve miitaalasını tevhidden Yunanlıların temin-i asayis ve adalet için geldiklerini ve Yunan Hükümetinin emri mucibince Ayvalık kasabasıyla 12 km dahile kadar işgal edilmek lazım geldiğinden Kuvve-i askeriyanın tamamen kendilerine teslim edilmelerini ve vapurla bunların Bursa'ya sevk olunacağını Yunanlıların beyan edilen malumatı vaki olmayıp bazı ecnebi ajansları tarafından bu şayanın ayn-ı kase tertip edildiğini ifade eyledi

Bu suretle İtalyanları kast ettiğini zannederim Askerin

vazifesine, harekâtına müdahaleye selahiyetim olmayıp Harbiye Nezareti'nden telakki edecekleri emre göre harekete mecbur bulduklarından teslim teklifinin tebliğ olunamayacağını cevaben bildirdim.

O taktirde 12 Km. dahile çekilsinler. Şimdilik telakki ettiğimiz emir bu tarzdadır. Atiyen daha ziyade ilerlemek hakkında emir varid olursa o vakit ayrıca tebligatta bulunacağını fakat herhalde kuvay-ı müdafaanın kasabanın hemen yanında bulunan zeytin ormanlarından çıkmaları lazımdır dediler. Kuvay-ı müdafaanın def'i ve tardı kendileri deruhte edeceklerse de askerın o civarda daima kendileriyle teması halinde bulunması kuvay-ı müdafaanın tahririni mucip olduğundan evveleminde askerın hükümetin emriyle geri çekilmesini istiyorlar. Bizim taraftan taarruz edilmedikçe silah atmayacaklarını fakat askerın çekilmesi hakkında tebligat ifasıyla kendilerinin dahi bu tebligattan sonra haberdar edilmelerini ifade ettiler. Bu meyanda Hatkinson gıya sıret-i hususiyede gizli olarak söylediğini ifham eder bir tarzda konferansça oraların Yunanistan'a verildiğini kendisi bu bahda telgrafıa haber almış ise de henüz resmen ilan olunmadığını söyledi Rumeli muhacirlerinin yerlerini terk etmeleri muvafık olacağını çünkü bu muharebenin haksızlıkları tamir için yapıldığını ve Rumların tekrar eski yerlerine iade olunacağını Hatkinson ilave etti. Rumeli muhacirlerinin de bilahare yerlerine gönderileceği ümidini izhar etti"⁴⁷¹.

Buradan da anlaşıldığı gibi Türk direnişi karşısında ilerleyemeyen Yunanlılara yolun açılmasına çalışılıyor ve şimdiden ilerde Milne hattı olarak belirlenecek olan mevkie kadar Yunan birliklerinin ilerlemesi sağlanmak isteniliyor.

İşgal kumandanı dönüştü Hilmi Bey'e civar köylere hitaben yazdığı beyanatnamelerden vererek bunların dağıtılmasını istedi ve tekrar

tekrar kendisinden zeytin ormanlarının tahliyesi talep etti. Kendisine bu konuda haber beklediği ifade edildi⁴⁷².

Bu görüşme 2 Haziran 1919'da vuku bulmuştu. Bu sırada Ali Kemal Bey'in telgrafında bahsettiği emir doğrultusunda Harbiye Nezaretinden 61. Fırkaya emir geldi. 61. Fırka kumandan vekili Refet Bey'de bu doğrultuda 172. ALaya "Ayvalık'a çıkarılan Yunan kuvvetlerine mukabele edilmesi hükümetin maksat ve menfaati hilafına olacağından Ayvalık'ın cenubundaki kıt'alar Soma istikametinde ve şimalindeki kıt'alar da Burhaniye'ye tedricen Edremit-Balıkesir istikametinde daima düşmanla temas muhafaza edilmek üzere çekileceklerdir" emri ihtiva eden sifre telgrafı gönderdi⁴⁷³.

Bunun üzerine Ali Bey mevcut durum ve emrin uygulanması halinde ortaya çıkacak durumu, Hilmi Bey'in de görüşme neticeleri ışığında bir raporla 3 Haziran 1919'da Harbiye Nezaretine izah etti. Rapor aynen şöyledir: "İzmir vakasından sonra Yunanlılar Ayvalık'ın işgalini tesmin ettikleri halde ancak onbes gün sonra muvaffak olabilmislerdir. Bu gün dahi Ayvalık'tan ilerlemek Yunanlılar için bir meseledir. Ben Yunanlıların hem de bizim vaziyet-i askeriye ve milliyemizi daima derpis-i mülahaza ederek noktay-ı işgalienin hareketini ve tevsi-i işgalin seddetmek istemekteyim ve bunun için Ayvalık Rumlarının hayatı mesabelerinde olan zeytin ormanlarını yed-i işgalinde tutarak ve hakiki teması muhafaza ederek sakinane bir surette vaziyeti idare etmekteyim. Şayet şu suretle bir vaziyet-i ihtiyar eylemeyip de kuvve-i işgalienin önü açık bırakılırsa bir taraftan heyecan ve hicrette bulunan ahali-i islamiye herçümercü içinde kalacağı gibi kıt'a-ı işgalie dahi isteği istikamette subuletle hareket ve ötedenberi ifsad ve itmag eylediği bazı memurlar ve hamiyetsiz islamlar

472- B.A.B.E.O. Umumi No:343311 4 Haziran 1919

473- Celâl Bayar, a.g.e. C.VIII, ss.2492-2493

vasıtasıyla bir çok yerler de gay-ı kabili görecektir. Ve haatta vaktinden evvel biranevvel gelip işgal etmeleri için davet vuku bulacaktır. Bu ise evvel ve ahir menafi-i islamiye ve vataniyeyi tamamen ihlâl ve belki gayr-ı kabili islah bir şekl-i siyasi ihdasına sebep olacaktır. Şu hal karşısında 61.Fırkadan yazıldığı gibi Soma ve Balıkesir istikametinde bila mucip askeri çekmek tehlikelidir. Ve imkan dahilinde değildir. Din Dahiliye Nazırı'ndan aldığı emre imtisalen Balıkesir mutasarrıfı dahi Ayvalık'a giderek Yunan kuvvey-i işgaliyesi kumandanıyla görüştü ve ittihaaz edilen tertibat ve vaziyet-i askeriyemiz kuvve-i işgaliye üzerinde müessir olduğu yakinen anlaşıldı. Başbozuk kuvvetlerin hareketine netice-i mümanaat etmek mümkün olmamakla beraber alakadar'ül imkan bunları da süret-i müslihanede durdurmağa ve lüzumsuz taciz ve taarruzdan vazgeçirmeğe çalışacağım. Yunan kuvvetlerine mukavemet edilmeyerek her tarafı açık bırakmak ve terbiye-i siyasiye ve milliyesi noksan milletimizi mukadderatına terketmek ve sevk ve vukuat ile hasıl olan mütemadiyen terki ve tevsii edecek olan işgal emr-i vak'ayı yalnız İstanbul'dan vesait-e siyasiye ile halli imkanında aramaklığı gözlerimin önünde cereyan etmekte olan ahval ve faaliyet sahasında pek tehlike görmekte olduğumu endişe-i vataniye bir defa daha makam-ı devletlerine arz etmeği vazife bildim. Bu hususta bana hükümetin biraz muavenet etmesi kafidir. Karargahım Ayvalık'a iki saat mesafede Murateli karyesinde dir. Gömec telgrafhanesi vasıtasıyla muharebeyi temin ediyorum keyfiyet maruzdur"⁴⁷⁴. Raporunda görüldüğü gibi Ali Bey Harbiye Nezareti ile aynı görüşte değildi. Nezaretin isteği doğrultusunda askerin geri çekilmesini tehlikeli ve faydasız bulmakta ve hükümetin desteğini istemekteydi.

Diğer taraftan Hilmi Bey ile yapılan görüşmelerden sonra

herhangi bir haber alamayan Hatkinson ve işgal komutanı, bir beyaz bayrakla cepheye mukaleme memurunu çıkartırlar. Fakat memur kimseyle karşılaşmaz. Bunun üzerine Gömeç iskelesine kadar gelirler. Burada kendileriyle Gömeç Nahiye Müdürü görüşür. Hatkinson tercümanlık eder. Bilahare Nahiye Müdürü mutasarrıfa sunduğu raporda "İşgal vaki tekrar hükümet-i meşhuralardan verilen emir mucibince şimdilik Ayvalık kasabasına şamil olup mamafih ileride diğer emir alınır ise derhal Hükümet-i Osmaniye'ye tebliğ edeceklerini ve iş bu işgalin müceddet Ayvalık müslim ahalisinin zeytinliklerinde ve tarlalarında serbest ile çalışmalarını teminden ibaret olup Ayvalık memurlarının memuriyetleri hasına avdetle ifay-ı vazifeye başlamalarını ve şu halde cepheyi teşkil eden Ayvalık muntaka kumandanı Ali Bey'in tarafından asker ile müsellağ ahalinin Ayvalık kazası hududu haricine çektilmesi ve hatta Ali Bey isterse askerini Bursa'ya kadar da çekebileceğini ve maksatları harp olmayıp hiç bir surette kan dökülmesi arzusu kararları haricinde olup hristiyan ve müslim bilumum ahalinin mal ve can ve ırzlarının taht-ı temine alınacağını ve yarın vakt-ı zühure kadar Ayvalık'ta tarafımdan cevap itasına intizar edeceklerini ve aksi taktirde fena olacağını tebliğ etti. Hatkinson'da hükümeti namına İzmir vak'ay-ı faciastının tekrarıyla siiret-i katiyede meydan ve imkan hırakılmayacağını ve iş bu işgalin sulh konferansı mukadderatına matuf bulunduğunun Yunan Hükümeti tarafından tebliğ edilememekte bulunduğu ve imkanın müsadese nispetinde yarın vakt-ı zühure kadar mukaleme ve müsavarenin her ne siiretle olursa olsun herhalde temin edilmesi lüzumunu dermıyan edildiği"⁴⁷⁵ şeklinde görüşmeyi

475- B.A.B.E.O. Umumi No:343311; Bu belge Hamdi Baytullahoğlu, "Milli Mücadele Başlıyor" B.T.T.D. Fasikül 14, ss.3-22'de de mevcuttur. Hükümet bu sırada Ayvalık'ta ve diğer bölgelerde meydana gelen son gelişmelere karşı alınacak tedbirleri tespit etmek üzere 4 Haziran 1919'da, Dahiliye Nazırı, Nafia Nazırı, Ayandan Rıza Paşa ve Erkan-ı Harbiye Reisi Cevat Paşa ile mütareke komisyon üyesi Sefa Bey'den oluşan bir komisyon kurdu. Sina Aksin, a.d.e., ss.382-383

mutasarrıfa nakleder. Hilmi Bey'de 4 Haziran da sunduğu yukarıdaki raporundan sonra aynı gün kendisine iletilen bu raporu da aynen Dahiliye Nezaretine sundu.

Gönderilen bu raporlar üzerine 5 Haziranda Meclis-i Vükela toplanarak durumu görüştü ve ilgili bakanlıklara bildirilmek üzere "Ayvalık mıntika kumandanlığının Harbiye Nezareti Aliyesinden mürsel telgrafnamesi muhteviyatına nazaran oradaki kuvve-i askeriyemizin Rumların hayat-ı mesabesinde bulunan zeytin ormanları yed-i işgalde tutarak hal-i müdafaada buldukları ve askerimiz oradan çekilek olursa zaten mitbah olan ahali-i islamiyenin hercümerc içinde kalacakları ve Yunan Kit'ay-ı işgaliyesinin pek kolayca tevsii edeceği anlaşılmasına ve Karesi mutasarrıflığının telgrafnamelerinde dahi kuvay-ı müdafaamızın mezkur zeytin ormanlarından geri çekilmeleri için Yunan kumandanı ile mümessili siyasinin tekrar ali'el tekrar beyanat ve inadatta buldukları ve bu cihetin **matmah** emel ve **nazarları** olduğu bildirilmesine nazaran Yunanlıların ileri harekâtına ve tevsii daire-i tarz ve sekavet eylemlerine imkan bırakılmamak üzere kuvay-ı askeriyemizin kemâkân hal-ı tedafiyede olarak mevkilerini muhafaza ve vaziyeti o sûretle idare eylemeleri için kumandanlığa tebligat ifasının Harbiye Nezareti Aliyesine ve Salifüzzikr telgrafnamelerde Yunan kuvve-i askeriyesinin Ayvalık'tan yalnız dahile doğru bir kilometre sahayı işgal edebildiği ve fakat Yunan Hükümetince oniki kilometre dahile kadar işgal için emredilmiş olduğu mümessil-i siyasi Hatkinson ile Yunan kumandanının ifade eyledikleri gösterilmekle beraber mezkur telgrafnameler muhteviyatından üsil-i şayan-ı dikkat olan cihet Karesi mutasarrıfının doğrudan doğruya mümessil-i siyasi ile vukubulan milakatında, mümessil-i mimailayhin sûret-i hususiyede ve mahremane olarak söylediğini ifham ve işrah eder bir tarzda giya oralarının Paris Sulh Konferansınca Yunanistan'a verildiğini

telgrafla istihbar eylediğini ve fakat henüz resmen ilan edilmemiş olduğunu ifade eylediği halde aynı zatın Gömeç iskelesinde davet ve itaâ üzerine Karesi mutasarrıfı namına kendisine mülaki olan Gömeç nahiyesi müdürüne işgal-ı vaka'ın Paris Sulh Konferansı mukadderatına müstenid olduğunu Yunan Hükümetinin tebliğine atfen beyan eylemiş ve her iki ifadesinin yek diğerine tevafuk eylemesi keyfiyeti olmasıyla bu habda İngiliz fevkâlade komiserliği nezdinde tasebbisat-ı resmiyede bulunulmıyarak Paris Sulh Konferansının bu hususa dair mukarreratı olduğu takdirde her neden ibaret ise onun resmen tebliği lazım geleceğinin ve aksi takdirde o havalice İngiliz mümessil-i siyasisi önünde olduğu halde devam edegelen fuzuli işgallere ve kanlar dökülmesine artık nihayet verilmesi taht ve vucub ve ehemmiyette bulunduğu akiden beyanı hususunun Harhiye Nezaret-i Vekaleti-i Aliyesi'ne ve Sulh Konferansının keyfiyet-i işgal hakkında mumaileyh mümessil-i siyasi tarafından giyya siiret-i mahremanede haber verilen kararın Hükümet-i Seniyece kat'ii malumat olmadığı cihetle böyle bir karar olduğu halde buraca fevkâlade komiserlikler canihinden siiret-i resmiyede tebliğ ve Hükümetin haberdar edilmesi lazım gelip oraca başka siiretle muamele ifası kabil olmadığına tekrar mülakat vukuunda mümessil-i mumaileyhiye ve sair icap edenlere beyan ve ifade ve kemâkân temin-i inzibat ve asayis ve ahali-i islamiye tarafından muhacirin vukuuna meydan verilmemesi eshabının istikmaline devam ve gayret olunmasının mutasarrıflığa lacel-i atılığı Nezaret-i Aliyelerine işar-ı tezkir kılınması"⁴⁷⁶ şeklinde kararlar alındı.

Bunun üzerine Meclis-i Vükela'nın aldığı bu kararlar doğrultusundan görüşmelere devam edilmesi kararlaştırıldı. Zaten Gömeç nahiyesi müdürü Hatkinson'a 5 Haziran 1919'da görüşme randevisi vermisti. Bunu da Balıkesir mutasarrıfına "Dükkü telgrafname-i acizide arz olunan

esasat üstüne lazım gelen müzakeratın icraasına izhar-ı muvafakat olunarak yarın sabahleyin alafranga saat 10.00'da Ayvalık-Gömeç caddesi üzerindeki kain Belediye Çeşmesine Ayvalıktan Hatkinson Bey'le kaymakam rütbesinde bir Yunan zabiti gelecek ve bendeniz de hazır olduğum halde muntıka kumandanı beyle görüşeceklerdir" diye şifre telgrafla bildirmişti⁴⁷⁷.

Nitekim, Hatkinson, işgal kıt'ası kumandanı Yarbay Thomas ile yardımcısı Yarbay Nikola ile Türk tarafından Nahiyeye Müdürü ve Yarbay Ali Bey, Ayvalık-Gömeç sosesi üzerinde Belediye Çeşmesi mevkiinde 6 Haziran 1919 günü bildirilen saatte bir araya geldiler. Yapılan görüşmelerden sonra "Belediye Çeşmesi Protokolü" diye adlandırılan ve şifahi surette şu kararları aldılar.

"1-Ayvalık'ta kemakân Hükümet-i Osmaniye memurları ve kavân-ı Osmaniye icray-ı hüküm ve hükümet edecektir. Osmanlı Sancığı rekrz olunacaktır. Ahalinin keside ettikleri, Yunan bayraklarının kaldırılmasına Yunan kumandanı çalışacaktır.

2-Yunan işgal kuvvetleri iddiaları vechiyle Sulh Konferansının kararıyla işgal askeri vazifesiyle gelmiş olduklarına göre Yunda (Onda) adasında yahut şehrin haricinde Aya nikola veyahut Sefa mevkiinde ikamet edecek ve şehrin haricinde kesf güzar etmeyecektir. Şehrin inzibatı için Osmanlı polisi ve jandarmalarına indel iktiza kuvve-i işgaliye muavenet edecektir.

3- Ayvalık kazasına şamil olan arazi dahilince kaza ahalişi iş ve güçleriyle meşgul olacaklar ve Ayvalık kazası haricine silahlı olarak kimse çıkmıyacağı gibi haricden kimse dahi giremeyecektir. Silahlı dahi giriş ve çıkışın emniyeti ihlal mahiyetinde telakki edilecektir.

4- Ayvalık kazası haricine çıkacak ve haricden girecek olan

477- Hilmi Ergeneli, a.g.m., s.214

erhab-ı mesalih tarafeyn kumandanlarının vesikalarına hamil olacaklardır.

5- Ayvalık kazasının hududu bir zabıt ve ikişer sivilden mürekkep birer komisyon tarafından malûm olduğu halde bir defa daha tespit olunacaktır"⁴⁷⁸.

Balıkesir mutasarrıfı bu protokol hükümlerini 6/7 Haziran 1919'da bir raporla Dahiliye Nezaretine bildirdi. Bu raporla birlikte sınırları gösterir bir harita ekledi ve ". Berveci-bala mevad-ı itilafiyeyi maksad ve menfaat-ı Osmaniye'ye kafi görüyorum. Bazı cihetleri tadil için çalışmaktayım muvafık olunamadığı takdirde maruz-ı seraitin kabili muvafık olup olmayacağı acilen emr-ı isarını" istedi⁴⁷⁹

Ancak bir cevap gelmemesi üzerine Balıkesir mutasarrıfı Hilmi Bey 14. K.K. Yusuf İzzet Paşa ile kararları müzakere ederek Hükümetin menfaatine daha uygun şekilde bazı tadilatlar yaptılar ve bunu İngiliz müessesiliğine, Yunan kumandanlığına kabul ettirmeye çalışacaklarını 7 Haziran 1919'da yine bir raporla Dahiliye Nezaretine bildirdiler. Yapılacak tadilatta şöyle tespit edilmişti "Hükümet-i Osmaniye'ye Balıkesir-İzmir sehrinin ve iskelenin işgal-ı askeriyesi altına alacağı hakkında İtilaf Hükümeti muktesesinin müşterek notası ibraz bu nota haricindeki işgal-ı askeriyeyi Hükümet katıyyen kabul edemez. Protesto eder. Binaenaleyh Ayvalık'taki Yunan kuvvetinin sahili teslim etmesi zaruridir. Yunan kuvvetinin Yunda adasına nakline ancak diğer İtilaf

478- B.A.B.E.O. Umumi No:343340

479- Belgelerde harita mevcut değildi. Ancak raporda ifade edildiğine göre Yunanlılara bırakılan kısım su şekilde tespit edilmişti. "Ayvalık kazası taksimatı milkiyemize nazaran Yunda adasıyla Küçükköyden ve Ayvalık kasabası mürekkeptir. Keza hudud-ı **kiperkten melhuz** bir takım ikiyüz bin mikyasındaki haritada Küçükköy yazısından ve Ayvalık yazısından elifinden geçen ve Büyükdere namını alan Burhaniye ve Bergama kazalarının had fasıl olup eski yol yazısının elifinden başlayan dere ile zikre mülaki hudut ile mahdud olup Ayvalık'tan itibaren sarken ve simalen tahminen birbucuk ile iki kilometre müzaf kıstarında araziyi şamilidir. Binaenaleyh bu kadar bir arazi şimdilik Yunan Kuvay-ı işgaliyesi elinde bulunacak demektir" B.A.B.E.O. Umumi No:343340

Hükümet-i muktemesinin, Hükümet-i Osmaniye ile bir emel ile akdetmeleri müteakib-i muvaffakiyet olunabilir. Ayvalık sınırında inzibatın tesisi ve idamesine Kuvay-ı Osmaniye halen kafidir. Ayvalık kazası dahiline hariçten Osmanlı kuvve-i askeriyesinden başka hiç bir ferdin müsellağan girmesine müsaade edilmeyecektir. Ayvalık Rum ahalisinin Yunan işgal münasebetiyle yapmış oldukları coşkunluklar bir daha tekrar etmeyeceği şartıyla tarafımızdan af olunacaktır ve bu yüzden ahali-i mezkureye karşı hiç bir tecavüz vuku bulmaması temin olunacaktır. Ayvalık kazasına girip çıkacak eshab-ı müsellağan hakkında müsterek vesika itası Hakkaniyet-i Osmaniye ile kabil-i telif değildir. İş bu tebligat ve mülakaatın gerek İngiliz mümessilligine gerek Yunan kumandanlığına is'af ettirileceği temenni olunmakla beraber bir cevap-ı muvafık olmasına intizaren Ayvalık muntakasındaki kuvve-i Osmaniye dünkü 6 Haziran 35 günkü vaziyeti muhafaza eyliyecek ve sebebiyet verilmeden bir ateş muharebesi yapmayacaktır"⁴⁸⁰

Bilhare Belediye Çesmesi Protokolü ile ilgili raporla bu rapor 11 Haziran 1919'da Meclis-i Vükela'da görüşülerek mesele ile ilgili "bir günâ mahiyet-i siyasiye ve resmîyeye muntazamın olmamak ve tahrir-i taahhid altına girilmemek şartıyla mahalli askeri kumandanımızın bahsolunan sur-ı itilâfiye dairesinde muvafık bir vaziyet alması münasip olduğundan muamele-i kumandana bu yolda talimat itasının taraf-ı Alilerine işarı ve cihat-i mülkiyeye de kumandanlığa verilmiş talimata tevfik-i hareket edilmesi için Dahiliye Nezaret-i Aliyesinden mutasarrıflığa tebligat ifası"⁴⁸¹ şeklinde karar verildi.

Meclis-i Vükela'nın bu kararından sonra Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa 14.K.K.'na 11.6.1919'da çektiği şifreli telgraf emrinde

480- B.A.B.E.O. Umumi No:343340

481- B.A.B.E.O. Umumi No:343340: Hilmi Ergeneli ise kendi raporunda Dahiliye Nezaretinden cevap verilmediğini ifade etmektedir. Bkz. Hilmi Ergeneli, a.g.m., s.217

"Ayvalık'ta alınan tedbirlerin uygun olduğu ve bu durumun muhafaza edilmesini yapacakları propogandalarla, kuvve-i askeriye ile muvaffak olamadıklarını siyaseten muvaffak olabilmeleri ihtimali sebebiyle Yunanlılara tecavüz edilerek bunun gerçekleşmesine fırsat verilmemesini, ancak onlar tarafından bir taarruz başlaması halinde şiddetle müdafa edilmesini" bildirdi⁴⁸².

Harbiye Nazırı 14.K.K. gönderdiği başka bir telgraf emrinde de "Protokolün siyasi ve resmi bir yüklenme niteliğinde olmamak kaydıyla vekiller heyetince uygun bulunduğunu" belirterek bu durumun telgrafla ilgililere dağıtımının yapılmasını istedi⁴⁸³.

Bu protokol esasında 172 Alay kumandanının ilk dışıncesine aykırı idi ve 172. Alayı pasif bir duruma sokuyordu⁴⁸⁴.

b) BALIKESİR'İN DİRENİŞ MERKEZİ HALİNE GELİŞT

Mondros mütarekesinden hemen sonra Balıkesir istasyonu ve Balya, Fransız kuvvetlerince kontrol altına alınmıştı. Ayrıca Fransızlarca işletilmekte olan Balya maden bölgesi de Fransız birliklerince işgal edilmişti⁴⁸⁵. Bir de bir İngiliz irtibat subayı gelmiş ve yerleşmişti. Bu sıralarda bölgede asayiş yok olmuştu. Bu arada Mart 1919'da İzmir'de

482- Kâzım Özalp, a.g.e. C.II, Belge no.22

483- Kâzım Özalp, a.g.e. C.II, Belge no.26

484- T.T.H. C.II K.I s.105; Ali Bey'in direnişi Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat paşa çok iyi karşılamıştı. Buna Bekir Sami Bey'in 7 Haziran 1919 tarihinde gönderdiği şifresinde "2- Yunanlılar İzmir işgalini halen ta Nazilli, Ödemiş, Akhisar mevakiine kadar tevsi ettikleri halde Ayvalık mevkiinde yaptıkları ibracı daha içerilere kadar seyke muvaffak olmamışlardır. 3- Aydın muntikasında olduğu gibi hiç şüphesiz Karesi mutasarrıflığıdabilinde de bu parva ilerlemek isteyen Yunanlıların Ayvalık'taki siiret-i muvaffak-ı amili müessir olan muntika kumandanı Ali Bey'in mesai-i vak'ası sayan-ı takdir ve teşekkür görülmüştür." diyerek bütün kumandanlara örnek teşkil etmesi gerektiğini belirtmiştir. Kâzım Özalp, a.g.e. C.II, Belge no 17.

485-Fevzi Hatipoğlu, Balıkesir Postası, 13 Mart 1945'den nakleden, Aydın Ayhan "İzmir'in İşgali Sırasında Balıkesir" Milli Mücadelede Balıkesir, s.31

toplanan Kongreye Beş delege gönderilmişti⁴⁸⁶. Bilahare bu delegeler Balıkesir'e döndüklerinde Kongrede alınan kararlar doğrultusunda faaliyete başlamışlardı. İzmir'in işgali üzerine de yukarıda "İzmir İşgaline Tepkiler" başlıklı bölümde anlatıldığı gibi, işgale tepki gösterilmiş, ya pılan miting ve toplantılar sonucu her türlü kararı almaya yetkili 41 kişilik bir heyet oluşturulmuş ve Redd-i İlhak Cemiyeti kurulmuştu⁴⁸⁷.

19 Mayıs 1919 günü bu seçilenler toplanıp, biri İstanbul'a birisi de Edremit'e gönderilmek üzere iki heyet oluşturdular⁴⁸⁸. Aynı gün yapılan ikinci toplantıda, seçilen heyetlerin hemen yola çıkmaları istendi. Ayrıca körfez bölgesinden göç edilmesinin hemen önlenmesi, ruhi durumların yüksek tutulması için Müftü Efendinin bilgisi dahilinde Ramazan dolayısıyla köylere giden vaizlerin bu yönde vaaz vermeleri ve zamanı geldiğinde hemen bir milli ordu kurulabilmesi için zemin hazırlanması gibi konular görüşüldü. Toplantı sonunda bir Heyet-i Merkeziye seçimi yapıldı. Buna göre heyete; "Reis, Karesi mebusu Vehbi Bey, Reis yardımcısı Kocabıyık Mehmet Efendi, aza Siverek mebusu Vehbi

---

486- Kongreye seçilenler; Balıkesir merkezden; Müftü Hacı Ahmet Efendi (Kodanaz), Belediye Reisi Keçeci Hafız Emin Efendi, Alaybeyi Rıza Bey, Maarif müdürü Sabri Bey, Zarbali Hulusi Bey, Hasan Basri Bey (Çantay), Edremit'ten; Müftü Cemal Efendi, Muammer Bey, Havranlı Ormancıoğlu Hasan Kemal Bey, Eczacı İsmail Avni Bey, Morlovalı İsmail Bey, Burhaniye'den Müftü Ahmet Hoca, Hacı Ali bey, Pelitköylü Mehmet Cavit Bey, Balya'dan Müftü Hüseyin Efendi, Ulemadan Ahmet Efendi, Belediye Reisi Hafız İsmail Bey, Hasan Bey, Bandırma'dan; Müftü Abdurrahim Hoca, Belediye Reisi Sıtkı Asaf Bey, Gonen'den; Müftü Şevket Efendi, Belediye Reisi Halil Bey ve Hakkı Bey, Erdek'ten; Müftü Hoca Ruuszade Hüseyin Bey, Nizam Bey Ayvalıktan müftüoğlu Vahit Bey emekli komiser Nuri Bey, Fevzi Hatipoğlu'dan nakleden, Aydın Ayhan, a.g.m., ss.32-33; Hasan Basri Çantay, Karagünler ve İbret Levhaları, İstanbul, 1965, ss.7-8

487- Bu heyete seçilenlerin ismi için bkz. Aydın Ayhan, a.g.m., s.42

488- Heyetler şu isimlerden oluşmaktadır. İstanbul heyeti 1-Müftü Abdullah Efendi 2- Keçeci Hafız Mehmet Emin Bey 3- Zarbali Hulusi Bey 4- Abdülaziz Mecdi Efendi oğlu Ahmet Nuri Bey; 5-Muhittin Bey 6-Midde-i Umumi Mehmet Celalettin Bey 7- Kadızade Mustafa Bey, Edremit Havalisine giden heyete; 1- Mebus Mehmet Vehbi Bey 2- Abdülgafar Efendi 3- Abdülselamzade Cemil Bey 4- Eski Bigadiç Nahiye Müdürü Mümtaz Bey, Aydın Ayhan, a.g.m., s.43; Vehbi Bolak "Hatırat", Milli Mücadele'de Balıkesir, Balıkesir Postası, 20 Nisan 1950'den nakletmiştir.

Bey, aza Ahmet Vehbi Bey, Aza dava vekili Bekir Efendi, aza Ahmet Nuri Bey, aza Cemil efendi, aza Gönenli Osman Bey " olarak seçildiler⁴⁸⁹.

Ayvalık işgaline kadar daha çok teşkilatlarla uğraşan ve propogandaya yönelik faaliyet gösteren Heyet-i Merkeziye, bundan sonra 3 Haziran 1919 Pazartesi gecesini Alacamescid cemaat odasında daha önce seçilen heyetten orada kalanlar bir toplantı yaptılar. Toplantıda artık silahlı savunmaya geçilmesine herkesin tanıdığı ve söz geçirdiği kimselerden onbes yirmi kişi seçilerek, silahlandırılmasına ve böylece 400-500 kişilik bir kuvvetle müfreze teşkil edilmesine karar verildi⁴⁹⁰.

Bu sırada İstanbul'a giden heyet Damat Ferit Paşa ve Dahiliye Nazırı Ali Kemal Bey ile görüştüktan sonra Müdde-i Umumi Mehmet Cemalettin Bey'in kalemiyle yazılan "Milletin kendi başına bırakıldığı ve kararında serbest olduğunu" bildiren bir mektubuyla döndü⁴⁹¹.

Bilahare İstanbul'dan dönen bu heyetle 4 Haziran 1919'da Belediye'de bir toplantı yapıldı. Toplantı sonunda silahlı müdafanın mesruluğuna karar verildi. Hemen akabinde 130 kişilik müfreze oluşturuldu. Bu müfrezenin başına da Zorbalı Hulusi Bey getirildi⁴⁹². Ayrıca aynı gün İstanbul'dan Balıkesir'e gelen Yüzbaşı Kemal Bey hemen ertesi günü 14.K.K. Yusuf İzzet Paşa ile görüşerek bilahare piyade alayından makinalı tüfek takviyeli 20 er ile 150 kadar gönüllüden oluşan bir birlik kurdu⁴⁹³.

489- Aydın Ayhan, a.g.m., s.44

490- Toplantıya katılanlar için bkz. Aydın Ayhan, a.g.m., s.46; Rahmi Apak, a.g.e., s.58

491- Aydın Ayhan, a.g.m., s.44

492-Rahmi Apak, a.g.e., s.58; Kemal Özer, Kurtuluş Savaşında Gönen, s.25; 14.K.K. Yusuf İzzet Paşa'nın da bulunduğu toplantıya (Yusuf İzzet Paşa 6 Haziranda Balıkesir'e gelmişti); İsmail Efendi, Kunduracı Nuri Usta, Beypazarlı Hafız Mehmet bey, davavekili Sadettin bey, İbrahim Bey, Yırcalı Şükrü Bey, Kocabıyık Mehmet Bey, Siverek mebusu Vehbi Bey, Karesi mebusu Vehbi Bey, Eski nüfus müdürü Hakkı Bey, Abdülgafur Efendi, Maarif müdürü Sabri Bey, Kâzım Bey, Abdüsselamzade Cemil Bey, Hoca Asım Efendi, davavekili Said Bey, Gönenli Osman Bey, davavekili Sadi Bey, Arnavut Rasım Bey, Ahmet Vehbi Efendi, Reji müdürü Nazmi Bey, Muzaffer Bey katılmıştı. Aydın Ayhan, a.g.m., ss.46-47

493- Aydın Ayhan, a.g.m., s.49

Balıkesir'de bu faaliyetler gösterilirken, Bandırma ve Gönen bölgesinde de teşkilatlanma çalışmaları yapılmaktaydı. Nitekim daha önce 1 Mart 1919'da Balıkesir mutasarrıflığından alınınca İstanbul'a gitmiş olan Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey⁴⁹⁴ burada İzmir işgali üzerine kurulmuş olan "Aydın Muavenet-i Hayriye Cemiyeti"nde kendi ifadesiyle yararlı olamayacağıını anladıktan sonra cemiyetten ayrılarak Bandırma'ya dönmeye karar verdi. Nitekim İstanbul'da Karakol Cemiyeti ileri gelenleriyle ve Başkanı Vasıf Bey'le görüşmelerde bulunduktan sonra 11 Haziran 1919'da İstanbul'dan ayrılarak aynı gün Bandırma'ya geldi⁴⁹⁵. Gayesinin iyi tanıdığı Batı Anadolu'da teşkilat kurmak olduğu anlaşılan Hacim Muhittin Bey, Bandırma'da ilk olarak Bandırma'nın ileri gelenleri Halil Bey ve Hacı Hafız Sami Efendilerle görüştü. Ertesi gün ise topçu fırka kumandanı Recep Bey'le görüştü. 13 Haziran 1919 günü de 61.Fırka kumandanlığına tayin edilmiş olan Kâzım (Özalp) Bey ile görüştü. Yine aynı gün akşamı Bandırma Cemaat-ı İslamiye'de yapılacak çalışmalar müzakere edildi. Bu toplantıda camilerde vaaz edilerek halkın katılımın sağlanması, zenginlerden para ve mal yardımları sağlanması, varlıksız kesimlerin ise fiziki gücüyle vatan savunmasına katılmaları gereğinin anlatılması kararları alındı. Yapılan faaliyet sahalarının tespitinde Hacim Muhittin Bey Halil Efendiye Gönen ve Manyas tarafına gitmek vazifesi verildi.

15 Haziran 1919 günü ise toplanan 3000 lira Redd-i İşgal heyetine teslim edildi.

16 Haziran 1919'da ise Hacim Muhittin Bey, Halil Efendi ile

494- Hacim Muhittin Çarıklı hakkında aşağıda bilgi verilecektir.

495- Hacim Muhittin Çarıklı, Kuvay-ı Milliye Hatıralar, s.17; Tarihlerle bakılırsa Yunan harekâtına karşı direniş oluşturma fikrinin Meclis-i Vükelada kabul edilmesiyle Hacim Muhittin Bey'in gelışı heyet gönderilişi ve Kâzım Bey'in atanışı aynı zamana rastgelmektedir. Diğer taraftan bu tarih (11 Haziran) Mustafa Kemal'in İngilizlerce geri çağırılmasının istendiği ve sağlandığı tarihtir.

birlikte Gönen'e gitti. Ancak burada Çerkez ve Türk ayrımı çok ön planda bulunmaktaydı. Bu sebeple işgallere karşı mukavemet oluşturmak için kentin ileri gelenleriyle yaptığı üç girişimden de bir sonuç alamadı. Bunun üzerine 21 Haziran 1919'da tekrar Bandırma'ya döndü. Bu sırada 22 Haziran 1919'da İstanbul'dan Binbaşı Hüsnü Bey geldi. Bu zat Vasıf Bey'in (Kara) kendisiyle vilayetlerde dağıtmak üzere gönderdiği "Karakol Teşkilatı Nizamnamesi" taşımaktaydı. Bunları Vasıf beyin selamı ile birlikte Hacim Muhittin Bey'e verdi. Hacim Muhittin Bey bu nizamnamelerden Manisa ve Akhisar için bir adet Murat Bey'e verdi (Manisa temsilcisi Halid paşa ve Akhisar temsilcisi Murat idi). Yine birer adet Halil ve Hafız Sami Efendilere verdi. Bir adedini de Pehlivan'a gönderdi. Bu arada Hacim Muhittin Bey Balıkesir'e varış tarihi olan 27 Haziran 1919'a kadar Bandırma ile Balıkesir arasındaki bölgede halkı teşkilatlandırarak bir direniş grubu oluşturmaya çalıştı. Ancak pek başarılı olamadı. Bu tarihte ise Balıkesir mutasarrıfı Hilmi Bey'in daveti üzerine Balıkesir'e geçti. Burada da Abdulgafur Efendiye teslim edilmek üzere Nasuh Bey'e bir Karakol Nizamnamesi verdi. Bilahare Yusuf İzzet Paşa ile görüştü. Resit ve Abdurrahman çavuşlarla Bergamalılardan teşkilat oluşturma meselesini görüştü ve müzakere etti⁴⁹⁶.

Nihayet gösterilen faaliyetler 14.K.K. karargahının bulunduğu Ayvalık, Soma ve Akhisar'da oluşan cephelere göre iyi bir coğrafi konumu olan Balıkesir bir direniş merkezi haline gelmekteydi⁴⁹⁷. Bu sırada Balıkesir'deki hareket aydınlardan oluşmuş, Kuvay-ı Milliye müfrezeleri de genellikle gönüllülerden teşkil olunmuştu⁴⁹⁸.

496- Balıkesir ve Alasehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Bey'in Kuvay-ı Milliye Hatıraları (1919-1920), ss.17-21; Hilmi Ergeneli, a.g.m., s.225

497- İlhan Tekeli-Selim Ilkin, a.g.e., s.126

498- Aydın Ayhan, a.g.m., s.50

c) YUNAN İSGALLERİNE KARŞI 14. K.K. NCA ALINAN TERTİBAT

Ayvalık'ın Yunan birliklerince işgali üzerine, Burhaniye, Bergama dolaylarıyla daha içerilerde bulunan teşkilatlı ve silahlı Rum cetelerinin taşkınlık ve tecavüzleri arttı. Diğer taraftan Yunan kıtalarının Bergama'yı da işgal edecekleri haberleri yayılmaya başladı. Bu sırada Yunanlıların Manisa'nın kuzeyinde Bergama-Soma ve Akhisar yönünde yayılmalarını önleyecek hiç bir kuvvet yoktu. Bu sebeple işgallere karşı bir tedbir olmak üzere önceki bölümlerde belirtildiği gibi 14.Kolordu Karargahı Bandırma'ya alındı ve bu nakil gerçekleşinceye kadar Kolordu kumandanı Yusuf İzzet Paşa'nın en yakın maiyetiyle Balıkesir'e gitmesi emredildi. Nitekim 14.Kolordu kumandanı Yusuf İzzet Paşa karargahıyla birlikte 6 Haziran 1919 günü Balıkesir'e geldi⁴⁹⁹. Burada faaliyete geçen Yusuf İzzet Paşa, Yunan kuvvetlerinin yeni bir çıkarma yapmaları veya memleket içine doğru ilerlemeye devam etmelerine karşı tedbir olmak üzere Kolordu bölgesini özel mıntikalara ayırdı. Bu mıntikalar şöyleydi.

1- Rumeli mıntıkası: 55.Tümen sorumlu. Emrine talimata göre kullanmak üzere bir muhrip verildi.

2- Bayramic mıntıkası: Çanakkale, Ezine, Ayvacık Askerlik Subeleri bölgelerini ve Akçay iskelesine kadar kıyı bölgeyi kapsayan bir mıntika. Bu mıntikadan Biga Askerlik Dairesi Başkanı sorumlu.

3- Marmara Güneyi Sahil mıntıkası: Simav çayı (mihalic çayı) Mansabı ile Çanakkale arasındaki sahil bölgesi ve 61.Tümen sorumlu.

4- Soma mıntıkası: Bergama-Akhisar-Gördes hattı kuzeyindeki bölge. Bu bölgeden emrine Kolordu suvari bölüğü verilmiş olan 61.Tümen 188. Alayı sorumlu.

5- Ayvalık mıntıkası: Genel olarak Akçay iskelesi Ayvalık ve

499- Sebahattin Selek, Milli Mücadele, C.I, İstanbul, 1970, s.217 v.d.

güneyi kıyı mıntıkası. Bu bölgenin emniyeti ile 177. Alay sorumlu.

Bu şekilde yapılan tertiplemeden maksat, güneyden ve batıdan yöneltilebilecek düşman harekâtına karşı özellikle Soma-Balıkesir hattının savunabilmesi idi⁵⁰⁰.

Bu sırada yani 5 Haziran 1919'da Akhisar'ın Yunan kuvvetlerince işgal edildiği haberi alındı. Bu durumda Harbiye Nazırı Sevket Turgut Paşa 14.K.K. ve 61.Fırkaya Balıkesir'den bir birliğin Bergama yada Soma'ya gönderilmesini emretti. Bunun üzerine Yüzbaşı Kemal (Balıkesir) komutasındaki Kuvay-ı Milliye Akhisar'a gönderildi⁵⁰¹.

Diğer taraftan Yunan işgallerinin gittikçe genişlemesi ve Akhisar'ın işgali üzerine 9 Haziran'da 14.K.K. Yusuf İzzet Paşa Bandırma'da ve Ayvalık'taki İngiliz siyasi mümessillerine bir protesto notası gönderdi ve bazı taleplerde bulundu. Paşa notada İtilaf Hükümetleri adına Calthorpe ve Webb tarafından yalnız İzmir şehrinin işgal edileceği bildirildiği halde, Yunanlıların İzmir dışında pek çok şehir ve köylerle limanları işgal ettikleri, Yunanlıların buralara mütareke hükümleri aleyhinde davranarak Türk askeri birliklerini dağıttığı ve silah, mühimat ile teçizat anbarlarına el koyduğu, ayrıca Osmanlı tebası hristiyanları her türlü "hukuk-u düvel hilafına" olarak kendi askeri teşkilatlarına dahil ettikleri, müslüman unsurlara karşı da bir çok mezalim yaptıklarını beyan ettikten sonra, Osmanlı Hükümetinin Sulh Konferansına davet edildiği ve İngiltere ile Fransa ile samimi ve yakın temas sağlayabildiği bu esnada Yunanlıların keyfi işgallerden vazgeçmesi gerekirken Akhisar mevkii 5 haziran günü bir Yunan müfrezesi tarafından işgal edildiğini belirterek bu durumu "Akhisar mevkii memur

---

500- T.i.H. C.II K.1 ss.158-160

501- Celâl Bayar, a.g.e. C.VIII, s.2480; Türkmen Parlak, Yunan Ege'ye Nasıl Girdi, C.I, İzmir, 1982, s.519

olduğum mıntıkâ-ı askeriye'nin dahilinde bulunmasına binaen" açıklamasından sonra İngiltere'nin Bandırma'da bulunan askeri mümessili Yüzbaşı Hatkinson ile Ayvalık'ta bulunan Binbaşı Hatkinson nezdinde protesto ettiğini beyan ediyordu. Ayrıca bu nota dahi protesto ve beyan ile taleplerin mümkün olan süratte İzmir havalisi Yunan kuvay-ı işgaliyesi kumandanlığına tebligini ve alınacak cevabın da kendisine bildirilmesi, pek mühik ve meşru olan taleplerin yerine getirilmesinde lütfen müzaheret edilmesini rica ediyordu.

Bilahere Paşa notada istekleri özetle; Yunan işgalinin itilaf ve Amerika Hükümetlerinin muvafakat ve malûmatları haricinde vukubulmuş bir münferid hareket olarak telakki ettiğini ve bu düşüncesi ile ilgili resmi vesikalara sahip olduğunu belirttiğinden sonra bu işgallerden doğan ve doğacak olan bilcümle sonuçtan ve müessif hadiselerden bizzat ve yalnız İzmir kuvay-ı işgaliyesi kumandanının şahsen şiddetle mesul olması lazım geleceği kanaatinde olduğunu belirtti ve devamla "hükümetinin konferansa davet edildiği günden evvelki bütün keyfi Yunan askeri işgallerine karşı protesto hakkı tamamen mahfuz kalmakla beraber" şeklindeki ifadesinden sonra, "devletin Paris'te tekerrür ettiği günden -ki bu günü tebligatın Dersadet'te vukubulduğu 1 Haziran 1919'dan dört beş gün evvel olarak kabul ediyorum- sonra Ayvalık müfrezesini de ihtiva eden 14. Kolordu'nun güneyinde İzmir-Afyonkarahisar tren hattı da dahil olduğu halde kuzeyindeki Türkiye arazisini ihtiva eden askeri mıntıkada Yunan kıtaları tarafından işgal edilmiş olan Akhisar vesair mevkiiler ve mıntıkaların 14. Kolordu tarafından işgal edilmek üzere Yunan kıtaları tarafından seri şekilde tahliyesini" talep etti. Yine "Yunan kıtatının yaptığı askeri işgalleri Harb-i Umumiye'ye ara veren Umumi mütarekedeki tarafların mütareke hududunu hukuken asla tebdil ve tadil edemez. Binaenaleyh hududu mezkure olan bir mütareke hududu olmak üzere baki kalmakla beraber,

tabi olduğu hükümetinin Paris Sulh konferansına davetinin Paris'te tekerür ettiği gün elyevm 14.Kolordu'ya ait olan askeri mıntıkada Osmanlı ve Yunan ileri kıtaatının bulunmuş oldukları noktalardan geçen hattı iki taraf askeri kıtaatı için muvakkat bir intizar (gözleme) ve tevakkuf (bekleme) hattı olmak üzere kabul ettiğini, binaenaleyh bu hattın İtilaf Hükümetleri mümessillerinin de iştiraki ile iki taraf arasında (Osmanlı ve Yunan) kumandanları tarafından teşkil edilecek bir karma komisyon tarafından seri şekilde arazi üzerinde tayin ve tespiti ve bu hududa katiyyen tecavüz edilmemesinin Yunan kıtalarına seri şekilde emredilmesini" istedi. Bu şekilde Paşa'nın Yunan işgalini gecici olarak da olsa sınırlandırmak istediği anlaşılmaktaydı.

Paşa notasının son maddesinde, Hükümetinin konferansa davet tarihinden sonra Yunanlıların diğer İtilaf Hükümetlerinin ve Hükümetinin muvafakatini temin eden resmi tebliğ olmadan, memur olduğu askeri mıntıka dahiline tecavüz eyledikleri takdirde "Maahaza mütareke seraitini muhafaza ve hükümetin de diğer İtilaf hükümet-i muazzaması arasında bu defa teessüse başlayan temasın ve ananat-ı kadimeye muvafık münesabat-ı samimiyenin inkişaf-ı mesudunu müdafa etmek ve aynı zamanda Yunan hareketi ile pek büyük ve daima mütezayit bir heyecan ve ıstıraba maruz olan masum ahalinin hayatını vikaye eylemek ve makasıd-ı ülviye ve insaniyesi ile ve herhalde mütareke seraitine ve hukuk-u harbiyeye riayet etmek hususundaki arzuy-u katimin tamamen hilafı olarak iş bu Yunan kıtaatına karşı Kolordumun mukavemeti askeriyede bulunmağa mecbur olacağı" ifade ettikten sonra bu harekâtın asla hiç bir tarafa hasmane mahiyeti olmadığını belirterek " İş bu mukavemetimle pek mukaddes olan marüzzikr maksadı elde etmek için hukuk-u harbin dahi meşru kıldığı tedafüi mukabele ve mukavemetin bilcümle icabatına serbesti-i tamla tevessül etmek ıztırasında bulunacağımı ve bu hareketten mütevellit bilcümle

mesuliyetin iş bu harekâta sebep olacak olan Yunan kumandanlığına ait olacağını beyan eyler ve herhalde Paris Sulh Konferansı tarafından ittihaz olunacak mukadderata intizaren masum ahalinin huzur ve istirahatının ve emniyet-i can ve malını ihlal edecek ve İzmir faciası gibi diğer facialara sebebiyet verecek bulunan ve belki de Sulh Konferansının mesaisini sektedar edecek olan bu gibi keyfi hareketten ictinap edilmesini de ayrıca insaniyet namına rica ederim" diyordu⁵⁰².

Harbiye Nezareti bu notada bulunan sözlere ve notanın verilmesine itiraz ederek, notanın geçerli olmadığını mümessile bildirmesini Kolordu'dan istedi. Ancak Kolordu'dan İngiliz mümessillerine bu konuda başka bir tebligat yapılmadı. Esasen İtilaf Hükümetlerince de bu notanın ihtiva ettiği fikirler nazar-ı dikkate alınmadı. Nitekim Yunan işgalleri yayılmaya devam etti. Bunun üzerine Kolordu bir müddet sonra bir ültimaton vererek Kolordu'nun "müsademe ve muharebeye iptidar" (süratle başlama) ettiğini bildirdi⁵⁰³.

Bu sırada Akhisar, Kemal Bey ulaşmadan Yunanlılarca boşaltılmıştı⁵⁰⁴. 11 Haziran 1919'da ise Harbiye Nezareti Soma'daki birliklerle Akhisar'ı işgal etmesini cins ve din ayırt etmeksizin ahalinin korunmasını emretti⁵⁰⁵. Bu gelişmeler vuku bulurken Bergama'nın Yunanlılarca işgal edileceği haberi geldi. Bunun üzerine Kemal Bey komutasındaki Kuvay-ı Milliye geri çağrılarak Bergama'ya gönderildi⁵⁰⁶. Fakat Yüzbaşı Kemal Bey Bergama'da henüz savunma tedbirleri almaya çalışırken 12 Haziran 1919 günü Yunan kuvvetlerince işgal edildi. Kuvay-ı Milliye komutanı Yüzbaşı Kemal Bey burada esir edildi. Bunun üzerine daha

---

502- Nota metni bkz. Kâzım Özalp, a.g.e. C.I. s.23

503- Hilmi Ergeneli, a.g.m., s.223; Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, aynı yer

504- Türkmen Parlak, a.g.e. C.I, ss.519-520; Celâl Bayar, a.g.e. C.VIII, ss.2480-2481; Sebahattin Selek, Milli Mücadele, C.I, s.218

505- T.i.H. C.II, K.1 s.156

506- T.i.H. C.II K.2; Türkmen Parlak, a.g.e. C.I, s.524

önce alınmış olan tertibatta bazı değişiklikler yapıldı⁵⁰⁷. Yapılan değişiklik doğrultusunda 12 Haziran 1919 günü 14.K.K.lığınca, Soma mıntika kumandanlığına "Soma mıntika komutanı emrindeki kuvvetle düşmanın Balıkesir istikametinde ilerlemesini önleyecektir. Bu maksatla mevcut kuvvetlerini gönüllülerle takviye edecektir. Kolordu suvari bölüğü 13 Haziran 1919 sabahı Balıkesir'den ve 200 mevcutlu mürettep piyade taburu 12 Haziran 1919 akşamı Bandırma'dan hareketle Soma mıntika kumandanı emrine girecektir" emrini verdi⁵⁰⁸.

Bundan sonra 14 Haziran 1919 akşamı 14. Kolordu bölgesinde kuvvetler şu vaziyeti aldı.

Ayvalık mıntikası: Komutanı; 172. Alay Komutanı Yarbay Ali Bey kuvvetleri: 150 er mevcutlu 172. Piyade Alayı, Bergamalı Adem Bey'in 300 kişilik Kuvay-ı Milliyesi. Bunlardan başka Binbaşı Cemal Komutasında 250 kişilik Kuvay-ı Milliye, iki ağır makinalı tüfekten teşkil edilmiş bir müfreze.

Soma mıntikası: Komutanı; 188. Alay Komutanı Yarbay Akif kuvvetleri; 188. Alaydan 100 kadar er, Poyracık'ta 76 kişilik bir nizamiye kuvveti, 265 kişilik bir milli kuvvet ve Bandırma'dan gelmiş 37 mevcutlu Kolordu suvari bölüğü.

Kınık'ta: emekli Kolağası Kemal Bey emrinde olarak yedek Teğmen Fehmi ve Halim idaresinde 53 silahlıdan ibaret Kuvay-ı Milliye ve parça parça gelmekte olan gönüllüler.

Akhisar mıntikası: Komutanı Cerkez Ethem, kuvvetleri; 188. Alaydan 30 kişilik bir müfreze, 50 kişilik Kuvay-ı Milliye müfrezesi.

Diğer kuvvetler: 61. Tümenin Bandırma'da bulunan iskelet

507- Hilmi Ergeneli, a.g.m., s.219; Yüzbaşı Kemal, Balıkesir'in faaliyetleri bkz. Türkmen Parlak, a.g.e., C.I. ss.526-529; İsgaller hakkında bkz. Nizamettin Karacabe, a.g.e., ss.100-112

508- T.İ.H. C.II K.1 s.163

halinde iki alaydan (189 ve 190) tertip olunan 200 piyade, bir ağır maknalı tüfek bölüğünden ibaret mürettep tabur; Bir dağ top takımı ile takviye edilerek 14 Haziran 1919 günü Balıkesir'den Soma'ya hareket ettirilen birlik. Yine Bandırma'da teşkil edilen ve Susurluk üzerinden Balıkesir'e gönderilen 100 mevcutlu mürettep piyade taburu.

Bu arada Kolordu'nun Tekirdağ'da bulunan silah ve münimmatı ile muharebe ve sihiye araçları küçük küçük partiler halinde gizlice Bandırma'ya nakledilmekteydi⁵⁰⁹.

Küçük küçük müfrezeler halinde ve çoğu gönüllü milislerden teşekkül edilmiş olan bu kuvvetler normal sevk ve idare çerçevesi içinde henüz savaşacak durumda değillerdi. Bu durumda gerekli düzenlemelerin yapılması ve kuvvetlerin gerektiği gibi oluşturulması meseleleri mevcuttu.

d) BİRİNCİ BALIKESİR KONGRESİ

Bundan sonra Balıkesir'de ve diğer bölgelerde oluşan cephelerin tertibi ve Kuvay-ı Milliye'nin organize edilmesi, bunlara nasıl asker sağlanacağıнын çözümlenmesi gerekiyordu⁵¹⁰. Bu sebeple ilk önce asker meselesinin çözümü doğrultusunda 24/25 Haziran 1919'da Heyet-i Merkeziye yaptığı toplantıda iki reye karşı ekseriyetle şu kararı aldı "Vatanın Yunan'a karşı milletçe müdafaası zımında gönüllü asker sıfatıyla müracaat edeceklerin ale'l itlak kaydı mahzurdan salim olmadığından, ale'laceler lüzumu bulunan ve Giresun'da (Savaştepe) tecemmü edecek olan 400 neferi 4 bölük kumandanına ve heyetine müracaat edecekler

---

509- T.I.H. C.II K.1 ss.163-165; 14.K.K. 15.6.1919'da Harbiye'ye yazdığı şifrede cepheyi takviye için Bandırma'dan 200 askerle dört makineli tüfenk getirttiğini belirterek, askerlerin hareketlerini gördükçe halkın maneviyatının yükseleceğini, hükümet ve basın tarafından bu konuda halkın aydınlatılmasını istemekteydi. Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.54, C.II, Belge 31

510- Celâl Bayar, a.g.e. C.VIII, s.2474; Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.38

meyanında ve merkeze merbut kuranın cesamet ve nüfus ve servetine göre tertip olunacak cedvel mucibince neferat kaydı süretiyle tedarik olunması"⁵¹¹.

Yine aynı gün "308 ve 309 tevellütlerin Kuvay-ı Milliye'ye iştirak ettirilmesi"ni ihtiva eden üç numaralı karar müttefikân alındı.

Heyet-i Merkeziye bundan sonra ittifakla aldığı beş nolu kararıyla da "milis olarak azimet edecek neferatın iaseleri heyetce deruhte edildikten sonra müteehhil olanlara onbeşer ve piyade bekarlara beşer ve suvarilerin hayvanatına yemleri tedarik edildikten sonra nal ve mih ve müteferrika bedeli olarak da beşer ve ihtiyat zabitanından piyade olanlara yirmişer ve süvari olanlara yirmibeşer lira aileleri ve cep harçlıkları olmak üzere itası ve milli kuvvetleriyle tesrik-i mesai eden muvazzaf zabıtanın mülazımlara yedişer ve yüzbaşılara onar lira tütün parası olarak ikramiye verilmesi ve şehid olanların ailelerine maas tahsisi hakkında istihlas-ı vatan husul bulunca hükümetimiz nezdinde teşebbüsatta bulunmakla beraber ikramiye olarak neferata ellişer ve zabitan ailelerine yüzer lira ihdâsı" şeklinde görev alacakların ihtiyaçlarının karşılanması kararlaştırıldı⁵¹².

Bundan sonra alınan bu kararların tatbikata geçirilmesi ve milli kuvvetlerin intizama alınmaları için Balıkesir'de Darül Nafia medresesinde 28 Haziran'da başlayıp 12 Temmuz'da sona eren bir kongre toplandı⁵¹³.

511- Ahmet Aydın Bolak, "Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi'nin Karar Defteri" Milli Mücadele'de Balıkesir, s.69

512- Ahmet Aydın Bolak, a.g.m., ss.70-71; İlhan Tekeli-Selim İlkin, a.g.e., ss.126-127

513-Kâzım Özalp, a.g.e., C.I, s.38. Hıfzı Erim, Ayvalık Tarihi, s.86; Hasan Basri Cantay, a.g.e., s.35; Rahmi Apak, a.g.e., s.116; Osman Saygı, Kuvay-ı Milliye'de Savastepe, İstanbul, 1950, s.10; Burhan Cavit Morkaya, "İzmir'in Romalı", İstanbul, 1931, s.38; T.T. Tetkik Cemiyeti, Tarih IV, Ankara, 1931, s.348

Bu Kongreye Balıkesir ve yöresinin yanı sıra Ayvalık-Soma ve Akhisar'dan da temsilciler katıldı⁵¹⁴.

Kongre neticesinde cephelerdeki kuvvetlerin hangi kazaların yardımıyla beslenecekleri Redd-i İlhak heyetlerinin selahiyet ve bağlantıları, cephelerin takviyesi için hangi kazalar halkının nerelere sevk olunacakları ve cephelerdeki kuvvetlerin mali yönden takviyeleri gibi hususlar tayin ve tespit edildi⁵¹⁵.

Kongre çalışmaları sırasında cephelerin ve kazaların ayrı ayrı temsil edildiği bir Heyet-i Merkeziye kurulması kararlaştırıldı. 9 Temmuz 1919'da kurulan bu Heyet-i Merkeziye Reisliğine ise Kongreye iştirak etmiş olan Hacim Muhittin Bey getirildi⁵¹⁶.

e) BEKİR SAMİ BEY'İN BURSA'YA GELİŞİ

Önceki bölümde, Albay Bekir Sami Bey'in faaliyetlerini sürdürdüğü sırada Kula'da iken 20 Haziran 1919 tarihinde 14.K.K. Yusuf İzzet Paşa'dan Bursa'da 56.Tümenin teşkilatlanması ile meşgul olması emrini aldığı⁵¹⁷, bunun üzerine Bekir Sami Bey'in Bursa'ya gitmek üzere Kula'dan ayrıldığını belirtmiştik.

Nitekim 21 Haziran 1919'da Kula'dan ayrılan Bekir Sami Bey ve beraberindekiler altı günlük bir yolculuktan sonra 27 Haziran 1919'da

514- Kâzım Özalp, *a.g.e.* C.I, s.38

515- Kâzım Özalp, *a.g.e.* C.I, s.38

516- Hacim Muhittin Bey Kongre toplandığından bahsetmemekte, yalnız günlüğünün 9 Temmuz 1919 günü notunda "Bu gün beni Reis-i Umumi yaptılar" demektedir. Hacim Muhittin Çarıklının Hatıralar, s.23; Kâzım Özalp, *a.g.e.* C.I, s.38; Hacim Muhittin Bey (Çarıklı) 1881'de Uşak'ta doğmuş, 1901'de İzmir idadisinden, 1904'te Mekteb-i Mülkiye-i Şahane'den mezun olmuştur. İdarecilikte türlü görevlerde bulunmuştur. Son görevi olan Balıkesir mutasarrıflığından 1 Mart 1919'da alınarak açıkta kalmış ve İstanbul'a gitmiştir. İzmir'in işgali üzerine İstanbul'daki Egeliler tarafından kurulan "Aydın Muavenet-i Hayriye Cemiyeti'nin yönetim kuruluna seçilmiş, fakat doğan anlaşmazlık sebebiyle bir kaç gün sonra istifa etmiştir. Bilahare 11 Haziranda Bandırma'ya gelmiş ve Batı Anadolu'daki teşkilatlanma çalışmalarına katılmıştır. Mahmut Goloğlu, *a.g.e.* C.II, s.47

517- Bununla ilgili belge yukarıda verildi. bkz 412 nolu dipnotu

Bursa'ya ulaştı⁵¹⁸. Bu sırada Bursa'da vali olarak Gümülcineli İsmail Bey⁵¹⁹ bulunuyordu. Osmanlı Devletine baskentlik yapmış olan Bursa ise Saray ve çevresinin emekli üst düzey memurlarının yerleştiği bir eğlence ve dinlenme merkeziydi⁵²⁰.

Gümülcineli İsmail Bey ki kendisi Hürriyet ve İtilâf partisi kurucularındandı. Bursa'ya vali olarak Mart 1919'da atanmıştı. İsmail Bey burada göreve başladıktan sonra ilk icraat olarak İttihat ve

---

518- İlhan Selçuk, a.g.e. 2.Kitap. s.112; Bekir Sami Bey'in bölgeden ayrılışı ile teşkilat bassız kalmıştır. Bu sebeple Ödemiş jandarma tabur kumandanı 21.6.1919'da dakika tehiri caiz değildir ibareli sifre ile 14.K.K.dan "Bekir Sami Bey'in bölgeden ayrılmasıyla teşkilatın bassız kaldığını" belirterek "Kendilerini idare edecek bir zatın derhal gönderilmesini" istedi. Akhisar'da milis kumandanı Ethem Bey'e aynı gün "Soma'da 61.Fırka kumandanlığıyla temasta bulunmanız ve kendilerinden evamir ve talimat-ı lazıme almanız mütemennadır" diye bir sifre emir gönderdi. A.T.A.S.E. Ars. Klasör 320 Dosya 4. Fh.6-2;3

519- Gümülcineli İsmail Bey, Gümülcinede doğmuş hukuk tahsili yapmıştır. İttihat ve Terakki fırkasından Gümülcine milletvekili seçilmiştir. Bir müddet sonra bu fırkadan ayrılarak Ahali Fırkasını kurmuştur. Bilahare 21 Kasım 1909'da kurulan Hürriyet ve İtilâf fırkasına kurucu olmuş ve partinin ikinci başkanlığına seçilmiştir. 15 Haziran 1913 tarihinde suikastla öldürülen Mahmut Sevket Paşa'nın öldürülme olayına adı karışmış ve Divan-ı Harbîi Örfî'de, o sırada Selanik'e kaçmış olduğundan gıyabında idama mahkum olmuştur. İsmail Bey Selanik'te de İttihatçı liderlere karşı mücadelesini sürdürmüştür. Mondros mütarekesinden sonra diğer siyasi sürgünler gibi İstanbul'a dönmüş ve İttihat ve Terakki aleyhtarı basın tarafından "mücahid-i muhterem" olarak karşılanmıştır. İstanbul'a dönen İsmail Bey Damat Ferit Hükümetinde Nazır olmak istemişse de gecimsizliği yüzünden kendisine Nazırlık verilmeyerek Divan-ı Harb-i Örfî Başkanlığı teklif edilmiştir. İsmail Bey'in bunu kabul etmemesi üzerine hem onu susturmak hem de İstanbul'dan uzaklaştırmak gayesiyle 13 Mart 1919'da Bursa Vali vekilliğine atanmıştır. İsmail Bey Bursa'da da Hürriyet ve İtilâf partisi ileri gelenleri olan Bursa Müftüsü Ömer Fevzi ve bir ara Bursa Vali vekilliği yapacak olan Aziz Nuri ile ki bunlar yüzellilikler listesinde yer almıştır işbirliği yaparak taraflı hareket etmiş ve İttihat ve Terakkiden olanlara baskı uygulamıştır. Kuvay-ı Milliye'ye de şiddetli cephe almıştır. Bursa Vali vekilliğinden ayrılmasından sonra Gümülcine'ye gitmiş burada Cemaat-ı İslamiye başkanı olmuştur. Gümülcine'nin Yunanlılarca işgali üzerine Haziran 1920'de tekrar İstanbul'a dönmüş burada Divan-ı Harb-i Örfîce tutuklanmıştır. Bilahare Damat Ferit'in 5. Sadrazamlığı sırasında hapisten çıkmış ve yine Milli Mücadele aleyhindeki çabalarını sürdürmüştür. Zafer sonrasında İngilizlere sığınarak Roma'ya kaçmıştır. Yüzellilikler listesinin 25. sırasında "Gümülcineli İsmail Bey" olarak yer almıştır. Kamil Erdeha, a.g.e. ss.333-337

520- Kamil Erdeha, a.g.e. s.331

ve Terakki partisi yöneticilerini ve yanlılarını tutuklatmıştı. Ayrıca daha sonra Milli Mücadele yanlılarını da Bursa'dan sürmeye ve Milli Mücadele yanlısı yerel basına baskı yapmaya başladı⁵²¹. Tutuklananlar arasında Bursa valiliği yapmış Osman Bey ile Ziya Sakir de vardı. Onun göreve başlamasından sonra Bursa ve civarında Hürriyet ve İtilâf partisinin 72.Şubesi açıldı. Bunun yanında Rum ve Ermenilerin kulüpleri de faaliyetini sürdürüyordu. Bursa'da bir de Fransız birliği bulunmaktaydı.

Izmir işgali üzerine bir ara Hükümete baş vurarak milis teşkilatı kurulmasını başına da kendisinin geçmesini isteyerek Kuvay-ı Milliye düşüncesini ortaya atmışsa da ancak Hükümette bu düşüncesini tasvip görmeyince fikir değiştirerek hareket-i milliye aleyhinde faaliyete başlamıştı⁵²².

Nitekim İzmir'in işgalinden sonra buradan kaçarak gelen 17.Kolordu'nun subayları ve erleri ise çok zor şartlar altında bulunuyorlardı⁵²³. Gümülcineli İsmail Bey jandarma ve polis idarecilerini kendi düşünceleri doğrultusunda baskı aracı olarak kullanıyordu⁵²⁴. Bu arada Bursa çevresinde asayis kalmamış, çeteler köylerde ve kasabalarda soygunlar yapmaktaydı⁵²⁵.

İşte bu ortamda Bekir Sami Bey Bursa'ya geldi. Bu durumda Gümülcineli İsmail Bey ise hem Bekir Sami Bey'in Bursa'ya gelişi hem de yaptığı icraatlardan ötürü ne hükümeti ne partisinin karşı kanadını ne de basını memnun edememesi yüzünden daha Bekir Sami Bey Bursa'ya varmadan Bursa Vali vekilliginden ayrılmak zorunda kaldı⁵²⁶. Bu sebeple olacak

521- Kamil Erdeha, a.g.e., ss.334-335

522- Refik Halid Karay, a.g.e., s.126

523- İlhan Selçuk; a.g.e. 2.Kitap, ss.113-114

524- Nutuk, C.III, vesika 172

525- İlhan Selçuk, a.g.e. 2.Kitap, s.114

526- Kamil Erdeha, Gümülcineli İsmail Bey'in valilikten ayrılış tarihinin İçişleri Bakanlığı vesikalarından 29.6.1919 olarak gösterildiğini belirtmektedir. Kamil Erdeha, a.g.e., s.337; Gümülcineli İsmail Bey,

Bekir Sami Bey'in Bursa'ya gelisinden sonra 30.6.1919'da ona çok ağır sözler içeren bir telgraf gönderdi. Bekir Sami Bey de buna aynı şekilde cevap verdi⁵²⁷.

Bekir Sami Bey Bursa'ya geldiğinde kendisine hitaben yazılmış Mustafa Kemal Paşa imzalı iki sifre telgrafı buldu. Bunlar 22 Haziran 1919 tarihli Amasya Genelgesi ile ilgili telgraflardı⁵²⁸. Bekir Sami Bey henüz Bursa'ya gelmeden önce de Kula'da iken 18 Haziran 1919'da Üçüncü Ordu müfettişi yaver-i Hazret-i Sehriyari Mustafa Kemal imzasıyla Sivas Kongresinin toplanacağını ve bunun sebeplerini bildiren bir telgraf almıştı⁵²⁹.

Hükümetle, Hürriyet ve İtilâf partisinin ters düşmesi Hükümetin devlet örgütü karşısındaki itibar ve nüfuzunu artırmak istemesi ki bu sebeple Dahiliye Nezareti bir genelge çıkartmıştı ve Hükümetin tümüyle partilerüstü siyaset güttüğünü kanıtlamak istemesiydi. İşte bu ortamda Hürriyet ve İtilâf partisi ileri gelenlerinden olan Gümülcineli İsmail Bey görevinden azledildi. Hatta daha sonra hakkında kovuşturma açıldı. Sina Aksin, a.g.e., ss.478-479

527- Telgraftaki ifadeler şöyledir "Gümülcineli İsmail Bey " Bursa'da hain namussuz katil Miralay Bekir Sami Bey'e; Şimdiye kadar döktüğün kanlardan utanmadan Bursa gibi medeni bir şehre geldin ya defol veya başına geleceğe razı ol hain, namussuz adam" demekteydi. Bekir Sami Bey buna "Berayı tedavi Mazhar Osman'a müracaatınızı tavsiye ederim" cevabını verdi. T.T.K.Arş. Bekir Sami Dosyası D.1 30.6.1919 tarihli telgraflar; İlhan Selçuk, a.g.e. 2.Kitap, s.114

528- Telgraflarda gelişmelerden haberdar edilmelerini, Sivas Kongresine murahas tayin edilmesini Rauf Bey'in Aydın Bölgesinden seçilmesini istemekteydi. İlhan Selçuk, a.g.e. 2.Kitap, ss.112-113; T.T.K.Arş. Bekir Sami Dosyası D.1 22.23.6. tarihli belgeler

529- T.T.K.Arş. Bekir Sami Dosyası D.1 18.6.1919 tarihli telgraf Mustafa Kemal Paşa'nın telgrafı "İstikâl-ı millimizi boğan ve inkısam-ı vatan tehlikesini ihzar eden Düvel-i İtilafiyenin icraatı ve Hükümet-i Merkeziyenin esir ve aciz vaziyeti malumunuzdur. Milletın mukadderatını bu mahiyette bir Hükümete teslim etmek mazallah inkıza münakat olmak demektir. Tekmil Anadolu ahalişi istiklâl-i milliye için bastan aşağıya yek vucut bir kitle haline getirilmiş ve bila istisna teknil kumanda heyetleri ve arkadaşlarımız yüksek bir fedakarı ile müstereken ittihazı karar eylemiştir.

Vali ve mutasarrıfların hemen kaffesi de bu halka etrafına alınmıştır. Bu ali hedef için "Müdafa-ı Hukuk-u Milliye ve Redd-i İlhak Cemiyeti" ünvanlı Samili kabul edilmiştir. Anadolu'daki teşkilat kaza ve nahiyelere kadar tevessüh ediyordu. İngiliz himayesinde bu müstakil Kürdistan teşkili hakkındaki İngiliz propogandası ve bunun taraftarını da bertaraf edildi. Kürtler de Türklerle birleşti. Trakya Cemiyeti ve Edirne Vilayeti Müdafa-ı Hukuk-u Milliye Cemiyeti ile de el ele vermek ve Umum

Bekir Sami Bey Bursa'daki telgraflar üzerine Mustafa Kemal Pasa'ya aynı gün yani 27.6.1919'da su cevabı yazdı.

"1- 17.Kolordu kumandanlık vekaletinin nez'ile esasen kumandanı olduğum 56.Fırkanın İzmir'den Mudanya tarikiyle Bursa'ya naklonulmuş olan bakiyetüssüyufunun tanzim ve teskili için emri aldığım andan nihayet 24 saat sonra maksad-ı milliyeyi hayyızı fiile isal edecek vesaiti kafiye... bulamadığımdan fırkamı tanzim ve tensika muvaffak olur isem daha iyi hidemat icrasını kabil gördüğümden 21/6/1919 sabahı Kula'dan Bursa istikametine harekete mecbur oldum. Mamafih Hükümet-i Merke ziye'nin evamir-i muekkedesini telakki ve infaza säyeden memurin-i mülkiyenin aykırı vaziyetine ve mesaimeng el olan bütün mükabil vaziyetlere rağmen teknil Aydın vilayetinin muhtelif mahallerinde bir hareket-i milliyenin başlamasını temin donmuş ve sönmüş ruhların heyecan-ı milli ile kıpırdanması memleketin istihlası için elzem olduğu fikrini her tarafa yaymağa muvaffak oldum.

2- 22 haziran 1919 tarihli iki emirnamelerini bu günkü 27 Haziran 1919 günü Bursa'ya muvasalatla aldım kanaat ve icraatı samilerini vatan ve milletin kuvvet alması için yegane yol olduğuna imanı kavim olduğunu bittabi Zat-ı Devletleri de bilirler. Binaenaleyh bu hususta hemen teşebbüsata başladım. Neticesini arzedeceğim. Aynı zamanda bu hususta doğruca benim yazmaklığıma rağmen Çine'de 57.Fırkaya da emir buyrulmasını muvafık bulurum.

3- Kısa zamanda Fırkamı her türlü gösterilen mümanaat-i

Anadolu ve Trakya Müdafa-ı Hukuk-u Milliye ve Redd-i İlhak Cemiyetlerini tevhid etmek ve Anadolu ve Rumeli umum vilayetinin murahhaslarından mürekkip kuvvetli bir heyet-i merkeziye teskil etmek takarrur etti. Bu heyetin İstanbul'un murakabesinden ve ecnebi devletlerin nüfuz ve tesirinden azade bir mahalde Sivas'da toplanmasına karar verildi.

2- Murahhaslar Ankara tariki ile gelirse Ankara'da Kolordu Kumandanı Pasa'ya ve Samsun tariki ile gelenler Samsun'da mutasarrıf Hamit ve Kolordu kumandanı Miralay Refet Bey'e müracaat edecektir"

resmiyelere rağmen ikmale çalışarak amal-ı milliye'nin tatmini için buraca tevessülü mümkün olan icraatı icraya çalışacağım.

4- Din ve milletimizin istihlası yolunda attığımız büyük adımlarda muvaffak olacağımıza kanım evamir-i samilerinin devamını istihham eylerim⁵³⁰.

Bekir Sami Bey Bursa'ya gelişinden sonra derhal Bursa'da bir ordu otoritesi kurmaya, bitkin, yılgin ve korkmuş halkı canlandırmaya koyuldu. İlk önce Gümülcineli İsmail Bey'in getirdiği sekavet unsurlarını temizlemeye koyuldu. Tevkif edilenler serbest bırakıldı. Bilahare vilayetteki asayissizliği ortadan kaldırmak için sıkı yönetim ilan etti ve merkezde görevli inzibat kuvvetlerini eline aldı. Sürülenlerin de geri dönmelerini sağladı. Daha sonra 56. Fırkanın ihtiyacı olan fertleri ve bunlara diğer maddi ihtiyaçlarını temin etti. Fırkanın tarafsız bir Hükümet kuvveti vaziyetini muhafaza edeceğine, İtilaf mümessileri, mahalli ve merkezi hükümeti ikna etmeyi başardı⁵³¹. Bu faaliyetlerin akabinde Hürriyet ve İtilaf partisi şubelerini kapattı. Ermeni taktik ve tehcir ile ilgili görülerek tutuklanmış olanların tümünü serbest bıraktı ve Tehcir ve Taktik Divan-ı Harbi'nin çalışmalarını durdurdu⁵³². Bu faaliyetler halkın maneviyatını tamamen yükseltti.

Gösterdiği faaliyet neticesinde yavaş yavaş bütün güçler elinde toplamayı başaran Bekir Sami Bey bilahare şehrin Setbaşı mahallesinde sakin Erzurumlu Salih Hoca'nın fırınında bildiriler basarak halkı Milli Mücadeleye çağırmaya başladı⁵³³. Böylece Milli Mücadele

530- Nutuk, C.III. vesika 20

531- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dosyası D.1'de ilgili telgraflar: İlhan Selçuk, a.g.e. 2 Kitap, ss.115-116

532- İlhan Selçuk, a.g.e. 2.Kitap, s.116

533- Mümtaz Sükrü Eğilmez hatıralarında "Manastırlı Mehmet Ali Bey'in (Jandarma kumandanlığından İttihatçı suçlanmasıyla emekliye sevedilmişti) Yeşil caddesinde Karakolun karşısında içinde üç beş cuval tuz ve un bulunan dükkanına karşımızdaki fırını işleten Erzurumlu Salih Hoca (eski

taftaflarlarıyla da iliŒki kurmuŒ oluyordu. Esasında Milli M¼cadele taftaflarını da gizli faaliyet içindeydiler.

Bu arada Bekir Sami Bey'in yaveri Y¼zbaŒı Selahattin milli hareketi destekleyenlerle g¼r¼Œmek üzere İstanbul'a gitti. İstanbul'da Mustahkem mevki kumandanı Miralay Galatalı Sevkett Bey'le g¼r¼Œtü. Daha sonra Galata'da Ömer Abit Hanında Tolalı Süleyman Bey, Sisli'de Albay Kara Vasıf Bey, 10.Kafkas Fırka kumandanı kaymakam Kemalettin Sami, Harbiye Nezareti Dairesi 1.Sube Müdürü BinbaŒı Naim Cevat, Zat-ı İşler Sube Müdürü muavini kaymakam Mustafa ile ayrı ayrı g¼r¼Œtü⁵³⁴. Bunlar İstanbul silahhane ve anbarlarından silah kaçırıp kendilerine ulaŒtıracaklarını, iyi ve seçkin subayları göndereceklerini beyan ettiler. Daha sonra Y¼zbaŒı Selahattin Bekir Aa bölüğüne giderek burada tutuklu bulunan Halil PaŒa'yı ziyaret etti. Bilahere Y¼zbaŒı Selahattin Halil PaŒa'nın arkadaşlarına PaŒa'yı kaçırıp Bursa sınırına kadar ulaŒtırabilirlerse artık bir daha H¼k¼metin ele geçiremeyeceğini bildirdi⁵³⁵. Daha sonra Y¼zbaŒı Selahattin Bursa'ya döndü ve Albay Galatalı Sevkett bey'in verdiği kartı Kız Öğretmen okulu Müdürü Sekibe Hanım'a göndererek onunla g¼r¼Œmeyi temin etti. G¼r¼Œme neticesinde baŒta öğretmenler, sonra öğrenci kızlar ve anneleri olmak üzere oluŒturulacak bir teskilatla istihbarat ve propoganda yapmayı kararlaŒtırdılar bu yönde gerekli düzenlemeler yapıldı⁵³⁶.

Bu çalışmalar semeresini verdi. Bir müddet sonra Müdafa-ı

Erzurum mebusu) ve Bursa'nın bir çok aydın kişileri gelirlerdi. Redd-i İlhak ve Müdafa-ı Hukuk işleri hep bu dükkanda ve d¼kkanın arkasındaki bakımsız bahçede g¼r¼Œ¼l¼yor, planlanıyor, kararlar alınarak uygulamasına geçiliyordu" demektedir. İhsan İlgar, a.g.e., s.19

534- Adı geçen bu kişiler Karakol Cemiyeti yöneticileri ve üyeleridir. Demekki Karakol Cemiyeti Bursa'da faaliyet göstermeye çalışmaktadır. Hüsamettin Ertürk, a.g.e., ss.65-66

535- Süleyman Bey, Milli Mücadelede bir kaza sonucu öldü. Kara Vasıf, meşhur Karakol Cemiyeti Başkanı Vasıf (Kara) Kemalettin Sami bilahere Berlin Sefiri BinbaŒı Naim Cevat, BinbaŒılıktan emekli kaymakam Mustafa, Mustafa Muğlalı PaŒa; İlhan Selçuk, a.g.e. 2.Kitap, s.117

536- İlhan Selçuk, a.g.e. 2.Kitap, s.118

Hukuk Cemiyeti kurulması ve tüm bölgede egemen olması sağlandı. Merkezde Müdafa-ı Hukuk binası olarak Sıtma Mücadele Başkanlığı binasının üstündeki daire hazırlandı. Bilahere Mümtaz Sükrü Bey yanında hapisshaneden çıkarılan ve ücretle tutulan on kişi verilerek teşkilatı genişletmek gayesi ile köylerle ilişki kurmakla görevlendirildi. Mümtaz Sükrü Bey Çekirge'den Apolyont gölüne kadar olan köylerde 20 gün doluşarak milli teşkilatı kurmayı başardı. Bilahere kurulan tüm Kuvay-ı Milliye teşkilatı komutanlığına Mehmet Ali Bey getirildi. Salih Hoca da muhasebe ve vezne işlerini eline aldı⁵³⁷

D) TEŞKİLATLANMAYA KARŞI İSTANBUL HÜKÜMETİ'NİN TAVRI -KUVAY-I MİLLİYE'NİN YAPISI VE BÖLGEDEKİ CEPHELERİ

a) ANADOLU'DAKİ TEŞKİLATLANMA VE KUVAY-I MİLLİYE'YE KARŞI HÜKÜMETİN TAVRI

Osmanlı Hükümeti Yunan işgalinin, İzmir'in işgaliyle sınırlı kalmayıp İngilizlerin önderliğinde tezgahlanan bir hile ile sınırı belirsiz istilaya dönüşmesi karşısında buraları Yunanlılara bırakılmayacağını göstermek ve ispatlamak gayesiyle direniş hareketlerini bir süre destekledi⁵³⁸. Damat Ferit Paşa Hükümeti 1 Haziran 1919'da gazetelere gönderdiği tebliğden direnişi tamamiyle tasvip ettiği belli olmaktadır⁵³⁹. Ancak Hükümet sadece Yunanlılara karşı direnişi desteklemekteydi⁵⁴⁰.

Diğer taraftan Anadolu'daki bölgelerin konferans kararına aykırı olarak işgal edildiği gerekçesiyle desteklenen direnişin de sadece savunmaya yönelik olmasını ve kendi denetimleri dışına çıkmaması için öz savunma sınırlarını aşmaması, bağımsız teşkilatlarını meydana

537- İhsan Ilgar, *a.g.e.*, ss.20-22

538- Doğu Ergil, *Milli Mücadele'nin Sosyal Tarihi*, Ankara, 1981, s.68; Sina Aksin, *a.g.e.*, s.379

539- Ömer Sami Cosar, *a.g.gazete*, No.17

540- B.A.B.E.O. Umumi No:343730 14 Temmuz 1919

getirmemesini istemekteydi. Ayrıca hareketin ordu hareketi gibi görünüp itilaf Devletleri'nin hedefi haline gelmemek için direnişin askeri bir kişilik kazanmasını da istememekteydi⁵⁴¹.

Bu sırada bunları ortaya koyan gelişmeler de mevcuttu. Nitekim bir grup işgale karşı Anadolu'ya geçerek teşkilatlanma çalışmalarına başlamışlardı⁵⁴². Müdafa-ı Hukuk Cemiyetleri de direniş hareketlerini oluşturmaya çalışmaktaydılar⁵⁴³. Esasında gelişmeler Hükümetin kontrolünden çıkmış gibiydi. Nitekim Hükümet direnişi destekler tavır almasına karşın Damat Ferit 1 yada 2 Haziran 1919'da Ryan'la yaptığı bir görüşme sırasında bu endişe ile olacak İstanbul'dan yedek subaylar ve benzeri gibi sarkıncalı kimselerin Anadolu'ya gitmelerine engel olmanın çok önemli olduğunu, bunların karışıklıkların çıkmasına yol açabileceklerini söylüyordu⁵⁴⁴.

Bu bakımdan bir müddet sonra hiç olmazsa Hükümetteki bir kanadın direnişe karşı tavrı değişti ve direnişi sınırlandırmaya en

541- Sina Aksin, *a.g.e.*, s.384

542- Calthorpe 8 Haziran 1919 tarihli raporunda "muhtelif Türk subaylarının Yunanlılara karşı muhalefet cephesi kurmak üzere İstanbul'u terkettiğini" belirtiyor. Gothard Jaeshke, *a.g.e.*, s.86; Eric Jan Zurcher: "Direniş hareketlerinin Çanakkale savaşlarında düşünülüp planlandığı ancak Çanakkale zaferi nedeniyle ertelendiği, Mondros'tan sonra bu planın tekrar ele alındığını belirterek, bu planda Anadolu'da direniş hareketleri oluşturmak olduğu, direniş hareketi oluşturanların subaylar ve Teşkilat-ı Mahsusa'nın eski elemanları olduğu belirtmektedir. Bkz. Eric Jan Zurcher, *Milli Mücadele'de İttihatçılık*, İstanbul, 1987, ss.127-191; Yine Cemal Kutay da 1917'lerde Harbiye Nezaretinde ihtimal yenilgi ve Anadolu'nun işgaline karşı detaylı direniş hareketi planlarının hazırlandığını ancak savaş dönemleri bir anda gelen mütareke üzerine tam olarak neticelendirilemediğini beyan ediyor. Bkz. Cemal Kutay, *Milli Mücadele'de Öncekiler ve Sonrakiler*, İstanbul, 1963, ss.8-25

543- İlhan Tekeli-Selim Ilkin, *a.g.e.*, s.75

544- Sina Aksin, *a.g.e.*, s.384; İzmir işgali üzerine Harbiye Nezaretinde, Mustafa Kemal Paşa, Cevat Paşa (Çobanlı) ve Fevzi Paşa (Çakmak) aralarında yaptığı konuşmada gizlice etkinliğe geçmeyi kararlaştırmışlar ve *bunun* için özel bir şifre ile haberleşmeyi planlamışlardı. Aldıkları kararlar şunlardı, "Anadolu'da bir milli idare vücuda getirilmesi, Kuvay-ı Milliye teşkilatı, silahların teslim edilmemesi ve mukabil taarruza geçilmesi" bkz. Hüsamettin Ertürk, *a.g.e.*, s.179 ve 244 de Fevzi Çakmak'ın dipnot açıklamaları; Gothard Jaeshke, *a.g.e.*, s.118; Süleyman Külce, *Marşal Fevzi Çakmak*, İstanbul, 1953, s.108

azından kendi kontrolleri altına almaya çalıştı.

Diğer taraftan 8 Haziran 1919 tarihinden itibaren de İngilizler Mustafa Kemal'e karşı tavır aldılar ve onun geri çağırılması için Hükümete başvurular⁵⁴⁵.

Yine 8 Haziran 1919'da Ali Kemal Bey de Damat Ferit'in İngilizlerle yaptığı beyanata benzer seyler söyledi. Ayrıca dahile gidecek Heathcote Smith'in bir heyetle gitmesini ve bulunduğu yerlerde asayisten ve sükunetten yana öğütlerde bulunmasını istedi⁵⁴⁶. Nitekim Batı Anadolu'daki hareketi kontrol altına almak ve aynı zamanda Osmanlıcılık politikasına uygun olarak faaliyet gösterecek bir heyet hazırladı. Bu heyet Yunan iş-gallerinin yapıldığı ve Paris Barış Konferansına İstanbul Hükümeti heyetinin gittiği bir sırada oluşturulmaktaydı. İngiltere Sefarethanesi ile Hükümet-i Merkeziye mümessillerinden oluşan bu heyet "emval-ı metruke işlerini islah ve hristiyan anasının şikayetlerini dinleyerek haklarını iade ve ihkak ve hatta mahkum ve mevkuf hristiyanları hapisane ve tevkifhanelerden ihrac ve tahliye gibi icra selahiyetine de haiz" bir heyetti. Bu heyet bilahere İstanbul'dan Bandırma'ya geldi. Bu sırada Ayvalık cephesi ve diğer cephelerde hareket sürüyordu. Heyette mülkiye müfettişlerinden Nedim Bey de vardı. Nedim Bey heyete İstanbul'dan bilhassa iltihak ettirilmişti. Nedim Bey heyetle beraber gittiği yerlerde "Hükümet-i Merkeziye'nin ve Dahiliye Nezaretinin müdafaya taraf-tar olduğunu ve hatta bu cihet-i makam-ı livaya süret-i mahsusada iblag selahiyetini de haiz bulunduğunu suret-i resmiyede müdafî kuvvetlerin dağıtılması hakkında emirler verilmekte ise de gayenin her halde müdafada devam ile istihsal edileceğini suret-i hususiyede bilinmesi lazım geleceğini" Nezaret makamının ifadesine atfen propoganda

545- Sina Aksin, a.g.e., s.347

546- Deeds buna karşılık heyet halinde gitmeyeceğini, bunun bir teftiş gezisi olduğunu fakat Türk görevlileri halka bu yönde öğüt verirken hazır bulunacağını söyledi. Sina Aksin, a.g.e., s.385

etmekteydi. Elinde 11 Haziran 1919'Bab-ı Ali'den mutasarrıflığa çekilen Ali Kemal imzalı "İşgal hususunda Mülkiye Müfettişi Nedim Bey'le istişare ediniz" mealinde açık telgraf da vardı⁵⁴⁷.

Diğer taraftan Balıkesir ve yöresinde teşkilatlanma faaliyetlerinin yapıldığını, Kongre toplanacağını, bu Kongrede bir çok milli meselelerin tetkik edileceğini haber alan İstanbul Hükümeti Dahiliye Nazırı Ali Kemal vasıtasıyla Balıkesir mutasarrıfı Hilmi Bey'e siddetli tebligatlarda bulunmaktaydı⁵⁴⁸. Tebligatlarda bu faaliyetlerin durdurulması ve faaliyetlere katılanların hatta Kongreye istirak edeceklerin tevkif edilmesi istenmekteydi. Ancak mutasarrıfın bu tevkifi gerçekleştirmeye imkanı olmadığı gibi zaten o da bizzat bu işlerin içinde çalışmaktaydı⁵⁴⁹

Hükümetin bu girişimleri bir netice vermeyip Kuvay-ı Milliye hareketi üzerinde etkili olmayınca, Ali Kemal'in Enver Paşa'nın Balıkesir sancağında bıraktığı ve şimdi güya Yunan ilerlemesine fakat esasında İttihatçılığın dirilmesi ve Hükümete karşı hareket olarak değerlendirildiği⁵⁵⁰ gelişmelere mani olmak ve Anadolu'da kontrolü elde

547- Hilmi Bey'in ifadesine göre, Nedim Bey'in İstanbul'dan memurin gelmesi ve sıfat-ı resmîyeyi haiz bulunması halkın maneviyatı üzerinde olumlu tesirler yaptı ve ikna edici oldu. Heyet 27 Haziran 1917'de Balıkesir'e geldi. Heyet azasından Wilson isimindeki İngiliz, Ayvalık İngiliz mümessili Hatkinson'un aksine olarak Harekt-i Milliye'ye karşı daha sempatik görünmekteydi. Hilmi Ergeneli, a.g.m., ss.223-224. Bu heyette Maliye müfettişi Muvaffak Bey de bulunmaktaydı. Hacim Muhittin Carıklı'nın Kuvay-ı Milliye Hatıraları, s.21

548- Kâzım Özalp, a.g.e., C.I, s.39

549- 18.6.1919 tarihli telgrafta Ali Kemal, "Bu gaflete safdilan ne bir vatanperverlik saikasıyla düşenleri nasihatlarla ikaz ediniz. Olmazsa cebren yola getiriniz. Eskidenberi melfuf oldukları için Saika-i menfaatle bu yolu tutanlara karşı insafsızca davranınız. Hüküm-ü kanunu var kuvvetiyle kullanınız. Hatta icap ederse idare-i örfiyenin ahkâmını tatbik ederek böyleleri tahtelhız payitahta gönderiniz" demekteydi. Telgrafın tam metni için bkz. Hilmi Ergeneli, a.g.m., ss.228-229; Kâzım Özalp, a.g.e., C.I, ss.39-41

550- Nazıra göre, Ayvalık ve Balıkesir civarında, Edremit ile Burhaniye gibi merkezlerde Yunanlılara karşı koymak için güçlü ve örgütlü bir hareket vardı. Bu hareket ilhamını Harbiye Nezaretinden ve özellikle Cevat Paşa'dan alıyordu. Bu yüzden askeri teşkilatı milli direnişi bastırmak için kullanmak imkansızdı. Sina Aksin, a.g.e., ss.385-387

tutmak gayesiyle Elazığ'a Ali Galip'in vali olarak atandığı sıralarda, Balıkesir mutasarrıflığına da 15 Haziran 1919'da Hilmi Bey'in yerine becayiş yoluyla o sıralarda İzmit mutasarrıfı olan ve burada Hükümete göre dikkate değer faaliyet gösteren Ahmet Anzavur atandı⁵⁵¹. Bu atama ile Ahmet Anzavur'un Manyas ve havalisindeki nüfuzundan istifade edilmek ve daha önce umum jandarma kumandanlığınca serbest bırakılmış olan ve hatta silahlı gezmelerine müsaade edilerek kuvve-i zabıtaya muavenet namıyla aylığa bağlanan eskiya-ı müstemeneyi müdafa teşkilatının aleyhine kullanabilmek, böylece bölgede kontrol ele geçirilmek istenmekteydi⁵⁵².

Bu arada Hükümet 16 Haziran 1919'da Kuvay-ı Milliye'nin telgraf haberleşmesini yasakladı. 17 Haziran 1919'da Ali Kemal vilayetlere Osmanlı Hükümetinin bu günlerde harbe tutuşamayacağını ancak durumun siyaseten müdafa edileceğini bildiren bir genelge yayınladı⁵⁵³. Arkasından 18 Haziran 1919'da genel olarak Kuvay-ı Milliye hareketini yasaklayan genelge yayınladı⁵⁵⁴.

Diğer taraftan Harbiye Nezareti (Şevket Turgut Paşa) Redd-i ilhak gibi milli hareketleri destekliyor fakat bu hareketin askeri birliklerin kontrolü altında olmasını istiyordu⁵⁵⁵. Ancak Nezaret de 19 Haziran 1919'da 14.K.K. gönderdiği emir de "Kuvay-ı Milliye'nin Yunanlılara karşı giriştiği harekâtın barış müzakerelerine zarar vereceği için engellenmesi lazımdır" denmekteydi⁵⁵⁶.

551- T.V. 19.6.1335 No.3579 ikinci sınıf maasla atanmıştır.

552- Hilmi Ergeneli. a.g.m.. s.225; Ancak Ahmet Anzavur Balıkesir'e girememiş. Balıkesir'e girmek için Manyas civarına adam toplamaya gitmiştir.

553- Tayyip Gökbilgin. a.g.e. C.I. s.143

554- Sina Aksin. a.g.e.. s.388

555- Harbiye Nezareti, Sadaret makamına 15 Haziran 1919'da gönderdiği şifrede Yunan işgalini milli kuvvetlerle karşılamak icap ettiğini belirtiyor böylece arkadan gelen kuşaklara sorumlu kalmayalım diyordu. H.T.V.D. S.4 Belge No.84

556- H.T.V.D. S.6 Belge No.116

Bu arada İtilaf Devletlerinin Yunanlılar için tanıdıkları işgal sahasının dışında bile karışıklıklar çıktığı takdirde Yunanlıların o bölgeyi de işgal edebileceklerini ve bunun takdirini İngilizlere bıraktıklarını bildirmeleri ile buna benzer diğer tavırları, Hükümetin sabrını da tüketti⁵⁵⁷. Nitekim 21 Haziran 1919'da mesele Meclis-i Vükela'da görüşülerek önemli bir karar alınmasına sebep oldu⁵⁵⁸. Heyet-i Vükela'nın aldığı bu 428 nolu kararın 3.maddesi "Konferans kararının hilafına işgale kalkısıldığı yerlerde mukavemet edilmesi, terk-i mevki edilmemesi, mukavemet gücü az ise alakadar-ül imkan teması kaybetmeden ve silah ve cephaneyi terketmeden geri çekilmesi" şeklindeydi. Ancak Harbiye Nezareti İtilaf Devletlerinin herhangi bir Türk şehir veya kasabasını işgaline karşı askeri birliklerin müessir tedbir alma imkanı bulunmadığını belirterek, kararın bir kere daha görüşülmesi teklifinde bulundu⁵⁵⁹. Esasında Harbiye Nezareti biraz kapalı yazılmış olan bu maddeyi yanlış anlamış bulunmaktaydı. Yapılan itiraz Sadaretçe hoş karşılanmadı ve eski fikirde ısrar ederek ilgili madde "...Yunan askeri konferans tarafından, karara iktiran etmeyen havalıye tecavüz ettiği takdirde kuvve-i askeriyemiz hemen terk-i mevki etmeyerek alakadar-ül imkan müdafada bulunması" şeklinde açıklanarak tekrar bildirildi⁵⁶⁰.

Diğer taraftan aynı tarihli kararda Anadolu'da hususi bir teşkilat kurulmasının ve halktan yardım isteginde bulunulmasının doğru olmadığı bu şekilde hareketlere askeriye ve mülkiye tarafından meydan verilmemesi hükmü de bulunmaktaydı.

Nitekim Harbiye nazırı Şevket Turgut Paşa aynı tarihte yani 21 Haziran 1919'da komutanlara bir şifre ile "Kuvay-ı Milliye'nin harekâtı

557- Salahattin Tansel, *a.g.e.* C.I. ss.291-292

558- H.T.V.D. S.1 Belge No.23

559- H.T.V.D. S.1 Belge No.24; B.A.B.E.O. Umumi No:343730 8 Temmuz 1919

560- H.T.V.D. S.3 belge No.40; B.A.B.E.O. Umumi No:343730 14 Temmuz 1919

sırf Yunan askerine ve Yunanlılarla bilfiil silahla müstereken hareket eden asi unsura münhasır kalmalı ve fakat zinhar ve zinhar köylerde oturan sakin ve fiilen ve bedenen Yunanlılarla iştiraki olmayan Rum unsuruna karşı bir harekâtı hasmanede bulunulmamalıdır. Bu hususta ufak bir yanlışlık menfaat namına akıtılan kanların heder olarak aleyhimize bir cereyan tevliid edeceğine şüphe yoktur. Bu esasın Kuvay-ı Milliye nezdinde her gün tekrar ve tekrar vaaz ve nasihat ile en asi ve buhranlı devirlerde bile unutamıyacakları sürette dimağlarına yerleştirilmesi ve hareketlerinin ciddiyetle takip ve kontrol edilmesi"ni istedi⁵⁶¹.

Esasında Hükümet İzmir işgaliyle sınırlı kalmayıp genişlemeye başlayan Yunanlılara karşı direnişi Paris Barış Konferansında bir siyasi malzeme olarak kullanmak niyetindeydi⁵⁶². Nitekim Damat Ferit 23 Haziran 1919'da Paris'te vermiş olduğu bir notada "hiç bir hükümet halkın iradesine karşı gelemez. Vilayetlerde kurulmuş olan büyük sayıda vatanperver komitelerinin numayişlerinden ve İstanbul'da akd edilen mitinglerden yalnız tek ve değışmez bir düşünce ortaya çıkmaktadır. Birlik ve istiklâl" diyecektir⁵⁶³.

Buna mukabil Paris Barış Konferansına heyet gönderen Osmanlıcılık politikası izleyen Hükümet, ülkede bir karışıklığın çıktığı gibi görüntünün, politika aleyhine bir gelişme olarak düşünmekte ve görmekteydi. Bu bakımdan 21 Haziran kararından sonra Hükümet 22/23 Haziran 1919'da Ali Kemal ve Harbiye Nezareti vasıtasıyla bu tutumu anlatan şifre telgrafı ilgililere gönderdi. Telgrafta "müzakerat-ı sulhiye'ye başlandığı ve vaziyet-i umumiye lehimizde bir cereyan almağa yüz tuttuğu şu zamanda harekât ve teskilat-ı milliye'nin devamı memleket ve milletimiz için hüsn-ü akibet vermeyeceği zat-ı alilerince de malüm

561- Kâzım özalp, a.g.e. C.II. Belge No.41

562- Doğu Ergil, a.g.e., s.68

563- Gothard Jaeshke, a.g.e., s.132

bulduğundan, esasen ordu ile hiç bir alakası olmayan bu gibi teşkilatın vesayayı saibe ile önüne geçilmesini rica ve hükümetin bu arzusunun mevki-i fiile kormuş bulunduğuna dair hemen vurud edecek cevap ve mütalalarını-za intizar eylerim" denmekteydi⁵⁶⁴.

Aynı zanda 23 Haziran 1919'da Meclis-i Vükela, daha önce çağrıldığı halde gelmediği ve ahaliyi Hükümete karşı tahrike teşebbüs ettiği gerekcesiyle Mustafa Kemal'i azlederek yerine Hursit Paşa'yı atadı. Ayrıca bu durumu ve Mustafa Kemal'in, bundan sonra tebligatlarının resmi mahiyeti haiz olmadığını Dahiliye Nezaretince ilgili birimlere açıklanması istendi. Dahiliye Nazırı Ali Kemal de bu durumu bir yazı ile vilayetlere duyurdu⁵⁶⁵. Ancak alınan azil kararını Harbiye Nazırı Sevket Turgut Paşa uygulamak üzere henüz Bab-ı Ali'ye göndermediğinden azille ilgili formalite tamamlanamadı. Bu durumda Sadaret de azil keyfiyetini yürürlüğe koymadı⁵⁶⁶. Bu gelişme Ali Kemal Bey'i güç durumda bıraktı.

564- Kâzım Özalp, a.g.e., C.II, Belge No.44: 14.K.K. verdiği cevapta "2-Başlamış olan müzakareti sülhiyede vaziyet-i umumiyenin lehimizde bir cereyan almağa yüz tuttuğu hakkındaki tefsiratı samidir. Mucibi hamd ve şükrandır ve bu cereyanı mesudu vücuda getirmeğe muvaffak olan Hükümet-i hazıramızı tebciil ederek menaf-i vatan ve milleti temine matuf olacağından bütün mevcudiyetimle zahir olmayı en mühim bir vazife addederim. Binaenaleyh esasen ordunun hiç bir alakası olmamakla bereaber teşkilat ve harekât-ı milliye'nin taraf-ı acizlerinden de vesayay-ı muessire ile önüne geçilmesi hakkındaki arzuya Hükümeti derakâp mevki-i fiile koymuş olduğu kemal-i itaat ile arz eyler ve ancak pek samimi ve ceht olan bu teşebbüsâtının tamamen semeradar olması ve saniyen düçar-ı halel olmaması için Yunan kıtaat-ı askeriyesinin de derakâp tatili ve tevkifi ile beraber taht-ı isgallerinde bulunan menatıka, İzmir, Menemen ve Bergama vesair mevkide olduğu gibi ahalinin hissiyatını gayr-ı kabili zabt bir surette tehyic ve tahrik edecek cinayetin men-i tekerrürü ve vaki cinayet müsebbiblerinin şediden tecziyeleri ve zararların tazmini esbab-ı fiiliyesinin temini ve bu babda efkâr-ı umumiyede kanaatbahş olacak teminatın ita ve fiilen ihzarı lüzumunu da bir mütâala-ı mahsusa olarak arz ederim efendim" demekteydi. Yine 23.6.1919'da 61.Fırka kumandan vekili Yarbay Recep de "Harbiye Nezareti emrinin yerine getirileceğini ancak milli arzunun önüne geçmenin de aksi tesir yapacağını" belirtti. 172. Alay kumandanı Ali Bey de 24.6.1919 da aynı mealde cevap verdi.Kâzım Özalp, a.g.e., C.I, s.32; Belge No.45,46,47

565- Tayyip Gökbilgin, a.g.e., C.I, ss.144-145; Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.72

566- Refik Halit Karay, a.g.e., s.138

Buna mukabil inandıklarını yapmaya devam etti⁵⁶⁷. Nitekim 26 Haziran 1919'da yayınladığı baska beyanname ile "Ordu müfettişleri bu seferberliği hazırlamaya kalkışırken düşünmüyorlar ki, teslihat ve techizat son derece mahdut ve mütareke ahkamı ile elimiz ayakımız bağlıdır. Biz bu gün Yunan ve İtalyan ve herhangi bir devletle olursa olsun harbe giremeyiz. Girersek hemen halkımızı ezdirir hem de donanmamızı siyaseten kaybederiz" dedikten sonra bunların eski idareyi diriltmeye (İttihat ve Terakki) çalıştıklarını belirterek "Bu fesatların önünü almak için ne yapmak lazımsa yapınız. Ahali-i masümeysi ikaz ediniz" diyerek mülkiyeyi bunlara karşı harekete geçirmek istedi⁵⁶⁸.

Bu genelge üzerine Hükümette karışıklık çıktı. Bir kısım üyeler Ali Kemal'e karşı şiddetli tepki gösterdiler. Özellikle Sevket Turgut Paşa'nın şiddetli bir şekilde muhalefet ve hucumlarına maruz kaldı. Nihayet aynı gün, 26 Haziran 1919'da Ali Kemal görevinden istifa etti⁵⁶⁹. Bilahare de Harbiye Nazırı Sevket Turgut Paşa'da 29.6.1919 günü istifa etti ve yerine Milli harekete karşı olan Ali Ferit Paşa getirildi⁵⁷⁰.

Bu arada Sevket Turgut Paşa istifa etmeden önce 28 Haziran 1919'da "Hükümet-i Seniye ve ahali-i islamiye gerek Yunanlılar ve gerekse ahali-i hristiyanıyeyi gayri sadıka ile sair tarafından yapılan teadiyata dair müspet malümeta ve fotoğraflara lüzum vardır. Binaenaleyh bu babda mukni ve vazih raporlarınıza intizar ederim" şifresini yayınladı⁵⁷¹.

567- Salahattin Tansel, a.g.e. C.I. s.21

568- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., ss.79-81

569- Nutuk, C.I, s.36; Mazhar Müfit Kansu, a.g.e. C.I, s.146; Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.83; Refik Halit Karay, a.g.e., s.140

570- T.V. No.3588; T.I.H. C.II K.1 s.192; Sina Aksın, a.g.e., s.352; Birliklere şu telgrafı çekmiştir, "Hasbelicab vazifemdem çekiliyorum. Su buhranı tarihte silah arkadaşlarım tarafından görmüş olduğum muavenet ve tehvid-ü mesaie bilhassa teşekkür ve aynı muaveneti vatanperveranemin halefi bi-dirig (esirgenmeyen) edileceğine kanaat-ı katiye ile arz-ı veda ederim", T.T.K.Ars. Bekir Sami Dosyası D.1 29.6.1335 şifre

571- T.T.K.Ars. Bekir Sami Dosyası D.1 28.6.1335 şifre

Yerine geçen Ali Ferit Paşa ise 8 Temmuz 1919'da daha önce 21 Haziran 1919'da alınan ancak Harbiyece tekrar görüşülmesi istenen üstteki kararın Heyet-i Vükelaca tekrar gözden geçirilmesini isteyerek şu mütealada bulundu. "Nezaret-i acizi ordunun bu günkü mevcut ve haliya-i mütareke bulduğumuz Duvel-i İtilafiye-i muazzamaya karşı hiç bir şey yapmamak aczinde bulunduğu kanaatindedir. Herhangi bir mahali işgal eyliyecek İtilafevne karşı askerle mukabele feshi mütareke ve ilan-ı muhaseme demek olacaktır. Ordu hal-ı muhasemede büyük devletlere karşı bir şey yapmak ikdidarında bulunmadığından fesh-i mütarekeye sebebiyet vermemegi bir vecibe olarak telakki ediyor. Binaenaaleyh Hükümet-i Merkeziye'nin haberi olmaksızın itilafevnce bir mahallin işgali karşısında mukavemet için verilen kararı Nezaret-i acizi muzir ve gayr-ı kabil-i tatbik buluyor ve bu kararın bir kere daha nazar-ı tetkikten geçirilmesini istirham ediyor. Gerçi memleketin muhtelif aksamından bila sebep ecnebi askerleri görmek gayr-ı kabil-i tahammül bir hal ise de bunun önüne siyaseten geçmek lazımdır. Mütarekenamede böyle salmeüsellem memleketin her istenilen tarafını hiç bir kimseye haber vermeksizin işgal olunacağına dair bir kayıt yoktur. Bu işgallerin vukubulduğu mahallerde bol para ve vasi propoganda ile cahil olan efkar-ı umumiye o derecede zehirlenmektedir ki bunun akibeti her halde iyi neticelenmeyecektir. Bugün Antalya'dan Konya'ya kadar tevsii eyleyen İtalyan işgali altındaki mıntıkada meskün müslüman ve Türk halktaki tahavvül-ü azimi görmek kadar elim ne tasavvur olunabilir. Yarın Samsun ve dahile doğru vukubulacak bir işgalde aynı mahiyette netice verecektir. Elyevm devlet her tarafına kurt hucum etmiş bir ağaç halinde bulunuyor. Bunların dahilinde seri tahribatı bu ağacı birden bire kurutuverecektir. Bu tahribatin önüne kuvvetle gececek bir halde değiliz. Bunun siyaset ilacıyla tedavisini arz ve istirham eylerim"⁵⁷².

572- B.A.B.E.O. Umumi No:343730 8 Temmuz 1919

Bunun üzerine Sadaret "Meclis-i Vükelanın siyemine Harbiye Nezareti tarafından nazar-ı dikkati celbe ihtiyacı olmadığını" belirterek "Kuvay-ı Mütelife tarafından menatik-ı muhtelifiye asker ihracı takdirinde Kuvay-ı askeriye-i Osmaniye'nin müdafaası keyfiyeti ise Yunan tecavüzüne karşı ittihaz olunmuş bir karar olup müdafaanın şekli de Yunan askeri konferans tarafından karara iktıran etmeyen havaliye tecavüz ettiği takdirde kuvve-i askeriyemiz hemen terk-i mevki etmeyerek alakadar-ül imkan müdafaada bulunması ve mükabil kuvveti addeden faik ise teması kaybetmemek ve esliha ve cephanesini mütesahbenricat etmekten ibaret idi" şeklinde mesele açıklandıktan sonra gerekli siyasi girişimlerde de *bulunulduğunu* ifade etti⁵⁷³.

Yukarıda mütalaada görüldüğü gibi yeni Harbiye Nazırı Milli harekete karşı bir tutum içindeydi. Bu *durumda* Kuvay-ı Milliye'nin mahallinden sevk ve idaresi daha bir ehemmiyet kazanıyordu.

b) KUVAY-I MILLIYE'NİN YAPISI VE KUVAY-I MILLIYE TALİMATNAMESİ

Yukarıdaki bölümlerde milli kuvvetlerin oluşturulması için bölgede yapılan çalışma ve faaliyetler anlatıldı. Bu şekilde milli kuvvetlerin oluşturulması ise şu plan ve program çerçevesinde yapılmaktaydı. 1- Hükümetle resmen ilgisi olmayacak fakat milli bir sıfat ve selahiyet taşıyacak bir gayr-ı resmi kuvvetin meydana çıkartılması. Bu kuvvetlerin el altından ordunun silah ve cephanesiyle donatılması. Bunların yanında ordu birliklerinin askeri sıfatını değiştirecek subayları aralarına sokarak bu kuvvetlerin düzene sokulup, ordu komutanlıklarının gizli ve maskeli sevk ve idaresi altında hareket ettirilmesi. 2- Ordunun nizamiye kuvvetlerinin de bu milli kuvvetleri

beraber o kuvvetin maskesi altında direnislere istirak ettirilmesi⁵⁷⁴,

Kuvay-ı Milliye'yi örgütleyenler genelde terhis edilmiş olan Osmanlı birliklerinin subayları. İzmir işgalinden sonra içerilere çekilip direnişe karar veren subaylar ile İT^{*} yönetimi döneminde tayin edilen ve milliyetçi ideolojiyi benimsemiş olan kaymakamlarla mutasarrıflar ve İT^{*} yönetiminde yer almış Ermeni tehciri dolayısıyla yada savaş suçlusu olarak suçlanıp tutuklanma ihtimali bulunan yöneticilerdi⁵⁷⁵.

Önceki bölümlerde anlatıldığı gibi milli kuvvetler genelde önce halkın üzerinde söz sahibi olan unsurları ikna ederek oluşturuldu. Bilahare bunları mücadeleye kazandırdıktan sonra da bunların vasıtasıyla bütün milleti mücadeleye sevk etmek planlandı⁵⁷⁶. Böylece hudut ve istiklâlin muhafazası için Anadolu'nun batısında ve güneyinde oluşturulan⁵⁷⁷ Kuvay-ı Milliye umumi olarak mahalli teşkilatla idare edilmekteydi. Nitekim milli kuvvetler Müdafa-ı Hukuk Cemiyetinin Heyet-i İdare ve Heyet-i Merkeziyeleri tarafından teşkil olunmaktaydı. Milli kuvvetler sabit ve seyyar olmak üzere iki türlü idi. Bunlardan seyyar kuvvetler, silah altında vazife gören efraddan maada bütün milletin fertlerinin eli silah tutan gençlerinden teşkil olundu. Milli kuvvetler yalnız kendi mıntıkalarında değil icap eden diğer mıntikalara da geçmekte idiler. Sabit kuvvetler ise seyyar kuvvetleri teşkil edenlerin madasından teşekkül etmekteydi. Bunlar her türlü sarta karşı müdafa

574- Bu şekilde hareket edilmesiyle Hükümeti mütareke hükümleri gereğince İtilaflara karşı mesul ve müşkül mevkie sokmamak düşüncesi, aynı zamanda mukavemet aleyhtarı propogandanın tesiriyle ve halkın askeriyeye karşı soğuk tutumu ile firarlar sebebiyle askeri birliklerin kuvvetlerinin oldukça azalmış olması etkendi. M.Sefik Aker, a.g.e. C.I. s.5 ve 96-98

575- Doğu Ergil, a.g.e., ss.88-90; İstanbul'da büyük tutuklamalar başlamıştı. Bu sebeple subayların çoğu Anadolu'ya ordu başına gitmeyi çare olarak görmeye başladılar. Kâzım Karabekir, İstiklâl Harbimiz, s.16: mıntika kumandanları, askerlik şubesi reislerinin teşkilat kurma faaliyeti gösterdikleri bkz. Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., ss.55-56

576- Sefik Aker, a.g.e. C.I. s.61

577- İsmet İnönü, Hatıralar, C.I. s.179

* - İTTİHAT ve TERAKKİ

tertibatı alırlardı. Bu kuvvetlerin ihtiyacları zenginler tarafından ve ordunun muaveneti ile temin olunmaktaydı.

Milli kuvvetleri teşkil edecek her fert Kuran'a el basarak mal ve can üzerine yemin ederdi. Efradın piyadelerine yevmiye yarımşar lira ve suvarilerine yetmişbeş kuruş, zabitanlara yemeklerinden başka yirmi lira verilmekte ayrıca önemli hizmetleri ve fedakârlıkları halinde ikramiye de verilmekteydi. Bu miktarları Heyet-i Merkeziye ve Heyet-i İdare icab-ı hale göre değiştirebilmekteydi.⁵⁷⁸

Ancak Kuvay-ı Milliye nizami bir ordu değildi. Tümen, alay, tabur, bölük teşkilatları yoktu⁵⁷⁹. Milli kuvvetlerin insan kaynağı yukarıda da değindiğimiz gibi dağda gezen eskiya ve zeybekler, asker kacakları, hapisaneden çıkarılan mahkum ve zanlılar, bir nevi askere alma şeklinde köylerden kasabalardan toplanan kimseler, gerçekten milli ve vatani duygularla, başka gaye gözetmeksizin mücadeleye katılan gönüllü ve adamlarıyla birlikte müfreze oluşturularak mücadeleye katılan mülk sahipleri idi⁵⁸⁰.

Bölgelere göre cete veya çeşitli isimlerle anılan Kuvay-ı Milliye birliklerinin bir umumi kumandanı, ayrıca da cephe kumandanları vardı. Kuvay-ı Milliye iki oymağa ayrılmaktaydı. Birincisine müfreze, diğerine de Posta denilmekteydi. Müfrezeler 50 kişilik olup komutanlarına müfreze kumandanı; Postalar ise 15 kişiden mürekkep olup komutanlarına "Postabaşı" adı verilmisti⁵⁸¹.

Çeşitli isimlerle anılan milli kuvvetlerin komutanları genelde efeler ve eskiya reisleri, komitacılar, sivil kumandanlar ve subaylardan

578- T.T.K.Ars. Bekir Sami Dosyası D.1; *Nutuk*, C. III, vesika 188; ilgili Müdafa-ı Hukuk Cemiyeti Teşkilat Nizamnamesi Lâhik'i aşağıda tamamını verecektir.

579- Enver Behnan Sapolyo, *Kuvay-ı Milliye Tarihi*, Ankara, 1957., s.48

580- Sebahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, C.I, s.117; Doğu Ergil, *a.g.e.*, ss.82-83

581- Enver Behnan Sapolyo, *a.g.e.*, s.49

olusmaktaydi⁵⁸².

Kuvay-ı Milliye'nin muharebe taktigi imkan ve sartlar geregi bir yere bagli kalmamak sartıyla mahdut sayida mufrezelerle bir ve miteaddit baskınlar yapılarak dusman mevzilerinde karışıklıklar yaratmak ve en ziyade basari elde edilen yerde baskını tamamlamaktı⁵⁸³.

Bilahare Sivas Kongresinde bituin Kuvay-ı Milliye birliklerinin tek catı altında toplanması ve Heyet-i Temsiliye'nin denetimine verilmesi kararlaştırılacaktır. Bu sırada Kongre Ali Fuat Paşa'yı Garb-ı Anadolu Umum Kuvay-ı Milliye Kumandanlığına tayin edecektir⁵⁸⁴. Bu arada Sivas'ta gayet mahrem Milli Kongre Heyet-i Merkeziyesi imzalı iki bölümlü bir Kuvay-ı Milliye talimatnamesi hazırlanarak sadece bölgelerde tespit edilen güvenilir Kuvay-ı Milliye komutanlarına gönderilecektir. Bu sekilde cesitli bölgelerde olusan Kuvay-ı Milliye zabt-u rabt altına alınmaya çalışılacaktır. Kuvay-ı Milliye'nin yapısı çalışma seklini hedef ve gayelerini orataya koyan bu talimatname şu esasları ihtiva etmekteydi.

Yalnız Kuvay-ı Milliye teskilatına memur olacaklara verilmek üzere gayet mahrem talimatdır.

1- İstiklâlimizi muhafaza uğrunda tesekkül ve taazzüv etmiş, milli kuvvetler her türlü müdahale ve tecavüzden masundur. Devlet ve milletin mükadderatında irade-i seniye hakim ve amildir. Ordu, makam-ı muallay-ı hilafetin masumiyetine kabil olan iş bu irade-i milliyenin tâbi ve hadimidir.

2- Ordu tecavüz vukuunda planına tevkifan harekâtı irad

582- Sebahattin Selek, Anadolu İhtilali, C.I, ss.119-120; Ayrıca bkz. Jandarma Umum Kumandanı Kemal Paşa'nın Batı Anadolu'daki teftişinin raporu, Tayyip Gökbilgin, a.g.e., C.II, ss.17-19; Komitacılıkla ilgili yukarıda Kocaeli'ndeki teskilatlanma bölümünde Hüsamettin Ertürk'ün eserine dayanılarak verildi.

583- Celâl Bayar, a.g.e., C.VIII, s.2485

584- A:T.T.B. C.IV, Ankara 1919, s.66; Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.183; Bekir Sıtkı Baykal, Heyet-i Temsiliye Kararları, Ankara, 1974, ss.1-2

edeceğinden ayrıca bervechi ati teşkilat yapılır.

3- Teşkilat-ı Milliyenizle Ordu arasındaki irtibatı Heyet-i Temsiliye muhafaza eder. Ancak bir tehlike halinde her türlü merkez mücadelede mücavirinde bulunan kıt'a kumandanlarıyla irtibatta bulunur.

Milli müfrezeler

4- Milli müfrezeler Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetinin Heyet-i idare ve Heyet-i Merkeziyeleri tarafından teşkil olunur. Bu hususta icap eden muavenetin ahz-ı asker ruesası ve kumandanları ifa ederler. Bu teşkilatın tevsii emrinde atideki hususat nazar-ı dikkate alınmalıdır.

a- Anasır-ı gayr-ı müslimenin kesreti

b- Harekât-ı ihtilaliye'ye mahsus kuvvetlerin

c- Sırf soygunculuk ve intikamcılık ve esbab-ı saire ile ilcay-ı cinayet ve icray-ı şekavet eyleyen müslim ve gayr-ı müslim cetelerin azlığı ve çokluğu.

5- Milli müfrezeler sabit ve seyyar olmak üzere iki türdür. Umumiyetle mücadele ve emniyet ve asayiş temin ve idamı ve icabında orduyu takviye ve harekâtını teşkil maksadı ile seyyar müfrezeler teşkil olunur. Bundan başka eskiyaların taarruzundan ve anasır-ı gayr-ı müslümenin ihtilal ve tecavüzünden kasaba ve köylerin muhafaza ve müdafaa için mahalline seyyar ve sabit müfrezeleri vucuda getirilir.

6- Seyyar müfrezeler silah altında ifay-ı vazifeye eder efraddan maada bütün efrad-ı milletin eli silah tutan gençlerinden teşkil olunur. Bir tehlike anında vukubulacak davet üzerine orduyu seferber edecek olanlar orduya iltihak eder. Mütebaki kuvvet tehlikelere karşı olup bunlara lüzumunda makinalı tüfek ve top da ilhak olunur. Efradın muharebe görmüş olması müreccahdır. Zabt-u rabta kadir ve maharette bu müfrezeler şakavetgah bir kuvvet olmayıp selâmet-i millet ve memlekete

vakfı hizmet ve hayat etmiş kanaatkâr zevattan mürekkep olmalıdır. Müfrezelerin teşkili emri kumanda ve idaresi tabii askeri manga, takım ve bölük gibidir. Mükafat ve mücazat dahi askerlikteki gibidir.

7- Müfrezeler yalnız kendi mıntıklarında değil ledel icap mücavir mıntika müfrezeleri ile tevhid-i mesai için diğer mıntikalara geçerler. Bu vezaif mahall-ı heyet-i idare ve merkeziyenin emri ile olur. Ancak ahval-ı mühimmede müfrezeler kendiliklerinden muavenete koşmakta mükelleftirler. Yalnız bu halde mensup oldukları heyet-i idare veya merkeziyeleri haberdar ederler. Mühim görülen memalikiye icabında bir kıt'ay-ı askeriye dahi kuvve-i zahir olarak gönderilir.

8- Vilayet ve müstakil liva heyet-i merkeziyeleri ile Heyet-i Temsiliye lüzum gördüğü mıntıkların müfrezelerini muhatarada bulunan herhangi mücavir bir mıntıkaya sevk ve celb ile ifay-ı vazifeye davet edilir. Bu halde mıntıklar kendilerine mensup müfrezelerin noksanlarını ikmal ve sevk etmekte mükelleftir.

9-Sabit müfrezeler seyyar müfrezeleri teşkil edenlerin madasından tesekkül eder. Bunlar tarafından lüzum görülmüş köylerde, nahiyelerde ve şehirlerin mahallerinde müdafaa tertibatı yapılmak hristiyanların katliam ve harik ikai ve asayişin ihlali gibi haince maksatlarına ve eskiya çetelerinin taarruz ve tecavüzüne karşı tedabir alırlar.

10- Sabit ve seyyar milli müfrezelere nüktezi eslihayı mütenevviyanın temin ve tedariki mühimdir. Eskiyadan alınan silahlar ve zenginler tarafından para ile tedariki mümkün olan tüfenk ve rovelver ve bomba teslihatta madar olabilir. Bu hususta ordunun da muaveneti talep olunur. müfrezelerin temin-i işeleri dahi heyet-i merkeziye ve idarelerce mukarrerata tevkifan ifa edilir.

11- Her nevi fazla esliha, mühimat ve malzeme münasip mahallere depo edilir. İcabında düşman eline geçmesi melhus depolar muhataralı

mıntıkadan nakil veya nakle imkan yoksa mecburiyet halinde seyyar ve sabit müfrezelere kefaletle ve muntazam numara tahtında tevcih olunur.

12- Milli müfrezeleri teşkil edecek her fert, Kur'an-ıazime mal ve canı üzerine el basarak tahlif olunur.

13- Müfrezelerin sihhiye umuru için evvelce askerlikde ders görmüş olanlardan istifade olunmalıdır. ilaç ve sargı takımları ordudan talep olunur.

14- Is bu muveccih bir talimatname maiyetinde olup ahkamı her malülen şerait ve icabatına tevkifan tatbik olunur.

MILLİ KONGRE HEYET-İ MERKEZİYESİ

Seyyar ve Sabit Müfreze Zabitan ve Efradına

Hali Faaliyete Gectikleri Zaman Verilecek İkramiye ile Tarz-ı iaşelerini Müşir Talimatnamedir.

1- Yaya va atlı efrada ekmek ve bineklere arpa verilmekle beraber, piyadelere yevmiye yarımşar lira ve süvarilere yetmişbes kuruş verilecektir.

2- Zabıtana alet seviye yemeklerinden başka mahiye yirmi lira verilecektir.

3- Fevkâlade fedakârlık ve hizmeti sebk edecek olanlara Heyet-i İdare ve merkeziyenin tensip edeceği kadar ikramiye verilmelidir.

4- Bu talimat kati olmayıp Heyet-i Merkeziye ve heyet-i idarelerce icab-ı hale göre tashih ve tebdil edilebilir.

5- Gönüllü müfrezelere iltihak edecek olan ordu zabitan ve efradı hakkında da aynı sürette muamele edilecektir.

MILLİ KONGRE HEYETİ

c) I. BALIKESİR KONGRESİ VE KONGRE SONRASI KUVAY-I MİLLİYE -

CEPHELER-

I.Balıkesir Kongresinde yukarıda belirtildiği gibi Balıkesir'de faaliyet gösterecek bir Heyet-i Merkeziye oluşturulmuştu. Bu Heyet-i Merkeziye'ye bölgedeki üç cephe bağlandı. Bunlar Ayvalık, Soma ve Akhisar cephesiydi. Bu cepheleer özellikle Balıkesir Redd-i İlhak üyelerinden Osmanzade Hamdi Vasıf (Çınar) ve Hacim Muhittin (Çarıkklı) Beylerin himmet ve gayretleriyle Kuvay-ı Milliye ile takviye edilmişlerdi⁵⁸⁵.

Bu cepheleerde son durum da şöyleydi:

Ayvalık Cepheesi: Kumandanı kaymakam Ali Bey 172. Nizamiye Alayı ile Edremit, Burhaniye ve Ayvalık kazaları halkının teşkil ettikleri cephe. Ayrıca milli kuvvetlerin başında eski Edremit kaymakamı Köprülü Hamdi Bey ile Pelitköylü Mehmet Bey⁵⁸⁶ bulunuyordu. Bu milli kuvvetler 500 ile 600 kişi arasında olup Ayvalık'ın hemen doğusundaki sırtlara yerleşmişti. Karşılarında bir alay kuvvetinde Yunan birliği vardı⁵⁸⁷.

Yunan birlikleri zeytinlik ormanlarını ele geçirmek ve sahile sıkışmış halde bulunan vaziyetlerini düzeltmek istiyordu. Bu sebeple 9 Temmuz 1919 günü sabahı bir sahra bataryasının ve denizden harp gemilerinin atışıyle desteklenen 8.Girit Alayı bir saldırı başlattı. Bu durum karşısında Kuvay-ı Milliye birlikleri adım adım mücadele ederek Yayaköy-Dursunlu hattına çekildiler. Yunan taarruzu devam ettiğinden 10 Temmuz günü de Karaağaç sırtlarına doğru çekildiler. Bu sırada Yunanlılar işgal ettikleri Gömeç ve Dursunlu köylerini yaktı. Aynı gün Ayazmend ve

585- T.İ.H. C.II. K.1 s.188

586- Sonradan Karesi mebusu olan Mehmet Cavit Bey, Kâzım Özalp, a.g.e. C.I. s.34

587- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I. s.34

Tıfıllardan gelen Yunan kuvvetleri bir taarruzla Kozak nahiyesinin Bağyüzü köyünü işgal ettiler. Yunanlılar bu hareket sırasında da Araplar ve Murateli köylerini yaktı. 11 ve 12 Temmuz günleri Yunan kuvvetleri harekâtlarına devam ederek durumlarını iyileştirdiler. Bununla beraber 16 Temmuz günü iki piyade bölüğü kadar Yunan kuvveti Karaağaç güneyi sırtlarına doğru ilerledi ise de Kuvay-ı Milliye tarafından cephesine ve yanlarına doğru yöneltilen karşı taarruz neticesinde Yunan kuvvetleri dağınık bir halde geri çekilmek zorunda kaldılar⁵⁸⁸. 17 Temmuz 1919 günü öğleden sonra 8.Girit Alayı ile değiştirilmiş olan 4.Adalar Alayı tekrar saldırıya geçti. Karaağaç'ın güneyine kadar ilerledi. Kuvay-ı Milliye 61.Fırkanın gönderdiği sahra bataryası desteğinde Yunan saldırısını durdurdu. Yunan kuvvetleri akşam karanlığından istifadeyle geri çekildiler. Bu muharebede 172.Alaydan 10. Kuvay-ı Milliye'den 20 kadar şehit verildi⁵⁸⁹. 21 Temmuz da ise Ayvalık açıklarında bulunan Yunan muhribi yarım saat kadar Karaağaç köyünü bombardıman etti Bundan sonra cephede bir sükunet dönemi başladı⁵⁹⁰.

Akhisar cephesi: Bu mıntıkanın kumandanı Binbaşı Hüsnü Bey'di⁵⁹¹. Maiyeti; 188.Alaydan bir nizamiye müfrezesi ile Akhisar kazası ve Marmara nahiyesi halkından müteşekkil milli kuvvetlerden ibaret idi. Bu milli kuvvetlerin başında Manisalı Mirimiran Halit Paşa, Hafız Hüseyin Bey (Cerkez Ethem'in Enistesesi) ile Dramalı Rıza Bey vardı. Toplam kuvvet 800 kişiden ibaret idi⁵⁹². Ancak milli kuvvetler kumandanlarından Halit Paşa. 7 Temmuz günü geç vakit 10 kişilik bir kuvvetle kendi çiftliğine ki burası İttihat ve Terakki'nin yığınak yaptığı önemli

588- T.İ.H. C.II. K.1 s.189

589- T.İ.H. C.II. K.1 ss.189-190; Hacim Muhittin Çarıklı... s.24

590- T.İ.H. C.II. K.1 s.190

591- Sonradan Konya Mebusu

592- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I. s.34

yuvalarından biri idi. İhtiyacını karşılamak üzere geldi. Bu sırada bir yerli Rumun Papaslı (Hocalı) köyüne (Rum köyüdür) giderek ihbar etmesi üzerine ertesi gün Halit Paşa Rum çetelerinin baskınına uğradı. Birkaç yüz kişilik bir kuvvet tarafından sarılan Halit Paşa yanındaki kuvvetle son ana kadar savunma yaptı. Neticede Halit Paşa'da dahil olmak üzere 5 kişi şehit oldu diğerleri bataklıklardan kaçmayı başardılar⁵⁹³. Bu şekilde Kuvay-ı Milliye bir komutanını yitirmiş oldu.

10 Temmuz 1919 günü ise Marmara gölü bölgesinde bir Kuvay-ı Milliye süvarisi Ahmetli yakınlarında piyade ve süvariden kurulu bir Yunan kuvveti ile çarpışmaya başladı. Bu esnada Salihli'den gelen Kuvay-ı Milliye suvarisinin de savaşa katılmasıyla şiddetlenen çarpışmada Yunanlılar 35 ölü vererek ve 10 binek hayvanı terkederek çekilmek zorunda kaldılar. 11 Temmuz günü de bir Yunan uçağı Kadıköy bölgesinde toplanan ve hemen hepsi Yunan işgal bölgesinden kaçmış olan göçmen kafilesini bombaladı. Birçok can kaybına sebep oldu. 21 Temmuz da Mihailli çiftliğinde Yunan müfrezesi ve çeteleriyle Kuvay-ı Milliye arasında şiddetli bir çatışma oldu. Bu çarpışmada Kuvay-ı Milliye Yunanlılara kayıplar verdirerek çekilmelerini sağladı. Yunanlılar çekilirken Mihailli çiftliğini yaktılar. 24 Temmuz da da Papaslı (Hocalı) köyüne doğru ilerleyen bir Yunan kuvvetine Kuvay-ı Milliye çeşitli yönlerden taarruz etti. Altı saat süren çarpışmalar sonucunda Yunanlılar 3'ü subay olmak üzere 500 kadar zaiyat vererek çekilmek zorunda kaldılar. Geri çekilirken de Papaslı köyünü yaktılar. Yine aynı gün Mütevelli köyü ile Yunda Dağı istikametlerine sürülen Kuvay-ı Milliye keşif kolları Yunan müfrezesiyle. Yunan çetelerine tesadüf etti. meydana gelen çarpışmalar neticesinde Yunanlılar bir miktar ölü ve yaralı vererek güneye doğru çekilmek zorundakaldılar⁵⁹⁴

593- Türkmen Pa rlık, a.g.e. C.I. s.545: T.i.H. C.II. K.1 s.190

594- T.i.H. C.II. K.1 ss.190-191

Soma cephesi: Bu muntıkada 188. Alay kumandanı Miralay Akif Bey bulunmaktaydı. Emrinde, Mülazım Halit Bey'in⁵⁹⁵ Bandırma'da teşkil ettiği 100 kişilik bir nizamiye müfrezesi ile Soma, Kırkağaç Bergama kazalarından ve Balıkesir merkezlerinden Giresun ve Gelenbe nahiyeleri halkından teşkil edilen milli kuvvetler bulunmaktaydı. Bu milli kuvvetlerin başında da Hulusi Bey⁵⁹⁶ ile Kırkağaçlı Emin Efendi⁵⁹⁷ bulunmakta idiler. Kınık ile Soma arasında mevzilenen bu kuvvetler 700 kişiden oluşmaktaydı. Karşılarında Bergama'yı işgal eden Yunan kuvvetleri vardı⁵⁹⁸.

Bu bölgede sürekli çatışmalar meydana gelmekteydi. Nitekim 3 Temmuz da Halit Bey müfrezesi Cumalı sırtlarında bir Yunan müfrezesi ile çatışmaya girdi ve Yunanlıları Kınık'a kadar kovaladı⁵⁹⁹. 9 Temmuz 1919 sabahı bir piyade taburu, bir süvari bölüğü ve iki toptan mükrekkep bir düşman kuvveti Cumalı bölgesindeki milli kuvvetlere saldırdı. Milli kuvvetler üstün Yunan birlikleri karşısında öğleye kadar mevzilerini savunduktan sonra çekilmek zorunda kaldılar. Bu sırada ise Hulusi Bey'in kumanda ettiği Balıkesir bölüğü Hamidiye üzerinden Yunanlılara yandan taarruz etmesi üzerine Yunanlılar da zayırlık vererek eski mevzilerine çekilmek zorunda kaldılar. 10 Temmuz da Cumalı ve Cenge bölgelerinde Yüzbaşı Behçet, Yüzbaşı Sami ve Üstegmen Hüseyin Halet komutasında 280 kişilik bir kuvvetle Yunanlılara karşı yapılan taarruz başarılı oldu. Yunan kuvvetleri çekilmek zorunda kaldılar. Ancak çekilirken köyleri de yaktılar. 17 Temmuz günü ise bir bölük piyade 60 süvari ve bir makinalı tüfenkten oluşan bir Yunan birliği Hamzalı sırtlarındaki Kuvay-ı

595- Sonradan Beyazıt mebusu Halit Bayrak

596- Sonradan Karesi mebusu Hulusi Bey

597- Biga civarında Ahmet Anzavur ile yapılan çarpışmalarda şehit olmuştur. Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.34

598- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.34

599- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.37

Milliye'ye taarruz etti. Kuvay-ı Milliye'nin şiddetli mukavemeti neticesi Yunan birliği geri çekilmek mecburiyetinde kaldı. Milli kuvvetler de Yunanlıları Kınık köyüne kadar takip ettiler. Yine 24 Temmuz da Osmalı dolaylarında ve soncalar, Hamidiye (Çerkezköy) bölgesinde çarpışma neticesinde de Yunan birlikleri geri çekilmek zorunda kaldılar. Bir müddet sonra 30 Temmuz günü bir piyade taburu, iki ağır makinalı tüfek, bir top takımı ve 40 süvariden mürekkep bir Yunan birliği Sarıcalar istikametinde iki kol halinde ilerlediyseler de Hamidiye'deki Kuvay-ı Milliye'nin şiddetli mükabelesi karşısında Yunanlılar önemli miktarda zaiyat vererek Bölcek istikametinde çekilmek zorunda kaldılar⁶⁰⁰.

Baslangıçta üç mintıkaya ayrılmış bulunan bu cephe yukarıda belirtilen faaliyetleri gösterecek kadar genişlemiş büyük bir cephe halinde birbirleriyle irtibat kurmuş ve aralıksız hatta derinliğine tertibatlı olmak üzere sıralanmış milli kuvvetlerle işgal olunmuştu. Bu cephe bu suretle Ayvalık kuzeyinden Akdeniz sahilinden (Ege Denizi) Kasaba yakınında Gediz nehrine kadar uzanmaktaydı. Diğer taraftan cephe gerisinde Redd-i İlhak Heyetleri tarafından cepheye kuvvet ve mühimmat yollanmaktaydı. Ayrıca teşkilat daha gerilere memleket içlerine kadar yayılmaya çalışılmaktaydı⁶⁰¹. Şimdi ise bunların birbirleriyle irtibatlandırılması ve Yunan birliklerinin ilerleyişini kısmen de olsa durdurabilen cephenin sevk ve idaresi ve her türlü ihtiyaçlarının karşılanması için güçlü bir cephe gerisi organizasyonuna ihtiyaç vardı.

600- T.İ.H. C.II. K.1 ss.188-189

601- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I. ss.34-35

III. BÖLÜM

HEYET'İ TEMSİLİYE'NİN TEŞKİLATLANMA DÖNEMİNDE KUZEY-BATI ANADOLU (24 Temmuz-1919-23-Nisan 1920)

A) ERZURUM VE SIVAS KONGRELERİ DÖNEMİ

a) II. BALIKESİR KONGRESİ VE KARARLARI

Batı bölgelerinde yukardaki bölümlerde anlatıldığı gibi gelişmeler vuku bulurken, aynı zamanda Mustafa Kemal liderliğinde Anadolu da Müdafa-i Milliye hareketi başlatılmış ve Sivas'ta Genel Kongre toplanması için her bölgeden murahhas istenmişti. Bu sırada Mustafa Kemal, Doğu'da toplanmakta olan Erzurum Kongresine de davet edilmiş, bunun üzerine Kongreye katılmış, Kongre başkanlığına seçilmiş ve Kongre sonunda Milli Mücadelenin ilk siyasi kuruluşu olan Heyet-i Temsiliye oluşturulmuştu. Mustafa Kemal de başkanlığına getirilmişti⁶⁰². Böylece Anadolu'da Heyet-i Temsiliye dönemi başlamış oluyordu.

Bu sırada Kuzey-Batı Anadolu'da Yunanlılara karşı oluşturulan cephelerin desteklenmesi için cephe gerisi teşkilatlanma çalışmaları yapılıyordu⁶⁰³. Nitekim Birinci Balıkesir Kongresinde oluşturulan Heyet-i Merkeziye zaman zaman toplanarak gösterilecek faaliyetler konusunda çeşitli kararlar almaktaydı. Bu kararlar Kuvay-ı Milliye'nin her türlü meseleleri ile ilgili olmakla beraber aynı zamanda cepheleri ve teşkilatı düzenleme yönündeydi. Nitekim Heyet-i Merkeziye 10 Temmuz 335'de aldığı 13 numaralı kararında⁶⁰⁴ nahiyelede Heyet-i Milli'nin teşekkülünü istedi ve bu sebeple gidecek memurların "suret-i hareketlerine dair muhtasar muhtıra" yayınladı. Bu muhtıradaki: 1- Yunanın namus-u milli ve dinimize

602- Bu konuda bkz. Nutuk, C.I. s.64 vd; Cevat Dursungolu, Milli Mücadele'de Erzurum, Ankara, 1946, Mahmut Gologlu, Erzurum Kongresi, C.I. Ankara, 1968

603- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I. s. 38

604- Ahmet Aydın Bolak, "Karar Defteri", a.g.e., ss.73-75

vaki olan tecavüzatına karşı malen, bedenen çalışmak üzere nahiyeler merkezlerinde de belediye heyetiyle islam eşraf ve münasip zevattan mürekkep olarak "Heyet-i Milliye" teşkil edecektir.

2- Heyet-i Milliye'nin vazifesi: Düşmana karşı muharebe etmek üzere efrad ve efradın iâşesi için para derc ve cem'etmekten ibarettir.

3- Heyet-i Milliye: Gerek merkez-i nahiyede ve gerek kurrâ ahalisinden 300 ila 314 tevellüdü efradı hemen silah altına celb ile 310 ve 314 tevellüdüleri hemen merkez livaya (Kuvay-ı Milliye'ye beray-ı iltihak) izâm etmekle beraber pusulada muharrer maliye heyetince tensip edilen mebalîğ miktarını bittahsil irsal edecektir.

4- Bu surette teşkil edilen milli kuvvetler cete mahiyetinde olmayıp muntazam asker tarzında olacağından her yüz kişinin başında bölük kumandanı sıfatıyla ashab-ı hamiyet ve eşrafdan bir zat bulunacaktır.

5- Kumandan olacak zat bölüğüyle beraber hareket edeceği gibi her yerde bölüğünün muntazam idare ve inzibatından mesuldür.

6- Her bölüğe sivil olarak bir muvazzaf zabıt verilecek ve nevahide bulunan ihtiyat ve küçük zabıttan da istifade edilecektir.

7- Efrada şehri onbeş lira maaş verilmek mukarrer olup nevahiden celb edilecek efrada ailelerine bırakmak üzere merkez-i nahiyede ale'l hesap yedisiz lira verilecektir.

8- Tahsil olunacak mebalîğden köylere gidecek zevata münasip ücret verildikten sonra mütebaki miktarı merkez livaya gönderilecektir.

Bu karardan daha önce de 5 numaralı kararlar Heyet-i Merkeziye "Evli olan askere 15 lira, piyade bekar askere 5 lira, süvarilere yem dışında nal ve mih bedeli 5 lira, piyade ihtiyat zabıtlarına 20 lira, süvari ihtiyat zabıtlarına 25 lira cep harçlığı verilmesini ve milis kuvvetlerle bir çalışan, muvazzaf zabıtlarından mülazımlara 7 lira, Yüzbaşılara ise 10 lira tütün ikramiyesi verilmesini, şehid olanların

ailelerine maas tahsisi hakkında istihlas-ı vatan husul bulunca Hükümetimiz nezdinde teşebbüsatta bulunmakla beraber, ikramiye olarak neferata elliser ve zabitan ailelerine 100'er lira ihdasını" ittifakla kararlaştırmıstı⁶⁰⁵

Yine 16 Temmuz 335'de ekseriyetle alınan 16 numararalı kararla; 1- Merkezde bir ihtiyat taburunun teşkili ve teşkiline lüzum görülen bu taburun behemehâl cepheye sevkleri iktiza eden bölüklerin cem ve sevkinden sonra mübaşeret edilmesi 2- Merkezde inzibatın temini ve sair umür-u dahiliye işlerinde istihdam edilmek üzere otuz kişiden mürekkep bir süvari takımının teşkili ve bu takımın kumandasına memur edilen Aziz Ağa'ya kırk, neferata otuzbeşer lira verilmesi ve bu suretle istihdam edilecek efrada dahi Hükümet tarafından musaddak birer vesika verilmesi. 3- Kuvay-ı Milliye'ye süvari olarak kayd olunacak efradın Hulusi ve Talat Beylerin bölüklerine iltihak ettirilmesi, 4- Sırf inzibat ve asyıs-ı dahilini temini için bir de yirmi kişiden mürekkep karargah süvari takımı teşkil kılınacak ve takım zabiti ünvanı altında istihdam edilecek Fehmi Efendiye kırk ve maiyeti efradına otuzbeşer lira verilmesi. 5- Bombacı Reşad ve rüfakasına verilen onyediliranın Kuvay-ı Milliye heyeti maliye sandığından tesviyesi 6- Giresun'da (savastepe) teşekkül edecek bölüklere verilmesi lazım gelen eslihanın evelemirde mahall-i mezkurde bulunan otuz silah tevzi edilerek mütebaki silahsız efrad Hulusi Bey'e gönderilen yüz silah ile teslih edilmesi. 7- Cephelerde müstakilen icray-ı harekât etmek isteyen Cepni'lerin müstakillen bulunmaları caiz olmadığından muhtelit olarak bulundurulmaları ve kayd olunanların peyderpey bölüklere iltihak ettirilmesi 8- Cephelerde bulunan zabitan bir hediye olmak üzere ikiser adet don ve gömlek ve iki çift corap gönderilmesi. 9- Efrad için de aynı

605- Aydın Bolak, "Karar Defteri", a.g.e., s.71

vechile birer adet don ve gömlek verilmesi ve burada bulunan dikilmiş olanların Nizamiye anbarına teslimiyle lüzumunda oradan aldırılması 10- İhtiyat zabiti Abdullah Efendi'nin hasbel icap burada bulundurulması ve merkezdeki bölüklerin teşkili ve bunlara aid nevâkısın ikmali ve sair işlerde istihdamı 11- Cephelerde vukubulan harekât hakkında her gün alınacak malûmattan nesri muzır olmayanların her sabah münasib bir vasıta ile nesri ve muhtelif cephelerdeki bölükler harekâtın tevhidini" kararlaştırıldı⁶⁰⁶.

19 Temmuz 1335 tarihinde alınan "Cemiyet ve Salahiyetdâr makamlarla ve İtilaf mümessilleriyle temasta bulunmak ve memleket ahvali hakkında tenvir ve teşebbüsât-ı lazımede bulunmak üzere teşkilat heyetinin münasib göreceği iki zat hemen Dersadet'e izam kılınacaktır"⁶⁰⁷ kararıyla da Heyet-i Merkeziye aynı zamanda siyasi girişimlerde de bulunmaya çalışmaktaydı.

Şimdi Heyet-i Merkeziye bu kararlarda görüldüğü gibi çok dikkatli üslup kullanmakla beraber bazı devlet işlevlerini üzerine almaktaydı. Bu sebeple bu kararların daha kolaylıkla yapılabilmesi için bir temsil temeline sahip olmak ve daha geniş bir tabana dayanmak icap etmekteydi⁶⁰⁸. Ayrıca milli kurulların ideolojisinin tespiti de gerekiyordu⁶⁰⁹. Böylece teşkilatlanmanın da yaygınlaştırılması sağlanmış olacaktı. İşte bu sebeple Heyet-i Merkeziye 19 Temmuz 1919'da toplanarak "5-Temmuz'un otuzuncu günü merkezde ısbata vucut ve teşkilat-ı tehvid etmek üzere her kazadan eşraf ve müteberandan ikiser zatın buraya celbleri temin olunacaktır 6- Aynı vechile merkeze mülhak nahiyelerden dahi ikiser zat bulundurulacaktır. 7- Kaza nevahiden gelecek zevat ictima

606- Aydın Bolak, "Karar Defteri", a.g.e., ss.75-77

607- Aydın Bolak, "Karar Defteri", a.g.e., ss.77-78

608- İlhan Tekeli-Selim ilkin, a.g.e., s.170

609- Celal Bayar, a.g.e. C.VIII, s.2474

günleri merkez teşkilat heyet-i reisi ve azalarıyla levazım heyetinden bir ve maliye heyetinden iki zat maan bulunmak suretiyle heyet-i umumiyeye tesekkül *edecektir*.⁶¹⁰ kararını alarak Balıkesir'de bir kongre toplanmasını kararlaştırdı.

Nitekim bu kararda tespit edilen tarihten dört gün önce yani 26 Temmuz 1919'da Redd-i Ilhak Heyet-i Merkezi olan Mekteb-i Sultani'de⁶¹¹ (Balıkesir Lisesi) II. Balıkesir Kongresi toplandı⁶¹².

Kongrenin toplanmasına Hacım Muhittin (Çarıklı) Bey 61.Fırka kumandanı Kâzım (Özalp) Bey, Mustafa Necati Bey, Vasıf (Çınar) Bey ve Kuvay-ı Milliye kumandan Hamdi Bey öncülük ettiler⁶¹³. Bu kongreye beşi din adamı, müderris, üçü asker, sivil bürokrat, kırkı esraf olmak üzere kırksekiz delege katıldı⁶¹⁴. Kongre Başkanlığına Hacım Muhittin Bey, vekilliklerine Mehmet Vehbi ve Sabri Beyler, katipliklere Abdulfafur ve Hasan Efendiler seçilerek çalışmalarına başladı⁶¹⁵.

Kongrede alınan kararlardan anlaşıldığına göre daha çok Heyet-i Merkeziye'nin daha önce almış olduğu kararlar görüşülmüştür. Kongre

---

610- Aydın Bolak, "Karar Defteri", *a.g.e.*, ss.77-78

611- Kamil Su, Sevr Antlaşması ve Aydın (İzmir) Vilayeti, s.76

612- Hacım Muhittin Çarıklı Hatıraları... s.112; *T.I.H.* C.II, K.1,s.207

613- Mucteba İlgürel, "Balıkesir Redd-i Ilhak Cemiyeti ve Kongreleri", Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan, İstanbul, 1973; Bülent Tanör, "Milli Mücadele'de Kongreler", Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, Fasikül 36, s.1137

614- Katılan delegeler, Balıkesir kazası namına murahhas Hacım Muhittin, Mehmet Vehbi, Sabri, Kececizade Hafız Mehmet Emin, Yırcalizade Sükrü, Arabacızade Hacı Hafız Mehmet, Kocabıyıkzade Mehmed, Kunduracı Nuri, Basribeyzade Sevki, Gönenli Osman, Keşkekzade Hacı Baha, Barutçuzade Süleyman, Bandırma namına Yahya Sezai, Rıza; Burhaniye namına İbrahim Hasan, Balya namına, Mustafa Çavuş, İsmail, Soma namına Müftü-i sabık Hafız Osman, Müftü İsmail, Erdek namına Said Saib, Akhisar namına Resad, Kamil, Hüsnü, Kırkağaç namına Ahmet Faik, Müderris Hüseyin, Sındırgı namına Mustafa, Satırzade Emin, Giresun namına Danış, İbrahim, Kebsud nahiyesi namına Basri, Hafız Arif, Şamlı nahiyesi namına Hafız Mehmed, İvrindi nahiyesi namına Hamid, Mehmet; Bigadiç nahiyesi namına Emirzade Ali, Azazade Mustafa, Konak-Pınarı nahiyesi namına Lütfü Bey ve Efendiler. Hacım Muhittin Çarıklı Hatıraları... s.112; Kâzım Özalp, *a.g.e.* C.I, ss.43-44

615- Hacım Muhittin Çarıklı Hatıraları... s.113

çalışmalarını sürdürdüğü günlerde, Kongre üyesi olmayan ancak Kongrenin toplanmasında etkili olan sivil ve asker bürokratlardan mutasarrıf Hilmi Bey, 61.Fırka kumandanı Kâzım (Özalp) Bey, Vasıf (Cınar) Bey, maliye müfettişi Muvaffak ve İhsan Beyler, Kongre üyeleri olan Hacim Muhittin Bey, Osman Bey, Sahri Bey, Keçeci Hafız Bey, Hüsnü Bey, Resad Bey, Kamil Bey ve Hamdi Bey'le Kongre çalışma saatleri dışında zaman zaman bir araya gelerek durum değerlendirilmesi yapmış ve "ahvali müşkilede ne yapılacağını" müzakere ederek izlenecek stratejiyi tespitte çalışmışlardır⁶¹⁶.

Çalışmalarını 30 Temmuz 1919'da tamamlayan Kongre yukarıda belirttiğimiz gibi genelde Heyet-i Merkeziye kararları doğrultusunda, ve daha çok genelde de teşkilatlanma ile ilgili kararlar almıştır.

İkinci Balıkesir Kongresinin aldığı kararlar şunlardır;

Birinci madde kongreye katılanları, ikinci madde ise Kongre divanına seçilenleri ihtiva etmektedir ve yukarıda bir münasebetle verilmiştir.

Madde 3- Teşekkül eden Kongremiz hiç bir fırka-i siyasiye ile alakadar olmamakla beraber çetecilikten nefret ve teşkilat-ı muntazama dahilinde Yunanlıları Anadolu'dan tardı etmeğe azmetmiştir.

Madde 4- Kongre'nin maksat ve gayesi, istilâs-ı vatanıdır. Her ne sürette olursa olsun siyasetle istigali nefretle reddeder.

Madde 5- Kongre, müzakeratı devam ettiği müddetçe sabahleyin gurubi saat 2'den 5'e ve "2" saat teneffüsten sonra 7'den 10'a kadar hergün ictimai kabul etmiştir.

Madde 6- "Redd-i İlhak" tabiri vaziyet-i hazıraya göre nâkıs olduğundan bu tabirin "Harekât-ı Milliye Redd-i İlhak Heyeti" süretine ifrağı minasib görülmüştür.

616- Hacim Muhittin Çarıklı Hatıraları... s.26

Madde 7- Yunana karşı harekât devam ettiği müddetçe milli seferberlik umumî olup herkes hizmet-ıvataniye ile mükelleftir. Yalnız simdilik bazı menatıka alınan tevellüdat-ı muhtelif erbabı vazifelerinde ihka edilmek şartıyla, 300'den 309'a kadar ve icab-ı hale göre diğer tevellüdat erbabı da peyderpey celb ve sevk olunacaktır.

Madde 8- Merkez livada olduğu gibi kazalarda dahi teşkilat, maliye, levazım heyetleri teşekkül edecek ve kaza nevahiden gönderilen efradın masarifi bilahare masrif-i umumiyeden mahsub edilmek üzere kendilerine aid olacak ve başlarında efradın bir zat bulunacak ve cephede efradla beraber kalacaktır.

Madde 9- Takip edilen gayeye vüsul ve bütün harekât-ı tevhid ve tespit etmek için bir Heyet-i Merkeziye teşkil ve vezaifi tespit olunmuştur.

Madde 10- Heyet-i Merkeziyede kalacak azaların intihabından evvel mıntıkalara taksim üsülü teemmül edilmiş ve Balıkesir, Ayvalık, Bandırma, Akhisar, Soma olmak üzere "5" mıntıkaya biltefrik Balıkesir'den "2" diğer mıntikalardan birer zatın intihabı takarrur etmiştir.

Madde 11- İcra edilen intihab neticesinde Heyet-i Merkeziyeye Balıkesir namına Hacım Muhittin, Yörükzade İbrahim, Bandırma namına Gönenli Osman, Ayvalık namına Vasıf, Akhisar namına Kamil, Soma namına Hafız Osman Bey ve efendiler aza ve Balıkesir namına Şükrü, Hacı Baha, Bandırma namına Ömer, Ayvalık namına Hoca Mehmed, Akhisar namına Sındırgılı Azmi, Soma namına Niyazizade Hüseyin Bey ve efendiler mülâzimate intihab ve tefrik edilmişlerdir.

Madde 12- Heyet-i Merkeziye'nin vezaifi bervech-i ati takarrur etmiştir.

1- Menatık ve Heyet-i Mahalliye, Kongrece kabul edilen şekil ve mesaisinde müstakil ve Heyet-i Merkeziyenin murakebesine tabidir.

2- Menatik ve kazalar, hal edemedikleri hususatta Heyet-i Merkeziyenin delaletine müracaat ederler.

3- Kazaların deruhte edecekleri masarif ve bütçe meselesi olup hal ve idaresi Kongreye aittir.

4- Asker celb ve cem'inde halihazır menatığın şimdiye kadar vücuda getirdiği hususata müdahale edemez.

5- Menatik-ı hazıra haricindeki mahallerin hareket-i milliyeye temin-i istirakine Heyet-i Merkeziye çalışacaktır.

6- Menatıktan toplanıp techiz edilen askerin bir muntıkadan diğerine sevk ve iasesine Heyet-i Merkeziye tavassut eder.

7- Heyet-i Merkeziye, istihbarat ve vukubulan fecayin enzar-ı medeniyeye arzı hususatını da idare edecektir.

Madde 13- Cephelerdeki umum askerin iase, ilhas ve hastalarının tedavisi, techizatlarının ikmali ve itiyat bölükleri bulundurulması hususatını düşünüp vakt ve zamanıyla temin için cepheleer karargahı gerilerinde bu işle meşgul birer menzil müfettişliği bulundurulması münasip görülmüştür.

Madde 14- Masarif-i Umumiyenin, her yerin cesamet ve serveti nispetinde taksim edilmesi münasib görülmüş ve neticede Balıkesir kazası masarif-i umumiyenin %21'ine, Edremit %17'sine, Burhaniye %7'sine, Balya %4'üne, Bandırma %10'nuna, Gönen %6'sına, Sındırgı %4'üne, Gördes %4'üne, Soma %5'ine, Bergama %2'sine istirak etmesi takarrur etmiştir.

Madde 15- Menzil teşkilatı Ayvalık, Soma, Akhisar cephelerinde olacak ve bunlardan Ayvalık "1", Bergama-Soma "2", Akhisar "3" numaralı menzil müfettişliği namını alacaktır.

Madde 16- Zabitan ve efrada verilecek maasat ve ikramiye, mshallerinin takdir ve selahiyetine terkedilmiştir.

Madde 17- Zahrenin İzmir'e men-i ihracı esas olmak üzere

tarz-ı icrası Heyet-i Merkeziye'ye bırakılmıştır.

Madde 18- Kongrenin hitamında Kongrenin ne maksatla teşekkül ettiği hakkında Hâkipây-ı Şahane'ye, Makam-ı Sedârete ve İtilaf mümessil-i siyasilerine birer arıza-i telgrafiye yazılması takarrur etti.

Madde 19- Kongrenin maksad-ı ictimai hakkında bir beyanname tanzimi ve münasib mahallere irsal ve ta'liki tensib edildi.

Madde 20- Şehid olanların ailelerine, mecruhlara verilecek hediyelerin miktar ve derecesi mahallerin takdirine bırakılmıştır.

Madde 21- Kongrenin küşadını telgrafla tebrik eden Soma kumandanı Hulûsi Bey'e teşekkür telgrafı çekilmesi takarrur etti.

Madde 22- "Hareket-i Milliye Redd-i İlhak Heyet-i" namıyla hak edilecek mühürlerin yeknesak bir surette Heyet-i Merkeziye tarafından yaptırılarak mahallerine gönderilmesi kabul edildi.

Madde 23- Her kaza heyeti göndereceği gerek kumandan ve gerek efrada birer vesika ita edilecektir. Binaenaleyh kumandanlar, milli orduya dahil olacak olan zabitan ve efrattan vesikasız olanları kabul etmeyecek. vesikalarda almış oldukları esya ve paranın miktarı muharrer bulunacaktır.

Madde 24- Heyet-i Merkeziye'nin hesabat ve muamelatını tedvir için kafi katip ve münhasib istihdam edilmesi ve bunlara verilecek maasatın miktarının tayini hususu Heyet-i Merkeziyenin selahiyeti dahilindedir.

Madde 25- Ahali yedinde bulunan silahların toplanması esas olarak kabul edilmiştir. Yalnız bazı mahallerin hususiyetine binaen bu hususta yapılacak icraat ora Hareket-i Milliye heyetlerinin idare ve icraatına bırakılmıştır.

Madde 26- Yunanlılarla hiç bir surette müzakere edilmemesi tensib edilmiştir.

Madde 27- Yunanlılar memleketimizin her tarafından tard edilinceye kadar harbe devam etmek, vezaifin en birincisi olmak üzere kabul edilmiştir.

Madde 28- Vazife-i vataniyeye davet edilip de gitmemek için firar edenlerle cephelerden firar edenlerin ailelerine dokunulmamak şartıyla kendileri memleket haricine çıkarılacak ve mümkün olursa Yunan tarafına gönderilecektir.

Madde 29- Kongre, Eylül ibtidasında 100 kişilik olmak ve her mahallin vereceği paranın yüzdesi nispetinde aza iştirak etmek üzere tekrar ictima edecektir⁶¹⁷.

Bu arada Kongre çalışmalarını sürdürürken İstanbul Hükümetince Kongre'nin zorla dağıtılması için 14.K.K vekili Kâzım (Özalp) Bey'e emir verildiği anlaşılmaktadır. Nitekim Kâzım Bey 31 temmuz 1919'da Kongre hitamında "Balıkesir Kongresinin zorla dağıtılmasının bir çok dedikolara yol açacağını, bu yüzden bu işin nasihatle çözümlenmesi lazım geldiği" şeklinde Harbiye Nezaretine bir şifre göndermiştir. Burada Kâzım Bey'in oyalayıcı yol izlediği anlaşılmaktadır⁶¹⁸.

Kongre teşkilatlanma ile ilgili aldığı kararların yanı sıra menfi propogandalara cevap veriyor hedef ve gayelerinde ortaya koyuyordu. Nitekim kararların 3. ve 4. maddelerinde milli direniş hakkında yapılan ittihatçılık ve çetecilik suçlamalarına⁶¹⁹ cevap vererek esas gayenin Yunanlıları Anadolu'dan atmak olduğunu vurgulamakta böylece halka güvence verilerek aleyhte propoganda etkisiz bırakılmaya çalışılmaktadır. Yani İttihat Ve Terakki siyasetinin benimsenmediği,

---

617- Hacım Muhittin Carıklı Hatıraları... ss.112-115; Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, ss.43-46

618- H.T.V.D. S.38 vesika:219

619- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.41; Damat Ferit, milli mukavemet taraftarlarını vatan hainliğiyle itham ederek onları İttihatçılıkla suçluyordu. Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., ss.138-139

çetecilikle ilgileri bulunmadığı ve varlıklarının Yunanlılarla kaim olduğu, işgalin bitiminde teskilatın dağıtılacağı vurgulanarak halkın desteği sağlanmaya çalışılmaktaydı.

Ayrıca Kongrenin 18. maddesi doğrultusunda Hilafet makamına gönderilen telgrafta "Tarihin sine-i hadisatına en muazzam bir abide-i saltanat rekzeden büyük Osman Gazi'nin ruh-ı gıryani bir hale-i nur içinde Türke enbüyük vazifesini ihtar ediyor. Bu semavi davete icabet eden biz Garbi Anadolu mümessilleri, Büyük Hakanımızın hep iclâl ve nebalete bir timsal-i nevin olan tahtgâh-ı saltanatı etrafında müttehiden toplanarak kudsî vatanımızın halasını temin için bir milli kongre halinde ictima ettik. Zafer ve şan için dökülen Türk ve İslam kanlarının bir ma'kes-i la'î-günü olan hilalimizi ebediyen çiğnemek isteyen Yunanlıları memleketten tard edinceye kadar mücadele etmeğe ahd-ü peyman ile küsad edilen kongremiz, herşeyden evvel zat-ı akdesi Hilafet penahiye ferd-i ubüdiyet ve sadakati bir şiar-ı esas olarak kabul etmiş ve Şanlı Fatih'in bir vedia-ı kıymetdarı olan İstanbul taçgah-ı saltanatını ser-nigün ettirmemek için milli düşmanımızla sonuna kadar muharebeye karar vermiştir" denerek hilafet makamına bağlılıklarını, sadarete gönderilen telgrafta da "Zat-ı Akdes-i hazret-i hilafetpenahinin tahtgah-ı saltanatı etrafında fart-ı sadakatle toplanarak istihlas-ı vatan için sonuna kadar mücadeleye karar veren Kongremiz netice-i müzakeratta takdir ettiği bervech-i zir mevaddi Hükümet-i Seniyyemize arza mücaseret eyler:

1- Wilson prensiplerinde de kabul edildiği vechile, Anadolu Türk ve İslamdır. Bu aziz yurda hiç bir düşman ayak basamaz, basmağa cesaret edecek olan düşmanları ölünceye kadar kahr etmeğe bütün Anadolulular azm etmiştir.

2- Bu esası temin edecek olan Hükümetimize hütün kuvay-ı maddiye ve maneviye ile zahiriz.

3- Milli kongremiz, hiç bir fırka ve meslek ihtirasiyle hareket etmeyen vatanperverlerden müteşekkildir. Gayemiz yurdun halâsıdır. Bu fiilen temin edildikten sonra, harekât-ı milliye tavakkuf edecektir.

4-Merkez-i saltanatımıza ebediyen tabi ve sadık kalarak bu gayeye vasıl olmağa çalışacak ve bu hususta her türlü mevanii ve müşkülâtı izale edeceğiz"⁶²⁰ denerek hareket-i milliyenin siyasi hareket, silahlı hareketin de bir iktidar mücadelesi olmadığı hareketin yurdun kurtuluşuyla durdurulacağı ortaya konarak Hükûmete güvence verilmekte ayrıca barışın da Wilson prensipleri çerçevesinde sağlanması dile getirilmekteydi.

Yine Kongre, Redd-i İlhak tabirini yeni durum çerçevesinde eksik bularak hareket-i milliye tabirini de eklemiş ve "Hareket-i Milliye Redd-i İlhak Heyet-i Merkeziyesi" ismini benimsemiştir.

Bu şekilde aynı zamanda hareketin sadece Redd-i İlhak olmadığı, bir milli hareket olduğu yani milli direniş hareketi olduğunu ortaya koymuştur ve hareket Wilson prensiplerinde kabul edilen ideolojiyi benimsemiştir.

Kongre, İtilaf Devletlerine hedef ve gayesini de mümessillere yazılan telgrafta "İste bu Kongrede ahali ve Kuvay-ı Milliye mümessilleri sıfatıyla ısbat-ı vücud eden bizler, düvel-i muazzamanın simah-ı ittila ve hakkaniyetine her vech-i zir mukarreratı iblağ eyler;

1- Anadolu, ekseriyet-i kahire-i nüfus, an'anat-ı tarihiyye, temayülât-ı milliye, umran ve medeniyet-i maziyye itibariyle tamamiyle Türk ve İslamdır. Sulh-ı cihana esas edilen Wilson prensipleri mucibince de Anadolu'nun hiç bir yeri ecnebilere teslim edilemez.

2- Anadolu Türkleri, Wilson prensiplerinin 12. maddesinin

620- Telgraf metinleri tamamı bkz. Hacım Muhittin Carıklı Hatıraları... ss.115-116

derhal tatbik edileceğine ve Amerika gibi muazzam bir devlet-i medeniyenin muhterem Reis-i Cümhuru tarafından Amerika milleti namına irad edilen sözlerin yalanlardan ibaret olmayacağına kanidirler.

3- Anadolu Türkleri yurtları afakını Yunanın mülevvès bayragından kurtarıncaya kadar milli muharebeye kattiyen azm etmişlerdir. Bu gayeye vüsul için her türlü müşğulat ve mevani'i zir-ü zeber edecekler ve hiç bir tavsiye ve ihtarı kabul etmeyeceklerdir.

4- Harekât ve mücadelelât-ı milliyenin istihdaf ettiği maksat, sırf istihlas-ı vatandır. Bu ülvi gaye fiilen temin edildikten sonra hütiin harekât-ı milliyeye nihayet verileceğini taahhüd ederiz.

5- Asri medeniyetin hütiin esasatından düvel-i muazzamanın irşadat-ı medeniyeleri sayesinde istifade etmek ve bu surette Şarkda amil-i sulh ve müsalemet olacak olan Osmanlı Devletini kavi ve zinde yasatmak isteyen Türkler, tarihen, milliyeten, nüfusen tamamiyle haksız olan Yunan işgali devam ettikçe Şark'ın unsur-ı şüriş ve ihtilali olacaklarından dolayı müteessirdirler.

6- Binaenaleyh, cihanı ehedi bir sulha mazhar etmek gibi bir emel-i mübeccel ile kılıçlarını çektiğini ilan eden düvel-i fahima-i medeniyenin maksad-ı esasiyeleri temin-i müsalemet ise Anadolu'yu hemen ecnebi işgallerinden halâs etmeli be Türkün hukuk-i sarihâsını kabul etmelidir.

7-Aksi takdirde Türk, son zerre-i hayatını da sarf edecek ve fakat hiç bir kuvvet ve tehdit karşısında hiç bir zaman işgalleri kabul etmeyecektir"⁶²¹ denerek belirtilmiş, aynı zamanda bu şekilde Wilson il-keleri çerçevesinde toplanan Paris Konferansı etkilenmeye de çalışılmıştır.

621- Telgraf metni tamamı için bkz. Hacım Muhittin Çarıklı Hatıraları... ss.117-118; Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, ss.46-47

Yukarıda belirtildiği gibi Kongrenin esas ağırlık verdiği nokta ise teşkilatlanma ve idari konularla ilgilidir. Bu konuda ise kararlarda görüldüğü gibi iki aşamalı bir teşkilatlanma benimsenerek, merkezde bir Heyet-i Merkeziye ki zaten mevcuttu, kazalarda da Heyet-i Milliyeler kurulması kararlaştırılmıştır.

Kongre kararlarınının 9. maddesinde oluşturulacak olan Heyet-i Merkeziye'nin ne maksatla oluşturulduğu belirlenmiştir. 10. maddede Heyet-i Merkeziye'ye seçilecek olanların tespiti için beş bölge oluşturulduğu görülmektedir. Bilahare tespit edilen esas dahilinde Heyet-i Merkeziye'ye üye tesbiti yapılmıştır. 11. maddede belirtilen bu üyelere Vasıf (Çınar), Ömer, Yörükzade İbrahim, Sındırgılı Azmi Beyler Kongre üyesi olmayıp dışarıdan seçilenlerdir⁶²².

12. maddede ise 9.madde de vazifesi tespit edildiği belirtilen Heyet-i Merkeziye'nin görevleri sayılmaktadır. Bu şekilde Heyet-i Merkeziye'nin başına buyruk davranması engellenmek istenmiş ve yetkileri sınırlandırılmaya çalışılmıştır⁶²³.

Kongrenin aldığı diğer önemli kararlar mali düzenlemelerle ilgili olduğu görülmektedir. Nitekim Yunanlılarla mücadele devam ettiği sürece genel seferberlik durumunun mevcut olduğu ve herkesin vatan hizmeti ile yükümlü bulunduğu kabul edilmiş bu konuda ihtiyaçların karşılanabilmesi için Balıkesir'de ve ilçelerde teşkilat-ı maliye ve levazım kurulları kurulması ve bu kurulların üstünde yol gösterme, denetleme ve işbirliği sağlama gibi vazifelerle yükümlü "Merkez Kurul" kurulması kararlaştırılmıştır. Yine Cephe karargahı gerilerinde askeri işlemleri yürütmek üzere menzil müfettişliği bulundurulması uygun görülerek bu hususta 15. maddede belirtildiği gibi menzil müfettişlikleri kurulmuştur.

622- Hacım Muhittin Çarıklı Hatıraları... s.113; Zira Kongreye katılanlar arasında bunlar mevcut değildir. Katılanların isimlerine bkz.

623- İlhan Tekeli-Selim İlkin , s.g.e., s.175

Bu arada cephede efradının başına esrafdan bir zatın devamlı bulunması kararlaştırılmıştır. Bu şekilde yapılan masrafların denetlenmesinin yanı sıra teşkilatlanmanın tamamen milli bir teşkilat olduğu askeriye ve idare ile bağlantısının olmadığı görüntüsü verilmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda bu şekilde mütarekenin feshi gibi bir durumun meydana gelmemesi istenmiştir.

Bu arada Kongre ihtiyaçların temini için bir takım tedbirlere yönelmiştir. Nitekim Kongre Heyet-i Merkeziyenin zahireye el koyması ve İzmir'e ihracını men edilmesi kararını verirken diğer taraftan yine Kongre günün şartlarına uygun olarak harcamaların miktarını tespit etmekten kaçınarak, bunun mahalli kurulların takdirine bırakmıştır. Ayrıca mahalli kurullara Kuvay-ı Milliye'de vazife alacaklara verilecek aylıkların ve hediyelerin miktar ve derecesinin takdiri de bırakılmıştır.

Kongre ayrıca Yunanlılarla hiç bir şekilde müzakere edilmemesi ve en birinci vazife olarak Yunanlılar memleketin her tarafından tard edilinceye kadar harbe devam edilmesi gibi politik hedefini belirleyen kararlar almıştır.

Kongre vazifeye davet edilip gelmeyen ve firar edenlere de müeyyideler uygulanmasını kararlaştırmıştır.

Nihayet kongre Eylül'ün başlarında 100 kişilik olmak ve her mahallin vereceği paranın yüzdesi nispetinde aza istirak etmek üzere tekrar toplanma kararı vererek çalışmalarına son vermiştir⁶²⁴.

624- Kongre bitim tarihi bazı kaynaklarda 31 Temmuz olarak verilmektedir. Bkz. Bezmi Nihat Kaygusuz, Bir Roman Gibi, İzmir, 1955, s.188; Nizamettin Karacebe, a.g.e., s.137, Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.43; Bu durum herhalde Kongre bitiminden sonra yapılan bir toplantıdan kaynaklanmaktadır. Çünkü Hacım Muhittin Çarıklı günlüğünde "30.7.35. Bugün yedi sonrada Kongreye nihayet verdik" demektedir. Akabinde 31.7.35'de bu akşam yine Mektebi Sultanide birleşik ve Basri'yi dahile gönderme meselesi konuşuldu demektedir" bkz. Hacım Muhittin Çarıklı Hatıraları, s.26; Ancak kanaatimizce bu Kongre değil Heyet-i Merkeziye'nin toplantısıdır. Kongre 30.7.1919'da sona ermiştir.

b) KUZEY-BATI ANADAOLU'DA SIVAS KONGRESİ İÇİN MURRAHHAS TAYINI

Mustafa Kemal Paşa'nın Kula'da 17. K.K. Bekir Sami Bey'e yazdığı şifreli telgrafta Sivas'ta toplanması kararlaştırılan Kongre için murahhasların belirlenmesini istediğini daha önce belirtmiştik. Yine 22 Haziran 1919'da Bursa'da Bekir Sami Bey'e zata mahsus şifreli telgrafla Bahriye Nazırı Rauf Bey'in Aydın vilayeti namına gelecek murahhaslarla meyanında herhangi bir liva namına tevkil ettirilmesini vekaletnamenin tahriren alınarak imzaların şifre ile bildirilmesini istemişti⁶²⁵.

Bunun üzerine Bekir Sami Bey 27.6.335 tarihli şifre ile Bursa'dan Salihli Mevkii Kumandanlığı vasıtasıyla Çine'de 57.Fırka Kumandanlığına ve Ahmetli Mıntıka Kumandanlığına "Mustafa Kemal Paşa'dan aldığı şifre doğrultusunda Rauf Bey'in Sivas Kongresine bölgeden üye seçilmesini, belgelerin düzenlenmesini, ve Aydın vilayetinin her tarafından birer temsilci seçilmesini" bildirdi⁶²⁶.

Bilahare 3/4.7.1919 tarihli kıdemli Yüzbaşı Tahir imzalı şifre ile "Alaşehirce Rauf Bey'in intibahına karar verildiği, civar kazalara da durumun yazıldığı, nihayet Temmuzun 13. günü evrak-ı müsaddekasını Sivas'a yetistirecek adam-ı mahsusla çıkaracağı" bildirildi⁶²⁷.

Bir müddet sonra Bekir Sami Bey 30.7.1919 tarihinde Ankara'da 20.K.K Ali Fuat Paşa'dan "Karesi, İzmit, Hüdavendigâr, Biga'dan murahhas intibah ve izam edilmediğine, bu konuda henüz malumat alınmadığı, 14.K.K

625- Telgraf metni şöyledir, "1-Kongre davetini mübeyyin bugünkü şifreli telgrafnameyi aciziyi almışsınızdır. Aydın ve havalisinden bu kere nezd-i aciziyeye gelmiş olan Bahriye Nazırı Rauf Beyefendiye Aydın Vilayeti namına gelecek murahhaslar herhangi bir liva namına tevkil ettirilmesini ve vekaletnamenin tahriren alınarak imzalarının şifre ile bildirilmesini rica ederim. 2-Murahhaslar Ankara tariki ile gelirlerse Ankara'da Kolordu Kumandanı Fuat Paşa'ya ve Samsun tariki ile gelenlerde Samsun mutasarrıfı Hamit ve Kolordu Kumandanı Miralay Refet Bey'e müracaat edecektir" Üçüncü Ordu Müfettişi Yaver-i Hazreti Şehriyar Mustafa Kemal;T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.1 22-6-335 şifre

626- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.1 27-6-335 şifre

627- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.1 3/4-7-335 şifre

ile bu hususun süratle temini ile murahhasların tarih-i mezkurden mukadden Sivas'ta bulundurulmasını, isim ve hareketlerinin bildirilmesini" şifreli bir telgrafla istedi⁶²⁸. Bekir Sami Bey buna 5 Ağustos 1919'da "Karesi ve Biga'dan murahhas tayini ile ilgili telgrafı 14.K.K İstanbul'a gittiğinden ve dönmesi de şüpheli olduğundan 61.Fırka kumandanını Kâzım Bey'e yazdığını, Bursa'dan da murahhas tayinine çalışıldığı" cevabını verdi⁶²⁹.

Bu cevap üzerine aynı gün Ali Fuat Paşa "Mantıka-i aliyeleri ile 14.Kolordu kıt'astından henüz murahhas intihab ve izam edilmeyen livalar varsa hemen tesli-i imkan ve izamı, Belediye Reisi Ahmet Nuri Bey ile Davavekili Avukat Osman Nuri Bey murahhas intihab edilip 7.8.335 de Fskşehir'den Ankara'ya hareket edecekleri bildirildiği ve Rauf Bey'e ait evrak-ı intihabiye henüz alınmadığı, Rauf Bey şimdilik Vilayet-i Sarkiye Kongresinde Erzurum murahhaslığına tayin kılındığını" belirten cevabı şifre ile gönderdi⁶³⁰.

Buna Bekir Sami Bey 7.8.1919 tarihli şifre ile şu cevabı verdi, "1- Son zamana kadar Bursa Vilayet-i Gümülcineli İsmail Bey ve avanesinin tazyiki altında bütün ahab-ı hamiyet ve mnevveresinin harice def'i ve tevkif sretiyle gaib etmişti. Gümülcineli İsmail Bey'e tevabının tesirinden son günlerde kurtulabilen Bursa'ya harice çıkarılması zevat peyderpey gelmektedir.

2- Bunlardan murahhas intihab ve izamı mümkün olacaksa da emredilen zamanda yetistirilmesi mümkün değildir. Mamafih oraca münasip zevat intihabı ve ismi bildirilirse burası da vekaleti kabul ve tasdik edecektir.

3- Rauf Bey'in evrakının vukubulan is'ar üzerine tevkif ve

628- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dosyası D.2 30-7-335 şifre
629- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dosyası D.2 5-8-335 şifre
630- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dosyası D.2 7-8-335 şifre

diğerlerinin intihab ve izam edildiği maruzdur"⁶³¹.

Bunun üzerine Ali Fuat Paşa Bekir Sami Bey'e "Bursa namına tuccar ve Belediye Reisi Sabıkı Ahmet Nuri ve davavekili Osman Nuri Beyler intihab edilerek izam edilmiş ve Sivas'a muvasalat etmek üzere bulunmuşlardır. Binaenaleyh orıca kabul edilmesine delalet buyrulması" nı bildirdi⁶³².

Nihayet bu gelişmelerin sonucunda Rauf Bey Sivas Kongresinde Alaşehir delegesi olarak bulunacaktır⁶³³. Bursa'dan ise eski mutasarrıf Ahmet Nuri Bey (aynı zamanda eski Belediye Reisi), davavekili Osman Nuri Bey (özpay) ve Asaf Bey murahhas olarak katılacaklardır⁶³⁴.

Bir de bölgeden bir iki listede Karesi delegesi olarak gösterilen İbrahim Süreyya Bey, Manisa delegesi olarak Sivas Kongresine katılacaktır⁶³⁵.

Kocaeli'nden ise mutasarrıf Ali Suat Bey'in İzmit'teki Kuvayı Milliye'ye karşı ilk başlardaki kayıtsız tutumu dolayısıyla Sivas Kongresine delege gönderilmesi mümkün olmamıştır⁶³⁶.

631- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 7-8-335 şifre, Bursa çıkışlı

632- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 24-8-335 şifre

633- M. Goloğlu, Rauf Bey'in (Cumhurbaşkanlığı Arşivi) listede "Alaşehir delegesi olarak gösterildiğini bunun sebebini anlayamadığını belirtiyor ve Rauf Bey'in Şark-ı Anadolu Müdafası Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliye üyesi olarak katıldığını söylüyor. M. Goloğlu, Sivas Kongresi, C.II, s.68

634- Mahmut Goloğlu, Sivas Kongresi C.II, ss.73-74; T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 Cumhurbaşkanlığı Arşivi Belgesi, T.İ.H., C.II, K.2 ek 4'de yayınlanmıştır.

635- Kuzeybatı Anadolu'da bunların dışında katılan üye yoktur. İbrahim Süreyya Bey;; Yusuf Bey'in (Denizli delegesi Başağazade) özel listesinde ve Mülkiyeliler Tarihi ve Mülkiyeliler adlı kitapta Karesi delegesi olarak gösterilmektedir. Bkz. ilgili yerlerden nakleden Mahmut Goloğlu, Sivas Kongresi C.II, s.71; İbrahim Süreyya Bey, İstanbul'da doğmuş Mülkiye'den mezun olmuş "Cemiyet-i Fesadiye" teşkili suçundan üç yıl kalehentlik cezasına çarptırılmış bilahare 1908 meşrutiyet ilanından sonra serbest kalmış ve tekrar görev almıştır. 10 Mart 1919'da İzmit mutasarrıfı iken azledilmiş, İstanbul'a gitmiş, bilahare Haziran ayında Bandırma yoluyla Anadolu'ya geçmiş, daha sonra Rauf Bey ile birlikte Ankara'dan Amasya'ya gelmiş, Erzurum Kongresine Amasya delegesi olarak katılmıştır. Sivas Kongresinde ise bütün listelerde Manisa delegesi olarak görülmektedir. Mahmut Goloğlu, Sivas Kongresi C.II, s.71

636- Kâzım Karabekir, a.g.e., s.316

c) HALİL PAŞA'NIN (KUT) KAÇIRILISI VE BURSA YORESİNE GELİŞİ

Mondros mütarekesinden sonra İstanbul'a gelen İtilaf Devletleri mümessilleri isteği ve baskısı sonucu önde gelen şahsiyetler umumi harp suçlusu ve Ermeni tehciri gibi suçlarla suçlanarak tutuklanmışlardı. Tutuklanan bu kişiler Bekiraga Bölüğü diye adlandırılan Harbiye Nezaretinin (Bugünkü İstanbul Üniversitesi Merkez binası) arkasında bulunan taş bir binada bulunduruluyorlardı⁶³⁷. Bu tutuklular arasında Enver Paşa'nın amcası olan Kut-ul Amare kahramanı Halil Paşa da bulunuyordu. Ancak arkadaşları tarafından, idam cezasıyla yargılanacak olan Halil Paşa ve diğer bazı önemli kişilerin kaçırılması planları yapılmaktaydı. Nitekim önceki bölümlerde belirttiğimiz gibi bir ara İstanbul'a gelen Bekir Sami Bey'in yaveri Yüzbaşı Selahattin bir yolunu bularak Bekiraga Bölüğüne giderek Halil Paşa ile görüşmüş ve kendisine şayet Bursa'ya kadar gelebilirse yardımcı olunacağını belirtmişti⁶³⁸.

Halil Paşa tutuklu bulunduğu sırada hapisane memurlarından Mülazım Şadi Bey'le ahbab olarak küçük bir teşkilat kurmayı başardı. Bu teşkilata Küçük Talat Bey'i de aldı⁶³⁹. Halil Paşa bu şekilde kaçma planları hazırlarken dışarda da aynı zamanda Karakol cemiyeti kurucusu ve üyeleri olan İstanbul Boğazlar müstahkem mevki kumandanı Albay Galatalı Şevket, albaylıktan mustafi Kara Vasıf, Harbiye Nezareti Harbiye Dairesi piyade şubesi müdürü ve Harb-ı umumiye Halil Paşa'nın yaveri olan Erkan-ı Harb Binbaşısı Naim Cevat Beylerin çabaları mevcuttu⁶⁴⁰.

637- Samih Nazif Tansu, a.g.e., ss.207-209

638- İlhan Selçuk, a.g.e. 2.K. s.117; Halil Paşa anılarında; Bir gün İstanbul'daki teşkilat aracılığıyla Mustafa Kemal'den "cezaevinden çıkar çıkmaz Anadolu'ya geçiniz" mesajını aldığını yazmaktadır. M. Taylan Sorgun, Halil Paşa, İttihat ve Terakki'den Cumhuriyete, Bitmeyen Savaş, Kut-ül Amare Kahramanı Halil Paşa'nın Anıları, İstanbul, 1972, ss.280-281

639- Samih Nazif Tansu, a.g.e., s.209

640- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dosyası D.2 -8-335 şifre

Nihayet Yahya Kaptan arkadaşları Yüzbaşı Celal Bey, Muhacir Ali ve Demircili Abdullah'ın katkı ve yardımlarıyla içerden ve dışardan yapılan ortak plan doğrultusunda, Halil Paşa ile birlikte yaveri Kaymakam Sadi Bey ve Küçük Talat Bey'i Bekiraga bölüğünden kaçırmayı başardılar; Sandalcı Naci onları Üsküdar'a geçirdi. Halil Paşa ve arkadaşları bir müddet Çamlıca'da saklandıktan sonra yine Karakol teşkilatı mensupları Çolak İbrahim vasıtasıyla onları oradan Tavşancılı'ya getirdi⁶⁴¹. Bilahare buradan da Yenibahçeli Şükrü Bey'in yardımıyla Karaaslan çetesi eşliğinde Bursa istikametine gönderdiler. Bu grup 25.8.1919 günü akşamı Iznik'in 8 km. güneydoğusunda Çam Pınarı mevkiine geldi⁶⁴².

Bu kaçış haberi alınınca bütün devlet otoriteleri ve ecnebi işgal kuvvetleri harekete geçtiler. Nitekim 16 Ağustos 1919 günü İtilaf Devletleri komiserleri Bab-ı Aliye sert bir nota verdiler⁶⁴³.

Bu gelişmeler olurken bir müddet Yenisehir taraflarında kalan Halil Paşa ve yanındakiler 56.Fırkaya mensup Yenisehir müfrezesi ile 26.8.1919'da Çampanarı civarında müsademeye girmeye mecbur oldular. Fakat müsademeye giren kıt'alar çete içinde Halil Paşa'nın bulunduğunu anlayınca çarpışmayı keserek Halil Paşa'nın firarını temin ettiler⁶⁴⁴.

641-Dr.Fahri Can, İlk Milli Mukavemet..., ss.13-15; Bu kaçışı Halil Paşa hatıralarında şöyle anlatmaktadır, "Çıkış gecesini nöbet genç subaylardan Şadi'de idi. Şadi kıyafetini değiştirmedim. Ben ve Küçük Talat daha önce temin edilen inzibat elbiselerini giyerek mülazımnevvel Şadi'nin peşinden kapıdan çıktık. Biraz sonra Beyazıt meydanındaydık. Beyazıt meydanından sandala kadar bizi götürecek teşkilat mensubu Şadi Kartal'ın yeğeni Mülazım Naci, bizi meydanın biraz ilerisinde bir ağacın dibinde bekliyordu. Vakit gece yarısını iki buçuk saat geçmişti. Ağacın altındaki rehber daha önce "aslan" olarak tespit edilmiş parolayı söyledik. Sivil arkadaşımız parolayı tekrar edince hep beraber sahile indik. Sandalda benim için iki yüz fişekle bir parabellum tabanca hazır. Sandalcı rolünde Naci ve bir arkadaş vardı. Çolak İbrahim (Kurtuluş Savaşının ünlü kahramanlarından İttihatçı) bizi yanında yedi sekiz silahlı ile bekliyordu ve bir araba yağız atları ile hazır. Kısa bir müddet sonra Yahya Kaptan'ın kaldığı köye ulaştık. M.Taylan Sorgun. a.g.e., ss.280-283

642- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dosyası D.2 27-8-335 şifre

643-Nota metni bkz.Bilal Şimsir, Malta Sürgünleri, İstanbul, 1976, ss.144-145

644- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dosyası D.2 -8-335 şifre

İtilafların sert notaları ve İstanbul'un sıkıştırmaları üzerine Bekir Sami Bey İstanbul'u oyalayıcı bir tutum takındı ve bu mahiyette olduğu anlaşılan gelişmeleri şifre telgraflarla 27 ve 31.8.1919 tarihlerinde Harbiye Nezaretine aktardı⁶⁴⁵.

Uzun müddet Bursa civarında kaldığı anlaşılan Halil Paşa bu arada Bekir Sami Bey'e bir mektup göndererek bir müddet Bursa vilayetinde kalarak milli teşkilat ile meşgul olmak istediğini maiyetindeki çete ile nerelerde barınabileceğini, Rum çetelerine karşı köyleri teşkilatlandırmak istediğini ve refakatindekileri 30, 40 kişinin masrafı için itimat buyrulan zenginler veyahut askeriyeye bir müddet para teminini istedi. Ancak Bekir Sami Bey Halil Paşa'nın Bursa'da kalmasını sakıncalı görmekteydi. Bu sebeble kendisine "Garbi Anadolu'nun henüz barınacak bir halde olmadığını ve kendisinin Ankara ve Ankara'nın şarkına gitmesini" tavsiye etti. Nitekim Harbiye Nazırı Cemal Paşa 29.10.1919'da gönderdiği hususi şifre ile "Firari Halil Paşa'nın Bursa'da olduğu ve ailesini de Bursa'ya götürdüğü mevsuken istihbar olunuyor. Refikleri ile derdest ve izamları ehemmiyetle mütemennadır" diyerek tutuklanmasını istemekteydi⁶⁴⁶.

645- 27.8.335 tarihli Harbiye Nezaretine yazılan telgraf "25/8/335 akşamı müsellaah bir çete Çampınarı'na Iznik'in 8 kilometre Şarkı Cenubunda gelirler. Bu haber üzerine Yenisehir müfrezesi 26.8.335 sabahı Çampınarı'na hareket ederek, Çampınarı civarında bir eskiye ile müsademe başlar. Müsademe guruba kadar devam eder ve guruba yakın çete efradından bir nefer derdest edilir. 27 sabahı edilen taharriyan neticesinde bu çete efradından "ki çete Arslan Cetesi namı ile yad olunmaktadır" Kalkandelenli Mehmet hayyen yakalanır. Edilen tahkikat neticesinde Halil Paşa, Küçük Talat Bey ve Mülazım Sadı Efendilerin bu çete dahilinde oldukları tahakkuk etmiştir. Mehmet firar etmek istemişse de mecruhen tekrar yakalanmıştır. Takiplerine devam olduğu maruzdur" Fırka 56 Kumandanı Muralay Bekir Sami; İkinci telgraf 31.8.335 Bursa tarihli, "27.8.335 tarihli rapora zeyldir. Edinilen şedit tathikata, kurulan müteadit pusulara rağmen Halil Paşve rüfekasının izleri elde edilememiş ve firara muvaffak oldukları tahmin edilmektedir. Elyevm müteadit mahallere pusı kurularak intizar edildiği müfreze kumandanlığınının 30.8.335 tarihli raporundan anlaşılmış olduğu maruzdur. Fırka 56. Kumandanı Bekir Sami; T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 telgraflar

646- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 29-10-335 Harbiye şifresi

Bekir Sami Bey'in uyarısı ve tavsiyesi üzerine Halil Paşa Eskişehir üzerinden Ankara'ya gitti. Burada 20. Kolordu himayesinde Sivas'a ulaştı. Burada Mustafa Kemal'le mülakatından sonra Kafkaslarda faaliyet göstermek üzere doğu üzerinden Bakü'ye gitti⁶⁴⁷.

d) KONGRELER KARŞISINDA İSTANBUL HUKUMETİNİN TUTUMU VE İTİL AF DEVLETLERİNİN KARŞI GİRİŞİMLERİ -MILNE HATTI'NIN İLK GÜNDEME GELİŞİ-

Yunan işgal kuvvetlerinin karşılaştığı direniş karşısında içine düştükleri tehlike ve güçlükler üzerine Venizelos 1919 yılı Haziran ayı sonunda Müttefikler Yüksek Konseyine başvurarak Başkan Clemenceau'ya ; "Müttefikler Yüksek Konseyinin Anadolu'da İzmir bölgesinde Yunan ordusuna tevdi ettiği işgalin şartları belli olmuştur. Bu şartlara göre işgal bölgesi sınırı olarak İzmir-Aydın şimendifer yolu, güneydoğuda Aydın-Nazilli, Kuzeydoğuda Manisa-Kasaba Kuzeyde ise Ayvalık-Bergama kasabaları tespit edilmiştir.

Bu suretle tayin ve tespit edilmiş işgal sınırları, Türk kuvvetleri tarafından Yunan ordusunun işgali altındaki bölgelere karşı organize edilmekte olan askeri kuvvetlerin saldırısına mani olmak ve bu bölgeleri tesirli ve nihai olarak himaye ve müdafaa edebilmesi için Yunan ordusunun elinde bulundurması zaruri stratejik mevkilere yerleşmelerine imkan vermemektedir.

Öte yandan Osmanlı Devleti mütarekeden doğan vecibeleri unutarak memleketin çeşitli bölgelerinde dağınık halde askeri birliklerini Yunan ordusuna karşı askeri harekâta geçmekte serbest bırakmaktadır. Bu bakımdan durumun düzeltilmesi ve bu bölgelerde Türk askeri kuvvetlerinin toplanmasına ve büyük çapta harekâta girişilmesinin önüne geçilmesi için kuzeyden, doğudan ve güneyden İzmir istikametine

---

647- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 -8-335 tarihli şifre

giden önemli nakil noktalarının Yunan ordusu tarafından işgal edilmesi kaçınılmaz bir zaruret olarak belirmektedir.

Bu nakil noktalarını himaye için de dar bir toprak geridi de dahil olduğu halde Edremit-Balıkesir-Akhisar-Salihli-Nazilli (Menderes nehri boyunca) geçen bir kavis olarak tayin edilmekte ve Bandırma'nın denizden işgali hususunda Yüksek Konsey'in Yunan ordularına müsaade vermesi gerekmektedir.

Bununla beraber, İstanbul'daki Müttefik işgal kuvvetleri Başkomutanı'nın Anadolu'daki Türk askeri kuvvetlerini serbest bırakmak suretiyle Mondros mütareke şartlarını ihlal ettiğinden Osmanlı Devletinin dikkat-i nazarlarını çekmesi ve bundan sonra vaki olacak bu gibi hallerden Osmanlı Devletinin sorumlu tutulacağını ihtar eylemesi zaruri bir hareket olarak belirmektedir" şeklinde isteklerini bildirdi⁶⁴⁸.

Venizelos'un bu tavrını, Müttefikler arası Yüksek Konseyce incelendi. Fakat kabul edilmedi. Ancak Yunan işgal bölgesinin civarındaki şimendifer, Müttefiklerarası kontrole tabi tutulmasına ve Mondros mütarekesinin 20. maddesi hükümlerine göre Türk ordusunun askeri teçhizatlarının depolara kapatılıp mühürlenmesi için bir komisyon görevlendirilmesine karar verildi⁶⁴⁹.

Bir müddet sonra Paris'teki Yüksek Konsey Venizelos'un sınır konusundaki açıklamalarını dinledi. Bilahare 16 Temmuz 1919'da Yunanlılarla İtalyanların aralarındaki sınır konusunda anlaşmaları gerektiğini kararlaştırdı. 18 Temmuz'da da iki taraf aralarındaki sınır anlaşmasını bildirdi. Yüksek kurul da bunu onayladı. Aynı zamanda Başkomutan Allenby tarafından, İtalyan ve Yunan generallerine danıştıktan sonra Türkler, İtalyanlar ve Yunanlılar arasındaki sınır tespit

---

648- Celal Bayar, a.g.e. C.VII, ss.2236-2237

649- Celal Bayar, a.g.e. C.VII, s.2237

edilecekti. Bu konudaki uygulamayı ise Başkomutan adına General Milne üstlenecekti⁶⁵⁰

Bu sırada İstanbul Hükümeti de bir girişimde bulundu 15 Temmuz 1919 günü sadrazam vekili M. Sabri, Barış Konferansı Başkanı Clemenceau'ya bir telgraf gönderdi. Bu başvuruda Yunan zulmü anlatılarak, bu durumun İtilaf Devletlerinin ne niyetlerine ne de adalet duygularına uymadığına ve buna son vermek için her türlü tedbiri alacaklarına dair inancını dile getirdi ve Wilson Prensiplerine en uygun tedbirin ise Yunan askerinin hiç bir hakları bulunmayan Anadolu'yu en kısa zamanda boşaltmaları olacağını belirtti. Bunun üzerine Konsey, 18 Temmuz'da bölgeye bir soruşturma kurulu göndermeye karar verdi. Ancak bu kararı İstanbul Hükümetine 2 Ağustos günlü bir nota ile 3 Ağustosta bildirdiler⁶⁵¹

Aslında Müttefiklerin, Yunan ve İtalyan işgallerinin sınırlandırılması işini ele almalarında direniş hareketlerinin yaygınlaşması, Kongreler toplanarak adeta İstanbul'dan bağımsız kendi teşkilatlarını kurmaları Osmanlı yönetimini büyük ölçüde kaygılandırdığı kadar, İtilaf çevrelerinin iktidarını hiç arzu etmedikleri İttihat Ve Terakki Hükümetine karşı Damat Ferit Hükümetinin desteklenmesinin kararlaştırılması etkendi⁶⁵².

Konseynin bölgeye soruşturma kurulu gönderilmesi kararından sonra 1919 Ağustos ayının ilk haftasında Batı Anadolu'nun durumu incelendi ve İtilaf Devletleri ile (Yunanistan dahil) Türk milli kuvvetleri arasında bir sınır çizilmesi kararlaştırıldı. Bunun için de Barış Konferansı, İngiliz generali Milne başkanlığında karma bir komisyon kurdu. Bu komisyon bilahare İzmir'e geldi⁶⁵³.

650- Sina Akşin, a.g.e., s.463

651- Sina Akşin, a.g.e., s.486

652- Sina Akşin, a.g.e., s.486

653- Celal Bayar, a.g.e., C.VII, s.2838

Esasında Ayvalık'tan Aydın'a kadar 250 km. bir saha üzerinde yayılmış olan Yunan kuvvetlerinin ileri hatlarından İzmir'e kadar olan derinliği, bazı yerlerde 40 ile 50 km. lik bir mesafe içerisindedir. İzmir limanının ikmal ve ulaştırma hizmetleri bakımından işgal kuvvetleri için pek büyük bir önemi vardı. Şimdi Kuvay-ı Milliye Yunan işgal harekâtına karşı başarılı olmuşlardı. Yunanlılar İzmir'i hedef tutan bir Türk taarruzunu ihtimal içerisinde görmeye başlamışlardı⁶⁵⁴. Bu sebeple Yunanlılar işgal altındaki bölgelerde tedbir olarak üsler vucuda getirmeye ve savunma mevzii oluşturmaya çalışmaktaydılar⁶⁵⁵. Bu bakımdan Paris Barış Konferansının teşebbisleri bir bakıma Yunan işgal mantığını emniyet altına almayı hedefliyordu⁶⁵⁶.

İzmir'e gelip karargahını kurmuş olan heyet faaliyete geçti. İlk olarak 10 Ağustos 1919'da İzmir'deki Yunan Orduları Baskımandanlığına "Paris Barış Konferansından almış olduğu talimat dahilinde Batı Asya'daki askeri durumu incelemek, İtilaf ve Türk kuvvetleri arasında bir sınır çizilmesi maksadıyla subaylardan kurulu bir heyet tayin ettiğimi arz ederim. Bu heyetin başkanlığını General Hamburg'a verdim Albay Tgyaer Adderson'un reisliği altında İzmir'de bir karargah vucuda getirdim. Subaylarıma görevlerini yapmaları sırasında müzaheret edilmesini ve kendileri ile işbirliğinde bulunacak olan subaylarımızın bir an önce tayinini rica ederim. Bununla beraber, sınırların çizilmesinin kolaylaştırılması ve mevzii müsademe ve kan dökülmesine mani olmak maksadı ile tarafımdan müsaade edilmeden bu gün işgaliniz altında bulunan sınırlardan ileri geçmemenizi rica ederim.

654- T.I.T. C.II. K. 1 ss.213-215

655- Nizamettin Karacabe, a.g.e., ss.145-146; Celal Bayar, a.g.e. C.VII, s.2238

656- T.I.T. C.II. K. 2 ss.120-121; Konferansın gayelerinden biri Yunanlıların kolay savunabilir bir cephe sağlamaktı; Celal Bayar, a.g.e. C.VII, ss 2236-2238; 2250-2251

Batı Asyadaki İtalyan orduları kumandanlığına da bu yolda aynı talimat verilmiştir.

Askeri durum hakkında esaslı bir fikir edinmek için İsgalini- altında bulunan bölgeler ile Anadolu'daki kuvvetlerinizin bir haritasını İzmir'deki karargahına göndermenizi acele beklerim" emrini verdi⁶⁵⁷.

Bunun üzerine Yunan ordusu başkomutanı İngiliz Karargahına giderek Milne ile görüştü ve bir ordu emri yayınladı⁶⁵⁸.

Diğer taraftanda komisyon Kuvay-ı Milliye'ninde dağıtılmasını istemekteydi. Nitekim İngiliz orduları başkomutanı Milne 11.8.1919'da Harbiye Nezaretine "Osmanlı kat'alarıyla çetelerinin Akhisar yanında Yunan kat'alarına taarruz ettiklerine bu taarruzlar durdurulmadığı takdirde Yunan kuvvetlerinin harb fennine uygun daha ileri hatlara ilerlemeleri için emir vermek zorunda kalacağını" bildirdi. Harbiye Nezareti de durumu Erkan-ı Harbiye ve 14.K.K.'na yazdı⁶⁵⁹.

Bu gelişmelere paralel olarak bu sırada Paris'ten dönmüş ve orada memleketin yüksek menfaatlerini kurtarmaya muvaffak olmuş gibi bir tavır almış olan Damat Ferit, 5 Ağustos'ta İtilaf Devletlerinden İttihat Ve Terakki'ye karşı sertleşme telkinini de alınca bir taraftan İtilaf mümessillerinin isteklerine uymak, bir taraftan da bu durumdan faydalana- rak İstanbul için tehlikeli hale geldiğini düşündüğü silahlı direnme ve Kongre faaliyetlerini bertaraf etme yönünde girişimlerini başlattı⁶⁶⁰.

557- Celal Bayar, a.g.e. C.VII, s.2239; Nizamettin Karacabe, a.g.e. s.146

658-Yayımlanan ordu emri için bkz. Nizamettin Karacabe, a.g.e. ss.146-147

659- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, ss.140-141, C.II, Belge 74; Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.179

660- Sina Akşin, a.g.e., ss 488-489; Hükümet daha önce de Anadolu'daki direniş yanlısı komutanların yerine kendine uygun ve bağlı kişileri getirme kararı almıştı. Böyle bir durum karşısında Mustafa Kemal 7.7.1919'da Eursa'da 17.K.K. vekili Bekir Sami Bey'e diğer komutanlara "Kumanda hiç bir surette terk edilmeyecektir. Teşkilat-ı askeriye ve milliye hiç bir surette ilga edilmeyecektir" muhtevasını içeren gayet mahrem telgraf göndermiş ve yine aynı şekilde 17.7.1919'da Bekir Sami Bey

İlk olarak notanın verildiği gün olan 3 Ağustos'ta Harbiye Nazırı Süleyman Şefik Paşa'ya yolladığı bir yazıyla "Anadolu'daki Kuvay-ı Milliye faaliyetlerinin durdurulması için tesirli tedbirler alınmasını" istedi⁶⁶¹. Bilahare Dahiliye Nazırı da 8 Ağustos 1919'da bütün vilayetlere bu yönde telgraf-genelge gönderdi⁶⁶². Nitekim genelgede "Yunanlıların muvakketen işgal ettikleri mahallerin kasr ve tahdid-i dairesi ve irtikâb eyledikleri enva-i fecayi hakkında mahallerinde tahkikat-ı âdilane bitarafane icrası için Hükümetçe evvel ve ahir vaki olan teşebbüsat-ı siyasiye üzerine izamına konferansca karar verildiğini kendisine bildirdiğim muhtelif komisyon İzmir'e dahil olmuştur" dendikten sonra bu komisyonun Yunan harekâtını sınırlandıracağını ve Yunan çetelerini dağıtacağını belirterek bu durumda "Teşkilat-ı Milliye" namı altında toplanan kuvvetlerin hilatehir dağıtılması hakkında Hükümetçe evvel ve ahir vaki olan tebligatın nasıl bir lüzam-ı kafi siyasiyeye müstenid bulunduğunu" belirtilerek iç ve dış politikanın ancak Hükümetçe yürütüleceği beyan edildikten sonra "Hükümetin mukerraratına muğayir fikr ve mütalaları icab-ı hamiyet-i vatanperveriye muvafık olsa da müktezay-ı siyaset ve menfaate tevafuk eylemiyeceği bedihattandır. İşte "Teşkilat-ı Milliye" ve "Kongre" meseleleri ve hakayıkın Şayan-ı dikkat ve ibret olan delailindedir. Lihaza şurada burada her ne sebep ve maksatla olursa olsun toplanan gayri resmi kuvvetlerin behemahâl dağıtılması ehem ve elzem olduğuna dair vaki olan işâratın kemal-i ehemmiyetle nazar-ı dikkate alınarak infazına

---

vasıtasıyla 14:K.K.; Edirne'deki birliğe ve 61.Fırkaya işgale karşı alınacak vaziyeti bildiren ve kumandanın ikinci bir İzmir hadisesi meydana getirecek kişilere bırakılmamasını bildiren tahrirat göndermiş Bekir Sami bey'de bunları ilgili yerlere aktarmıştı. Böylece İstanbul Hükümetinin bu yönde girişimleri neticesiz kalmıştı. Sina Aksin, a.g.e., ss.498-500; Belgeler T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.1'de bulunmaktadır.

661- Kâzım Özalp, a.g.e., C.I, s.50

662- Hacım Muhittin Carıklı Hatıraları... ss.240-241. Telgraf genelgesinin tam metni vardır.

müsaraat ve gayret etmek, umum memurin-i mülkiye ve askeriyenin akdem vezâfıdır" deniliyor ve ikazlara rağmen bu gibi hareketlere devam edecek olanların "derhal abz ve girift edilerek haklarında terettüp edecek ahkam-ı kanuniye tatbik olunmak üzere mahfuzen ve serian Dersadet'e icamları" isteniyordu.

Ayrıca Dahiliye Nazırı Adil Bey Bandırma'da bir İngiliz Muhipleri Cemiyeti açılması için girişimde bulundu. Mühür ve talimat gönderdi. Ancak alınan tedbirler neticesinde bu girişimler neticesiz kaldı⁶⁶³

Yine hükümet 8 Ağustos 1919'da belirli bazı telgraf müdürlüklerine, bunlardan biri olan Bursa telgraf müdürlüğüne'de ki Bursa İstanbul'la Anadolu'nun haberleşmesini sağlayan merkezlerdendi emir vererek "Teşkilat-ı Milliye ve Kongre adıyla bir süredir yapılan tahrikata ilişkin telgrafların kabul edilmemesi" istenerek kısıtlama koydu⁶⁶⁴. 15.8.1919 da da bütün askeri makamlara Harbiye Nezaretinden çekilen şifre haberleşmeler ile komutanlararası şifreli haberleşmeler de yasaklandı ve şifre haberleşme gerekiyorsa bunun Harbiye Nezareti aracılığıyla yapılması istendi. Bu şekilde Doğu ile Batı'da gelişen hareketlerin birleşmesi ve özellikle Sivas Kongresine katılması engellenecekti⁶⁶⁵. Böylece Teşkilat-ı Milliye'nin hareketi engellenmek isteniyordu. Ancak bu yasak Ordu'da büyük tepki gördü. Bu sebeple yasak dört gün sonra kaldırıldı⁶⁶⁶

663- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.50

664- Refik Halit Karay, a.g.e., ss.167-169; Pına karşılık Mustafa Kemal ve arkadaşları ilgili telgrafhanelerin (İstanbul'la irtibatı sağlanan merkez durumunda olanlar) denetim altında bulundurulmasını ve hıyranı yerine getirmeye kalkışacakların Divan-ı Harbe verilmesini kararlaştırdılar. Kâzım Karabekir, a.g.e., s.118; Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, ss.60-61

665- Refik Halit Karay, a.g.e., ss.170-171; Kâzım Karabekir, a.g.e., s.126

666- Geniş bilgi için bkz. Refik Halit Karay, a.g.e., ss.172-173; Kâzım Karabekir, a.g.e., s.164; Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., ss.148-149

Hükümet bu tedbirlerle Milli hareketi engellemeye çalışırken, diğer taraftan yeni bir siyaset denemesi yaparak, Mustafa Kemal ile arkadaşlarının meşrutiyetçi kongrecilik faaliyetleri yanında sadece Yunan işgaline karşı faaliyet gösterdiğini beyan eden Batı Anadolu Kuvay-ı Milliyesini ehveni şer durumunda görerek bu hareketi benimseyerek sahip çıkma yolunu tuttu⁶⁶⁷.

Bu sebeple Umum Jandarması Kumandanı Kemal Paşa, yanında eniştesi Erkan-ı Harb kaymakamı Mustafa Reha Bey olduğu halde 8 Ağustos 1919'da Bandırma'dan Balıkesir'e geldi⁶⁶⁸. Yanlarında ayrıca Bandırma Jandarma Kumandanı Suheyli Bey de vardı.

Kemal Paşa Belediye'de Hacım Muhittin, Vehbi, İbrahim ve Vasıf Beylerle görüşti. Onlara, henüz maksatlarının İstanbulca anlaşamadığını ve Padişah'a olan son maruzatları üzerine kendisinin Balıkesir'e geldiğini söyledi. Bunun üzerine onlarda, ancak Yunanlıların tardı gayesi etrafında toplandıklarını baskaca hiç bir emel ve maksatlarının olmadığını tafsilatıyla izah ettiler. Paşa da bu fikirleri kabul etti. Ertesi gün heyet Jandarma dairesinde Kemal Paşa'ya iade-i ziyarette bulundu. Bu ziyaret esnasında Çatalca mutasarrıfı sabıkı Vehbi, Vasıf, Arabacızade Hacı Hafız, Belediye Reisi Keçeci Hafız Mehmet Emin, Keşkekzade Hacı Baha, Kocahıyıkzade Mehmet Yırcalızade Sükrü, Beypazarlızade Hafız Mehmet,, Maarif müdürü Sabri, Silahçı Şevki, müderris Halil Bey ve efendiler de bulundular. Bu görüşme esnasında da aynı meseleler dile getirildi. Kemal Paşa onlara yardım vaad ederek takdir etti. Aynı gün öğleden sonra tekrar yapılan görüşmede Kemal Paşa,

---

667- Sina Aksin, a.g.e., s.493

668- 7 Ağustos günlü Alemdar'a göre bu gidis görünüşte bir teftiş gezisiydi. Fakat esasta gaye Kuvay-ı Milliye'yi dağıtıp bu teşkilatı kuran ve komuta edenleri derdest etmektir. bkz. Alemdar Gazetesinden naklen Sina Aksin, a.g.e., s.496

669- Hacım Muhittin Çarıklı Hatıraları... ss.28-29

Dahiliye Nazarı ile görüştüğünü beyan ederek, Nazırın İngiltere ve Fransa sefaretlerindeki teşebbüsleri neticesinde aldığı vaatleri onlara itah etti. Aynı gün Uşak'a gitmek üzere Balıkesir'den Akhisar'a gitti⁶⁶⁹. Paşa bilahare İstanbul'a döndükten sonra Batı Anadolu Kuvay-ı Milliyesi hakkında olumlu rapor verdi⁶⁷⁰. Damat Ferit ve taraftarlarıncı bundan sonra Kuvay-ı Milliye bütün teşkilat ve tertibatıyla jandarma ünvanı almalıdır fikri ortaya atıldı ve bu yönde propoganda yapılmaya başlandı. Herhalde bu şekilde Batı Anadolu Kuvay-ı Milliyesi üzerinde kontrol tesis edilmek isteniyordu⁶⁷¹.

Bu arada 13 Ağustos 1919'da İngiliz General, Hamri'nin başkanlığında, biri Binbaşı olmak üzere üç İngiliz subayı, bir Yunan subayı ve mülkiye müfettişi Ali Bey'den kurulu bir komisyon, yanlarında Kolordu İngilizce tercümanı Mülazım Hadi Bey de olduğu halde Soma'ya geldi. General Hamri o sırada Kolordu Kumandan vekili bulunan Kâzım (Özalp) ile görüşerek, ondan Sulh Konferansının General Milne'yi Kuvay-ı İsgaliye Kumandanı tayin ederek İzmir'e gönderdiğini ve kendilerinin de General Milne tarafından tahkikat için cephelere gönderildiklerini belirterek 8 Ağustos'tan beri Yunan kuvvetlerine ileri gitmemeleri hakkında tebligat yapıldığını belirtti ve Kuvay-ı Milliye tarafından da herhangi bir şekilde telcaviiz edilmemesini istedi.

Komisyon burada Balıkesirliler adına Hüsnü Bey, Somalılar adına Hafız Mehmet Efendi, Bergamamlılar adına Hasan Bey, Kırkağaçlılar

670- Paşa, İstanbul'a döndükten sonra 4 Eylül 1919'da "Alemdar" gazetesi ile yaptığı mülakatta "Efendim milli teşkilat haddi zatında fena bir şey değildir. Milli teşkilat denilen şey köylülerin, kasabalıların vatanlarını, evlerini, haklarını, namus ve iffetlerini Yunanlılara karşı muhafaza için ahalinin birleşmesidir" diyordu. Sina Aksin, a.g.e., s.497; Sadaret'e sunduğu rapor için bkz. Tayyip Gökbilgin, a.g.e. C.II, ss.17-19; Kemal Paşa'nın bölgedeki faaliyetleri hakkında bkz. Celal Bayar, a.g.e. C.VII, s.2289; Hacım Muhittin Çarıklı Hatıraları,... ss.41-42; 45-46; 50-51

671- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.68

adına Hadimi Ahmet Efendiden olusan heyetle görüstürülerek kendilerine Yunanlıların yaptıkları zülme dair vesikalara dayanan Redd-i Ilhak heyetleri tarafından hazırlanan raporlar verildi⁶⁷².

Esasında komisyonun vazifesi ellerindeki haritada çizilerek belirlenmiş olan işgal hududunun suvari tatbikiyesini tetkik etmekten ibaretti⁶⁷³.

Bu gelişmelerin yanısıra diğer taraftan, İngilizler Aydın vilayetinin Anadolu ile irtibatını kesmek aynı zamanda Batı Anadolu Kuvay-ı Milliye'sine cephaneye sevkinin men etmek gayesiyle Ağustos sonlarında Eskişehir'de olan bir bölükten başka, bir bölük Kütahya'ya bir tabur da Afyonkarahisar'ına getirdiler. Bu sebeple 20.K.K. Ali Fuat Paşa Bursa'da Bekir Sami Bey'e alınması gereken tedbirleri 27.8.1919 tarihli sifre ile bildirdi. Buna göre "Eskişehir muntaka kumandanlığı pek metin olan Geyve Boğazının simdiden gelecek kuvvetlere kapamak üzere en muktedir bir zabitle, bu havaliyi tanır ve zinufuz birkaç zatı göndermesini, Boğaza civar olan köy ahalisinden kuvvetli çete teşkilatı vücuda getirmesini" istedi. Bunun dışında yine "Geyve Boğazı ile Bozüyük arasında müdafaya Salih Efendi görevlendirildi. Yine boğaz yarma tölenlerden bilhassa Lefke'nin (Osmaneli) hemen şimalindeki (kuzey) ve şimendifer yolunun iki tarafındaki Sakarya üzerinde büyük şimendifer köprülerine hakim sırtlar iyice kesif ve tespit ve icabında buralarda tahribat yapılmak ve nevali ihdas edilmek suretiyle de bölge tescil edilmesi". Bu husus için "Geyve,

---

672- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, ss.53-54

673- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.55; Hudud şu şekilde belirlenmişti; Ayvalık'ın Kuzeydoğusunda ve 7 mil mesafede bulunan sahilten başlayarak (Osmanlar-Modarada (sancak hududu)-Kestane Dağı- Akmazdağ-Döşeme köyü-Erkürtdere-Menteses-Bakırcayı-Foyaerk-Sarıtas-Örfenekaya-Karasığırılı-Yenice-Tatarköy-Mütevelli-Yeniciftlik-Papazlı-Belendağ-Kesterli-Yarıslık-Sart-Artıcık Yayla-Kemerköy-Tabaklar (Dabağlar)-Simitboncuk-Çaylar-Bademler-Izmir sancağının güney ve güneydoğu hududu, Nizamettin Karacabe, a.g.e., s.147; T.I.T. C.II. K. 2 s.121. Burada bir haritada mevcuttur.

Lefke, Bilecik, Yenisehir, Inegöl, Borçnyik, Söğüt, Kasaba ve kazalarında gayet geniş ve kuvvetli çete ve Kuvay-ı Milliye teşkil ve ihzar olunmalı idi. Bu husueta da Binbaşı Faik ve Mülazım Halil Efendiler görevlendirilmiştir⁶⁷⁴.

Bu arada Balıkesir İngiliz Askeri müfettişi 14 K K ligından, Kolondunun mevcudunu gösteren liste ile silah ve cephanenin dökümanını istedi. Böylece askeri birlik kontrol altına alınarak milli kuvvetlere yapılabilecek her hangibir desteği engellenmek isteniyordu⁶⁷⁵.

Bütün bu gelişmeler bir müddet için de olsa Batı Anadolu'da milli hareketi bir ölçüde gevşetip tavsattı.

e) SIVAS KONGRESİ'NDE BATI ANADOLU'YA YONELIK FAALİYETLER VE BÖLGEDEKİ YANSIMALARI

General Milne'nin Batı Anadolu Kuvay-ı *Milliyesinin* dağıtılmasını istediğini yukarıda belirtmiştik. Yine İstanbul Hükümetinin de milli teşkilatı dağıtmayı veya kontrol altına alarak Batı Anadolu üzerinde hakimiyet tesis etmek istediğini ve bu yönde faaliyetlere giriştiğini de izah etmiştik. Bu arada İngilizlerin ki, bu sırada Fransız yanlısı siyasetten vazgeçerek tekrar İngilizlere yanaşan Damat Ferit Hükümeti ile birlikte hareket *ediyorlardı*.⁶⁷⁶ İstanbul-Eskisehir-Konya demiryolu boyunca kuvvet kaydardığını görmüştük. Buna göre itilaflar, yani onlar adına İngilizler, İzmit-Eskisehir-Konya demiryolu hattının münasip noktalarını kuvvetli bir şekilde tutup, bu süreçte, henüz Heyet-i Temsiliye ile yani Sivas Kongresi ile irtibatını tam olarak temin etmeyen

674- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dosyası D 2 27-8-335 tarihli belge Geyve mahreçli

675- Bu konudaki çok gizli kayıtlı telgraflardan Askeriye'nin esas mevcudu ve silah ile cephanenin İngiliz müfettişine tam verilmeyerek eksik gösterildiği anlaşılmaktadır. A.T.A.S.E. Klasör 320 Dosya 6. Fh 66 ve 1-2-3'de

676- Sina Aksin, a.g.e., s.459

Batı Anadolu Kuvay-ı Milliye'sini Sivas Kongresi'nin nüfuz ve tesirinden uzak tutacaklardı. Hükümet de bu durumdan istifade ile Batı Anadolu milli teşkilatını kendisine bağlayacaktı. Nitekim bu yöndeki gelişmeleri izah etmiştik. İşte bu sebeple Sivas Kongresi toplandığı ve Heyet-i Temsiliye tarafından İstanbul'la irtibatı kesme kararı verildiği sırada İngilizler İstanbul-Eskişehir ve Konya demiryolunu işgal ettiler. Aynı zamanda Eskişehir'de görevli muntaka kumandanı Atif Bey de 9 Eylül 1919 da İngiliz General Solly Flood tarafından tutuklandı. Bu demiryolu hattı ve Eskişehir muntakası Batı Anadolu Kuvay-ı Milliyesine lojistik destek yani insan ve malzeme akışı sağlanması açısından çok önemliydi⁶⁷⁷.

Bu gelişmelerin başladığı sırada ise Ali Fuat Paşa Kurmay Başkanı Binbaşı Ömer Halis ve 24. Tümen Komutanı kaymakam Mahmut Bey'le bir durum değerlendirmesi yaparak "1- Geyve Boğazının Garbindan Şarkına hiç bir ecnebi kuvvetin geçirilmemesi; şayet evvelce geçirilmiş ise bunların tekrar Boğazın Garbına çıkarılması

2- Garbi Anadolu'da sirnek istidadını gösteren Teşkilat-ı Milliye'nin yeniden ve azimle meydana çıkabilmesi için İstanbul Hükümetinin buna mani icraat ve teşebbüslerini önlemek.

3- Pek yakında toplanıp mühim mukarrerat ittihaz edecek olan Umumi Kongrenin sedasını her tarafa işittirilebilmek ve İstanbul Hükümeti üzerindeki tesiri temin eylemek.

4- Milli teşkilat ve azmin bir taraftan İzmir'den Ankara ve Sivas'a diğer taraftan Adana'dan İzmit'e kadar her yere hakim kalınmasını sağlamak" kararlarını almışlardı⁶⁷⁸. Bilahare Ali Fuat paşa bu değerlendirme doğrultusunda alınacak önlemleri resen kararlaştırdı ve ilgili yer-

---

677- Nutuk, C.I. s.115; Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.182; Kâzım Karabekir, a.g.e., s.156

678- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., ss.182-183

lere bildirdiği gibi aynı zamanda Kongre'nin onayına sunmak için de 3. Kolordu Komutanlığına 7 Eylül 1919'da bir şifre ile bildirmişti⁶⁷⁹.

Bu telgraf Kongre'de kabul edildi. Bilahare Ali Fuat Paşa, Batı Anadolu milli teşkilat ile irtibat tesis ederek doğuda gelişen askeri kökenli olan Hareket-i Milliye ile birleştirmek gayesiyle geniş yetkilerle Batı Anadolu Umum Kuvay-ı Milliye Komutanlığı'na getirildi⁶⁸⁰. Bu şekilde aynı zamanda Batı Anadolu üzerinde kontrolü sağlama da hedefleniyordu.

Bu konuda Mustafa Kemal Paşa'nın Ali Fuat Paşa'ya çektiği 9 Eylül 1919 tarihli şifre telgraf şöyledir:

"Kongrenin bu günkü ictimasında zat-ı devletlerinin Garbi Anadolu Umum Kuvay-ı Milliye Kumandanlığına tayininize müttefikan karar verilmiş olduğunu arz eyeriz. Harekât ve teşebbisat-ı milliyenizde Heyet-i Temsiliye ile muhafaza-ı irtibat buyrulması rica olunur.

2- 7 Eylül 1919 tarih ve 2517 numaralı şifre ile Eskişehir ve Afyonkarahisar Kumandanlarına tebliğ edildiği iş'ar buyrulan evamir ve talimat Kongre'de kıraat edildi. İlk defa olarak büyük bir takdir ve minnettarı ile alkışlanan mevad-ı mezkurenin müttefikan ve aynen kabul olduğunu ve Kongre tarafından zat-ı devletlerine teşekkür edildiğini tebşir eyer ve icraat-ı mukaddeselerinizde muvaffakiyetler temenni eyeriz.

3-Aydın vilayeti murahhasları tarafından Kongre riyasetine vaki olan müracaat üzerine zat-ı devletleri tarafından Aydın cephesi Kuvay-ı Milliyesine muktedir bir kumandan tayin buyrulması umumen tensip ve karargir oldu.

4- Amal-ı mukaddese-i milliyeye mugayir hareketlerinden dolayı azledeceğiniz memurin-i mülkiye yerine muktedir ve ehl-i arz olmak ve

679- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.183; telgraf metni için bkz. Uluğ İğdemir, Sivas Kongresi Tutanakları, Ankara, 1975, ss.76-77

680- Bekir Sıtkı Baykal, a.g.e., s.2

yine memurin-i mülkiyeden bulunmak şartıyla diğer zevatın tayini tensip kılındı"⁶⁸¹.

Bu kararlara bakıldığında Batı Anadolu'da toplanan fakat bölgemiz dışında olduğundan incelemeye almadığımız ancak Batı'da bir üst Kongre niteliğinde olan Alâşehir Kongresinin kararlarının geçersiz bırakıldığı görülmektedir. Nitekim Alâşehir Kongresinde, Encümen-i Müdiranın bir üyesi olarak çalışacak olan bir Batı cepheleri kumandanı seçilmiş ve Kara Vasıf Bey bu kumandanlığa getirilmişti. Şimdi ise Ali Fuat Paşa yukarıda görüldüğü gibi geniş yetkilerle Batı Anadolu Umum Kuway-ı Milliye kumandanlığına atanmaktaydı⁶⁸². Bu aynı zamanda Karakol Cemiyeti'nin bölgede etkinliğinin de kırılması idi ki bilindiği gibi Kara Vasıf Bey bu cemiyetin kurucusu ve başkanıydı.

Bunun yanında Kongrece Batı Anadolu mücadelesi desteklenmekteydi. Nitekim Sivas Kongresinin 11 Eylül 1919 tarihli Beyannamesinde Batı Anadolu mücadelesi ile ilgili olan maddede "3- Memalik-i Osmaniye'nin herhangi bir cüz'üne karşı vaki olacak müdahale ve işgale ve bilhassa vatanımız dahilinde müstakil birer Rumluk ve Ermenilikle teşkili gayesine matuf harekâta karşı Aydın, Manisa, Balıkesir cephelerinde mücadele-i milliyede olduğu gibi müttehiden müdafaa ve mukavemet esası meşru kabul edilmiştir"⁶⁸³.

Diğer taraftan Kongrede alınan ve beyannamenin 9.maddesinde belirtilen "Vatan ve milletimizin maruz olduğu mezalim ve alam ile ve tamamen aynı gaye ve maksatla vicdan-ı milliden doğan vatani ve milli cemiyetlerin ittihadından mutassıl kitle-i Umuriye bu kere "Anadolu ve

---

681- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., ss.183-184

682- İlhan Tekeli-Selim Ilkin, a.g.e., s.228; Alâşehir Kongresi geniş bilgi için bkz. Hacım Muhittin Çarıklı Hatıraları, s.121 vd.

683- Sivas Kongresi Beyannamesi tam metni için bkz. Uluğ İğdemir, a.g.e., ss.113-115; Tarih Vesikaları Dergisi, C.I, Haziran 1941, s.1

Müdafâ-i Hukuk Cemiyeti " ünvanıyla tevsim olunmuştur. Bu cemiyet her türlü farkacılık cereyanlarından ve ihtirasat-ı şahsiyeden kâlliyyen müberra ve münezzehtir. Bilcümle müslüman vatandaşlarımız bu cemiyetin azay-ı tabiiyesindedirler"⁶⁸⁴ kararıyla Batı Anadolu'da oluşturulan Hareket-i Milliye ve Redd-i İlhak heyeti adı altında kurulan teşkilatları tek taraflı olarak ortadan kaldırılmaktaydı. Bu şekilde Heyet-i Temsiliye, tüm Anadolu'da hakim kılınmak istenmekteydi.

Bir de daha önceki bölümde verdiğimiz Kuvay-ı Milliye talimatnamesi Kongrede hazırlanarak ilgili birimlere çok gizli kaydıyla dağıtıldı. Böylece de Kuvay-ı Milliye birlikleri bir intizama alınmak istenmekteydi.

Sivas Kongresi aldığı kararları hayat sahasına geçirmek için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlerin Kuzey-Batı Anadolu bölgesi üzerindeki etkilerini aşağıda göreceğiz.

Sivas Kongresinden hemen sonra Kuzey-Batı Anadolu bölgesinde meydana gelen gelişmelerin başında Harekât-ı Milliye ve Redd-i İlhak heyetlerinin henüz kurulmadığı yerlerde yeni kurulacak olan teşkilatların Müdafâ-i Hukuk Cemiyeti olarak kurulması gelmektedir. Nitekim Biga'da Kâzım (Özalp) Bey'in ötedenberi sıkıştırması üzerine nihayet harekete geçildi ve Kaymakam Sakıp Bey Müdafâ-i Hukuk teşkilatının kurulması için de nüfuz sahibi Müftü Ahmet Hamdi Erdem'e ricada bulundu. Bilahare gösterilen faaliyet sonucu ilçenin ileri gelenleri ve oldukça kalabalık halk Belediye'de toplandı. Burada Mustafa Kemal ve Miralay Kazım Bey'in telgrafları okundu. Arkasından Müftü Hamdi Bey kürsiye gelerek memleketin o günkü durumunu ve vaziyetin nezaketini izah ederek mücadeleye katılınması zaruretini belirtti. Toplantıda uzun müzakasalar oldu. Nihayet sert muhalefete rağmen Karahasan çetesini yanına alan Müftü ve onun yanlılarının

684- Bkz. aynı beyanname

isteği gerçekleşerek 10 Eylül 1919 günü Biga'da bir Müdafa-i Hukuk-u Milliye teşkilatı kuruldu. Kurulan bu teşkilatın başkanlığına da Müftü Hamdi Bey, üyeliklerine ise Hacı Bekir efendi, Mehmet Ağa, Hafız Abdullah, Hüseyin Bey, Dizmen Ahmet Ağa getirildiler⁶⁸⁵.

Bu sırada Çanakkale'de ise İtilaf Devletleri işgali yani İngiliz askeri bulunduğu ve bölge tam kontrol altında olduğundan milli teşkilat kurma yönünde bir faaliyet yapılamıyordu⁶⁸⁶.

Gönen'de, Biga'da olduğu gibi Kâzım (Özalp) Bey'in telgraflarından sonra Gönen Belediye binasında toplanarak 10 Eylül 1919'da Müdafa-i Hukuk Cemiyeti kurulmasına karar verildi. Cemiyetin reisliğine Emekli Binbaşı Hazım Bey getirildi⁶⁸⁷.

Bursa ve yöresinde ise teşkilat ancak Vali Mustafa Bey'in (Nemrut) uzaklaştırılmasından ve İstanbul'la irtibat kesildikten sonra kurulabilecektir. Buna mukabil daha önceki bölümde anlatıldığı gibi Kuvay-ı Milliye oluşturulmuştu. Bu sırada teşkilatlanma çalışmaları da sürdürülüyordu. Nitekim Mustafa Kemal'in Müdafa-i Hukuk teşkilatı kurulması isteği üzerine Osman Nuri (Özpay) Bey, Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti Bursa delegesi sıfatıyla Bursa'dan 12 Eylül 1919'da⁶⁸⁸ Mustafa Kemal'e gönderdiği telgrafla teşkilatlanma ile ilgili

---

685- Zühtü Güven, a.g.e., ss.28-29

686- Mütarekeden sonra vilayet Lapseki'den Çanakkale'ye intikal etmişti. Şehir İngiliz kuvvetlerinin işgali altındaydı. Mütareke komisyonu Çanakkale'de çalışıyordu. Bu sebeple mutasarrıf milli kuvvetlere yardım edemiyor, kurulmakta olan milli teşkilata el uzatamıyordu. Buna rağmen jandarma, subay ve erat arasında bir kaynaşma göze çarpıyordu. Zühtü Güven, a.g.e., s.33

687- Gönen Müdafa-ı Hukuk Cemiyetini şu kişiler oluşturmaktaydı "Reis Emekli Binbaşı Hazım Bey, üyeler; Kalaycıoğlu Hacı Ahmet Ağa, Çerpesli Hakkı Efendi, Hacı Mecidin Lütfi, Kırılı İsmail Usta, Burunoğlu Hafız Halil, Hafız Çavuş, Uncu Ali Ağa (işe şefi), Tabak Hacı Hasan, Keçidere köylü Esat Bey, Eski Mukavelâtçı Sadioğlu Salih Efendi, Hacı Mecidin Hüseyin, Belediye Reisi Hüseyin Çavuş; Bu heyet 5-6 ay kadar vazife gördükten sonra değişti. Daha sonra görev alan kişiler için bkz. Kemal Özer, a.g.e., s.41

688- 13 veya 14 Eylül olması gerekir.

"1- Bekir Sami ve Harekât-ı Milliye kumandanı Mehmet Ali Beyefendiler ile bilistarak dünden itibaren vazifeye mübaşeret edilmiş ve nizamnameye tevfiқан teşkilata bağlanmıştır.

2- Zamanın nezaketi ve mustaceliyeti hasebiyle aşağıdan yukarıya intihabat imkanı olmadığından intihabatı idare etmek üzere nizamnameye tebean memleketin maruf ve erbab-ı hamiyetten mütesekkil olmak üzere Meclis-i Belediye, Ticaret Odası, Muallimler Cemiyeti, Türk (Ocağı) ve Çiftçiler Derneği ve Avcılar Klübü, Cemiyetül müderrisin ve Davavekilleri Cemiyeti gibi memlekette mevcut kaffe-i müessesatı milliyenin azası ile on kişilik bir Heyet-i Merkeziye intihabı bu gün ikmal edilecek ve esamisi bilahere arz olunacaktır.

3-İntihabın süreti icrasını amir olan telgrafname-i alilerinin beş gün evvelisine kadar mercilerine tebliğ edilmemesi yüzünden münderecatına kesb-i ittıla edilememiş ve henüz elde ettiğimiz 13 Eylül 1919 tarihli telgrafname-i alileri bittetkik Hükümetin Kongrede heyet-i mahsusamız tarafından kabul edilen esasat dairesindeki tamimi medair tatbik ittihaz ederek süratle intihabata sarf-ı mesai etmekteyiz" bilgilerini veriyordu⁶⁸⁹.

Yine aynı telgrafla Müdafa-i Hukuk teşkilatı dışında yürütülen faaliyetlerle ilgili de "4- Bursa'ya muvasalatından beri Redd-i İlhak, Karakol vesaire namları altında aynı gaye ile hareket ve fakat muhtelif merkezlerden vurud eden bir takım teşkilata müsadif oluyorum. Hatta 10 Teşrin-ievvel 1919 (10 Eylül olması gerekir) tarihli Balıkesir Redd-i İlhak Cemiyeti Reisi Hacim imzasıyla gelen telgrafta ayın yirmisinde inikat edecek büyük Kongreye bir telgrafname ile iki murahassın izamı ve teşkilat namına diğer tedabili mühimmenin icrası bildiriliyor. Bu hal kumandanın muhtelif menabiden verilmesi yüzünden birçok me haziri dai

689- Nutuk, C.III, s.1097, vesika 155 a

olduğu Umum Anadolu ve Rumeliye şamil olan Kongremizin takip ve kabul ettiği "her islam cemiyetin azasındandır" kaidesine muhalif ve matlıp olan vahdet-i milliyeyi muhil olduğu cihetle ehemmiyetle nazarı dikkat-i slilerini celbederim" bilgisini veriyordu⁶⁹⁰.

Mustafa Kemal bu telgrafa 14.10.1919'da "1- Redd-i ilhak vesaire gibi aynı maksadı mukaddesin doğurduğu milli cemiyetler Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti namı altında birleşmiş olduğundan hepsinin mümessili ancak Heyet-i Temsiliyemizdir. Bu sebeple bu gibi müferrit tebligatın nazarı itibara alınmasıyaacağı tabiidir. Pek muhtemeldir ki bu müracaatlar tedilat-ı ahireden henüz haberdar olmsyan, teşkilatımızın hafi bulunduğu zamanın netayicinden olan bazı aksamın teşebbüsüdür. Binaensaleyh efkar-ı umumiyenin tenvir ve vahdet-i milliyenin temini hususunda rüfekay-ı muhteremeleriyle haşr-ı messi buyrulması ehemmiyetle rica olunur" cevabını vermektedir⁶⁹¹.

Burada görüldüğü ve anlaşıldığı gibi Sivas Kongresi kararları Batı Anadolu'da henüz tam olarak benimsenmemiş ve Heyet-i Temsiliye tam olarak etkinliği sağlayamamıştı.

Esasında bu sırada Heyet-i Temsiliye 12 Eylül günü meşru bir hükümet iş başına gelinceye kadar İstanbulla bitün irtibatı kesmiş ve bunu Anadolu'da bitün bölgelere ve yabancı temsilciliklere duyurmuştu⁶⁹². Buna rağmen Balıkesir'in tutumu oldukça menfi olacak ve aşağıda anlatılacağı gibi Balıkesir'de Sivas Kongresinden sonra bir kongre daha toplanacaktır.

f) HEYET-İ TEMSİLİYE'NİN İSTANBULLA İRTİBAT KESME KARARI KARŞISINDA KUZEY-BATI ANADOLU

1) HEYET-İ TEMSİLİYE'NİN İRTİBAT KESME KARARI

690- Nutuk, C.III, s.1097 aynı vesika

691- Nutuk, C.III, vesika 155 b

692- Nutuk, C.I. ss.137-144, C.III vesika 82; K. Karabekir, a.g.e., s.214

Heyet-i Temsiliye, Damat Ferit Hükümetinin tutumu yüzünden 12 Eylül 1919'da meşru bir Hükümet işhasına gelinceye kadar İstanbul'da her türlü irtibatın kesilmesini şu telgrafla duyurulmuştur.

"1- Hükümet milletin sevgili Padişah'ına olan maruzat ve irtibatını kesmekle ve tahakkuk eden hareket-i hainanesinde devamda temerrüd eylediğinden millet de meşru bir heyet-i hükümet resikara geçinceye kadar Hükümet-i Merkeziye ile münasebat-ı idariyesini ve İstanbul ile her türlü telgraf ve posta muhaberat ve muraselâtını tamamen kat'a karar vermiştir. Mahalli memurin-i milkiye, askeri kumandanlarla müttehiden bu hususu temin edecek ve neticeyi Sivas'ta Umumi Kongre heyetine bildirecektir.

2- İş bu tebligat bilcümle kumandanlara ve rüesay-ı memurin-i milkiyeye verilmiştir"⁶⁹³.

Heyet-i Temsiliye bu tebligatın hemen akabinde bazı tedbirler alarak "emniî itimadi milliyi haiz bir hükümet-i meşruanın teşekkiliine kadar" Heyet-i Temsiliyeyi Anadolu'nun yeni denetim merkezi olarak ilan etti"⁶⁹⁴. Bilahare Hükümetin değişmemesi ihtimaline ve ortaya çıkabilecek yeni durumlar karşısında milletin kaderinin tespiti için daha kuvvetli fevkâlade bir kongre akdi kararını 13 Eylül 1919'da bütün kumandanlara bir telgrafla bildirdi. Bu telgrafta da Damat Ferit Hükümetinin Meclisin feshinden sonra seçimleri yapmadığı, Sulh konferansına verdiği nota da milli sınırlar içinde olduğu ilan edilmiş Torosların güneyindeki vilayetlerden vazgeçtiğinin sabit olduğunu, Aydın vilayetinin batı kısmı **Sahili** nin kaybedilme tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğunu bu durumda Meclis-i Mebusan'ın milletin mukaddes hukukunu kullanmasına ve irade ve kudretini göstermesine kadar felaketlerin önlenmesi için hatalar içinde bulunan mevcut Hükümet varlığını siirdiirdiğçe her türlü temasın kesilmesi ve

693- Nutuk, C.I., s.141

694- Nutuk, C.I., ss.144-145

"Eayet bu müddet ve şu hal devam edecek olursa memleketin idaresi ve aynı zamanda tahassülü memul yeni vaziyetlere karşı mukadderat-ı milletin takrir ve tesbiti zımında bir umumî kongrenin fevkalade olarak akdine ihtiyac̄ hasıl olduğuna değinerek bu fevkalade kongrenin derhal toplanması memleket menfaatine görölmektedir" denmekte ve "Garbi Anadolu'nun murahhasları zaten Sivas'ta müçtemi bir haldedir. Binaenaleyh her sancaktan kazaların adedine göre muktezi murahhasların şimdiden intihabıyla ilk icra edilecek tebligle gösterilecek mevkiî içtima şıtap etmek üzere ihtiyaten hazır bulunmalarının temini ile isimlerinin şimdiden Sivas'ta Heyet-i Temsiliye'ye bildirilmesi rica olunur" denmekteydi⁶⁹⁵.

Aynı zamanda 13 Eylül günü Heyet-i Temsiliye bütün her tarafa gönderdiği başka bir telgrafla da Meclis-i Mehusan'ın bir an evvel açılmasını temin maksadıyla hazırlıklar yapılmasını istedi ki bunlar söyle dile getirilmekteydi.

"Evela- intihabat hazırlıklarının meri kanunundaki en asgari müddet zarfında icra ve ikmalî için belediyeler ve Müdafa-i Hukuk cemiyetleri faaliyet-i tamme ile çalışmalıdır.

Saniyen- Sancaklardan çıkarılacak mebusların miktarı nüfusuna nazaran adedi hemen tespit olunarak Heyet-i Temsiliye'ye şimdiden bildirilmelidir. Namzetler meselesi *bilmuhabere* hallonulacaktır.

Salisen -Gerek intihab hazırlıkları, gerek intihabatın icrasın da mucib-i teahhur esbabın şimdiden teemmül ile ref'i ve hiç bir teahhura meydan verilmiyerek asgari müddet zarfında intihabatın intacı

İş bu kararı muntikanızdaki hilcime Belediye ve Müdafa-i Hukuk cemiyetlerine teblig ve icabının sünat-i ifasına muavenet buyurmanız rica olunur"⁶⁹⁶.

695- Nutuk, C.III, vesika 55

696- Nutuk, C.I, ss.142-143; Nutuk, C.III, vesika.86

Bu gelişmeler üzerine hölgedeki vaziyet şu şekilde gelişti.

2) BALIKESİR YÖRESİ: III.BALIKESİR KONGRESİ

Sivas Kongresinden sonra bu gelişmeler olurken Balıkesir'de ise II.Balıkesir Kongresinde alınan Eylül başında 100 kişilik bir kongre toplanması kararı doğrultusunda Kongre toplama hazırlıkları yapılmaktaydı Diğer taraftan 16-25 Ağustos 1919 tarihleri arasında yapılan Alâşehir Kongresinde⁶⁹⁷ teşkilatlanmaya ilişkin önemli kararlar alınmış olması ve bunların Balıkesir'de uygulanması için yeni bir kongre toplanmasına ihtiyaç duyulmuştu. Bir de şimdi Milne hattı tespit çalışmaları ve General Milne'nin Kuvay-ı Milliye'yi tehdit meseleleri ortaya çıkmıştı⁶⁹⁸.

İşte bu ortamda 16 Eylül 1919'da III.Balıkesir Kongresi toplandı ve 22 Eylül'e kadar çalışmalarını sürdürdü⁶⁹⁹.

Kongre 16 Eylül 1919 günü öğleden sonra saat ikide açıldı Kongreye Balıkesir ile birlikte Bandırma, Erdek, Balya, Burhaniye, Gördes, Kırkağaç, Sındırgı, Soma, Bergama, Akhisar, Gönen ve Edremit'ten gelen delegeler katıldı⁷⁰⁰.

Kongre çalışmalarına başlamadan evvel Hacım Muhittin Bey.

697- Alâşehir Kongresi geniş bilgi bkz. Hacım Muhittin Çarıklı Hatıraları... s 121 vd.

698- H.T.V.D. S.8 vesika 161; 31 Ağustosda Aydın Kuvay-ı Milliyesi, Dersaadet Kuvay-ı İtilafiye Kumandanı ile İzmir Kuvay-ı İşgaliye Kumandanı General Milne'ye silah teslimi için verilen notaya cevaben telgrafta "Bizler Hükümet-i Osmaniye'nin emir ve müsadeleri ile harekât-ı milliyeye başlamadığımız gibi onun emri ile de bu hareketten feragat edemeyiz" deniliyor. Yunanlıların hunharlıkları dile getirilerek bunlara karşı taarruza başlanılacağı katı olarak söyleniyor bilahere ise "Yunanlılar Aydın ve İsmir'den çekildiği takdirde düvel-i İtilafiye lüzum görüyorsa bu havaliye akd-ı sulha kadar İngiliz kıtaatı ikame **edilebilir**" deniyordu. Kâzım Karabekir, a.g.e., s.159; Karabekir, son cümle üzerine şu mutaalada bulunuyor "1-İtilaf Devletlerinin İngilizlerden madası aleyhimize hissen daha müğher olur 2- İngilizler bu tekliften istifade ile daha işgali matlup yerler varsa bilahere yine Yunanlılara ciro etmek üzere işgale cüret edebilirler. Kâzım Karabekir, a.g.e., s 159

699- Hacım Muhittin Çarıklı Hatıraları... s.58; Kâzım Özalp, Kongre toplanma tarihini 13 Eylül olarak veriyor; Kâzım Özalp, a.g.e., s.56

700- Hacım Muhittin Çarıklı Hatıraları... s.58; Kongreye katılan delegeler ve bölgeler tam olarak belli değildir. Bu konuda Hacım Muhittin Bey, hatıralarında herhangi bir bilgi vermemektedir. Ancak III.Balıkesir

Kongre reisliğine, Vehbi ve Hoca Mehmet Beyleri ikinci reisliklere ve Hilmi ve Vasıf Beyler de katipliklere getirildiler.

Vasıf Bey Balıkesir Heyet-i Merkeziye namına, Hacım Muhittin Bey Alâşehir Kongresi ile seyahatine dair izahat verdi.

Kongre ikinci günü teşkilat meseleleri ile ilgilendi. İlk olarak teşkilat ve cepheler işlerini düzenlemek, bunları birleştirmek ve ihtiyaçlarını tespit etmek için alınan encümen kararlarını görüştü⁷⁰¹. Kongrenin aynı gün öğleden sonra üçbuçukta başlayan oturumuna, Kongreyi görmek için gelen Fransız Yüzbaşı Leksa ile tercümanı Mösyö Maurice ve Bandırma'da ikamet eden Fransız Mösyö Richard ile Cami ve İsmail Suphi Beyler katıldılar. Hoca Mehmet Beyin başkanlığında toplanan Kongre, bu sırada önemli bir konu olan General Milne'nin Hükümete verdiği notayı görüşüyordu. Yapılan görüşmelerden sonra Hacım Muhittin Bey, Alâşehir Kongresinin bu konuda aldığı karar hususunda izahat verdi. Bilahare bu konuda Alâşehir Kongresinde alınan karara benzer şekilde; Paris konferansının sonuç kararlarını beklemek ve bu sırada İttilaf Devletlerine bir saygı ifadesi niteliğinde taarruzun geçici olarak durdurulması kararını verdiği, yoksa silah terkinin mevzubahis bile olmayacağı

---

kongresine katılanların isimleri tam bilinmemekle beraber Hacım Bey'in hatıratından 30 kadar üyenin tespiti yapılabilmektedir. Bunlar Balıkesir murahhasları, Hacım Muhittin, Mehmet Vehhi, Keçecizade Hafız Mehmet Emin, Yırcalızade Şükriü, Kocabıyıkzade Mehmet, Kündüracızade Nuri, Gönen esrafından Osman, Beypazarı-zade Hafız Mehmet, Balya murahhası Mustafa çavuş, Burhaniye murahhası Hoca Mehmet, Akhisar murahhası Hacı Kadri-zade Kamil ve Reşad, Giresun (Savaştepe) murahhası Müfti-zade Abdulgafur, Akhisar murahhası Emin Ali Bey, Edremit murahhasları Halim Bey ve Fevzi Efendi, Bergama murahhasları Hâmidzade Mustafa, Hacı Niyazi Bey, Kurkeçac murahhası Galip Bey, Soma murahhası Hafız Mehmet Tefrik, Burhaniye murahhası Seyyid-zade Yusuf; Hangi yörenin temsilcisi olduğu tespit edilemeyenler, Baki, Hulusi, Hafız Hüseyin, Kamil Efendi-zade Hilmi, reji müdürü Şerif ve Şükriü Efendi ve Vasıf (Çınar) Bey ve Efendiler; Hacım Muhittin Çarıklı Hatıraları, ss.58-65; Ahmet Aydın Bolak, Milli Mücadele'de Balıkesir Heyet-i Merkeziye Defteri no.34, s.83

701- Bu konuda yapılan düzenleme için bkz. Hacım Muhittin Çarıklı Hatıraları... ss.222-224

şeklindeki kararı benimsendi⁷⁰². Kongre bu günün son oturumunda Yüzbaşı Leksa bir teşekkür konuşması yaparak, Harekât-ı Milliyeyi pek takdir ettiğini beyan etti. Konuşmalardan sonra da Kongreden ayrıldı. Kongre bu oturumunda Karacabey civarında üç günden beri devam eden Çerkez ile Arnavutlar arasındaki çatışmaların halli için Aziz Bey'i eski polislerden Mehmet Celal Efendi ile beraber Bandırma'ya gönderme kararı verdi⁷⁰³.

Kongre 19.9.1919 günkü toplantısında da Menzil Teşkilatı ve Vezaif Talimatnamesini kabul etti. Ayrıca Alâşehir Kongresince kabul edilen "Harekât-ı Milliye Redd-i İlhak Teşkilatı Talimatnamesi" okunarak Kongrenin bilgisine sunuldu ve kabul edildi⁷⁰⁴.

Buna göre, Kuvay-ı Milliye kıt'alarının iase ve cephe gerisi hizmetlerini temin üzere her cephe için bir "menzil müfettişliği" teşkil edildi. Şimdilik ise üç cephe için, menzil müfettişliği ihdas edildi. Bunlar Birinci menzil müfettişliği Ayvalık cephesi, İkinci menzil müfettişliği Soma cephesi, Üçüncü menzil müfettişliği Akhisar cephesi şeklinde idi.

Menzil müfettişliği kadrosu ise şöyle oluşacaktı:

1- Menzil müfettişi eşraftan

2- Üç zattan oluşan bir menzil heyeti olarak; menzil müfettişi

Kongre tarafından seçilecek, Menzil heyeti ise cephede Redd-i İlhak heyetleri tarafından birer aza seçilerek teşkil edecek.

3- Veznedarlık vazifesi heyetten bir zat tarafından ifa edilecek

702- Hacım Muhittin Çarıklı Hatıraları... s.29; Buna mukabil İngilizlerin bu girişimleri yani Yunan işgalinin sınırlandırılması ve zülminin soruşturulması daha önce de belirttiğimiz gibi bir miktar da olsa harekette gevşeme meydana getirmisti. Nitekim II.Balıkesir Kongresinde alınan zahirenin İzmir'e gönderilmemesi kararı Alâşehir Kongresinde 19 maddede belirlendiği gibi böyle bir karara varmamıştır. Hacım Muhittin Çarıklı Hatıraları... s.208

703- Hacım Muhittin Çarıklı Hatıraları... s.60

704- Hacım Muhittin Çarıklı Hatıraları... aynı yer

4- Maasat ve mübayat memuru

5- Erzak ve Tayinat memuru

6- Merkez Anbar Memuru; erzak ve techizat ve mühimati tevzie memur, mahiyetine iki yazıcı neferi verilecek

7- On hizmet neferi; bunlar anbarlarda hamallik ve emirber vazifesini ifa edecek

Ayrıca menzil müfettişlerinin hukuk ve vazifeleri de tespit edildi⁷⁰⁵.

Buna göre; menzil müfettişi geniş teftiş yetkileriyle donatıldı. Ayrıca subaylara ve askerlere verilecek günlük erzak miktarı ayrıntılı olarak tespit edildi; tasenin harcanmasının nasıl denetleneceği hesapların nasıl tutulacağı ayrıntılı olarak gösterildi. Bir de kıtaların en büyük amirleri kıtaatın subay, er ve hayvanat mevcudunu doğru olarak bilmesi ve her üç günde bir menzil müfettişine doğru olarak bildirilmesi istendi⁷⁰⁶.

Kongre, aynı gün öğleden sonraki toplantısında, Alay kumandanlıkları ve menzil müfettişlikleri seçimini yaptı.

Ayvalık cephesi kumandanlığına; Pelitköylü Emirzade Mehmet Bey, Mülazemetlerine de Burhaniye'den Hacı İdris Ağazade Hacı Ali Bey'le Edremitli sabık komiser Mustafa Bey

Soma cephesi; Milli alay kumandanlığına, Kırkağaçlı Hacı Salihzade Emin Bey, Birinci Mülazemete Bergamalı Hacı Niyazi Efendi, İkinci Mülazemet'e Somalı Hacı Resid Efendiler

Akhisar cephesi kumandanlığına; İzmir katib-i mesulü Celal Bey (Bayar), Birinci Mülazemete Bahri, İkinci Mülazemete

---

705- Hacı Muhittin Carıklı Hatıraları... ss.225-226

706- Hacı Muhittin Carıklı Hatıraları... ss.226-229; Kuvay-ı Milliye Menzil Müfettişliği vezaifi hakkında talimat

Sındırgılı Zühtü Beyzade Mustafa Bey

Burhaniye menzil müfettişliğine; Havranlı Mehmet Fevzi Bey, üyeliklerine Havranlı Hasan ile Edremitli Seyyid Beyler

Soma menzil müfettişliğine, Balıkesirli Müftüzade Abdülğafur Efendi ile üyeliklerine Kırkağaç'tan Kamil Efendizade Hilmi, Somalı Rifat Beyler

Akhisar menzil müfettişliğine; Sındırgı'dan Azmi Bey, üyeliklerine, Akhisar'dan Hacı Şerifzade Emin Ali ve yine Akhisar'dan Kayalı'nın eniştesi Reşat Beyler seçildiler⁷⁰⁷.

Yine Kongrede bu vazifeleri kabul etmeyenler hakkında hizmet-i vataniyyeden mahrumiyet ve telin cezası tathik olunması benimsendi. Yalnız ceza uygulanmadan evvel mazeret-i meşrua meselesi tetkik edilecekti. Fakat o da Kongre tarafından bir itiraz edecek şahıs tarafından bir, olmak üzere iki hakemin Heyet-i Merkeziye ile istirakinden tahassül edecek Heyet-i Umumiye tarafından tetkik ve sülûsânı ekseriyetle karar verilecekti. Hizmet-i vataniyyeden mahrum edilirse bu cihet beyannamelerle her tarafa isâl ve hıdemat-ı mahalliye (belediye meclisi idare, Meclis-i umumi gibi) seçilemeyeceği de ilan olunacaktı⁷⁰⁸.

Kongre bundan sonra önemli bir konu olan Heyet-i Temsiliye tarafından toplanması düşünülen Umumi Anadolu Kongresine mürahhas gönderilmesi meselesini ele alarak görüşmeye başladı.

Umumi Anadolu Kongresi toplanması ise Heyet-i Temsiliyece şu sebeplerle gündeme getirilmisti. Daha önceki bölümde belirtildiği ve bilindiği gibi gerek İstanbul Hükümeti, gerek İtilaf Devletleri ki özellikle İngilizler batıdaki direniş hareketi ile yakından ilgilenerek bu hareketin doğuda gelişen Heyet-i Temsiliye hareketi ile birleşmesini

707- Hacım Muhittin Carıklı Hatıraları... ss.60-61

708- Hacım Muhittin Carıklı Hatıraları... s.61

önleme gayreti içerisindeydiler. Nitekim İstanbul Hükümeti Sivas Kongresi öncesi Batı Anadolu hareketi ile yakından ilgilenmeye başlamış ve siyasi bakımdan kendisine rakip gördüğü Heyet-i Temsiliye hareketine karşı ehven-i ser olarak gördüğü batıdaki direniş hareketini benimser tavır almıştı. Hatta Sivas Kongresi toplanacağı gün jandarma umum kumandanı Kemal Paşa bir basın toplantısı yaparak Ege'deki direnişini övmüştü ve yine Hükümet Balıkesir'den bir heyet istemişti⁷⁰⁹. Diğer taraftan Balıkesir Kongresi toplandığı sıralarda da Dahiliye Nezareti bir telgrafname ile Kıtâat-ı askerîye ve Kuvay-ı Milliye reisleriyle temas etmek üzere Alâşehir'e İngiliz Binbaşısı Nebb, Akhisar'a Yüzbaşı Johnson ve Balıkesir'e de Yüzbaşı Turnia'nın memur edildiğini bildirmişti⁷¹⁰.

Bu gelişmelerin yanı sıra Alâşehir Kongresisinde Sivas'a göndermek için murahhas seçilmesi kararı da alınmamıştı. Yine Heyet-i Temsiliye İstanbul'la irtibatını kestiği ve Heyet-i Temsiliye Anadolu'da merkez ilan edildiği halde Balıkesir ve Batı Anadolu hala İstanbul'la irtibatını sürdürmekteydi.

İşte bu ortamda 13 Eylülde Mustafa Kemal Heyet-i Temsiliye adına tüm kumandanlıklara, mülki makamlara ve Müdafâ-i Hukuk cemiyeti Heyet-i Merkeziyelerine yukarıda bir bölümünü verdiğimiz telgrafla Umumi Anadolu Kongresi için murahhas tayin edilmesini istedi⁷¹¹.

709-İlhan Tekeli-Selim İkin, a.g.e. s.214; Kâzım Özalp'ın ifade ettiğine göre, heyetin isteme maksadı İzmir civarındaki milli kuvvetleri ve teşkilatı Orta Anadolu'dan ayrı göstererek, Anadolu kuvvetini bölmektir. Buna mukabil bir heyet İstanbul'a gönderildi. İlhan Tekeli-Selim İkin, a.g.e. s.214; Kâzım Özalp, a.g.e. s.60.

710- Hacı Muhittin Carıklı Hatıraları, s.59

711- Bkz. yukarıda

Şimdi bu gelişme karşısında bazı bölgelerden muhalif sesler yükselmekteydi. Bu sırada Balıkesir Kongresine katılanlarda da bu konuda iki farklı görüş hakimdi. Ancak Kongreye başkanlık eden Hacım Muhittin Bey ise iki hareketin birleşmesinden yana idi⁷¹². Nitekim 7 Eylül günü Sivas Kongresine gönderdiği kutlama telgrafında "Şarktan Garba tevessü eden teşkilat-ı vatanperveraneleriyle, Garp'tan Şark'a tevessü edecek teşkilat-ı nacizanelerimizin **birleştiği** gün Kongremizin ve istihlas-ı vatan matuf teşebbüsat-ı vatanperveranemizin en büyük bayramı olacaktır" diyordu⁷¹³. Bu düşüncede olan Hacım Muhittin Bey Umumi Anadolu Kongresine murahas seçimi meselesini bu konuda en etkili muhalefet yapan Vehbi Bey'in Kongre'de bulunmadığı gün göndeme getirdi⁷¹⁴.

Buna mukabil Kongrede hayli tartışmalı geçen görüşmelerden sonra Umumi Kongre'ye katılmak üzere yedi üye gönderilmesi benimsenerek, bu üyelerin ondört aday arasından seçilmesi kabul edildi. Bunu sağlamak içinde 10 kişilik bir encümen teşkil edildi⁷¹⁵. Bilahare bu encümen

---

712- İlhan Tekeli-Selim İlkin, a.g.e., s.215

713- Ulug İğdemir, Sivas Kongresi Tutanakları, Ankara, 1986, ss.29-30

714-Hacım Bey hatıratında "Vehbi bey bu günkü Kongreye gelmedi. Yarın geldiğinde Umumi Anadolu Kongresine iştirak kararını işitince yaptığım emr-i vakiden dolayı çıldırarak ve bütün bütün panik olacak zannederim diyor. ... Hacım Muhittin Carıklı Hatıraları... s.62; Hacım Muhittin Bey'in Umumi Kongre için Heyet-i Temsiliye'nin murahas seçimi isteğini ise şöyle değerlendirmektedir "Ben bundan Sivas Kongresinin muvaffakiyetle içtima edemediğini yani mazhari ragbet olmadığını anlıyorum ve zaten oraların teşkilat ve kuvvetinin de bizden fazla ve mükemmel olmadığını zannediyorum. Bütün dünya ve alem-i medeniyet elân daha şantaj ve blöfe aldaniyor. Bakalım göreceğiz" Hacım Muhittin Carıklı Hatıraları... s.62; Bu sebeplerden olacak III.Balıkesir Kongresinde Sivas Kongresinin desteklendigiine dair herhangi bir karar çıkmayacağı gibi, Sivas'ın isteği olan Redd-i İlhak adının Müdafası Hukuk olarak değiştirilmesi de benimsenmeyecek ve hatta Heyet-i Temsiliye'nin İstanbul'la irtibat kesme isteğine rağmen irtibat kesilmeyip sürdürülecektir.

715- Encümen Üyeleri, Hacım Muhittin Bey, Balıkesir azası Yırcalızade Sükrü, Burhaniye azası Seyyidzade Yusuf, Edremit azası Halim, Balya azası Belediye Reisi Mustafa Çavuş, Soma azası Hafız Mehmet Tevfik, Kırkağaç azası Galip, Akhisar azası Emin Ali, Bergama azası Hadimizade Mustafa, Sındırgı azası Keçeci Hafız Mehmet Emin Bey ve Efendilerden oluşmaktaydı. Hacım Muhittin Carıklı Hatıraları... s.62

ondört ismi belirlemek üzere akşam saatlerinde toplanarak isim tespiti yaptı⁷¹⁶. Ertesi gün 20.9.1919 günü Kongrenin sabah toplantısında Büyük Anadolu Kongresine katılacak üyeler seçildiler⁷¹⁷.

Aynı gün öğleden sonraki oturumda üyelige aday gösterildiği halde seçilememiş olan Kececi Hafız Mehmet Emin Bey iki maddelik bir önerge vererek, I.Balıkesir Kongresinin⁷¹⁸ 4.maddesi olan "Kongrenin maksat ve gayesi istihlası vatandır. Her ne süretle olursa olsun siyasete istigali nefretle rededer hükmüne dayanarak Kongrenin Umumi Anadolu Kongresine üye göndermeye yetkili olmadığını, önergenin 2.maddesinde de Heyet-i Merkeziye muamelatı umumiyesini tanzim edinceye kadar Encümeni Müdiran azasının tehhürü azimeti lüzümünü teklif etti. Bu önerge üzerinde Vehbi Bey'in ki Umumi Kongreye üye gönderilmesine muhalifti ve önerge sahibini bu yönde etkilediği anlaşılmakta idi katıldığı oturumda hayli münakaşa oldu. Vasıf Bey üye gönderilmesi konusunda konuşma yaptı. Neticede zayıf bir ekseriyetle Umumi Anadolu Kongresine iştirak edilmesi kabul edildi. Ancak bu zayıf ekseriyetti. Bu mesele Kongrenin oturumundan sonra da tartışma konusu oldu. Vehbi Bey fikren Umumi Anadolu Kongresine üye göndermeye ve fakat bunun gayesine hilafet olarak Hareket-i Milliye Kongresince değil, her kaza eşrafınca intihabı taraftarı olduğunu beyan ederek, eşrafca yarın intihab ettireceğini söyledi. Şimdi Vasıf Bey de bunu kabul etti⁷¹⁹. Bu konu üzereinde o günün akşamı Kâzım (Özalp), Vasıf, Hüsnü, Câmi, İsmail Suphi, Necati ve Hacim Muhittin Beyler müzake-

---

716- Tespit edilen 14 kişi için bkz. Hacim Muhittin Carıklı Hatıraları... ss.62

717- Seçilen üyeler şunlardır; Ses gazetesi sahibi Hasan Basri, Kongre Reisi Hacim Muhittin, Manisa Belediye Reisi Bahri, Soma murahhası Hafız Mehmet Tevfik, Edremit kaymakamı sabıkı Hamdi, Kamil Efendizade Hilmi ve Burhaniye eşrafından Hacı İdris Ağazade Hacı Ali Bey. Vasıf Bey ise seçilemediğinden pek ziyade müteessir oldu. Hacim Muhittin Carıklı Hatıraları... s.63

718- Ekz. bu kongreyi ikinci olarak belirttik bkz. yukarıda

719- Hacim Muhittin Carıklı Hatıraları... ss.63-64

re ve münakasatta bulundular. Bu tartışmanın konularından biri de o gün yani 20.9.1919'da Balıkesir'e Ali Beyle beraber gelen Hatkinson'un Kongreye katılmak istemesi, Kongrenin de Fransızlar için olduğu gibi Hatkinson'da ertesi gün saat 4'te bir saat kadar Kongreye dinleyici olarak alınması kararı idi: Bunun yanında İstanbul'dan Dahiliye Nezareti memurlarından Necati (eski İzmir İttihat Ve Terakki mektebi müdürü) ile jandarma alay kumandanı Hürşid Bey gelmişlerdi⁷²⁰. Bu gelişmeler İstanbul'un Batı Anadolu'daki hareketin, Heyet-i Temsiliye ile birleşmesini engellemek ve bu hareketi kontrol altına almak için uzlaşma yolunu seçtiğini, İngilizlerin de Amerikalılardan şüphelenerek Batı Anadolu hareketi ile Doğu Anadolu hareketini birleştirmemek için sarfettikleri çabalardan birini ortaya koyuyordu⁷²¹.

Müzakere neticesinde varılan karar doğrultusunda gerekli tavır göstermeye ve icap eden tedbirleri almaya karar verdiler. Aynı zamanda Vasıf Bey'i de İstanbul'a göndermeyi düşündüler⁷²².

Diğer taraftan Kongrenin bu günkü yani 20.9.1919 oturumunda Alâşehir Kongresinde, talimatnamesi⁷²³ kabul edilen ve bir üst kurul olan Encümen-i müdiran için seçim yapıldı. Seçim neticesinde Gönenli Osman Bey Encümen-i Müdiran üyeliğine seçildi⁷²⁴.

Yine aynı oturumda yukarıda belirttiğimiz gibi Keçeci'nin önergesinin 2.maddesi bir hayli tartışmalardan sonra kabul edildi. Bu maddeden maksat "Encümen-i müdiran azasının seçiminin geciktirilmesi" idi⁷²⁵.

Kongre'nin 21.9.1919 günkü sabah oturumunda Heyet-i Merkeziye talimatnamesi bir önceki gün alınan ve "2. ve 7. maddeleri bir encümene

---

720- Hacım Muhittin Carıklı Hatıraları... s.63

721- Hacım Muhittin Carıklı Hatıraları... s.65

722- Hacım Muhittin Carıklı Hatıraları... s.65

723- Talimatname. Hacım Muhittin Carıklı Hatıraları

724- Hacım Muhittin Carıklı Hatıraları... s.63

725- Hacım Muhittin Carıklı Hatıraları... s.64

iade ve buna azalara maas itası" kararı dogrultusunda yapılan düzenlemeyle kabul edildi. Bilahare Heyet-i Merkeziye ve kazalara gidecek hesap müfettislerinin seçimi yapıldı⁷²⁶.

Diger taraftan Kongre bu günkü oturumunda bu defa da Hacim Muhittin Bey'in bulunmadığı bir sırada öncekinin aksine Heyet-i Milliye namına Umumi Anadolu Kongresine üye göndermemeye karar vererek, her kazanın süret-i hususiyede seçim yapması esasını kabul etti⁷²⁷.

Kongre'nin öğleden sonraki oturumuna ise daha önce verilen karar gereği İngiliz mümessili Yüzbaşı Hatkinson ile Halil Ali ve Necati Beyler de katıldılar. Bu sırada Yunanlıların mütarekeden sonraki tesebbüsleri ve cinayetlerine dair uzun ve hissi bir münakasa cereyan etti. Bu sırada Vasıf Bey pek asabi uzun bir nutuk söyledi⁷²⁸.

Esasında Hatkinson'un bu ziyareti tek gayeli değildi. Hatkinson beraberinde getirdiği Halil Ali Bey'in Balıkesir'e mutasarrıf olarak tayini halinde bunun Hareket-i Milliye'ce de tanınmasına çalışmaktaydı. Hatta bu konuda Belediye Reisi Hafız Mehmet Emin Bey'den söz dahi almıştı⁷²⁹. Ancak mümessilin isteği gerçekleşmedi.

Yine bu günkü oturumun sonlarına doğru Bursa yönünde teşkilatın yaygınlaştırılması meselesi gündeme geldi. Bu konu pek hararetle tartışıldıktan sonra bunun için bir encümen teşkil edildi⁷³⁰.

Kongre'nin 22.9.1919 günkü sabah toplantısında Hacim Muhittin

---

726- Buna göre Heyet-i Merkeziye'ye; Hacim Muhittin Bey 44, Vasıf bey 41, Hulusi Bey 34, Hamdi Bey 28, Osman Bey 28, Hoca Mehmet Bey 23, Kececi Hafız Mehmet Emin Bey 23 Vehbi Bey oy 40 alarak seçildiler. Bilahare Kececi Hafız Mehmet Emin Kongreye bir tezkere göndererek hakkını Burhaniye Müftü-i sabıkı Hoca Mehmet Bey'e terk etti. Hesap tetkiki için kazalara gidecek olan müfettisler seçiminde, Vasıf Bey 33, Vehbi Bey 29, Galip Efendi 32, Sükrü Efendi 20, Resad Bey 18, Sabık Reji memuru Şerif Efendi 18 rey alarak seçildiler. Hacim Muhittin Carıklı Hatıraları... s.65

727- Hacim Muhittin Carıklı Hatıraları... s.65

728- Hacim Muhittin Carıklı Hatıraları... s.66

729- Hacim Muhittin Carıklı Hatıraları... s.66

730- Hacim Muhittin Carıklı Hatıraları... s.66

Bey ilk olarak Belediye Reisi Hafız Mehmet Efendi'nin Hatkinson'a verdiği sözü gündeme getirerek ona "bâdema hiç bir ecnebiye Hareket-i Milliye namına söz söylememesini ve hiç bir vaadde dahi bulunmamasını, hiç bir selahiyeti olmadığını ve bilhassa bütün memleket Kuvay-ı Milliye'nin kendisine tâbi olduğuna dair mubalağalı ve azametkârane beyanatta bulunmamasını" söyledi. Neticede herhangi bir konuda yabancılara söz verilemeyeceği ortaya kondu.

Cami, İsmail Suphi ve Necati Beylerin de katıldığı bu oturumda Cami Bey, o sıradaki siyasi durum hakkında geniş malûmat verdi. Öğleyn ise Kongre şerefine 60 kişilik bir ziyafet verildi. Öğleden sonraki oturumda ise talimatnameler imzalandı. Sonrada Müftüzade Abdülgafur Efendi'nin güzel bir duasıyla Kongre'ye son verildi.

Kongre'nin son günü Padisah'ın bir beyannamesi de geldi⁷³¹.

Kongrece seçilen Heyet-i Merkeziye 23.9.1919 günü toplanarak Hacim Muhittin Bey'i tekrar reislige, Hulusi Bey'i de reis vekilligine secti. Aynı gün eger merkezi hükümetle temas için Istanbul'a memur gönderilmesi icab ederse Vasıf ve Hulusi Beylerin gönderilmesine karar verildi⁷³².

Heyet-i Merkeziye ayrıca 24 Eylülde ertesi gün tarihli iki muhtıra hazırlayarak İngiliz, Fransız, İtalya ve Amerikan siyasi mümessillerine gönderdi. Muhtıralarda Milne'nin notasına işaret edilmekte, notaya rağmen Yunanlıların işgal ve fecayilerine devam ettiği belirtilerek bu işgale derhal son verilmesi istenmekte ve Kongrelerde alınan kararlar doğrultusunda isteklerde bulunulmaktaydı. Bunlar şöyle tespit edilmisti "1- Wilson prensiplerinin 12.maddesinde musaddak hukuk ve mevcudiyeti milliyemize rağmen Türklerle sakin vilayatta mütareke

---

731- Hacim Muhittin Carıklı Hatıraları... ss.66-67

732- Hacim Muhittin Carıklı Hatıraları... s.67

mukavelenamesinin mevaddı mahsusası vesile ittihaz olunarak bilasebeb vücuda getirilen işgallerin ref'i ve Türk milletine de bir an evvel nimeti sulhun temin edilmesine müsaid bir zeminin izharı

2- İctimai, iktisadi, harsi inkışafatını temin edecek meharic ve sevhille beraber Türklerin ekseriyetle sakin oldukları memalikin temamiyeti mülkiye ve istiklâlinin tanınması ve doğrudan doğruya Türk hakimiyeti altında milli hakimiyetimizin mahfuziyeti

3- Türkiye'de bütün ekseriyet ve ekalliyetlere müsavi serait, serbesti inkışaf, cümle hakkında siyan, âdil ve asil bir idare-i müstakbele esasatını temin süretiyle istiklâl-ı millimizin tahkimi

4- Sarkı kârıpta müsterek müdahelat ve mütemadi emri vakiler ve işgaller ihdasıyla, kanlı ihtilaf ve ihtilaller vücuda getiren ve mali ve iktisadi ve hukuki imtiyazat ve esaretler tesis edecek harici rekabet ve ihtirasatın ref'i ve bu usuldan mütevellid teşevvüsata nihayet vererek milletimizin serbestii inkışafını ve mesaii müslihanesini temin eyleyecek mali ve idari bir müzaheretü hariciyeye mahzariyetimiz için sulhun süratle akdı"⁷³³.

3- KONGRE SONRASI BALIKESİR'İN İSTANBULLA İRTİBATINI SURDURMESİ

Kongre kapandıktan sonra toplanan Heyet-i Merkeziye'nin "eger Hükümet-i Merkeziye ile temas için Dersadet'e memur gönderilmek icap ederse" Vasıf ve Hulusi Beylerin gönderilmesine karar verdiğini belirtmistik. Bu kararı 23 Eylül 1919 günü Halil Ali Bey bir kaç kişiyi Nezaret'e götürmekte ısrar etmesi üzerine Heyet-i Merkeziye meseleyi tekrar uzun uzadıya tetkik ederek almıştı. 42 nolu bu karar, İngiliz Yüzbası Hatkinson'la beraber gelen Halil Ali ve Dahiliye Nezareti namına gelen Mustafa Necati Beylerin beyanat-ı şifahisine nazaran Dahiliye

733- Hacım Muhittin Carıklı Hatıraları... ss.68-70

Nezaretinin Hareket-i Milliye ruesasıyla görüşüp uzlaşmak istediği anlaşılmsı ise de mümaileyhumanın her ikisin de beyanat-ı şifahileri Hareket-i Milliyece nazar-ı itibare alınmayacağı derkar bulunmuş ve bu cihetle bilahere tesekkür edilmek üzere evvel emirde bu husus için mutasarrıflık vasıtasıyla Dahiliye Nezaretinin müracaatına ihtiyac olacağı gerek Necati ve gerekse Hacim Bey tarafından mutasarrıf vekili vasıtasıyla Ali Bey'e tefhim edilmiş olduğundan mezkür şekilde müracaat vuku bulursa Dahiliye Nezareti ve icabında Sadaret ve makamat-ı saireyle Heyet-i Merkeziye namına temasta bulunmak üzere Vasıf ve Hulusi Beylerin Dersadet'e izamlarına karar verildi"⁷³⁴ şeklindeydi.

Heyet-i Merkeziye bu kararın akabinde, aynı gün sayet bu kişiler İstanbul'da tevkif olurlarsa, Alasehir Kongresinde karar verildiği üzere Denizli'den Ayvalık ve Bandırma'ya kadar bütün sahalarda cari olacak, Hükümetin önemli memurlarının rehine olarak tevkif edilme zaruretinin hasıl olacağı ve "Fakat makasıdı malume ve gayesini Hükümete anlatmağa çalışmayı kendisine bir vazife telakki eden Hareket-i Milliye'nin büyük bir muameleyi nâlayıka karşısında kalamıyacağıının da memul bulunduğunu ilaveten mutasarrıflık vekaletine ve fakat mümaileyhümanın azimetleri tekarrür ettikten sonra bir tezkere ile riyasetten tebligine" şeklinde 43 nolu kararı aldı⁷³⁵.

734- Hacim Muhittin Carıklı Hatıraları... ss.71-72

735- Hacim Muhittin Carıklı Hatıraları... s.72; Bu mesele Balıkesir Heyet-i Merkeziye'sinde bir krizin ortaya çıkmasına sebep oldu. Nitekim 24 Eylül 1919'da Heyet-i Merkeziye karagahına gelen Vehbi Bey, Kececi Hafız Emin, Hoca Halil, Arabacızade Hacı Hafız, Beypazarlı (Vodilli) Hafız Mehmet ve Kocabıyıkzade Mehmet bey ve Efendiler İstanbul'a giderek murahhaslar meselesini görüşmek istediklerini belirttiler. Bunun üzerine kendilerine Heyet-i Merkeziyenin 42 numaralı kararı okundu. Kececi Hafız Emin Bey karara itiraz etti ve Heyet-i Merkeziyeyi tanımadığını söyledi. Bunun üzerine Hacim Muhittin Bey, Heyet-i Merkeziye, Balıkesir'in değil fakat bütün Kongre'nin mazharı emnü itimadı olduğunu ve kendisinin bu babda söz söylemeğe hakkı olmadığını mamafih mademki Heyet-i Merkeziyeyi tanıımıyormuş, Heyet-i Merkeziyenin de buradan ayrılacağını söyledi. Hatta hazırlıklara girişildi. Bilahere araya girenler Hacim Bey'in isteği

Heyet-i Merkeziye mutasarrıftan mahrem olarak 25 Eylül 1919'da, 24 Eylülde gönderilmiş 23 tarihli "Üç zatın liacil mülakat gelmek istedikleri Ali Bey tarafından bildirilmiş ve Binaenaleyh tensibi mutazammın cevap yazılmış idi. Mumaileyhin vesaleti haklarında istibaha hiçbir vechile delalet etmeyeceği derkardır. Maahaza mademki livanın vesatetini tercih ediyorlar, İstanbul'a geldikleri halde kemal-ı memnuniyetle kabul edileceklerinin tarafınızdan tebliği muvafıktır" tebliğini aldı⁷³⁶.

Heyet-i Merkeziye'de "Dahiliye Nezaret-i celilesi tarafından makam-ı alilerine varid olan telgrafnamedeki teminata istinaden Hareket-i Milliye namına Heyet-i Merkeziye azasından Hulusi ve Vasıf Beyler bu akşamki trenle İstanbul'a muteveccihan hareket ediyorlar. Arkadaşlarımızın hüsnü muamele görecekləri hususunda beslediğimiz kanaata zamimeten keyfiyeti arz ile takdimi hürmet eylerim" şeklindeki tezkere ile Vasıf ile Hulusi Beylerin İstanbul'a gönderileceklerini bildirdi. Nitekim Vasıf ve Hulusi Beyler o geceyarısından sonra İstanbul'a trenle hareket ettiler⁷³⁷.

Böylece Damat Ferit Hükümeti ve İngilizlerin girişimi ilk etapta başarılı oldu. Nitekim Heyet-i Temsiliye'nin İstanbul'la her türlü ilişkisini kestiği ve diğer yerlerin de kesmesini istediği bir sırada Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi İstanbul'a temsilcilerini göndermekteydi. Ayrıca zaten Balıkesir Kongresi'nde Sivas Kongresi'nin öngördüğü ve

---

dogrultusunda Keçeci Hafız Emin bey'in tarziye vermesini sağladılar. Bu arada Keçeci Hafız Emin Bey hiç olmazsa Vasıf ve Hulusi beylere ilaveten Vehbi Beyle diğer birisinin eklenmesi için ricada bulundu. Buna da Vasıf ve Hulusi Beyler itiraz ettiler. Neticede bu mesele "Eğer Heyet-i Merkeziye isterse diğer birisinin gönderilmesinde muhtar olduğu" şeklinde çözümlendi. Hacım Muhittin Carıklı Hatıraları... ss.70-71

736- Hacım Muhittin Carıklı Hatıraları... s.73

737- Heyete Keçeci Hafız Emin Bey'in de bulunduğu belirtilmektedir. Ekz. Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.60; T.I.H. C.II. K. 2 s.37

istediği şekilde Balıkesir Redd-i İlhak heyetlerinin adları Anadolu ve Rumeli Müdafâ-i Hukuk Cemiyeti şeklinde değiştirilmemiş ve Sivas Kongresini destekler mahiyette bir karar da alınmamıştır⁷³⁸.

Istanbul'a giden heyet 1 Ekim 1919'da Dahiliye Nazırı Adil Bey'le görüştü. Bu görüşme sırasında Dahiliye Nazırı Adil Bey; İzmir civarındaki kuvvetlerin ve Redd-i İlhak teşkilatlarının vatani gayelerle Yunanlılara karşı mücadele ettiklerini fakat, Sivas'ta toplananların siyasi hisleriyle kendi çıkarlarını sağlamaya çalıştıklarını söyledikten sonra, onlarla ilişkilerinin bulunmadığını ve onları tanımadıklarını ilan etmeleri şartıyla, Batı Anadolu'daki teşkilata her türlü yardımda bulunacaklarını ifade etti. Fakat Balıkesir heyeti bu şartları kabul etmeyip red cevabı vermesi ve şiddetli ithamlarla Hükümeti tenkit etmesi üzerine bu görüşme kesildi⁷³⁹. Ertesi günü (2 Ekim 1919) Damat Ferit Hükümeti istifa ettiğinden, başka görüşme olmadı. Bilahare heyet yeni hükümet kuruluşu günlerinde İstanbul'da kalarak Ali Rıza Paşa Hükümetinin ileri gelenleriyle görüşme fırsatı buldular. Hükümetten yardım vaadı aldılar⁷⁴⁰

738- Kâzım Özalp, bu konuda şunları söylüyor: Biz halka Yunanlıları gösterip teşkilat kurduk, yürütüyoruz. Şimdi umumi teşkilata katılırsak siyasete karışmış olacağız ve halkı endişeye sevk ederek teşkilatımızı sarsacağız. Onun için uzak duralım dedik. İstanbul'dan gelen tekliflere de cevap olarak, onlarla beraber değiliz. Fakat burada ilan etmeyiz dedik. Vaziyetin iyice aydınlanmasını bekledik. Sebahattin Selek, a.g.e. C.I, s.84; Bu eserden nakleden İlhan Tekeli-Selim İkin, a.g.e., s.218

739- Hacım Muhittin Çarıklı Hatıraları... s.82; Özalp "Bu heyet İstanbul Hükümetinin Anadolu birliğini sarsacak tekliflerini katiyen rededecek ve Kuvay-ı Milliye'ye yardımcı olmayan bir Hükümete şiddetle karşı olduğumuzu tebliğ edecek ve Hükümetin almış olduğu vaziyetin vatan için zararlı olduğunu beyan ederek, İstanbul'da propoganda yapacak ve Kuvay-ı Milliye'nin hedefini açıklayarak İstanbuldakiler aydınlanacaktı" demektedir. Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.60; Dahiliye Nazırı Adil Bey de Vakit Gazetesinin 20 Şubat 36 tarihli nüshasında bu konuda "Hükümetin dahilen ve haricen nüfuzunu ihlal edecek harekâttan ictinap eyliyelim. Herkes hükümete mutavaat ve müzaheret etsin. Hükümetin etrafında toplanalım. Bir vaziyet-i tamme ve kanuniye vucuda getirelim. Mugayır-ı kanun ve nizam ahvalden tevakkî edelim. Mukaddema Vasıf ve Hulusî Beyefendiler de bu yolda nesayihde bulunmuş idim. Onlar da hüsn-ü telakki ettiler.." demektedir. Hacım Muhittin Çarıklı Hatıraları... s.245

740- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.60; T.I.H. C.II. K. 2.s.37

Ancak Hükümet Heyet-i Temsiliye ile anlastıktan sonra Balıkesir heyetine pek ehemmiyet vermedi⁷⁴¹.

4) KOCAELİ BÖLGESİ

Balıkesir'e nazaran Kocaeli bölgesinde durum şu şekilde gelişti.

Mutasarrıf Suat Bey daha önceki bölümde belirttiğimiz gibi göreve başladıktan sonra Milli Mücadeleye kayıtsız tutumu dolayısıyla Sivas Kongresine İzmit'ten delege gönderilememiştir. İzmit üzerinde İstanbul Hükümetinin etkisi fazlaydı. Oysa Heyet-i Temsiliye de stratejik özelliği sebebiyle İzmit'e karşı çok hassastı ve büyük ilgi duyuyordu. Çünkü İzmit bölgesi İstanbul üzerinde baskıda bulunmak için önemli bir üstü⁷⁴². Nitekim Heyet-i Temsiliye iktidarın çekilmesi ve Meclis-i Mebusanın açılmasını sağlamak için 29.9.1919'a aldığı bir kararla Ereğli-Bolu-Adapazarı-Izmit havalisi Kuvay-ı Milliye'nin İstanbul'a harekete hazır olduğunu bir genelgeyle duyurmuştu⁷⁴³. Buna mukabil mutasarrıf Suat Bey Heyet-i Temsiliye'nin 12 Eylül 1919'da aldığı İstanbulla hertürlü irtibatın kesilmesi kararına henüz uymamıştı ve İstanbul ile ilişkisini kesmeye yanaşmıyordu. Mutasarrıf tarafsız kalma düşüncesindeydi⁷⁴⁴. İzmit'teki bu gelişmenin yanısıra kazalarında İstanbulla ilişkilerin kesilmesi başlamıştı. Nitekim ilk olarak Kandıralılar İstanbulla ilişkilerini kestiklerine dair telgrafı çektiler. 22 Eylülde buna Bolu sancağı da uydu. Bu gelişmelerden Adapazarı kaymakamlığı da etkilendi. O tarihte İzmit mutasarrıfı Suat Bey at yarışlarını izlemek için Adapazarı-

741- Hacı Muhittin Çarıklı Hatıraları... s.84

742- Kâzım Karabekir, a.g.e., s.316; İstanbul'da her türlü irtibatın tesisi açısından İzmit'in elde bulundurulması çok önemli idi. bkz. Kâzım Karabekir, a.g.e., s.635

743- Bekir Sıtkı Baykal, Heyet-i Temsiliye Kararları, s.10 Bu durum ayrıca I.Tümen yazışmalarında açıkça anlaşılmaktadır.

744- Adnan Sofuoğlu, a.g.e., ss.40-41

na gelmişti. Burada Suat Bey kandırılabilirliği verdiği karardan vazgeçirtmeye uğraşıyordu. Onları kandırarak İstanbul'a bağlılık telgrafı çektirmeyi başardı⁷⁴⁵. Tam bu sırada Bolu Jandarma Tabur kumandanı Binbaşı Emin Fikri bey'den Adapazarı Jandarma bölük kumandanı Yüzbaşı Abdurrahman Bey'e, Adapazarı'nın İstanbul ile ilişkisini kesmesi, mutasarrıf ile kaymakam bu emre karşı gelirse tutuklanarak Bolu'ya gönderilmesini isteyen bir tel emri geldi. Bunun üzerine Abdurrahman Bey bir okul binasının alt katında aralarında Sırrı Bey (Bellioglu), Fuat Bey (Carım)'ında bulunduğu Adapazarı'nın ileri gelenlerinden bir kısmını toplayarak kendisine gelmiş olan telgrafı onlara da okudu. Telgrafhaneye nöbetçi koyacağını, gerekirse Suat Bey ve kaymakam Tahir Bey'i tevkif edeceğini beyan etti. Zaten bu sırada Damat Ferit Hükümetleri döneminde bölgede artan eskiyalık sebebiyle ki Yeniköy ve diğer bölge Rumları işi iyice azıtmışlardı. Bunun için Harbiye Nezareti tedbir olarak 13.9.1919'da Zonguldak 32.Alayın I.Taburunu Üsküdar'a getirtme kararı almıştı⁷⁴⁶. Ayrıca Hükümetin tavsiye edilmeyen bazı tutumları yüzünden bölge halkı Damat Ferit Hükümetine karşı düşmanca tavır almıştı. Buna rağmen halkın fiili bir hareket göstermeye ve teşkilat kurmaya meyli yoktu. Bu durumda olan Adapazarı halkının temsilcileri niteliğindeki kişilere Abdurrahman Bey'in yaptığı konuşma tesirli oldu. Nitekim meseleyi öğrenip toplantı yerine gelen kaymakam Tahir Bey'e oradakiler "yahu neredesin. Biz seni arıyoruz. Sen de bizimle berabersin" diye bağırıyorlardı. Bilahare toplantıya Belediye binasında daha bir çok kazanın ileri gelenleri de davet edilerek devam edildi. Toplantı tartışmalı geçmekteydi. Toplantıda tarafsızlık havası da esiyordu. İleri gelenlerin bir kısmı ki bunlar arasında zenginler çoğun-

---

745- Rahmi Apak, **a.g.e.**, s.156

746- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 342 Dosya 27 F.5-1; 5-2; F.7; Gebze, Sile ve Yeniköy taraflarından bir çok Rum çetesi faaliyet gösteriyordu. B.A.B.E.O. Umumi No.343671

luktaydı. İstanbul Hükümetini tanınamakla beraber milli harekete katılmaktan *da çekiniyorlar*, durumu kurtarmak için tarafsız bir hükümet teşkili yönünde propoganda yapıyorlardı. Nitekim toplantı sonucunda "İstanbul Hükümetini tanımayacağız müstakil bir vaziyet alacağız" tarzında bir telgraf kaleme alındı. Ancak toplantıyı idare edenler müsveddeyi değiştirerek "İstanbul Hükümetini tanımıyoruz. Milli harekete iştirak edeceğiz" şekline sokarak telgrafı çektiler. Neticede kaymakamın başkanlığında Sırrı Bey, Fuat Bey, Cerkez Sait Bey (Kanbolat), Koçzade Mahmut Bey, Tüccardan Hasan Cavit Bey, Arapzade Cevat ve Metozade Hüseyin beylerden mürekkep bir Müdafa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu⁷⁴⁷.

Bu sırada Düzceliler telgrafla İstanbul'a Padişah'a sadakat bildirmek istediler. Ancak Adapazarılılar "Biz milli harekete katıldık. Sizin böyle bir telgraf çekmenize müsaade edemeyiz" diyerek mani oldular⁷⁴⁸.

Adapazarı İstanbul'la ilişkisini kestiği günlerde Geyve kazası halkı da bir toplantı yaparak İstanbul Hükümetiyle ilişkisini kesti. Arkasından Hafız Fuat Efendi'nin (Celebi) başkanlığında, kaymakam Hazım Bey, Jandarma komutanı Esat Bey, Burhanettin Celebi, Rıza Bey (Şahin) ve Sefer Bey'den oluşan Müdafa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu⁷⁴⁹.

747- Rahmi Apak, *a.g.e.*, ss.155-157; Hasan İzzettin Dinamo ve ona dayanarak Süreyya Şehidoğlu Adapazarı Müdafa-ı Hukuk Cemiyetini kuranın Kuşçubaşı Esref olduğunu yazmaktadır bkz. Hassan İzzettin Dinamo, Kutsal İsyân, C.VII, İstanbul, 1972, s.143; Süreyya Şehidoğlu, Milli Mücadele'de Adapazarı-Bolu, Düzce-Hendek ve Yöresi Ayaklanmaları, Ankara, 1970, s.52; Bu hüküm doğru değildir. Kuşçubaşı Esref bölgeye Kuvay-ı Milliye kumandanı olarak gönderilmiştir. Bkz. aşağıda

748- Rahmi Apak, *a.g.e.*, s.157

749- Rahmi Apak, *a.g.e.*, s.157; Adapazarındaki Müdafa-ı Hukuk Cemiyeti 30 Eylül 1919 sonrasında kurulmuş olsa gerekir. Çünkü 30 Eylül 1919'da Meclis-i Mebusan'a Adapazarından çekilen telgraflardaki imzalar kişiler ve kurumları adına atıldığı görülmektedir; Mahmut Goloğlu, Üçüncü Mesrutiyet, s.304; Ömer Sami Coşar ise Bolu ve havalisinin İstanbulla ilişkisini 24 Eylül 1919'da kestiğini belirtmektedir ve ilişkiyi kesmelerine rağmen İstanbul'a protesto telgrafı çekmediklerini beyan etmektedir. Ömer Sami Coşar, *a.g.e.*, s., 24 Eylül 1919

Bu durumda Fransızlar Kuvay-ı Milliye'nin Bilecik ve Adapazarı taraflarını elde etmesiyle artık Mustafa Kemal'in Damat Ferit Paşa'yı tanımama durumuna geldiğini belirtiyorlar ve basında da bu yönde değerlendirmeler yapıyordu⁷⁵⁰.

Kazalardaki bu gelişmelere rağmen İzmit sancağı hala tarafsızlığını korumakta, İstanbul Hükümetine karşı istenen çıkışı yapmamaktaydı. Bu sebeple 2 Ekim 1919'da Mustafa Kemal tarafından mutasarrıf Suat Bey'e "Zat-ı alinize Heyet-i Temsiliye kararıyla son günlerde yapılan tebligat tamamen alınmış ve icabat yapılmış mıdır? Lütfen bildirilmesini rica ederim" mealinde bir telgraf gönderdi⁷⁵¹. Bunun üzerine Suat Bey aynı gün: İzmit'in halet-i ruhiyesi ve özel durumu dolayısıyla ahaliyi serbest bıraktığını belirtip, halkı endişeye sevk eden sebepleri sıraladıktan sonra "İzmit'in vaziyeti bu ve sair esbattan dolayı pek müşgül ve mütegayyırdır tatmin edilmeye muhtacdır. Bendeniz her kim ve ne için olursa olsun neticesi meçhul bir maceraya baskalarını sevk etmeği doğru görmem" diyerek "kendisinin en bitaraf olduğunu" beyan eden telgrafla cevap verdi⁷⁵².

Bu telgrafta, milli hareketi neticesi meçhul macera hareketi olarak gördüğü anlaşılan mutasarrıfın henüz tereddüt içinde olduğu meydana çıkmaktaydı. Bunun üzerine aynı gün Mustafa Kemal sert bir dil ifadesiyle "Teshilat ve harekât-ı milliyemizin maksat ve mahiyeti mesriyasını. gerek zat-ı aliniz ve gerek İzmit'te birçok zevata ve bütün dünyaya yazmış ve yazmakta bulunduğumuz beyanname ve izahatnamelerle en garazkâr düşmanlarımıza bile anlatmış olduğumuza şüphemiz kalmamıştır" diyerek "Zat-ı alinize pek halisane ve fakat bütün katiyetiyle sunu arz ederim ki zatı aliniz henüz Ferit Paşa kabinesine itimat beslemiyorsanız bunu Dahiliye Nezaretine resmen bildirmelisiniz. Eğer

750- İzzet Öztoprak, Kurtuluş Savaşında Türk Basını. Ankara, 1981. s.102

751- Nutuk, C.III, vesika 120

752- Nutuk- C.III, vesika 120

milletin hükmü ve arzusu hilafına olarak Ferit Paşa kabinesine itimadınız mevcut ise, İzmit ahali-i muhteremesini harekât-ı mesrua-ı milliyesinde serbest bırakmak üzere derhal mevkinizi terk ile İstanbul'a hareket ediniz" mealinde telgraf gönderdi⁷⁵³.

Esasında bu yazışmalar yapılırken Heyet-i Temsiliye kararı ve son gelişmeler karşısında İzmit livasının takınacağı tavrı görüşmek üzere mutasarrıf, Müftü, ulema, Belediye heyeti ve eşrafın da katılımıyla 1 Ekim 1919'da Belediye binasında toplanılması kararlaştırılmış ancak bu toplantıya sadece memurlar geldiğinden toplantı 3 Ekim 1919 Cuma namazından sonraya ertelenmişti⁷⁵⁴. Bu durumda mutasarrıf Mustafa Kemal'in sert dille yazılmış telgrafına "Bu fikirler hep birden evvelki gün ortaya çıktı. Dün davet ettiklerim sıvıştılar. Ortada memurlar kaldı ki bu suretle hareket hiç doğru değildir" deyip, Damat Ferit Hükümetine karşı da tarafsızlık içinde olduğunu mutasarrıflıktan ayrılıp gidemeyeceğini bunun bir şeref meselesi olduğunu, şu andaki durumdan ve gelecekteki hareketlerinden tabii ki sorumlu olduğunu beyan ettikten sonra "Çünkü sizi o kadar serbest vicdan sahibi olarak tanırım ki bunu hiç bir vakit tahkir veya tehdit derekesine indiremem. Hissiyatım bunu katiyen men eder. Bir de askeri ve inzibati arkadaşlarımla tereddüdünü izaleyi bendeniz mi tahmil buyuruyorsunuz. Yoksa zat-i saminiz mi idare edeceksiniz. Bunları gayet samimi ve açık arz ediyorum. Bundan sonra bizi yarın ki Cuma namazı içtimasına kadar halimize bırakınız. Ferit Paşa'ya kimbilir kaç defa kalemle hucum eden Bendenizi ne kadar fena nazarla görüyorsunuz" ifadesini içeren cevabi telgrafı yazdı⁷⁵⁵. Buna Mustafa Kemal, Bu babta fazla izahat ve istizahata lüzum kalmadığı kanaatiyle yarın ki Cuma namazı içtimasına kadar intizar eylemeği münasip görüyoruz.

753- Nutuk, C.I, s.192

754- Adnan Sofuoğlu, a.g.e., s.44

755- Nutuk, C.III, vesika 121

Zat-ı alinizi fena nazarla gördüğüm hakkındaki zan doğru değildir" cevabını verdi⁷⁵⁶.

Mutasarrıfla olan bu yazışmaların yanısıra aynı zamanda İzmit I.Tümen kumandanı Miralay Asım Bey'le ki bu zat milli harekât yanlısıydı. Milli teşkilat kurulması yönünde yazışmalar olmaktaydı. Nitekim Mustafa Kemal 2 Ekim 1919'da Asım Bey'e "Kabinenin sükut edeceği ve belki de sükut etmiş olması ağılebi ihtimaldir" mealinde bir telgraf çekerek kati mütalaa ve kararını beklediğini bildirdi⁷⁵⁷. Asım Bey ise buna "Şimdiye kadar cevap veremeyişimin sebebi İstanbul'daki Kolordu Kumandanından istizana cevap alamayışından ileri gelmiştir"⁷⁵⁸ mealinde cevap verdikten sonra hemen akabinde çektiği başka bir telgrafla da Cuma namazından sonraki toplantı neticesinde durumun bildirileceğini ifade etti⁷⁵⁹. Mustafa Kemal buna verdiği cevapta ise "Ferit Paşa'nın yarına kadar çekilmesi büyük bir ihtimaldir. Bu takdirde yarınki toplantınız neticesinde Zat-ı Sahaneyeye ve belli olduğu takdirde yeni kabine reisine kabinenin milli emellere tamamen bağlı tarafsız zevattan terkibini istirham etmem hususunu ve buna intizar edildiğinin arz edilmesini temin buyurunuz. Bir de vatanımızı ve milli istiklâlimizi kurtarmak için tesekkül edecek yeni kabine ile müttehiden, daha pek çok çalışma ihtiyacımız olduğundan tamamen sükunet dairesinde Heyet-i Temsiliye kararıyla arz ettiğim hususat-ı nazar-ı dikkatte bulundurarak teskilata devam buyrulmasını rica ederim" diyerek yapılmasını istediği seyleri bildirdi⁷⁶⁰.

Diğer taraftan Dahiliye Nazırı Adil Bey ve jandarma kumandanı, Adapazarlı Hikmet ve bazı maiyeti vasıtasıyla ücret mukabilinde gönüllü

756- Nutuk, C.III, vesika 122

757- Nutuk, C.III, vesika 123; Mazhar Müfit Kansu, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, C.II, Ankara, 1986. s.359

758- Nutuk, C.III, vesika 124

759- Nutuk, C.III, vesika 125

760- Nutuk, C.III, vesika 126

toplayarak Adapazarı üzerine yürümeyi tasarladı. Harbiye Nazırı Sefik Paşa da İzmit'teki I.Fırka kumandanı ile maiyetini telgraf başına davet ederek İstanbul'a bağlı kalmasını sağlamak istedi. Ancak her iki girişim de başarısızlıkla sonuçlandı⁷⁶¹.

Bu gelişmeler olduğu sırada Mustafa Kemal'in de belirttiği gibi 2 Ekim 1919'da saat 3.40'tan sonra Damat Ferit Paşa kabinesinin çekildiği haberi Ankara'ya ulaştı. Böylece İzmit'te Cuma toplantısının yapılmasına gerek kalmadı⁷⁶².

Damat Ferit kabinesinin yerine Ali Rıza Paşa kabinesi geçmesinden sonra⁷⁶³ İzmit mutasarrıfı Ali Suat Bey Heyet-i Temsiliye ile daha yakın ilişkiler içinde bulundu. Sivas Kongresi kararlarına uyularak Müdafa-i Hukuk teşkilatı kuruldu. Başkanlığına eski İttihatçılardan Hacı Ali Bey getirildi. Suat Bey ılımlı ve birleştirici bir kişi olduğundan İzmit'te hristiyan azınlıkların dışında bütün tarafların bu teşkilatta yer almalarını sağladı. Bilahare cemiyet bütün ilçelerde, bucak ve köylerde teşkilatlanma çalışmalarına başladı⁷⁶⁴. Bilahare Kuscubası Esref Adapazarı Kuvay-ı Milliye komutanlığına getirildi. O da arkadaşlarıyla birlikte bölgeye geldi⁷⁶⁵.

761- Rifat Yüce, a.g.e., s.85; Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.227

762- Nutuk, C.I, s.194

763- Ali Rıza Paşa kabinesi 2 Ekim 1919-8 Mart 1920 arasında görev yapacaktır. Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler, C.II, İstanbul, 1986, s.37

764- Kamil Erdeha, a.g.m., S.2 s.38; Esasında mutasarrıf Ali Suat Bey'in genelde bir denge siyaseti izlediği anlaşılmaktadır. Nitekim İstanbul işgalinden sonra da İzmit'te bulunan İngiliz Savas Filosu komutanı ile görüşecek ve işgal kuvvetleri kumandanlığınca yayınlanan resmi beyannameyi Mustafa Kemal'in uyarılarına rağmen alacaktır. Nutuk, C.III, vesika 256

765- Ali Fuat Paşa'nın bir telgrafına göre Kuscubası Esref'in Adapazarı ve yöresine Nisan 1920 ilk günlerinde geldiği anlaşıyor. O tarihe kadar Geyve bölgesinde kaldığı kuvvetle muhtemeldir. H.T.V.D, S.35 vesika 867; Kuscubası Esref Adapazarı ve yöresi Kuvay-ı Milliye kumandanlığına getirilişi Karakol Cemiyetinin tavsiyesiyle olmuştur. Ekz. Hasan İzzettin Dinamo, a.g.e., C.VI, ss.117-118; Rahmi Apak, a.g.e., s.135; Rifat Yüce, a.g.e., ss.84-85

5) BURSA VE YÖRESİNDE DURUM

Bekir Sami Bey Bursa'ya geldiğinden beri Kuvay-ı Milliye'nin örgütlenmesine çalışmaktaydı. Ancak bu faaliyetler istenildiği gibi sürdürülememekteydi. Çünkü Bursa esasında İstanbul Damat Ferit ve Hükümetine bağlı grubların ağırlıkta olduğu bölgelerdendi. Ayrıca Bursa'da tam olarak asayiş de temin edilememiştir. Hatta bunun için Bekir Sami Bey 18.9.1919'da Harbiye Nezaretine gönderdiği şifre ile "Bursa'nın asayışı için entabi ve kati vasıta idare-i örfidir. Şayet idare-i örfi ilanı idare-i devlete tevafuk etmiyorsa Umur-u inzibatiye memur, jandarma, kabilse polisin emrine verilmesini, bunları hiç biri olmadığı sürette fırkanın yalnız müzahir vaziyette kalarak asayişsizliğe sebep olanların sevk ve idaresine tabi bir vaziyette bulunacağını, bundan bittabi fırkanın ne manen ne de maddeten mesul kalamayacağını nazargâh-ı samilerine arzını zamanın pek nazik olmasından dolayı muvafık bulduğum maruzdur" şeklinde alınacak tedbirleri bildirmişti. Bilahare de sıkı yönetim ilan edilmişti⁷⁶⁶.

Diğer taraftan Gümülcineli İsmail Bey'in yerine Ağustos'un sonlarına doğru atanmış olan ve İstanbul Hükümetine bağlı Kürt Mustafa Paşa vali olarak bulunmaktaydı⁷⁶⁷. Vali göreve gelirken yanında Ahmet Anzavur'u da getirmişti. Bu şekilde Vali Kürt Mustafa Paşa bölgede Kuvay-ı Milliye'ye ve Müdafa-i Hukuk hareketine karşı teşkilat geliştirmeyi

766- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dosyası D.2 18-9-335 Bursa mahreçli şifre; Bekir Sami Bey asayişsizliğin sebebinin şu şekilde sıralıyor; "1- Jandarma kuvvetli ve sayan-ı itimat değildir. 2- memleket sekencesini her cins insandan mürekkep adeta bir Babil kulesini andırır şekilde bulunması 3- Elyevm devam edegelen bir çok insanların yersiz yurtsuz aç ve susuz yaşamak mecburiyetinde bulunmaları 4- En fena olarak da bir takım bet maiyelerin paralı edvaatına kapılarak müdahale-i hariciyeyi temin maksatlarına matuf eşkiyalıkları" T.T.K. Ars. Bekir Sami Dosyası D.2 21-10-335 Bursa mahreçli şifre

767- İçişleri Bakanlığı arşivlerine göre, Mirliya Mustafa Paşa, Divan-ı Harbi-i Örfi üyesi iken 25 Eylül 1919 tarihinde 10.000 kuruş maaşla Hüdavendigarr Vali vekilliğine atandığı 11 Ekim 1919 tarihinde de görevden alındığı görülmektedir; Kamil Erdeha, a.g.e., s.338 de dipnotu

hedefliyordu. Aynı zamanda Bekir Sami Bey'i etkisiz hale getirmek istiyordu⁷⁶⁸.

Bitün bunlara rağmen Bekir Sami Bey'in gayretiyle Bursa'dan Sivas Kongresi'ne üç delege gönderilebilmişti. Ancak Sivas Kongresi çalışmalarını sürdürdüğü sırada aldığı yukarıda belirttiğimiz 12.9.1919 ve 13.9.1919 kararları doğrultusunda faaliyete giren Bekir Sami Bey, buna rağmen Bursa'nın durumundan ötürü İstanbul'la irtibatı kesmekte acele davranmadı. Hatta Yaveri Selahattin'in 3 Eylül 1919 günü İstanbul'dan Bursa'ya gelisinde⁷⁶⁹ İstanbul'da edindiği bilgiler ışığında, Vali Mustafa Bey'in hemen İstanbul'a geri gönderilmesinin gerekli olduğuna hem de bu hareketin büyük bir etki yapacağını belirttiği halde. Bekir Sami Bey vaktiyle Kürt Mustafa Paşa ile Bağdat'ta beraber çalıştığını ifade ederek, yakınlık gösterdiği valiyi, bir fenalığını görmedikçe kovamayacağını beyan etmekteydi⁷⁷⁰. Buna karşı diğer subaylar valiyi görevinden uzaklaştırma faaliyetleri içine girdiler. Zaten vali de subaylara karşı çok olumsuz bir tutum takınmıştı. Bu durumda İstanbul'daki teşkilatın ((Karakol Cemiyeti) valinin mutlaka uzaklaştırılması telkinleri doğrultusunda⁷⁷¹ Yüzbaşı Selahattin Bey, Yarbay Rahmi Bey'le birlikte bir çare düşünmeye başlamışlardı. Bu sırada vali Mustafa Bey maas almaya gelen dul ve yetimlere "şimdi bana

---

768- Görevli olarak 28.8.1919'da İstanbul'a giden Yüzbaşı Selahattin Bey'e Yarbay Kemalettin Sami Bey istihbaratına dayanarak "Bursa'ya vali tayin edilmiş olan Nemrut Mustafa'nın (tutumu ve davranışlarından dolayı bu lakabı almıştır) büyük namussuzluklar yapmakla görevlendirildiği yanında jandarma Binbaşılığında emekli Ahmet Anzavur'u götürdüğü, bu adam vasıtasıyla bölgede ayaklanmaları kısırtacağı Bekir Sami'yi öltürteceği büyük ve kanlı olay meydana getirerek yabancı devletlerin müdahalesini sağlayacağı" bilgilerini verir. İlhan Selçuk, a.g.e., 2.K, ss.119-120

769-Uste belirttiğimiz gibi 28.8.1919'da İstanbul'a görevli olarak gitmişti. Buradan Karakol Cemiyeti ile ilişki içinde olduğunu ortaya çıkmaktadır. Çünkü orada görüştüğü kişiler bu Cemiyetin kurucusu ve üyeleridir.

770- İlhan Selçuk, a.g.e., 2.K, s.122; T.T.K. Ars. Bekir Sami Dosyası D.2 39-10-335 sifre

771- İlhan Selçuk, a.g.e., 2.K, s.120

geleceginize, vaktiyle kocalarınızı, babalarınızı cephede köpek gibi öldüren adamlara saldıraydınız" diyerek onları Ittihat ve Terakki aleyhine kısıkttı. Buru fırsat bilen Yarbay Rahmi Bey olayı subaylara anlattı. Bunun üzerine subaylar valinin sehirden uzaklaştırılmasını telefonla kumandanlıktan istediler⁷⁷². Bursa'da bu gelişmeler olurken İstanbul'da Damat Ferit Hükümeti istifa etti. Bu gelişmelerin akabinde 3.10.1919 da da merkez kumandanı Yarbay Rahmi Bey 56.Fırka kumandanlığına su bilgileri içeren "Dün Bursa valisi Kürd Mustafa Paşa Hükümet dairesinde nezdinde bulunan Ermeni ve müslüman zevat yanında bir takım sözler arasında -Bu muharebe (I.Dünya Harbi) meşru olmadığından, meydan-ı harpde terk-i hayat eden zabitan ve efradın köpek ölüsünden farkları olmadığını- söylemiş bu lakırdı şehirde şayi olduğundan zabitan şedit bir infial ve heyecana düçar olmuş gec vakit keyfiyetten haberdar olarak dün gece zabitanı teskin etmeye çalışmakta isem de umuma muhterem şuhedaya tevci edilen bu hareketi şehit arkadaşlarının ruhunu şad edecek icraatta bulunarak intikam almağa tesebbüs edeceklerine kaviyen memul olduğundan kıtaat arasında inzibatsızlığa mani olmak ve şehirde sükunet ve asayisi muhafaza için Vali Bey'i keyfiyetten haberdar ederek hareket etmesini teblig ve salimen Mudanya'ya muvasalatını temin etmeğe çalışıldığı maruzdur" tahriratını sundu⁷⁷³. Bunun üzerine Bekir Sami Bey aynı gün "Hüdavendigâr Valisi Mirliya Mustafa Paşa Hazretlerine" hitabıyla başlayan ve bu durumu izah ettikten sonra "bu hareketin intikamı alınması için müteheyyic zabitan mukarreratı mühimme ittihaz etmiş olduklarından şehrin sükun ve asayisini ve kıtaat-ı inzibatının muhafazası için vilayeti hemen ve Bursa'yı da yarın terketmekliğiniz elzendir. Merkez kumandanlığına yarın sabahki trenle salimen Mudanya'ya hareketinizi temin

772- İlhan Selçuk, a.g.e. 2.K. s.122

773- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dosyası D.2 3-10-335 sifre

etmesi emrolunmuştur ve bu andan itibaren de daire-i hükümetde merkez kumandanlığınca emniyetiniz taht-ı temine alınacaktır. Keyfiyet Harbiye Nezareti Celilesine ayrıca bildirilmiş olduğunu ve vekil olarak intihab buyrulacak zevatın isar buyrulması babında.." emrini ihtiva eden bir tahriratı hazırladı⁷⁷⁴. Bu emir bizzat merkez kumandanına verildi. Bunun üzerine merkez kumandanı Hükümeti sararak bu emri hükümet makamında Valiye tebliğ etti. Bu durumda Vali, "Ben irade-i senniye ile geldim. Irade-i sami ile gitmem" diyerek istenenlere karşı çıktı. Bu cevap karşısında subaylar silahlarını çekerek Valiyi öldürmeye kalktılar. Merkez kumandanı subayların bu galeyanını zorla durdurdu. Bunu gören Vali eşyalarını toplayarak bir subay refakatinde vilayetten ayrıldı. Vali Mustafa Paşa o gece Çekirge'de bir otelde emniyet altında bulundurulduktan sonra ertesi gün 4.10.1919 sabahı muhafaza altında Mudanya'ya kadar götürülerek oradan da İstanbul'a gönderildi⁷⁷⁵. Aynı zamanda Vali ile birlikte Bursa'ya gelmiş olan Ahmet Anzavur da ayrı olarak İstanbul'a gitti⁷⁷⁶.

Bu gelişme 3.10.1919'da 14.K.Klığına Bekir Sami Bey tarafından bildirildi⁷⁷⁷. 4.10.1919'da da Bursa'da 17.K.K. vekili ve 56.Fırka

---

774- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dosyası D.2 3-10-335 Valiye hitaben sifre
775- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dosyası D.2 aynı tarihli belge; Kamil Erdeha, a.g.e., s.339; Kürt Mustafa Paşa, 9 Kasım 1919'da Milli Mücadeleye karşı İkdam gazetesinin yazdığına göre İstanbul'da yayınlanan Ermenice Jamanak adlı gazeteye demec vermiş ve Divan-ı Harbi-i Örfice memleketin iç güvenliğini bozduğu gerekçesiyle sorguya çekilmiştir. Kürt Mustafa Paşa, 5 Nisan 1920'de Damat Ferit yeniden Sadrazam olunca Divan-ı Harbi-i Örfi Başkanı yapıldı. Bu sırada Kürt Mustafa Paşa Milli Mücadele liderlerini idama mahkum etmeye başladı. Bu ve diğer faaliyetleri sebebiyle halk kendisine nemrut adını verdi. Kendisi yüzellilikler listesinin 31. sırasında "Divan-ı Harb Reislerinden Nemrut Mustafa" olarak yer alacaktır. Kamil Erdeha, a.g.e., s.340

776- İlhan Selçuk, a.g.e., 2.K. s.122

777- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dos. D.2 3-10-335 sifre; 61.Fırka Kumandanı Kâzım Bey 4.10.1919'da Bekir Sami Bey'e cevaben "olayın pek büyük memnuniyetle karşılandığı ve Karesi ile Soruhanlı sancaklarınca da valinin hükümet-i merkeziyece tediyesi için makamat-ı lazimeye telgraflarla müracaatta bulunmağa karar vermiş olduklarını" belirtmektedir. T.T.K.Ars. Bekir Sami Dosyası D.2 sifre

kumandanı Miralay Bekir Sami imzasıyla durumu açıklayan ve Vali'nin İstanbul'a gönderildiğini bildiren bir beyanname nesredildi⁷⁷⁸. Bu şekilde Bursa tamamen Heyet-i Temsiliyeye bağlanmaktaydı. Bundan sonra Sivas Kongresi kararları alenen tatbik edilmeye başlandı⁷⁷⁹. Nitekim daha önce illegal olarak çalışmalarını sürdüren Kuvay-ı Milliye, Merkez kumandanlığına 5.10.1919 da Avcılar kulübünde teşkilat ve Kuvay-ı Milliye kumandanı Mehmet Ali Bey imzasıyla "vatanın düçar olduğu felaketsizliğe nihayet vererek dahilde hürriyet, hukuk-u tabiiye, insaniye ve milliye'yi temin etmek istiklâl ve haysiyeti devleti muhafaza eden maksad-ı mubecceli ile hareket eden Kuvay-ı Milliye'nin Bursa'da da vazife-i aliye-i vataniyesini ifaya başladığı arz eyler. Müzaherat-ı aliyelerini rica ederiz efendim" denerek yapılan başvuruyla resmen kuruldu⁷⁸⁰.

Bundan sonra, Bekir Sami Bey'in emirleri doğrultusunda 7 Ekimde Kirmasti'de (Mustafa Kemal Paşa) ve Kasım 1919 ortalarında Beğce (Orhaneli), Karacabey kazalarında Teşkilat-ı Milliye (Kuvay-ı Milliye) kuruldu⁷⁸¹. Yine Yenisehir'de Tabur komutanı Binbaşı Yahya Hakkı'nın çalışmaları sonucu Ekim 1919'da Yenisehir ilçesinde kurulmuş olan Müdafa-i Hukuk şubesi bilahare Kasım ortalarına kadar kazada 53 mahalle de ve 17 köyünde Müdafa-i Hukuk Cemiyeti şubesi açıldı⁷⁸².

Bu teşkilatlanma faaliyetleri sürdürülürken diğer taraftan Müdafa-i Hukuk hareketine muhalif grubun tahrik ve desteklediği bir olay meydana geldi. Sivas Kongresine katılmış olan eski Belediye Reisi Ahmet Nuri Bey ile Osman Nuri Bey'in 8 Ekim 1919'da Bursa'ya gelişlerinde parlak bir törenle karşılandılar. Bu durum Bursa'da bulunan bazı alim ve

778- T.T.K.Ars. Bekir Sami Dosyası D.2 4/10-335 beyanname

779-T.T.K.Ars. Bekir Sami Dosyası D.2 5-6-10-335 A.Fuat Paşa'ya şifreler

780- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dosyası D.2 5-10-335 telgraf

781- T.I.H. C.II. K. 2 s.33; T.T.K. Ars. Bekir Sami Dosyası D.2 17 ve 19-10-335 şifre

782- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dosyası D.2 15-11-335 şifre; T.I.H. C.II. K.2 s.33

münevver zevat arasında derin bir su-i tesir meydana getirdi. Bunlar 56.Fırka kumandanı Bekir Sami Bey'e müracaat ederek Ahmet Nuri Bey'in Bursa halkına evvelki faaliyetleri ve davranışları sebebiyle sevilmediğini açıkça beyan ettiler. Hoşnutsuzluklarını ortaya koydular. Bunun üzerine Bekir Sami Bey 9.10.1919'da Sivas'a cektığı şifre ile Mustafa Kemal Paşa'ya gelişmeleri izah ettikten sonra "Mumaileyh Bursa'dan uzaklaştırılmazsa kemal-ı salah ve hararetle başlanılan Teşkilat-ı Milliye'nin mukabil taraflardan yapılan propogandalarla işaa edildiği gibi bazı menafi-i şahsiyesine alet olduğu kanaati hasıl olarak akamete mahkum olacağına kaniim. Arzettiğim seyyiati ahvaline Bendeniz. gibi bittabi zat-ı samileri de vakıf değildiniz. Bendeniz müşkül bir vaziyetten kurtulmak ve emr-i devletlerinize tevfikân Teşkilat-ı Milliye'ye bihakkın ahalinin müzaheretini temin edebilmek için mumaileyh Ahmet Nuri Bey'in Teşkilat-ı Milliye hitama erinceye kadar Sivas'a veyahut diğer münasip bir mahalle serian celbedilmesi süretiyle Bursa'dan uzaklaştırılması hasıl olan bu derin hiss-i infialin önüne geçileceğini kemal-i ehemmiyetle arz ve celbi hususunun sürat-i emri ile mumaileyhin aher bir vazife-i milliyeyi tevzif edileceğinin de buraca hissedilmesinin teminini pek rica ederim" diyerek Ahmet Nuri Bey'in Bursa'dan uzaklaştırılmasının iyi olacağını bildirdi⁷⁸³.

Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa 10.10.1919'da Bekir Sami Bey aracılığıyla gönderdiği bir şifre ile Ahmet Nuri Bey'e hitaben "Hakkı alinizdeki itimadımıza bittabi şüpheleri olamaz. Yalnız Teşkilat-ı Milliye'nin ilk teazzu ve teşkili devrinde Bursa'da bir çok kiylükâl olduğunu müteaddit müracaatlardan anlaşılmakta ve bu gayr-i tabii halin devamı ise selamet-i memleket namına zararlı görülmekte olduğundan bu

783- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 9-10-335 şifre; Bu hadise de İstanbul (yeni Hükümetin veye Karakol teşkilatının) Bursa Üzerindeki etkinliğini göstermek istemesi ihtimali çok yüksektir.

sırlarda bir iki aya kadar Bursa'dan gaybubet edilmek üzere ya Dersaadet'e vayahut münasip bir mahhalle tesriflerini rica eyleriz" diyerek onun Bursa'dan ayrılmasını istedi⁷⁸⁴. Bundan sonra Ahmet Nuri Bey 11.10.1919'da Bekir Sami Bey'e kendini savunan bir tahrirat sundu. Bekir Sami Bey buna 12.10.1919'da cevap verdi. Bilahare Ahmet Nuri Bey Bursa'dan uzaklaştırıldı⁷⁸⁵.

Bu gelişmeler sırasında 10 Ekim 1919 günü Bursa'da Kuvay-ı Milliye lehinde bir miting tertiplendi⁷⁸⁶. Ayrıca halkı tamamen Kuvay-ı Milliye etrafında toplamak gayesiyle camilerde de faaliyet gösterilmeye başlandı. Miting günü olan Cuma günü matbu bir vaizname yazılarak bütün camilerde halka tebliğ edildi. Bu halk üzerinde çok iyi bir tesir bıraktı⁷⁸⁷. Buna rağmen tabandan teşkilatlanma çok güçlü. Bu sebeple yukarıdan aşağıya bir teşkilatlanmaya gidildi⁷⁸⁸. Nitekim Mustafa Kemal Paşa'nın 11.10.1919'da Bekir Sami Bey'e hitaben yazdığı ve "Bursa'da nizamname⁷⁸⁹ mukibince kuvvetli ve sayan-ı itimad ve itibar zevattan mürekkep bir Heyet-i Merkeziye'nin ve Bilecik'te bir heyet-i idarenin teşekkülü ve Bilecik livasının merkeze raptıyla bütün Hüdavendigâr vilayeti dahilinde nevahiye varıncaya kadar teşkilatın teşmili"ni

784- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dosyası D.2 10-10-335 şifre

785- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dosyası D.2 11-10-335 ve 12-10-335 şifreler

786- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dosyası D.2 10-10-335 şifre

787- Miting ve bu konudaki program şöyleydi: "Vali Beyefendi bilumum ruesayı mülkiye ve Belediye riyasetine, Polis müdüriyeti, Jandarma kumandanı zabitan ve efradı: 1- Bilumum Kolordu ve Fırka zabitan ve efradı cuma namazını Ulu cami'de eda edeceklerdir. Mekteb-i İdadi-i Askeri, Medreset-ül Muallim, Sultan-ı Dar'ül Muallim, Dar'ül Müallimat, Mekteb-i Sanayi talabelerinden Cuma namazını eda edebilecekler Ulu camiye geleceklerdir. 2- Bilumum ahali-i civar bulunan ve hatibi olan serahatin camilere cuma namazı için gideceklerdir. Polis, jandarma, belediye ve Müdafa-ı Hukuk Cemiyeti cuma namazı zamanında hiç bir müslümanın haricte kalmamasını ve dükkanı açık bulunmamasını tenbih edecektir. 3- Müftü efendi her cuma namazı kılınacak cami hatiplerine matbu vaiznameyi vererek bilumum müslümanlara tebliğ edecektir. T.T.K. Ars. Bekir Sami Dosyası D.2 10-10-335 beyanname

788- Nutuk, C.III, vesika 155 a

789- Nizamname bkz. Mahmut Goloğlu, Sivas Kongresi ek.1, ss.219-226

istediği sifreye⁷⁹⁰ Bekir Sami Bey 13.10.1919'da verdiği cevapta "Bursa'da mevcut Yedi Cemiyet-i hayriye ve milliyelere intihab ettirdiğim murahhas Osman Nuri Bey'in de dahil olduğu memleketin en namuskâr ve münevver zevatından mürekkep Heyet-i Merkeziye 10.10.335'den itibaren faaliyete başladığı"nı beyan etmekteydi⁷⁹¹. Yine 12.10.1919'da Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti Bursa murahhası adına Osman Nuri Bey'in Sivas'a sunduğu cevapta da teşkilatların "Memleketin maruf erbab-ı hamiyetten müteşekkil olmak üzere Meclis-i Belediye, Ticaret Odası, Muallimler cemiyeti, Türk Ocağı ve Çiftçiler Derneği ve Avcılar Kulübü, Cemiyet-ül Müderrisin ve Dava Vekilleri cemiyeti gibi memlekette mevcut kâffe-i müessasat-ı milliyenin azası ile on kişilik bir Heyet-i Merkeziye" şeklinde gerçekleştirildiği ve seçilecek isimleri bilahare bildirileceği beyan edilmekteydi⁷⁹².

Heyet-i Temsiliye bu arada İstanbul'la her türlü haberleşme yasağını kaldırdı. Bunu 7.10.1919'da bütün fırka kumandanlıklarına tabii ki Bursa 56.Fırka kumandanlığına da "Hükümet-i Seniye ile amal-ı milliye arasında itilaf-ı tamim husul bulduğunu kemal-i memnuniyetle tebşir ederiz. Hükümet, Teşkilat-ı Milliyemiz heyetleri beyinde servis süretiyle kemafıssabık telgraf muharebatı icrasını kabul buyurmuştur. Binaenaleyh Ferit Paşa kabinesine karşı muhaberat-ı resmînin kat'i hususunda telgrafhanelerce bizzarur ittihaz edilmiş olan tedabir-i mania derhal ref'i olunacaktır" şeklinde bildirdi⁷⁹³.

Diğer taraftan İstanbul'daki cemiyetlerle (Karakol cemiyeti irtibatını sürdüren Bursa vilayetini Mustafa Kemal Paşa 10.10.1919'da "Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliye'nin

790- Nutuk, C.III, vesika 149

791- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 13-10-335 telgraf

792- Nutuk, C.III, vesika 155 a

793- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 7-10-335 sifreler

Dersaadet'de henüz ayrıca mümessili olmadığı, Sivas'taki Heyet-i mezkurenin icap edenlere doğrudan doğruya telgrafla tesis-i temas ve müneşebatta olduğu" şeklinde uyardı⁷⁹⁴.

Bursa'da yukarıda zaman zaman belirttiğimiz gibi Karakol Cemiyeti de faaliyet göstermekteydi. Ancak Bekir Sami Bey yaptığı müdahale sonucunda diğer cemiyet şubelerini Müdafa-i Hukuk Cemiyeti altında birleştirdi. Nitekim Mustafa Kemal'in bu konudaki isteğine⁷⁹⁵ verdiği cevapta bu durumu açıkça beyan etmektedir⁷⁹⁶.

Böylece Bursa ve yöresindeki bütün cemiyetler Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti namını alarak, Kongrenin kararlarına uygun faaliyete başlamışlardır⁷⁹⁷.

Bu gelişmeler sırasında 14.10.1919'da 221 nolu İngiliz bandıralı motoru ile Osmanlı sivil müfettişi Hadi Bey ile bir İngiliz subayı Mudanya'ya gelmiş buradan da Bursa'ya geçmişlerdir⁷⁹⁸.

6) KOMUTANLARIN BİLECİK TOPLANTISI

Istanbul'da yeni hükümetin kurulmasından sonra ortaya çıkan

794- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 10-10-335 Sivas mahreçli şifre
795- Mustafa Kemal Paşa Bekir Sami Bey'e den "Redd-i İlhak, Karakol vesaire gibi değişik adlardaki bir takım milli cemiyetlerin, teşkilat ve çalışmalarına devam ettiklerini, Balıkesir'de Kongre toplanacağını öğrenildiğini belirttikten sonra, Sivas Kongresinin kararlarından hala haberleri bulunmadığı anlaşılan bu gibi Kuvay-ı Milliye'nin uyarılmasını" istedi. Nutuk, C.III, vesika 155 b ve 155 c

796- Bekir Sami Bey buna 18.10.1919'da verdiği cevapta, "İzmir işgalini müteakip bir blöf tarzında sırf Yunanlılara karşı ilan edilen ve Redd-i İlhak Cemiyeti namını vurudumla beraber teşkil ettiğim cemiyetlere tevdit maksadı ile kabul ve tamim ettim. Bursa'da teşkilata gizli olarak çalışırken muhtelif namlarla tevsimine ehemmiyet vermemiştim. Kongre mukarreatı vasıl olduktan ve iş alenen icraya başladıktan sonra mevcut bilimum milli cemiyetleri Anadolu ve Rumeli Müdafa-ı Hukuk Cemiyeti namı ile tevhid ve Kongre mukarreatını tatbik başladım. Binaenaleyh elyevm Bursa vilayetinden başka nam altında ve mukarreat haricinde icray-ı mesai eden hiç bir milli cemiyet olmadığı gibi yeni teşekkülde Milli Kongre mukarreatına tevfiğ-i hareket edecekleri elyevm Bursa'da bulunan Balıkesir murahhası ile görüşülerek halledilmiş binaenaleyh iş tevliid edilmiş olduğu maruzdur" T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 18-10-335 şifre

797- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 18-10-335 şifre

798- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 14-10-335 şifre

yeni durum karşısında bölgenin genel vaziyetini görüşmek ve bölgede asayisi temin etmek gayesiyle bir toplantı düzenlenmesine karar verilmisti. Nitekim 7.10.1919'da Mustafa Kemal, Bekir Sami'ye gönderdiği sifre ile "temin-i asayiş ve sükun hususunda son derece dikkatli ve müdebbir bulunmanızı tavsiye ederiz" dedikten sonra, "Eskişehirde Ali Fuat Paşa ile tesis-i muhafaza ve irtibat buyrulması mercudur" dedi⁷⁹⁹. Bu durum karşısında Bekir Sami Bey o sırada Bilecik'e gelmiş olan Ali Fuat Paşa ile bölgenin genel durumunu görüşmek hem de Bilecik'te Heyet-i Merkeziyeyi teşekkül ettirmek için 12 Ekim 1919'da Bilecik'e gitti. Aynı tarihte aynı maksatla İzmit'te I.Tümen Komutanı Asım Bey de Bilecik'e geldi. Burada Ali Fuat Paşa ile birlikte bir toplantı yapıldı. Toplantıda bölgede yapılacak faaliyetlerle ilgili kararlar alındı. Faaliyet sahaları tespit edildi. Buna göre Bilecik ve Bursa bölgesinin Milli Mücadele çabalarının yönetimi Bekir Sami Bey'e, Bolu ve İzmit havalisi Milli Mücadele çabalarının yönetimi Asım Bey'e verildi⁸⁰⁰. Bunun yanında kumandanlar asayişin temini, milli teşkilatın takviyesi ve birliğin idamesi bakımından birbirleriyle pek sıkı temasda bulunacaklar ve teşrik-i mesai edeceklerdi. Bundan başka İzmit ve Bursa kumandanları kara ve denizden bir çok vasıtalar temin edecekler, emniyetli menziller kuracaklar, İstanbul'dan gizli yollarla gönderilecek silah ve cephanenin Ali Fuat Paşa'nın emrine göre içeriye sevkini yapacaklardı⁸⁰¹.

Bu sırada ayrıca Bekir Sami Bey Bilecik'te bir heyet-i idare teşkil olunarak, Bursa Heyet-i Merkeziyesine bağlama çalışmaları yaptı⁸⁰². Neticede Mehmet Nuri Bey'in kumandanlığında Kuvay-ı Milliye teşkilatı kuruldu⁸⁰³.

799- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 7-10-1919 sifre

800- Ali Fuat Cebesoy, *a.g.e.*, s.240; Tayyip Gökbilgin, *a.g.e.*, C.II, s.59

801- Ali Fuat Cebesoy, *a.g.e.*, s.240

802- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 13-10-335 sifre

803- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 18-10-335 sifre

B) SIVAS KONGRESİ'NDEN SONRAKİ DÖNEM

a- İSTANBUL İLE HEYET-İ TEMSİLİYE'NİN YENİDEN İRTİBAT KURMASI VE BÖLGEDEKİ YANSIMASI

1- Ali Rıza Paşa Hükümetinin Heyet-i Temsiliye ile İrtibat Kurması

30 Eylül'de Damat Ferit Paşa'nın Sadarettten istifasından sonra kurulan Ali Rıza Paşa kabinesi 2 Ekim 1919'da göreve başladı⁸⁰⁴. Milli Mücadele yanlısı olan Ali Rıza Paşa Hükümeti ile Mustafa Kemal "Yeni kabine Erzurum ve Sivas Kongrelerinde tayin ve tespit edilen milli teşkilat ve maksatlara riayetkâr olduğu takdirde Kuvay-ı Milliye ona yardımcı olacaktır"⁸⁰⁵ diyerek çektiği telgrafla irtibat kurdu. Böylece İstanbul'la kesilmiş bulunan irtibat yeniden kurulmuş olmaktadır. Hemen aynı gün Mustafa Kemal valiliklere, mutasarrıflıklara ve Kolordu komutanlarına Hükümetten istenecek milli istekler hakkında çekilecek telgraflarda belirtilecek hususları içeren telgraflar gönderdi⁸⁰⁶. Bu sırada Ali Rıza Paşa Erzurum ve Sivas Kongrelerinde kararlaştırılan kararları bilmezlikten gelerek bu Kongrelerde alınan kararları incelemek üzere acale Hükümete gönderilmesini istedi⁸⁰⁷. Bunun üzerine 4 Ekim 1919'da Mustafa Kemal Sadrazam'a Sivas Kongresi beyannamesini gönderdi⁸⁰⁸. Bu arada Dahiliye Nezareti de 17 Eylül 1919 tarihinde Damat Ferit Hükümetince telgraf haberleşmesine konulan sansürün kaldırılmasını Sadaret'ten istedi⁸⁰⁹. Bu gelişmelerin yanısıra Mustafa Kemal

804- Nutuk, C.I, s.194; Tayyip Gökbilgin, a.g.e., C.II, s.50; T.V. 4.10.1919; İbnül Emin Mahmut Kemal İnal, a.g.e., s.2111

805- Nutuk, C.I, s.195; C.III, vesika 128; M. Müfit Kansu, a.g.e., C.II, s.365

806- Nutuk, C.I, ss.197-199; Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.233

807- Nutuk, C.I, s.200

808- Nutuk, C.I, s.201; C.III, vesika 130

809- Sadaret de 12 Ekim 1919'da Dahiliye'ye "Hareket-i Milliye'ye müteallik telgrafnamelerin murakebeye tabi tutulması hakkında Hükümet-i Sabı-kaca müttehis üsülü ref edildiği"ni bildirdi. B.A.B.E.O. Umumi No.344517

Anadolu'daki bütün teşkilatları Heyet-i Temsiliye'ye bağlamaya çalışıyordu. Bu sebeble Heyet-i Temsiliye ile Hükümet arasındaki yazışmalar çıkmaza doğru girme istidadı gösterdi⁸¹⁰. Bunun üzerine Harbiye Nazırı Cemal Paşa girişimde bulunarak Hükümet'le Heyet-i Temsiliye arasında anlaşma zemini meydana getirmek gayesiyle Yunus Nadi Nezarete davet edildi ve onun vasıtasıyla Mustafa Kemal Paşa ile bir telgraf görüşmesi yapıldı⁸¹¹. Fakat bu görüşmeden bir netice çıkmayınca Harbiye Nazırı Cemal Paşa 7 Ekim 1919'da Mustafa Kemal Paşa'ya direkt telgraf göndererek, Hükümetin kendisiyle aynı düşüncede olduğunu, devletin dışarıya karşı itibarını yeniden temin etmek için milli iradeye ve Heyet-i Temsiliye'ye dayanacağını buna mukabil Heyet-i Temsiliye'nin de hem içeriye hem de dışarıya karşı hakimiyet görüntüsü vermeksizin Hükümete yardımcı durumda kalması gerektiğini bildirdi⁸¹². Aynı gün Hükümet de Meclis-i Mebusan için mebus seçimine başlanacağını ilan etti⁸¹³. Mustafa Kemal de Cemal Paşa'ya verdiği cevapta Heyet-i Temsiliye'nin iç ve dış ilişkiler konusunda hiç bir zaman hakimiyet durumunu almayacağına ve Sivas'la İstanbul arasındaki haberleşme ve ulaştırma sıkıntılarının kaldırılacağına söz verdi. Gerçekten de Mustafa Kemal bütün illere gönderdiği bir bildiri ile Hükümetle tam bir anlaşmaya varıldığını duyurdu⁸¹⁴.

Bu gelişmeler üzerine Harbiye Nazırı Cemal Paşa 9 Ekim 1919'da Mustafa Kemal Paşa'ya İstanbul Hükümetince Heyet-i Temsiliye ile görüşmek üzere Bahriye Nazırı Salih Paşa'nın Anadolu'ya hareketinin uygun görüldüğünü belirterek görüşme yerini sordu. Buna Mustafa Kemal 10 Ekim

810- Bu yazışmalar için bkz. Nutuk, C.I, ss.201-208; C.III, vesika 132; Mazhar Müfit Kansu, a.g.e., C.II, ss.370-373

811- Nutuk, C.I, s.208; C.III, vesika 133

812- Nutuk, C.I, s.214; Mazhar Müfit Kansu, a.g.e., C.II, ss.380-381

813-Tarih C.IV, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1931,s.349

814- Nutuk, C.I, ss.215-216; Beyanname için bkz. Nutuk, C.III, vesika 137

1919'da Amasya'yı tespit ettiklerini ve Heyet-i Temsiliye adına görüşmede kendisi ile beraber Rauf Bey ile Bekir Sami Bey'in (Heyet-i Temsiliye üyesi) bulunacağını bildirdi⁸¹⁵. Nihayet 20 Ekim 1919'da Amasya görüşmeleri başladı. İki gün süren görüşmelerin neticesinde beş adet protokol tanzim edilerek imzalandı. Bunlardan biri Meclis-i Mebusan'ın toplanması ile ilgili idi⁸¹⁶.

2) HEYET-İ TEMSİLİYE'NİN BALIKESİR ÜZERİNDEKİ BASKISI VE

IV. BALIKESİR KONGRESİNİN ERTELENMESİ

Yeni Hükümetin iş başına gelmesinden sonra yukarıda belirttiğimiz gibi Hükümetle irtibat sağlayan Heyet-i Temsiliye ihtiyatlı hareket etmekte ve diğer bölgelerin de Hükümete karşı ihtiyatlı ve temkinli davranmalarını istemekteydi. Aynı zamanda Heyet-i Temsiliye'nin Anadolu'da tek merkez olduğunu ortaya koymaya ve göstermeye çalışmaktaydı ki yine yukarıda belirttiğimiz gibi bu sebeple Hükümetle irtibat tekrar kopma noktasına gelmişti.

Nitekim Bursa'ya gönderildiği gibi Balıkesir'e de 5 Ekim 1919'da Mustafa Kemal Kuvay-ı Milliye Reisi Hacim Muhittin Bey'e hitaben sifre telgraf gönderdi. Telgrafta "1- İhaneti tahakkuk eden Ferit Paşa kabinesinin ıskatından sonra Ali Rıza Paşa Hazretlerinin tahtı riyasetinde teşekkül eden yeni kabinenin amal-ı milliye'ye tamamen mutavaatkar olacağı memul olmakla beraber bu hususun her türlü şüphe ve tereddüitten azade bir sürette temin ve teşviki maksadıyla vukubulan

815- Nutuk, C.I, s.234; Tayyip Gökbilgin, a.g.e. C.II, ss.76-77

816- Amasya görüşmeleri hakkında geniş bilgi için bkz. Nutuk, C.I, ss.242-249; C.III, vesika 158-159; Mazhar Müfit Kansu, a.g.e. C.II, ss.418-422; Mithat Sertoğlu, "Amasya Protokolünün Tam ve Gerçek Metni", B.T.T.D. No.3, Aralık 1967, ss.9-13; Yine aynı yazarın "Amasya Mülakatı Tam Metni", B.T.T.D. No.14 Kasım 1968, ss.28-29; Belgelerin asılları Başbakanlık arşivinde Bab-ı Ali Evrak Odası Siyasi Karton 34/64'de mevcuttur. Ancak umumi numaraları tespit edilemediğinden tarafımızdan elde edilememiştir.

tekalifimizin cevabına intizar olunmaktadır. Neticesinin taraf-ı alilerinize işarına değin tedabir ve tertibatı mevcudenizi muhafaza buyurunuz" denmekteydi⁸¹⁷.

Hacim Muhittin Bey bu telgrafa aynı gün "Ali Rıza Paşa'nın teşkil buyurdıkları kabinenin atiyen de amali milliyeye tevfiқан hareket eyleyeceğini biz de ümit ediyoruz. Teklifi muhikamızın kabul edildiği cevabına intizar tabii olmakla beraber Yunanlıların Aydın vilayetine taarruzu ile başlayan harekât-ı milliyenin vatanın tamamen tahlisine değin tatil-i faaliyet etmiyeceğini maalihtiram arz ederim" cevabını verdi⁸¹⁸.

11.10.1919 da Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal, Balıkesir'de Fırka kumandanı Kâzım Bey'e hitaben gönderdiği şifre telgrafta ise "1-Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti teşkilat nizamnamesinin Bursa'dan celbiyle o mıntıkanın icabatına göre milli ve askeri teşkilatın tehvidi hususunda himmeti biraderleri mercudur.

2- Teşkilat-ı Milliyeye'ye dahil heyetlerin ve eşhasın muhtelif tarzda Hükümeti merkeziden mutalebatta bulunmaları Kuvsy-ı Milliyeye'nin vahdet ve ahengine hâlel vereceğinden icap edenlere bu babda nesayih-i lazımede bulunularak muharebe ve hususat-ı askeriyeyi bittabi zat-ı alileri ve kolordu hallü fasl edeceğinden teşkilat Heyet-i Merkeziyesinin muhafaza-ı irtibat nokta-i nazardan şimdilik Sivas'ta bulunan Heyet-i Temsiliye ile tesisi muhabere eylemesi münasip olur" denmekteydi⁸¹⁹.

Zaten yeni Hükümet Sivas ile anlaştıktan sonra Batı Anadolu'daki harekâta ehemmiyet vermemeye de başlamıştı⁸²⁰.

Diğer taraftan III.Balıkesir Kongresinde alınan karar gereği

817- Hacim Muhittin Carıklı Hatıraları... s.81

818- Hacim Muhittin Carıklı Hatıraları... ss.81-82

819- Kâzım Özalp, a.g.e., C.II, ss.60-61

820- Hacim Muhittin Carıklı Hatıraları... s.84

bilahare yapılacak Kongre'ye Bursa'nın da iştirakini sağlamak için murahhas tayinini gerçekleştirmek üzere memuren davavekili Süleyman zadi Eferdi 10.10.1919'da Bursa'ya gönderildi⁸²¹.

Bu durumu Osman Nuri Bey (özpay) Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti Bursa delegesi sıfatıyla bir şifre ile 12.10.1919'da Sivas'a bildirince⁸²² Sivas'tan önceki bölümlerde belirttiğimiz gibi 56.Fırka kumandanı Bekir Sami ve aynı zamanda 61.Fırka kumandanı kâzım Bey'e Mustafa Kemal Paşa'dan bir şifre telgraf geldi. Telgrafta "Balıkesir Redd-i İlhak Cemiyeti Reisi Hacim imzasıyla ayın yirmisinde büyük bir Kongreye murahhaslar talep olduğu bildirilmektedir. Sivas Umumi Kongresi ile aynı maksad-ı mukaddesi uğrunda çalışan bilumum milli cemiyetler tevhid kılınmış ve bu sayede milletin gösterdiği birlik ve azm-ü irade neticesi olarak vaziyet-i mesûde-i ahire tahassül eylemiştir. Henüz mukarrerattan haberleri olmadığı anlaşılan bu gibi Kuvay-ı Milliye'nin Trakya ve Paşaeli Cemiyetlerinin de mulhak olduğu, Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi ile doğrudan doğruya temas eylemeleri ve Sivas Kongresi nizamnamesine tevfiқан teşkilatlarını tadil ve teklifat ve mutalebatlarını ancak Heyet-i Temsiliyemiz marifetiyle icra eylemeleri ve vatanımızın bu günkü muhtaç olduğu vahdet ve intizam-ı dahili nokta-i nazarından kati ve zaruri bulunduğundan lazım gelenlerle izahı ve keyfiyetin taht-ı temine alınması ve Hükümet-i Merkeziyemizin selamet-i memleket namına matuf mesar-ı milliyesinde düçar-ı sekte olmaması için Kongre ve saire gibi ictimalara bu gün lüzüm olmadığının icap edenlere iblağı ve neticenin işarı kemal-i ehemmiyetle istirham olunur"⁸²³ denerek Kongrenin toplanmaması istenmekteydi.

821- Hacim Muhittin Carıklı Hatıraları... s.83

822- Nutuk, C.III, vesika 155 a

823- Nutuk, C.III, vesika 155 c; Bu konuda ilk telgraf 11.10.1919'da önceki bölümde belirttiğimiz gibi Bursa'ya ve aynı anda 61.Fırka Komutanı Kâzım Bey'e de gelmişti. Mahmut Gologlu, a.g.e. C.II, s.173

Bu durum üzerine Balıkesir'de toplanan Heyet-i Merkeziye'de gayet hararetli müzakere cereyan etti. Sivas'tan gelen telgrafnamelerde tamamiyle mütehakkim bir vaziyet görüldüğünden kısmen bağımsız hareket eden ve buna devam ettirmek isteyen Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi "vaziyet ve mevkilerini bizzat izah ederek kısmen müstakil bir vaziyet almak zaruretinde bulunulduğu"nu anlatmak için Sivas'a bir memur göndermeyi düşündüler. Buna Osman ve Hulusi Beyler rıza göstermediler. Ancak Hacim Muhittin, Vasıf ve Hamdi Bey etkisi sonucu Sivas'a bir kişinin gönderilmesine karar verdiler. Buna göre Ethem Bey bir mektupla Sivas'a gönderilecekti⁸²⁴. 13.10.1919'da bu mektup yazıldı. Mektupta "Hain Yunanlıların karşısında cephelerimizi vaziyet-i askeriye ve siyasiyemizi muhafaza ve siyaset bizler için en evvel düşünülecek bir mesele olduğundan bu gibi mesailde sizlerle olan mesafenin budiyet-i mevki ve vazifemizin hususiyet ve ehemmiyeti dolayısıyla re'sen hareket ve ittihazı mukarrerattaki mecburiyetimi bittabi takdir buyurursunuz. Seksen bini mütecaviz olan bir kuvve-i muntazama-i askeriye karşısında ve bilhassa vaziyet-i coğrafiyemiz dolayısıyla ecnebi müdahalelerine en çok maruz kalması muhtemel olan bir mevkide Heyet-i Merkeziyemizin ve harekâtımızı idare eden kumandanlığımızın müstakilen hareket-i menafi-i vatan icabatındandır. Bittabi teşebbüsat ve harekâtımız hakkında Heyet-i aliyenize peyderpey arz-ı malumat edilecek ve mütekabilen Heyet-i Merkeziye'nizin de oradaki teşebbüsat hakkında itay-ı malumat buyurması rica edilecektir" denilmekteydi⁸²⁵. Burada görüldüğü gibi Sivas'ın üstünlüğü kabul edilmeyerek eşitlik prensibi benimseniyor ve müstakil kalınması gereği ortaya konuluyordu.

Bu mektup hazırlanıp Ethem Bey gönderileceği sırada

824- Hacim Muhittin Carıklı Hatıraları... ss.86-87

825-Mektubun tam metni bkz. Hacim Muhittin Carıklı Hatıraları...ss.87-88

14.10.1919'da Sivas'tan Kâzım Bey'e bir şifre telgraf geldi⁸²⁶. Yukarıda bir kısmını aynıyle verdiğimiz bu telgraf Balıkesir Heyet-i Merkeziyesinde tekrar kargaşalık meydana getirdi. Nitekim bunun üzerine 17.10.1919'da yapılan Heyet-i Merkeziye toplantısında, daha önceki toplantıda Müdafa-i Hukuk isminin kabulü yönünde oy kullanan Vehbi Bey, şimdi Osman ve Hulusi Beylerin muvafakat etmemeleri üzerine o da reyinden döndü. Hatta Ethem Bey'in bile Sivas'a gitmesine itiraz etmeye başladılar. Neticede Heyet-i Temsiliye'ye yazılan mektubun değiştirilerek Ethem Bey'in Sivas'a gitmesine muvafakat ettiler. Bilahare Ethem Bey Sivas'a hareket etti⁸²⁷.

Ethem Bey'in hareketından hemen sonra 18 Ekim'de Hacım Muhittin Bey Sivas'a bir şifre telgraf çekti. Bu telgrafta özetle "14.10.35 tarihli telgrafname-i aliyelerinin mucibi, teessürüm olduğunu arz edersem maazur görülürüm itikatındayım. Evvela samimi ve temiz bir kalbin makedisi olan açık bir lisanla şurasını arz etmek isterim ki burada Yunanlılar karşısında her türlü müşkülât ve mevâniye rağmen vatanımızı kurtarmak için çalışan biz acizler, daha asil ve büyük gayeler takip eden Sark harekâtını daima tebcil ve takdis ettik ve o muhiti bir büyük kardeş tanıdık. Hiç birimizin aklına en ufak bir fikri itilaf bile cari olmadı ve olamaz. Vatanın selameti ittihad-ı milli'de olduğunu takdir edebileceğimize itimad buyurmanızı da bilhassa istirham ederim". Ayın 20'sinde Kongre akdedileceğine dair taraf-ı acizanemden hiç bir müracaat ve tebligat yoktur" "Bir de intihabat-ı Cedidede azanın dağıtılmasına meydan verilmeyerek ittihad-ı miliyi daha bariz ve müessir bir şekilde göstermek için, her liva merkezinde kazalardan celbedilecek ikiser

---

826- Nutuk, C.III, vesika 155 b: Hacım Muhittin Carıklı Hatıraları... s.90; Kâzım Özalp, a.g.e., s.61

827- Mektupta yapılan değişikliğin ne olduğu belirtilmemektedir. Hacım Muhittin Carıklı Hatıraları... s.90

murahhasla birer meclis-i meşveret akd ve namzetlerinin kararlaştırılmasını Kütahya, Bilecik ve Bursa'ya tavsiyede buldum ki bunların hepsi ittihad-ı millinin temini düşüncesinden başka bir maksada atfedilemez zannındayım.

Bursa meselesine gelince; Orada teşekkül eden veya etmeğe çalışan "nigeşban" ve "Karakol" gibi Cemiyetlerden katiyen haberdar değilim" "Mamafih baladaki maruzatım şayan-ı itimad görülerek teşebbüsat-ı acizanem hakkında şüphe edilirse yine aynı hisle bütün mesai-i acizanemi feda ederek ayrılacağımı da kemal-i ciddiyetle arz ve pek yüksek olan ihtiramata ve tebçillerimi takdim ederim"⁸²⁸ diyordu. Bu şekilde İstanbulla anlaşan ve Anadolu'da hakimiyet teessüs eden Heyet-i Temsiliye ile çatışmaya girmek istemediğini beyan edilmekteydi. Nitekim 20 Ekim'de toplanacağı ifade edilen Kongre de ertelendi.

3- MECLİS-İ MEBUSAN'IN TOPLANMA YERİ İLE İLGİLİ TARTIŞMALAR - BURSA İLE BİLECİK'İN TEKLİF EDİLMESİ-

Amasya görüşmelerinde alınan kararlardan biri de Meclis-i Mebusan'ın toplanma yeri ile ilgili idi. Mustafa Kemal'in teklifi Meclisin İstanbul'un dışında emniyetli bir yerde toplanması şeklindeydi. Bu sebeple Meclisin toplanacağı yer hakkında tartışma çıktı. 27/28 Ekim 1919'da Harbiye Nazırı Cemal Paşa Meclisin İstanbul dışında toplanmasının tehlikeli gördüğünü" belirterek İstanbul'da toplanmasının uygun olacağını ifade etti⁸²⁹. Mustafa Kemal buna 29 Ekim 1919'da "Kabinenin mütalaları Milli Meclis'in toplantı yeri hakkında görüşümüzü değıstirecek emniyeti henüz bahşetmemektedir" diye cevap verdi⁸³⁰. Aynı gün Mustafa Kemal Heyet-i Temsiliye üyelerine Amasya görüşmeleri hakkında açıklamalarda

828-Telgrafın tam metni bkz. Hacım Muhittin Carıklı Hatıraları, ss.91-92

829- Tayyip Gökbilgin, a.g.e. C.II, s.111

830- Tayyip Gökbilgin, a.g.e. C.II, s.114

bulundu⁸³¹. Diğer taraftan ortaya çıkan meseleleri görüşmek üzere 15., 12., 3. ve 20. Kolordu Kumandanlarını Sivas'ta yapılacak toplantıya davet etti⁸³².

Aynı zamanda Meclis-i Mebusan'nın İstanbul dışında toplanmasının çeşitli siyasi sakıncaları olduğu kanaati hususunda Mustafa Kemal Sivas'ta bulunmayan ve toplantıya katılamıyacak olan Komutanların da fikrini sordu. Bu şifreli telgraflardan biri de 4/5.11.1919'da Yüzbaşı Selahattin aracılığıyla Bekir Sami Bey'e gönderilerek onun görüş ve teklifleri sorulmaktaydı. Mustafa Kemal bu telgrafta Meclis-i Mebusanın İstanbul'da toplanmasını çeşitli nedenlerle mahsurlu gördüğünü de beyan etmekteydi⁸³³.

Bekir Sami Bey bunu 7.11.1919'da verdiği cevapta "1-2.maddede tespit buyurulduğu vechiyle mevad-ı mühimmenin müzakeresine mecbur olan Meclis-i Mebusan düşman süngü ve tehditleri ve müzakereratının efrad-ı millete arzı için vasıta olan matbuatın düşman kontrolü altında bulunmasına, intihabata başlanıldığından beri düşündüm. Binaenaleyh bu husustaki kanaati samilerine tamamen iştirak ederim. Bursa Heyet-i Merkeziyesinden zeki bir iki zat da bendenizle aynı fikirdedir.

2- Hariçte toplanmaktan mütevellit ve tadat edilen mezaları aynen kabul ediyorum. Yalnız bundan İstanbul terki gibi bir mana ihtiracına kalkışacak düşman bulunursa da inanacakların pek mahdut kalacağını kailim. Berlin İstanbul'daki gibi işgal askeri bulunmamakla beraber Alman Meclisi dağdağalı ve her türlü cereyanların menbası olan koca Berlin'i terkedip tarihi küçük Vaymar'ı intihab ettiklerini misal

831- Bekir Sıtkı Baykal, *a.g.e.*, s.36

832- *Nutuk*, C.I, s.271; Bu toplantıya Diyarbakır'daki Kolordu Kumandanı, Edirne'deki Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Bey, Bandırma'da Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Paşa, Balıkesir'de Kâzım Bey (Özalp), Bursa'da Bekir Sami Bey uzaklıkları ve özel durumları sebebiyle davet edilmedi. *Nutuk*, C.III, vesika 185-186

833- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dosyası D.2 4/5-11-1919 şifre

olarak kabul edemezmiyiz.

3- Meclis-i Milli'nin haricte ictima etmesi katiyen elzem vehleyi mük'da Payitaht ile vesaiti nakliyeyi seriaya malik bes saatlik bir mesafede kaim vesait-i muhabereye emakine ve esbab-ı istirahatate malik, birinci Payitaht olması dolayısıyla tarihi bir ehemmiyeti haiz olan Bursa şehri hatıra gelmektedir. Şehr-i mezkur Meclis-i Millinin ictima mahalli için nokta-i tekmil şerait-i camidir" mütalasında bulunarak Meclis-i Mebusan'ın Bursa'da toplanmasının uygun olacağını belirtti⁸³⁴.

Aynı şekilde 14.11.1919'da Bilecik Müdafa-i Hukuk Reisi Mehmet Nuri Bey de Heyet-i Temsiliye'ye bir telgraf göndererek "Bilecik'in şimendifer güzergahı olması, emniyetli bir yer ve Ertgrul Gazi'nin otağının kurulduğu tarihi yer olması hasebiyle Bilecik'de Meclis-i Milli'nin toplanması uygundur" teklifini getirdi⁸³⁵.

Bekir Sami Bey ve Mehmet Nuri Bey'in bu teklifleri yanısıra Bursa Heyet-i Merkeziyesi ise bu görüşlere katılmayarak Meclis-i Mebusan'ın İstanbul'da toplanmasının uygun olacağını belirtti. Bilahare 21.11.1919'da Sivas'ta Mustafa Kemal Paşa'ya "Meclis-i Mebusan hakkında Bursa Heyet-i Merkeziyesinin müttefikan verdikleri" kararı "Meclis-i Mebusan'ın İstanbul'da ictimai halinde Kuvay-ı ecnebiye ve gayr-ı meşruanın muhit-i nüfuzunda menafi-i aliye-i vataniyenin teminine ve müstakil bir milletin ihtisat-ı vatanperveranesini arza imkanı tam hasıl olmayacağı hakkında mütalâa müşîb olmakla beraber Meclisin makarrı saltanat ve hilafet haricinde ictimai da biladı ecnebiyenin müslümanları küni meseleden haberdar etmek bu münasebetle aleyhde yapılacak

---

834-T.T.K. Arş. Bekir Sami Dos. D.2 7-11-1919 şifre; Meclis-i Mebusan'ın Bursa'da toplanması Amasya görüşmelerinde kabul edilmişti. Ancak bu Hükümetçe uygun görülmediğinden uygulanmamıştır. K.Karabekir, a.g.e., s.357

835- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 14-11-1919 şifre

propogandalar tesirini imha maksadı hakiki millete münafi sürette müslümanlar arasında teheyyüz ve teessür vucuda getirilmesi için eshap ihzar ve kanun-i esasinin ahkam-ı mahsusasını ihlal edeceği cihetle iptidaen tecviz olunmamıştır. Mamafi her iki sürette varid-i hatır olan mahazır-ı def'i ve menafiin temin edebilmek üzere Meclis-i Mebusan'nın kanun-i esasiye ahkamı dahilinde İstanbul da küsadı ve fakat menafi-i aliyeyi vataniye icap ettirdiği takdirde emsal-i tarihiyeye kıyasen ve hukuk-u hilafet ve saltanatın ve bir vefki dilhanı millet tamamen mufahaza etmek için mebusanın tasvip edeceği bir mahalde akd-ı içtima edilmesi muvafık olacağından ittifak edilmiş olmakla arz-ı keyfiyet olunur" şeklinde mütalaa ederek bildirdiler⁸³⁶.

Bu sırada 16 Kasım 1919'da Sivas'ta toplanan komutanların 29 Kasım 1919'a kadar süren toplantısından sonra Meclis'in İstanbul'da toplanması kararı alındı⁸³⁷. Bilahare de Heyet-i Temsiliye Meclis-i Mebusan'a katılacak mebusların aydınlatılmak üzere toplanma yerlerini tespit etti. Bu yerlerden ikisi Kuzeybatı Anadolu'da Bursa ile Bandırma idi⁸³⁸.

4)MEBUSAN MECLİSİ'NE BÖLGEDEN SECİLEN MEBUSLAR

Yukarda anlattığımız gibi Meclis-i Mebusan'ın toplanma yeri ile ilgili tartışmalar sürerken, diğer taraftan mebus seçimi ile ilgili

---

836- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dosyası D.2 21-11-1919 sifre; Bekir Sami Bey 28.11.1919 tarihinde Mustafa Kemal'e çektiği telgrafta şöyle bir teklif getirmekteydi. Özetle "Meclis-i Mebusan'ın İstanbul'da toplanamaması veya herhangi bir suikast vuku bulursa derhal taşrada müzakeratın devamının münevver fedakar zevattan maksad-ı hadim olacak "mahalli küçük Meclis-i Mebusan" toplanması bunun için azaların istifaya mecbur edilmeleri pek mümkündür. Şu halde milletle, Meclis-i Milli'nin ahettar olarak müdafaa edecekleri mesail-i milliyeyi Avrupalıların nazar-ı dikkat ve ehemmiyete alacağı kanaatindeyiz" T.T.K.Ars.Bekir Sami Dos. D.2 28-11-1919 sifre
837- Toplantıda görüşülen konular ve alınan kararlar için bkz. Nutuk, C.I, ss.271-274; T.i.H. C.II. K. 2 s.79; Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.250; Sebahattin Tansel, a.g.e. C.II, s.168; Hayri Mutluçay "Heyet-i Temsiliye Üyeleri ile Komutanlar Arasında Gizli Görüşmeler", B.T.T.D. S.69, ss.70-72; Ulug İğdemir, a.g.e., ss.3-17
838- Kâzım Karabekir, a.g.e., s.364

çalışmalar da başlatılmıştı. Hükümet 7 Ekim 1919 günkü beyannamesi gereğince 9 Ekim 1919'da "Mebuslar seçimine mahsus kararnamesyi yayınlayarak bunu telgrafla ilgililere duyurmuş, seçimlere başlanılmasını emretmişti⁸³⁹. Bunun üzerine Mustafa Kemal 13.10.1919'da bütün Müdafai Hukuk teşkilatına tamim yayınlamış ve Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti namına şahsen müracaatla milletvekili adaylarının tespitini istemişti⁸⁴⁰. 16.10.1919'da da Ali Fuat Paşa ise Bekir Sami Bey'e "Bursa'da 17. KK.11-ğına" hitabıyla gönderdiği şifrede "Milli Kongre Heyet-i Temsiliye'sinden alınan şifrede Meclis-i Mebusan için seçilecek vekillerin Müdafai Hukuk Cemiyetinin esasatını vicdanen kabul etmiş esbab-ı namus olması ve bunun şimddiden temin edilmesi istenmekte" olduğunu beyan ederek bunun sağlanmasını istedi⁸⁴¹.

Nihayet seçimler 1908 de yayınlanarak kanunlaştırılan 1876 tarihli intihab-ı mebusan kanun-u lahiyası (mebuslar seçimi kanun-u lahiyası)na göre yapıldı⁸⁴². Seçimler sonucunda; Bursa'dan Hasan Fehmi Efendi (Hakim), Osman Nuri Bey (Davavekili), Hacı İlyas Efendi (müderris), Ahmet Münir Bey (maliye müfettişi), Bilecik'ten; Ahmet Sadık Bey, Mehmet Bey, Balıkesir'den (karesi); Abdülaziz Mecdi Efendi (ittihatçı-öğretmen), Fuat Bey (eski kaymakam), Hacim Muhittin Bey (Çarıklı -eski vali), Orhan Şemsettin Bey (Dışişleri memurlarından), Rasim Bey (Erdekli); Kocaeli'nden (İzmit) Hakkı Bey (Sapançalı), Sırrı Bey (Bellioğlu -Kıbrıslı, eski mutasarrıf) ve Ali Bey seçildiler⁸⁴³.

839- Mahmut Goloğlu, Sivas Kongresi, s.43

840- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, ss.60-61

841- Esasında Heyet-i Temsiliye'nin bu isteği Bursa'da pek uygulanamadı. Nitekim Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti adına Bursa ve Bilecik'ten adaylığını koyan Fahrettin Bey Heyet-i Temsiliye üyesi Kara Vasıf ve Bekir Sami'in çabalarına rağmen iki yerde de seçimi kazanamadı. N. Tepe-delenlioğlu, Yeni İstanbul Gazetesi, 20.7.1969'dan nakleden Mahmut Goloğlu, Sivas Kongresi, s.45

842- Mahmut Goloğlu, Sivas Kongresi, s.43

843- Mahmut Goloğlu, Sivas Kongresi, ss.295-303 Ek.1

5- İstanbul Hükümetinin Anadolu'da Etkinlik Kurma Çabaları

Damat Ferit Hükümetinden sonra işbaşına gelmiş olan Ali Rıza Paşa Hükümeti; Damat Ferit döneminde kaybolmuş olan Anadolu'daki denetimi ve etkinliği tekrar sağlamak için yukarıda kısa olarak değinildiği gibi Heyet-i Temsiliye ile irtibat kurduktan sonra Anadolu'da bazı tasarruflarda bulunmak istedi. Nitekim ilk olarak Umum Kuvay-ı Milliye sıfatıyla İzmir cephesine tayin edilen Ali Fuat Paşa'ya bu konuda ne hususi ne de resmi olarak muvafakat etmeyerek cepheye doğrudan doğruya müdahale etti. Cepheyi 14. ve 12. Kolordular arasında taksim etti. Ancak İtilaf Devletleri mümessillerinin, Hükümetin bu müdahalesine karşı şiddetli tazyik göstermeleri üzerine mukavemet edemeyen Hükümet bu tasarrufundan vazgeçmek zorunda kaldı⁸⁴⁴. Bu sırada bölgeye gönderilen Miralay Refet Bey (Bele) bu konu üzerinde çalışmak istedi. Ancak faydalı olamadı⁸⁴⁵.

Yine Hükümet vilayetlere yeni valiler tayin etti. Bu sırada boş bulunan Bursa valiliğine de 11 Ekim 1919 tarihinde Ebubekir Hazım Bey (Tepeyran) tayin edildi⁸⁴⁶.

Hükümetin bu konuda diğer bir girişimi de daha evvelki Hükümet döneminde Batı Anadolu'ya teftişe gönderilen jandarma umum kumandanı gibi, heyetlerin Kasım ayı başlarından itibaren tertiplenerek çeşitli istikametlere göndermesidir. Nitekim ilk olarak eski Harbiye Nezareti müstesarı Fevzi Paşa (Çakmak) Batı Anadolu'da bir teftiş seyahatine memur edildi. Fevzi Paşa İzmir Kuvay-ı Milliye'nin toplandığı mevkilere giderek askeri kıtaları teftiş edecekti. Bunu takiben Hükümetçe iki heyetin daha Anadolu'ya gönderilmesi kararlaştırıldı. Bu husustaki kararname Meclis-i Vükela'nın 3 Kasım 1919 da yaptığı toplantıda kabul edildi⁸⁴⁷. Aynı gün

844- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., ss.243-244

845- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.244

846- Kamil Erdeha, a.g.e., s.342

847- Tayyip Gökbilgin, a.g.e., C.II. s.147

Milne hattı ile ilgili bir nota da Hükümete verilmişti.

Bu heyetlerin vazifeleri de "Gittikleri yerlerde umumi vaziyeti incelemek, mevcut kanun ve nizamlar dahilinde muamelatın yapılıp seçimlerin serbest ve tarafsız bir şekilde ifa edilip edilmediğini araştırmak, müslim ve gayr-ı müslim bütün teba arasında iyi geçinmeyi ve imtizaca aykırı bir hal olup olmadığını teftiş etmek. Memuriyetlerinde devamları caiz görülmeyen memurlar hakkındaki düşüncelerini ait oldukları mercilere bildirmek. Bu bilgileri icabında vazifelerini ifaya davet etmek ve nihayet gördüklerini ve tahkikatlarının sonuçları hakkında zaman zaman Hükümete bilgi vermek ve rapor göndermek" olarak tespit edildi⁸⁴⁸.

Tespit edilen bu iki heyetten biri Emekli Birinci Ferik Hürşit Paşa'nın başkanlığında Sadaret eski müstesarı Emin ve temyiz mahkemesi azalarından Ömer Lütfi Beylerden teşkil edildi. Bu heyetler İzmit, Eskişehir, Konya, Karahisar-ı Sahip (Afyonkarahisar), Aydın, Karesi (Balıkesir) ve Bursa taraflarına memur edildi. Yol masrafı olarak da bin lira verildi. Sahsi masrafları için de her birine dörtyüzer lira verildi⁸⁴⁹.

Bu heyetler 10 Kasım 1919'da İstanbul'dan hareket ettiler. Batı Anadolu bölgesine gönderilen Hürşit Paşa, ilk önce Konya'ya gitti. Orada on gün kaldı. Daha sonra Afyonkarahisar'a geçti⁸⁵⁰. Bilahare Kütahya'ya, oradan Eskişehir'e geçen Hürşit Paşa Heyeti 15 Aralık 1919'da Balıkesir'e geldi. Burada ilgililerle görüştü. Milli hareket yanlısı olan Hürşit Paşa aşağıda anlatılacağı gibi Balıkesir Belediyesindeki

---

848- Tayyip Gökbilgin, a.g.e. C.II, ss.147-148

849- Teşkil edilen heyet Ferik Ahmet Fevzi Paşa, Temyiz Mahkemesi azasından Cafer İlhami Bey, Fetva Emni Muavini Hasan Efendiden mütesekkil olup Ankara-Sivas-Erzurum vilayetlerinde görev yapacak üzere görevlendirilmişlerdi. Tayyip Gökbilgin, a.g.e. C.II, s.148; Nutuk C.I s.182; C.II. Vesika 189

850- Hürşit Paşa'nın buraalardaki faaliyetleri ve beyanatları için bkz Tayyip Gökbilgin, a.g.e. C.II, ss.148-150

toplantıda Anzavur tahrikatı aleyhinde ve diğer bölgelerde de yaptığı gibi Kuvay-ı Milliye'nin vatanperverliği lehinde bir beyanat verdi. Daha sonra Hürşit Paşa ve heyeti Soma cephesine giderek Kuvay-ı Milliye'nin Yunanlılara karşı aldığı tertibatı gördü. Oradan da Akhisar'a geçerek burada da milli hareket lehinde konuşmalar yaptı⁸⁵¹.

b- İKTİDARDAN DÜŞMÜŞ OLAN GRUBUN YENİDEN İKTİDARA GELME HESAPLARI -MILLİ HAREKETE MUHALİF BİR HAREKET OLUSTURMA ÇABALARININ BÖLGEDEKİ YANSIMASI-

1) BURSA VE ADAPAZARI YÖRESİ

Damat Ferit Hükümetinin istifasıyla milli harekete muhalif olan grup tabii ki mücadelesine son vermedi. Aksine o sırada yabacılar üzerinde özellikle Fransızlar üzerinde iyi tesirler bırakmakta olan Hareket-i Milliye'ye karşı basın ve çeşitli propoganda yoluyla harekete geçerek, ortaya çıkmış olan iyi imajı bertaraf etmeye yönelik faaliyetlere girişti. Bunun için Hareket-i Milliye'nin İttihatçılığı diriltmek olduğu, ordunun Alman taraftarı bulunduğunu propoganda etmekteydiler. Diğer taraftan şayia şeklinde Anadolu'da hristiyan hayatın tehlikede bulunduğu, her tarafta hristiyanların hicret ettikleri gibi haberler uydurularak yayılmaya başlandı. Bu faaliyetler aynı zamanda Hareket-i Milliye'ye sıcak bakan Hükümete karşı muhalefet etmeye yönelikti. Hedefleri seçimlere mani olmak, orduyu ve milli kuvvetleri ortadan kaldırmaktı⁸⁵². Yerine kendilerine tam bağlı yeni bir ordu tesis etmek istiyorlardı. Bunun üzerine Harbiye Nazırı Cemal Paşa, Kolordulara 16.10.1919'da bir genelge gönderdi. Genelge de menfi propogandanın mahiyeti açıklandıktan sonra "Buna her sürette mukabele için Kolordulara

851-Hürşit Paşa, İstanbul'a döndüğünde Kuvay-ı Milliye için silah gönderilmesi temine çalışacağını belirtmişti. Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.79
852- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, ss. 72- 79; C.II, belge 98

esaslı bir propoganda vazifesi düsmektedir" denerek, onlara propogandada takip edilecek umumi noktaları "1-Ordunun siyasetle ve Alman taraftarlığıyla hiç bir alakası olmadığı, yalnız vazife-i hazırasının en mühimlerinden olan muhafazayı asayişle meşgul olduğu 2- Hristiyanların her vecih ile hayat, hukuk ve emvalinin taht-ı emniyette olduğu asayiş-i mahalliye-ye bir hareket mevcut olmadığı 3- Cemiyet ve Kuvay-ı Milliye'nin ancak sine-i milletten doğduğu, İttihatçılıkla alakası olmadığı ve bunların İttihatçılıkla hiç bir münasebeti bulunmadığı ve bilhassa memleketimizi felaket-i hazıraya sürükleyen ruesay-ı ittihat'ı artık bu memlekete bir daha avdetlerinin mümkün olmadığı" şeklinde açıklandı. Yine aynı genelgede propoganda da takip edilecek usüller de "1- Sırası düştükçe tesadüf edilen her ecnebiye sözünü bilir bir zevat tarafından telkinat icrası 2- mevakideki düvel-i itilafiye mümessilleri ve zabitanı ile temas edilerek aynı sürette telkinat yapılması 3- Mümkün olursa gayr-ı müslimler imzası ile Payitaht matbuatına ve mamalik-i ecnebiye memleket asayiş ve emniyeti mahfuziyeti hakkında telgraflar kesidesi" şeklinde belirtmekteydi⁸⁵³.

Bunun yanısıra faaliyetlerini sadece propoganda ile sınırlı tutmayan milli harekete muhalif gruplar ve özellikle Hürriyet ve İtilaf Fırkası aynı zamanda 75 sadık adamını propoganda yapmak ve Kuvay-ı Milliye'ye muhalif hareket oluşturmak gayesiyle Anadolu'nun muhtelif mahallerine göndermişler, İngilizler de bunlara iştirak etmişlerdi⁸⁵⁴. Ayrıca Hürriyet ve İtilaf, Nigehbancılar, İngiliz Muhipleri Cemiyeti ve Teali İslam Cemiyeti bir blok teşkil ettiler. Bunlar gayr-ı müslimleri mütemadiyen Kuvay-ı Milliye aleyhine tahrik etmelerinin⁸⁵⁵ yanısıra

853- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 16-10-335 şifre; T.I.H. C.II. K. 2 s.34

854-T.T.K. Arş. Bekir Sami Dos. D.2 16-10-335 şifre; Nutuk, C.I,s.241

855- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 20-10-335 Miralay Sevket şifresi; Nitekim Rum ve Ermeni Patrikleri bu hususta İtilaf mümessillerine müraccat etmişlerdi bkz. Nutuk, C.I, s.258

Cemiyet-i Ahmediye teşkil etmeye çalışmaktaydılar. Bu faaliyetlerle varılmak istenen hedef mevcut Hükümet düşürülerek yerine Damat Ferit veya Kiraz Hamdi Paşa veya Müşir Zeki Paşa'dan birisinin başkanlığında yeni bir kabine teşkili sağlanacaktı⁸⁵⁶. Yine bu blok para ile bazı muvazzaf ve ihtiyat subayları elde ederek Marmara ve Karadeniz sahilinde (Kocaeli ve Balıkesir bölgeleri) ücra mahallere göndermeyi ve bunlar vasıtasıyla teşkil edecekleri silahlı gruplarla Kuvay-ı Milliye aleyhine hareket etmeyi, böylece de itilafın müdahalesini celbetmeyi planlamaktaydı⁸⁵⁷. Bu hususta faaliyetlerini özellikle saraya yakın olan Çerkez ve Abaza unsurlarına yöneltmişlerdi.

Bu yönde çalışmaları neticesinde bölgede bazı hareketler görülmeye başladı. Zaten Bursa'da daha önce Gümülcineli İsmail Bey'in teşkil ettiği ceteler, Hükümetin asayişini ihlal ve Kuvay-ı Milliye aleyhinde hareket halindeydiler⁸⁵⁸. Şimdi bunlara Kürt Mustafa'nın mutasarrıflığı döneminde bir günde tamamı hapisten çıkartılan Nigehhancılar da eklenmiş^{ti859}.

Bu faaliyetler neticesinde Kirmasti (Mustafa Kemal Paşa) de Arnavut ve Çerkezler arasında büyük bir çatışma meydana geldi. Bekir Sami Bey'in müdahalesiyle olay bastırılabilirdi⁸⁶⁰. Yine kargaşalık çıkmış olan

856- Nutuk, C.III, vesika 177

857- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dos. D.2 20-10-335 aynı şifre; Bu konudaki Ankara mahreçli 17.10.335 tarihli 56.Fırka kumandanlığından yazılan şifre şöyledir "1- Beyazıt Sefa Kiraathanesi mudavimliğini umumiyetle Nigahban-cı maiyet mensubini imiş. Sivil kıyafetinde Binbaşı Hüseyin Hüsnü Bey namında birisi bu kahvede aza kayıt ve muameleyi kaydiyesi icra edilenle-re Nigehban Cemiyeti amaline hizmet edeceğine dair bir kağıt imzalatıyor-muş. Tahkikata nazaran Topçu Kaymakamı Sami, Köse Muhittin ve mütekait Tayyar, Essek Hamdi Paşa'nın Yaveri Yüzbaşı Kemal, Nigahbanın faal azala-rından bir Binbaşı bir kaymakam ile Yüzbaşı Kemal ve üç yüzbaşı, bir mülazım ki ceman yedi zabıt ve iki serir memuriyet-i mahsusa ile Karabü-k'e ve Bardırma taraflarına gönderilmiş ve mezkur kaymakamın Köse Mühit-tin olduğu zannediliyormuş" T.T.K. Ars. Bekir Sami Dosyası D.2 17-10-335 Ankara çıkışlı şifre

858- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dosyası D.2 20-10-335 Ali Fuat şifresi

859- Nutuk, C.I, ss.258-259; C.III, vesika 171-172

860- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dosyası D.2 24-10-335 Bekir Sami şifresi;

Yenişehir ve Bilecik havalisine de nasihat heyetleri gönderilerek buradaki kişiler aydınlatıldı. Cerkezlerin ileri gelenleri elde edildi⁸⁶¹.

Adapazarı ve İzmit'te de bu faaliyetler neticesi muhalif grupların hareketi baş gösterdi. Bu sırada Maslup Kâzım'ın kardeşi Hikmet İstanbul'dan aldığı talimat ile Adapazarı civarında faaliyet göstermeye başladı⁸⁶². Bu hareket şu şekilde gelişti. Hikmet iki ay kadar evvel Amasya'dan Adapazarına gelmişti. Bilahare İzmit ve Adapazarı havalisinde ötedenberi kendisine ve ailesine muhalif Sait Bey vesairenin Kuvay-ı Milliye teşkilatını kurduklarını ve bu havalî halkının umurunun da Kuvay-ı Milliye'ye iltihak ettiklerine dair telgraf çektiklerini haber almıştı üzerine Hikmet Bey kendisinin Amasya'dan geldiğini ve Mustafa Kemal Paşa'yı tanıdığını ancak kendisinin böyle bir teşkilat kurmakla görevli olduğunu (kendisinin mezun olduğu) ileri sürerek gelişmelere muhalefet etti ve Sivas'ta muhabere etmek istedi. Karşı taraf ise Hikmet'e Sivas'la muhabere ettirmedi. Esasında Hikmet, Mahmut Şevket Paşa vak'asından dolayı idama mahkum olduğundan ve karşısındakilerin de İttihat ve Terakki zamanında mevki ve servet sahibi olduklarını bildiğinden bir "hiss-i rekabet ve korku ile Kuvay-ı Milliye taraftarlarına muhalif bir hareket takibine başlayarak muhalif bir teşkilat yapmaya girişti Adapazarı'nda beş on silahlı adam topladı. Bu arada Değirmendere civarında da para ile

---

Kirmasti olayı şöyle bastırıldı, "Karacabey ve Kirmasti havalisindeki Cerkezlik ve Arnavutluk meselesi ile tahrik edilen ve binnetice asayişsizlik tevlit ettirilmek istenilen vakayı da vali ile beraber (vali Ebubekir Hazım Beydir) Karacabey ve Kirmasti'ye giderek bizzat Cerkez ruesasını minnettar kalmaları icap eden bu vatana en muhlik zamanda yapacakları böyle bir ihanete karşı tamamen imha edileceklerini bir lisan-ı kati ile temin edilmesi üzerine bütün rüesa teminat-ı kati verdikleri gibi eşkiyaları da istimam etmiştir" T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 2-11-335 sifre

861- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 24-10-335 sifre

862- Mahmut Şevket Paşa'nın katili Cerkez Kâzım'ın kardeşi Adapazarlı Hikmet'tir, Kâzım Karabekir, a.g.e., s.475

adam toplayarak cete teşkil edip Geyve Hükümetini ki burası Kuvay-ı Milliye'nin merkezlerindendi basmaya karar verdi. Bu durumu hisseden ve gören Sait Molla derhal İngilizlere haber vererek Hikmet'i elde etti ve kendisini hristiyanlar aleyhinde isyana tesvik etti⁸⁶³. Miralay Sevket Bey tarafından⁸⁶⁴ bu durum öğrenilince derhal vesikalarla Fransa ve Amerike mümessillerine bildirildi. Evrak Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya da verildi. Neticede Hikmet ile İstanbul'da görüşülerek Kuvay-ı Milliye'ye muhalefet etmemesi sağlandı⁸⁶⁵.

Bu sırada Kuvay-ı Milliye teşkilatından bazı şahısların şahsi menfaatlerini temin ve ahaliye tahakküm etmelerinin haber alınması üzerine Mustafa Kemal Paşa Heyet-i Temsiliye namına İzmit, Adapazarı, Bursa, Konya, Balıkesir Heyet-i Merkeziyelerine "Kuvay-ı Milliye'ye mensubiyetlerini iddia eden bazı eşhasın menafii zatiyelerini temin maksadıyla hareket ve tahakküm etmek teşebbüsünde buldukları işitildi. Gayri mesru ve gayri kanuni harekâtın teşkilat-ı milliyede yeri yoktur. Bu gibiler hakkında Hükümetin kanunu tatbik eyleyeceği muhakkaktır" tamimini yolladı⁸⁶⁶.

Bu olayın hemen akabinde Adapazarı ve yöresinde Manyaslı Çerkez Bekir hadisesi ortaya çıktı. Bekir Bey külliyetli para ve talimatla İstanbul'dan gelerek bölgede Çerkez ileri gelenleriyle temas etmeye başladı. Silahlı bir teşkilat kurmak gayesiyle toplamaya çalıştığı adamlara, suvarilere 30, piyadelere 15 lira maaş verileceğini vaad etti. Bu şekilde eleman temin etmeye çalıştı. Aynı zamanda Mustafa Kemal'in Padisah olacağını da propoganda ediyordu⁸⁶⁷. İstanbul da mühimce zevatla

863- Nutuk, C.I, s.263; C.III, vesika 174; Sait Molla'nın mektupları bkz. Birinci mektup, Nutuk, C.I, s.292

864- Bahr-ı Sefid Müstahkem Kumandanı Miralay Sevket Bey

865- Nutuk, C.III, vesika 174

866- Nutuk, C.III, vesika 175

867- B.A.B.E.O. Umumi No.345166; Çerkez Bekir subaylıktan atılmıştı. Manyaslı idi. bkz. Nutuk, C.I, s.257 ve C.III, vesika 165-166

iliskisi olduğu davranış ve konuşmalarından belli olan Çerkez Bekir'in esas maksadı ise Hükümet darbesini gerçekleştirebilecek ortamı hazırlamaktı⁸⁶⁸. Çerkez Bekir faaliyetleri sonucu elde ettiği bölgedeki Çerkezlerin ileri gelenleri olan Akyazı taraflarından Talüstan Bey ile Geyve 6.Daire Tahsildarı Sapanca'nın Akçay köyünden Arslan Efendi'yi yanına alarak toplantılar düzenlemekteydi. Yapılan plana göre bunlar başlarına topladıkları sayıları 600'ü bulan silahlı kişilerle Adapazarını basarak telgrafhaneyi işgal edecekler. Bu şekilde Hükümeti sıkıştırıp istifaya zorlayacaklardı. İngilizlerle irtibatlı hareket ettiği anlaşılan Çerkez Bekir bu konuda yapılan son toplantıda toplanan kişilere İngilizler bu iş için bir hafta müddet tayin ettiler. Beş gün geçti. İki günümüz kaldı işi acele edelim diye hitapta bulunarak onları bir an önce harekete geçirmeye çalıştı. Gelişmelerden haberdar olan Adapazarı kaymakamı Tahir Bey elde ettiği bilgiler ışığında gelişmeleri İzmit mutasarrıfına rapor ederek bunların Adapazarını basacaklarını, gelecekte vuku bulacak durum için bu faaliyetin önüne kuvvetle geçilmesi gerektiğini" bildirdi⁸⁶⁹.

Diğer taraftan meseleyi genişlemeden ve silah patlatmadan halledebilmek için mutasarrıf ile birlikte jandarma Binbaşılığından emekli Hafız, yine Binbaşılıktan emekli ve çiftlik sahiblerinden ve İzmit Heyet-i Merkeziyesi 2. reisi Çerkez Kâzım ve Sapanca'dan Sefer Beylerden kurulu bir heyet mahalline gönderilmeye karar verildi⁸⁷⁰. Ancak meselenin kuvvet kullanarak çözümü gelecek için daha önemli olduğu da düşünölmekteydi. Yine bu meselenin kimlere ve ne kadar kök saldığını XXV.K.K. Çerkez Mirliva Ali Sait Paşa'dan sorulması uygun göröilerek Heyet-i Temsiliye'ye tavsiye olundu. Ayrıca Ali Fuat Paşa'nın da Düzce

868- Nutuk, C.III, vesika 162

869- B.A.B.E.O. Umumi No.345166; Belge ekte verilmiştir.

870- Nutuk, C.III, vesika 162

taraflarına bir miktar kuvvet göndermesinin pek mühim olduğu belirtil-
 di⁸⁷¹. Bu gelişmeler olurken 21 Ekim 1919 gecesi kaymakam Tahir Bey 35
 kişilik bir askeri birlikle ve Adapazarı Çerkez ileri gelenlerinin yardı-
 mıyla birliğe iltihak eden atlılar mevcut jandarmalardan mürekkep bir
 kuvvetle Çerkez Bekir ve taraftarları üzerine yürüdü⁸⁷². Bu esnada Talus-
 tan Bey de civar Çerkez beyleri tarafından ikna edilmmişti. Böylece Çerkez
 Bekir'in üzerine yürüyan kuvvet, tüfek patlatmaksızın mühim miktarda
 toplanmış ve toplanmakta bulunan Çerkez Bekir taraftarlarını dağıttı.
 Tahsildar Arslan Bey ile biraderi İhsan Çavuş yakalandılar. Çerkez Bekir
 ise geceden istifade ile firar etti. Bunun üzerine 18 kişilik bir müfreze
 oluşturularak Çerkez Bekir'in gizlendiği yöne sevk edildi⁸⁷³. İstanbul'a
 kaçması ihtimaline karşı da önemli istasyonlara özel memurlar gönderildi.
 Ancak yakalanamadı. Çerkez Bekir önce İzmit'e oradan da bir yük treni ile
 İstanbul'a kaçmayı başardı. İzmit'te iken İngiliz temsilci ile de bir
 görüşme yaptı⁸⁷⁴. Çerkez Bekir bu faaliyetleri sırasında Hendek ve Diizce
 havalisine de gitmiş ve propoganda yaparak adam toplamaya çalışmıştı⁸⁷⁵.

Mustafa Kemal, Çerkez Bekir meselesinin derhal şiddetle halli
 için 23.10.1919'da Adapazarı kaymakamlığına⁸⁷⁶ ve "Hükümet-i seniyyece bu

871- Nutuk, C.III, vesika 162

872- B.A.B.E.O. Umumi No.345166; Nutuk, C.III, vesika 165

873- B.A.B.E.O. Umumi No.345166; Buradaki Hüseyin Çavuş ismi Nutuk,
 C.I'de Hasan Çavuş olarak Nutuk, C.III'de yukarıda verdiğimiz belgelerde
 Hüseyin Çavuş olarak geçmektedir. Asıl isim bizim de metinde yazdığımız
 Hüseyin Çavuştur. Nitekim bu isim B.A. belgelerinde de Hüseyin Çavuş
 olarak geçmektedir.

874- Nutuk, C.III, vesika 165; Binbaşı rutbesinde olduğu anlaşılan Çerkez
 Bekir, İzmit'te İngiliz temsilci Bahriye Yüzbaşısı Campbell ile yaptığı
 görüşmede eski sadrazam Kamil Paşa taraftarı ile hareket etmekte olduğunu
 Mustafa Kemal ve arkadaşlarının şöhretli İttihatçılardan oldukları kendi-
 lerinin İngiltere ile dostluk politikası gütmek istediklerini beyan ede-
 rek İngilizlerden yardım talebinde bulundu. İngiliz Yüzbaşı görüşmeyi
 rapor halinde Yüksek Komiserliğe sunmuştur. Ekz. Bilal Şimsir, İngiliz
 Belgelerinde... C.I., ss.260-262

875- Nutuk, C.III, vesika 170 a,b,c

876- Nutuk, C.III, vesika 163

gibi efal ve harekât-ı mefsedetkaraneyeye karşı vaktu zamanında tedabir-i muessire alınmayıp mesele teşkilat-ı milliyeye temas eylediği takdirde en sedit tedabire tevessülde kendimizi mazur göreceğimizi"⁸⁷⁷ sekline Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya yazdığı vakit, mesele yukarıda izah edildiği gibi halledilmisti. Kaymakam Tahir Bey bu sebeple 23.10.1919 tarihli şifre 27.10. tarihinde Mustafa Kemal'e "meselenin bir hafta ewel hallolunduğunu ve bu gibi hadiseler zerre kadar meydan verilmeyeceğini" bildirdi⁸⁷⁸. Bu cevap üzerine Mustafa Kemal Paşa 31.10.1919 tarihli şifre ile Adapazarı Kaymakamı Tahir Bey'den tutuklananların kimler olduğunu ve Teşkilat-ı Milliye'nin teftiş maksadıyla Adapazarı bölgesine İstanbul'dan gönderilen Erkan-ı Harb Yüzbaşı Cemal Beyle temas edilip edilmediğini" sordu⁸⁷⁹. Tahir Bey buna cevaben "Tahkikat ikmal edilmiş. Tevkif edilenler Akçay Karyeli Beslan (aslı Arslan olacak) ve İhsan Çavustur (aslı Hüseyin Çavus olacak) müşevvik ve mürettepler meyanında olduğu tahakkuk edenler Divan-ı Harbe sevk edilmişlerdir. Bunlardan başka İzmit'teki İngiliz İbrahim⁸⁸⁰ denmekle maruz olan şahsın nazımı olduğu da tahakkuk ederek bu şahıs ile Talustan Bey'in yeğeni Kamil ve Kayalardan Tahir hakkında muvakkat tevkif müzakeresi sadır olmuştur. İbrahim'in derdestini Liva'ya yazdım. Diğerlerini de takip ediyoruz. İnşallah yakında onları da tevkif edip pençe-i kanuna teslim edeceğiz. Cemal Bey ile görüştük. Beraberce Karasu'ya Rüştü Bey'in nezdine de gittik..."⁸⁸¹ seklinde malumat verdi.

Bu şekilde Adapazarı yöresinde ortaya çıkan muhalif hareket simdilik bastırılmış oluyordu.

877- Nutuk, C.III, vesika 164

878- Nutuk, C.III, vesika 166

879- Nutuk, C.III, vesika 167

880- Metinde parantez içinde verdiğimiz isimler asıl olanlardı. Çünkü B.A. orjinal belgelerinde bu şekilde geçmektedir. Bkz. B.A.B.E.O. Umumi No.345166; İngiliz İbrahim, Sapanca'nın Akçay köyünden Çerkez esrafından olup son Damat Ferit Hükümeti döneminde bir müddet İzmit mutasarrıflığı da yapmıştır. bkz. Adnan Sofuoğlu, a.g.e., ss.47-48

881- Nutuk, C.III, vesika 168

2) BALIKESİR YÖRESİ; İLK ANZAVUR OLAYI

Adapazarı'nda Çerkez Bekir hadisesi çıktığı günlerde Manyas bölgesinde de Ahmet Anzavur⁸⁸² hadisesi zahir etti. Aşıklar Müdürü'nün 29/30/10/335 tarihinde Bandırma kaymakamlığına sunduğu rapora göre, Anzavur Ahmet onbeş günden beri Manyasın Haydar karyesinde (köyü) at koşusu düzenlemek bahanesiyle, Gönen, Manyas, Aşıklar (Aşıknar) köylerinde dolasmakta ve köy eşrafiyla temas ederek Kuvay-ı Milliye aleyhine teşkilat kurmaya çalışmakta idi. Bunun için dolastığı bölgelerde Kuvay-ı Milliye aleyhine "Anadolu'da mütesekkil Kuvay-ı Milliye'nin şekli-i hükümeti tağyir ve hükümdarın ıskatıyla Memalik-i Osmaniye'de cumhuriyet üsülünün tatbiki için hareket etmekte olduğu ve Binaenaleyh şu harekâta karşı durmak makam-ı saltanata ve Hükümetin devam ve bekasını temin eylemek maksadıyla Balıkesir cihetine gitmek üzere bir kuvvet celb arzusunda bulunduğu" şeklinde propoganda yaparak adam toplamaya ve teşkilat oluşturmaya çalışmaktaydı⁸⁸⁴. Nitekim böyle bir teşkilatı

882- Hüsamettin Ertürk, Ahmet Anzavur hakkında şu bilgileri veriyor; "Anzavur Ahmet, Çerkez olup jandarma binbaşılığında emekli, genel harb yıllarında özel örgütten olarak Kafasya'ya gönderilen kişilerden biridir. Anzavur mütareke üzerine Padişahın kayınbiraderi ve aynı zamanda Padişaha özgü ödenekler, mallar ve taşınmaz mallar sorumlu komutanı Yüzbaşı Çerkez Zeki Bey'le anlaşarak Saraya ve Padişaha yaklaşmış ve Anadolu'daki milli teşkilat etkinliklerini kökünden giderme ile yok etme görevini üzerine alarak bu görevi Padişah huzurunda ettiği yeminle canla başla yerine getireceğini beyan etmiş. Bilahare Anzavur İstanbul'da İngilizler ve Feritçiler Hilafet ordusu kuruluşuna başlamadan önce Sarayın eline verdiği önemli paralarla ve İstanbul'dan hareket ettirilen özel vapurla ve emrine verilen makineli tüfek ve topçu kuvvetleriyle birlikte Bandırma'ya gönderilmiş ve Balıkesir-Biga çevresinde faaliyete geçmişti" Hüsamettin Ertürk, *a.g.e.*, ss.172-173 ile 271-272

883- Esasında bu sırada Milne Hattı meselesi gündemdeydi. Bu hatta direniş güçleri tabiki Balıkesir Kuvay-ı Milliyesi de karşı çıkmaktaydı. Bu sebeple Anzavur, hem Milne Hattı'nın uygulanabilmesi için baskıda bulunmak, hem de bu arada direniş güçlerini en azından zayıflatıp direncini kırarak Yunanlıları ve Boğazlar bölgesini tehditten korumak için İngilizlerce desteklenmekteydi. Milne hattına karşı çıkışlar için bkz. Tevfik Bıyıkoglu, *Atatürk Anadolu'da 1919-1921*, İstanbul, 1981, s.127; Sefik Aker, *a.g.e.* C.I, s.59; Kâzım Özalp, *a.g.e.* C.I, s.65

884- A.T.A.S.E. Ars. Klasör 320 Dosya 6 Fh.75

gerçekleştirmek için Manyas nahiyesi dahilinde Haydar köyünde bilumum esrafı toplayarak müzakerede bulundu. Burada alınan karara göre at koşusu bahanesiyle toplayacağı atlarla cepheye geçeceğini beyan ederek oradan hareket edecek. Balıkesir Heyet-i Merkeziyesine de cepheye geçeceğinden, Balıkesir'de bir iki saat kalacağını ve müzakere için heyetin toplantı halinde hazır olmasını isteyecek, böylece onları şüpheye düşürmeden Balıkesir Heyet-i Merkeziye üyelerini sezsizce yakalayarak Hükümete el koyacak ve Hareket-i Milliyeyi dağıtacak idi. Hatta kendi etrafındakilerini şimdiden memuriyetlere tayin etmişti. Meseleyi halledince derhal vazifeye başlayacaklardı⁸⁸⁵.

Ancak esraf uyarıldığından Manyas'ta pek taraftar bulamayan⁸⁸⁶ Ahmet Anzavur, Çerkezleri elde etmek için yanındaki adamları vasıtasıyla "Kuvay-ı Milliye Çerkezleri tehcir ve takdil edeceğini, fırsattan istifade bu kuvvet imha edilirse Çerkezlerin kurtulacaklarını", silahlı çete kurabilmek için de bölgedeki eskiyayı elde etmek maksadıyla eskiyaya "kendilerini itilaf Hükümeti affettiğini, sayet Meclis-i Mebusan toplanacak olursa yine tevkif edileceklerini" propoganda ediyordu⁸⁸⁷. Bu propoganda sayesinde ilk olarak oralarda eskiya Kadir diye anılan Hacı Yakup'la anlaştı⁸⁸⁸. Bunun yanında etrafına Şah İsmail, Canbazlı Hakkı, Kadir Nuri, Silüklülü Davut gibi bir takım eskiyayı toplamayı başardı⁸⁸⁹.

Ahmet Anzavur'un bölgedeki bu faaliyetleri üzerine Hacım Muhittin Bey ilk tedbir olarak 27.10.1919'da 56.Fırka kumandanı Bekir SamiPey'e (buda Çerkezdi) meselenin önüne kan dökülmeden geçilebilmesi için, Degirmenbogazlı Ali Bey, Mehmet Paşa, Hacik Ali İbrahim Bey,

885-T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 27-10-335 Hacım imzalı tel; Hacım Muhittin Çarıklı Hatıraları... ss.96-97; B.A.B.E.O. Umumi No.345166 28 tarihli şifre

886- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 320 Dosya ö Fh.76 d.

887- T.T.K.Arş.Bekir Sami Dosyası D.2, 2-11-335 20.K.K.'ye telgraf

888- T.I.H. C.VI, s.67

889- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.65

Hâlvurlu Tahir Bey ve daha icap eden Çerkez baylerin Kolordu kumandanı İzzet Paşa (Çerkez Yusuf İzzet Paşa) ile makine başında görüşmelerini temin etmenin yararlı olacağını yazdı⁸⁹⁰.

Bu sırada 28.10.1919'da "Karesi Livasına Merbut Manyas ve Aşıklar Nahiyeleri Merbutanı namına İzmit mutasarrıf-ı sabıkı Ahmet Anzavur imzalı ve müsveddesi daha önce yazıldığı ve İstanbul'da bazı yüksek mahfillerce hazırlandığı anlaşılan telgrafı Manyas'dan HakiPayiŞahaneye (Padışah'a) gönderdi. Telgrafta "Yunanlıların pâyı levsinden Aydın vilayetini tahlis ve Ermenistan'ın teşkiline mani olacaklarını ve bu babda itimadname-i humayunlarını hamil buldukları işae ve hilaf-ı hakikat propogandalar icrasıyla bazı safdılanı igfal ederek vilayet-i Sahanelerinin muhtelif mahallerinde ve ezcimle livamızda tesekkül eden Redd-i İlhak heyet-i milliyesi namı tahtındaki Cemiyetin son zamanlarda Mustafa Kemal Paşa ile muhabereye ve bu devletin izmihlalinden başka olmayan esas maksatlarını izhara başladıkları ve namı mami-i Hazret-i Şehriyarilerine izafetle ifay-ı vazife eden livanın reis-i hükümetini tehdit ve ihâfeye cüret göstermeleri ve hatta Dersaadet'e iade etmeleri menafi-i hadiseleri uğrunda makam-ı Hilafetin ve Hanedan-ı Saltanatın hukuk-u hakimiyetini ve yediyüz pek şanlı anlar yaşayan bu devlet ve milleti mahv ve makam-ı muallay-ı Hilafetpenahiye dinen, millen ve siyaseten merbut olan alem-i islama bir darbe indirmek emel-i nifak cuyanesinde buldukları pek râna bir sûrette tezahür etmekte olup, ahval-ı maruza Karesi livası dahilinde meskun bizleri son derece müteellim ve dilhun etmektedir. Binaenaleyh Hilafet ve Saltanatın bekası uğrunda müdafaa ve selabet-i diniye ile yoğrulmuş olan kanlarımızın son damlasını bile akıtmaya hazır ve amade bulunduğumuzu ve bu vechiyle ahd ve misak ettiğimizi arz eyleriz ve kaffe-i ahvalde emr-u ferman şevketlü,

890- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dosyası D.2. 27.10.335 sifre

kudretlu Padişahımız efendimiz hazretlerindir" denmekteydi⁸⁹¹. Bu şekilde Padişah Kuvay-ı Milliye ve buna sıcak bakan Hükümete karşı harekete geçirmek istenmekteydi.

Bunun üzerine Dahiliye Nazırı Mehmet Serif Paşa, Bandırma ve Gönen kaymakamlarına 30 Ekim 1919 tarihli "Malum olduğu üzere asker ve millet yekten ve yekcihet olarak Padişahımızın zaten etrafında toplanmış ve vatan-ı mukaddesimizin istihlasına hüsn-üniyetle çalışmakta bulunmuş olduğundan mumaileyhin bu babdaki beyanat ve *muddeiyatı* efkar-ı umumiye-i taqlitten. başka bir şey değildir. Dükkü şifreli telgrafname-yide bildirildiği vechiyle zamanımız tarihte misli görülmemiş bir sûrette naziktir. Şu sırada her sahib-i izan ve vicdan vatanperver mucib-i nifakı ahval ikatından hezer eylemelidir. Bu cihetin mumalileyhe tefehhim ve tebliği ve Manyas havalisi halkının gösterdiği arzuy-u umumiye ve davete icabetle geldiği Ahmet Bey'in iddia etmekte olmasına nazaran kimler tarafından ne sebeple mumaileyhin davet kılınmış bulunduğunun ve halen kimlerle temas ettiğinin bittahkik serian inbası'nın ehemmiyetli olduğunu bildiren telgrafıyla gerekenin yapılmasını istedi⁸⁹².

Esasında bu sırada Milli harekete muhalif olan Sait Mola'nın İngiliz Rahip Frew'e yazdığı mektuplar elde edilmiş (4.11.1919), bu mektuplardan muhalif blokun hedef ve gayesi anlaşılmıştı. Bu mektuplar Sivas'a Amerika ve Fransız mümessillerine ve Hükümete gönderilmişti. Bu mektuplardan birinin son kısmında Mebusan Meclisinin toplanmasına ve Kuvay-ı Milliye faaliyetlerine karşı alınacak tedbirler yer alıyordu ve şöyle denmekteydi "1- İntihabat-ı mümkün olduğu kadar tehir ve terk etmek için faaliyete geçmek 2-Çerkez ve Arnavutlar arasında münaferet sokarak (ki önceki bölümde anlattığımız gibi bu kısmen başarılmıştı) ve bu kere

891- Hacım Muhittin Çarıklı Hatıraları... ss.97-98

892- B.A.B.E.O. Umumi No.345166. 30 Ekim tarihli Dahiliye şifresi

Manyas ve havalisinde gerek Ahmet Anzavur gibi eshası öteye beriye göndererek para kuvvetiyle Kuvay-ı Milliye aleyhine tahrikat yapmak surişi çıkarmak ve bu vechiyle Düvel-i İtilafiyenin müdahalesini celb ederek kabinenin sükutuna izhar etmek"⁸⁹³. Nitekim muhalif blok faaliyetlerini bu yönde sürdürüyordu. Anzavur'un yanısıra Nigeşban Cemiyeti Balıkesir taraflarında da gizli ve özel faaliyet göstermek üzere 7 subay ve iki memuru Karabiga ve Bandırma taraflarına göndermişti. Bunun için daha öncede belirttiğimiz gibi Köse Muhittin olduğu sanılan kaymakam da bulunmaktaydı⁸⁹⁴. Bundan başka Hamdi Paşa'nın yaveri Topçu Yüzbaşı Kemal Efendi ile Süvari Yüzbaşı Süleyman Sırrı Efendi Bandırma'ya gelip subaylara bazı vaatlerde bulunarak Manyas'ın Kabaklar köyünde bulunan Ahmet Anzavur'la birleşmek üzere Gönen'e gittiler⁸⁹⁵.

Diğer taraftan Padişah yukarıda verdiğimiz telgrafı çeken Ahmet Anzavur hemen akabinde 29.10.1919'da Balıkesir mutasarrıflığına da bir telgraf gönderdi. Bu telgrafta İzmir'in işgalinden sonra memleketin geleceğinden endişelenen milletin kendi kuvvetine ve cenab-ı hakka is-

893-Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.69; Bu konuda 20. K.K. vekili Mahmut Bey 56.Fırka Kumandanı Bekir Sami Bey'e şunları yazıyor: "Heyet-i Temsiliyece Dersaadetten alınan mesbuk malumat, 1- İngilizlere satılmış olan Sait Molla ve hempalarının, İngilizler Teşkilat-ı Milliye aleyhinde istihdam etmek üzeredirler. 2- Sait Molla Adapazarı'nda Hikmet'e maksad-ı **mel'net-kârâneye** sarf olunmak üzere iki bin lira gönderilmiştir. Hikmet daha para istiyormuş. 3- Sait Molla'nın Ferit Paşa ve Adil ile mülakatta bulunduğu ve mehusan intihabatından evvel Kuvay-ı Milliye'nin dağılması maksadı ile Bab-ı Aliye müsterek nota vermeleri için İngiltere Hükümeti nezdinde teşbbüsât-ı resmiye icrasını talep ettiklerini ve Sait Molla taraftarları çetelerinin Adapazarı, Karacabey ve Zile'de Rumlara karşı ika edecekleri harekât-ı tecaviüzkarane hasebiyle Kuvay-ı Milliye'nin asayişini ihlal ettikleri iftirası ileri sürerek maksadın "bir kelime okunmadı" çalışması ve İngiliz matbuatının Kuvay-ı Milliye aleyhine neşriyat-ıta bulunmasının teminini istemişlerdir" T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 24.11.335 şifre

894- Kâzım Özalp, a.g.e. C.II, Belge 89

895- Kâzım Özalp, a.g.e. C.II, Belge 90; Bunlar takibata alınmışlardı. Bandırma dışında Hacı Ali (Emin Bey) çiftliğinde 31 Ekim 1919'da bunları takiple görevlendirilen inzibat subayı Mülazım-ı evvel İhsan Efendi ile iki inzibat memuru ve üç süvari tarafından kısırıldı. Burada saklanmakta olan Yüzbaşı Kemal Efendi yakalanarak Bandırma'ya getirildi. Oradan da Balıkesir'e götürüldü. A.T.A.S.E. Arş. Klasör 320 Dosya 6 Fh.79: 79-2

tinaden silâha sarıldığı ve kanını bu hususta akıttığını ancak bazı menfaatperestler bu milli hareketten istifade arzusuna kapılarak "Kuvay-ı Milliye müessisi ve müdiran sıfatıyla" harekete geçtiği, İttihatçıların en ileri gelenlerinin birkaç yılda toplayamadıkları serveti topladıkları, bunların vatan duygusundan ve milli haysiyetten yoksun olduğu, milletin bu gibilere artık tahammülü olmadığı, bu sebeple de milletin Padişahın etrafında toplanarak memleketi bu halden kurtarmaya azmettiği, Karesi livası halkının Anzavur'a güveni olduğu ve bunların istek ve davetlerine uyarak harekete geçtiği, bu istek ve davetlere uyarak Balıkesir'deki milli hareketi idare edenlerin hesaplarını kontrol etmek zorunda olduğunu belirtiyor. Bilahare "Binaenaleyh vatani bir hisle çalışmakta olduğunu anladığımız gün ücret talebinde bulunmayarak bütün bu havali-i sekenesinin yekvücut olarak düşman karşısına çıktıklarını beşeriyet görecektir. Neticeyi maksadım ve bütün milletin arzusu artık memleketimizin mukadderatıyla bu derece oynanılmaması ve masum ahalinin her gün parası soyulmaması lüzumunun gerek Balıkesir'deki erkan heyetine, gerek memalik-i Osmaniyenin her tarafına müstevli bir halde yayılan Sanadidi İttihadın ıslahından ibaret olduğunun bir vak'a hususuna mahal kalmamak üzere umuma ilanını arz ve rica ederim" denerek Kuvay-ı Milliye soygunculuk ve vatana ihanet etmekle suçlanıyordu. Halkın ise kendisini desteklediğini belirtiyordu⁸⁹⁶.

Mutasarrıf bu telgrafı Balıkesir Heyet-i Merkeziyesine bildirdi. Bunun üzerine Heyet-i Merkeziye üyeleri toplanarak kararı Karesi mutasarrıflığına açık olarak bildirdi. Cevap niteliği taşıyan bu kararda "memleketimizin halas ve istiklâli gibi bir gaye için uğraşan Heyetimizin mesai-i milliyesi ve hesabâtı her zaman efkar-ı umumiye-i

---

896- B.A.B.E.O. Umumi No.345166: Hacım Muhittin Carıklı Hatıraları... ss.98-99

milliyemizin inzar-ı tamikine maruz olduğu gibi millete ve resmi makamlara açık olduğu, fakat düşman karşısında ahali-i islamiyeyi yekdigeri aleyhine igva ve tahrik gibi bir maksad-ı mel'unane ile hareket ettiğini haber aldığımız Ahmet Bey'in bu cüretkarane hareketine icabında pek sedid sûrette mükabele edeceğimiz tabiidir. Binaenaleyh zat-ı alilerine asayiş-i mahalliyi ihlal kastını tamamiyle muhtevi olan bu gibi bir telgrafını çekecek kadar cür'et gösteren muzır bir adamın Hükümet-i Seniyece tedip edileceği tabii olduğu.." dindikten sonra gerekirse tedip hareketine bütün kuvvetleriyle kendilerinin de yardımcı olacakları belirtildi⁸⁹⁷. Bilahare mesele Kolordu ve Fırka kumandanlarıyla müzakere edildi. Neticede Ahmet Anzavur'un askeri kuvvetle (düzenli birlikler) tedibine karar verildi⁸⁹⁸. Bu kararın hemen akabinde Ahmet Anzavur'un Manyas'ta vukua getireceği ihbar olunup yolsuzlukları bastırmak üzere 30.10.1919'da Balıkesir güneyinde Kağıstan (Tağıstan) gölü taraflarına Balıkesir'den bir müfreze tertip edilerek sevk edildi⁸⁹⁹.

Bu sırada aynı zamanda İstanbul Hükümetiyle de yazışmalar olmakta, kuvvet ve talimat istenmekteydi. Hükümet zecri tedbirlerin alınmasının yanısıra meselenin millet arasına nifak sokmamak ve şu nazik zamanda birliği muhafaza etmek için Anzavur olayının kan dökülmesine fırsat vermeden kuvvetli ikna ve nasihat yoluyla çözümlenmesini istemekteydi⁹⁰⁰. Bekir Sami Bey de buna uygun olarak Anzavur hareketinin genişlemesini engellemek maksadıyla Çerkez ileri gelenlerini elde etmeye çalışıyor bu şekilde Çerkezleri ikiye ayırmak sûretiyle Manyas'da meydana gelmesi muhtemel olaylara mani olabileceğini ümit ediyordu⁹⁰¹.

Bu gelişmeler olurken Anzavur 2 Kasım 1919'da 15 veya 50 atlı

897- Hacım Muhittin Çarıklı Hatıraları... ss.99-100

898- Hacım Muhittin Çarıklı Hatıraları... ss.100

899- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 320 Dosya 6 Fh.77

900- B.A.B.E.O. Umumi No.345166; Umumi no.345276

901- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 2.11.335 61. Fırkaya şifre

ile Susurluk'a (Susurluk) geldi. Halkı alanda toplayarak, onlara artık askerliğin kalmadığı, askerlere habalarının yanlarına gitmelerini belirttikten sonra kendisinin Hilafeti ve asayişini koruyacağını, Teşkilat-ı Milliye namına toplanan paraların hesabını soracağını söyleyerek, subayların 24 saat zarfında Susurluk'ı terk etmesini istedi. Anzavur'un etkisi altında kalan Susurluk'taki Nakliye Taburu ve Topçu taburunun bir kısım erleri Anzavur'a katıldı. Bir kısmı da dağıldı. Anzavur buradaki silahlara ve hayvanlara el koydu⁹⁰². Bu gelişme üzerine hareketin Kirmastî ve çevresindeki Çerkez köylerine yayılmasını engellemek için Bekir Sami Bey tarafından Kirmastî Kuvay-ı Milliye kumandanı ile müfreze kumandanlığı uyarıldı⁹⁰³.

Durumun bu şekilde gelişmesi üzerine 14.K.K. Yusuf İzzet Paşa, Bekir Sami Bey'den İzmir cephesinde Yunanlılara karşı kuvvetli bulunmak, cephedeki teşkilatı ve tertibatı arkalarından tehdit edebilecek dahili düşmanlara karşı cepheleri müdafaa ve himaye etmek gerektiğini belirterek bu sebeble Bandırma, Manyas, Susurluk mevkinde asayişini şiddetle temin etmek için Kirmastî'deki kuvvetin 4.11.1919 günü öğle vakti Bandırma'da bulunacak şekilde hareket ettirilmesini, bundan başka kendi fırkasından 250 ile 300 kişiyi zabitanı ile beraber gönderilmesini istedi⁹⁰⁴. Ayrıca Bursa'dan hareket ettirilecek kuvvetin 7.11.1919 günü zevalde Bandırma'ya varmış olmalarının elzem olduğunu da belirtti⁹⁰⁵.

Fsasında bu sırada 3.11.1919 da 174. Alay komutanının idaresinde bir kısım kuvvet Bursa'dan hareket etmişti. Bu birlik 4.11.1919 günü Karacahay'e geldiği vakit orada Şah İsmail ve Davut çeteleriyle

902- B.A.B.E.O. Umumi No.345166; H.T.V.D. S.11 vesika 269

903- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 2.11.335 Kirmastî'ye iki şifre

904- H.T.V.D. S.11, vesika 269; T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 2,3,4/11.335 şifre Yusuf İzzet Paşa ile görüşme

905- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 aynı belgeler

karşılaştı. Bu birlik Karacabey'den Şah İsmail ve Davut çetelerini uzaklaştırdı. Fakat birlik 5.11.1919 günü Çerkezlerin ani hücumuna uğradı⁹⁰⁶.

Diğer taraftan daha önce 30 Ekim 1919'da da Balıkesir'den Gönen istikametine Ahmet Anzavur'un harekâtını bastırmak üzere kuvvetli bir müfreze sevk edilmişti. 31 Ekim'de bu birlik Anzavur'la birleşmek üzere bölgeye gelmiş olan Yüzbaşı Kemal Efendi'yi yakalamıştı⁹⁰⁷.

Bu gelişmelerin yanısıra İstanbul Hükümetinin de isteği doğrultusunda, müslüman kanı dökülmemesi ve meselenin silahsız halli için, Balıkesir Redd-i İlhak Heyet-i Merkeziyesi, kaymakam Hamdi Bey'i Anzavur'a gönderdi⁹⁰⁸. Hamdi Bey Anzavur'la 5.11.1919 günü görüştü. Bu görüşme sırasında Hamdi Bey Anzavur'a yaptığı hareketin vatana ihanetten başka bir şey olmadığını beyan edince, o sırada sıkışmış olan Ahmet Anzavur işgal olunmuş olacağını ve bu hareketlerden artık katiyen feragat ettiğini ve istenirse cephede bir kumanda deruhte edeceğini ifade etti⁹⁰⁹. Buna mukabil Ahmet Anzavur, Hamdi Bey'in beyanlarına emniyet etmemesinden Hamdi Bey Balıkesir'e döndü. 7.11.1919 gecesi ise Kuvay-ı Milliye Reisi Hacı Muhittin Bey bizzat Ahmet Anzavur'la görüşmek ve anlaşmak üzere Ahmet Anzavur'un bulunduğu Geyikler köyüne gitti. Ancak görüşemiyerek geri döndü. Edindiği bilgiye göre Ahmet Anzavur'un mahiyetindeki kuvvetin 60 ile 70 arasında idi ve henüz dağılmamıştı⁹¹⁰.

Anzavur esasında bu görüşmeden zaman kazanmayı hesaplıyor ve buna çalışıyordu. Nitekim Hacı Bey'in tespit ettiği gibi kuvvetlerini dağıtmamıştı ve aşar anbarlarından zahirenin Bandırma'ya naklini engellemekteydi. Ayrıca hristiyan ahaliyi tehdit etmekte ve müslüman mahalle-

906- T.İ.H. C.VI, s.68; Selahattin Tansel, a.g.e. C.II, s.161

907- Ekz. 858 nolu dipnotta bilgi verildi. B.A.B.E.O. Umumi No.345166; A.T.A.S.E. Arş. Klasör 320 Dosya 6 Fh.79, 79-2

908- B.A.B.E.O. Umumi No.345166; H.T.V.D. S.11, vesika 272

909- B.A.B.E.O. Umumi No.345166; H.T.V.D. S.11 aynı belge

910- B.A.B.E.O. Umumi No.345166

lerde ise, bu gün asker ve hükümet yoktur. Köylerinizde ne kadar süvari çıkarabilirsiniz yolunda beyanatta bulunarak adam toplamaya çalışmakta ve jandarmaların silahlarını, köy halkının da atlarını almaktaydı⁹¹¹. Nitekim Ahmet Anzavur bu zaman zarfında elde ettiği bin kadar maiyetiyle 12 Kasım da tekrar Susurluk'a geldi. Kışlayı bastı. Silah ve toplara el koydu. Halka hitaben, Kuvay-ı Milliye hareketinin bir İttihatçı manevrası olduğunu söyleyerek onların aleyhine harekete geçtiğini beyan etti. Aynı zamanda İçişleri Bakanlığına, Padışah'a arz edilmek üzere telgraf çekti. 13.11.1919 tarihli telgrafta "Yusuf İzzet Paşa ve Bekir Sami gibi ihtilalperver kumandanların alınması ve mahkemeye teslim edilmesini istemekte ve onları İttihatçılıkla suçlamakta" idi⁹¹².

Dahiliye Nezareti ise 13 Kasım'da Anzavur'a karşı tedbir alınması ve bunun için "cihet-i askeriye ve liva jandarma Alay kumandanlığıyla bilmiżakere müttehiden tedabir-i lazime ve müessire ittihaz ve icra olunarak vekay-ı cedide ihdasına meydan ve imkan bırakılmamasını" istedi. Ayrıca keyfiyeti Harbiye Nezaretine de bildirdi⁹¹³. Bu sebeple Harbiye Nazırı Cemal Paşa Dahiliye Nezaretinin mütalasına nazaran meselenin müslihane bir şekilde halledilmesini tekrar 14.K.K.K.ya bildirdi⁹¹⁴. Yusuf

911- B.A.B.E.O. Umumi No.345166 ilgili belge verilmiştir.

912- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 13.11.335 şifre; H.T.V.D. S.11 vesika 272; 12/13-11-335 tarihli Balıkesir mutarassıflığına çekilen telgrafta ise Anzavur "Balıkesir'e gitmesi sırf Yunanlılara karşı müdafâ için olup yoksa Hükümete karşı su-i niyeti olmadığı ve yarın öğleden sonra Balıkesir'e müteveccihen buradan hareket edeceğini ve keyfiyetin bu yolda taraf-ı samilerine arzını" ifade etmekteydi. Bu şekilde hareketini ve esas gayesini kamuflâ etmeye çalışıyor. B.A.B.E.O. Umumi No.345166

913- B.A.B.E.O. Umumi No.345166 13 Kasım şifre

914- Cemal Paşa'nın gayet mahrem telgrafı şöyledir, "Beynel müslimeyn kan dökülmesine ve memleket asayişinin hisbütün fena bir hale kesbetmesine meydan verilmemek için Ahmet Anzavur'un maiyetiyle Susurluk'tan Demirkapı'ya hareketinden sonra meselenin müslihane bir surette halledilmesi hususunda Dahiliye Nezaret-i Celilesinin mütalası muvafık görülerek ol surette tebligat-ı ifa edilmiştir. Buna cevaben 14. Kolordudan vurud şifre sureti pek ziyade calib-i nazar-ı dikkat görülmekte huzur-u fehimhanelerine takdim kılınmıştır. O habda emr-u ferman hazret-i veliyyilemridir" (bahsedilen belge üstte metin içinde verildi). B.A.B.E.O. Umumi No.345276

Izzet Paşa'da 17 Kasım 1919'da buna yazdığı cevabi telgrafta "Ahmet Anzavur namı sakinin mutlaka Dersaadette pek yüksek mehafilin birisi tarafından mürettep mukabil bir hareket-i ihtilaliye ve siyasiyenin fedekar aleti olduğu tahakkuk etmiştir. Son defa 12 Teşrin-i Sani 335 günü Susıgırlığa geldiği vakit buradaki topları kendilerine aldıktan sonra askerini kendisine iltihak ettiğinden ve İttihatçı manevrası olan Kuvay-ı Milliye aleyhine yürütmeğe başladığından ve buna da muvaffak olacağından bahisle keyfiyetin ol süretiler zat-ı akdes-i Hazret-i Padişahiye arzını yazdığı bir telgrafla Dahiliye Nazırı Serif Paşa Hazretlerinden rica etmiştir ve bu mel'un adam ahaliye karşı beyanatta zat-ı Hazret-i Padişah Canibinden memuren gönderildiğini söylemek süretiyle ahaliyi ifsale çalışmaktadır" diyerek Anzavur'a gönderilen nasihat heyetlerinin faydası olmadığı gibi ona zaman kazandırdığını belirttikten sonra "bu defa kendi aleyhine sevk edilen asker-i müfrezelerimize de müslihen mukabele ve mukavemet etti" diyerek "Binaenaleyh Ahmet Anzavur'un gerek şahsi gerekse efkar-ı hanesi ancak şiddetle tedmir ve tedibe layıktır ve etrafa tevessüe pek ziyade müsteid olan bu nevi hareketlerde bidayetlerinde şiddetle bertaraf edilmediği takdirde mazallah taali tasvir edilemeyecek derecede vahim netayic zahure geleceği"ni bildirdi⁹¹⁵. Diğer taraftan Susurluk'a girmesinin ertesi günü Balıkesir'e doğru yola çıkan Ahmet Anzavur'un kuvvetini karşılamak üzere top ve makineli tüfek destekli askeri birlik ve Kuvay-ı Milliyeden oluşan kuvvet yola çıkarıldı⁹¹⁶. Aynı zamanda yine de Ahmet Anzavur'a talimat ve nasihatte bulunmak üzere eşraf ve mahalli ülemeden oluşan bir heyet Demirkapıya doğru yola çıkarıldı⁹¹⁷. Bu arada

915- B.A.B.E.O. Umumi No.345276 17 Kasım 1919

916-B.A.B.E.O. Umumi No.345166 14 Kasım şifre: Kuvay-ı Milliye kuvveti Hamdi Bey emrinde Balıkesir eşrafından Rassim Bey, Hulusi Bey, Hayrettin Bey (Karan), Muzaffer Bey (sonradan B.M.M. zabıt kalem müdürü) ve başkalarından kurulu bir süvari kuvveti idi. Kâzım Özalp, a.g.e., C.I,s.67

917- B.A.B.E.O. Umumi No.345166 15 Kasım şifre: Ahmet Anzavur Yunanlılara

daha önce Anzavur'un yanına gönderilmiş olan Çerkez Sait Bey geri geldi. Sait Bey Ahmet Anzavur'un fikrinden vazgeçmediğini beyan etti ve Anzavur'dan Fırka kumandanı Kâzım Bey'e (Özalp) yazılmış bir mektup getirdi. Mektupta gayesinin "Yunan cephesine karşı hakiki ve parasız hizmete amade bir millet ordusu vücuda getirmek olduğunu beyan ederek, kendisine karşı alınan tedbirlerin yerinde olmadığını ancak bu tutumda ısrar edilirse, bu durumun İttihatçıları himaye eder bir hareket telakki olunacağını, bu durumdan da kendisinin (Kâzım Bey) sorumlu tutulacağını" belirtilerek 61.Fırka kumandanı Kâzım Bey tehdit edilmekte idi⁹¹⁸.

Bu sırada gönderilen birlikler 15.11.1919'da Demirkapı'nın güneyinde Sultancıyırı bölgesinde Ahmet Anzavur'un nöbetçileriyle karşılaşarak çarpışmaya başladı⁹¹⁹. Biraz sonra da Ahmet Anzavur'u takibe memur askeri birlikler bölgeye geldi. Onlar da çarpışmaya katıldı. Aynı zamanda Kırmastı'den gelen kaymakam Rahmi Bey'in kumandası altındaki kuvvetler Bandırma'dan gönderilen Yüzbaşı Selim Efendi'nin (Milas Şube Reisi) daha önce verilen talimata dayanarak Demirkapı'ya gelen kuvveti Dereköyü civarında 300'den fazla olan Anzavur taraftarıyla karşılaştı. Bu kuvvetler de çarpışmaya iştirak ettiler⁹²⁰. Böylece 16.11.1919 günü her taraftan sarılan Ahmet Anzavur ile yanındaki Şah İsmail, Kadir, Davut, Canbazlı Hakkı ve Elkesenin Nuri ceteleri şaşkın durumda 20'den fazla ölü ve daha fazla yaralı vererek darmadağın bir halde kaçmaya başladılar.

---

karşı cepheye gittiğini bunlara da belirterek esas gayesini gizleyip oyalamak istiyor. T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 13.11.335 Bursa mahreçli şifre

918- Mektubun tam metni için bkz. Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.66

919- B.A.B.E.O. Umumi No.345166 15.11. Karesi Mut. şifresi; T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 14.11.335 Sıurluk mahreçli şifre

920- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.67; Kaaymakam Rahmi Bey'le birlikte yolda birleşen Mülazım-ı sani Hakkı ve Zekai Efendiler de vardı. Bunların yanlarında onbeş piyade ve üç süvari mevcuttu. B.A.B.E.O. Umumi No.345166, Balıkesir Mut ve Bursa - Dah. 16.11.335 şifre

Anzavur da kaçmayı başardı⁹²¹. Bu operasyonun hemen akabinde Manyas'a kaçtığı tespit edilen Ahmet Anzavur'u kaymakam Rahmi Bey'in komutasındaki bir kuvvet takibe aldı⁹²². Ancak Ahmet Anzavur bir müddet burada gizlenmeyi başardı⁹²³.

Bölgede bu gelişmeler vuku bulurken mesele Meclis-i Vükela'da görüşüldü. Neticede harekâta devam edilmesi kararı verildi. Ayrıca "ahaliye icab-ı vechile nesayih ve telkinat icrası için" Mülkiye müfettişlerinden "siyaset bir zatın" bölgeye gönderilmesi kararlaştırıldı. Bu mesele Dahiliye Nezaretine şifaen bildirildi⁹²⁴.

C- GELİSEN KUVAY-I MİLLİYE KARŞISINDA İTİLAFLAR DEVLETLERİNİN BİR GİRİŞİMİ VE BUNA KARŞI İSTANBUL HUKUMETİ VE MİLLİ HAREKETİN TAVRI

1- MILNE HATTI'NIN OLUŞTURMA GİRİŞİMLERİ

Anzavur harekâtının şiddetlendiği bir sırada Milne Hattı ile ilgili nota Hükümete veriliyordu. Esasen Milne Hattı meselesi ta Temmuz 1919'dan itibaren gündeme gelmişti. Nitekim Yüksek Konsey 18 Temmuz 1919'da yaptığı toplantıda almış olduğu kararlardan biri sınır tespiti ile ilgili idi⁹²⁵. Barış Konferansında bu kararların alınmasının başlıca sebebi Yunan işgalinden sonra durumun beklenildiği gibi gelişmemesi ve denetimin hemen hemen tamamen kendilerinin (İtilaflar) ellerinden çıkmasıydı. Çünkü bir yandan Yunanlılar Venizelos'un hedefleri doğrultusunda genişlemeye gitmişlerdi. Diğer taraftan Osmanlı Hükümetinin denetimi dışında Kuvay-ı Milliye oluşmuştu. Bunun için kendilerince

921- .T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 Bursa 21.11.335 şifre; Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.67; B.A.B.E.O. Umumi No.345166 19.11.335 Karesi mut. şifresi; Demirkapı muharebeleri geniş bilgi için bkz. Kemal Özer, a.g.e., ss.53-55

922-B.A.B.E.O. Umumi No.345166 19.11.335 şifreler

923-.T.K. Arş. Bekir Sami Dos D.2 24.11.335 Bandırma mahreçli şifre

924-B.A.B.E.O. Umumi No.345276

925- Gothard Jaeshke, a.g.e., s.87

yeniden bir durum değerlendirilmesi yapılarak denetimi yeniden kurmak ve ortaya çıkan gerilimi düşürmek gerekiyordu. Bu yönde planlar yapılıyordu⁹²⁶. Bu sebeple General Milne Temmuz 1919 'da bölgeyi gezmişti. Neticede önceki bölümlerde anlatıldığı gibi taraflar arasında bir sınır hattı oluşturulmuştu ancak Milne'nin çizdiği bu hatta Kuvay-ı Milliye şiddetli bir direniş göstermiş, diğer taraftan Yunanlılar da boşaltacakları yerlere itilaf kuvvetlerinin yerleştirilmesi şartını ileri sürmüşlerdi. Bu yüzden Milne'nin bu sınır hattı teklifi Paris Barış Konferansında yeterli destek bulamamıştı. Bunun üzerine Milne sınır hattı üzerinde ufak değişiklikler yaparak daha önce çizdiği sınırı büyük ölçüde koruyan yeni bir teklifi 2 Ekim 1919'da Yüksek Konsey'e tekrar sundu⁹²⁷. Konsey bu kez yapılan teklifi 7 Ekim 1919'da onayladı⁹²⁸. Bu gelişmeden sonra Milne sınır hattı ile ilgili notayı içerde Anzavur meselesiyle uğraşıldığı ve kendince uygun gördüğü bu ortamda 3 Kasım 1919'da Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya verdi. Notada hattın geçtiği yerler belirtildikten sonra, Osmanlı askerleriyle silahlı çetelerin (yani Kuvay-ı Milliye) bu hattın 3000 metre geriye çekilmeleri istenmekte ve bunun 13.11.1919'dan itibaren tatbik olunacağı belirtilmekteydi⁹²⁹.

926- İlhan Tekeli-Selim İkin , a.g.e., s.282

927- Gothard Jaeshke, a.g.e., s.87; T.I.H. C.II. K. 2 ss.120-122; Kâzım Özalp, a.g.e. C.I. ss.63-64

928- Gothard Jaeshke, a.g.e., s.87

929- B.A.B.E.O. Umumi No.344912; Kâzım Özalp, a.g.e. C.I. s.65; "Bahr-i Siyah ordusu Başkumandanı General Milne Hazretlerinden Osmanlı Harbiye Nazırı Devletli Paşa Hazretlerine" hitabıyla başlayan nota metni şöyledir; Devletli Efendim Hazretleri;

Paris'Teki Sulh Konferansının talimatına tevfikân ve konferansın son kararına talikan Aydın vilayetinde Yunan kuvvası ile muntazam Türk kuvvası ve müsellaah çeteler arasında bervechiati işar edilen tahdid-i hudut hududunu tespit eyledim.

Ayvalığın 7 mil simal-i şarkında ve Osmanlar'daki sırta sahildeki bir noktadan ve simalden başlayarak badehu Madaras ve Yaylacık dağlarının zirveleri hizasından sancak hududunu takip eder. Badehu Kestane dağı, Akmaz dağı tepelerini takiben Döşeme köyüne, badehu Evrenos deresiyle Mentese deresinin arasındaki sırttan doğrudan geçerek Bakırçayı ile Cumalı deresinin iltisakına (bitişmek, kavuşmak) gelmek siretiyle cenuba kıvrı

Bu sırada ortaya çıkabilecek durumu Harbiye Nazırı Cemal Paşa aynı gün 3 Kasım 1919'da Sadarete bir raporla sundu. Raporunda "İhtimaldir ki Yunanlılar bu gün General Milne'nin emrine tabii olarak bir tecavüzde bulunmayacaklardır. Fakat yarın vaziyet-i siyasiyenin kendi lehlerine bir tebdili halinde derhal tecavüze geçerek bazı emri vakiler ihdas edebilmek için şimdiden hazırlanmakta olduklarına şüphe kalmıyor. Mütareke vaziyet ve şeraiti elimizi kolumuzu ve eslihamızın bir kısmını bağlamış olduğu için böyle bir halde Yunanlılar karşısında tamamen gayr-ı

---

lır badehu muntazaran Sarıtaş ve Kağlacık tepelerine gider. Badehu Evriyek (Evrepek) Kaya istikametinde ve bir hatt-ı müstakim üzerinde kible lodosu istikametine (S.S.W) Badehu Karaseferli-Cince-Tepecik- Tatarköy-Montevelli-Yeni Cinilik (Çiftlik)-Papazlı köyleri arasından, badehu Belen dağı üzerinden keşileme cenub-i şarkı (S.E.) istikametine, badehu Kesterli, Yarışlık (Ahmetli'nin 3 mil şarkında)- Sait köylerine, badehu Ardıcak Yaylasının sırtından Kemertabaklar-Sermit-Bucak köylerine ve cenuba badehu Çaylı köyünün cenubuna badehu cenub-u garbi istikameti takiben Badema'ya ve buradan Eziler sancagının cenup hududuyla iltihak edinceye kadar cenuba giden hattır.

Bu karara tevfikan Umum Osmanlı askerleriyle müsellehan çetelerin yukardaki hattan 3000 metre mesafeye çekilmelerini talep ederim. Baladaki talimatın tatbik olunacağı tarih 13 Teşrin-i sani 1919'dur.

Doğrudan doğruya bana karşı mesul olan bir zabıt kumandasında bulunan itilaf askerleri tarafından (İngiliz, Fransız ve Yunan) İzmir sancagının cenup hududunun pek yakın bir zamanda işgali de tekerrur etmiştir. Tafsilat bervech-iatidir.

Yunan işgal hattının cenup hudutlarını Bademlik cenubunda kat eylediği noktadan başlayarak bu hat doğruca Umurlu'ya (Ömerli'ye) gidecek ve Ömerli'den (Menderek) Mayındır nehirlerine mülaki oluncaya kadar cenup istikametinde devam edecek badehu Mayındır deresinin Mevsluk dereyi kat ettiği noktaya kadar dere boyunca takip eyleyecek, badehu bu hat Mevsluk (Muşluk) deresini Aydın demiryoluna doğru takip eyleyecek ve 600 metre mesafede demiryolunu takiben şimendiferin sancak hududu **Ayasluğ** garbında kat eylediği noktaya kadar devam edecek ve sancak hududundan Yunan işgal hattının İzmir sancagı cenup hududunu kat eylediği noktaya kadar badema cenubunda sancak hududunu takip eylediği noktaya kadar gidecektir.

Yukardaki mütaka dahilinde sivil ahalinin silah taşımaya müsaade edilmeyecektir.

İtilaf askerleri yukardaki mütakayı işgal ettiği zaman bilcümle Türk askerleriyle çetelerin badema Ömerli hattının 3000 metre şarkındaki bir sahaya çekilmeleri için lazım gelen tertibatı yapmanızı behemahal talep ederim.

İşgal tarihi bilahare size işar edilecektir.

Türk ahalinin iadesi keyfiyeti bilahare nazar-ı dikkate alınacaktır. Aydın vilayetindeki eza-i cefa bir hatime vermek m arzında bu talimatın ifay-ı lüzumunun madun olanlara ifhamını zat-ı alilerinden talep eylerim". B.A.B.E.O. Umumi No.344912

müsaaid ve aciz bir vaziyette kalacağız. Düvel-i İtilafiye'nin bizi Yunanlılarla kozumuzu paylaşmak üzere yalnız başımıza ve karşı karşıya bırakmaları ihtimali de pek gayr-i varid bir ihtimal değildir. Böyle bir ihtimal karşısında hukukumuzu ve memleketimizi müdafaa ve istirdatdan aciz kalmamak için teşebbüsât-ı lazime ve tedabir-i mania ittihazı zarurîdir" diyerek tedbir alınmasını istedi⁹³⁰.

Diğer taraftan Harbiye Nazırı Cemal Paşa 5.10.1919'da Milne'ye notanın cevabını verdi. Cevapta Cemal Paşa "Yunanlıların bölgeyi haksız işgal ettikleri ve işgal ettikleri yerlerde bir çok mezalim ve tahribat yaptıkları, müslüman halkın bu fecayi ve mezalimden kaçarak sefil bir halde dağ başlarında muhacir kaldıkları belirtildikten sonra "Bu biçare halk ve bütün memalik-i Osmaniye müslümanları komisyonun mesaisinden netice-i adalet olarak Yunan işgaline bir nihayet verileceğini bekler ve ümit ederken bu defa taraf-ı alilerinden tahdit edilen hudut muhabecehesinde pek büyük bir inkisar-ı hayale uğrıyacaktır" denilerek "velev muvakkaten dahi olsa böyle bir hududun kabulü Heyet-i Hükümete ait bir mesele olması dolayısıyla keyfiyet Bab-ı Aliye arz edildiği" belirtiliyor ve tayin olunan hat hakkındaki düşüncelerini açıkladıktan sonra "Ümid bahş bir çok nesayih ile şimdiye kadar tarizatta bulunmalarına güçlüğüle muvaffak olunduğu halde bu emrin tebliğiyle bütün ümitlerin minkeşir olduğunu gören Kuvay-ı Milliye'nin Hükümetin o emrini isna (yardım etme) etmeyerek geri çekilmeyecekleri ve binaenaleyh serbest hareketlerini muhafazaya çalışacakları melhuzdur" dedikten sonra da "mamafih işar-ı alileri Bab-ı Aliye aynen arz edilmiş olduğundan Nezaret-i Acizinin Hükümetin evamirine tevfiқан ifay-ı muamele eyleyeceğini arz eylerim" diyordu⁹³¹. Böylece Cemal Paşa bu konuda ancak Hükümetin karar verebile-

930- Raporun tamamı ekte verilmiştir. B.A.B.E.O. Umumi No.344912

931- B.A.B.E.O. Umumi No.344912; Milne'ye verilen cevabi nota ekte verilmiştir.

cegini ve kendilerine bagli olmayan Kuvay-ı Milliye'nin de bunu kabul etmeyecegini ve ettirilemeyecegini ifade ediyordu.

Cemal Paşa aynı zamanda Milne'ye verdiği cevapta belirttiği gibi aynı gün 5 Kasım 1919'da Sadaret'e durumu mufassal bir raporla bildirdi. Cemal Paşa raporda Milne Hattını gösteren haritanın açıklamasını yaparak hattın nerelerden geçeceğini belirttikten sonra "böyle bir hattı hududun kabul veya redi makam-ı acizimin selahiyeti dahilinde bulunmadığını ve devletin mukadderat-ı atiyesiyle hiç şüphesiz alakadar bulunan bu hususun hükümetçe **takarrur ettirilmesi** icap edeceği cihetle icabının acilen tetkikiyle Makam-ı Acizice ittihazı icap eden hatt-ı hareketin -kitaat ve mevakide 12 Teshrin-i Sani 35 tarihinden evvel evamir ve talimat-ı mukteziye verebilmek üzere -7 Teshrin-i Sani 35 tarihine kadar irade buyrulması müsterhemeldir" diyerek verilecek cevabın bir an önce bildirilmesini istedi. Bunun yanında raporunda mesele ile ilgili kendi mütalaasını şu şekilde belirtti "Yunanlılar Amiral Calthorpe'nin Paris Sulh konferansının kararını bildiren notasını müteakip İzmir'e çıktılar ve tarafımızdan bu nota ahkamına tamamen riayet olunarak Yunanlıların İzmir ihracına karşı hiç bir mukavemet ibraz edilmedi. Ancak Yunanlılar İzmir'e çıkar çıkmaz hiç bir havsalanın kabul edemeyeceği derecede fecii mezalim ikama ve saha-ı işgali nota müeddası haricinde tevsie başlaması üzerinedir ki en mukaddes hakları dışarı taariz olan millet Kuvay-ı Misella teşkiline ve Yunan zulüm ve istilasına karşı müdafaya mecburiyet hissetmiş ve bu mecburiyetle malüm olan müdafai hazıra-i milliye vucuda gelmiştir. Burada iki nokta nazara çarpmaktadır. Birisi Yunanlıların Amiral Calthorpe notası haricinde tevsii işgal eylemiş olmaları diğeri de icra eyledikleri mezalimdir. Binaenaleyh General Milne'nin tehdit eylediği huduttan bu iki haksızlığın tamiri ve bu sûretle fuzuli olarak kan dökülmesine sebep

birakılmaması intizar olunurdu. Halbuki bu tahdid-i hudud bunlara kafi değildir:

A) Bu gün Kuvay-ı Milliyeyi teşkil eden Yunanlılarla çarpışan insanlar yurtları Yunan işgalinde kalmış, aileleri, namusları, mal, mülkleri Yunan taarruzuna uğramış ve belki heder olmuş insanlardır. Yunan işgalini teşvik ve teyid eden bu tahdid-i hudud muvakkat dahi olsa bu sefalete maruz ve şedaid-i şitabe karşı melcesiz kalan insanlara yurtlarını iade etmediği için bunların hukuk-u mensubelerini istirdad maksadıyla hatt-ı faslı tecavüzlerine ne dereceye kadar mümaneat edilebileceği muhtac-ı teemmüldür (düşünüp taşınma-etraflıca düşünme) ve böyle bir hatt-ı faslın Kuvay-ı Milliyece muhafazaya mabed.

B) Yunan mezalimine uğramış olan muntaka yine Yunan işgali altında ika ediliyor. Bu muntakada elyevm sakin bulunan müslüman ve Türk ahali yine Yunan zülmünün devamına maruz kalıyor Yunan zülmünden dolayı yurdunu terk ile muharecete mecbur olan halk muhacerete mecbur olan halk ise muhaceret ve sefaletine bais olan zulüm timsalini yine memleketinde mevcut görüyor ve bittabi yurduna advet edemiyor.

C) Bu tahdid bir dereceye kadar Yunan hırs-ı işgaline bir hudut çizdiği faidesi belki mutelifeyince iddia olunabilir. Fakat bunun bile ne dereceye kadar şayan-ı itimad olduğu muhtac-ı teemmül Paris Sulh Konferansının kararını bildiren Amiral Calthorpe notası da Yunan işgali için bir saha-i tahdid etmiş idi. Yunanlılar buna tabi kalmayarak ve hal ve seraiti mütarekenin elimizi kolumuzu bağlamış olmasından bilistifade işgallerini alabildiğine ve nispetsiz bir surette tevsi ettiler. Paris Sulh Konferansının mukadderatına riayetkar olmamış olan Yunanlılara karşı bu günkü tahdidin yaptığı nedir? Emr-i vakii aynen kabül... şu halde bu günkü tahdid yarın için de itimad-ı bahş olamaz. Aydın sancağının işgal altında bulunan kısmının yalnız Yunan kuvvetlerine bırakılmayarak İngiliz

ve Fransızlar tarafından müstereken işgali mezalime karşı bu kısım için belki bir teminat olabilir. Fakat bunun da bizim halkımızı teslimden ziyade Yunan ve İtalyan kuvvetlerinin tesadimine mümanaat fikri üzerine olması ihtimali de vardır. Netice olarak denilebilirki bu tahdid, vaki olan haksızlıklardan hiç birini tamir ve hatta istikbal için bile tekeffül etmediği halde haksız bir işgali mücerred bir emr-i vaki olduğu için kabul ve tasdik ediyor. Emr-i vakinin bu gün tahdid hususunda olduğu gibi sulh mukarreratı üzerinde de haiz-i tesir olması ihtimaline binaen keyfiyetin Meclis-i Vükelaça bittezekkir bir karara raptına irade-i fehimaneleri müstérhemdir"⁹³².

Bunun üzerine 10 Kasım 1919'da toplanan Meclis-i Vükela'da durum görüldü. Meclis-i Vükela muzakere sonunda ortaya çıkan görüşü cevap olarak ilgililere iletmek üzere Harbiye ve Hariciye Nezaretlerine bildirdi. Kararda "Fasıl tayininde daima Yunanlılar lehinde ittihaz-ı mukarrerat ve bu sûretle onların vilayet dahilindeki daire-i işgalleri gittikçe tevsii edilmekte olduğundan şimdiye kadar tarafımızdan edilen fedakarlıklara mukabil bu vak'a hatt-ı hududun Yunan işgali altında bulunan mevakiden geçirilmesi ve bu sûret mümkün olmadığı takdirde hiç olmazsa muntıka-ı bitaraf için terki icap eden arazinin her iki taraftan münasifeten yani her iki tarafın birbuçuk kilometre geri çekilmeleri sûretiyle alınması ve mahaza muntıka-ı bitarafı dahilinde kalacak kurra ahalisinin mesbuk ve mütevali olan Yunan mezalim ve tadiyahından havken terk-i dâr ve diyar etmelerine mahal bırakılmamak ve kendilerine itimad-ı bahş olmak üzere muntıka-ı mezkûreye münhasıran İngiliz ve Fransız ve İtalyan askeri ikamesi hususlarını düvel-i mütelife mümessillerine sûret-i münasebede acilen tebliği ile beraber Yunanlıların cephelerini takviye ve tahkim ve top istimalinde devam etmeleri noktalarında da mümessileyn-i

müşarilileyhanın celb-i nazarı dikkatler" istenmekteydi⁹³³

Verilen bu cevabın yanısıra 16 Kasım 1919'da Milne Harbiye Nezaretine "Menderes deresinin Kuvay-ı Itilafiye tarafından işgali hakkında verilmiş olan evelki talimatı Meclis-i Ali'nin feshettiğini belirterek bu sahanın Yunan askeri tarafından işgalinin devam etmesine karar verildiğini belirtti⁹³⁴. Böylece Hükümetçe verilen cevabın kabul edilmediği anlaşılıyordu.

Diğer taraftan Cemal Paşa'nın endişeleri doğrultusunda gerçekten de Yunanlılar Milne tarafından tespit edilen hattın Osmanlı Hükümetine bildirilmesinden itibaren Milne'nin daha önce imen etmiş olmasına rağmen top atesine başladıkları gibi cepheyi de her gün bir miktar asker ve araç ve gereçlerle takviye etmeye başlamışlardı. Yunanlılar adeta bir taarruza hazırlanıyorlardı. Nitekim Milne'nin yukarıda belirttiğimiz kararın akabinde 21 Kasım 1919'da Milne'nin gösterdiği hattı işgal için ödemiş mantığında Kelas istikametinde şiddetli topçu atesiyle taarruza başladılar⁹³⁵. Kuvay-ı Milliye bu sırada Gönen'i işgal eden Anzavur ile uğraşmasına rağmen 10 bin kişilik Yunan saldırısına karşı da mevzilerini şiddetle müdafa etti ve Yunanlıları durdurmayı başardı⁹³⁶.

2) IV. BALIKESİR KONGRESİ

III. Balıkesir Kongresinde 20 Ekim 1919'da toplanacağı kararlaştırılan ancak Heyet-i Temsiliye'nin 56. ve 61. Fırka komutanları vasıtasıyla müdahaleleri neticesinde toplanamayıp ertelenmiş olan IV. Balıkesir Kongresi, işte şimdi bir ay gecikmeyle Anzavur olayı ile Milne

933- B.A.B.E.O. Umumi No.344912. Belge ekte verildi

934- B.A.B.E.O. Umumi No.344912

935- B.A.B.E.O. Umumi No.344912

936- B.A.B.E.O. Umumi No.344912

Hattı meselesinin kesafet kazandığı ve Yunan saldırısının arttığı bir sırada 19 Kasım 1919'da Balıkesir'de toplanmaktaydı⁹³⁷. Tabii ki Kongrenin gündem maddeleri de o sırada çok önemli meseleler haline gelen Anzavur olayı, Milne Hattı ve Yunan saldırıları ile Müdafa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyetine katılma meseleleri oluşturmaktaydı. Bu meseleleri görüşmek üzere toplanan ve üç gün sürecek olan Kongreye, o sırada mebus seçildiği için Balıkesir'de bulunmayan Hacim Muhittin Bey yerine Vehbi Bey(Bolak) başkanlık etti⁹³⁸.

Kongrede ilk olarak Anzavur meselesi görüşüldü. Nitekim Kongrede merkez heyeti adına ilk sözü alan Vasıf Bey (Çınar) o sıradaki siyasi durumun genel bir açıklamasını yaptıktan sonra, Anzavur harekâtını ve Anzavur'a karşı alınan tedbirleri anlattı⁹³⁹. Kongre Anzavur'a karşı yapılan harekâtı tasvib etti. Aynı zamanda bu harekât sırasında gayret ve fedakarlık gösterenleri de takdir etti.

Kongrede görüşülen ikinci önemli konu Milne Hattı meselesi oldu. Kongre, İzmir işgalini devamlı hale getirebilecek olan Milne Hattı'nın kabul edilemeyeceğini ilan etti. Ayrıca o sırada bu hattın kabul ettirilmesi ve hattın icap ettirdiği yerlerin işgali için başlatılan Yunan harekâtına karşı cephelerde büyük çapta faaliyete geçilmesine ve bunu sağlamak için de büyük bir miting yapılmasına karar verdi⁹⁴⁰.

Kongrenin aldığı en önemli kararı ise gündem maddesini teşkil ettiği Müdafa-i Hukuk Cemiyeti ile ilgili olanı idi. Nitekim Heyet-i Temsiliye'ye karşı bağımsızlığını sürdürerek Redd-i İlhak olarak korunan ad, artık İstanbul'un Heyet-i Temsiliye'yi tanımış olması ve Müdafa-i Hukuk hareketini benimseyip kabul etmiş olmasından olacak "Müdafa-i

937- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, ss.74-75, Kongreye katılan üyelerin kimler olduğu belli değildir.

938- Mükerrrem Kamil Su, Akbas Olayı, s.108

939- İzmir'e Doğru Gazetesi S.2

940- İzmir'e Doğru Gazetesi S.3; Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.75

Hukuk" olarak değiştirildi. Yani bundan sonra bu ünvanın kullanılması benimsendi⁹⁴¹. Böylece Anadolu'daki teşkilatların bütünleşmesi yolunda önemli bir adım atılmış olmaktadır⁹⁴².

Kongrenin sonucunda Heyet-i Merkeziye azaları seçildi. Bu seçime göre Osman Bey (Gönen Belediye Reisi), Vehbi Bey (sonradan Karesi mebusu), Köprülüzade Hamdi Bey, Vasıf Bey (Çınar), Hulusi Bey (Zarbakoğlu, sonradan Karesi mebusu) yeni Heyet-i Merkeziye'yi teşkil ettiler⁹⁴³.

Diğer taraftan Kongre çalışmaları başladığı sırada 16 Kasım 1919'da Balıkesir Heyet-i Merkeziyesinin hedef ve gayesini belirleyen aynı zamanda kalıcı nitelik kazanmaya başlamış olan İzmir işgaline karşı Kuvay-ı Milliye'nin sesini duyurmak ve kamuoyu oluşturmak gayesiyle "İzmir'e Doğru" adlı bir gazete çıkarılmaya başlanmıştı. Mustafa Necati Bey (sonradan Milli Eğitim Bakanı), Vasıf Bey (Çınar) ve Esat Bey (Çınar) bu gazetenin yazı kurulunu oluşturuyorlardı⁹⁴⁴.

Kongrenin bitiminden sonra 25.11.1919'da Miralay Refet Bey (bele) Balıkesir'e geldi. Balıkesir'de iki gün kalan Refet bey 61.Fırka kumandanı Kâzım Bey ve Balıkesir Heyet-i Merkeziye üyeleriyle milli cephele ilgili görüş alışverişinde bulundu. Bilahare Fransız Hükümetinin büyük memurlarından birisiyle ki bu generaldi, görüşmek üzere Bandırma'ya gitti. Bu görüşmeden sonra ise Refet Bey Bursa yoluyla İzmir Güney cephesinde Demirci Mehmet Efe'nin yanına gitti⁹⁴⁵.

28 Kasım 1919'da ise Kongrede alınan karar doğrultusunda "İzmir Mitingi" adıyla Belediye önünde büyük bir miting tertiplendi. Acıs

---

941- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.75; Mükerrrem Kamil Su, Akbaş Olayı, s.108

942- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.75

943- İzmir'e Doğru Gazetesi S.3; Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.75

944- Gazetenin Yunanlılarca kendi işgal bölgelerine sokulması yasaklanmıştı. M.Kamil Su, Akbaş Olayı, s.108; T.T.T. C.II, K. 2.s.39; Ömer Sami Casar, a.g.e., s.21

945- İzmir'e Doğru Gazetesi S.4; Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.75

konuşmasını Müftü Efendinin yaptığı mitingde Vehbi Bey (Bolak) ve Vasıf Bey (Çınar) işgali kınayan ve Milne Hattını eleştiren heyecanlı konuşmalar yaptılar. Miting sonucunda ilgililere iletmek üzere, Vasıf Bey'in konuşmasında açıkladığı hususlar miting kararı olarak belirlendi. Heyet-i Merkeziye azaları Mehmet Vehbi, Vasıf (Çınar), Hamdi (Köprülü) Belediye Reisi Keçecizade Hafız Emin, eşraftan Arabacızade Hafız Mehmet ve yine eşraftan Tirelizade Sabri'nin imzaladığı ve bütün cihanı medeniyete acele duyurulmasını isteyen kararlar şunları ihtiva etmekteydi.

1- İzmir, kahir bir ekseriyeti nüfus, hakiki bir mülkiyet-i emlak ve arazi gayr-ı kabil-i inkar hukuk-u tarihiye ve milliye itibarıyla tamamen Türktür. Milletlerin hak ve saadeti namına vukubulan ve milyonlarca insanın helakini mucip olan Harb-i Umumi'den sonra İzmir Yunan işgali altında bırakılarak en feci bir misali itisaf gösterilemez.

2- Türk, Yunan idaresi altında yaşayamaz, Türk, bu hakikatı Harb-i Umumi'nin felaketlerinden bitap çıkmasına rağmen altı aydan beri döktüğü kanlarla, yaptığı fedakarlıklarla katiyen ispat etmiştir.

3- Seksenbin islam muhacirinin manzara-i sefaleti, namuslarına tecaviiz edilen binlerce kadının seda-i matemî karşısında Avrupa alem-i medeniyeti hala lakayt kalacaksa, Türk için silahı başında her neye mal olursa olsun ölmekten başka çare yoktur.

4- Mütefikin Meclis-i Alisinin Yunan işgal-i muvakkatının devamını taht-ı karara alması hakka karşı gösterilen en büyük bir zillümdür. Türk milleti bunu cebr-u tahakkümün bir neticesi olarak telakki eder ve kani olmağa mecburdur ki Harb-i Umumi'nin bidayetinden beri düval-i fahime-i itilafiyenin ilan ettikleri bütün desatir-i ulviyeye rağmen dünyada milletlerin mevcudiyeti ancak kuvvet ve silah ile temin edilebilecektir.

5- Türk milleti Anadolu'nun kalbi olan İzmir'ini kurtarmak

için her türlü fedakarlığı ihtiyar edecek ve Yunanlıların saha-i işgalinin tehdit edilip edilmemesi bu karar-ı milli üzerine tesir ika edemeyeceğinden gayesine doğru daha atesin bir azimle yürüyecektir"⁹⁴⁶.

Ayrıca aynı maksatla Kanesi mutasarrıflığının bütün kazalarında mitingler yapılarak benzer kararlar alındı⁹⁴⁷.

Böylece Milne Hattının tanınmadığı ve Yunan işgaline karşı sonuna kadar mücadelenin süreceği İtilaf Devletleri temsilcilerine ve her tarafa duyuruldu.

3) MILNE'NİN GİRİŞİMLERİNE DEVAM ETMESİ

Bu gelişmelerin yanısıra diğer taraftan Yunanlıların başlattığı yukarıda belirttiğimiz saldırıların başarısızlığa uğraması üzerine, General Milne 1 Aralık 1919'da Harbiye Nezaretine tehditkar bir üslupla kaleme alınan bir nota gönderdi. Notada "3 Kasım tarihli mektubunda bildirdiğim hattın geçen ayın yirmibirinde"⁹⁴⁸ neticelenen işgali Yunan kuvvetlerine pek mühim zaiyata sebep olduğunu şimdi haber aldığımı zat-ı samilerine bildirmekle şeref duyarım. Bu zaiyat orada silahlı Türk Kit'alarının bulunmaması gereken bir günde hattın İzmir cihetindeki kısmında, Ödemiş'in doğu güneyinde bulunan Gürciya civarında vakubulmuştur. Ben bu harekete doğrudan doğruya bir itaatsizlik nazarıyla bakarım. Hatta Türk Kit'alarının kaldırılması için gayret harcanmadığına dahi hükmeyliyorum. Sulh Konferansı adına verilen bu gibi emilerin icrası hususunda Osmanlı Hükümetini mesul tutarım. Meseleyi derhal Sulh Konferansına arz ve iblağ edeceğim"⁹⁴⁹.

946-İzmir'e Doğru Gazetesi S.5; Kâzım Özalp, a.g.e., C.I, ss.76-77

947- Kâzım Özalp, a.g.e., C.I, s.77

948- Bu tarihi Tayyip Gökbilgin kitabında 21 Ekim 1919 olarak veriyor. Bu yanlıştır. Esası belgelerde geçtiği gibi 21 Kasım 1919'dur. Tayyip Gökbilgin, a.g.e., C.II, s.247

949- B.A.B.E.O. Umumi No.346353; Tayyip Gökbilgin, a.g.e., C.II, s.247

Milne'nin Hükümete baskı yapmak istediği belli olan oldukça ağır bu nota-
sına Harbiye Nazırı Cemal Paşa derhal verdiği cevapta, daha önce ifade
ettiği gibi tespit edilen hattın kabülünün Harbiye Nezaretine ait bir
keyfiyet olmadığını, buna Hükümetin karar verebileceğini, notadaki iddia-
ları kabul etmeyeceğini, çok kan dökülmesi olaylarına Yunanlıların sebe-
biyet verdiğini, bu bakımdan Yunan mezalimi karşısında meydana gelen
müslüman Türk halkının direnişini men edecek durumda mevki itibarıyla
muktedir olamayacağını belirtti⁹⁵⁰. Aynı şekilde esasında Cemal Paşa,
kendisinin de kabul etmediği anlaşılan Milne Hattı ile ilgili bir şey
yapamayacağını ifade ediyordu.

Cemal Paşa, aynı zamanda 4 Aralık da verdiği bu cevabı notası
ile birlikte General Milne'nin notasını 8 Aralık da hiç bir mütalaada
bulunmaksızın Sadarete sundu⁹⁵¹.

Milne'nin bu teşebbisleri sırasında diğer taraftan 14.11.1919
da İngilizler İzmir'e 8 tabur asker çıkarmışlar ve Fransızlar da 6 tabur
askeri İzmir'e göndermelerini teklif etmişlerdi. Ancak Fransızlar bunu
kabul etmediği gibi⁹⁵² bu sırada beliren Bursa'nın İngilizlerce işgali
tehlikesine karşı olarak 9.11.1919'da İstanbul'dan Paris'e gitmekte olan
Fransa Despre'sinin mümessili Binbaşı "Birisun" güzargahı değiştirerek
Fransız gemisi ile beraber Mudanya'ya gelmiş ve oradan Bursa'ya geçerek
Fransız muhibbi olarak tanınan Vali Hazım Bey'i ziyaret etmişti⁹⁵³. Bir

950- B.A.B.E.O. Umumi No.346353; Tayyip Gökbilgin, a.g.e. C. II, s. 247

951- Tayyip Gökbilgin, a.g.e. C. II, s. 248

952- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 14.11.335 şifre

953- Bekir Sami Bey bu ziyareti şöyle değerlendiriyor, "ki bendeniz bunu
bir talimata atfediyorum. Zira arzusu ile gemi Mudanya'ya kadar yolunu
değiştirmezdi -Beyanathatide bulunmuştur 1- Bursa'da anasını gayri-
müslimeye karşı asayişsizlik vukubulursa İngilizler derhal Bursa'ya işgal
edeceklerdir. 2- İngilizler kahineyi iskat için fevkalade çalışmaları
Türk efkarını umumiyasını Fransızlar aleyhine çevirmek için de muhtelif
beyannameleri İstanbul'da duvarlara yapıştırdığı 3- Karadeniz'de külli-
yatlı miktarda esliha ve cephane çıkararak muhtelif mahallerde Kuvay-ı
Milliye'yi imha için teşkilat yapmaya uğraşmakta olduğu" T.T.K. Arş.
Bekir Sami Dosyası D.2 9.11.335 şifre

de Fransızların malı olan Mudanya-Bursa demiryolu hattının korunması için Mudanya'ya dokuz askerden ibaret bir Fransız kuvveti çıkarılmış bunların kattiyen hattın muhafazası dışında hiç bir olaya karışmayacakları da Bursa'daki jandarma müfettişi ve Fransız mümessili Kapıdovil tarafından ifade edilmişti⁹⁵⁴.

Ayrıca İtalya ve Fransa fevkalade komiserleri Kuvay-ı Milliye yanlısı bazı beyanatlarda da bulundular⁹⁵⁵.

Milne Hattı meselesi bundan sonra bir müddet daha devam edecektir. Bu durum aşağıda yeri geldikçe anlatılacaktır.

d) MUHALİF GRUBUN DEVAM EDEN ÇABALARI VE NETİCELERİ

1) AHMET ANZAVUR'UN YENİDEN TOPARLANMASI

Bu gelişmelerin yanısıra diğer taraftan Manyas taraflarında bir müddet gizlenen Ahmet Anzavur 22.11.1919'da Bandırma kazası dahiline gelerek yeniden teşkilatlanmaya başladı. Adamlarından olan Kadir ve Nuri, köyleri dolaşarak yeniden kuvvet toplamak için çalışmaya başladılar⁹⁵⁶. Bir miktar adam toplamayı da başardılar. Bu durumda Biga'ya hücumları mümkün görüldüğünden, Biga Kuvay-ı Milliye Resisi Hükümetten kuvvet talep ve rica etti⁹⁵⁷. Bunun üzerine Hükümet Ahmet Anzavur'un yeniden bir hadise meydan vermesine engel olmak için Dahiliye ve Harbiye Nezaretini harekete geçirdi. Bu nezaretler de ilgililere gerekli talimatları verip harekete geçmelerini istedi⁹⁵⁸.

Ancak henüz gerekli tedbirler alınmadığından tekrar epey kuvvet toplamayı başaran Ahmet Anzavur 24.11.1919'da 50-60 suvari ile Gönen'e giderek kazayı işgal etti. Hükümet merkezini ve telgrafhaneyi

954- B.A.B.E.O. Umumi No.345166

955- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.77

956- B.A.B.E.O. Umumi No.345166

957- B.A.B.E.O. Umumi No.345166 23/11/35 Dahiliye şifre

958- B.A.B.E.O. Umumi No.345166 24/11/35 Dahiliye şifre

kontrol altına aldı. Gönen kaymakamını tevkif etti. Savcı ve jandarma kumandanı Ziya Efendi'yi azletti. Hapisaneyi tahliye etti. Adamları tarafından da kasaba yağmalandı. Çünkü adamları hırsızlık, soygunculuk ve talan yapmaktaydı⁹⁵⁹. Gönen Belediye Reisi Tefrik Efendi ise kendisine taarruz edileceğini anlayarak ilçeden daha önce ayrılmıştı. Bu bakımdan Anzavur'dan kurtulmuştu. Bilahare Gönen'de teşkilat kuran Ahmet Anzavur, kasabanın içeriye giriş ve çıkışlarını kontrol altına aldırdı. Bu arada kuvvetleri de 150-200 civarına çıkırdı⁹⁶⁰. Bu sırada İdris namında bir Çerkez İstanbul'dan kendisine talimat getirdi⁹⁶¹.

Anzavur, Gönen'i tamamen kontrol altına aldıktan sonra buradan Bandırma kaymakamlığına bir telgraf çekti. Telgrafta "Birkaç haftadan beri bu havalide dolıştığını, Yunanlılar geliyor diyerek İzmir havalisindeki masum ahaliyi bir çok silah atışı ile firar ettirdikten sonra mallarını gasp edenlerin yaptıklarının artık tahammül edilemeyecek hale geldiğini, kendisinin halkın reisleri tarafından davet edilerek Karasi livasına geldiğini ve bu hallere son vereceğini" belirterek Bandırma kaymakamından kendisine katılmasını istedi⁹⁶². Ayrıca Ahmet Anzavur yine gittiği her tarafta Padişah adına hareket ettiğini propoganda etmekteydi. Bu sebeple 61.Fırka kumandanı 28.11.1919'da meseleyi Harbiye Nezaretine yazdığı telgrafta "Ahmet Anzavur şimdiye kadar gezdiği yerlerde Zat-ı Şahane namına icraata memur olduğunu ve bunun için yedinde ferman mevcut bulunduğunu ilan ve işaiyle Susıgırlıkta topçu ve nakliye efradını terhis ceraitinde bulunmuş idi.. Bu adamın Zat-ı Şahane namına hareket ettiğini ilan eylediği halde, Hükümet-i

959- B.A.B.E.O. Umumi No.345166

960- B.A.B.E.O. Umumi No.345166 25/11/335 Bandırma kay: Kemal özer, a.g.e., s.55 vd.

961- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 24.11.335 Bandırma Yusuf İzzet şifre

962- B.A.B.E.O. Umumi No.345166 ayrıca belge ekte verilmiştir

mülkiyenin 'bunu faalen tekzip etmek üzere elan kat'i bir icraatta bulunmadığını" beyan ederek tekzibin yapılmasını istedi⁹⁶³. Bunun üzerine Harbiye Nazırı Cemal Paşa Sadaete 7 Aralık'ta meseleyi "...14.Kolordudan vurud rapor süret-i huzur-u fehimanelerine arz olunur. Ahmet Anzavur'un namı namı-ı Hazret-i Padişahı ile icraata memur olduğunu işaa ederek icray-ı habaset etmesi ve İstanbul'da müntesir bazı gazetelerin bu hususta yazdığı makalatın bu işaatı takviye etmesi halk nazarında su-i tesir-i mucip olacağı bi istibah görülmekte Hükümet-i Mülkiyece iş bu işaatın resmen tekzip ve ilanatı rica ederim" diyerek bildirdi⁹⁶⁴.

Diğer taraftan Anzavur'un Gönen'i işgal üzerine Gönen kaymakamı 28.11.1919'da "Bandırma'da Fırka'nın ve Balıkesir'de kuvvetli jandarma bölüğünün bulunması sebebiyle bunları orada bir şey ika edemeyecekleri ve fikri maksadlarına en müsait zemin olarak Gönen ve havalisini intihab ile bu sırada ikaa-i vekayi ile istihsal-i maksada çalışmak isteyecekleri"ni belirterek Balıkesir mutasarrıflığından "bomba ve mitralyözle mücehhez kuvvetli bir müfrezenin gönderilmesini istedi. Mutasarrıflık da bunu 29.11.1919'da Dahiliye'ye yazdı. Dahiliye Nezareti de Sadarete ve Harbiye Nezaretine gerekenin yapılması isteğiyle bildirdi⁹⁶⁵.

Olayların bu şekilde gelişmesi üzerine derhal Hükümet ve bölgedeki askeri ve Kuvay-ı Milliye birlikleri tekrar harekete geçtiler. Daha önce Anzavur'u takiple görevli kuvvete Biga'dan Kara Hasan çetesi, Bandırma'dan Yüzbaşı Rıza Bey'in emrindeki kuvvetler eklendiler. Ayrıca Salihli cephe kumandanı Çerkez Ethem Bey'de 50 atlısı ile bu kuvvetlere katıldı. Bu şekilde takviye edlien birliklerin Gönen'e yürümesi üzerine Ahmet Anzavur Kirmasti yönüne doğru çekilmeye başladı. Neticede Kirmasti

963- B.A.B.E.O. Umumi No.345166

964- B.A.B.E.O. Umumi No.345166

965- B.A.B.E.O. Umumi No.345166

yakınında Apolyant gölü civarında Sögüttalan köyünde 30.11.1919 günü Ahmet Anzavur ile takip müfrezesi arasında şiddetli çarpışma meydana geldi. Çarpışma neticesi Anzavur'un en yakın adamlarından Şah İsmail ölü, yine Anzavur'un önemli adamlarından Sefer yaralı ele geçti. 50 kişiden ibaret kalmış olan Anzavur'un diğer adamları ise ağır silahları terk ederek dağlara çekilip dağıldılar⁹⁶⁶. Takip müfrezesi bunları takibe aldı. Bu müfrezeye Biga kaymakamlığının emri ile Biga kuvvetleri de katıldı. Ahmet Anzavur'un firarına meydan verilmemesi için Kalay-ı Sultaniye mutasarrıflığından sahilin kontrol altına alınması istendi⁹⁶⁷. Ancak bütün her yönde takibe rağmen ki Balıkesir mutasarrıflığı da bu takibe katılmıştı. Anzavur'un yakalanması mümkün olmadı. Anzavur'un beş kadar adamıyla Balıkesir taraflarına firar eylediği tespit edildi ve Yunanlılara iltihak etmeye çalıştığı haber alındı. Bunun üzerine Anzavur'un adamları ile birlikte Yunanlılara iltihakını önlemek ve yakalamak için İvrindi-Soma ve Akhisar mıntıkaları kumandanlıklarına talimat verildi⁹⁶⁸.

Bu sırada 4 Aralık 1919'da bölgedeki Çerkezlere nasihat etmek üzere İstanbul muhafızı Ahmet Fevzi Paşa iyi niyetle Balıkesir'e geldi. Buradan Gönen'e geçti. Kendisi Manyaslılara teskin edici nasihatlerde bulundu fakat etkili olamadı. Yalnız Çerkezler zaman kazanmak için Ahmet Fevzi Paşa'ya yumuşak davrandılar⁹⁶⁹.

Nitekim bu sırada tekrar toparlanmaya çalışan Anzavur yanındaki adamlarını 16'ya çıkardı ve 25.11.1919'da Manyas'tan geçtiği öğrenildi⁹⁷⁰. Yine bu sırada Kırmastı hadisesi faillerinden ve Anzavur'un

966- B.A.B.E.O. Umumi No.345166. Balıkesir ve Hüdavendigâr ve Bandırma şifreleri; T.T.K.Arş. Bekir Sami Dos. D.2 30.11.335 NBursa çıkışlı şifre

967- B.A.B.E.O. Umumi No.345166 2.12.335 Dahiliye şifre

968- Bu konuda bir kaç belge mevcuttur. Ancak belgelerden anlaşıldığına göre Anzavur'un nerede olduğu tam olarak tespit edilememiştir. B.A.B.E.O. Umumi No.345166

969- Kâzım özalp, a.g.e. C.I, ss.70-71

970- B.A.B.E.O. Umumi No.345166

adamlarından Davut çetesinin de Kepsud nahiyesi üzerinden Kirmasti'nin Sogucak karyesi (köyü) istikametine doğru geçtiği haber alındı. Bunun üzerine kendisi takibe alındı⁹⁷¹. Bu sırada Yusuf Ziya Bey'in Bandırma kaymakamından aldığı 17.12.335 tarihli istihbarata göre Anzavur'la bir İngiliz zabitanın görüştüğü tespit edilmişti. Şimdi kendisinin İngiliz para ve teşvikleriyle hareket ettiği kanaati daha güçlenmişti⁹⁷².

İlk Anzavur hadisesi şimdilik bu şekilde sonuçlanmış oluyordu. Ancak Ahmet Anzavur tam olarak etkisiz hale getirilememişti.

2) İLK ANZAVUR OLAYININ ORTAYA ÇIKARDIĞI PROBLEMLER

Muhafif blokun gayelerine erişmek için kullanmak istedikleri Anzavur hadisesi etnik çatışmaya dönme istidadı göstermişti. Nitekim Ahmet Anzavur'un Balıkesir yöresindeki faaliyetleri, İstanbul basınının bir kısmında özellikle Alemdar gazetesinde Türklerle-Çerkezler arasında idaresizlik yüzünden çıkmış bir itilaf olarak gösterilerek Hükümete yüklenilmekteydi. Esasında mesele tabii ki bu değildi. Anzavur'un hedef ve gayesi yukarıda izah ettiğimiz gibi başkaydı. Ancak Ayvalık dere mevkiinde meydana gelen çarpışmalardan sonra olay Türklük-Çerkezlik meselesi haline dönüşme istidadı gösterdi⁹⁷³. Bu durumu Karesi mutasarrıfı 15.11.1919'da Dahiliye'ye gönderdiği şifrede "bu babdaki neşriyat tamamen hilaf-ı hakikattir. Zira Türklerle-Çerkezler arasında münaferet olmayıp bala'da arz ettiğim mümaileyh Çerkez Ahmet Bey'in ve tevabinin takip ettikleri maksat Türklerin değil ancak teşkilat-ı milliye zimamderanenin aleyhindedir" diye belirttikten sonra "Şimdi Balıkesir'e üç saat mesafede bulunan iki taraf kuvvetinin çarpışmak üzere bulunduğunu (ki burası Ayvalıkdere mevkiidir) haber aldığımdan müsademe vukuu halinde

971- B.A.B.E.O. Umumi No.345166 29.12.335 Dahiliye şifre

972- B.A.B.E.O. Umumi No.345500 Mülkiye müfettişi Ziya Bey'in raporu

973- B.A.B.E.O. Umumi No.345500

asıl Çerkezlik ve Türklük meselesinin bundan sonra germi-ılam ile başlayacağı ve neticenin daha vahim bir şekle o vakit gireceği"ni belirtmekteydi⁹⁷⁴. Bunun üzerine Hükümet bölgeye siyaseten etkili mülkiye müfettişlerinden bir kişiyi nasihatçı olarak gönderme kararı aldı.

Meselenin bu şekle dönüşmesinde Gönen harekâtı için Bandırma'ya gelen Biga Kuvay-ı Milliye'sinden ve yegane müstesna bir hal ve vaziyet olmak üzere Hükümetin ve Kolordunun hatta Müdafa-i Milliye Karesi Heyet-i Merkeziyesinin hükmü ve nüfuzu haricinde addedilen Hacı ve Karahasan kumandansındaki çetelerin Anzavur'a karşı hareket edeceği yerde bazı geçmiş hadiselerin intikamını almak fikri ve maksadıyla Çerkez köylerine giderek yağmakarlığa başlamaları yolda Şah İsmail'in zevcesine ait çiftlikten ve Çerkez Hasan'dan atları zorla almaları üzerine Çerkezlerle bu çete ve bu çeteyi tazyik eden diğer bir Arnavut kuvveti arasında çarpışmanın vukua gelmesi ile bu sırada Gönen'den Anzavur'a karşı hareket ettirilmiş olan başka bir kuvvetin de Karahasan çetesi ile birleşerek çatışmaya katılması sebep oldu. Bı şekilde Gönen havalisinde Anzavur meselesinden daha mühim olarak bir Türklük-Çerkezlik meselesi ortaya çıktı⁹⁷⁵.

Bu gelişme üzerine bölgeye derhal bir nizamiye piyade alayı gönderildi. Aynı zamanda yukarıda belirttiğimiz gibi alınan karar doğrultusunda Çerkezlere nasihat etmek üzere önceki bölümde belirttiğimiz gibi İstanbul Muhafızı Çerkez Ahmet Fevzi Paşa 4 Aralık 1919 günü Bandırma'ya oradan Balıkesir'e geldi. Ahmet Fevzi Paşa bilahare Gönen'e oradan da Manyas havalisine gitti. Buradaki Çerkez bölgelerini dolıştı⁹⁷⁶. Bu arada bölgeye bir de mülkiye müfettişi gönderilmişti⁹⁷⁷.

974- B.A.B.E.O. Umumi No.345166

975- B.A.B.E.O. Umumi No.345276 13.14.12.1919 Balıkesir mut.telg.

976-B.A.B.E.O. Umumi No.345276; Kâzım Özalp, *a.g.e.* C.I, ss.70-71

977- B.A.B.E.O. Umumi No.345276; 5 Aralık 1919 Mülkiye Müfettişi Ziya Bey'di B.A.-B.E.O Umumi No: 345500; 17-12-1919

Bunun dışında Harbiye ve Dahiliye Nezaretlerinin her biri kendilerine bağlı 14.K.K. ve Karesi mutasarrıflığından birer şifre ile "gayr-ı mesul olan ve intikam hırsıyla hareket eden kuvvetlerin de bu işe teşrik-i hadisenin bu şekle girmesine bais-i müstakil olmak itibariyle pek ziyade şayan-ı teessüf olduğu misillu hiç bir hüküm ve nufuz altında bulunmayan Hacı ve Karahasan çeteleri gibi kuvvetlerin derhal dağıtılması ve Hükümetin kudret ve bitaraflığını bu gün halka ihsan edecek sürette hareket olunması dahi münasip görünmüştür" diyerek bu gibi kuvvetlerin dağıtılmalarını istediler⁹⁷⁸. Neticede bilahare Kuvay-ı Milliye kumandanı Hamdi Bey Karahasan çetesini⁹⁷⁹ Biga'da bir tertiple bertaraf etti. Kuvvetlerini de dağıttı⁹⁸⁰.

Diğer taraftan yukarıda belirttiğimiz gibi İstanbulca yetkili ve görevli nasihatçı olarak bölgeye gönderilen Ahmet Fevzi Paşa Gönen'den 10.12.1919'da 14.K.K. Yusuf İzzet Paşa'ya suçluların affedilmeleri ile ilgili rapor yazdı⁹⁸¹. Ahmet Fevzi Paşa'nın bu yönde talebi üzerine

978- B.A.B.E.O. Umumi No.345276 14.12.1919 Dahiliye telg.

979- Kara Hasan Bigalıdır. I.Dünya harbinde Biga bölgesinde eşkiyalık yapmış. Bilahare aftan yararlanarak şehre imiş ancak adamlarını dağıtmayarak şehirde büyük söz sahibi olmuş herşeye karışmaya başlamıştı. Milli Mücadele başlarında ise Biga Kuvay-ı Milliye'sine kazanılmıştı. Fakat yine de başına buyruk hareket etmekteydi. Kemal Özer, a.g.e., ss.68-71

980- Geniş bilgi için bkz. Zühtü Güven, a.g.e., ss.31-34; Hürşit Paşa Dahiliye'ye gönderdiği raporunda Türklük-Çerkezlik meselesi hakkında şunları yazıyor, "Anzavur meselesinin bidayet-i tahaddüşünde gerçi makam-ı acizice bu vakanın tevsiî daire-i sirayet edememesi için her türlü tedabirine ve müslihaneye teşebbüs edilmesi tarîk-i tercih ve ihtiyar olunmuş ise de diğer taraftan da her türlü ihtimale binaen Kuvay-ı askeriyenin dahi muavenetine müracaat edilmiş idi. Ancak hadisenin henüz tevsiî etmeden bastırılması ve bu yüzden şefkdemeye mahal bırakılmaması gibi bir maksad-ı ihtiyatkariye münbeis ve hal ve zamana muvafık olan makam-ı nezaretin şu tedbiri mahall-i cihet-i askeriyesince her nasılsa kendi nokta-ı nazarlarına muvafık görülmemiş ve süret-i evvelce münferid 14.Kolordu Kumandanlığının telgrafnameleriyle Harbiye Nazırı Paşa hazretlerinin o babdaki emirnamesinde serahaten muharrer olduğu üzere gayr-ı mesul olan ve intikam hissiyle hareket eden kuvvetlerin de takibata istirakleri süretiyle hadisenin tevsiî ve işin şekl-i asliyesinden çıkarılarak Gönen havalisinde Türklük ve Çerkezlik meselesinin tahaddisine sebep verilmiştir" B.A.B.E.O. Umumi No.345500, 17-18/12

981- Kâzım Özalp, a.g.e. C.II, s.172-179 belge 98

14.K.K. "galeyanın teskini için Anzavur'un mevkuf bulunan avanesinin serbest bırakılmaları hususunda Gönen'deki müfreze kumandanına emir verdi. O sırada bölgede bulunan Hürşid Paşa da kumandanlığın bu hareketini tasvip etti⁹⁸². Hatta bir kısmı serbest bırakıldı. Ancak bunu Heyet-i Merkeziye uygun bulmamamaktaydı⁹⁸³. Esasında Gönen'de Ahmet Fevzi Paşa'nın nasihatı Çerkezlere pek tesir etmemiştir. Bu sebeple daha evvel Anzavur'un yanında iken Ahmet Fevzi Paşa'nın nasihatı üzerine köyüne dönmüş olan Şevket bey'e Gönen'e telgraf çektirilmesi uygun görülmüş ve bu da yapılmıştı. Fakat bu da fazla etki etmedi⁹⁸⁴.

Bu durumda bölgede bulunan mülkiye müfettişi Yusuf Ziya Bey durumu Dahiliye Nezaretine aksettirerek "ahval ve vakayın müteaddit makam yerine ancak makam-ı livaca takip ve idaresinin lüzum ve ehemmiyetli olduğunu" yazdı ve "bu hususun makam-ı livada evsaf-ı mükteziyeyi haiz bir ehlin bulunmasıyla temin edilebileceğini" belirtti⁹⁸⁵. Bunun üzerine Karesi mutasarrıflığına, Hükümetçe tayin edilmiş olan eski mutasarrıf İzzet Bey'in biran önce göreve başlatılması için Dahiliye'ce Sadaret'e yazıldı⁹⁸⁶.

Bu mesele de bölgedeki farklı uygulamalar aynı zamanda yöneticiler arasındaki ikiliği ve itimatsızlığa sebep oldu. Nitekim 14.K.K. Yusuf İzzet Paşa'nın tutumu faaliyetleri Balıkesir Heyet-i Merkeziyesini yukarıda belirttiğimiz gibi endişeye sevk etti. Nitekim Yusuf İzzet Paşa'nın tutumu Garbi Anadolu Heyet-i Merkeziyesi adına

982-Yusuf İzzet Paşa, Çerkezlere gönderdiği nasihatçılar vasıtasıyla "Anzavur'un Padişah tarafından gönderildiği söylentilerinin yalan olduğu, bunun aralarından kovmalarını ve onunla beraber olmadıklarını Padişah'a sadık olduklarını Başbakanlığa ve Harbiye Nezaretine bildirmelerini, eğer bunları yaparlarsa Anzavur'a katılanların affı için aracılık edeceğini" Ahmet Fevzi Paşa'ya gönderdiği telgrafta (11.12.1919) belirtiyor. Kâzım Özalp, *a.g.e.* C.II, Belge 98

983- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.3 6.1.1336 Kongre mahreçli şifre

984- B.A.B.E.O. Umumi No.345500, 17/12/1919

985- B.A.B.E.O. Umumi No.345500, 17-18/12/1919

986- B.A.B.E.O. Umumi No.345500, Aynı belge

Heyet-i Temsiliye'ye ve Harbiye Nezaretine rapor edildi. Bunun üzerine Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal Paşa, 20.K.K. vekili Mahmut Bey aracılığıyla durumu 56.Fırka kumandanı Bekir Sami Bey'den 6.1.1920 tarihli şifre ile sordu ve Yusuf Izzet Paşa hakkında kanaat ve mütaalalarını istedi. Kolordu kumandanı bidayette takip ve teziye hususunda Heyet-i Merkeziye ve Fırka kumandanlığı ile hemfikir iken eškiya'nın mal ve mülklerinin yağma edilmesi hakkında vermiş olduğum emir icabı olarak Şah İsmail'e ve Darıcalı Hasan'a ait bir kaç hayvanın müsaderesi üzerine, Şaki Çerkez Şevket'in tarafını iltizam ile Karahasan'ın tevkifine ve hayvanlarının iadesine emir vermediği ve Gönen'de mevkuf bulunan ve bir çok fedakarlıklarla elde edilen canilerin tahliyesi için kezalik emir verdiği hatta cihet-i aliye mümanaat edecek olurlarsa memurlarının da tevkifine dair talimat ita kılındığı halbuki mevkuf canilerin Susurluk'tan cihet-i askeriye'nin iki topunu ve cephanelerini gasp etmek zabitanı dövmek, askeri terhis etmek, Susurluk ve Gönen'i yağma etmek. Belediye Sandığı muhteviyatını zabt, eşrafını tahkir gibi cinayetle müphem oldukları, Yusuf Izzet, Ahmet Fevzi Paşaların, Çerkez Ethem ile mülakat ederek Mihallıççık da bir Çerkez içtimai yaptırdıkları, Kolordunun elyevm Kuvay-ı Milliye'ye gönderilen esliha ve cephaneye levazımına vaziyet eylemeye başladığı zikrolunarak bu hal böyle devam ederse vahdete muhtaç olduğumuz bu hengame-i tarihide mazallah Türk ve Çerkezin iki din kardeşini boğuzlaşmağa başlayacakları ve neticede İzmir'deki Yunanlılara memleketimizi parçalamak üzere vahdet-i milliyenin inhilaline müterakkibi fırsat olan düşmanlarımızın amalını kendi elimizle terviç eyleyeceğimizi muhakkak olduğu ityan kılınmaktadır.

Yusuf Izzet Paşa'nın hamiyet-i diniye ve muhabbet-i vataniyesinden şüphemiz yoktur. Fakat bu haternak vaziyetini istilzam etmesinin sebebini de bir türlü anlayamıyoruz. Hedef ve gayemiz selamet-i

vatan ve millettir. Bu sebeple bu babdaki kanaat ve mütalaanızı bitarafane bildirmenizi ehemmiyetle istirham ederim"⁹⁸⁷ denmekteydi.

Bekir Sami Bey buna 7.1.1920 tarihinde "...mıntıka dahilinde bulunan Karacabey'de katiyen bir Çerkez içtması yapılmamıştır. Pek büyük ümitler ve gayretlerle mahafil-i aliyeyi malumeden idare edilen Anzavur harekâtının sönmesinde şüphesiz Yusuf İzzet Paşa'nın şahsi ile gösterdiği hüsnüniyet ve gayretin büyük tesiri olmuştur. Kuvay-ı Milliye namına gelen her şey gönderilmekte ise de Yusuf İzzet Paşa Kolodrunun ihtiyacı olarak 1200 tüfenk alıkoymuştur.

Yusuf İzzet Paşa şimdiye kadar büyük bir hissi samimiyet ve muhabbetle merbut olduğu vatana en son ve ali hizmetini ifade hiç bir zaman tereddüt etmemiş olduğuna kanaat getirdim. Hakkayika gayr-ı vakıf nifakça ve evhamperest insanların pek mühim anlarda zat-ı samilerinin işgale çalışmaları cidden şayan-ı teessüftür. Anzavur harekâtı bir Çerkez meselesi değildir. Doğrudan doğruya bir fırka meselesi olduğu maruzdur" cevabını vererek kanaat ve mütalasını bildirdi⁹⁸⁸.

Ayrıca belgelerden Ahmet Anzavur'un üstüne gidilirken ona mütareke akdi talebinde bulunulduğu anlaşılmaktadır. Ancak buna Hükümet şiddetle karşı çıkmış ve bunun nereden kaynaklandığı Dahiliye ve Harbiye Nezaretlerince araştırılmıştır. Neticede mesele Sadaretçe gönderilen ve bölgede bulunan Hurşit Paşa'ya 22/23 .12.1919 da bir şifre ile izah edilerek, meselenin mülayimhane ve müslihane bir sürette çözülmesi istenmiştir. Şifre telgraf aynen şu şekildedir " 17 ve 18 Kanun-ı evvel 335 Anzavur Ahmet'le mütareke akdine dair Dahiliye Nezareti Celilesinden Karesi mutasarrıflığına bir güne işar vaki olmayıp Nezaret-i müşarülileyhadan mezkur mutasarrıflığa yazılan telgrafname livaca her

987- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.3 6.1.336 yukardaki aynı belge
988- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.3 7.1.1336 Bursa mahreçli şifre

türlü tedabire tevessül olunarak ve icab-ı hakkında berayı nasihat zat-ı münasibe iğram edilerek meselenin iktisab etmek istidadında bulunduğu, sekl-i mühimin mülayimhane ve müslihane bir sürette tesviyesi esbabının temini zımında olduğu anlaşılmıştır"⁹⁸⁹.

Daha sonra esasında yapılan nasihatlerle büyüyüp genişlemesine engel olunan Türkçülük-Çerkezlik meselesi bilahare yukarıda izah ettiğimiz şekilde alınan tertibatlarla da tamamen önlenmiş oldu.

3) YALOVALI İBO MESELESİ

Adapazarı ve Balıkesir yöresinde yukarıda anlattığımız gelişmeler vuku bulurken, Orhangazi, Yalova ve Karmürsel taraflarında İstanbul'dan desteklendiği anlaşılan Yalovalı İbo faaliyete geçti. Yalovalı İbo İstanbul'da Ferit Paşa⁹⁹⁰ ve Dahiliye Nazırı (eski) Reşit Bey'le görüştüktan sonra Yalova'ya gelip burada Bekçi Teşkilatı adı altında teşkilat kurmaya koyuldu. Yalova ve çevresinde Bekçi Teşkilatı adına elemanlar toplamaya başladı. Kısa zamanda iki, üçyüz kişi kaydetti. Bu iş için Dahiliye Nezaretinden küliyetli miktarda para aldığı da söylenen İbo, Yalova'da teşkilatı tamamladıktan sonra, bunu Orhangazi, Gemlik kazalarına doğru ikmal ederek Bursa'ya kadar genişletmek tasavvurundaydı. İbo propogandalarında, bu şekilde teşkilat kurmasını bölgede asayışı temin etmek maksadıyla olduğunu söylemekteydi⁹⁹¹. Ayrıca İbo Orhangazi kazasına bağlı Selingir ve Yeniköy adlı Ermeni köylerine giderek ferman ve beyanname dağıtacağı da gizli ve fısıltı halinde söylenmekteydi.

989- B.A.B.E.O. Umumi No.345500

990- Sulh ve Selamet Fırkası Reisi bilahare Harbiye Nazırlığı yapan kişi olması kuvvetle muhtemel

991- T.T.K. Arş. Bekir Sami Doeyası D.2 2.12.1335 Bursa şifrede Bekir Sami Bey'in bildirdiğine göre "Gemlik'in 10 kilometre şarkı şimalisinde Kumlu karyesi Laz ve Gürcülerden mürekkep yüz kişilik bir çete tarafından" basılmıştı.

Bu gelişmelerden endişe eden Orhangazi Milli teşkilatı, bu gelişmeleri Orhangazi Heyet-i İdare namına Bahattin vasıtasıyla Bursa Müdafa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyesine 19.11.1919'da bildirdi. Aynı zamanda kaza kaymakamı da vilayete, kazaya gelmesi muhtemel İbo'ya karşı yeterli müdafa mevcut olmadığını belirterek, kafi miktarda kuvvet gönderilmesini yazdı. Ayrıca Heyet-i İdare "ahval ve vaziyeti yakından ve mahallen tetkik etmek üzere" bölgeye gideceği haber alınan "Celal Bey'in yarın behemahal burada bulundurulması ehemmiyetle maruzdur" diyerek onun hemen gelmesini istedi⁹⁹².

Diğer taraftan Milli Mücadeleyi destekleyen İstanbul'daki gruplar (özellikle Karakol Teşkilatı olacak) "eşyayı tüccariye (yani silah ve cephane) için Karamürsel merkez olarak seçtiklerini 56.Fırka kumandanı Bekir Sami Bey'e bildirdiler. Bunun üzerine Bekir Sami Bey 2.12.1919 günü bir şifre ile Yalovadaki olayları, Dersaadet'teki (İstanbul) Bahr-i Sefid Boğazı Mevki-i Müstahkem Kumandanı Şevket Bey'e "1-Yalova ve gemlik'te İngilizlerin delaleti ile Rum ve Hürriyet ve İtilafçıları müstereken bir merkez-i ihtişaş vucuda getirmeğe çalıştıkları ve Yalova'nın hemen cenubunda Samanlı karyesini merkez ittihaz ettikleri ve İbo namında bir reise motor tahsis ettikleri haber alınmış ve bu işlerle alakadarların kısmen isimleri elde edilmiştir" dindikten sonra bölgedeki diğer eşkiyadan da bahsederek Mudanya'nın merkez seçilmesini bildirdi⁹⁹³. Ancak Yalovalı İbo bir müddet sonra milli teşkilat taraftarlarınca elde edildi. Bu konuda ve aynı zamanda Bekir Sami Bey'e cevap olmak üzere Çanakkale mevki-i mustahkem kumandanı Miralay Şevket 20.12.1919'da Bekir Sami Bey'e şifre ile "Yalovadaki İbo tamamen elde edilmiştir. Her hususta lehimize çalışacağını ve kattiyen bir fenalıkta bulunmayarak meşru işleri

---

992- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 19.11.1335 Bursa şifre

993- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 2.12.335 Bursa şifre

ile meşgul olacağını vaat ve temin eylemiştir" şeklinde bildirdi⁹⁹⁴.

Bu sırada ayrıca Gürcü İbrahim diye birini İngilizler Damat Ferit Paşa ile birlikte, Milli Mücadele yanlısı olarak gördükleri Yusuf İzzet Paşa'Yı yok etmek ile görevlendirdiler. Bu kişi bilahare milli kuvvetler tarafından sıkıştırılarak yanındaki silahlı çetesiyle birlikte yok edildi⁹⁹⁵.

e) BÖLGEDE KUVAY-I MİLLİYENİN İHTİYAÇLARININ TEMİNİ MESELESİ VE İSTANBUL HUKUMETİNİN TUTUMU

Kuvay-ı Milliye'nin ihtiyaçları yiyecek ve giyecek ile silah ve cephane olarak iki kısımda mütalaa edilebilir. Esasında Kuvay-ı Milliye'nin ilk dönemlerinde mali kaynağa pek ihtiyaç duyulmamıştı. Çünkü bu dönemde askeri depolardan ihtiyaçlar çeşitli şekilde karşılanmıştı⁹⁹⁶. Mesela Batı Anadolu'da Kuvay-ı Milliye'ye destek veren 61.Fırkanın depolarındaki silahları Kuvay-ı Milliye'ye dağıtılmıştı⁹⁹⁷.

994- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 2.12.1335 Beşiktaş şifre

995- Hüsamettin Ertürk, a.g.e., ss.245-246

996-M.Şefik Aker, a.g.e. C.I, s.64; Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, ss.73-74; Konumuzla ilgili olarak İstanbul ve Batı Anadolu bölgesinde bulunan silah depoları: Karaağaç Mühimmat anbarı, Maçka silahanesi, Zeytinburnu cephaneliği, Hadımköy topçu mühimmat deposu, Nadırağa cephaneliği, Çobançeşme cephaneliği, Çanakkale ve Bolayır yöresiyle 14.Kolordu bölgesinde, Bolayır piyade cephane deposu, Borator piyade cephane deposu, Karapınar piyade cephane ve sahra mermisi deposu, Gaziler piyade cephane ve top mermisi deposu, Alibey Çiftliği piyade cephane ve sahra mermisi deposu, Maydos (Eceabat), Akbaş, Hasanoba, Türecik, Ezine, Ayvacık piyade cephanesi ve top mermisi depoları. A.T.A.S.E. Arş. Klasör 508 Dosya 66 Fh.34

997-Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.38; 61.Fırka kumandanı vekili kaymakam Recep bey'in bu konudaki 23.6.1919 tarihli raporu, "Madde 1- Süvari alayımızdan üçyüzonbir alman piyade tüfeğiyle ellisekiz sandık cephanesinin ve üçyüzelli adet el bombasının Burhaniye Redd-i İlhak heyetinden Ali Osman Bey vasıtasıyla Balıkesir'de Hürşid Bey'e teslim edilmek üzere cemaat-ı islamiyece tedarik olunan arabalara tahminen ve kemal-i sükunetle 21/22-6.1919 gecesi buradan tahrik olunduğu Madde 2- Kuvay-ı Milliye'den vaki olan taleplere karşı verilmek üzere esliha deposunda mevcut olup tefrik ve tahsis olunan ikibinbeşyüz Rus Tüfeğiyle cephanesinin iş bu talep zamanlarında mültezim görülen bazı takidat-ı ihtiyatiye dolayısıyla Burhaniye için matlup olup tüfenklerin hasbelzarur Alman tüfengi olarak verildiği, Madde 3-Mezkur Rus tüfengleri tertibat-ı mahsusa mucibince diğer mahalle naklettirilmekte olup badame Kuvay-ı Milliye'den vaki olacak talepler (yırtık, bir kelime okunamadı) mezkur eslihadan peyderpey verileceği" A.T.A.S.E. Arş. Klasör 320 Dosya 4 Fh.9-2

Aynı zamanda efeler ve eşkiya elde edilerek Kuvay-ı Milliye müfrezeleri oluşturulmada faydalanılmıştı. Bu şekilde silah ve cephane ihtiyacı karşılanmaya çalışılırken, depolardaki silahların mekanizmasız ve topların kamasız olması gibi önemli zorluklarla karşı karşıya da kalınmıştı⁹⁹⁸. Çünkü bu malzemelerin çoğu İtilaf Devletlerince İstanbul'a götürülmüş ve oradaki depolarda bulunmaktaydı⁹⁹⁹. Bu bakımdan İstanbul'da çeşitli gizli gruplar oluşturularak Anadolu'ya silah sevkini, çeşitli yollarla temin ettikleri silah ve cephane ve çeşitli malzemeyi Karadeniz limanlarından, Kocaeli üzerinden ve Marmara'da Karamürsel, Bandırma ve Mudanya yoluyla gerçekleştirmeye çalışmaktaydılar¹⁰⁰⁰.

Ancak Yunan işgali genişledikçe, buna karşı oluşturulan cephe-ler büyüdükçe milli kuvvetler de o nispette çoğalmış ve daimi hale gelmiş bulunması sebebiyle artık ihtiyaçları sadece orduca ve kendi imkanlarıncaya karşılanamaz hale gelmişti. Kuvay-ı Milliye varlık ve etkinliğini sürdür-ebilmesi için mali kaynaklara da ihtiyaç duymaya başlamıştı¹⁰⁰¹.

Bu bakımdan Kuvay-ı Milliye'nin yiyecek, içecek, barınma, atlarının bakımları v.b. ihtiyaçlarının karşılanması ve satın

---

998- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, ss.73-74

999- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 508 Dosya 66 Fh.34

1000- Bu konuda Bahr-i Sefid Boğazı Kumandanı Miralay galatalı Şevket bey idaresinde 10.Kafkas Fırkası Kumandanı kaymakam Kemalettin Sami Bey, depoların en yakın amiri mesûlü olan Harbiye dairesi birinci şube müdürü Erkan-ı Harb Binbaşısı Naim Cevat ve Maçka Silahane müdürü topçu Yüzbaşısı Şevki Bey elbirliği etmişlerdi. Ayrıca bu konuda geniş bilgi için bkz. Hüsnü Himmetoğlu, Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları, C.I ve C.II, İstanbul, 1975; Kemal Koçer, İstiklâl Savaşında İstanbul, İşgal Senelerinde M.M. Grubunun Gizli Faaliyetleri, İstanbul, 1946; Selahattin Salıslık, Hatıralar, Seri Makale Hürriyet Gazetesi eylül 1972; Hüsamettin Ertürk, Teşkilat-ı Mahsusa, s.162-170-182-258 sayfalar; Samih Nazif Tansu, İki Devrin Perde Arkası, Anlatan Hüsamettin Ertürk, İstanbul, 1969; Yine bu konuda bazı belgeler T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.3 1.12.1335 Beşiktaş mahreçli; Diğer bir belgede, İstanbul'da aldığı cephaneyi Karamürsel'e getirmekte olan Rüsen Kaptan komutasındaki teknenin hava muhalefeti dolayısıyla Karacabey'in Kurşunlu köyü civarında karaya oturduğu. B.A.B.E.O. Umumi No.346304 20 Ağustos 1919 şifre 1001- Alptekin Müderrisoğlu, a.g.e., s.183

alabilmeleri için bir formül arandı. Bulunan formülde "Nakdi ve Aynı" teberrü formülü oldu ve bu formül uygulandı. Bu bir bakıma para ve mal bağışı anlamına gelen bir çeşit vergi mükellefiyeydi. Çünkü adı bağış olmakla beraber, herkes istese de istemese de bağışta bulunmak, daha doğrusu kendisinden istenilene vermek zorundaydı¹⁰⁰².

Balıkesir Kongrelerini anlatırken belirttiğimiz gibi Batı Anadolu'da nakdi ve aynı teberraunun miktar ve cinsini Redd-i İlhak kuruluşları ve Kongrede oluşturulan Heyet-i Merkeziye tespit etmekteydi. Böylece bu mesele bir sisteme bağlanmaya çalışılmıştı. Ama bunlar da zaman zaman yetersiz kalmaktaydı. Çünkü halk aynı zamanda hem devlete hem de Düyun-u Umumiye idaresi ile Reji idarelerine de vergi ödemekteydi. Bu sebeple halkın imkanları kısıtlıydı¹⁰⁰³. Kuvay-ı Milliye bu yüzden zaman zaman iane toplayabilmek için sert ve zecri tedbirlere de başvuruyordu¹⁰⁰⁴.

Diğer taraftan Kuvay-ı Milliye adedi çoğalınca bunların işleri ve devamlı görevde bulunan erlerin ve birlik komutanlarının aylıklarının ödenmesi önemli güçlükler doğurmaktaydı. Alınan tedbirler de zamanla yetersiz hale geliyordu.. Nitekim Batı Anadolu Kuvay-ı Milliyesi Yunan harekâtının ve iç karışıklıkların baş gösterdiği 1919 yılı sonlarında en sıkıntılı günlerini yaşamaya başladı. Bu yüzden ortaya çıkan ihtiyaçların karşılanarak birliklerin ayakta tutulabilmesi için zaman zaman aşar anbarlarında bulunan ürünlere, halkın tarladaki mahsüllerine ve Düyun-u Umumiye'nin topladığı para ve ürünlere hatta banka olan yerlerde bazı bankaların paralarına Kuvay-ı Milliyece el

---

1002- Alptekin Müderrisoğlu, a.g.e., s.184; Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.74

1003- Alptekin Müderrisoğlu, a.g.e., s.183

1004- B.A.B.E.O. Umumi No.346842; Ayrıca Süleyman Sururi Bey'in (Kütahya Kuvay-ı Milliye Kumandanı) zorla iane topladığı, B.A.B.E.O. Umumi No.345478

konuldu¹⁰⁰⁵.

Kuvay-ı Milliye ihtiyaçlarının bu şekilde temininin yanısıra Yunan harekâtı ve iç karışıklıkların arttığı bir dönemde 16 Kasım 1919'da Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa Harbiye Nazırı Cemal Paşa'dan "Kuvay-ı Milliye efradının iâşe, giydirme, teçhiz ve gereken silahların Nezaretçe teminini" istedi¹⁰⁰⁶.

Esasında Hükümet bu sırada Anadolu'da etkinlik kurmaya çalışıyordu. Bu sebeple sadece Batı Anadolu'daki cephede bulunan Kuvay-ı Milliye'yi benimsemekte ancak diğer bölgelerdeki Kuvay-ı Milliyeyi kabul etmemekteydi¹⁰⁰⁷. Nitekim Harbiye Nazırı Cemal Paşa diğer bölgelerdeki Kuvay-ı Milliye'ye karşı sert tedbirler alırken, Batı Anadolu Kuvay-ı Milliyesi için "Kuvay-ı Milliye iâşesinin sûret-i teminine ait talimatname" hazırladı ve bunu çok gizli kaydıyla 14. ve 12. Kolordulara bildirdi¹⁰⁰⁸. Bu şekilde aynı zamanda Batı Anadolu Kuvay-ı Milliyesi

---

1005- Alptekin Müderrisoğlu, a.g.e., s.239; Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.78, C.II. Belge 94; 18 Kasım 1919'da Sadaret'e yazılan raporda Kuvay-ı Milliye tarafından Bozdoğan kazasında aşar anbarındaki zahireye el konulduğu belirtilmektedir B.A.B.E.O. Umumi No.345339

1006- Tahsin Ünal, "Mustafa Kemal ile Camal Paşanın Muhaberatı", Türk Kültürü, S.13, 1968, s.111

1007- Nitekim Harbiye Nezareti Levazımat-ı Umumiye Dairesi 3.12.1919'da, Süleyman Sururi Bey'in Harbiye Nezareti talimatına istinaden iane toplaması üzerine 12. ve 14.Kolordulara yazdığı çok gizli kayıtlı şifrede "Kuvay-ı Milliye iâşesi hakkındaki emrin bütün memlekete teşmili muvafık olamayacağından Kıtaat-ı Nizamiyece iâşe edilecek Kuvay-ı Milliye yalnız İzmir cephesinde düşman karşısında bulunanlara olabileceği, yoksa dahili mehalekatda hal-i içtima ve silah altında Kuvay-ı Milliye'nin mevcudiyesi şayan-ı kabul olmadığından iâşesi de mevzübahis olmayacağı" denilmekteydi. B.A.B.E.O. Umumi No.345318, 4/12/1919

1008- 4.12.35 tarihli ve çok gizli işaretli talimatname şöyledir; "Kuvay-ı Milliye iâşesinin sûret-i teminine ait talimatname sûretidir: 1- Teşkilat-ı Milliye iâşesi mıntıkasında bulunduğu kıtaat-ı nizamiye tarafından temin edilecektir 2- Kuvay-ı Milliye ruesası mıntıkasında bulunduğu kıtaat-ı nizamiye kumandanına mevcudiyeli ihtiyaçlarını bildirecektir. 3- Kıtaat-ı nizamiye kumandanlarının mıntıkasında bulunan Kuvay-ı Milliye mevcudiyesini baki-i iâşe ettikleri elnan ve hayvan adedini kadro noksanı var ise verecekleri mevadı iâşeyi tabelasına idhalen neferen masraf ve kayd gösterecek hadar ve noksanı yok ise bütçeye tealükü hasebiyle fazla tahsisattan tekabül ettirilmek üzere fazladan iâşe ettiği kuvveti kolordusuna bildirecek ve kolorduca da o civarda olmayan diğer

kontrol altına almak da hedeflenmekteydi. Hazırlanan bu talimatname 4.12.1919'da bir raporla Sadaret'e de sunuldu. Raporda "Şimdiye kadar Kuvay-ı Milliye'nin ne teşkilatına ve ne de temin ve tedariki ihtiyacatına Hükümetçe muavenet-i icra edilmediğinden kendi başının çaresine bakmak zaruretinde kalan teşkilat-ı mezkurenin bir mebni varidatı dahi olmadığından bazı mahaller aşar-ı zahirenin ahzına teşebbüs edilmiş ve ihtimal ki daha malum olmayan ve fakat herhalde kanuna tevafuk etmeyeceği tabii olan tarzlarda "ihtiyacatını tedarik ve temin-i maişet etmek mecburiyetinde kalmış olmaları derkardır. Bu gibi gayr-ı kanuni hareket bir çok israfat ve suistimalata yol açabileceği gibi emniyet-i vahdeti selb eden keyfi icraata da meydan verebileceği aşikar bulunmuş ve Kuvay-ı Milliye Hükümetçe iase edildiği takdirde dahil mehalekâtdaki teşkilata teşmil ve bu surette şuyuna da meydan verilmiş olacağından ve bu yüzden düvel-i mütelifeye karşı Hükümeti müşkil vaziyette bırakacağından ve Kuvay-ı Milliye'ye ise dahil mehalekâtda hal-i içtimada ve silah altında bulunan bütün teşkilat mevcudu şayan-ı kabul olamayacağından el hak yalnız İzmir cephesinde ve düşman karşısında bulunanları olabileceğinden yalnız bunlara muhasır ve mahsus olmak üzere ve salifülarz ahvad ve suistimalat ve selb-u haris ve emniyet vukuuna mahal kalmamak üzere

---

kıtaat kadrosunda gösterilerek kıtaat arasında muameleyi mahbube icra edecektir. Kuvay-ı Milliye mevcudu kolordu kadrosundan dahi taşkın olduğu takdirde kadrosundan aldığı mevcuddan ziyade olan insan ve hayvanata yedireceği mevad-ı iase bedeli bilhassa nezarete bildirilecektir. Gerek tablolarda ve gerekse iase cetvel ve makbuzlarında Kuvay-ı Milliye namı derc edilmeyerek (kolordunun kıtaat-ı sairesinden mekasıbdır) mahlasıyla idhal ettirilecektir. 4- Kuvay-ı Milliye ruesa ve memurini hiç bir nam ile (bir kelime okunamadı) olarak memur-ini mülkiye ve maliyeden talepte bulunmayacakları gibi hodbehod işar ve iase anbarlarında vaziyet etmiyecektir. 5- Kıtaat-ı nizamiye kumandanları kendi mıntikasında bulunup iase ettiği Kuvay-ı Milliye mevcudunu ve tarz-ı iasesini mahramene olmak üzere mürakebe ve teftiş etmek hakkına haiz olacaktır. 6- Kıtaat-ı nizamiyeden Kuvay-ı Milliye iasesine verilen mevad-ı iase-i ahirin nazar-ı dikkatini celb etmeyecek derecede temin ve ita edilecek ve bu husustaki muhaberat ve vesaikin daima tarafeynce mahrem bir surette cereyan-ı hıfz ettirilecektir-. B.A.B.E.O. Umumi No.345518, 4/12/1919

mahramane bir sûrette o civarda bulunan kıtaat-ı askeriyece iâse edilmelerine dair yazılıp bir sûret-i lef'en arz ve takdim kılınan talimat yalnız Bandırmada bulunan 14. ve Konya'da bulunan 12. Kolordu kumandanlarına tebliğ kılınmış olduğu ¹⁰⁰⁹ demektedir.

Sadaret de rapora istinaden tebliği tasvib ederek uygulanmasını istedi ¹⁰¹⁰.

Ancak alınan tedbirler yetersiz kalacak ki Batı Anadolu Kuvay-ı Milliyesi iâsesi kendi yöntemleriyle sağlamaya devam etti ¹⁰¹¹. Nitekim 10.12.1919'da İzmir Duyun-u Umumiye Başmüdüri Anadolu Teftiş Heyet-i Riyaseti Celilesine "Kuvay-ı Milliye tarafından aşar anbarlarımızın cebri sûrette zahire alınmakta olmağla beraber anbarlar mevcudine de vaziyet edilmekte olduğu mülhekat-ı Duyun-u Umumiye idarelerinden alınan muhaberrattan anlaşılmıştır. Ezcümle Akhisar Aşar anbarlarından geçen ve evvelki seneler mevcudî cebren alındıktan sonra sene-i haliye-i zahirini de almağa başladıkları mezkur Akhisar Duyun-u Umumiye memuriyetinden" bildirildiğini beyan ederek bu tür müdahalenin menini istedi ¹⁰¹². Teftiş heyeti de durumu 14.12.1919'da Sadaret'e bildirerek Hükümetin bu konuda bir karar alarak lazım gelenlere tebliğ edilmesini istedi ¹⁰¹³. Yine Maliye Nazırı da "Kuvay-ı Milliye heyetince Gördes Duyun-u Umumiye sandığından makbuz

---

1009- B.A.B.E.O. Umumi No.345518, 4/12/1919

1010- B.A.B.E.O. Umumi No.345518 ve 345833, 25/12/1919

1011- Nitekim Müdafa-ı Hukuk Cemiyeti Reisi Ahmet imzasıyla, Selendi karyesi aşar kol memurluğuna 10.12.1919'da yazılan tezkerede "Bu sene hisse-i aşariyeye mukabil nakden ahz ve ıstifi ve cibayet muamelesi yapılmakta olduğu istihbar kılınmıştır. Zeytin mahsulatının istifa ve muhafazası katiyen matlup bu hususta mercinizden emr-u tebliğ edilmiş olsa bile Kuvay-ı Milliye'nin ihtiyacı katiyesi karşısında mesmua olamayacağından şimdiye kadar zeytin sahiplerinden nakden hisse-i öşriye alınmış ise paraların hemen sahiplerine r'ed ve iadesi ve badema da katiyen ve hiç bir sûrette para alınmaması ve mahsülün aynen muhfaza ettirilmesi ve bu serd olunan tebligatımız tamamıyla ifa edilmediği takdirde şiddetle mesüliyet tertip edeceğinin bilinmesi lazımdır" demektedir. B.A.B.E.O. Umumi No.346842, 10/12/1919

1012- B.A.B.E.O. Umumi No.345518, 10/12/1919,

1013- B.A.B.E.O. Umumi No.345518.

mukabilinde iki bin lira alındığı gibi Akhisar kazası tane zeytin aşarının da mazbata mukabilinde ahzına başlanıldığı ve bedelen *taşir* olunacak zeytin aşarı tahsilatının da Kuvay-ı Milliye veznesine teslimi kararlaştırıldığı ve iase hususunda Kırkağaç anbarında *müdehhar zeytin* yağının da anbarlardan kaldırıldığı ve her hafta Akhisar mıntıkası için altıyüz kiye ve Marmara mıntıkası için gayr-ı muayyen miktarda balık alınacağı ve Marmaracık gölü hasılatına vaziyed edeceği beyan olunduğu İzmir Duyun-u Umumiye Baş Müdiriyetinden işar kılındığı"nı belirterek, "şu işin icra edeceği suitesiri vareste-i arz ve izan olunmasına binaen Gördes Duyun-u Umumiye sandığından alınan meblağın hemen iade edilmesi ve işarı vukubulan müdahalenin de serian men'i zımmında Harbiye Nezareti Celilesinden icap edenlere tebligat-ı katiye ifa ettirilmesi"ni istedi¹⁰¹⁴.

Bunun üzerine Sadaret de 27.12.1919'da durumu Harbiye Nazırına aktararak müdahale edilmesini istedi¹⁰¹⁵. Harbiye Nazırı Cemal Paşa 8.1.1920 de buna çok gizli kaydıyla "tebligat-ı sabıka vechiyle Kuvay-ı Milliye iase ihtiyacatının Kolorduca temin edilerek Kuvay-ı Milliye tarafından muamelat-ı cebriyeye ve müdahelata mahal bırakılmamasını 14. Kolordu kumandanlığına işar kılınmış olduğu" cevabını verdi¹⁰¹⁶.

Bütün bunlara karşın Kuvay-ı Milliye ise yabancıların müdahalesi ve ihtiyaçlarını karşılamada alınan tedbirlerin yetersizliği sebebiyle istenilen şekilde yardım alamaması yüzünden ihtiyaçlarını kendi kendine karşılamaya devam etti.

f) YAHYA KAPTAN HADİSESİ -TARAFLARIN TUTUMU VE OLAYIN SEBEP VE SONUÇLARI

Önceki bölümlerde değindigimiz Sivas'ta yapılan Heyet-i

1014-Ş.A.B.E.O. Umumi No.345518 24/12/1919

1015-Ş.A.B.E.O. Umumi No.345833

1016- Sadaret bu cevabı Maliye Nezaretine 20.1.1920'de bildirdi.
Ş.A.B.E.O. Umumi No.345833

Temsiliye-Ordu Komutanları toplantısında alınan diğer kararlardan biri de Meclis-i Milli görevini tam bir serbestlik ve güvenlik içinde yerine getirebileceği zamana dek, Heyet-i Temsiliye çalışmalarını sürdürmesi, Paris Barış Konferansı Türkiye için olumsuz bir karar verdiği takdirde derhal milli iradeye baş vurulmasıydı¹⁰¹⁷.

Ali Rıza Paşa Hükümeti ise Damat Ferit Hükümetinin aksine Milli Mücadeleye sıcak bakmasına rağmen siyaseten Anadolu'da her vesile ile Heyet-i Temsiliye'nin yetkisini azaltmaya ve Hükümetin etkinliğini artırmaya çalışıyordu. Bu sebeple aralarındaki ilişkileri gittikçe gerginleştiriyordu. Tarafların birbirlerine güveni yoktu¹⁰¹⁸. Nitekim 9. 11.1919 tarihinde Harbiye Nazırı Cemal Paşa, Mustafa Kemal Paşa'dan yetki üstlenmemesini istediği telgrafında, "Hükümet beyannamesinde tespit ve ilan edilen bitarafılıktan ayrılamayacağı cihetle Teşkilat-ı Milliye'ye muhalif içtihatla bulunanların tazyik ve tecziyesi cihetine gidemez. Fakat bunlar meyanında bir takım kimselerin muhalif-i kanun ef'ale cüret edecekleri sabit olursa haklarında lazım gelen muamele-i kanuniyeyi de bila tereddüt tatbik eder. Mahaza Teşkilat-ı Milliye'ye mensup olanların müdehalatına nihayet verilmediği halde yalnız muhaliflerle uğraşmak Hükümetin tahtitesir ve nüfuzunda olduğuna delalet edeceğinden eveliminde Teşkilat-ı Milliye'nin itilaf-ı vaki mucibince kabineye tamamen itimat ve icraatı Hükümete inkıyat eylemesi zaruridir. Zaten bu maksat temin olunmadıkça ve memlekette yalnız bir Hükümet mevcut olduğuna kanaat hüsule gelmedikçe Sulh Konferansına davet olunmaktığımız mümkünattan değildir. Düvel-i mütelife mümessillerinin beyanatı da bunu müeyyittir" diyordu¹⁰¹⁹.

Heyet-i Temsiliye ise Hükümet'le anlaşmış olmakla beraber

1017- Nutuk, C.III, vesika 185-186; A.T.T.B. C.IV, ss.112-113

1018- Salahi R. Sonyel, a.g.e. C.I, s.154

1019- Nutuk, C.III, vesika 191

Milli teşkilatı genişleterek ülkenin her yanına yayılmasına ve hakimeyeti bırakmamaya çalışıyordu. Nitekim mutasarrıflara ve komutanlara gönderdiği telgraflarla bölgelerinde Müdafa-i Hukuk Cemiyetinin kurulmasını, Karakol ve diğer namlarla kurulan veya kurulmaya çalışılan Cemiyetlerin men edilmesini ve faaliyetlerine izin verilmemesini istiyordu¹⁰²⁰.

Böyle bir siyasaı da Sadrazam onaylamıyordu. Çünkü Hükümetin de gayesi Heyet-i Temsiliye'ye kendi isteklerine boyun eğdirmek ve sonunda ortadan kaldırmaktı. Nitekim Harbiye Nazırı Cemal Paşa 24 Kasım 1919'da Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği diğer bir telgrafta bu durumu "Devletin Umuru dahiliye ve siyasiyesi katiyen iştirak kabul etmez" diyerek belirtmekteydi¹⁰²¹.

Mustafa Kemal Paşa ise buna 27.11.1919'da "Devletin umur-u dahiliye siyasiyesinin katiyen iştirak kabul etmediği bir hakikat olmakla beraber ensali namesbuk vaziyet-i hazirada vatan ve milletin mukadderatını ancak temin edecek olan ve Hükümet-i Seniye'nin de lüzumu mevcudiyetini takdir ve vucubu temadisini tasdik eylediği Teşkilat-ı Milliye'yi bilerek bilmeyerek zafa düçar eyliyecek ve vahdet-i milliyeyi ihlal edecek hiç bir muameleye milletin muvafakat edemeyeceği **de pek** meşru ve tabidir" diyerek cevap verdi¹⁰²².

Ayrıca Hükümet içerinin yanısıra dışarıya karşı da güçlü olduğunu ve hakimiyetin kendi elinde bulunduğunu göstermek istiyordu. Bu sebeple bir taraftan Batı Anadolu dışındaki Kuvay-ı Milliyeyi tanımiyor, diğer taraftan işgale karşı meşru müdafa olarak halkın teşkilatlanması olarak değerlendirdiği ve cephede bulunan Batı Anadolu Kuvay-ı

1020- Nitekim 7 Ekim 1919'da Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal, İzmir vilayetine "Şimdiye kadar vaki olan tebligat ve işaretimizin vasıl olup icabatının yapılmakta olup olmadığının vasıl olmamış ise esbab-ı manianın sürat-i işarı mercudur" diyordu. Nutuk, C.I, s.218

1021- Nutuk, C.III, vesika 194

1022- Nutuk, C.III, vesika 195

Milliyesini el altından gizlice destekleyerek fırsatları da değerlendirerek kendi emri altına almaya uğraşıyordu¹⁰²³. Hükümetin bu politikası aynı zamanda İtilafların Kuvay-ı Milliyenin dağıtılması yönündeki baskılarına karşı koyma hesaplarına da dayandığını göstermektedir şeklinde de ifade edilebilir.

İşte böyle bir ortamda Yahya Kaptan hadisesi meydana geldi. Yahya Kaptan Mustafa Kemal'in İzmit mıntıkasında Heyet-i Temsiliye'ye bağlı silahlı müfrezeler teşkil edilmesi istemi doğrultusunda¹⁰²⁴ İzmit Müdafa-i Hukuk Teşkilatı tarafından 2 Ekim 1919'da Mustafa Kemal'e tavsiye edilmişti¹⁰²⁵. Bilahare 4 Ekim 1919'da da Yahya Kaptan Kuşçalı telgraf merkezinden "Bendeniz size iki gün evvel İzmit'ten tavsiye edilen Yahya'yım. Emriniz üzere telgraf başında emirlerinizi telakki etmeğe geldim. Nihayet yarın akşama kadar Kuşçalı telgrafhanesindeyim" diyerek Mustafa Kemal Paşa'ya telgraf göndermişti¹⁰²⁶. Mustafa Kemal Paşa buna aynı gün "Bulduğunuz havalide kuvvetli bir teşkilat yapınız. Adapazarı

1023- Bu politikası ile Hükümetin, aynı zamanda İtilafların Kuvay-ı Milliye'nin dağıtılması yönündeki baskı ve isteklerine karşı koyma hesapları da yaptığı anlaşılmaktadır. B.A.B.E.O. Umumi No.345518, 4/12/1919
1024- Nutuk, C.I, s.310

1025- Nutuk, C.I, ss.310-311; Yahya Kaptan 1891 yılında Köprülü'de doğdu. 1910 yılında amcasına Bulgarların saldırması üzerine patlak veren bir çatışma sonucunda dağa çıkarak, bölgede Bulgarlara karşı komitçilik faaliyetlerinde bulundu. Kıvrak zekası ve gözü pekliliğiyle ünü kısa sürede bütün makedonya'ya yayıldı. Bulgarlarla çarpışarak komitacılıkta iyice pişti. Balkan savaşlarında faaliyetlerde bulundu. Kendisine Kaptan ünvanı verildi. Savaş bitince İstanbul'a geldi ve Teşkilat-ı Mahsusa'ya alındı. Birinci Dünya Savaşında Makedonya'da gerilla savaşları yaptı. Bir ara Yakup Cemil olayına karıştığı için Musul'a sürgüne gönderildi. Burada Halil Paşa'nın himayesinde gerilla savaşları yaptı. Bilahare mütareke-den sonra İstanbul'a döndü. Daha sonra İstanbul'un Anadolu yakasında teşkilatlanma faaliyetleri sırasında ilgili bölümde de anlatıldığı elde ettiği gibi silahlarla Gebze ve civar köylerde Rumelili bir takım kişileri silahlandırıp teşkilat meydana getirdi. Bu faaliyetleri sırasında Halil Paşa'nın Bekir Ağa bölüğünden firarını da gerçekleştirdi. B.A.B.E.O. Umumi No.347234; Yahya Kaptan'ın hayatı ve faaliyetleri için bkz. Şükrü Uras, Yahya Kaptan, İstanbul, 1968; Cevdet Yakup Baykal, "İstiklâl Harbinin İlk Şehidi Yahya Kaptan", T.C.D.D. C.I, S.1; "Atatürk'ün Kalemıyla Yahya Kaptan", T.C.D.D. C.I, S.1; Şükrü Uras, "Bilinmeyen Yönleriyle Yahya Kaptan", T.C.D.D. C.I, S.4.5.6.7. C.II, S.6-9
1026- Nutuk, C.I, ss.310-311 ve C.III, vesika 199

kaymakamı Tahir Bey vasıtasıyla bizimle tesis ve temin-i irtibat eyleyiniz. Şimdilik hazır bulununuz" emrini vermişti¹⁰²⁷. Yahya Kaptan da bundan sonra burda bir teşkilat yapmıştı.

Ancak Yahya Kaptan'ın direkt Heyet-i Temsiliye'den emir alması¹⁰²⁸ bölgede daha önce teşkilatlanmayı sağlayan Karakol Cemiyeti taraftarlarının Yahya Kaptan'ın aleyhine dönmesine sebep oldu. Zira bu Cemiyet de Anadolu'da söz sahibi olmak istemekte Mebusan Meclisi seçimlerinde etkili olmaya çalışmaktaydı. Heyet-i Temsiliye yukarıda belirttiğimiz gibi buna karşıydı. Bu ortamda Yahya Kaptan aleyhinde çeşitli dedikodular üretilerek suçlanmaya ve yıpratılmaya başlandı. Bu şekilde Yahya Kaptan'ın faaliyetleri Hükümete şikayet konusu edilmekteydi. Diğer taraftan Yahya Kaptan'ın bölgede en büyük güç haline gelmesi ve Kuvay-ı Milliye'nin burada Rum çetelerini ortadan kaldırması İstanbul'daki işgalci güçleri ve özellikle İngilizleri tedirgin etmiş ve kendileri için ciddi bir tehlike olarak gördükleri bu durumu ortadan kaldırmak için Hükümete baskı yaparak Yahya Kaptan'ın yakalanmasını istemeye başlamışlardı¹⁰²⁹.

Bu durumda zaten Anadolu'da hakimiyet sağlamaya çalışan Hükümet, çok önemli bir bölge olan Kocaeli bölgesinde kontrolü elde etmek aynı zamanda politik hedefini gerçekleştirmek gayesiyle bu ortamdan yararlanmak istedi ve meselenin üstüne gitti¹⁰³⁰.

1027- Nutuk, C.I, s.311 ve C.III, vesika 200

1028- Nutuk, C.I, s.322

1029- Sebahattin Özel, a.g.e., s.22

1030- Mustafa Kemal bu konuda bölgedeki Rum faaliyetlerinden ve Kuvay-ı Milliye'nin üzerine iftira atacak şekilde yapılan gizli ve habisçe çalışmalarından bahsettikten sonra şöyle demektedir, Hükümet-i Merkeziye, bütün bu düşman teşebbüslerini filhakika Kuvay-ı Milliye'ye atfediyor ve tenkilleri için tedabir-i şedide ittihaz ederek yerde muttasıl Heyet-i Temsiliye'yi tahtie ve tazyik ederek, bu amili fecayi olan düşman çetelerinin faaliyetine hitam vermediği bizden talep ediyordu". Nutuk, C.I, ss.309-310

Hadise ise şöyle cereyan etti; esasında zaten bölgede bir güç olarak bulunan Yahya Kaptan Heyet-i Temsiliye'ye istinad ettikten sonra bölgede teşkilatını genişletmeye ve kendisine karşı olanları bertaraf etmeye başladı Nitekim 5 Ekim 1919'da bölgede kuvvetli bulunan Küçük Arslan'a "Hareketlerini günü gününe takip ediyorum. Artık bu şirretliklerine göz yumulamaz. Güvendiğin kimseleri yok etmek benim için bir saatlik bir iştir. Sana teklif ediyorum ve bir hafta müddet veriyorum. Bizim teşkilata iltihak et. Bu müddet içinde müsbet cevabın gelmezse teşkilata muhalefet edenlerin akibetine uğrayacaksın" diye mektup yazarak onu safına çağırıldı¹⁰³¹.

Bu sırada Küçük Arslan Yüzbaşı Nail ile birlikte hareket etmekteydi. Gebze jandarma komutanı olan Yüzbaşı Nail başlangıçta Yahya Kaptan'a yardım etmiş, oturduğu eve telofon çektirmiş, bütün karakollara ona hürmet etmelerini adeta *amir* gibi tanınmalarını bildirmişti¹⁰³². Ancak Yahya Kaptan'ın Heyet-i Temsiliye ile direkt irtibata geçmesi ve bölgede tek güç haline gelmesi Yüzbaşı Nail'i aynı zamanda Karakolcuları kıskandırmıştı. Bu da gruplar arasında rekabetin başlamasına sebep olmuştu.

Diğer taraftan Yahya Kaptan'ın faaliyetlerinden çekinen ve hoşlanmayan Kuvay-ı Milliye'ye muhalif olan kişiler de Hükümete şikayette bulunmaktaydılar. Bu sebeple Dahiliye Nazırı *ilgililerden ve* Üsküdar mutasarrıflığından "Gebze mıntıkasında Yahya Kaptan kumandasında İdris ve Rüştü Beyler idaresinde sivil ahaliden mürekkep bir kuvvetin mahalli hükümetin müsadese tahtında teşkil ederek *hal-i* faaliyetde bulduğundan ahali-i hrستانيeye karşı bazılarını katl suretiyle de tecavüzleri de vaki olduğu"nu beyan ederek durumun tahkik edilmesini ve neticenin

---

1031- Adnan Sofuoğlu, *a.g.e.*, s.78

1032- Dr. Fahri Can, "İlk Milli Kuvvet Nasıl Kuruldu", s.395

bildirilmesini istedi¹⁰³³. Milli teşkilata muhalif olan Üsküdar mutasarrıfı da bu konuda geniş bir rapor hazırlayarak Dahiliye Nezaretine sundu. Raporda "Bölgede bu gibi asayişsizlik yapan çetelerin belli başlı üç şahsın yönetimi altında olduğunu, bunların Köprülü Yahya Kaptan, Büyük ve Küçük Arslan Beyler olduğunu belirtti ve bunların yaptığı faaliyetleri asayişsizlik niteliğinde anlattı. Ayrıca bölgede bir de "Kartal Jandarma çavuşlarından iken tarik-i şekavete sülük eden ve elan gördüğü kavi şehabetler yüzünden aşar-ı şekaveti nihayet bulmayan" diye ifade ettiği "Çerkez Mahmut Çavuş çetesinin" mevcut olduğunu belirtti¹⁰³⁴. Bilahare de "Kuvay-ı Milliye'den takındıkları nam ile her tarafı endişe içinde ve bihuzur bırakan eşranın dar-ül Hilafe eteginde bu bed baht livaca da tesirat-ı melanetkarane görülmekte ve temaid-i şekaveti vukuatları mahza kuvve-i zabita elinde istiklaline karşı memurin-i mülkiyenin seyirci kalmasına mahmul bulunmaktadır" diyerek "Serazad geçinen jandarma Kuvay-ı Milliye teşkilatına doğrudur muavenet ederek ve ekseriye eşkiyadan mürekkep olan efradının asr-ı şekaveti ketum ve tevil eyleyerek müsamahada bulunduğu takdirde vesait-i icrailiyeden mahrum kalacak memurin-i mülkiyenin bu babda ne yapabileceği muhtac-ı tevil bulunduğu ve emr-u inzibatın teminine medar ve bigane çare-i acil ve muesser ise jandarma kuvvetinin her halükarda memurin-i mülkiyeye rabt ve terki münasip olacağını" belirtti¹⁰³⁵. Böylece mutasarrıf ortamdaki istifade ile jandarma teşkilatının Dahiliye Nezaretine bağlanması düşüncesini dile getiriyordu.

Mutasarrıf bu raporun hemen akabinde sunduğu diğer bir raporda da Yahya Kaptan ve diğerlerinin faaliyetleri yine asayişsizlik olarak genişçe anlatıldıktan sonra "Şekavet olan yerde huzur-u selamet ve

1033- B.A.B.E.O. Umumi No.347234, 1/12/1919

1034- B.A.B.E.O. Umumi No.347234, 26/11/1919

1035- B.A.B.E.O. Umumi No.347234, Aynı tarihli

binnetice emin ve saadeti meshud olamaz. Bu aşar-ı asayişikenane Hükümetin zaafına delalet eder" şekline görüşünü ortaya koyarak "Hükümet hükümet ise memurinin vezaif-i mevduasından re'sen mesuliyeti iken elyevm yüzlerle vakaya karşı ne alay ve ne tabur ve ne de bölük ve takım kumandanları mesul addolunamamaktadır. Bu tarz-ı idaremidir. Yoksa layesel bir merkezicilikmidir. Acaba nihayeti nereye varabilir" dedikten sonra alınması gereken tadbirleri de "1- Jandarma idaresininHarbiye Nezaretinden nakliyle Dahiliye Nezareti Celilesine rabtı 2- Tabur mevcudu ister nakıs ve isterse üçte bir itibar edilsin müdebbirane tevzii olunca altışar, yedişer saatlik muhutindeki kaza ve mülhekatı için derece-i kafidir 3- Ağvadan itibaren Arvaya kadar sevahili iki kuvvetli müfrezelerle ve numara teatisi süretiyle tutmak bahren herhangi bir laz tecavüzünü men'i maaziye kifayet eylemez 4- Salifuzzıkr şoseye umud düşmek ve sıkça tekati eylemek üzere dört kuvvetli müfrezenin seyr ve cevelanına lüzüm vardır 5- Gebze ve Kartal kazaları Teşkat-ı Milliye mesailiyle alüde olmasın ve Kuvay-ı Milliye diye teslim ve tescil edilen efrad köylülerden mürekkep bulunmuştur" şeklinde sıraladı ve bölgedeki yöneticilerden de "İki karpuz bir koltuğa sığamayacağına nazaran mahalleri jandarma kumandanları hangi tarafı idare ile vazifedar sayılabilir. Gebze'de Yahya Kaptan'ın "Gebze ve havalisi kumandanı" diye istimal eylediği nufuza karşı Yüzbaşı Nail Bey'in resmen selam vererek eser-i temail göstermesi kabilmidir. Kanunen her an ve dakika büyük bir ehemmiyet verilen bu Kaptan ile Tabur Kumandanı Bey defaatle temasta bulunmuş ve hatta Alay kumandanı Bey dahi merkumun tehdit mezali hususu mutasarrıf Sırrı bey'den Gebze'de rice eylediği yukarda zıkr ve itiyat olunmuştur" diyerek şikayet etmekteydi¹⁰³⁶.

29.11.1919'da İzmit mutasarrıfı Dahiliye Nezaretine bir şifre

1036- B.A.B.E.O. Umumi No.347234.29/11/1919

telgraf göndererek "Yahya Kaptan hakkında Jandarmanın umum kumandanlığı ve Gebze kazasıyla Şile kaymakamlığınca dahi tedabir ittihazının emir buyrulması müsterhemiştir" diyerek tedbir alınmasını istedi¹⁰³⁷.

Bunun üzerine Dahiliye Nazırı meseleyi tedbir alınması istemiyle Sadaret'e aksettirdi. Mesele müzakere edildikten sonra Sadaret de Dahiliye'den "Serian haklarında müktezi muamelatın icrasını" istedi¹⁰³⁸.

Hükümet nezdinde bu yazışmalar olurken 24.11.1919'da Kartal Anadolu ve Rumeli Müdafası-i Hukuk Heyeti-i Temsiliyesi Reisi Binbaşı Ahmet Necati Bey Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf çekerek "Köy içinde bilakabahat katil nahiye müdürünü alameleinnas darb, köylerde gasb meselesinden dolayı Yahya Kaptan'ı Hükümete teslim mecburiyet elvermiştir. Dahiliye Nezareti ehemmiyetle bu meseleyi takip ediyor. Hükümetin müşkül vaziyette kalmaması Yahya Kaptan'ın teslimini iktiza ettiriyor. Emr-i devletlerinize makine başında muntazırım" diyerek¹⁰³⁹ cevap istedi.

Bu telgraf üzerine 25.11.1919'da Mustafa Kemal İzmir'te I.Fırka kumandanı Rüştü Bey'e "Kartal Müdafası-i Hukuk Cemiyet Reisi" ünvanıyla Binbaşı Ahmet Necati Bey tarafından kendisine telgraf gönderildiğini belirtip, telgraftaki bilgileri aktardıktan sonra "Bidayetten beri harekât-ı milliyede hüsn-ü hizmeti meşhud olan bu zatın memleketimizin bu buhranlı zamanlarında Hükümete teslimi asla muvafık görülmemekte olduğundan işin, Hükümetin de nüfuzunu nazar-ı itibara almak suretiyle Yahya Kaptan'ın takibat-ı kanununiyeden bu aralık tahlis-i hususunun tanzimi, Kartal'da Necati Bey'e icap eden talimatın ilası'nı isteyerek gerekli tedbirlerin alınmasını ve neticenin bildirilmesini

1037- B.A.B.E.O. Umumi No.347234

1038- B.A.B.E.O. Umumi No.347234.1/12/1919

1039- Nutuk, C.III, vesika 201

istedi¹⁰⁴⁰.

Bunun akabinde 26.11.1919'da Mustafa Kemal Paşa'ya Yahya Kaptan, Hereke'den "Gebze Kazası milis kumandanı" imzalı bir telgraf çekerek "Millet namına istirham ediyorum. Bu günlerde Binbaşı Necati Bey'in suistimalatı, Kuvay-ı Milliye'yi lekelemektedir. Hemen tahkikat icrasına emir buyrulmasını rica ederim" dedi¹⁰⁴¹.

Bilahare biri 29 Kasım, biri de 5 aralık 1919'da olmak üzere I.Fırka kumandanı Rüşti bey'in Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği telgraflarda Yahya Kaptan'ın iddialarını pekiştiriyordu. Rüşti Bey telgraflarında; Binbaşı Necati Bey'in görevli asker olduğu halde kendi başına Müdafâ-i Hukuk Cemiyet başkanı olup, Kuvay-ı Milliye adıyla başına topladığı Arnavut Küçük Aslan çetesiyile herkesi soyduğunu, jandarma Yüzbaşı Nail Efendi de onunla birlik olduğunu, para için adam öldürme ve dağa çıkarma olaylarındaki sorumluluğun bunlara ait bulunduğunu, bu bilgileri Gebze kaymakamından aldığını bildirerek, Binbaşı Necati Bey ile Yüzbaşı Nail Efendi'nin başka yerlere nakillerinin sağlanmasını istemekteydi¹⁰⁴².

Mustafa Kemal Paşa'da bu bilgilere dayanarak Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya 8 Aralık 1919'da durumu bildirdikten sonra, bu kişilerin başka yerlere gönderilmelerini istedi¹⁰⁴³. Aynı zamanda burdan İstanbul'daki Müdafâ-i Hukuk Cemiyetini, Dersaat Çanakkale Mevki-i Müstahkem kumandanı Miralay Şevket Bey vasıtasıyla haberdar etti¹⁰⁴⁴.

Esasında bu gelişmeler olurken Harbiye Nazırı Cemal Paşa daha evvel 26.10.1919'da Erkan-ı Harbiye-i Umumiye tezkeresi ile Umum Jandarma Kumandanlığından Yahya Kaptan hakkında Hükümet-i Mülkiye ile takibat-ı

1040- Nutuk, C.I, ss.312-313

1041- Nutuk, C.I, s.313

1042- Nutuk, C.I, ss.313-315

1043- Nutuk, C.III, vesika 202

1044- Nutuk, C.III, vesika 203

kanuniyede bulunulmasını istemişti¹⁰⁴⁵. Şimdi ise yine Erkan-ı Harbiye-i Umumiye tezkeresiyle yine Umum Jandarına Kumandanlığından "İki aydan beri Yahya Kaptan ve kendisine itmam eden şeryanın. birisi ile Kuvay-ı Milliye namı altında muhalif-i kanuna harekâtını teşdit etmiş olmağla derhal mulgasını ve rufekasının tevkifi ile Divan-ı Harbe teslimini" istedi¹⁰⁴⁶.

Hemen ertesi günü Harbiye Nazırı Cemal Paşa İstanbul Muhafızlığına da alınacak tertibatı şöyle bildirdi.

"1- Gebze ile Kartal arasında Kuvay-ı Milliye namına harekâta bulunarak habaset eyleyen Yahya Kaptan ve rufekasının tedibi için İstanbul muhafızlığınca doksan kişilik bir müfreze tertip ve sevk olunacaktır.

2- Bahr-ı Sefid ve bahr-ı siyah mevki-i mustahkem kumandanlıkları iş bu müfrezenin tertibi için (30) zir kuvvetli ve talim görmüş efrad verecektir.

3- Efrad itası hususunda hiç bir mütalaa dermeyan edilmeyecek ve bu müfrezenin İstanbul muhafızlığınca 11.12.35 gününe kadar teşkil edilmiş olacaktır.

4- İstanbul muhafızlığı Bahr-ı sefid ve bahr-ı Siyah mevki-i mustahkemleri ile bittemas müfrezeyi teşkil ve 12.12.35 sabahı müfrezenin harekete hazır olduğu işar edilecektir.

5- İş bu emir İstanbul muhafızlığı Bahr-ı Sefid ve Bahr-ı siyah Boğazı Mevki-i müstahkemleri kumandanlıklarına teblig edilmiştir¹⁰⁴⁷.

Bu emre ilgili birimce 11.12.1919'da "Teşkili emir buyrulan 90 neferlik müfreze muhafaza Alay 1 Alay 11 Kumandanı Kıdemli Yüzbaşı Nihad

---

1045- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 342 Dosya 27 Fh.12

1046- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 342 Dosya 27 aynı belge

1047- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 342 Dosya 27 Fh.12-1; H.T.V.D. S.46, vesika 1090

Efendi Kumandasında olarak teşkil edilmiş ve Selimiye kışlasında mezkur alayın birinci taburunda mesafeten ve muhafaza ettirilmekte olduğu maruzdur" cevabı verildi¹⁰⁴⁸.

Bu hazırlıkların yapıldığı sıralarda Çanakkale Mevki-i Müstahkem kumandanı Miralay Şevket Bey 19.12.1919'da Bekir Sami Bey'den "Yahya Kaptan'ın katibi Ragıp zat-ı alilerine müracaat ederek para aldığı haber alınmıştır. Doğru ise bu adamlar Kuvay-ı Milliye nüfuzunu suistimal ile fenalıklar yapıyorlar. Artık kendilerine yardım edilmemesini" rica etti¹⁰⁴⁹.

27.12.1919'da da Miralay Şevket Bey ile Kara Vasıf Bey Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdikleri telgrafla, Kartal ve Gebze'nin asayişsizliğine Binbaşı Necati Bey'le beraber olan Küçük Aslan çetesinin değil Yahya Kaptan ile birlikte hareket eden Büyük Aslan çetesi ile Sadık çetesinin sebep olduğu, gönderilen nasihat heyetlerinden hiç birini dinlemeyen Yahya Kaptan'ın Milli Mücadele'ye karşı olan Üsküdar mutasarrıfı ile Gebze kaymakamına sığındığını, Necati Beyin Ferit Paşa zamanında Hükümele ilişkisini keserek Kartal-Gebze-Ömerli-Şile bölgelerinde ve tamamen talimatlar dahilinde milli teşkilat kurmuş bir milli mücadelecisi olduğunu, İstanbul taraftarı Üsküdar mutasarrıfınının Kuvay-ı Milliyeci subayları harcamaya çalıştığını bu sebeple adı geçen subayların nakillerinden vazgeçilmesini ve onların yerine Üsküdar mutasarrıfı ile Gebze kaymakamının başka yerlere nakillerininin sağlanmasını, Yahya Kaptan ile beraberindeki Büyük Aslan çetesinin de capheye gitmeleri şartıyla bağışlanmalarının uygun olacağını bildirdiler¹⁰⁵⁰.

Bunun üzerine Mustafa Kemal hemen İzmit I.Fırka kumandanı

1048- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 342 Dosya 27 Fh.12-2

1049- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 19.12.1919 Beşiktaş şifre

1050- Nutuk, C.III, vesika 204

Rüştü bey'e bu malûmatı olduğu gibi aktardıktan sonra bunun kendi tarafından verilen malûmatla tezat teşkil ettiğini bu sebeple bir kere daha soruşturma yapmasını istedi¹⁰⁵¹.

Bu sırada Düzce'de bulunmakta olan Rüştü Bey, Mustafa Kemal'in bu telgrafına verdiği cevapta; Yüzbaşı Ali Ağuş Efendi vasıtasıyla tahkikat yaptırdığını ve Rum bekçilerini öldürme ile soygunculuk için dağa adam kaldırma olaylarının Binbaşı Necati ile Yüzbaşı Nail'in adamları olan Küçük Aslan çetesinin eseri olduğunu, her ne kadar Yahya Kaptan'ın yanında da evvelce aman dileyerek bağışlanmış bir Büyük Aslan çetesi varsa da ve arasıra minasebetsizlikler yapmışsa da Yahya Kaptan'ın büyük kötülöklere izin vermediğini belirtti¹⁰⁵².

Bu yazışmalar olurken diğer taraftan Yahya Kaptan'ın tenkili için teşkil edilen müfreze 5/6.1.1920 gecesi Galata rıhtımından Bandırma vapuruyla hareketle Hereke iskelesine geldi. Buradan Tavşancıl'a geçen müfreze, Tavşancıl'da sıkı bir arama gerçekleştirdi. Şüpheli kişilerden ve Kaptan'ın adamlarından bir kaç kişi yakalandı. Ancak Yahya Kaptan yakalanamadı¹⁰⁵³.

Bu durumu öğrenen Mustafa Kemal Paşa derhal 7.1.1920 günü İzmit I.Tümen Komutanı Rüştü Bey'den Yahya Kaptan'ın yakalanmasının önlenmesini istedi¹⁰⁵⁴. Bu sırada yukarıda belirttiğimiz gibi Düzce'de bulunan Rüştü bey ve onun yerine bakan komutan vekil Fevzi Bey, çatışmanın başlamak üzere olduğunu ve hatta çatışmanın meydana geldiğini bildirdi¹⁰⁵⁵.

O sırada mebus olarak İstanbul'a gelmiş bulunan Mustafa Kemal

---

1051- Nutuk, C.III, vesika 205

1052- Nutuk, C.I, ss.316-318

1053- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 342 Dosya 27 Fh.15

1054- Nutuk, C.III, vesika 206

1055- Nutuk, C.III, vesika 207-208

Paşa'nın yaveri Cevat Bey ise 10.1.1920 günü Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın şifresi ve imzasıyla Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği bir telgrafla Yahya Kaptan'ın kurtarılması için Cemal Paşa'ya müracaat edilmesini rica etti¹⁰⁵⁶.

Ancak aynı gün Gebze'de 25.Kolordu takibi eşkiye müfrezesi komutanı Kıdemli Yüzbaşı Ali Nahid bey'den Harbiye Nezaretine "Tavsancıl ve havalisinde iskân edip Kuvay-ı Milliye namı altında halkı irâsdest mazrur ve biltehdit çeteleriyle ahali-i mahalliyeyi ihraz etmekte olan Yahya Kaptan nam-ı şerir Tavsancıl karyesindeki son istinatgahında saat 11 evvelde bilmüsademe meyten istisal edilmiştir" raporu geldi¹⁰⁵⁷.

Yine aynı gün bu en son gelişme Rüstü bey tarafından da Mustafa Kemal Paşa'ya bildirildi¹⁰⁵⁸. Bunun üzerine Mustafa Kemal I.Fırka Kumandan vekili Fevzi Bey'den; İstanbul'dan gelen müfreze kumandanına emrini teblig edip etmediğini sordu¹⁰⁵⁹.

Bilahare Yahya Kaptan'ın öldürülmesinden sonra da yine taraflar farklı görüşler ileri sürmeye devam ettiler. Nitekim Fevzi bey Mustafa Kemal'e verdiği cevapta, müsademe olmadığı, Yahya Kaptan'ın teslim olduktan sonra köy haricinde alet-i ceriha ile katledildiğini, kafatasının olmaması bunu gösterdiğini belirtti¹⁰⁶⁰. Yine İzmit'te Kuvay-ı Milliye kuruluşlarıyla meşgul olan ve mebus seçilmiş bulunan Sırrı Bey (Bellioğlu); Yahya Kaptan'ın İstanbul kapısındaki Kuvay-ı Milliye'yi birleştiren bir Milli Mücadeleci olduğunu, yerinin doldurulamayacağını belirterek, Yahya Kaptan'ın teslim olduktan sonra öldürüldüğünü ve bütün bınların İstanbul Hükümeti'nin Kuvay-ı Milliye'ye karşı olduğunu

---

1056- Nutuk, C.I, ss.320-321; Herhalde bu şekilde Heyet-i Temsiliye'nin Hükümete tabi olduğu gösterilmek istenmekteydi.

1057- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 342 Dosya 27 Fh.15/3

1058- Nutuk, C.III, vesika 209

1059- Nutuk, C.III, vesika 210

1060- Nutuk, C.III, vesika 211

anlaşıldığını belirtti¹⁰⁶¹. Kara Vasıf Bey ise Yahya Kaptan'ın yakalanıp Karakol'a getirildiği sırada civardan on kadar şakinin karakol üzerine ateş etmesiyle Yahya Kaptan'ın firara teşebbüs ettiğini ve bu esnada vurulup öldürüldüğünü belirtmekteydi¹⁰⁶². Bunun üzerine Mustafa Kemal kendisinden katledilme sebebini sorunca Kara Vasıf Bey, Yahya Kaptan'ın öldürülmesine sebep olarak onun hiç kimseyi dinlememesi, emirlere karşı gelmesi üzerine Hükümetin, heyetimizin haberi olmadan teşebbüse geçerek onu katlettiğini belirtti¹⁰⁶³.

Bu hadiseden bir müddet sonra 19.1.1920'de Büyük Arslan 13 adamı ile birlikte silahlarını terk ederek teslim oldu¹⁰⁶⁴.

Sırrı Bey bilahare Mustafa Kemal'e gönderdiği telgraflarla "Gebze'de teşkil edilmiş bulunan Kuvay-ı Milliye'nin başsız kalması bundan sonra oraları dehşete ilka edeceği, buralarda bütün Kuvay-ı Milliye'nin istinatgâhı bilinen Yahya'nın bu surette imhası, efkârı umumiyeyi bihakkın teşviş ettiği, Yahya'nın izalesi, Hükümetin Kuvay-ı Milliye'ye karşı badema alacağı mütecavizane vaziyete delil addedilmekte olduğu", yine bu hareket (Yahya Kaptan'ın öldürülmesi), acnebilere dahi bilâşek Kuvay-ı Milliye'nin nazar-ı Hükümette kabil-i ihmal ve imha bir mahiyette görül-
düğüne hükmedilecektir. Bu itibarla tedabir-i lazime ittihaz olunması" gerektiğini şeklinde düşün celerini belirterek, "İzmit livasında Kuvay-ı Milliye'nin kesb-i mevcudiyet edebilmesi, nizamiye hizmetinde bulunan kaymakam Fevzi Bey'in jandarma kumandanı olmasına mütevakıftır. Başka

---

1061- Nutuk, C.I, ss.325-326

1062- Nutuk, C.I, s.322

1063- Nutuk, C.I, ss.322-324; Mustafa Kemal Bu konuda şu açıklamayı yapmaktadır, "Yahya Kaptan'ın hiç kimseyi dinlemesinin tenkiline sebep olarak gösterilmesi asla doğru olamaz. Şehid-i merhum beni dinliyordu. Benden emir alıyordu. Verdiğim emre göre hareket ediyordu. Başka makam veya eşhasa merbut olduğunu, onlardan emir alması lüzumunu kendisine emretmemiştim". Nutuk, C.I, ss.324-325

1064- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 342 Dosya 27 Fh.16

çare yoktur Fiili tedbirler alınması gereklidir" şeklinde isteklerde bulundu¹⁰⁶⁵. Yahya Kaptan hadisesi de bu şekilde noktalanmış oluyordu.

g) İZMİR'İN İLHAK EDİLECEĞİ VE İSTANBUL İLE BOGAZLARIN BEYNELMİNEL HALE GETİRİLECEĞİ HABERLERİ

İçerde Anzavur olayı, Yahya Kaptan meseleri gibi problemlerin ve aynı zamanda Milne Hattı meselerin gündemde olduğu bir sırada 14.11.1919'da İngilizlerin 8 tabur askeri İzmir'e çıkardıkları haberleri yayılmıştı. Aynı zamanda daha önce belirtildiği gibi Bursa'nın İngilizlerce işgal edileceği şayiası da ortaya atılmıştı¹⁰⁶⁶. Bu hadiselerden bir müddet sonra 13/14 Ocak 1920 tarihinde Yunanlıların İzmir'i ilhak ile bir emr-i vaki yapacakları haberleri yayıldı¹⁰⁶⁷. İstanbul'daki Erkan-ı Harbiye Reisliğine göre bu söylentiler işgal bölgeleri civarındaki Türk halkını göç ettirmek ve Ahmet Anzavur'un karşısındaki Türk kuvvetlerinin cepheye aldırılmalarını sağlamak suretiyle Anzavur'un işini kolaylaştırmaya yönelikti¹⁰⁶⁸. Ancak bu söylentiler Ali Rıza Paşa Hükümeti ile Heyet-i Temsiliye'nin memleketin savunulması konusunda işbirliği yapmalarına ve harekete geçmelerine sebep oldu ve birlikte bir takım tedbirler aldılar¹⁰⁶⁹.

Diğer taraftan bölgede de bazı tedbirler alındı. Nitekim Bursa Kuvay-ı Milliyesi Balıkesir'e böyle bir durum karşısında bilfiil yardıma bulunmak üzere Hamit Ağa (emekli kaymakam) ve Arif

---

1065- Nutuk, C.I, ss.326-327

1066- Nitekim 4.12.1919'da İngiliz Kuvay-ı Umumiye Askeriyesi Kumandanı General Milne refakatinde on kadar subay olduğu halde Mudanya yoluyla Bursa'ya gelmiş 7.12.1919'da Bursa'dan İstanbul'a gitmişti. B.A.B.E.O. Umumi No.343775; T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.2 4-7.12.1919 şifreler

1067- Kâzım özalp, a.g.e. C.I, s.81; T.i.H. C.II. K. 2 s.135

1068- T.i.H. C.II. K. 2 s.136

1069- Alınan tedbirler için bkz. A.T.T.B. V.IV, s.152; Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., ss.280-287; T.i.H. C.II. K. 2 ss.136-141; Kâzım Karabekir, a.g.e., ss.424-426

Kaptan kumandalarında milli müfrezeler gönderdi¹⁰⁷⁰.

Bu sırada 1 Ocak 1920 günü Balıkesir'de "İstiklâl-i Osmani Günü" tertiplenmiş ve parlak bir şekilde kutlanmaktaydı. Törende çok heyecanlı konuşmalar yapılıyordu. Konuşmalar genelde İzmir'in ilhaki üzerineydi ve Yunanlılara bu arzularının hiç bir zaman gerçekleşmeyeceği ve her çareye başvurularak buna engel olacağı kesin bir şekilde belirtiliyordu¹⁰⁷¹.

Bilahare Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi 7 Ocak 1920'de İtilaf mümessillerine sert bir muhtıra yolladı. Muhtıradaki "Zirde veziülümza Bursa, Bilecik, Biga, Karesi Soruhan livaları murahaslarından mürekkep İzmir şimali mıntıkası Müdafa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyesi; düvel-i fahime-i muazzamanın muhterem fevkalade komiserlerine bervech-i ati muruzat ile kesb-i şeref eyler.

Şimdiye kadar her türlü hukuku düvel ve millet tanımamağı bir esas-ı siyaset ve hareket kabul eden Yunanlıların bu defa da İzmir'de ki sahayı işgallerinde 14 Kanun-i Saniye tesadüf eden günde milis teşkilatı yaparak ve bir Hükümet-i Muvakkata ilan ederek bu suretle Yunanistan'a ilhaki temin edecekleri ve bu esnada yine hermutad bir takım fecayi ve katliamlar yapılacağı müstahberatı hususiye vemevsukamız cümlesindedir. Alem-i beşeriyetin nimet-i sulha mazhar edilmesini temin için uğraşıldığı bir zamanda Yunanlıların bu tarz-ı hareketi bir takım feci aksüameller tevliit edecek ve yine bir çok masum kanların dökülmesine sebep olacaktır. Türk milleti mükerreren ve kemal-i katiyetle ilan ettiği vechile Wilson prensiplerinin 12.maddesi mucibince her türlü hukuku hayatiye ve

---

1070- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.82

1071- Refet Bey İzmir'in ilhaki meselesi ile ilgili olarak çok heyecanlı bir konuşma yaptı. T.İ.H. kitabında hatip Refet Bey Orgeneral Refet Bele olarak belirtilirken, Kâzım Özalp ise Balıkesir Lisesi Müdürü Refet Bey olduğunu belirtmektedir. T.İ.T. C.II. K. K' s.140; Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.80 ve C.II Belge 98-99

milliyesini ve istiklâlini temin etmek ve son yurdu kalan Anadolu'nun kalbi demek olan İzmir'in bir düşmanın pençesinden kurtarmak için her türlü mehalike katlanarak sonuna kadar mücadeleye ahdü peyman etmiştir. Düvel-i muazzama-i Fahime en çok ihmal edildiği zamanlarda bile zindegisini ve kudret-i maddiye ve maneviyesini fiilen ispat eden Türk milletini Şarkta bir unsur-u suriş ve ihtilal vaziyetinde bırakmakla medeniyete ve esasat-ı insaniyeye mugayir ahvale meydan vermek istemiyorlarsa bir an evvel Yunanlıları İzmir'den çıkarmaya icbar etmelidirler. Düvel-i muazzama namına asayiş muhafaza için İzmir'e ihraç edilen Yunan Kuvay-ı İşgaliyesinin bu vazifeleri hilafına ne kadar mezalim ve cinayetler ika ettikleri heyet-i muhtelifiye-i tahkikiyenin müttefiken meclis-i alisine tevdi ettiği raporlardan da müsteban olmuştur. Düvel-i muazzamanın mukadderatı ve emirleri ile kendilerini mukayyet görmeyen Yunanlılar bu kere de Sulh konferansının netice-i kararını beklemeden hodbehod bir emr-i vaki ihdas etmek istiyorlar. Bunun karşısında milletimizin artık sabr-ı tahammülü kalmadığından icap eden tedabir-i müteakabile ittihaz edilmiştir. Binaenaleyh milletin ruhundan doğmuş olan Kuvay-ı Milliye böyle bir vaziyet karşısında her türlü aksülamellerden hiç bir mesüliyet kabul etmediğini ve böyle bir halin tahakkuku takdirinde İzmir'le olan bütün muvasalat ve münasebatın tamamıyla kesileceğini ve vatanımızın en kıymetli bir parçasını zalim bir işgalden kurtarmak için her türlü hareketlerde bulunmakta artık kendisini muhtar gördüğünü Düvel-i muazzamanın daima tekrar ettikleri hayat ve adalet düsturlarına istinaden iman eyler" denmekteydi¹⁰⁷².

Aynı zamanda Batı Anadolu Kuvay-ı Milliyesi, ilhakın söylenti olmasına rağmen, muhtemel de olan bu duruma karşı kendi imkanları dahilinde bazı tedbirler aldılar. Böyle bir durum karşısında itilaf

1072- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, ss.81-82

Devletlerinin dikkatini çekmek ve Yunanlıların cesaretini kırmak için ilk olarak, daha evvel İngilizlerin elinde esir iken kaçarak Bursa'ya, oradan da Balıkesir'e gelmiş olan İngiliz Kemal'in (asıl adı Esat'tır ve Istanbuldudur) beyannameler dağıtmak ve bazı yerleri bombalamak üzere İzmir'e gönderilmesi planlandı. Kâzım Rey (Özalp), Necati ve Vasıf Beylerin yaptığı plana göre İngiliz Kemal, İzmir'e bir ecnebi gibi girecek söylenen ilhak gününden iki gün evvel yani 11/12,1,1920 gecesi beyannameleri şehrin her tarafına dağıtacak, ertesi gece de bombaları uygun göreceği yerlere bırakacaktı¹⁰⁷³. Nitekim İngiliz Kemal verilen görevi tam olarak yerine getirmeyi başardı¹⁰⁷⁴.

Bu sırada gazetelerde bir de İngiltere Hükümeti Başbakanı Lloyd George'nın İstanbul ve Boğazların beynelminel hale getirileceği haberleri çıktı. Bunun üzerine Mustafa Kemal, bütün bölgelere 8.1.1920 tarihinde bir telgraf göndererek İstanbul ile Anadolu'nun birbirinden ayrılamayacağını belirtip "İngiltere Hükümeti Başvekil Lloyd George 'nin İstanbul ve Boğazların beynelminel bir hale ifragına Türk Hükümetinin yeni merkezi Anadolu'da olacağına ve İstanbul'un yalnız makarrı Hilafet olarak bir payitaht-ı dini olacağına dair Sulh Konferansında teklifatta bulunacağı gazetelerde görüldü. Ananat-ı Milliye ve dinimizemize mugayyir olan büyük bir kararın milletimizce asla muta olmayacağı tabiidir. Mimesillere bu babda şedit protestolarda bulunulması ve bir süretinin de beray-ı malûmat Heyet-i Temsiliye'ye keşidesi rica olunur" diyerek bunun şiddetle protesto edilmesini istedi¹⁰⁷⁵.

Bunun üzerine her taraftan olduğu gibi Bursa'dan da Bursa Müdafa-i Hukuk Milliyesi adına İngiliz, Fransız ve İtalya ve A.B.D.

1073- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.81

1074- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.83

1075- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.3 8.1.1336 Ankara şifre

siyasi mümessillerine protesto telgrafları çekildi¹⁰⁷⁶.

1076- Heyet-i Temsiliye'ye de gönderilen telgraflardan Bursa Müdafa-ı Hukuk-u Milliye Kumandanı Mehmet Ali imzasıyla Bursa'dan İtilaf mümessillerine çekilen telgraflar şöyleydi: "Dersaadet İngiliz Mümessili Siyasisi cenaplarına 8.1.1336

Asalatmaap;

Türkiyede mukadderatın mevzubahis olduğu bir devrede İstanbul'un ve Boğazların beynelminel bir hale ifrağı, mutasavver bulunduğu hakkında bazı Avrupa gazetelerinin ifşaatı en mukaddes ve tabii haklarına karşı tecviz edilmek istenilen bu tecavüz-ü haysiyet-i şikenane karşısında milletin derin bir yeis ve infialini tahrik etti. Şark meselesinin hala Gladston nazariyeleri gibi ilim ve hakikate katiyyen temas etmeyen bir kin-i taasupla, hala endişeleri pişvayı medeniyet olanları medeniyeti sükut ettirmek cürmü ile şayibedar etmekden ve binnetice sulh alemlerine zulme düşürmekten başka hiç bir fazilet tevlit edemeyecektir. Her gayr-i tabii ilca ve vaziyetin düçar-ı akamet olacağı hakikatine bir kere daha işaretle adalete susamış bir milletin tahmili hakaret edilmemesi ıstırhamı ve ıstırhamatımızın kabulü temenniyatına terdiç eyleriz. efendim.

Bir süreti Fransız mümessiline yazılmıştır"

Dersaadette İtalyan Mümessili siyasisi cenaplarına 9.1.1336

Mukadderatını hür ve medeni İtalya'nın mukadderatına merbut bilen Türkiye kendisini hiç anlamamış bazı klasik diplomatlar eliyle kurban edilmek isteniyor ve Payitaht ile Boğazlarının elinden alınmasına vicdanı bir gazez ve nefret ve fakat hakiki bir serinkanlılıkla intizar ediyor. Adalet ve hakkaniyet zahiriyeti altında bu kadar feci bir haksızlığa tarihin hiç bir faslında hiç bir heyet-i içtimaiye maruz bırakılmadı. Bahr-ı Sefid havzasının vaziyet-i siyasiyesinden ve atisinden en ziyade mesil ve alakadar olan ve an'anatı ile tarih-i medeniyetin en büyük murebbisi bulunan İtalya Hükümeti fahimesi ile İtalya kavm-i necibinin bu hatayı müthişin tahsisine bezdi himmet eyleyeceğinden ümitvar bulunduğumuzu arz-ı sevilesi kesb-i şeref ve takdim-i ihtiramat eyleriz efendim"

"Dersaadet Amerika Mümessili siyasisi cenaplarına

Asaletmaap,

İstanbul'a ve Boğazlara sahip olmayan bir Türkiye'nin yaşayamayacağı hakikatini aleme, sulhü müebbed temini davasında bulunan bazı mahafili muazzemayı siyasiyece ne kadar istisgar ve frabuş olunuyor ve ekalliyetlerin temin-i hukuku çareleri ariz ve amik teemmül olunurken bir ekseriyet-i masumanenin her türlü münakaşa fevkinde muhterem hukuku ne dereceye kadar tenkil ediliyor. Her türlü münakaşat ve ihtirasat-ı siyasiyeyi ve gizli diplomasiyi kaldırmak emeli mübecceli ile en büyük bir sedayı ırşat-ı rüçhaneyi ref'i ve ilan eden demokrat Amerika'nın emsaline tarihin şahit olmadığı bu muazzam ve menfur haile muveccehesinden lâkayt kalacağını zannetmediğimizden muhterem reisicumhur hazretleri ile Cemahir-i müttehıdey-i Amerika'nın hür ve minevver vicdanlarına iblağını ıstırham ve takdim-i ıstırhamat eyleriz" Bu telgraflara imzasını atan Mehmet Ali, evvelce Bab-ı Ali Jandarma Bölük Kumandanlığını yapmış olan emekli Yüzbaşı Resneli Mehmet Ali'dir. T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.3 telgraflar, 8-9.1.1336

IV. BÖLÜM

MECLİS-İ MEBUSAN DÖNEMİNDE KUZAY-BATI ANADOLU

(12 Ocak 1920-11 Nisan 1920)

A) MECLİS-İ MEBUSAN'IN FAALİYET DÖNEMİ SİYASİ GELİŞMELERİ

a) MECLİS-İ MEBUSAN'IN AÇILIŞI VE BÖLGENİN YAKLAŞIMI

Önceki bölümlerde anlatıldığı gibi ülkenin içinde bulunduğu gaileler arasında Heyet-i Temsiliye ile Ali Rıza Paşa Hükümetinin anlaşmaları doğrultusunda Meclis-i Mebusan'ın açılması için çalışmalar da sürmekteydi. Nitekim Milli Mücadeleye muhalif grupların ve bilhassa İngilizlerin Meclisin açılmasını gizli ve açık şekilde engelleme çalışmalarına rağmen¹⁰⁷⁷ seçimler yapılmış, seçilen milletvekilleri de istişare için tespit edilen bölgelere ugradıktan sonra İstanbul'a gitmeye başlamışlardı¹⁰⁷⁸. Bütün bu hengame arasında nihayet 12 Ocak 1920 günü rahatsızlığını ileri sürerek gelmeyen Padişah'ın beyannamesi İçişleri Bakanı Şerif Paşa tarafından okunmasıyla Meclis-i Mebusan resmen açıldı ve çalışmalarına başladı¹⁰⁷⁹.

1077- Tayyip Gökbilgin, a.g.e. C.II, s.307; Padişah daha önce açılmasını istediği meclisin açılışını şimdi geçiktirmeye çalışıyordu. Çünkü Padişah, seçimleri özellikle İstanbul'da eski İttihat ve Terakki Partisine bağlı kişilerin kazandığını görünce, iktidarın yeniden bu partinin taraftarlarının eline geçeceğini düşünmüş, belki de sadece bu sebep yüzünden meclisin açılmasını geçiktirmeye başlamıştı. Bkz. Ali Fuat Türkgeldi'den naklen Selahattin Tansel, a.g.e. C.III, ss.15-16; Daha geniş bilgi için bkz. Ali Fuat Türkgeldi, a.g.e., ss.252-254

1078- Ankara'ya ugrayan milletvekillerine durumun sanıldığı kadar korkunç olmadığı belirtilmekte ve onlara Mebusan meclisi toplandığı zaman meclis içinde Kuvay-ı Milliyeci bir grup teşkil etmeleri telkin edilmekteydi. Nutuk, C.I, ss.274-277 ve 358-360; İsmet İnönü, a.g.e. C.I, s.183; Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., ss.271-274

1079- Ali Fuat Türkgeldi, a.g.e., s.254; Meclis 72 milletvekilinin katılımıyla açılmıştır. Meclise katılan milletvekilleri listesi bkz. Mahmut Goloğlu, Üçüncü Meşrutiyet, ss.48-50, Liste ekler kısmında; Padişah beyannamesi Meclisin açılışına katılan Sadrazam'a vermiş o da Şerif Paşa'ya vererek okutmuştu.

Meclisin çalışmalarına başlması üzerine her taraftan kutlama telgrafları gönderilmeye başlandı. Tabii ki bölgeden de çeşitli birimlerce kutlama telgrafları gönderildi. Bu arada Balıkesir'den Meclis-i Mebusan riyasetine bir temenni ve kutlama telgrafı yollandı. Telgrafta "Muhterem Meclis-i Millimizin faaliyeti tarihiyeye iptidar eylediği haberi felaket ve ıstırap içinde inleyen milletimiz için bir amel-i gurur ve teselli olmuştur. Dahili ve harici bir çok savletlere maruz kalan bedbaht milletimizin hakkı beka ve istiklâl için perverde edilen ümitler nihayet muhterem meclisimizin sakfı hamiyetinde tekâsûf ediyor. İstiklâl ve şerefimiz uğrunda sekiz aydan beri cephelerde maddi ve manevi bir çok fedekarlıklarda bulunan Kuvay-ı Milliyemiz Meclis-i Alilerinin bütün vatanperverane tecellütlerine zahir olacaktır.

Mevcudiyet-i milletimizin imhası talep edildiği ve maateessüf dahilde de bir takım vatan hainlerinin bu makasıdı teshil ettikleri bir zamanda enzar-ı milliyenin heyecanla kendisine matuf bulunduğu muhterem meclisimizin vazife-i tarihiyesini hakkıyla takdir buyuracağına ve bir takım ihtilafat ile kalb-i milleti meyus etmeyeceğine eminiz. Trade-i Milliye'nin mümessilleri bulunan muhterem mebuslarımızın ihtiramat-ı faika ve temenniyatımızın lütfen tebligine vesatet buyrulmasını istirham ve bu vesile ile zat-ı ali-i riyasetpenahilerine arz-ı tazimat eyleriz" denmekteydi¹⁰⁸⁰.

b) MECLIS'I MEBUSAN'IN AÇILDIĞI SIRADA AHMET ANZAVUR'UN DURUMU

Meclis-i Mebusan'ın açılma çalışmaları yapıldığı ve açıldığı sırada kuvveti daha önce dağıtılmış olan Ahmet Anzavur ve adamlarının son çatışmadan sonra özellikle Ahmet Anzavur'un izinin mutasarrıflık ve Kolordu kumandanlığınca gaib olduğu addedilmesine karşın Kuvay-ı Milliye

buna itibar etmeyip özel sürette takibat yapmaktaydı¹⁰⁸¹. Ancak Sadaret'in "meselenin iktisab etmek istidadında bulunduğu şekli-i mühimin *mülayimhane* ve *müslihane* bir sürette tesviyesi" doğrultusunda görüş belirtmesi ve bunun da Dahiliye ve mutasarrıflığa bildirilmesi üzerine¹⁰⁸² Kolordu'nun planı gereği dağıtılan Anzavur ve adamlarının tek tek takibatı yapılmaya başlanmıştı. Nitekim 25.12.1919'da Ahmet Anzavur'un 16 adamı ile Manyas dahiline geçtiği haber alınınca mesele 14.K.K. ve 61.Fırka kumandanlığına bildirilmiş bunlar takibata alınmıştı. Diğer taraftan Anzavur'un adamlarından ve Kirmasti (Mustafa Kemal Paşa) hadisesinin faillerinden olan Davut çetesi Kirmasti Sogucak karyesi istikametinde sarktığı haber alınması üzerine, Bursa valiliğine, takibat için yazılmıştı. Bilahare Davut çetesiyle birlikte bu sırada bu çete ile birleşmiş olan Ahmet Anzavur, Karaköy köyünde 7.1.1920'de abluka altına alındılar. Burada meydana gelen çatışmada Kadir Efe namıyla merkez çeteye iltihak eden bir Rum öldürüldü. Üç yaralı veren şakilerin diğerleri kaçmaya muvaffak oldular. Bu sırada Davut çetesisinden ayrılan Anzavur ise dört arkadaşıyla beraber Manyas'a kaçmayı başardı¹⁰⁸³.

Bu arada Sadaret, Dahiliye Nezaretinden "bu işe nihayet verilmesi için takbikatın teşdidi hakkında icab edenlere reseyya-ı müessire ifası"nı istedi¹⁰⁸⁴.

Bu sırada 11.1.1920'de Ahmet Anzavur'la Şah İsmail ve iki arkadaşının Kapıdağı'nda Rum eşkiyası Sergerdelerinden İstavri'nin nezdi-ne geçtikleri haberi alındı. Bunun üzerine Bandırma ve Erdek'ten kafi miktarda alınan kuvvetle adı geçen mahal muhasara altına alındı. Denizden firar etmek niyetinde olan ancak muhasara altına alındıklarından buna

---

1081- B.A.B.E.O. Umumi No.345166

1082- B.A.B.E.O. Umumi No.345500

1083- B.A.B.E.O. Umumi No.345687, 8/1/1920

1084- B.A.B.E.O. Umumi No.345687, 11/1/1920

muvaffak olamayan Rum eşkiya gecedan istifade ile Edincik yönüne savuştular. Yapılan takip neticesi arkadaşı öldürülen Davut'un Kirmasti cihetine kaçtığı tespit edildi. Bilahare Davut, Ahmet Anzavur ile Şah İsmail ve üç arkadaşının takiplerine devam edildi¹⁰⁸⁵.

Diger taraftan Kuvay-ı Milliye aleyhine yapılan menfi propoganda ve faaliyet zaman zaman Kuvay-ı Milliye taraftarları arasında da etkili olmaktaydı. Nitekim gayret ve fedakarlığıyla tanınmış ve Kuvay-ı Milliye'ye büyük hizmetleri olmuş Edremit Redd-i İlhak Cemiyeti Reisi eşraftan Dramalı Cemali Bey, başlangıçta Kuvay-ı Milliye'nin müfreze kumandanlarından iken böyle bir menfi propogandanın tesirinde kalarak cepheden ayrılan ve şahsi menfaatleri peşinde koşmaya başlayan İhsan Çavuş tarafından öldürülmüştü. Bu da Edremit bölgesinde Kuvay-ı Milliye mensupları üzerinde kötü bir tesir bırakmıştı¹⁰⁸⁶.

İşte şimdi Ahmet Anzavur'un takibiyle uğraşan kuvvet, Balıkesir, Burhaniye ve Edremit'ten hazırlanan kuvvetlerle birlikte, elli ile altmış kişilik İhsan Çavuş çetesini de takibe aldı. Takipleri neticesi çetenin büyük bir kısmı yakalandı. Kalanları dağıldı. Yalnız kalan İhsan Çavuş denizden firar etmek üzere Çanakkale yönüne savuştu. Ancak kısa zamanda yanında kalan adamları ile birlikte Ezine civarında ezine Jandarma kumandanı Hüsnü Bey'le Kuvay-ı Milliye takip müfrezeleri tarafından yakalanarak öldürüldü¹⁰⁸⁷.

Kirmastiye kaçan şaki Davut çetesi ise 16.1.1920'de burada takip kuvvetlerince tekrar kısıtırıldı. Meydana gelen çatışma da beş şaki

---

1085- B.A.B.E.O. Umumi No.345687 15-20/1/1920 arası tely.

1086- T.İ.H. C.II. K. 2 ss.40-41; Kâzım Özalp, a.g.e., ss.87-88; Gıyas Yetkin, a.g.e., s.185

1087- B.A.B.E.O. Umumi No.345687, Gıyas Yetkin, a.g.e., s.185; Bu sırada 20 Ocak 1920'de Edremit Redd-i İlhak Cemiyeti adı değiştirilerek Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti yapıldı, Gıyas Yetkin, Kuruluşundan Bugüne Kadar Edremit'te Olup Bitenler, Balıkesir, 1957, s.38

öldürüldü. Bu arada takip kuvvetinden üç nefer de şehid oldu¹⁰⁸⁸. Ancak her şeye rağmen Ahmet Anzavur ve adamlarının takibatına devam edildi.

c) CEVAT VE CEMAL PAŞALARIN İSTİFALARINDA BÖLGEDEKİ GELİŞMELERİN ROLÜ

Bütün bu gelişmelerin yanı sıra diğer taraftan Harbiye Nezaretinin Kuvay-ı Milliye'ye yardımı aynı zamanda Harbiye Nezareti Cemal Paşa'nın Milne Hattı meselesi sürüncemede bırakıp bilahare kabul edilmemesi yönünde görüş beyan etmesi İngilizlerin tazyikine sebep oldu. Neticede bunların yanında daha başka diğer faaliyetlerin sebebiyle de¹⁰⁸⁹ İngilizlerin isteği doğrultusunda İtilaf mümessilleri (İngiliz-Fransız-İtalyan) Hükümete baskıda bulunarak Harbiye Nazırı Cemal Paşa ve Genel Kurmay Başkanı Cevat Paşa'nın istifası yönünde Hükümete nota verdiler¹⁰⁹⁰. Bunun üzerine 21 Ocak 1920'de Cemal ve Cevat Paşalar makamlarından istifa ederek görevlerinden ayrıldılar¹⁰⁹¹.

d) AKBAŞ OLAYI

1- Akbaş Baskını

Batı Anadolu Yunan işgalinin genişleyerek sürmesi ve iç karışıkların meydana gelmesi Kuvay-ı Milliye'nin silah ve cephaneye olan

1088- B.A.B.E.O. Umumi No.345687, 20/1/1920

1089- Notada şu faaliyetlerden suçlanmaktaydı. "1- Süret-i mahsusada müntehap zabitanın Kuvay-ı Milliye Erkan-ı Harbiyesine izamı 2- 14.Kolor-dudan terhis ve tefrik süretiyleKuvay-ı Milliye efrad inzamı 3- Top kaması ve sair edevat kaçırılması 4- Zonguldak'tan İstanbul'a gelen taburun iadesini tavik eylemesi 5- Afyonkarahisar'ından Alâşehir'e alay nakletmek 6- Bursa'dan Bandırma'ya bir alay nakletmek 7- Bu ahvalde Harbiye Nazırı ve Erkan-ı Harbiye Reisinin şahsen methaldar oldukları..", Nutuk, C.I, s.364; Kuvay-ı Milliye'nin Ayvalık ve Edremit'te nasıl kurulduğu ilgili belge, B.A.B.E.O. Umumi No.345791

1090- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dos. D.3, Ank. 29.1.1920 şifre; Nutuk, C.I, ss.363-369

1091- Mazhar Müfit Kansu, a.g.e. C.I, s.531; Taner Baytok, İngiliz Kaynaklarında Türk Kurtuluş Savaşı, İstanbul, 1970, ss.49- 50; Mustafa Kemal bunların istifa etmemesini istemekteydi bkz. Nutuk, C.I, ss.366-367

ihtiyacını o nispette şiddetlendirmekteydi. Nitekim 2-9 Ocak 1920 tarihli İstanbul İngiliz askeri istihbarat teşkilatınca hazırlanan rapora göre Fevzi Paşa'nın tahminiyle milli kuvvetlerin sayısı 15 bin idi ve silah ve cephane kıtlığından miktarı hızla arttırılamıyordu. İstanbul'dan temin edilem Mudanya ve Bursa üzerinden sevk edilen silah ve cephane de yetersiz kalmaktaydı. Zaten İstanbul'dan sevk edilen cephane sadece buraya gönderilmemekte aynı zamanda ihtiyaç nispetinde diğer cephelere de gönderilmekteydi¹⁰⁹². Ayrıca önceki bölümde de belirtildiği gibi o sırada İzmir'in Yunanlılarca ilhak edileceği şayiası yayılmıştı. Diğer taraftan Milne Hattı meselesi gündemdeydi ve Türk kuvvetlerinin bilindiği gibi mevcut cepheden 3km. geri alınmaları isteniyordu. İşte bunlara karşı Kuvay-ı Milliye ve nizami birlikler karşı tedbir almaya çalışmaktaydılar. Bu sebeple makul olan bütün kuvvetleri seferber ederek bir taarruz hazırlanmaktaydı¹⁰⁹³. Bu sıralarda yine bu sebeple olacak 14. ve 20. Kolordulara tekrar asker alınması düşünülürdü. Bunun için de tabii ki çok sayıda silah ve cephaneye ihtiyaç vardı. İşte bu sebeple Anadolu'da bulunan ve İtilaf Devletlerinin kontrolü altında olan silah depolarından faydalanma yolu düşünülürdü¹⁰⁹⁴.

Bilindiği gibi mütarekeden sonra mütareke hükmü gereği silah depoları İtilaf Devletlerince el konulmuştu. Anadolu depolarında bulunan silahların sürgü kolları, topların kamaları da sahile ve İstanbul depolarına taşınmıştı. En büyük silah depoları önceki bölümlerde belirttiğimiz gibi İstanbul ile Gelibolu yarımadasında bulunmaktaydı. Bu

---

1092- Nitekim Ali Fuat Paşa, Bekir Sami Bey'den 31.12.1919'da Niğde ve Ankara için İstanbul'dan silah temin edilerek Mudanya ve Bursa yolu ile gönderilmesini istedi. Bekir Sami Bey de şiddetli baskı ile para toplatarak silahları temin etti ve 6.1.1920'de silah sevkine başlandı.T.T.K. Arş. Bekir Sami Dos. D.3, 31.12.1919 ve 1-1; 6-1; 16.1.1920 belgeler; Rapor için bkz. Bilal Şimsir, İngiliz Belgelerinde... C.I, s.320

1093- Nutuk, C.I, s.393; Bilal Şimsir, İngiliz Belgelerinde..., C.I, s.357

1094- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.74

depolarında Türk subayları bulunmakla beraber esas muhafaza tamamen İtilaf kuvvetlerine aitti. Bu arada İzmir ve Manisa'daki silah depolarına buraları işgal eden Yunanlılar el koymuşlardı¹⁰⁹⁵.

Bu sırada 14.K.K. bölgesinde bulunan depolardan tabii ki faydalanılmaktaydı. Ancak Çanakkale ve Gelibolu yarımadasında bulunan depolardan faydalanılamamaktaydı¹⁰⁹⁶. Çünkü depolar, normal muhafaza dışında büyük ve küçük bir çok itilaf harb gemilerinin kontrolü altındaydı. Bunlardan Gelibolu yarımadasında bulunan Akbaş deposunda, Kafkas cephesinde Ruslarla çarpışan Türk kuvvetleri, ihtilalden sonra Ruslardan Kars, Ardahan ve Batum şehirlerini geri alırken ele geçirdikleri silah ve cephanenin önemli bir kısmı bulunmaktaydı¹⁰⁹⁷. Depoda sekiz bin Rus tüfegi, kırk Rus ağır makineli tüfegi ve beşbin sandık cephane (başka bir belgeye göre 20.000 sandık cephane), ayrıca muhabere ve istihkam malzemesi bulunmaktaydı¹⁰⁹⁸.

Gelibolu sancağına bağlı Eceabat kazasının Akbaş mevkiinde bu cephaneliği Fransız birliği muhafaza etmekteydi. O sıralarda İstanbul gazetelerinde Akbaş'taki silah ve cephanenin Bolşevik Ruslara karşı savasan Çarlık yanlısı bir kuvvet olan Vrangel (Nikolayeviç Vrangel)¹⁰⁹⁹

1095- Kâzım Özalp, a.g.e., C.I, s.89

1096- 14.Kolordu bölgesi ile Çanakkale ve Bolayır çevresinde, Bolayır piyade cephane deposu Borator piyade cephane deposu, Karapınar piyade cephane deposu ve sahra mermisi deposu, AliBey çiftliği piyade cephane ve sahra mermisi deposu, Gaziler piyade cephane ve top mermisi deposu Maydos (Eceabat), Akbaş, Hasanoba, Türecik, Ezine, Ayvacık piyade cephanesi ve top mermisi depoları bulunmaktaydı. A.T.A.S.E. Arş. Klasör 508 Dosya 66 Fh.34

1097- Kamil Su, a.g.e., s.135

1098- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 36. Dosya 120-141 Fh.2/1; Zeynel Kozanoğlu, Kurmay Binbaşı İsmail Hakkı Bey'e dayanarak Akbaş cephaneliğinde 8 bin tüfekk, 137.711 Alman piyade fişegi, 5.5 milyon mavzer cephanesi, 14 milyon Rus tüfengi cephanesi, 7.331 sahra topu mermisi, 104 onbeslik skoda mermisi, 398 onbuçukluk obüs mermisi olduğunu beyan ediyor. Zeynel Kozanoğlu, a.g.e., s.77

1099- Vrangel (Pyoti Nikolayeviç) Kouna 1878- Brüksel/1928) Rus generalidir. Rus-Japon savaşına katıldı. Birinci Dünya Savaşında komutanlığı başarılı idi. 1917 de Bolşevik ihtilalinde ihtilal karşı

ordusu askerlerine verileceği haberleri çıkmaktaydı. Bu mesele bölgedeki Kuvay-ı Milliye ile Heyet-i Temsiliye'nin dikkatini çekmişti¹¹⁰⁰. Nitekim deponun nakledilmesini gerçekleştirmek üzere bazı nakliye gemileri Gelibolu önüne gelmekteydi.

İste yukarıda belirtildiği gibi silah ve cephaneye en çok ihtiyaç duyulduğu bir ortamda çok sayıda silah ve cephaneye sahip bulunan Akbaş depolarının Anadolu sahillerine nakilleri düşünüldü¹¹⁰¹. Nitekim Akbaş deposunun bir baskınla naklini on kadar adamıyla Biga'dan gelen Köprülü Hamdi Bey üzerine aldı. Bilahare hazırlıklara başlandı. Ayrıca 61.Fırka kumandanı Kâzım Bey, Dramalı Rıza Bey'i 40 asker adamıyla Hamdi Bey'in emrine verdi. Dramalı Rıza Bey bunun üzerine o sırada Biga'da bulunan Hamdi Bey'e katılmıştı¹¹⁰².

Hamdi Bey hazırlık çerçevesinde ilk olarak Akbaş bölgesinde esaslı bir inceleme yapmak üzere 'i Dramalı Rıza Beyi görevlendirdi¹¹⁰³. Bunun üzerine Dramalı Rıza Bey kıyafet değiştirerek iki arkadaşıyla birlikte Biga'dan Lapseki'ye geçti. Burada Bergos (şimdiki Umurbey) Bucak müdürü Reşadettin Bey'le buluştu. Bilahare birlikte Gelibolu yakasına

---

olduğundan Kırım'a çekildi. Denikin ordusunda Bolşeviklere karşı savaştı. Bilahare Denikin'in yerine Ukrayna ordusunun başına geçti. Kırım'daki ordusunu yeniden düzenledi. 1920'de Sovyet-Polonya savaşı sırasında Sovyetlere saldırdı. Ancak başarılı olamadı. Ordusuyla Gelibolu'ya geldi. Buradan da ordusuyla birlikte Yugoslavya'ya nakledildi. Burada 1925 yılına kadar Sovyetlere karşı mücadelesine devam etti. Bilahare Buradan ayrılarak Belçika'ya gitti. H. Adnan Özelcin, Nutuk'un İçinden, Ankara, 1981, ss.193-194

1100- Mücteba İlgürel, "Akbaş Cephaneliği Baskını", Tarih Dergisi, Özel Sayı, 33.3.80/81, s.272

1101- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.89

1102-Kâzım Özalp, a.g.e C.I, ss.89-90; Kolagası İbrahim Bey'in oğlu olan Hamdi Bey, 1886'da Köprülü'de doğmuştur. Tahsilini Köprülü ve Üsküp'te yapmıştır. Balkan savaşlarında görev alan Hamdi Bey, 1914'de Edirne Polis Müdürlüğünde kısmi idari reisliğinde bulunmuştur. Bilahare Demirköy, Malkara, Keşan ve Sındırgı'da kaymakamlık yapan Hamdi bey en son olarak da 1917'den beri Edremit Kaymakamlığı yapmaktaydı. Mücellitoğlu Ali Çankaya, Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler, C.II, Ankara, 1954, ss.685-690

1103- Kamil Su, Akbaş Olayı, s.139

geçtiler. Gelibolu'da gereken kişilerle temas sağlandıktan sonra Resadettin Bey geri döndü. Dramalı Rıza Bey ise bir hafta kadar Akbaş depolarının etrafında çoban kıyafetiyle doladı. Hatta bir yolunu bularak silah depolarına girip içeride de incelemelerde bulundu. Bunun yanında bazı köylülerle tanışıp, onlar vasıtasıyla muhafızların vaziyet ve mevki-lerini, habercilerin adedini, ne şekilde nöbet değiştirdiklerini, telefon hatlarını, depoların deniz kıyısına giden yolları, depolardaki malzeme miktarını ve sahildeki kayıkların yanaşabileceği noktaları tespit etti¹¹⁰⁴. Dramalı Rıza Bey bu bilgileri topladıktan sonra Biga'ya döndü. Bilahare bu bilgilerin ışığında Hamdi bey'le bir plan hazırladılar. Bu gelişmeleri Hamdi Bey aynı zamanda bir şifre ile 61.Fırka kumandanına bildirdi¹¹⁰⁵. Bunun üzerine Kâzım Bey, 14.K.K. vekili sıfatıyla İstanbul'da Galatalı Sevket Bey'e (Bahr-ı Sefid ve Boğazlar kumandanı) bir telgraf göndererek Lapseki ve Karabiga civarında kalan Kolorudya ait esyanın Bandırma'ya nakli için bir motor gönderilmesini ve motor kaptanının da Lapseki'de kendisi tarafından gönderilecek memurun, kendisine vereceği emre göre hareket etmesi lüzumunun tebliğini rica etti. Esasında böyle bir esya mevcut değildi. Lapseki'de bulunacak memur ise Kolordunun bir subayı kıyafetine girecek olan Hamdi Bey olacaktır. Esasında Albay Sevket Bey durumdan haberdardı¹¹⁰⁶. Bu hazırlanan planın bir parçasıydı.

Bu hazırlıklardan sonra Hamdi Bey ve arkadaşları 18 Ocak 1920'de Lapseki'ye geldiler. Meseleyi gizlemek, casusların haber almasını engellemek için, Karahasan'ın tutuklandığı sırada kaçan cete mensuplarını yakalamak üzere geldiklerini ve arama yapacaklarını belirttiler. Yine

1104- Kâzım Özalp, a.g.e., C.I, s.90. Kamil Su, Akbaş Olayı, ss.139-140; Zühtü Güven, a.g.e., s.34

1105- Kâzım Özalp, a.g.e., C.I, s.90

1106-Kâzım Özalp, a.g.e.,C.I, s.90; Nitekim bilahare Albay Sevket Bey bu sebeple aramaya girişeceklerdir. Bunun üzerine Mustafa Kemal' 14.K.K. ve 61.Tümen Komutanlarından çok gizli kayıtlı şifre ile görüşülmemesini isteyecektir. Ekz. B. Simsir, İngiliz Belgelerinde...C.II, s.12

aynı bahaneyle dikkatleri başka yöne çekmek için 30 kişilik bir kuvvetle Dramalı Rıza Bey Bergos'a gönderildi¹¹⁰⁷.

Bu arada Hamdi bey ise Lapseki kaymakamı Hasan Basri Bey'i ziyaret etti. Bilahare kaymakamın yardımcılarıyla ve kayıkçı Hasip Ağa, Lapseki Milli Teşekkülün başında bulunan Hancı Lütfü bey ile arkadaşı İbrahim Ağa vasıtasıyla Lapseki, Cardak, Gelibolu ve Umurbey iskelesinden ne kadar motor ve kayık varsa temin edildi¹¹⁰⁸.

Bu sırada Bergos'ta (Umurbey) bulunan Dramalı Rıza Bey de yukarıda belirtildiği gibi eskiya takibi için geldiklerinin etrafa yayılmasını sağladı. Bu gelişmeler olurken Bucak Müdürü Resadettin Bey'e Hamdi Bey'in gece bucağa geleceği bildirilerek hazırlık yapılması Umum Kuvay-ı Milliye kumandanınca istendi. Nitekim o gece Hamdi Bey bucağa geldi. Derhal Resadettin Bey'in de hazır bulunduğu bir toplantı düzenlendi. Toplantıda Kürt Bekir ve arkadaşları hakkında sorular soruldu. Çevrede arama yapılacağı için halkın bundan telaş etmemesi ve kuskuya kapılmaması söylendi. Gelişlerinin sadece eskiyayı ortaya çıkarmak gayesine yönelik olduğu belirtilerek Resadettin Bey'den bu hususun halka duyurulması istendi. Bu tedbirler alındıktan sonra Hamdi Bey ve arkadaşları harekât merkezi olarak sectikleri Lapseki'ye döndüler¹¹⁰⁹. Burada üç gün kaldı. Yine burada halka eskiya takibi için geldikleri imajını vermek için aynı zamanda Karahasan cetesine mensup kişileri yakalamak gayesiyle etrafa ufak müfrezeler çıkarıldı.

Lapseki'de bunlar yapılırken Dramalı Rıza Bey de baskın hareketine katılacak arkadaşlarıyla birlikte gizlice Gelibolu yakasına

---

1107- B.A.B.E.O. Umumi No.346145

1108-Geniş bilgi bkz. Zühtü Güven, a.g.e., s.35; İsmail Aydın Hoşgör, Kurtulus Savaşında Biga, Biga, 1970; Naci Sadullah Sander, "İstiklal Savaşının İlk Cephesi Nasıl Kuruldu". Cumhuriyet Gazetesi, 18.5.1968-17.6.1968

1109- B.A.B.E.O. Umumi No.346145

geçti. Bilahare yapılacak baskınla ilgili son hazırlıklar yapıldı¹¹¹⁰. Hamdi Bey de bu arada Lapseki'de kaymakamın yanısıra jandarma komutanı ve şube başkanı ile anlaştı ve plan gereği adamlarından ikisi asker kaçağı diye yakalattırarak Gelibolu mustahkem mevki komutanlığına sevkettirdi. Komutan Halit Bey de durumu biliyordu. Getirilen kaçakları o da Akbaş cephaneliğine sevk etti. Akbaş'da, Osmanlı Devleti adına görevli Binbaşı Bahri Bey yaptığı soruşturmadan sonra onların asker kaçağı olduğuna hükmederek ikisini de Akbaş cephaneliğinde görevlendirdi. İki gün sonra da Yüzbaşı Davut Bey ki bu da Hamdi Bey'in adamlarındandır. Akbaş'taki Türk Muhafız Birliği Komutan Yardımcılığı görevine getirildi¹¹¹¹.

Diğer taraftan Dramalı Rıza Bey, Gelibolu yöresinde dolayan Tahir cetesiyle ilişki kurdu ve ondan kendisine yardımda bulunacağı sözü aldı. Bundan sonra Bergos'a geldi. Aynı zamanda Hamdi Bey de 23 Ocak 1920 günü Bergos'a gelmişti. Burada baskın gününe kadar kalındı¹¹¹². Bu arada İstanbul'da Galatalı Sevkett Bey vasıtasıyla Çanakkale mütareke komisyonundan temin edilen Bolayır motoru Bergos'a geldi¹¹¹³. Yine Lapseki'den ve diğer bölgelerden temin edilen kayık, motor ve mavnalar da Bergos iskelesinde toplandılar¹¹¹⁴. Bunlar Bolayır motoruna bağlandı. Artık baskın için bütün tertibat alınmıştı.

Nihayet 26/27 Ocak 1920 gecesi plan gereğince ilk olarak otuz kadar Kuvay-ı Milliye askeri motorla Gelibolu yarımadasına devriye gemilerine görünmeden geçirildi¹¹¹⁵. Bunlar Dramalı Rıza Bey'in

1110- Kamil Su, Akbaş Olayı, ss.143-144

1111- Zeynel Kozanoğlu, a.g.e., ss.81-82

1112- Zeynel Kozanoğlu, a.g.e., s.145

1113- Zühtü Güven ve Hasan İzzettin Dinamo eserlerinde Bolayır motorunun Bergos iskelesinde bulunan Kuvay-ı Milliye'ye ait erzakı Karabiga'ya götürmek üzere Köprülülü Hamdi Bey tarafından Çanakkale'de Mütareke komisyonundan istenerek alındığı belirtilmektedir. Zühtü Güven, a.g.e., s.31; Hasan İzzettin Dinamo, Kutsal İsyan, C.V., s.356

1114- B.A.B.E.O. Umumi No.346145; Zühtü Güven, a.g.e., s.35

1115- Nutuk, C.I'de Gıyas Yetkin, "Köprülülü Hamdi Bey" Edremit gazetesi, Edremit 1961'de, Zeynel Kozanoğlu ve Zühtü Güven eserlerinde baskın

başkanlığında evvela telofon hatlarını kestiler. Bilahare cephaneliği koruyan Fransız nöbetçilerini tesirsiz hale getirdiler. Arkasından Senegalli askerlerin bulunduğu Muhafız Birliği binasını sardılar. Bomba ve silahlarla yatak koğuşuna hucum ederek teslim olmalarını istediler. Şaşkına dönen Fransız Muhafız Birliği askerleri teslim oldular. Bunun akabinde derhal depolar açıldı ve daha önce oradaki köylülerden de sağlanan elemanlarla cephane ve silahlar büyük bir çabuklukla taşınmaya başlandı¹¹¹⁶. Nitekim 150 kişilik bir grup oluşturan bu ekip kısa zamanda silah ve cephaneyi kıyıya taşıdı. Bu arada baskın grubu orada görevli Osmanlı Topçu neferleri, Binbaşı Bahri Bey'le Mülazım Hulusi ve Osman Efendileri ve yine orada bulunan altı Fransız askerini de bağlayarak beraberlerinde götürdüler¹¹¹⁷. Sahile cephane taşındığı sırada karşı kıyıda bekleyen Hanmdî Bey'in emrindeki Bolayır Motoru ve ona bağlı kayıklara gereken işaret verildi. Onlar da derhal harekete geçerek cephanenin taşındığı mevkiye geldiler. Bilahare burada motora ve kayıklara hızla yüklenen silah ve cephane karşı tarafa Bergos bucağına getirildi. Orada da köylerden toplanan ve gece yarısı getirilen çeşitli taşıtlar beklemekteydi. Bunlar da esas meseleden haberdar değillerdi. Bu sırada aynı zamanda Bergos'ta çok sıkı tedbirler alınarak, telefon ve telgraf merkezleri tutulmuş, Lapseki ve Çanakkale ile bağlantı tamamen

---

tarihi 26/27 Şubat 1920 olarak vermektedir. Bu tarih yanlıştır. Çünkü resmi belgelerde baskın tarihi 26/27 Ocak 1920 olarak verilmektedir. bkz., B.A.B.E.O. Umumi No.346145; Baskın tarihi Nutuk. C.III, vesika 239'da da doğru olarak 26/27 Ocak 1920'dir.

1116- Kâzım özalp, a.g.e. C.I, ss.90-91

1117- Gelibolu mutasarrıflığı 29 Ocak 1920'de Dahiliye'ye gönderdiği raporunda "Gelibolu sancağına bağlı Eceabat kazasının Akbaş mevkiindeki silah deposuna iki akşam önce Anadolu'dan geçen yüzelli kadar kimsenin Osmanlı topçu neferlerini bağladıklarını ve Binbaşı Bahri bey'le Mülazım Hulusi ve Osman Efendiler ile orada bulunan altı Fransız neferini bağladıkları bunlarla birlikte anbardaki silah ve cephaneyi ve diğer esyayı da alarak geri döndükleri" şeklinde verilmektedir. B.A.B.E.O. Umumi No.346145; A.T.A.S.E. Ars. Klasör 36. Dosya (120) K.1 Fh.1

kesilmisti¹¹¹⁸. Nihayet Bergos iskelesine getirilen silah ve cephaneler burada bulundurulan tasıtlara yüklenerak Kuvay-ı Milliye elemanlarının kontrolünde kıyıda içerlere doğru yola çıkarıldı¹¹¹⁹. Bu tasıtlar bir müddet Lapseki'ye doğru yol aldılar. Bir süre sonra ise yoldan sapıp Beypas Hacıkenler köylerini geçerek Balcılar'a geldiler ve yüklerini buraya boşalttılar. Bir süre sonra silah ve cephaneler yörükler vasıtasıyla önce Can'a, bilahare oradan da Yenice köyüne taşındı¹¹²⁰. Silah ve cephanenin Bergos'tan uzaklaştırılmasından sonra elde bulundurulmakta olan Binbaşı Bahri Bey'le Fransız askerleri serbet bırakılarak bir kayıkla Akbaş'a geri gönderildiler. Bu arada Bolayır motoru da olay yerinden uzaklaştırılarak baştan kara bir vaziyette karaya oturtularak terkedildi¹¹²¹. Böylece Akbaş baskını planı bölgede görev yapan itilaf devriyelerine duyurulmadan başarıyla uygulanmış oldu.

2- AKBAS OLAYININ YANKILARI

Akbaş baskının başarıyla sonuçlanması Balıkesir Kuvay-ı Milliyesinde büyük bir sevinç meydana getirdiği gibi Heyet-i Temsiliye ve yurt satında da büyük bir memnurluk meydana getirdi¹¹²². Nitekim Kâzım Bey'in durumu 28.1.1920'de telgrafıa Heyet-i Temsiliye'ye bildirmesi üzerine¹¹²³ Mustafa Kemal Paşa Heyet-i Temsiliye namına aynı gün Kâzım Bey'e verdiği cevapta "Köprülü Hamdi bey'in fedakarane ve cesurane hareketle elde eylediği sayan-ı gıpta muvaffakiyetten mütehasıl teşekküratımızın mümaileyhe tebligine delalet buyrulmasını rica eder böyle azim bir muvaffakiyete saik olan zat-ı biraderlerini tebrike şıtap

1118- B.A.B.E.O. Umumi No.346145

1119- Kamil Su, Akbaş Olayı..., ss.150-151

1120- Kamil Su, Akbaş Olayı..., s.151; Zühtü Güven, a.g.e., s.36

1121- B.A.B.E.O. Umumi No.346145; A.T.A.S.E. Arş. Klasör 36. Dosya 141 Fh.25; Harp Tarihi Dergisi, S.47 Belge 1103

1122- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.91

1123- Telgraf metni için bkz. Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, ss.91-92; Nutuk, C.III, vesika 239

eyleriz" demektedir¹¹²⁴. Ayrıca Mustafa Kemal 29.1.1920'de Heyet-i Temsiliye namına bütün Heyet-i Merkeziyelere bir tamim nesrederk hadise hakkında bilgi verdi¹¹²⁵. Bundan sonra da Balıkesir Heyet-i Merkeziyesine her taraftan tebrik telgrafları gelmeye başladı¹¹²⁶.

Diğer taraftan yukarıda belirttiğimiz gibi elde edilen silah ve cephane Batı Anadolu Kuvay-ı Milliyesi açısından çok önemliydi. Çünkü henüz bütün güçlerini getirmemiş olan Yunanlılara karşı taarruz yapılması düşünülmektedir¹¹²⁷. Hem bu bakımdan hem de cephede şiddetli silah ve cephaneye ihtiyaç olduğu sırada onlara bu olay büyük bir moral verdi. Ayrıca Meclis-i Mebusan'da Misak-ı Milli kararlarının ilan edildiği günün bir gün öncesinde gerçekleştirilen bu olay aynı zamanda Kuvay-ı Milliye'nin emri vakilere ve işgallere boyun eğmeyeceğini, işgallere karşı direneceğini, istenilen hedeflere ulaşmaya dek mücadele edileceğini gösteren bir gelişme ve bir mesaj idi. Yine bu olay İtilaf Devletlerinin prestijini düşüren ve ona indirilen bir darbe idi. Bu sebeple baskın İtilaf Devletlerinde öfke ve kızgınlık meydana getirdi. Nitekim İtilaf Devletleri mümessilleri Akbaş baskınına karşı çok şiddetli tepki gösterdiler. İlk olarak Çanakkale ve Gelibolu'da bulunan İngiliz ve Fransız subayları geniş araştırma ve soruşturmaya giriştiler. Olayın gerçekleştiği sabahı bardırması belli olmayan fakat İngilizlere ait

---

1124- Nutuk, C.III, vesika 239 b; Ayrıca Mustafa Kemal, Kâzım Bey'e gönderdiği tebrik telgrafında bu olayın "Türklerin Anadolu sahilinden Rumeli sahiline ilk geçişine benzer bir cesaret ve fedakarlık addettiği" şeklinde nitelendirmektedir. Kâzım Özalp, a.g.e., C.I, s.91

1125- Tamim metni için bkz. Kâzım Özalp, a.g.e., C.I, s.92; Nutuk, C.III, vesika 239 c

1126- Kâzım Özalp, a.g.e., C.I, s.91

1127- Bu durum daha önce de belirtilmişti. Bu konuda Kâzım Bey şu bilgiyi veriyor "Akbaş'tan getirilen silahlar ile bir taarruz kuvveti teşkil ve teçhiz ettikten sonra henüz Anadolu'ya çok sayıda asker çıkarmamış olan Yunanlılara karşı Soma ile Akhisar arasında büyük bir taarruz yaparak, Yunanlıları İzmir'den çıkarmak. Bunun için Karesi, Saruhan, Çanakkale sancaklarının ve Bursa vilayetinin bir kısmında muhtelif seneler askerleri silah altına çağırılmıştı" Kâzım Özalp, a.g.e., C.I, s.94

olduğu sanılan bir torpido Umurbey (Bergos) iskelesine yanaştı. Kıyıya bes on top atışı (Nordanfild) yaptı. Bilahare iskeleye yanaştı. Karaya yirmi otuz kadar deniz piyade askeri çıkardı. Burada iskelede bulunan bir kayıkcıyı sorguya çektiler. Bunun arkasından çevrede, sonuçsuz kalan kısa bir araştırma yaptıktan sonra iskelede bulunan Kahveci Mehmet Cavus adında birisini şüphe üzerine yanlarına alarak Çanakkale yönüne uzaklaştılar. Aynı zamanda Akbaş'a da İngilizler tahkik memurları gönderdiler¹¹²⁸. İngilizler esasında fazla uzaklaştırılmadıklarını sandıkları cephanenin peşindeydiler. Bu şekilde göz dağı verip cephaneyi geri almak düşüncesindeydiler. Bu olaydan mahalli yöneticileri de suçluyamıyorlardı. Çünkü deponun yönetimi tamamen kendi yani İtilaf subaylarının ellerindeydi.

Bu sırada şöyle bir gelişme vukubuldu. Akbaş baskınından yararlanmak isteyen bölgedeki Rumlar namına Kal'ay-ı Sultaniye (Çanakkale) metropolid vekili ile bir kaç şahıs İngiliz kumandanı nezdine gelerek yakına kadar gelmiş olan Kuvay-ı Milliye'ye karşı ya muhafazalarını veya müdafaa için kendilerine silah verilmesini talep ettiler¹¹²⁹.

Bu arada halk arasında heyecan meydana getiren Lapseki'nin Fransızlarca işgali söylentisi yayıldı. Asılsız çıkan bu habere karşın 31.1.1920'de Fransızlar bu olayla ilgili olaarak Kilidbahir ahalisinden ve Kayıkcı taifesinden Hüseyin Bey'in karısı ve çocuklarını Çanakkaleli Mustafa ile Acifte Hasan'ın ailesi ve kızlarını tevkif ettiler. Aynı zamanda Binbaşısı Bahri Bey'i tutuklayarak ifadesinin alınması için Çanakkale'deki İngiliz temsilcisinin yanına getirdiler¹¹³⁰. Bunun üzerine

---

1128- B.A.B.E.O. Umumi No.346145

1129- B.A.B.E.O. Umumi No.346145; A.T.A.S.E. Ars. K1.36. Dosya 120 (141) Fh.4/2

1130- A.T.A.S.E. Ars. Klasör 36. Dosya 120 (141) Fh.16

Dahiliye Nezareti duruma mudahale ederek, olaylarla irtibatları kesin olmayan bu zatların tahliyesinin gerçekleştirilmesi için Sadaret'ten meselenin Hariciye Nezaretine aksettirilmesini istedi¹¹³¹.

Bir taraftan bu gelişmeler olurken, diğer taraftan 29.11.1920'de Karadeniz ordusu kumandanı General Milne Harbiye Nezaretine bir tezkere göndererek "Gelibolu Şib -i Cezicesinde kain bir silah deposuna bazı berhava kimseler tarafından vukubulan hucum dolayısıyla bu gibi vakanın Dersaadette gelmemesinin teminini lüzumlu addeder ve bu sebeple Maçka Silahhanesine İngiliz askerinden mürekkep bir muhafaza kıtasının gönderilmesini teklif ederim. Zat-ı samilerinin maiyet-i devletlerine talimat-ı lazimeyi ifa buyuracaklarına eminim" diyerek silah depolarının kendilerince kontrol edilmek istendiğini beyan etti¹¹³². Bu şekilde, bir bahaneyle İngilizler İstanbul'daki silah depolarına el koymak istiyorlardı.

Harbiye Nezareti ise General Milne'nin teklifini kabul etmemekle beraber o sıradaki siyasi ortamın nazikliği sebebiyle ki Harbiye Nazırı ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi İtilaf mümessillerinin baskısıyla bir müddet önce istifa etmişlerdi. Karşı teklifte bulunarak oyalamak yoluna gitti. Nitekim Harbiye Nezareti 31.1.1920'de General Milne'ye verdiği cevapta "Dersaatte bu gibi bir hadisenin ittihaz vukua gelmemesini temin için Harbiye Nezareti bütün tedabiri ittihaz eylemiştir. İtilaf kuvvetlerinin depolara fuzuli müdahalesi yüzünden tahaddüs eden vakayı muhtelif tarihlerde arz edilmiş olup bir sui tefehüm hudüsüne mahal kalmamak için zat-ı alilerine bervech-i zir mukabil teklifi dermiyan eder ve kabul buyrulacağını da ümid eylerim

Maçka Silahhanesine muttasıl binada bir Fransız müfrezesi

1131- B.A.B.E.O. Umumi No.346145

1132- B.A.B.E.O. Umumi No.346145

mevcuttur ve keza bir kaç metre mesafede Taşlık nam mahalde vücuda getirilmiş bir İngiliz parkı vardır. Gerek buradaki Fransız müfrezesinin kuvvetinin takviyesi ve gerekse izam edileceği teklif buyurduğunuz İngiliz müfrezesinin Taşlık'a izamı maksadı temin eder. katiyen muhtemel olmamakla beraber bu hadise vukuundan veya memurin-i Osmaniye'nin hemen talebi akabinde iş bu müfrezeler Osmanlı muhafızlarına muavenet etmek suretiyle emr-u muhafaza daha sedid ve muessir olacağı gibi herhangi bir surette bir su-i tefehhüme de meydan bırakılmayacaktır.

Osmanlı muhafızlarının daha ziyade takviyesini de emreylediğimi arz eder ve bil vesile ihtiramatımın kabulünü rica ederim"¹¹³³ dedi.

Bu şekilde aynı zamanda Milne'nin teklifi de Harbiye Nezaretince kabul edilmediği ifade edilmekteydi.

Diğer taraftan Lieuteant (Korgeneral) Wilson, Harbiye Nezaretine gönderdiği telgrafla, Akbaş'tan alınan silah ve cephanelerinin Boğazın öbür tarafına geçirildiği ve Bergos (Umurbey) üzerinden Bandırma treniyle Balıkesir'e doğru gönderilmekte olduğunu belirterek, silah sevkiyatının önünün alınması ve silahların kendilerine teslim edilmesini istemişti¹¹³⁴. Bu sert nota üzerine İstanbul Hükümeti 31.1.1920'de 14.K.K. bir yazı göndererek Bergos yoluyla Balıkesir'e doğru nakledildiği iddia edilen silah ve cephanenin elde edilerek Bandırma'ya gönderilen İngiliz müfrezesine teslimini istedi. Aynı zamanda idari soruşturma

---

1133- B.A.B.E.O. Umumi No.346145; Ayrıca Harbiye Nezareti 31.1.1920'de Sadaret'e sunduğu şifre telgrafta "Karadeniz İngiliz Baskomutanlığı Akbaş deposuna vukubulmuş olan bu taarruzu vesile ittihaz ederek Dersaadet'te ki Maçka Silahhanesine bir İngiliz muhafaza kıtasının igrasını teklif ediyor. Mütarakanamede depolarımızın itilaf kuvvetleri tarafından taht-ı muhafazaya alınacağına ve depolar umur-u inzibatiyesine müdahale edileceğine dair bir kayıt mevcut değildir. Mamafih vaziyet-i hazıra dolayısıyla vukua getirilmiş olan emr-ı vakiler sebebiyle mütarekeye istinaden büsbütün reddi cihetine de gidilmeyerek mezkur kumandanlığa mukabil bir teklif dermeyan edilmiştir" demektedir. B.A.B.E.O. Umumi No.346145

1134-İlhami Bebek, Milli Mücadele'de Akbaş Cephaneliği Olayı, A.Ü. Türk İnkılâp Tarihi Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1987, s.94

açılmasını talep etti¹¹³⁵. Ayrıca olaydan sorumlu olarak gördükleri Kâzım Bey'i (Özalp) İstanbul'a istediler¹¹³⁶.

Buna mukabil Osmanlı Hükümetine başvurularak Akbas olayında ihmali görülenlerin tutuklanarak kendilerine verilmesi talebini Hükümetçe yerine getirilmediğini bahane eden İngilizler 1 Şubat 1920 günü Bandırma'ya bir yüzbaşı komutasında ikiyüz kişilik bir Hint birliği çıkardılar¹¹³⁷.

Bu durumu haber alan Bekir Sami Bey de derhal Mudanya mevki kumandanlığına, Mudanya'ya da asker çıkarma ihtimali olduğunu, böyle bir vaziyet karşısında telefonla Firka'dan emir almadıkça bir tek askerin çıkmasına müsaade etmeyeceklerini söylemesini bildirdi ve Mudanya'ya gelmiş olan bilumum cephanenin de gönderilmesini istedi¹¹³⁸.

Yine bu sırada Bandırma'ya çıkmış olan İngiliz müfreze kumandanı ile İngiliz İrtibat subayı 14.K.K.lığına gelerek Korgeneral Wilson'un bir notasını Yusuf İzzet Paşa'ya verdiler¹¹³⁹. Bu notada Akbas meselesinden bahsedilerek kaçırılan silahların Şubat ayı içinde ve faillerinin 15 Şubata kadar kendilerine teslim edilmesi istenmekteydi. 14.K.K. verdiği cevapta "Kolordunun bu hadiseden ancak İngilizlerin ihbarıyla haberdar olabildiğini silah ve cephanelerin bulunması için gerekli tedbirleri alacağı" belirtilerek oyalama yoluna yoluna gitti¹¹⁴⁰.

1135- Harbiye Nezareti, aynı zamanda I.K.K.'dan da olayla ilgili soruşturma açılarak faillerin ortaya çıkarılmasını istemiştir. A.T.A.S.E. Ars. Klasör 36. Dosya 120(141) Fh.3

1136- Kâzım Özalp, *a.g.e.*, C.I, s.92

1137- A.T.A.S.E. Ars. Klasör 36. Dosya 120 (141) Fh.25; T.T.K. Ars. Bekir Sami Dos. D.3 1.2.1336 şifre; Karaya asker çıkaran kruvazörler aynı gün geri döndüler. Limanda yalnız nakliye gemisi kaldı. Karaya çıkarılan askerler o gün başka bir zırhlıyla geriye götürülmek istendi. Fakat anlaşılmayan bir sebeple bu işlem geri bırakıldı. B.A.B.E.O. Umumi No.346145

1138- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dos. D.3 1.2.1336 şifre

1139- Kâzım Özalp, *a.g.e.*, C.I, s.93; İzmir'e Doğru Gazetesi 11 Şubat 1920

1140- A.T.A.S.E. Ars. Klasör 36. Dosya 120 (141) Fh.25

Esasta Harbiye Nezareti 31 Ocak 1920 tarihinde yukarıda belirttiğimiz yazıyı 14.K. Kumandanlığına göndererek tedbir almasını istemişti.

Diğer taraftan İngilizlerin Bandırma'yı işgali ve bu notaları üzerine 61.Fırka Komutanlığı tarafından bir Kuvay-ı Milliye birliğinin Susurluk'ta toplanmasını ve Bandırma yöresinde bir takım gösteri faaliyetlerinde bulunulması kararını aldı¹¹⁴¹. Ayrıca Bandırma İngiliz işgal komutanına, kasaba boşaltılmadığı takdirde Kuvay-ı Milliye'nin oradaki İngiliz kuvvetlerine saldıracağı bildirildi¹¹⁴².

Akbaş baskınından sonraki gelişen bütün bu olaylar ve özellikle Bandırma'nın işgali ile tutuklama hadiseleri Heyet-i Temsiliye'yi de harekete geçirdi. Nitekim 2 Şubat 1920 de Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal 14.K.K. Yusuf İzzet Paşa'ya gönderdiği telgrafta olaya kısaca değinerek Sivas Kongresi beyannamesinin üçüncü maddesiyle, Osmanlı Devletinin her hangi bir tarafına karşı meydana gelecek müdahale ve işgale karşı topyekün savunma esasının kabul edildiğini bildirerek milletçe bu işin bertaraf edilmesini, Bandırma'nın işgaline karşı direnilmesi gerektiğini belirtti. Ayrıca işgal olayının diğer gayesinin de İtilaf Devletlerinin, Yunanlılarla muharebe eden Kuvay-ı Milliye'nin arkasını kesmek olduğunu belirtti¹¹⁴³. Yine 2 Şubat 1920'de 61.Fırka kumandanına gönderdiği telgrafla, bu işgal karşısında tutumunun ne olacağını sordu. Kâzım Bey (Özalp) aynı gün bu telgrafa "Bandırma'ya çıkan İngiliz müfrezesinin önemli olmadığı bu sebeple çıkarmanın engellenmediğini, karaya çıkan İngiliz müfrezesinin içeriye doğru ilerlemesi halinde karşı koymak üzere Manyas Gölünün doğusunda

---

1141- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.92

1142- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.92

1143- A.T.A.S.E. Ars. Klasör 23. Dosya 1336 Fh.4 (1.2); Bu konu üzerine alınması gerekli tedbirleri içeren ve komutanlara gönderilen şifre bkz. Nutuk, C.III, vesika 240

Aksakal mevkiinde Kuvay-ı Milliye konulacağı" cevabını verdi¹¹⁴⁴.

Bandırma'nın işgali olayı Balıkesir Heyet-i Merkeziyesinin de sert tepkisine sebep oldu. Nitekim işgal olayı üzerine "İzmir'e Doğru" gazetesinde olayın aleyhine hemen yayın başlatılarak kamuoyu oluşturuldu. Balıkesir Müdafa-i Hukuk Cemiyeti İzmir Simal mıntıkası Heyet-i Merkeziyesi de Balıkesir'de bulunan İngiliz iritibat subayına 1 Şubat 1920'de bir protesto notası verdi. Notada işgal olayının devletler hukukuna ve insanlığa aykırı bir olup bitti olduğu belirtilmekteydi¹¹⁴⁵. Yine Heyet-i Merkeziye adına Vasıf Bey (Cınar) Mustafa Kemal'e gönderdiği 2 Şubat 1920 tarihli telgrafla, Bandırma'ya çıkan işgal kuvvetinin kendisine bir tebligatta bulunduğunu, bu tebligatta Akbaş cephaneliği olayının Heyet-i Merkeziye tarafından düzenlenmiş olabileceği, eğer durum bu şekilde ise bunun Mondros mütarekesi şartlarına aykırı olduğu, bundan dolayı da kaçırılan silahların derhal iadesinin gerektiği, aksi takdirde önemli yerlerin itilaf Devletleri tarafından işgal edileceğini bildirdiğini ve Heyet-i Merkeziyenin ise bu tebligatı siddetle protesto ettiğini, ayrıca Heyet-i Merkeziye karargahına gelen İngiliz subaylarına protesto sebebinin izah edilerek, İzmir'den Yunan işgali kaldırılmadıkça silahların iadesinin mümkün olamayacağını, Heyet-i Merkeziyenin gücünü milletin sarsılmaz iman gücünden aldığını, bu sebeple de Bandırma'nın işgali karşısında Heyet-i Merkeziyenin sessiz kalamayacağı ve her türlü tedbiri alacağını da sert bir dille belirtildiğini ifade etmekteydi¹¹⁴⁶.

Bu gelişmelerin yanı sıra İngilizler Akbaş baskınının soruşturulmasını da mahalli Türk Hükümeti yetkililerinin yardımıyla yapmaktay-

1144- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 23. Dosya 1336/11 Fh.4 (2.3)

1145- Protesto notası için bkz. *Nasihât Gazetesi*, Konya 1920 S.14-259'dan nakleden, Kamil SU, *a.g.e.*, ss.173-176; *İzmir'e Doğru Gazetesi*, S.28-29; Ayrıca Başbakanlık arşivinden alınan orjinal metin bkz. Mucteba İlgürel, *a.g.m.*, ss.281-282

1146- İlhami Bebek, *a.g.e.*, s.94

dılar. Ancak bir İngiliz yüzbaşısının yönettiği bu soruşturmada olumlu bir netice elde edemediler. Cephanenin kaçırıldığına ve nerede depo edildiklerine dair en ufak bir bilgi dahi elde edemediler¹¹⁴⁷. Bu soruşturmaya paralel olarak yukarıda belirttiğimiz gibi Harbiye Nezareti emriyle 14.Kolordu Kumandanlığı da bir soruşturma açarak 61. Fırka kumandanını bu soruşturmayı yürütmekle görevlendirdi. Halbuki 61.Fırka kumandanı da bu hadisenin içindeydi.Anlaşılan 14.K.K. gerekenin yapıldığını ilgili taraflara göstermek istiyordu. Yoksa meselenin üstüne gitme taraftarı değildi. Nitekim soruşturma da bir sonuç vermedi. Yusuf İzzet Paşa soruşturma neticesini 2 Şubat 1920 tarihinde Harbiye Nezaretine gönderdiği raporda "Akbas'tan alınıp Anadolu yakasına geçirildiği iddia edilen silahların ve cephanenin Bandırma'ya getirilmemiş olduğunun kesinlikle belli olduğu ve Balıkesir ve Edremit havalisinde de görüldüğüne dair 61.Fırkaca simdiye kadar yapılan soruşturma ve takibattan bir iz elde edilemediği"ni ifade ettikten sonra İzzet Paşa kendi düşüncesini "Fikri acizanemce bu esliha ve cephane sayet Anadolu yakasına geçirilmiş ise aradan geçen onbeş gün zarfında teknil memleket dahilinde ya ahali tarafından yağma ve furuht veya tamamı tevzi edilmiş olması pek ziyade muhtemel olup esliha ve cephanenin tekrar bulunması ve ahaliden alınması Yunanlılara karşı pek vasi bir cephede bulunmakta olan Kolordunun esasen pek zayıf kuvve-i umumiyesinde ve kezalik memleketin pek noksan jandarma kuvvetiyle gayr-ı kabil-dir. Bundan başka ahalinin yedinden silah ve cephanenin ahzı maksadıyla yapılacak ufak bir hareket-i askeriye ise zaten İzmir'in elan Yunanlıların taht-ı işgalinde devam etmekte bulunmasından dolayı son derece meyuş olan ve mütarekeden bu ana değin memalik-i Osmaniye dahilinde en ziyade sükunet ve asayisi muhafaza edebilmiş olan Kolordunun mıntikasındaki ahaliyi pek büyük bir heyecana ve hercümerce sevk edecek olup bundan da

memleketin anasır-ı muhtelifesi arasında pek ziyade sayan-ı teessüf asayis ve emniyeti muhafaza etmeğe kafi kuvve-i nizamiye mevcut bulunmamasından dolayı hiç bir mesuliyet kabul edemem" şeklinde açıkladı ve tedbir olarak da "asayişin temini için islimbot ve tehzizat ile 309 ve 311'lilerin askere alınmaları"nı talep etti¹¹⁴⁸. Bu şekilde aynı zamanda yukarıda belirtilen Yunanlılara karşı taarruz için askere alınma işlemi bu bahane ile hem örtülmek hem de resmi hale sokmak istenmekte olduğu anlaşılıyor.

Bu arada İngilizler General Beyç komutasındaki bir heyetle Çanakkale taraflarında 5 Şubatta bir soruşturma daha başlatmışlardı. Bu soruşturma başlar başlamaz da Çanakkale'ye yedi bin asker çıkarıldığı haberi yayıldı. Bu olay bölgede huzursuzluk meydana getirdiği gibi İngilizlerin asker sayısını onsekiz bine çıkararak Trakya'yın işgaline girişecekleri şeklinde haberlerin yayılmasına sebep oldu¹¹⁴⁹.

Bu soruşturma heyetince, Akbaş baskını ile ilgili sandıkları Gelibolu mutasarrıfı Recep Bey¹¹⁵⁰, Belediye Reisi, istinaf müdde-i

---

1148- B.A.B.E.O. Umumi No.346145; Yusuf İzzet Paşa 6.2.1920'de Bekir Sami Bey'e gönderdiği şifrede ise "İngiliz harp gemilerinin Bandırma'ya geldiğini ve Akbaş cephaneliği meselesi ile Bandırma üzerinden sevk edilen cephaneyi soruşturduklarını belirterek "gerek Akbaş'tan ve gerekse Bandırma'daki esliha ve cephane sevkiyat ve nakliyatının Kuvay-ı Milliyece tertip ve icra edildiğine kani olduklarını ifade ediyorlar" dedikten ve cephanenin teslimini istediklerini ifade ettikten sonra "Teşkilat-ı Milliye ruesası ile şimdiye kadar münasabatta bulunmadığım gibi bu babda reisen kendilerine tebligatta bulunmak selahiyetini dahi haiz olmadığımı ve ancak bir taraftan Karesi mutasarrıfı ve diğer taraftan Bursa valisi gibi ruesay-ı hükümete ve ayrıca maiyet kumandanlarına olan iki fırka kumandanına kemal-i ehemmiyetle meseleyi bildi.rerek kendi mntıklarında dahilinde bu babda ifası mümkün olan tedabirin müttehiden ittihazını teklif edeceğini" beyan ederek şahsi kanaatini "Akbaş hadisesinin İngiliz aleyhtarı hareket olmadığı, Yunan işgali ve faaliyetlerine karşı tedbir için yapıldığı, sayet İzmir işgali sona erdirileceği resmen tahakkuk ederse ve istiklal-i millimiz temin edileceği İtilaf Devletleri bir lisan-ı resmi ile ilan ve temin ederlerse bu gibi harekâtın duracağı hatta Akbaş'tan alınan cephane ve silahların daha fazlasını derç ve teslimi davet edileceği cevaben bildirilmelidir" demektedir. T.T.K. Ars. Bekir Sami Dos. D.3 6.2.1920 şifre

1149- B.A.B.E.O. Umumi No.346145; A.T.A.S.E. Ars. K1.36. Dosya 120 (141) Fh.29

1150- Recep Bey, Ayan reisi Tefvik Paşa'nın (Son Osmanlı Sadrazamı)

umumisi, Polis komiseri, eski Belediye Reisi, orman memuru, telgraf müdürü, Bergce (Umurbey) bucak müdürü Resadettin Bey¹¹⁵¹, eşraftan bazı kimseler, iş adamları, sivil ve asker bazı memurlar evlerinden alınarak bir motorla 5 Şubat 1920'de Canakkaleye getirildiler¹¹⁵². Bu gelişme üzerine I.K. Kumandanlığı ve Müdafa-i Hukuk Cemiyetleri tarafından İstanbul Hükümeti ve İtilaf Devletleri temsilciliklerine protestolar gönderildi¹¹⁵³.

Bunların yanısıra İngilizler Akbaş baskının hemen akabinde Canakkale'deki telgraf merkezini de işgal etmişlerdi. Soruşturma müddetince nöbetçiler yerleştirilerek telgraf merkezini kontrolleri altında bulundurdular¹¹⁵⁴.

İngilizler ayrıca soruşturmaya başladıktan bir müddet sonra Akbaş deposundaki kalan cephaneleri boşaltarak Cimenlik iskelesine yığdılar. Bir bölümünü de Boğaz dışına çıkardılar¹¹⁵⁵. Bunun yanında Gelibolu yarımadasında bulunan Gelibolu, Maydos, Bolayır, Bigalıkale depolarını da boşalttılar¹¹⁵⁶. İngilizler bu faaliyetlerin yanısıra

kardesi idi. Bu zatın silah kaçırmak gibi işlerle ilgisi olmayacağından ve meziyetlerinden bahsedilerek serbest bırakılması Canakkale mutasarrıfı tarafından istendi. Ancak sonuç alınamadı. B.A.B.E.O. Umumi No.346145

1151- Resadettin Bey olayı bütün ayrıntılarıyla anlatmaktan çekinmemiştir. Bunun üzerine sorgusu tamamlanan Resadettin Bey gerektiğinde yeniden sorgusu yapılmak üzere Canakkale'ye kendiliğinden geleceğine dair namusu üzerine yemin ettirildikten sonra 9 Şubatta serbest bırakıldı. H.T.V.D. S.47, vesika 1103; B.A.B.E.O. Umumi No.346145

1152- B.A.B.E.O. Umumi No.346145; H.T.V.D. S.48, vesika 1116; Bunlar bilahare İstanbul Hükümetinin girişimleri sonucu buldukları cezaevinden alınarak daha uygun bir yer olan Redif Dairesine nakledildiler.

B.A.B.E.O. Umumi No.346145

1153- H.T.V.D. S.48'de bu protestolar mevcuttur. Ayrıca Hakimiyet-i Milliye gazetesinde 24 Şubat 1920'de Gelibolu Hadisesi başlığı altında yayınlanmıştır. Hakimiyet-i Milliye, C.I. S.11, 24 Şubat 1920; Düzce Belediye Başkanı da bu konuda bir protesto göndermiştir. Proestonamenin altında Belediye Başkanı Hüseyin Remzi'nin yanısıra meclis üyeleri ve eşraftan bazılarının da imzası vardır. A.T.A.S.E. Ars. Klasör 23. Dosya 1336/11 Fh.4 (30,31)

1154- B.A.B.E.O. Umumi No.346145

1155- B.A.B.E.O. Umumi No.346145; A.T.A.S.E. Ars. K1 36. Dos.120 (141) Fh.12

1156- Zeynel Kızınoğlu, a.g.e., s.96

Çanakkale'de olağanüstü tedbir olarak sürekli devriyeler gezdirdiler. Torpidolarla sürekli Boğazı taradılar. Sehrin Hastahane bayırı denilen semtinde makineli tüfek atışları yaptılar¹¹⁵⁷. Bu arada cephanenin taşınmasında kullanılan ve yukarıda belirttiğimiz gibi Karabiga'da baştankara bir vaziyette terkedilmiş olan Bolayır motorunu buldular. Bunun üzerine Karabiga'ya 50 kadar deniz piyadesi çıkardılar. Nahiye müdürünü çağırarak soruşturma yaptılar. Fakat bir netice elde edemediler. Bilahare motoru yedeklerine alarak nahiyeyi terk ettiler¹¹⁵⁸. Neticede görüldüğü gibi İngilizler bütün uğraşmalarından kendilerince olumlu bir sonuç elde edemediler.

Buna mukabil Türk tarafının gerek askeri gerekse sivil makamlarının protestoları ve çeşitli girişimleri bir süre sonra etkisini gösterdi. Balıkesir'de bulunan İngiliz temsilcisi Mr. Arthur, Heyet-i Merkeziyeye gelip, İngiliz genel karargahının, Heyet-i Merkeziye'nin protestolarını dikkate alarak, Bandırma'daki kuvvetlerin geri çekilmesi için emir verdiğini bildirdi¹¹⁵⁹. Nitekim Bandırma'daki İngiliz kuvvetleri 11 Şubat 1920'de limandaki torpidolarına binerek İstanbul yönüne hareket ettiler¹¹⁶⁰. Bilahare de General Beyç, tutuklanan kişilerin, olayla ilgisi bulunmadığını belirtmesi üzerine bu kişiler serbest bırakıldılar¹¹⁶¹.

Bu gelişmenin Kuvay-ı Milliye'nin bir başarısı olarak ortaya çıkması harekete bir dinamizm getirdiği gibi bölgedeki askeri otoritenin ve Kuvay-ı Milliye teşkilatının halkın gözündeki etkisi ve saygınlığını arttırıcı unsur oldu¹¹⁶².

1157- B.A.B.E.O. Umumi No.346145; A.T.A.S.E. Ars. Kl.36. Dosya 120 (141) Fh.4/2

1158- B.A.B.E.O. Umumi No.346145

1159- A.T.A.S.E. Ars. Klasör 23. Dosya 1336/11 Fh.4(11,12,13)

1160- A.T.A.S.E. Ars. Klasör 23. Dosya 1336/11 Fh.4(18,19,20)

1161- B.A.B.E.O. Umumi No.346145

1162- İlhami Bebek. a.g.e., s.93

Ancak İngilizler meselenin pesini bırakmış değillerdi. İstanbul Hükümeti nezdinde girişimlerine devam etmekteydiler. İtilaf Devletlerinin gayesi Milli Mücadele yanlısı kumandanları bu gibi bahanelerle görevden alınmasını sağlamaktı. Diğer taraftan İngilizler aynı zamanda bu olayı kullanarak iktidardaki Hükümetin yerine kendilerinin direkt etkili olacağı bir Hükümetin iktidar olmasını sağlamak istemekteydiler. Bu sebeple İtilaf Devletlerinin Hükümet üzerindeki baskısı artınca ki onlar olayın sorumlusu olarak gördükleri Kâzım Bey (Özalp) ve Yusuf İzzet Paşa'nın görevlerinden alınmasını Harbiye Nezaretinden istemişlerdi. Osmanlı Hükümeti olayı yerinde soruşturmak üzere eski 15.Kolordu kumandanı Mirliya Ali Rıza Paşa'yı Bandırma'ya gönderdi. Harbiye Nazırı Fevzi Paşa'da 14.K.kumandanlığına yazdığı telgrafla Ali Rıza Paşa'ya her türlü kolaylığın gösterilmesini istedi¹¹⁶³. Ali Rıza Paşa 15 Şubat 1920 günü Bandırma'ya gelerek görevine başladı¹¹⁶⁴.

Ali Rıza Paşa burada yaptığı soruşturma neticesinde Akbaş hadisesinden askeriyenin sorumlu olmadığı neticesine vararak bunu bir raporla İstanbul'a sundu¹¹⁶⁵. Bilahare Ali Rıza Paşa İstanbul'dan gelen başka bir soruşturma heyetiyle birlikte Karabiga'ya gitti 20 Şubat 1920'de Karabiga'ya varan bu heyet Biga olayını soruşturacaktı¹¹⁶⁶. Yani Karahasan çetesi meselesini.

Ali Rıza Paşa'nın bu raporuna rağmen İtilaf Devletleri yukarıda belirttiğimiz gibi komutanların görevlerinden alınmalarında ısrar etmekte idiler. Bunun üzerine Yusuf İzzet Paşa kendisine yöneltilen suçlamaları reddederek İstanbul'a savunma niteliğinde bir rapor gönderdi. Raporunda, Akbaş hadisesi meydana geldiği sırada görevli olarak

---

1163- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 36. Dosya 120 (141) Fh.24

1164- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 23. Dosya 1336/11 Fh.5

1165- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 23. Dosya 1336/11 Fh.5 (8,9)

1166- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 23. Dosya 1336/11 Fh.5 (8,9)

Bursa'ya gittiğini, oradan da İstanbul'a gectiğini ve Ocak ayının son haftasında Bandırma'ya geldiğini belirtmekteydi. Ayrıca raporunda Kolordunun olaydan sorumlu tutulamıyacağını, sorumluların İtilaf Devletleri olduğunu, iddia edilen şekilde kaçakçılık olayı varsa bunu ancak silah kaçakçılığından büyük çıkarlar sağlayan Rumların gerçekleştirmiş olabileceğini, hatta Bandırma'daki İngiliz irtibat subayının da kendisine Akbaş olayından Kolordunun sorumlu olmadığını söylediğini belirtmekteydi¹¹⁶⁷.

Harbiye Nazırı basyaveri Salih Bey (omurtag) de 28 Şubat 1920'de Mustafa Kemal Paşa'ya İngilizlerin Yusuf İzzet Paşa'nın görevinden alınmasını, yerine başka birinin atanması için baskı yaptığı, bu baskı üzerine Hükümetin de Yusuf İzzet Paşa'nın yerine Nurettin Paşa'yı atamayı düşündüğünü bildirdi¹¹⁶⁸. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa 29 Şubat 1920'de 14.K.K. Yusuf İzzet Paşa'ya Hükümetin kendisini Kolordu kumandanlığından alması ihtimaline karşı alması gerekli tedbiri ve bu konudaki düşüncelerini sordu. Ayrıca baskılar arttığı takdirde görevini kendisine bağlı başka birine bırakmasını istedi. Böylelikle İtilaf Devletlerinin Hükümet'e ve Kuvay-ı Milliye'ye daha fazla karışmalarının önüne geçilmesi amaçlanmaktaydı¹¹⁶⁹.

1167- A.T.A.S.E. Ars. Klasör 36. Dosya 120 (141) Fh.26-26/1

1168- A.T.A.S.E. Ars. Klasör 23. Dosya 1336/11 Fh.5-5/1

1169- İlhami Bebek, a.g.e., s.97; Bekir Sami Bey'de Yusuf İzzet Paşa'nın 9.2.1920 günü İngilizlerin vazifeden çekilmesi için tazyik yaptıkları telgrafına aynı gün "Zat-ı samilerinin Bandırma'da Düvel-i Mutelife zabitanın tazyiki karşısında vazifeden çekilmeniz çekildikten sonra Düvel-i Mutelifeye karşı daha tehlikeli bir vaziyet alabileceğiniz sürette pek muvafık aksi halde bugün vezaif-i milliyeyi ifa eden bütün kumandanların birer tazyik ile terk-i vazife ettirebilecekleri kanaatini tevliid edeceğinden gayr-ı muvafık telakki etmekte olduğu maruzdur" cevabını verdi. T.T.K. ARs Bekir Sami Dos. D.3 9.2.1336 şifre; 23 Şubat 1920'de İstanbul'da İngiliz Yüksek Komiseri Amiral J. De Robeck tarafından İngiltere Dışişleri bakanı Lord Curzon'a gönderilen raporda olay Mustafa Kemal'in adamları tarafından Gelibolu yarımadasındaki Akbaş cephaneliğinin boşaltıldığı, İtilaf Devletleri muhafızlarının yakalandıkları, Başvezirin baskını tasvip etmediğini, soruşturma yapıldığı, Bab-ı Ali görevlilerinin üzüntülerini ifade ettikleri,, Mustafa Kemal'in olayı bir zafer olarak nielendirdiği şeklinde ifade edilmektedir. Ekz. Bilal Simsir, İngiliz Belgelerinde..., C.I., s.381 ilgili bölüm 383'de.

Diğer taraftan Mustafa Kemal Paşa Harbiye Nazırı Fevzi Paşa'dan İngiiz baskısına karşı direnmesini isteyerek böyle bir hareketin milli menfaatlerimize en uygun davranış olacağını da belirtti¹¹⁷⁰.

Fevzi Paşaise İngilizlerin baskısı yoğunlaşana kadar herhangi bir azil ve tebdil yapma taraftarı değildi. Ona göre İngilizlerin bu olayı kullanmaları bir Hükümet bunalımı doğurma isteklerinden başka bir şey değildi¹¹⁷¹.

Ayrıca, İngilizler bütün bu faaliyetlerinin yanısıra İstanbul'da muhalif blokla irtibatı kuvvetlendirdiler ve bölgede Küvay-ı Milliye'ye karşı Ahmet Anzavur'u tekrar faaliyete geçirdiler.

e) MUHALIF GRUBLARIN İSTANBUL'DA HUKUMETİ ELE GEÇİRMEK İÇİN DEVAM EDEN TEŞEBBUSLERİNİN BÖLGEDEKİ YANSIMALARI

1) II. ANZAVUR OLAYI

Hamdi bey Akbaş baskınından sonra tekrar Biga'ya dönmüştü. Burada Hamdi Bey Akbaş'tan kaçırılan silahlarla Balıkesir Heyet-i Merkeziye adına önceki bölümlerde belirttiğimiz gibi Yunanlılara yapılması düşünülen taarruz için beşbin kişilik bir kuvvet hazırlamak üzere çalışmalara başlamıştı¹¹⁷². Bu faaliyetler çerçevesinde kısa zamanda beşyüz kadar asker toplandı. Bunlar bilahare Biga'daki 190. Alayın II.taburu emrine verildi. Kolordu tarafından bu tabura bazı subaylar da atandı¹¹⁷³.

Ancak Türk tarafında bu hazırlıklar sürdürülürken, Yunanlıların Türk cephesinin dayanıklılığını anlamak için genel bir

1170- İlhami Bebek, a.g.e., s.98

1171- İlhami Bebek, a.g.e., s.98

1172- Zeynel Kozanoğlu, a.g.e., s.99

1173- T.İ.H. C.VI. s.72

saldırı hazırlıkları yaptığı Venizelos'un bu maksatla emir verdiği ve bir kaç kur'a askerini silah altına aldıkları haberi alınınca¹¹⁷⁴ 61.Fırka Komutanlığı Yunanlıların Akhisar-Soma hattına saldırabileceği düşüncesiyle Hamdi Bey'in Biga'da hazırlamakta olduğu kuvveti bu cepheye sevki planlandı. Böylece bu kuvvetlerin muhtemel bir Yunan saldırısını önlemek için kullanılmasına karar verildi. Tümen komutanlığı planına göre Yunan saldırısından önce bu kuvvet yetiştigi takdirde Yunanlılar Soma ve Akhisar üzerine saldırırken Fırka'ya bağlı birlikler de İvrindi, Koruca ve Kestanedağı üzerinden Bergama'yı işgal edip Yunanlıların çekilme hattı üzerine yürüyecekti¹¹⁷⁵.

Diğer taraftan bu iş için düşünülen asker toplama işi zor bir işti ve bir takım güçlükleri vardı. Çünkü asker toplama devlete ait bir hak ve bir hükümet işi idi. Ancak şimdi bu iş devlet adına değil Kuvayı Milliye adına yapılmaktaydı. Ayrıca iş asker toplamakla da bitmiyordu. Silah altına alınanların giydirilmesi ve beslenmesi gibi problemler de vardı¹¹⁷⁶.

Bu durum muhaliflere büyük fırsat vermekteydi. Çünkü bu emirler yerine getirilecek olursa Padişaha ve devlete itaatsizlik durumu söz konusuydu¹¹⁷⁷. Yine asker beslenme ve giydirilmesi için köylülerden toplanması düşünülen yardım da köylünün ödeme gücünün üstündeydi. Üstelik yardımın bir hafta gibi kısa bir zamanda toplanması gerekmekteydi. Nitekim öyle de istendi. Bu durum köylülerin arasında telaş ve korku meydana

---

1174- H.T.V.D., S.34, vesika 853

1175- H.T.V.D. aynı vesika

1176- Bu sebeple halktan köylülerden para toplanmasına karar verildi. Biga ve köylerinden nüfusa ve zenginliğe göre 120 bin lira toplanması düşünüldü. Uluğ İğdemir, Biga Ayaklanması, s.87; Ancak soruşturma heyetinin gazetelere verdiği beyanattan 120 bin lira alındığının kesinlikle yalan olduğu 112 bin lira istenilmesi düşünüldüğü bunun da tasarı halinde kaldığı anlaşılmaktadır bkz. İleri Gazetesi 5 Mart 1920 tarihli sayısından naklen, Kamil Su, a.g.e., s.186 dipnotu

1177- Kamil Su, a.g.e., s.185

getirdi¹¹⁷⁸.

Bunların yanısıra Hamdi Bey ilk defa Biga'ya gelişinde burada herşeye hakim olan önceki bölümde izah edildiği gibi Karahasan adında birinin liderliğinde bir çete ile karşılaşmış ve Hamdi Bey bilahare bu ceteyi dağıtmış, Karahasan ve on kadar yakın adamını Biga cezaevine hapsedmişti. Fakat yakalanamayan cetenin diğer elemanları köylere dağılmışlardı¹¹⁷⁹. Bunlar şimdi Hamdi Bey aleyhine propoganda yapmaktaydılar. Bu arada daha önce kaçıp kurtulmuş, sinmiş ve saklanmış olan bazı elebasılar da bu ortamdan faydalanmaya çalışan Karabiga ve Canakkale dolaylarında dolaşan Akbaş olayını bir türlü hazmedemeyen İngilizlerle gizli temasa başlamışlardı¹¹⁸⁰.

Yine daha önceki hareketi bastırılmış ancak yakalanamamış olan Ahmet Anzavur da Biga'daki bu ortamdan faydalanmak için Çerkez köylerini dolaşmaya başlamıştı. Anzavur köylerde yine Kuvay-ı Milliye teşkilatını kötüleyici propoganda yapmaktaydı¹¹⁸¹.

Bölgedeki bu gelişmelerin yanısıra İstanbul'da da Kuvay-ı Milliye'ye muhalif gruplardan Hürriyet ve İtilaf, Nigehbancılar, Kızıl Hançerliler ve Teali İslam Cemiyeti ittifak ederek İngilizlerin desteğiyle bir Cemiyet-i Ahmediye teşkil etmeye çalışmaktaydılar. Bunlar da Anadolu'da Kuvay-ı Ahmediye teşkilatıyla birleşerek dini bir propoganda altında ve ahalinin taassubundan da istifade ederek Kuvay-ı Milliye'ye karşı cihad ilan etmeyi planlıyorlardı¹¹⁸². Bunlar da

---

1178- Kamil Su, a.g.e., s.186

1179- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I. s.98, T.I.H. C.VI. s.72

1180- T.I.H. C.VI, s.73; Ayrıca yapılan propogandalar için bkz. Ali Orhan İlk Kursun Notları; T.T.K. Arşivi basılmamış Notlar; Ulug İğdemir, a.g.e., s.34

1181- T.I.H. C.VI, s.73; Anzavur köy köy dolaşarak "Beni buralara padişah gönderdi. Kuvay-ı Milliye denen hareket eskiyalıktan başka bir şey değildir" diyordu. Zühtü Güven, a.g.e., s.43

1182- Kâzım Karabekir, a.g.e., s.475

Biga'daki ortamdan istifade etmeyi düşünmekteydiler. Nitekim planlarına göre bunlar Biga'da teşkilatlarını ikmalinden sonra Gönen'i ve müteakiben Bursa'yı elde ederek Adapazarı ile birleştirecekler. Bilahare bir kongre toplayarak İngilizlere bir muhtıra verecekler böylece İstanbul'daki kabinenin düşürülmesi sağlanıp yerine Ferid Paşa veya Kiraz Hamdi Paşa'dan birinin başkanlığında bir kabine teşkilini talep edeceklerdi. Nitekim bu planın gerçekleştirilmesi için İngiliz torpidosuyla İngiliz subay ve askerlerinin de refakatiyle Kızıl Hançer taraftarlarından Kaymakam Fettah, Ağır topçu Binbaşlarından Emirganlı Kemal, bir süvari mülazımı, bir bahriyeli yüzbaşı, Gönen efradından Nuri Bey, Mülazım Cerkez Yusuf Bey, Karabiga'ya giderek Biga'da Anzavura iltihak edip teşkilata başlayacaklardı. Hatta daha önce Pomaklar üzerinde tesir etmeye memur olarak Yüzbaşı Selim efendi ile bir mülazım-ı evel Karabiga'ya gönderilmişti¹¹⁸³. Aynı zamanda yine planın bir parçası olarak ticaret erbabı görünümü altında Bursa'ya 300 kişilik münferid şahıs gönderilmişti. Bilahare Bursa Hürriyet ve İtilaf partisi reisi Aziz Nuri ve Mahmut Sevket Paşa katillerinden Cerkez Kâzım'ın kardeşi Adapazarlı Hikmet Mudanya üzerinden Bursa'ya hareket ettirildiler. Ayrıca Kürt Mustafa Paşa vasıtasıyla iki üç makineli tüfek subayı gönderildi. Bunların yanısıra eski Bursa müftüsü Ömer Fevzi, havacı Halim ve ülemadan birkaç kişi Bursa teşkilatını geliştirme ve takviye ile görevlendirilmişlerdi. Yine plana göre bu grup Anzavurla birleştikten sonra Kürt Mustafa Paşa Kuvay-ı Ahmediye umum kumandanlığına getirilecekti. Bunlar ilk harekette Bekir Sami Bey'i öldüreceklerdi¹¹⁸⁴.

Ayrıca bunlar daha önceki harekâtlarında olduğu gibi Adapazarı'na da Cerkez reislerinden bir takım kişileri

1183- A.T.A.S.E. Ars. Klasör 321. Dosya 10 Fh.3/2

1184- A.T.A.S.E. Ars. Klasör 321. Dosya 10 Fh.3/3

göndermişlerdi¹¹⁸⁵.

Istanbul'dan idare edilen bu hareketin tertipçileri Arnavut Tayyar Paşa, Nigehbandan Binbaşı Hüsnü Bey, Topçu Binbaşı İsmail Hakkı Bey, Cerkez Bekir, Adapazarlı Cerkez Kamil, Cerkez İdris, müteakik Binbaşı Cerkez Hüseyin Bey, Mekteb-i Harbiye-i Tıbbiye muallimlerinden Erkan-ı Harb Binbaşısı Hayri Bey, Kürt Mustafa Paşa, Kiraz Hamdi Paşa, davavekili Fuat Sükrü, Reji Cevat, Kâzım Paşa, damadı Doktor Esat, Zeynelabidin, Eskişehir mutasarrıfı esbakı Sami, Ali Kemal, muharrir Ali Hikmet Beylerdi. Teskilat için gerekli olan para da bu hareketin teşvikçisi İngilizler tarafından verilmişti. Nitekim eski Anzavur meselesine dahil olan Sah İsmail, İngiliz torpidosuyla Çanakkale'ye giderek İngilizlerden talimat ve 5.000 İngiliz altını almıştı¹¹⁸⁶.

Bunların hareket planı şöyleydi: İstanbul'dan Karabiga ve Bandırma'ya çıkarılacak subaylarla Tekfur dağındaki (Tekirdağ) Alay kumandanı Mustafa Nuri Bey'in sevk edeceği Nigehbancı subaylar ve bunların Nigehban mensubu olanları ellerinde yeşil küçük varakalarda kaydedilmiş numaralar ile evvela kendilerini teşkilat ve Kuvay-ı Milliye taraftarı göstererek ahali arasına girecekler bilahare her altı köyden bir nahiye teşkil ve her nahiyeye bir subay tayin ettikten sonra halka Müdafa-i Milliye ruesay-ı nazifesinin ahlaksız ve namussuz olduğunu propoganda ile efkarı aleyhlerine tahrik ederek onları birer ikişer katl ve idam edip işleri kendileri alacaklardı. Burdan sonra üçüncü safhaya başlayacaklar ve Ayvalık cephesinde sağ taraflarını denize istinad ettirerek İngilizlerin yardımına dayanacak ve Yunan kuvvetlerine bir muhtıra vererek kendilerinin Yunan aleyhtarı olmayıp İttihat ve Terakkici olan Teşkilat-ı Milliye'ye karşı hareket ettikleri ve binaenaleyh

1185- Kâzım Karabekir, a.g.e., s.475

1186- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 321. Dosya 10 Fh.3/3; Kâzım Karabekir, a.g.e., s.478; H.T.V.D. S.18 vesika 452 ile S.22, vesika 554

kendileriyle müttefiken hareket edilmesi lüzumunu tavsiye edeceklerdi. Bilahare sola doğru harekâta başlayarak bütün cepheyi iskata başlayacaklar bu şekilde gayelerini gerçekleştirmeye çalışacaklardı¹¹⁸⁷.

İşte bu plandan bir raporla haberdar edilip uyarılan Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal, derhal 14.K.K.lığına bu planı detayıyla bildirerek uyardı ve gerekli tertibatın alınmasını istedi¹¹⁸⁸.

Bu gelişmeler vukubulurken Hamdi Bey ve Mahalli Hükümeti Anzavur'un menfi propogandasını kırmak en azından etkisini azaltmak için, Cerkezler arasında sayılan ve sevilen Dimetokalı İsmail Hakkı, Hacıköylü kaymakam Tahir ile Biga'lı Sefer Beyleri köylere nasihat heyeti olarak gönderdi¹¹⁸⁹. Ancak bu girişimden etkili bir sonuç alınamadı. Bu arada Hamdi Bey'in yardım toplamak üzere köylüye verdiği müddet de bitmekteydi. Zor durumda kalan ve aynı zamanda menfi propogandanın da etkisinde olan köylüler telaş içinde ne yana gideceklerini kararlaştıramıyorlardı. Bu karmaşık ortam içinde Karahasan çetesinin ele geçmeyen adamlarıyla, Pomak Cerkez ve Türklere kurulu bir heyet ne yapacakları konusunda danışmak üzere Anzavur'un yanına gitti. Bu ortam ve fırsatı kaçırmak istemeyen Ahmet Anzavur da Biga'ya baskın yapılmasını kararlaştırdı¹¹⁹⁰.

Bu arada Hamdi Bey, Asmalı'da Gavur İmam'ın Kuvay-ı Milliye aleyhine hazırlık yaptığını haber alınca, Kaymakam Şefik Bey'i onlara

---

1187- A.T.A.S.E. Ars. Klasör 321. Dosya 10 Fh.3/3

1188- A.T.A.S.E. Ars. Klasör 321. Dosya 10 Fh.3/2 ve 3/3

1189- Zühtü Güven, a.g.e., s.43; Ayrıca Yusuf İzzet Paşa da Ahmet Anzavur'un Cerkezlerle irtibatını kesmek için bölgedeki Cerkezlere nasihatçılar gönderdi. T.T.K. Ars. Bekir Sami Dos.D.3 18.2.1336 Bandırma şifre

1190- Zühtü Güven, a.g.e., s.44; Yusuf İzzet Paşa, 18.2.1920'de Bekir Sami Bey'in 17.2.1920 tarihli telgrafına verdiği cevapta, "Biga da Hamdi Bey'in yine Türk çetesi rüesasından Kara Hasanı tevkif etmesi ve daha sair bazı muamelat-ı sedidesi Biga havalisinin oldukça kesretli olan Pomak ahalisi arasında zahirde Kara Hasan'ı kurtarmak maksadı ile büyük bir aksülamel vucuda getirmiş ve maateessüf bu hadiseden Ahmet Anzavur da istifadeye başlamıştır" demektedir. T.T.K. Ars. Bekir Sami Dos. D.3 17.2.1920 Bursa, 18.2.1920 Bandırma şifre

kendileriyle müttefikten hareket edilmesi lüzumunu tavsiye edeceklerdi. Bilahare sola doğru harekâta başlayarak bütün cepheyi iskata başlayacaklar bu şekilde gayelerini gerçekleştirmeye çalışacaklardı¹¹⁸⁷.

İste bu plandan bir raporla haberdar edilip uyarılan Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal, derhal 14.K.K.lığına bu planı detayıyla bildirerek uyardı ve gerekli tertibatın alınmasını istedi¹¹⁸⁸.

Bu gelişmeler vukubulurken Hamdi Bey ve Mahalli Hükümeti Anzavur'un menfi propogandasını kırmak en azından etkisini azaltmak için, Cerkezler arasında sayılan ve sevilen Dimetokalı İsmail Hakkı, Hacıköylü kaymakam Tahir ile Biga'lı Sefer Beyleri köylere nasihat heyeti olarak gönderdi¹¹⁸⁹. Ancak bu girişimden etkili bir sonuç alınamadı. Bu arada Hamdi Bey'in yardım toplamak üzere köylüye verdiği müddet de bitmekteydi. Zor durumda kalan ve aynı zamanda menfi propogandanın da etkisinde olan köylüler telaş içinde ne yana gideceklerini kararlaştırıyorlardı. Bu karmaşık ortam içinde Karahasan çetesinin ele geçmeyen adamlarıyla, Pomak Cerkez ve Türklere kurulu bir heyet ne yapacakları konusunda danışmak üzere Anzavur'un yanına gitti. Bu ortam ve fırsatı kaçırmak istemeyen Ahmet Anzavur da Biga'ya baskın yapılmasını kararlaştırdı¹¹⁹⁰.

Bu arada Hamdi Bey, Asmalı'da Gavur İmam'ın Kuvay-ı Milliye aleyhine hazırlık yaptığını haber alınca, Kaymakam Sefik Bey'i onlara

---

1187- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 321. Dosya 10 Fh.3/3

1188- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 321. Dosya 10 Fh.3/2 ve 3/3

1189- Zühtü Güven, a.g.e., s.43; Ayrıca Yusuf İzzet Paşa da Ahmet Anzavur'un Cerkezlerle irtibatını kesmek için bölgedeki Cerkezlere nasihatçılar gönderdi. T.T.K. Arş. Bekir Sami Dos.D.3 18.2.1336 Bandırma şifre

1190- Zühtü Güven, a.g.e., s.44; Yusuf İzzet Paşa, 18.2.1920'de Bekir Sami Bey'in 17.2.1920 tarihli telgrafına verdiği cevapta, "Biga da Hamdi Bey'in yine Türk çetesi rüesasından Kara Hasan'ı tevkif etmesi ve daha sair bazı muamelat-ı şedidesi Biga havalisinin oldukça kesretli olan Pomak ahalisi arasında zahirde Kara Hasan'ı kurtarmak maksadı ile büyük bir aksülamel vucuda getirmiş ve maateessüf bu hadiseden Ahmet Anzavur da istifadeye başlamıştır" demektedir. T.T.K. Arş. Bekir Sami Dos. D.3 17.2.1920 Bursa, 18.2.1920 Bandırma şifre

anlayınca yanındaki gizli evrakı imha ettikten sonra son kursunuyla intihar etti¹¹⁹⁴. Bilahare jandarma Yüzbaşı İsmail Hakkı ile koğusta yatan hasta iki jandarma ve bir piyade eri köylülerce öldürüldü¹¹⁹⁶. Bilahare öğleden sonra ilçeye tellalar çıkarıldı ve Kuvay-ı Milliye'den olanların teslim olmaları istendi. O gün pek çok Kuvay-ı Milliyeci öldürüldü¹¹⁹⁶.

Biga baskınının ertesi günü 17 Şubat 1920'de Ahmet Anzavur 15 kadar adamıyla Biga'ya geldi. Telgrafhaneyi işgal etti ve Hükümet konağına yerleşerek idareyi ele aldı¹¹⁹⁷.

Bu gelişme üzerine 14.K.K. Yusuf İzzet Paşa gerekli tedbirleri almak üzere 56.Fırka kumandanı Bekir Sami Bey'den "Biga hadisesini ika edenler Pomak Türkleri olmasına binaen milis kuvvetlerinin yerli ahaliye karşı lazım geldiği derecede ciddiyet ve şiddetle mükabele edip, edemeyecekleri mühim bir mesele teşkil etmektedir. Her halde daimi bir fesada menhaz teşkil eden Gönen'e metin ve azimkar, aynı zamanda müddebirane harekete muktedir ahali üzerinde hüküm ve nufuzunu tesise ahval-ı hazıray-ı siyasiyeye göre efkar-ı ahaliyi tenvire ve bu sûretle de emniyet ve selameti memleketi de temine muktedir olacak bir kumandanlık ihdası ve mühimce bir kuvve-i nizamiye bulundurmak tahdi ehemmiyettendir" diyerek durumu izah ettikten sonra iki alay talep etti¹¹⁹⁸. Aynı zamanda Yusuf İzzet Paşa durumu Harbiye Nezaretine de rapor etti. Raporda, "Belki de bu sevkiyatın İngilizler mütareke seraitine muhalif addederler. Fakat onların bu isnadatı karşısında sevk-i vaziyet Hükümetin emniyet ve asayiş-i mahallekatın temini bir lazime-i

---

1194- Zühtü Güven, a.g.e., s.47

1195- T.i.H. C.VI, s.73

1196- Ulug İğdemir, a.g.e., ss.4-7

1197- Ulug İğdemir, a.g.e., ss.7-8; T.i.H. C.VI, s.73; B.A.B.E.O. Umumi No.345166

1198- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dos. D.3 18.2.1336 Bandırma mahreçli şifre

anlayınca yanındaki gizli evrakı imha ettikten sonra son kursunuyla intihar etti¹¹⁹⁴. Bilahare jandarma Yüzbaşı İsmail Hakkı ile kışta yatan hasta iki jandarma ve bir piyade eri köylülerce öldürüldü¹¹⁹⁶. Bilahare öğleden sonra ilçeye tellalar çıkarıldı ve Kuvay-ı Milliye'den olanların teslim olmaları istendi. O gün pek çok Kuvay-ı Milliyeci öldürüldü¹¹⁹⁶.

Biga baskının ertesi günü 17 Şubat 1920'de Ahmet Anzavur 15 kadar adamıyla Biga'ya geldi. Telgrafhaneyi işgal etti ve Hükümet konağına yerleşerek idareyi ele aldı¹¹⁹⁷.

Bu gelişme üzerine 14.K.K. Yusuf İzzet Paşa gerekli tedbirleri almak üzere 56.Fırka kumandanı Bekir Sami Bey'den "Biga hadisesini ika edenler Pomak Türkleri olmasına binaen milis kuvvetlerinin yerli ahaliye karşı lazım geldiği derecede ciddiyet ve şiddetle mukabele edip, edemeyecekleri mühim bir mesele teşkil etmektedir. Her halde daimi bir fesada menhaz teşkil eden Gönen'e metin ve azimkar, aynı zamanda müddebirane harekete muktedir ahali üzerinde hüküm ve nufuzunu tesise ahval-ı hazır-ı siyasiyeye göre efkar-ı ahaliyi tenvire ve bu suretle de emniyet ve selameti memleketi de temine muktedir olacak bir kumandanlık ihdası ve mühimce bir kuvve-i nizamiye bulundurmak tahdi ehemmiyettendir" diyerek durumu izah ettikten sonra iki alay talep etti¹¹⁹⁸. Aynı zamanda Yusuf İzzet Paşa durumu Harbiye Nezaretine de rapor etti. Raporda, "Belki de bu sevkiyatın İngilizler mütareke seraitine muhalif addederler. Fakat onların bu isnadatı karşısında sevk-i vaziyet Hükümetin emniyet ve asayiş-i mahallekatın temini bir lazime-i

1194- Zühtü Güven, a.g.e., s.47

1195- T.I.H. C.VI, s.73

1196- Ulug İgdemir, a.g.e., ss.4-7

1197- Ulug İgdemir, a.g.e., ss.7-8; T.I.H. C.VI, s.73; B.A.B.E.O. Umumi No.345166

1198- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dos. D.3 18.2.1336 Bandırma mahreçli şifre

hayatiye ve mahsuren Hükümetimize ve memleketimize ait mukaddes bir vazife-i dahiliye telakki ettiğim maruzdur" diyerek muhtemel İngiliz mudahalesine karşı gerekceler açıklanmaktaydı¹¹⁹⁹.

Bu gelişmeler vukubulurken yukarıda belirttiğimiz gibi Yenice'ye gitmek üzere Biga'dan ayrılmış olan Hamdi Bey ve yanındaki arkadaşları sabaha karşı yorgunluktan bitkin bir halde Inova köyü yakınlarına gelmişlerdi. Bunlar dinlenmek için köye girdiler. Ancak köylüler tarafından tanınan Hamdi bey Anzavur yanlılarına ihbar edildi. Onlar da Hamdi Bey'i kaldığı yerde yakaladılar ve üzerindeki herşeyini aldılar. Bilahare Hamdi Bey'i kollarını bağlayarak köye gelen Gavur Imam kuvvetlerine teslim ettiler¹²⁰⁰.

Hamdi Bey bundan sonra Biga'ya doğru yola çıkarıldı. Biga'ya varmadan Birinci gecit denilen yerde katledildi. Cesedi ise 17 Şubat günü araba ile Biga'ya getirilerek Hükümet meydanında halka teşhir edildi¹²⁰¹.

Bu sırada Biga'da duruma hakim olan Ahmet Anzavur ve Gavur Imam bilahare Akbaş'tan kaçırılan silah ve cephaneyi ele geçirmek üzere Edremit'in İgvaniye nahiyesine bağlı ve hudut üzerinde bulunan Yenice üzerine yürüdüler. Yenice'de ise Biga baskını sırasında silah ve cephaneyi korumak üzere Hamdi Bey tarafından elindeki kuvvetlerin çoğunu yanına verilerek gönderilen Dramalı Rıza Bey bulunuyordu. Ahmet Anzavur ve taraftarlarının buraya ulaşmasından sonra bunlarla Dramalı Rıza Bey'in komutasındaki Kuvay-ı Milliye muhafızları arasında 38 saat süren bir çarpışma meydana geldi. Bu çarpışma neticesinde Anzavur ve taraftarları geri çekildiler. Ancak 22 Şubat 1920 günü Ahmet Anzavur 800 kadar bir

1199- B.A.B.E.O. Umumi No.345166 17 Şubat 1336 tarihli rapor

1200- Geniş bilgi için bkz. T.T.K. Arş. Ali Orhan İlk Kursun, basılmamış notları; Gıyas Yetkin, *Sohbet Gazetesi*, Tefrika No.135-140

1201- Ulug İgdemir, *a.g.e.* ss.12-13; Hamdi Bey'in şehid edilmesi üzerine, İzmir'e Doğru Gazetesinde onu ve yaptıklarını öven ve Biga vakasını detaylı anlatan bir yazı yayınlamıştır. Bkz. *İzmir'e Doğru Gazetesi*, S.35

kuvvetle birlikte Biga'dan temin ettikleri topların da eşliğinde tekrar Yenice köyüne hücum etti. Anzavur top takviyeli bu hücumuyla 500 kadar Kuvay-ı Milliye kuvvetini dağıttı¹²⁰². Bu gelişme üzerine Dramalı Rıza Bey, cephanenin Ahmet Anzavur ve taraftarlarının eline geçmemesi için cephaneliği havaya uçurdu. Esasında Hamdi Bey'in Biga baskını sırasında 61.Fırka kumandanından cephaneliğin korunması için istediği kuvvetler hazırlanarak Balıkesir'den Binbaşı Muhtar Bey ile Necati Bey (maarif vekili) bir müfreze kuvvetle hareket ettirilmişlerdi, ayrıca Vasıf Bey, İngiliz Kemal, Giresunlu Bulgurcu Mehmet Efe mahiyetiyle ve Balyalı Mustafa Çavuş da bir kısım kuvvetle bu müfrezeye iştirak ettirilmişti ki bu kuvvetler baskın sırasında Yenice'ye varmak üzere bulurmaktaydılar¹²⁰³. Ancak Dramalı Rıza Bey'le gerekli temas sağlanamamış olması büyük gayretlerle elde edilmiş olan cephaneliğin elden çıkmasına sebep oldu.

Bu gelişmeler üzerine Ahmet Anzavur, Gavur İmam ve taraftarları kendilerini muvaffak olmuş görerek Biga'ya geri döndüler ve bunu ilan etmeye başladılar. Aynı zamanda taraftarları da etrafta bu yönde ve Kuvay-ı Milliye aleyhinde propogandayı hızlandırdılar¹²⁰⁴.

İşte bu gelişmelerin hemen akabinde yukarıda izah ettiğimiz muhaliflerce İstanbul'da hazırlanan plan tatbikine kondu. Nitekim planın gerçekleştirilmesi için görevlendirilen kişiler ve kuvvetler Anzavur ve Gavur İmam'ın 1500 kişilik bir kuvvetle Biga ve havalisine hakim olduğu sırada 24 Şubatta İstanbul'dan hareket ettirildiler¹²⁰⁵. Bunlar yukarıda belirttiğimiz gibi Bursa ve Biga'da teşkilatı tamamlayacaklardı. Bunların yanı sıra Tekirdağ'daki Alay kumandanı Binbaşı Mustafa Nuri Bey, subay

1202- B.A.B.E.O. Umumi No.345166 (Dağılan kuvvetlerin 200 kadarı İğvani ye'ye çekildi)

1203- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, ss.98-99

1204- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.99

1205- Kâzım Karabekir, a.g.e., s.475

temin ve sevk edeceği gibi 14.K.K.nın silah depoları hakkında subaylara talimat verecekti ki ahali ile subaylar bu depolara baskın yapacaklardı. Bandırma'da ise davavekili Ferid Bey de bu ihtilal teşkilatına memur edilmisti. Bunun Bandırma içinde emrinde olmak üzere 300 silahlı maiyeti vardı. Bunların yanısıra 56.Fırkadan 70 subayın imzasını taşıyan bir mazbata Dersaat'e Nigehban Cemiyetine gönderilmisti. Muhteviyatı da yapılacak ihtilale Nigahbancılarla iştirak edeceklerini temin ve tahakkuktan ibaret idi ki bu imza sahiplerinden Muhsin, Halil İbrahim ve Nuri isimleri tespit edilmisti. Bursa Polis müdürü ile Serkomiseri bu teşkilatı ihtilaliyeyi himaye etmekteydiler¹²⁰⁶.

Plana göre Bursa'da dahili galeyanda silahları Sedbaşındaki Çerkez İbrahim ve Çerkez İdris Ağa'nın mahdumu Ömer dağıtacaktır. Bursa'nın sağ cenah hareketini Karacabey'de Gostuvarlı İbrahim Bey'le Çerkez eskiyasından Meshur Davut idare edecek, sol cenahı Yenisehir'de Ethem Maslup Kâzım'ın kardeşi Hikmet ve rüfekası, merkezi de 56.Fıradan Nigehbancı subaylar idare edecektir¹²⁰⁷.

Balıkesir civarındaki teşkilata ise Kepsut'ta bulunan ağır topçu Binbaşılardan Emirganlı Kemal Bey memurdu. Ayrıca Hamdi Paşa'nın yaveri olup Bandırma'da tevkif edilen ancak kimliği anlaşılmadığından serbest bırakılmış olan Yüzbaşı Kemal Bey de kendisiyle tesrik-i mesai edecektir¹²⁰⁸.

Bu arada Ragıp Bey'in emrinde bir Çerkez, Değirmendere civarındaki Anzavur çetelerini elde etmek ve Bursa hareketini hızlandırmak üzere 1.3.1920'de İzmit'e gitti¹²⁰⁹.

1206- Kâzım Karabekir, a.g.e., ss.479-480

1207- Kâzım Karabekir, a.g.e., aynı yer

1208- Kâzım Karabekir, a.g.e., s.480

1209- Bu kişi vaktiyle İngiliz esirlerinin firarını teşkil eylediğinden dolayı İngilizlerce pek sevilmiştir (mergubtur). Çerkez elbisesi ve kamasıyla Beyoğlunda serbestçe gezen bir zattır. Kâzım Karabekir, a.g.e., s.481; A.T.A.S.E. Arş. Klasör 321 Dosya 10 Fh.5

İhtilal planının uygulanması için bu şekilde gerekli hazırlıklar yapılırken, 1/2.3.1920 gecesine Tophane civarında Hüseyin Remzi Paşa'nın konağında, Paşa'nın başkanlığında, Kürt Mustafa, Tayyar Paşalar, Kaymakam Fettah, Binbaşı İsmail Hakkı, Adapazarlı Hikmet, Yüzbaşı Sevkete, Hüseyin Remzizade Sevkete ve Nigehbancılardan daha birçok subay, cerkezlerin Rarhib, Mülazim Haid Efendiler toplanmışlardı. Bu toplantıda Bursa'da harekatin başladığı haber alınır alınmaz Hükümeti ele geçirmek için Sadrazam, Dahiliye Nazırı ve daha iki nazır kadredilmesi kararı alındı¹²¹⁰.

Bu arada ülemadan Mustafa Sabri Efendi'den "İslam dininin Bolşevik aleyhinde olduğuna dair" bir fetvada almışlardı. Ayrıca İngilizler "Seyhülislamdan da böyle bir fetva alarak Padışahın başkanlığında İslam aleminden gelecek delegelerden oluşan bir hilafet meclisinin" toplanmasını istiyorlardı¹²¹¹.

Durumun bu şekilde tehlikeli bir hal alması üzerine Yusuf İzzet Paşa'dan sonra, Balıkesir mutasarrıflığı "Anzavur kuvvetinin Balya'ya, Gönen'e, Edremit'e hatta Balıkesir'e doğru yürümesi ihtimaline binaen mevaki-i muhtelifeden vaki taarruzatına karşı teşkil edilen cephe-lerden bile istifade edilmek suretiyle ve kemal-i süratle mevaki-i muhtelifede Balıkesir'de mühimce kuvvet cem'i ve teşhid eylemektir. Harekatin müteakbil cephelere tesir edecektir ve Anzavur'un maksadı da budur. Tarafeyn hazırlanmaktadır" şeklinde durumu açıkladıktan sonra "sefenin hadiseyi mevzi bir şekilde iken itfa için vakayın bu livaya büsbütün sirayetini meydan verilmemek üzere elyevm usat işgalinde bulunan Biga mıntikasınca da tedabir-i seria ittihaz ve icrası"ni talep etti¹²¹². Bu şifrenin bir suretinde Harbiye Nezaretine gönderildi¹²¹³ Dahiliye Nezareti

1210- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 321. Dosya 10 Fh.5

1211- H.T.V.D. S.22. vesika 554

1212- B.A.B.E.O. Umumi No.345166.23/2/1920. Ayrıca Yusuf İzzet Paşa telg. 17/2/1920

1213- B.A.B.E.O. Umumi No.345166.24/2/1920

ise bu şifreyi "Biga işiyle Anzavur meselesini birbirine karıştırılmaması" görüşüyle birlikte Sadaret'e gönderdi¹²¹⁴. Yine Harbiye Nazırı Fevzi Paşa'da 25 Şubat 1920'de "Asayişin temin ve muhafazası kuve-i zabitanın meskenetine ve ona zahir olacak kuve-i askeriyenin serbest-i istihdamına tâbi dir. Halbuki isin aldığı sekl-i vahimeye binaen esbab-ı mücbire zikriyle Bursadaki 56.Fırka kıtaatından bir alayın Karesi ve Biga havalisinde istihdamına muvafakat edilmesi hakkında makam-ı acizice vaki olan müracaata İngiliz irtibat zabıtlığı vasıtasıyla General Milne tarafından verilen cevapta vaziyet-i hazırta icabı olarak hiç bir kıtanın bir yerden diğer bir yere sevk ve nakline muvafakat edilmeyeceğini bildirmiştir. Herhangi bir kıta kumandanı askerini serbest istihdam etmek selahiyetine malik olmadıkça bu gibi hadiselerin mevzii olarak itfasına ve men-i tevsiine muktedir olabilmesi gayr-i mümkündür. Karesi ve Biga sancakları dahilindeki hadise-i ahirenin ehemmiyeti ve tevsi-i istidarı pek ziyade olduğundan ve mütarekename mucibince memleket asayiş-i dahilesinden Hükümet mesûl bulunduğundan bu zaruretle tahrik-i kıtaatta serbest kalabilmek için keyfiyetin tedkik-i fehmaneye arzına mecbur kaldım" diyerek siyasi vaziyeti ve meseleyi Sadaret'e bildirdi¹²¹⁵.

Bunun üzerine mesele Meclis-i Vükelada görüşüldü ve "hadise-i mezkure dikkate alınarak mahalline bir Heyet-i Tahkikiye igranı ve icap edenlere tebligat ifası" kararı alındı ve bu karar doğrultusunda hareket edilmesi 28 Şubat 1920'de Dahiliye ve Harbiye Nezaretlerine bildirildi¹²¹⁶. Aynı zamanda merkezi Hükümet şimdilik Heyet-i Tahkikiye'nin vazifesini işgal etmemek üzere Biga'ya bir taarruz yapılmamasını da emretti¹²¹⁷. Bu durumda lazım gelen sert tedbirler alınamadı Diğer taraftan

1214-B.A.B.E.O. Umumi No.345166.24/2/1920

1215- B.A.B.E.O. Umumi No.345166

1216- B.A.B.E.O. Umumi No.345166

1217- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dos. D.4 26.2.1336 sifre

bu sırada Ahmet Anzavur da bölgede hakimeyitini genişletmeye çalışıyordu.

Nitekim Biga'da bir beyanname yayınlayan¹²¹⁸ Anzavur'la Karesi mutasarrıfı arasında bu maksadı ortaya koyan **Telgraflaşmalar** vuku buldu¹²¹⁹.

Olayın bu şekilde seyretmesi üzerine Balıkesir Heyet-i

1218- Kuvay-ı Muhammediye Kumandanı imzasıyla 26 Şubat 1920 tarihinde yayınladığı Anzavur'un beyannemesi şöyledir, "Kuvay-ı Milliye teşkilatını kurtarmaya memur olarak Biga'ya gelmiş olan Hamdi Bey'in ahali-i muhteremeye ihtiyar ve irtikap eylediği muamelat-ı **honorarının** ref' ve izalesi için geldim. Bilütfüllahi teala bu zulmün tamamıyla ortadan kaldırılmasına ve kendisi ile müşterek rüfekasını cezay-ı sezalarını vermeğe muvaffak oldum. Burdan böyle herkes ve her şahsın şeriat-ı garray-ı Muhammedi dairesinde her bir hukuku temin edilmiş olduğu gibi kendileri de şeriat-ı Muhammediye'ye mensup ve mütemessik olarak hareket eylemeleri Cenab-ı Hakkın lütf-ü keremlerine ve ruhaniyet-i Hazret-i Risaletpenahi Efendimiz Hazretlerine sığınarak hiç bir ferdin burnu kanamamak ahaz -ı amalim olduğunu Biga ahali-i muhteremesine beyan ederim. Diğer memleketleri de Biga şehri misillü Kuvay-ı Milliyecilerin işgalinden kurtarmak üzere murahhaslar gönderdiğim cihetle memleketim olan Biga'yı Cenab-ı Hakkın Vahdaniyet-i **ilahiyesine** emanet eyleyeceğim hususu ilan olunur" Samih N.Tansu, **İki Devrin Perde Arkası**, s.438; U.İgdemir, **a.g.e.**, ss.21-22

1219- Anzavur'dan mutasarrıfa "Bir aya karib Karesi havalisinde ne fikre ve ne maksada mebni dolastığı ve Karesi'ye gelmek arzusunda bulunduğu makemal raporla dava vekili Said Bey vasıtasıyla ve telgrafla arz etmiştim. Bunların vusul bulmadığı lütfen anlatınız" Mutasarrıf Rıza imzasıyla verilen cevap "Said Bey raporunuzu aynen getirmedüğinden mealen bildirdi. Dahiliye Nezaret-i Celilesine keyfiyetin tekmil sefahatini arz ediyorum. Alınan cevaplarda islam ve din kardeşlerimiz arasında beyhude sefk demaya mahal bırakılmayarak hodbehod teşebbüs ettiğiniz şu hareketten feregat olunmasının ve bu halin devamı mazallah asayissizlik bahanesiyle bunların da ecnebi işgali altına alınmasına sebep olabileceğinin taraf-ı behiyelerine tebligini emir buyuruyorlar. Ana tevfik hareketle mahal-ı sükun ve asayışı ahvale meydan verilmemesini bendeniz de bilhassa rica ederim efendim"

Buna izmit murasarrıf sabıki Ahmet Anzavur imzasıyla verilen cevap "Islam ve din kardeşlerimiz arasında onbir seneden beri kan döküp Sultan Hamid gibi bir padişahı kemal-i hakaretle tahtından indirip Bulgar eşkiyalarını o padişaha mahfuz olan saraylarda yatırıp, bunca senelik hazinenin ziynet-i nesvaniyelini gasp eden islamiyetin en aduvvu olan Bulgar Hükümetinin yapamayacağı fecayi ve muharebeyi yapan İttihatçıların seleflerinin fermanını yırtıp kemal-i hakarete iade ettiklerini pek alasıyla beyiniz Hamide olan onların esiri olarak orada bulunduğunuz umum sancak ahalisince malumdur. Binaenaleyh Said Bey'le gönderdiğim raporda arz ettiğim vechile Hamid Bey'in köşkünde toplanan hainleri çıkarıp onların yerine raporunda isimleri beyan olunan eşrafın orada ikame edilmesini bütün ahali-i mazlûme ifadesiyle arz eder olmadığı takdirde Cenab-ı Hakkın lütfü ve keremiyle o adaleti kuvvet-i Muhammedi ifa edecektir. Cevabına intizar olunur"

Mutasarrıf Rıza bey imzasıyla verilen cevap "Bu gün cevaben keşide eyle-

Merkeziyesi ve 61.Fırka vasıtasıyla Akhisar mıntıkası kumandanı kaymakam Sabri Bey'in emrinde önemli bir kuvvet oluşturuldu. Akhisar cephesi Milli Alay kumandanı Hafız Hüseyin Bey, Soma cephesi milli alay kumandanı Emin Bey emrindeki kuvvetlerle bu kuvvete istirak etti. Balıkesir'den Abdülgafur Efendi (Bilahare Karesi mebusu) kumandasında bir milli tabur, Edremit'den Hazım Ağa'nın maiyetiyle Ayvalık cephesinden de bir miktar kuvvet gönderildi. Ayrıca bunlara Gönen civarında bulunan kaymakam Rahmi Bey ve Erkan-ı Harb Devriş Bey (Derviş Paşa) de bu harekete istirak ettirildi¹²²⁰.

Bilahare Sabri bey bütün kuvvetleriyle Gönen'e vardı. Hafız Hüseyin Bey emrindeki süvariler de bu sırada Biga'ya vardılar. Ancak burada meydana gelen çarpışmalarda bu kuvvetler geri çekilmek zorunda kaldılar. Sabri Bey'in, kuvvetleriyle beraber Gönen'e çekilmesi, Ahmet Anzavur ve taraftarlarının cesaretini daha da artırdı¹²²¹. Bu geri çekilme hadisesinde 14.K:K'nın 56.Fırka'nın Mustafa Kemal Paşa'daki 172.Alaydan oluşturduğu kuvvetin arabasızlık yüzünden gecikmiş olması da etken oldu¹²²². Bu durumda zaten ciddi olan bir vaziyet bir kat daha ciddiyet kazandı. Ahmet Anzavur ve Gavur Imam tekrar Biga havalisine hakim oldular. Bilahare teşkilatlarını Gönen'e doğru genişletmeye başladılar. Bu ortamda Manyaslıların çoğu da Anzavur tarafına geçmeyi ister görünüyorlardı¹²²³. Bu hengame sırasında İstanbul'da bir siyasi bunalım Hükümet bunalımı baş gösterdi.

---

diğim telgrafname-i ahire-i lahikadır. Beyandanı mustağni olduğu üzere bendeniz burada Halife-i Zışanımızın vekili ve Hükümet-i Seniyenin mümessiliyim. Başka hiç bir kuvvetin esiri olmadığım gibi hiç bir tarafa serferu edecek fitratta değilim. Binaenaleyh bu badaki kanaatinizin tes-hihini rica ederim" B.A.B.E.O. Umumi No.345166

1220- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.99

1221- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.100

1222- T.I.H. C.VI, s.75

1223- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.100

Ş - İSTANBUL HÜKÜMETİYLE HEYET-İ TEMSİLİYE ARASINDAKİ SURTUŞMENİN

BÖLGEDEKİ YANSIMASI -KEŞFİ BEY MESELESİ-

Yukarıda anlatıldığı gibi içeride çeşitli hadiseler vukubulurken İtilaf Devletleri mümessilleri Türkiye meselesini 12 Şubat 1920'de başlayan Londra Konferansında görüşmeye başladılar. Bu konferansta İstanbul'un Türkiye'ye bırakılacağı kararı alındı. Buna mukabil 16 Şubatta Lord Curzon'un müsadesiyle İstanbul'daki Yüksek Amiral De Robeck'in "Ermenilerin katline ve Anadolu'da müttefik kuvvetlere yapılan tecavüzlere son verilmediği takdirde barış şartlarının Türkler aleyhine çevrilmesi çok muhtemeldir" açıklamasını yaptı¹²²⁴. Bunun akabinde yine Amiral De Robeck 19 Şubat 1920'de Osmanlı dışişleri Bakanlığından, Müttefiklerden sayılan Yunanlılara karşı Türk askerleri ve Kuvay-ı Milliye tarafından yapılmakta olan saldırıların durdurulmasını istedi¹²²⁵. Ayrıca bu arada işgal kuvvetleri Başkomutanı General Milne, İstanbul Hükümetine verdiği nota ile Anadolu'daki Yunan ordusunun karşısında mevzi alan milli kuvvetlerin İtilaf Yüksek Konseyinin onayladığı hattan 3000 metre geri çekilmesini tekrar istedi¹²²⁶. Bu sırada İtilaf Devletleri özellikle İngiltere, Ali Rıza Paşa Hükümetini düşürerek yerine tekrar Damat Ferit'i getirmek için Hükümete karşı sistemli bir kampanya açıp yukarıda anlatıldığı gibi her türlü güçlük çıkarmaya başlamışlardı¹²²⁷. Bu durumda Hükümet de içeride tam hakimiyet sağlamaya çalışmakta ve huzurun sağlanmasını istemekteydi¹²²⁸. Nitekim

1224- Gothard Jaeshke, *a.g.e.*, s.55

1225- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dos. D.4 22.2.1336 şifre; Selahattin Tansel, *a.g.e.* C.III, s.13

1226- 30 Aralık 1919'da İtilaf kuvvetleri temsilcileri Hükümete verdikleri notada cephenin 3000 metre geri çekilmesini istemişlerdi. Buna Kuvay-ı Milliye'nin hiçbir sürette Hükümete bağlı olmadığı, nizami askerlerinde Yunan kuvvetleriyle irtibatla bulunmadığı şeklinde 3 Şubat 1920'de Harbiye Nazırı vekili Salih Paşa tarafından cevap verilmişti. B.A.B.E.O. Umumi No.346353

1227- Salahi R. Sonyel, *a.g.e.* C.I, s.203

1228- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dos. D.4 22.2.1336 şifre

hükümet 14 Şubat 1920'de bir bildiri yayınlayarak, Meclisin İstanbul'da artık açıldığını ve milli irade adına başka kuvvetlerin söz söylemeye yetkisi olmadığını açıkladı¹²²⁹. 19 Şubat 1920'de de Sadrazam Ali Rıza Paşa, Dahiliye Nazırı ve Bahriye Nazırı İstanbul'da "Felah-ı Vatan Grubu" toplantısına katılarak Kuvay-ı Milliye aleyhinde konuştular. Sadrazam burada, "Harekât-ı Milliye esasında tayin edilip Ankara'ca kabul edilme- yen Kolordu kumandanı ile valinin, tekrar Ankara'ya gönderileceğini, Müsteşar Kesfi Bey'i (Dahiliye Nazırı Müsteşarı) Bursa'ya vali yaptığını ve Harekât-ı Milliye'ye muhalefetinden dolayı Diyarbakır'dan kaldırılan Faik Ali Bey'i de Dahiliye Müsteşarı tayin ettiğini" söyledi¹²³⁰.

Gerçekten Meclis-i Mebusan'ın açılıp çalışmaya başlaması Heyet-i Temsiliye için iç siyasi şartlar bakımından karışık ve sıkıntılı bir ortam oluşturmuydu. Şimdi Heyet-i Temsiliye milletin hür iradesiyle seçilmiş olan ve Meclis-i Mebusandan güvenoyu almış bulunan bir Hükümet karşısında varlığını koruma ve sürdürme çabası içinde idi. Bu ortamda Kesfi bey'in Bursa valiliğine atanmasını Milli Mücadele liderleri büyük bir tepkiyle karşıladılar¹²³¹. Bu tepki üzerine Dahiliye Nazırı Ebubekir Hazım Bey (Tepeyran) Meclis-i Mebusandaki Felah-ı Vatan Grubunda 19 Şubat 1920'de geniş açıklama yapma zorunluluğunu duydu. Açıklamasında "ruhen Teskilat-ı Milliye ile beraber olduğunu ve bu gayede çalışacağını fakat serbesti icraatına müdahale olunmamasını, Polis müdürü ve jandarma kumandanlarının tebdiline dair hiç bir kudretleri olmadığını eskidenberi dostu olan Kesfi Bey'i namuskarlığından dolayı Bursa'ya vali yaptığını" ifade etti¹²³².

1229- Tayyip Gökbilgin, a.g.e. C.II, s.355; Nutuk, C.I, s.378

1230- Nutuk, C.I, s.383; C.III, vesika 236; Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.95

1231- Kamil Erdeha, Vilayetler ve Valiler..., ss.344-345

1232- Nutuk, C.III, vesika 236; T.T.K. Ars. Bekir Sami Dos. D.4
20.2.1336 sifre

Ancak Heyet-i Temsiliye Kuvay-ı Milliye'ye cephe alan Hükümete karşı olan sert tutumunu değistirmedir. Nitekim Mustafa Kemal Paşa İstanbul'da bulunan Rauf Bey'e 21.2.1920'de çektiği telgrafta "Hükümetin Meclis-i Millideki gruba karşı bir vazi tehdit alması grubun mütesanid bir kuvve-i siyasiye halinde inkişaf ve tebellür edememesinden imbias ettiği vazihan anlaşılmaktadır. Herşeye tercihan bu grubun bu nokta-i nazardan mudrik bir kuvve-i murakibe haline getirilmesi lüzumu tahakkuk ediyor. Hükümetin bilahare tatyibi hatır maksadıyla sizleri davet etmesi, bu günkü zaafını anlamasından ve kuvvet yapıncaya kadar oyalayıp vakit kazanmak fikrinden münbaistir. Hükümete karşı kat'i bir vaziyet almak zamanı gelmiştir. Sadrazam ve Dahiliye Nazırı'na açıkça söylemek lazımdır ki Kuvay-ı Milliye neticeye kadar icray-ı faaliyet eyliyecektir. Memleketi işgal eden ve milletimizin esaret-i mutlakasını isteyen düşmanlarımız Kuvay-ı Milliye'nin faaliyetini istememekte kendilerini haklı bulabilirler. Fakat devlet ve milletin tahlisine sa'i bir kuvve-i milliyenin, kendi hükümetimiz tarafından düçar-ı hucum ve taarruz olması şayan-ı ıstıgrab görülmektedir" diyerek Heyet-i Temsiliye'nin düşünce ve politikasını bildirdi¹²³³.

Diğer taraftan Ali Fuat Paşa adına 20.K.Kumandan vekili Mahmut Bey tarafından 21.2.1920'de Bursa'da Bekir Sami Bey'e çekilen telgrafta "Harekât-ı Milliyenin esasını kumandanlar ve valiler teşkil etmekte olduğunu; Hazım Bey'in Bursa'ya Keşfi Beyi vali tayin etmesini kattiyen münasip görmediklerini" beyan etti¹²³⁴. Yine 22.2.1920'de Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal 15.K. Kumandanlığına gönderdiği telgrafta "Teşkilât-ı Milliye'ye muhalefetinden dolayı azledilen Faik Ali Bey'i müstesarlığa, Ferid Paşa ve Ali Kemal ile birlikte çalışan mütesar Keşfi

1233- Nutuk, C.I, ss.385-387

1234- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dos. D.4 21.2.1336 şifre

Bey'i Bursa vilayetine tayin etmesi ve evvelce memuriyetleri milletçe kabul edilmeyen Fevzi Paşa'yı da Ankara'ya göndermek hususunda ısrar eylemesi, açıktan açığa Kuvay-ı Milliye aleyhinde hareket edildiğinin bir misalidir. Hükümetle milletin bir vahdet-i tam dahilinde çalışarak tespit edilen esasat dahilinde amal-i milliyeye muvafık çalışarak sulh istihsal edilmesi lüzumunu her zamandan ziyade takdir etmekle olduğumuzdan icraat-ı hükümete karşı her türlü muhalefet ve müşkilat ihdasından ictinab etmeyi bir vazife-i vataniye telakki ediyoruz...; lüzumsuz tayin ve aziller icraasını ve bilhassa harekât-ı milliyeye muhalefetinden dolayı infisal ettirilmiş olanlarda ısrar olunması Kuvay-ı Milliye aleyhinde bir husumat telakki edeceğinden, bu gibilerin memuriyetlerine müshama olunmayacaktır. Bilhassa Fevzi Paşa ile Ziya Paşa'nın gönderildikleri takdirde derhal iade edileceklerinin bir emr-i vaki telakki edilmesi icap eder"¹²³⁵ diyerek vaziyeti ve nasıl hareket edileceğini bildirdi.

Diğer taraftan bu gelişmelerin yanısıra İngilizler Akbas meselesinden dolayı sorumlu tuttıkları 14.K.K. Yusuf İzzet Paşa'nın azlını Harbiye Nezaretinden istemeleri¹²³⁶ üzerine de Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal 56.Fırka vasıtasıyla Yusuf İzzet Paşa'ya çektiği telgrafta "Zat-ı alilerini 14.Kolordudan kaldırılmasını İngilizlerin Harbiye Nezaretinden talep eyledikleri ve Dersaat'e azimet buyrulduğu takdirde tevkif edecekleri ve yerine Nurettin Paşa'nın gönderilmesi mutasavver olduğunu... maksadlarının amal-ı milliyeye hakim büyük kumandanlarımızı ıskat etmek süretiyle ve muhaliflerinin de kuvve-i maneviyelerini ve sevk-i melanetlerini tezyit etmek olduğu... ancak bir emr-i vaki karşısında kalındığı takdirde bizce iltizamı münasip görülen tarz-ı hareket, böyle ecnebi nüfuz ve müdahalesi ile vukubulan infisal-i

1235- Kâzım Karabekir, a.g.e., ss.458-459

1236- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dos. D.4 25.2.1336 sifre

red ile gayr-ı kanuni ve gayr-ı meşru ve istiklâl-i devlet ve millete münafi bir hareket telakki ederek o mıntıkadan bilhassa bu sıralarda kesbi ehemmiyet eden vezaif-i aliye-i vataniyeyi kemal-i ciddiyet ve metanetle ifaya devam etmek tir. Eger Kolordu kumandanlık ünvanı resmen uhdenizde bulundurmayı mahzurlu telakki buyurursanız tabii Fuad Paşa hazretleri gibi zahiren Kolordu umurunu diğer birine tevdi ettirerek mıntikanızda kalmak ve kel.evvel ifay-ı vazife eylemek dahi caizdir"¹²³⁷ diyerek nasıl davranması gerektiğini ve alacağı tavrı belirtti. Böylece Heyet-i Temsiliye Anadolu'daki hakimiyetini ve insiyatifi elinde tutmaya çalışmaktaydı.

g) ALI RIZA PAŞA HÜKÜMETİNİN İSTİFASI VE SALİH HULUSİ PAŞA KABİNESİ

Heyet-i Temsiliye ile Hükümet arasında ortaya çıkan problemlerin yanısıra, Anzavur meselesi ve İstanbul'da hazırlanan planın tatbiki, önceki bölümde anlatıldığı gibi bir gelişme göstermekteydi. Aynı zamanda yukarıda belirtildiği gibi 16 Şubat 1920'de İtilaf Devletleri fevkalade Komiserleri Milne hattının oluşturulması için müsterek tahrir sunmuşlardı. Hükümet de 21 Şubat 1920'de bu talebi yani hattın 3000 metre geri çekilme istegini artık bir sonuca bağlaması için harekete geçmişti. Nitekim Harbiye Nazırı Fevzi Paşa Sadaret'ten meselenin görüşülmesi talebinde bulunması üzerine, 26 Şubat 1920'de Hükümet meseleyi Meclis-i Vükela'da değerlendirdi. Neticede Milne hattı ve kuvvetlerin hattan 3000 metre geri çekilme ile ilgili notaları reddetti¹²³⁸. Bunun üzerine İtilaf mümessilleri Hükümete peşpeşe iki nota verdiler. Bununla birlikte İngilizlerin yoğunlaşan baskıları ve yine 3 Mart 1920'de Yunanlıların Cerkez Ethem'in tuttuğu cephe ile Demirci Mehmet Efe'nin tuttuğu cephe

1237- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dos. D.4 aynı şifre

1238- B.A.B.E.O. Umumi No.346353

arasında Sarı Efe Edip'in Balkan savaşçıları müfrezesi ile tuttuğu cepheye taarruz ederek Gölcük yaylası ve Bozdağı işgal etmeleri karşısında¹²³⁹ içinden çıkılmaz duruma gelen Ali Rıza Paşa Hükümeti aynı gün yani 3 Mart 1920'de istifa etmek zorunda kaldı¹²⁴⁰.

Ali Rıza Paşa kabinesinin istifasından sonra Heyet-i Temsiliyece, Damat Ferit Paşa veya o anlayışta birinin Hükümete getirilmemesi için propoganda edilmeye başlandı. Bunun sonucu olarak da İstanbul'da Kolordu Komutanları¹²⁴¹ ve Kuvay-ı Milliye idare heyetleri Ali Rıza Paşa kabinesinin istifa sebeplerini soran ve istifayı protesto eden yerine de Damat Ferit Paşa'nın getirilmemesini isteyen telgraflar gönderdiler¹²⁴². Bu cümleden olarak Kuzeybatı Anadolu bölgesinden de İstanbul'a özellikle Meclis-i Mebusan başkanlığına telgraflar gönderildi. Nitekim Balıkesir'den Meclis-i Mebusan başkanlığına bu meyanda bir telgraf çekildi. Telgrafta "Vatanımızın istiklâl ve vahdetini tahlis etmek emeli vatanperanesiyle aylardan beri birçok fedakarlıklar ibraz eden milletimiz mesai-i mütemadiyesinin netayici meşküresine intizar ederken bir takım amal ve makasıdı melûnaneye hadim ve vasıta olan bazı menfaatperestlerin icra ettikleri müteakip tertibat-ı hainane efkar-ı umumiyemizde mühik bir galeyân ve şedit bir gayz meydana getirmektedir. Zalim bir düşmanın istilay-ı vahşiyanesi karşısında yurtlarını namus ve mevcudiyetlerini tahlise uğraşan milletimiz arkasındaki bir muhiti zevk ve safahatta bir çok caniyane tertibatın ipkasına artık tahammül edemez milletimizin ruh müdafaasından doğan Kuvay-ı Milliye iradat ve amal-ı milliyeyi daima hakim ve amel kılmayı bir esas-ı faaliyet kabul ederek

1239-M. Gologlu, III.Mesrutiyet, s.97; K. Karabekir, a.g.e., ss.484-485
1240- Kâzım Karabekir, a.g.e., s.484; H.T.V.D. S.18, vesika 455; Utkan Kocatürk, a.g.e., ss.137-139; Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.303; Mahmut Gologlu, III.Mesrutiyet, s.100; Tarık Zafer Tunaya, a.g.e. C.II. s.37

1241- H.T.V.D. S.18, vesika 463-465

1242- Bkz. telgraflar; H.T.V.D. S.18 vesika 460-462; S.48 vesika 1118

aylardan beri ibraz ettiği fedakarlıklarda hep bu gaye-i mukadeseyi istihdaf etmiş ve bu sûrette milli ümitlerimiz için son bir penah olan meclis-i millimizin içtimasına muvafakiyet hasıl olmuştur. Halbuki mukadderat-ı vataniyemizin tedvirine millet tarafından tevkil edilen meclis-i millimizin daha dün itimadına mazhar olan Ali Rıza Paşa kabinesinin istifaya muztar bırakılması umum milleti düçar-ı hayret ve endişe eylemiştir.

Efkar-ı umumiyemiz aylarca saday-ı milleti boğarak vatanımızı hufre-i inkıraza sürüklemeye çalışan Damat Ferit Paşa ve emsalinin tekrar re'sikara millete gelmesine artık katiyen tahammül edemz. Böyle bir hal vukunda milletimiz kendi mevcudiyet ve şeref ve namusunun halası uğrunda bizzat amel-i mukadderat olmak mecburiyetinde kalacak ve husule gelecek netayic-i müessifenin mesuliyeti müsebbiblerine raci olacaktır. Binaenaleyh meclis-i millimizin itimadına mazhar ve amal-ı milletimize hadim bir Hükümetin mevki-i iktidara gelmesi uğrunda muhterem meclisimiz büyük bir say ve tecellüdi vatanperverane: ibraz buyurmasını ehemmiyetle istirham eder ve İzmir işgal mıntıkası Kuvay-ı Milliyesinin mümessilleri sıfatıyla muhterem meclisimize bütün maddi ve manevi kuvvetlerimizle zahir olacağımızı ve bu hususta zat-ı Hazret-i Padişahiye de arz-ı istirhamat eylediğini iblağ eyleriz" denilmekteydi¹²⁴³.

İşte bunun gibi her yandan gelen çok sayıdaki protesto telgraflarından meclisin yanısıra Saray da haberdar oldu. Bunun üzerine 5 Mart 1920'de Ali Rıza Paşa Hükümetinde Bahriye Nazırı olan Salih Paşa'ya Hükümet kurma teklifi yapıldı. Salih Paşa da Hükümet kurmayı kabul ettiğini 6 Martta açıkladı¹²⁴⁴. Bilahare kurulan Hükümet 8 Martta görevi

1243- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, ss.101-102

1244-Türkgeldi, Salih Paşa'nın önce Sadareti kabul edemeyeceğini belirttiğini, fakat Padişah'ın ısrarı karşısında bu görevi kabul ettiğini belirtmekte; Ali Fuat Türkgeldi, a.g.e., s.282

devraldı¹²⁴⁵.

Ancak Kuvay-ı Milliye harekâtını benimseyen Salih Paşa İtilaf Devletlerinin getirdikleri "Kuvay-ı Milliyeyi red ve takbih" etme taklifini kabul etmediğinden¹²⁴⁶ Salih Paşa'nın uzun süre iktidada kalması imkansız olacaktı¹²⁴⁷. Zaten İngilizler bu yönde baskı yapmaya da başlamışlardı ve önceki bölümlerde anlatıldığı gibi "Cemiyet-i Ahmediye" hareketine yaptıkları destekleri artırarak devam ettirmekteydiler.

h) V. BALIKESİR KONGRESİ

İtilaf Devletlerinin baskılarının giderek artması, Ahmet Anzavur'un Kuvay-ı Milliye aleyhine "Cemiyet-i Ahmediye"nin desteğinde bölgede ikinci defa harekete geçmesi, Yunan cepheleriyle etkili bir şekilde ilgilenilememesine sebep olmuş ve cephelerde bir takım olumsuzluklar meydana gelmişti¹²⁴⁸. Aynı zamanda, önceki bölümlerde anlatıldığı gibi, alınan tedbirlere rağmen Kuvay-ı Milliyece Duyun-u Umumiye anbarlarına el konulmasına devam edilmekteydi¹²⁴⁹. Nitekim Duyun-u Umumiye Baş Müdüriyeti durumu 17 Mart 1920'de bir raporla Dahiliye Nezaretine sundu. Bunun üzerine Dahiliye ve Harbiye Nezaretleri kendi birimlerine gönderdikleri genelge ile daha önce olduğu gibi yine tedbir alınmasını istediler¹²⁵⁰.

1245- Salih Paşa Hükümeti için bkz. Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., ss.303-304

1246- Tefvik Bıyıklıoğlu, a.g.e., C.I, s.57; İbn-i il Emin Mahmut Kemal İnal, a.g.e., s.2124

1247- Selahattin Tansel, a.g.e., C.III, s.36

1248- Nutuk, C.I, s.394

1249- Duyun-u Umumiye Baş Müdüriyetinin 17 Mart 1920 Tarihli Dahiliye'ye sunulan tezkeresinden anlaşıldığına göre, Kuvay-ı Milliye ve memurin-i askeriye ile memurin-i mülkiye ve maliye tarafından ödemiş ve Bergama'nın Yunan işgali mıntıkası haricinde bulunan aşar anbarlarıyla, Kuşadası, Manisa, Salihli, Alasehir, Kula, Esme, Gördes, Demirci, Akhisar, Kırkağaç, Soma, Nazilli, Söke, Bozdoğan, Çine, Karacasu, Denizli, Tavas, Çal, Garbi karağaç, Buldan, Sarayköy aşar anbarlarından zahirenin cebri sürette alındığı ve Gördes Kuvay-ı Milliyesi tarafından mahalli Tahrirat katibi ve tahsil memuru beraber buldukları halde iki defa kazalardaki Duyun-u Umumiye Memuriyat-ı Sandığından beşbindört yüz lira nakid alınmış olduğu ve Akhisar'da aynen istifa edilmekte olan dane zeytinlerin mahalli Kuvay-ı Milliye ve memurin-i askeriyesi tarafından Duyun-u Umumiye anbarlarından alınmış olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. B.A.B.E.O. Umumi No.346842

İşte bu gibi olumsuzluklar sebebiyle 10 Mart 1920'de Balıkesir'de V. defa olarak Kongre toplandı. Bu Kongreye Karesi ve Saruhan livalları ile Bursa vilayeti ve Bilecik Sancağı merkezlerinden, ayrıca bu vilayet livalar mensup bütün kaza ve nahiyelerden temsilciler istirak etti¹²⁵¹.

İlgili bölümde belirtildiği gibi IV.Balıkesir Kongresinde "Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti" haline gelmesi kabul edilmişti ve bu Kongrede, Sivas Kongresinde kabul edilen tüzükde belirtilen "her yıl Mart-Nisan-Mayıs aylarında vilayet Kongreleri toplanacaktır"¹²⁵² maddesine uygun toplanmaktaydı. Ancak Balıkesir'de toplanan bu Kongre, katılımlara bakıldığında vilayetlerarası Kongre niteliği taşımaktadır. Ayrıca aşağıda göreceğimiz gibi alınan kararlara bakıldığında henüz Balıkesir Heyet-i Milliyesinin, Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'nin bir parçası haline gelmediği, bir ölçüde otonomisini koruduğu görülmektedir¹²⁵³. Bu duruma teşkilatın geçmişinden gelen özelliklerin yanısıra, İstanbul'da Meclis-i Mebusan'ın açılması ve meclisten güvenoyu alan Hükümetin kurulması ve bunların etkisiyle Heyet-i Temsiliye'nin Anadolu'daki etkinliğinde meydana gelen zayıflama gibi faktörlerin etkisi olsa gerektir¹²⁵⁴.

Kongre yukarıda belirtildiği gibi 10 Martta, Akhisar, Edremit, Erdek, Inegöl, Balıkesir; Balya, Bandırma, Bursa, Burhaniye, Bilecik, Havran, Söğüt, Sındırgı, Soma, Kırkağaç, Karacabey, Kirmasti, Gördes,

---

1250- B.A.B.E.O. Umumi No.346842

1251- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.102; T.I.H.C.II. K.2. s.35

1252-Bu tüzüğün tam metni bkz.Mahmut Goloğlu, III.Mesrutiyet, ss.219-226

1253- Nitekim Kâzım Özalp, İstanbul işgali üzerine yayınladığı genelge hakkında "Bu durumda ne yapılacağına dair Mustafa Kemal Paşa ve Heyet-i Temsiliye ile bir görüşmede bulunmadık. Heyet-i Temsiliye'nin ne yapacağını bilmiyorduk. Bizler Heyet-i Temsiliye ile aynı gaye uğrunda çalışmakta ve muhabere etmekte idik. Ancak teşkilatımız hiç bir teşekküle bağlı değildi" yorumunu getirmektedir. Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.103

1254-İlhan Tekeli-Selim ilkin, a.g.e., s.238

Göner ve Yenisehir'den 64 delegenin katılmasıyla toplanarak çalışmalarına başladı¹²⁵⁵.

Kongreyi daha önceki dönemlerde olduğu gibi İzmir Şimal mıntıkası Kuvay-ı Milliye Heyet-i Umumiyesi toplamaktaydı. Kongrenin başkanlığına daha önceki Kongrelere başkanlık eden ancak bu toplantıda bulunmayan Hacim Muhittin Bey'in yerine İbrahim Bey (Tahtakılıç) getirildi¹²⁵⁶. Heyet-i Merkeziye azalıklarına ise Vehbi Bey, Osman Bey, Vasıf Bey, Hulusi Bey ve Havranlı Hakkı Bey getirildiler¹²⁵⁷.

Kongre çalışmaları sırasında aşağıda anlatılacağı gibi İstanbul'un işgali, Meclis-i Mebusan'ın İtilaflarca basılması ve Heyet-i Temsiliyece Ankara'da olağanüstü bir Meclisin toplantıya çağırılması gibi gelişmeler meydana geldi. Nihayet Kongre 23 Mart'ta çalışmalarını tamamladı ve şu kararları aldı¹²⁵⁸.

1- Hiçbir hak ve sebebe istinad etmeyen Yunan işgali ve mezaliminin devamına bütün mevcudiyet-i milliyemizle ve şiddetle mümananaat edilecek ve Yunanlılar herhalde Anadolu'dan tardı olunacaktır.

2- İzmir'e.. .. tarihinde giden Heyet-i Muhtelite-i tahkikiyenin Yunan mezalim ve fecayi ve Yunan işgallerine ref-i hakkında tanzim ettiği tahkikatı, rapor halinde Ali meclise ve cihan efkar-ı medeniyesine arz ve Yunan işgali vahşiyanesinin devamı, ilan edilen milliyet düsturlarına ve insanlık esaslarına aykırı olduğundan müslümanlar vatanlarının istihlası için herbiri harekâta malik olmak hakkını kazanmışlardır. Memleketimizde yaşayan bütün islam unsurları yekdiğerine karşı karşılıklı hürmet ve vefa duygusu ile dolu ırk

---

1255- Katılan üyelerin tam listesi bkz. Rahmi Apak, a.g.e., ss.117-118

1256- Rahmi Apak, a.g.e., s.117

1257- Rahmi Apak, a.g.e., s.118

1258- Buraya alınan kararlar Rahmi Apak'tan alındı, bkz. Rahmi Apak, a.g.e., ss.117-123

vaziyetlerine ve mühitlerinin şartlarına riayet edici öz kardestirler

3- Her türlü işgal ve müdahalenin ve bilhassa Rumluk ve Ermenilik teşkili gayesine matuf hareketlerin reddi konusunda müttehiden müdafaa ve mukavemet esası kabul edilmiştir.

4- Vatanımızda öteden beri birlikte yaşadığımız bilcümle gayr-ı müslim unsurların hukukuna tamamen riayetkardır

5-Heyet-i Umumiye 4 eylül 1919 tarihinde inikad eden Sivas Kongresinin vahded-i milliye ve istiklalimizin muhafazası uğrunda kabul ettiği maksatlara ve siyasi emellere tamamen iştirak eder

Bundan sonra 10. maddeye kadar ki bölüm teşkilatlanma ile ilgilidir ve şöyledir.

6- Teşkilat-ı Milliye, herbiri aledderecat yekdiglerine bağlı olmak üzere köy ve mahallelerden başlayarak nahiye, kaza, liva ve vilayetler taksimatına bağlıdır

I- Köy ve mahalle Heyet-i Idaresi: Köyde mukim halktan lâakal üç azadan terkküb eder içlerinden biri bilintihab reis olur

II- Kasaba Heyet-i Idaresi: 3 aza

III- Kaza Heyet-i Idaresi: 5 aza

IV- Liva Heyet-i Idaresi: 7 aza

V- Vilayet Heyet-i Idaresi: 10 aza

VI- Bu heyetlerin aledderecat tabi olmak üzere cümlesine mafevk İzmir Şimal mıntıkası Heyet-i Merkeziyesi mevcuttur. Heyet-i Temsiliye ile münasebette bulunur. Bu Heyet-i Merkeziye Karesi ve Saruhan livalarıyla Bursa vilayeti ve Biga Sancığı murahhaslarından mürekkep olarak inikad edecek olan Heyet-i Umumiye tarafından reylerin ekseriyetle müntehab 11 azadan terekküb eder

7- Bu teşkilat aynen tatbik-i mümkün olmayan yerlerde mahalli ihtiyaçata göre bittadil icra edilebilir.

8- Heyet-i Idarenin esas vazifesi; Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'nin esasları içinde milli amelleri ve maksatları halka izah etmek ve bu meselelerde köylüye kadar bütün ahaliyi irşat ve tenvir etmek ve herkesi tehlike karşısında hazır bulundurmak

9- İdari vazifeler gelince; Cepheye lüzumlu miktar efrad sevk etmek ve ahaliden para toplamaktır. Bunun için de maliye ve teşkilat kısımlarına ayrılır. Heyet-i İdare eşraf ve agniyaya şahsan ve köyler ile mahalelerde şahsan ve toptan tevzi edeceği paraları mazbata mukabilinde tahsil eder Heyet-i Merkeziye azaları asgari 60 lira olmak üzere maaş alırlar

Cepheye lüzum görülecek ve mahalli heyet-i umumiyenin kabul ettiği mükellefiyeti milliye esasları dairesinde kararlaştıracağı esnan erbabından asker tedarik ederek cepheye sevk etmek ve firarileri takip edip tutmak, asayiş tanzim ve eskiyalık ve diğer yolsuzluklara karşı Hükümete yardım etmek. Ecnebilerle temas ve istihbarat Heyet-i Merkeziye'ye aittir

10- İzmir Şimal muntıkası Heyet-i Merkeziye selahiyet ve Talimatnamesi

I- Hareket-i Milliye gaye ve maksadını temin için düşmanın harekât-ı askeriyesine karşı her türlü tedabir-i ihtiyaiye ve teşkilat ve bu babda mukarrerat ittihaz etmek hakkına maliktir

II- Vazifede tekasül eden mahalli heyetlere ihtarda bulunur. İcabında değiştirir ve milli alay, tabur ve bölük kumandanlarını icabında mahalli heyetin reyini de alarak isten el çektirir

III- Ecnebilerle temas ve bunun için para sarfı kendi selahiyetindedir

IV- Heyet-i Merkeziye İzmir Şimal muntıkası Teşkilat-ı Milliyesinin mümessilidir. Bütün emirlere itaat edecektir

V- Heyet-i Umumiyyeye hesap vermekle mükelleftir

VI- Heyet-i Merkeziye karagahı için 40 süvari ve 30 piyade olmak üzere 70 kişilik bir muhafız kuvveti kadrosu kabul eylemiştir

VII- Karagahını istediği yere nakledebilir

VIII- Her kaza ayda ortalama 7.000lira Heyet-i Merkeziye'ye göndermeye mecburdur

IX- Azalara 60 lira verilir

Kongre kararlarının bundan sonraki 11.maddeden 27. maddeye kadar olanları cephe teşkilatlanma kuralları ve kadroları ile ilgilidir ve şöyledir

11- Ayvalık mıntıkasında üç milli tabur ile bir muvazzaf bölük ve bir makineli tüfek bölüğü

Bergame cephesinde; iki milli tabur, iki akıncı müfrezesi, bir muvazzaf piyade bölüğü, bir makineli tüfek bölüğü

Soma mıntıkasında; dört milli tabur, iki hücum müfrezesi, bir muvazzaf piyade taburu, bir makineli tüfek bölüğü, iki top

Akhisar cephesinde; beş milli tabur, iki hücum ve iki akıncı müfrezesi, bir muazzaf piyade taburu, bir süvari alayı, bir istihkam müfrezesi, iki top, bir makineli tüfek bölüğü

Altındaki tafsilat her mıntıkanın ikmal sahasını göstermektedir

12- Her cephede bir milli alay kumandanlığı ve buna tabi tabur, bölük ve takım kumandanlıkları mevcur olacaktır. Her tabur iki bölükten ve her bölük üç takımdan terkküp eder

13- 300-309 (1874-1893) doğumlu efrad mecburi milli hizmete tabiidir. Nizamiye Kıt'alarına davet edilecek doğumlular mahalli heyetlerce tespit edilecektir

14- Milli alay kumandanları, Kongre tarafından, milli tabur ve bölük kumandanları ise Heyet-i Merkeziye'nin tasdikine iktiran etmek

sartıyla heyetler tarafından intihab edilir

15- Alay ve tabur ve bölük kumandanları muvazzaf veya yedek subay değilse, bunlara muavin verilir

16- Her cephenin bir menzil müfettişi olacaktır. Menzil müfettişleri Kongre tarafından tayin edilir

17- Her cephenin bir hastanesi olacaktır

18- Müdafa-i Hukuk Heyeti azaları, Hükümet memurları, öğretmenler, imamlar, muhtarlar, muezzinler, hatipler, korucular ve esirlikten dönenler milli mükellefiyetten müstesnadır

20- Cephedeki milli taburların efrad miktarı 120-600 kişi olacaktır

21- Silah ihtiyacını tatmin için halk elindeki silahlar münasip sürette ahaliden alınacaktır

22- Cephaneyi israf edenler beher fişek için cephede bir gün fazla hizmet edeceklerdir. Daimi efraddan olurlarsa fişek başına 25 kuruş ödeyeceklerdir.

23- Alkollü maddeler içmek katiyen yasaktır

24- Bir takım bahanelerle davete icabet etmeyenler iki misli hizmet edeceklerdir

25- İdam cezasının tatbiki Heyet-i Merkeziye'nin tasdikine arz edilecektir

26- Heyet-i Merkeziye irşad ve istihbarat servisleri tanzim edecektir

27- Menzil teşkilatı hakkında

Kongreye katılanların listesinden anlaşıldığına göre Menzil müfettişliği dörde çıkarılmış ve Ayvalık, Soma, Akhisar'ın yanısıra İvrindi Menzil müfettişliği eklenmiştir¹²⁵⁹. Ayrıca cephelerdeki milli

---

¹²⁵⁹- Rahmi Apak, a.g.e., s.118

alay ve diğer birliklerin kumandanlarının eşraftan ve tanınmış kişilerden olma şartı da kaldırılmıştır.

Bundan sonraki kararlar ise bütçe ile ilgilidir ve şöyledir:

28- Muhammen sarfiyat 300.000 liralık bir bütçe üzerinden tasavvur edilmiştir. Gelir kaynakları şunlardır.

a) Belediye bütçelerinde muhammen varidatları fazlasının nisfi

b) Mezbaha ve pazar rüsumunun bir misli belediyelerce fazla tahsil edilerek Kuvay-ı Milliye'ye verilecektir

c) her munavebe için bedeli nakdi olarak 100 lira alınacaktır

d) Aşağıda yazılı tüccar mallarının ithalat ve ihracatlarından muayyen bir resim alınacaktır. Buğday okkasından 1 kuruş, sair zahireler 20 para, susam ve pirinç 2 kuruş, Fasulya ve mercimek 1 kuruş, tütün 5 kuruş, afyon 50 kuruş, üzüm 2 kuruş, incir 60 para, şeker 2 kuruş, palamut kantarına 2 kuruş, bademiçi okkasına 10 kuruş, ceviziçi 6 kuruş, acıbadem 6 kuruş, bal 5 kuruş, çivi ve demir 20 para, kösele 10 kuruş, gaz sandığı 2 kuruş, zeytinyağı okkasına 3 kuruş (Kırkağaç ve Akhisar müstesna), iplik paketine 10 kuruş, manifatura büyük balya 500 kuruş, küçük balya 300 kuruş, yumurta tanesine 5 para, ispirto kilosuna 50 kuruş, rakı vesair muskirat okkasına 100 kuruş ve diğer esya için mahallinin tayin edeceği miktar

29- Her kaza umumi masraflara aşağıdaki nispet dairesinde istihak edecektir

Bursa Vilayeti %30

Balıkesir %14,8

Bandırma %8 vs.

30- Teşkilat kadrosu maaşları

Alay kumandanı 4.000 kuruş, kumandan muavini 3.000 kuruş, tabur kumandan muavini, bölük kumandanı 2.500 kuruş, bölük kumandan mu-

vini, takım kumandanı (subay ise) 2.000 kuruş, takım kumandanı (subay değilse) 1.000 kuruş, Menzil müfettişi 3.000 kuruş, sabit erler 900 kuruş, Müdafa-i Hukuk Kıt'aları muhafız süvari reislerine ve Heyet-i Merkeziye süvarilerine 3.500 kuruş, Heyet-i Merkeziye süvari reislerine 4.000 kuruş

Bu Heyet-i Merkeziye erleri iase edilemezler

Alınan kararlardan da anlaşıldığına göre bu Kongre'de daha önceki Kongrelerden farklı olarak harekete düzenli ve devamlı gelir sağlamaya yönelik düzenlemlerle yapılmış ve bu sebeple bir tür vergi konmuştur. Böylece Kongre hükmettiği sahada devlet işlevlerini devralmalarını daha da genişletmiştir¹²⁶⁰.

Ancak bundan sonra Balıkesir'de bir daha kongre toplanmayacaktır. İstanbul işgalinden sonra gelişen olaylar ve Heyet-i Temsiliye'nin Anadolu'daki etkisini ve kontrolü tekrar tesis etmesi üzerine bu Kongrenin akabinde Balıkesir' merkezli hareket Ankara'nın denetimine girecektir.

B- İSTANBUL'UN İŞGALI İLE BÖLGEDE GELİŞEN OLAYLAR

a- İŞGAL VE MECLİS-İ MEBUSAN'IN KAPATILMASI

İngilizler esasında daha önceden İstanbul'un resmen işgali taraftarıydılar. Nitekim 6 Ocak 1920'de İngiliz kabinesinin 14 Şubat 1920'de ilk Londra Konferansının, İstanbul'un Türklerden alınmamasına dair verdikleri kararları Lloyd George, Müttefiklerden ayrılmamış olmak için kabul etmiş, Lord Curzon ise bu kararlara zaten muhalif kalmıştı. Lord Curzon bilahare. 25 Şubat 1920'de niyetini belli eder şekilde. "Türklerin davranışı günden güne daha tehdit edicidir"¹²⁶¹ diyecekti. Nihayet Lloyd George de 3 Martta "Türkler yalnız karşı konulmaz bir

1260- İlhan Tekeli-Selim ilkin, a.g.e., s.246; Kararlar için bkz. Rahmi Apak, a.g.e., ss.118-123

1261- Gothard Jaeshke, Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, s.90

kuvvet vasıtasıyla akıllanırlar"¹²⁶² diyerek niyetini açığa vurdu¹²⁶³.

Akbaş hadisesi Kilikya'da vukubulan olaylar ve Heyet-i Temsi-
liye'nin İtilaf Devletlerine açıktan açığa meydan okuması, hem İstan-
bul'daki İtilaf Yüksek Komiserlerini hem de hükümetlerini sınırlandırmeye
başlamıştı¹²⁶⁴. Bu durumda Kilikya olaylarından İngilizler faydalanmayı
düşündüler. Nitekin Kilikya'da Türklerin çok sayıda Ermeniye öldürmeleri-
ni propoganda etmeye başladılar. Aynı zamanda İstanbul Hükümetinin de bu
olaydan sorumlu tutulmasını istediler. Hatta Sadrazam, Harbiye Nazırı, ve
diğer nazırların tutuklanabileceğini dahi belirttiler. Bu arada 29 Şubat-
ta İngiliz Yüksek Komiseri Amiral De Robeck'de İngiltere Dışişleri Bakanı
Lord Curzon'a gönderilen telgrafta Türk milliyetçilerinin direnişini
kırmak için İstanbul'u işgal etmek gerekeceğini beyan etmekteydi ki 2
Mart tarihli telgrafından anlaşıldığına göre de fiili harekete geçme konu-
sunda İtalyanlara haber verilmeden Fransa Yüksek Komiseriyle gizli görüş-
meler yapılyordu¹²⁶⁵. Nihayet İngiliz propogandası etkilerini gösterdi
ve Doğu meselesini görüşmek üzere toplanmış olan Lonra Konfransında,
İtilaf Devlet başkanları uzun ve tartışmalı geçen bir oturum sonucunda,
İstanbul'un İtilaf kuvvetleri tarafından resmen işgaline karar verdi-
ler¹²⁶⁶. Ayrıca Türk Hükümetinin Mustafa Kemal'i azletmesini, İstanbul
işgali barış şartlarının kabul edilerek uygulanacağı zamana kadar sürme-
si, zorbalık olursa barış şartlarının daha da sertleştirilmesi ve o güne
kadar verilen tavizlerin! geri alınması kararlarını da aldılar¹²⁶⁷.

1262-Gothard Jaeshke, Türk Kurtuluş Savaşı ile..., s.150; Kronoloji, s.91

1263- Selahattin Tansel, a.g.e. C.III, s.36

1264- Salahi R.Sonyel; a.g.e. C.I, ss.205-206

1265- Taner Baytok, a.g.e., s.83; Bu telgraflar için bkz. Bilal Şimsir, İngiliz Belgeleri..., C.I, ss.411-413

1266- Salahi R.Sonyel, a.g.e. C.I, s.206

1267- Esasında işgal için öne sürülen sebepler bahaneydi. İşgalden asıl
gaye o sırada hazırlanmakta olan barış antlaşmasının kabul edilmesini
sağlamaktı. Salahi R.Sonyel, a.g.e. C.I, s.206; Taner baytok, a.g.e.,
s.87; bakınız Lord Curzon'un İngiliz Yüksek Komiserine teli, Bilal Şim-
sir, İngiliz Belgeleri...,C.I; s.440

Istanbul'un işgali planı ise çok gizli hazırlandı ve çok gizli tutulmaktaydı. Ancak Mustafa Kemal Paşa işgalden birkaç gün önce Harbiye Nezaretinin ve netice itibariyle İstanbul'un işgal olunacağı, işgalden sonra çok şiddetli davranılacağını Fransızlardan haber almış¹²⁶⁸, yine 15 Mart 1920 günü İtalyanlardan İstanbul'un 16 Mart 1920 saat 10'da işgal edileceğini öğrenmişti¹²⁶⁹. Bunun üzerine Mustafa Kemal, Rauf (Orbay) Bey'den İstanbul'daki Kuvay-ı Milliye liderlerinin derhal Anadolu'ya geçmelerini bildirdi. Rauf Bey ise bu haberi blöf olarak değerlendirdi¹²⁷⁰.

Ancak alınan bilgiler doğrultusunda 16 Mart 1920'de İstanbul İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmeye başlandı ve resmen İstanbul işgal edildi. Meclis-i Mebusan da İngiliz askerlerince basıldı¹²⁷¹. Bilahare Meclis-i Mebusan 18 Mart 1920'de son kez toplanarak çalışmalarına ara verme kararı verdi¹²⁷².

b) İSGALE KARŞI İLK TEPKİLER

Istanbul'un işgali ülkede geniş bir tepki uyandırdı ve protesto edildi. Bu cümleden olarak Balıkesir'de 18 Mart 1920'de Belediye önünde heyecanlı bir toplantı yapıldı. Bu toplantıya o sırada çalışmalarını sürdüren Kongre üyeleri de iştirak etti. Burada işgal, çeşitli konuşmalarla protesto edildi. Toplantı sonucunda alınan kararlar

1268- H.T.V.D. S:22, vesika 553

1269- A.T.T.B. C.IV, s.250

1270- Nutuk, C.III, vesika 253; Mazhar M. Kansu, a.g.e. C.II, s.550-551

1271- Galip Kemali Söylemezoglu, a.g.e., ss.193-194; Bilal Simşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk, C.I.s.460; Kâzım Karabekir, a.g.e., s.498; Tayyip Gökbilgin, a.g.e. C.II, s.373; Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.103; Ali Türkgeldi, a.g.e., s.124; Galip Kemali Söylemezoglu, Otuz Senelik Siyasi Hatıralarımın Üçüncü ve Son Cildi (1918-1922), İstanbul, 1953, s.327

1272- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.313; Bu sırada aynı zamanda İngilizler tarafından tutuklanan ve içlerinde Rauf Bey, Kara Vasıf, Mersinli Cemal Paşa, Cürüksülü Mahmut Paşa, Cevat Paşa ve Albay Galatalı Şevket Bey'lerinde bulunduğu 30 kadar Türk Malta'ya sürüldü. Bilal Simşir, Malta Sürgünleri, İstanbul, 1976, ss.20-21

İtilaf Devletlerinin mümessillerine, tarafsız devletlerin sefaretlerine, Avrupa Meclis-i Mebusan reisliklerine telgraflar çekilerek bildirildi. Gönderilen bu beyannamede İstanbul işgalinin Wilson prensiplerine aykırı olduğu belirtilmekte ve beyannamenin sonucunda "...Binaenaleyh bu gün Balıkesir'de Belediye önünde toplanan binlerce halk Avrupa alem-i medeniyetinin sımahı insaniyetine maruzat-ı salıfeyi iblağ eder ve şayan-ı teessüf tecavüzün tamir edilerek alem-i islâmın izzet-i nefesine ve hissiyat-ı diniyyesine ve Türk milletinin hukuk-u milliyesine riayet edileceğini ümit eyler" denmekteydi¹²⁷³.

Diğer taraftan İstanbul'un işgalinin hemen ertesi 17 Mart günü Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal imzasıyla vilayetlere, Kolordu Kumandanlıkları ile mustakil livalara ve posta telgraf başmüdürlüklerine bir sifre talimatname gönderilerek "...Heyet-i Temsiliye'nin malumat ve muvatakatı olmadıkça hiç bir makam ve hiç bir memur İstanbul ile muhabere etmeyecektir" denildi. Ayrıca talimata uymayanlara ceza verileceği beyan edildi ve bütün mülki askeri ve sivil birimlerin, Heyet-i Temsiliye ile irtibatlarını sürdüreceği belirtildi¹²⁷⁴.

Balıkesir'de 61.Fırka kumandanı Kâzım Bey de daha bu beyanname Balıkesir'e ulaşmadan kendi bir beyanname neşrederek "...şu hale nazaran memleketin vahdeti hayatını temin etmek bir kargaşalığa meydan vermemek için İstanbul'da meşru ve müstakil bir Hükümetimizin mevcudiyeti sabit oluncaya kadar mıntıkam dahilinde mercisiz kalan bilumum makamat tarafımdan emir alacaklardır. Saadet ve refah-ı vatan uğrunda her fedakarlığı ihtiyar eden milletimizin bu mühim anı tarihide her türlü evamire inkiyat ederek istikbal ve istiklâli memleketi temine gayret edeceklerine kaniim"¹²⁷⁵ demek suretiyle emrindeki bölgenin İstanbul'la

1273- Beyanname tam metni için bkz. Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, ss.105-106

1274- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 321. Dosya 10 Ph.9; A.T.T.B., s.257

1275- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, ss.103-104

irtibatını kesti.

Istanbul'un işgali ile birlikte İzmit'teki işgal de sertleştirildi ve genişletildi şöyle ki; İtilaf Devletleri donanması İstanbul'a gelmesinden sonra İngiliz donanmasına mensup irili ufaklı 48 parça gemi İzmit körfezine gelmiş ve buradaki Türk donanması göz altına alınmıştı. Bunun yanında karaya da 3 Kasım 1919'da asker çıkarılarak telgrafhane ve istasyon işgal edilmiş her türlü haberleşme kontrol altına alınıp sansür konulmuştu¹²⁷⁶. Bu sırada İzmit'te görev yapan I.Tümenine ait birlikler mahalli güvenliği sağlamaya çalışmaktaydı¹²⁷⁷.

Şimdi ise yani İstanbul'un işgali günü İngiliz donanması körfezde gösteri yaptıktan sonra İzmit önüne demirleyerek toplarını şehre doğru çevirdi. Ayrıca kara birlikleri İzmit'in belirli bir kısmını da telörgü içine aldı¹²⁷⁸. Böylece İzmit şehri de resmen işgal edildi¹²⁷⁹. Bilahare I.Tümenin buradaki birlikleri buldukları yerlerinden çıkarıldı. Bu durumda birlikler telörgü dışında çadırılı ordugaha yerleşti. Ancak bilahare birliklerdeki subayların bir kısmı firar ederek Kuvay-ı Milliye'ye katıldı. Bir kısmı da izin alarak İstanbul'a gitti¹²⁸⁰. Bu şekilde I.Tümen dağıldı¹²⁸¹.

c) GEYVE BOGAZININ MİLLİ KUUVETLERCE TUTULMASI

Yukarıda anlatılar gelişmeler üzerine Anadolu'ya açılan ve o

1276- Sabahattin Özel, a.g.e., s.5; Fahri Belen, Askeri, Siyasal ve Sosyal Yönleriyle Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara, 1973, s.27; Rifat Yüce, a.g.e., ss.66-68; H.T.V.D. S.15 vesika 400

1277- Kâzım Aras, a.g.e., ss.5-7 (Bu tümen Konya Ereğlisindeki XX.Kolordudan mütarekeden sonra alınarak XXV.Kolordu emrine verilmiş ve 2 Şubat 1919'da İzmit'e hareket emri alarak tümen karagahı ile birlikte 70. Alayı buraya gelmişti)

1278- Rifat Yüce, a.g.e., ss.72-73

1279- Kâzım Aras, a.g.e., s.7

1280- Rifat Yüce, a.g.e., ss.72-73; Avni Öztürk, a.g.e., s.161

1281- Birinci Tümen bilahare İstanbul'da Selimiye Kışlasında XXV.Kolordu Kumandanlığına getirilen Kiraz Hamdi Paşa tarafından yeniden kuruldu. Kâzım Aras, a.g.e., ss.7-8

zaman çok büyük öneme haiz olan demiryolunun da geçtiği bir geçit durumunda olan Geyve Boğazı şimdi çok büyük bir stratejik öneme sahip duruma gelmişti. Nitekim Kocaeli bölgesindeki düşman birliklerinin Anadolu içlerine ilerleyebilmesi için bu Boğazı aşmaları gerekiyordu¹²⁸². Ayrıca burası daha önce de belirtildiği gibi İstanbul'da planlanıp desteklenen Kuvay-ı Milliye'ye karşı muhalif hareketlerin Anadolu içlerine sızmasına da engel teşkil edecek bir yerdi¹²⁸³. İşte bu önemine binaen İstanbul işgal edildiği gün Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal Paşa bir tamimle 20.Kolordu kumandanlığından "Geyve Boğazının ve İstanbul ile mevcut telgraf hatlarının önemli bir kısmı geçtiğinde Geyve santralının, askeriye tarafından işgali ile tren yolu köprülerinin tahribini istedi¹²⁸⁴. Yine aynı tarihli tamim ile, İstanbul'un işgali sırasında tutuklanan Kuvay-ı Milliye temsilcileri ve Kuvay-ı Milliye yanlılarına karşılık olmak üzere¹²⁸⁵, aynı zamanda yeni milli idarenin kurulması, seferberlik yapılabilmesi ve hatların seyr-u sefere açılabilmesi için Geyve, Ankara, Pozantı mantıkasındaki tren hatlarına ve malzemesine el konulmasını, bu hat boyundaki itilaf kuvvetlerinin silahları alınarak tevkifleri ile Konya'da Anadolu hat komiser muavininin derhal trenlere el koyarak işletmesinin temini"de istendi¹²⁸⁶.

Bunun üzerine 20.Kolordu kumandan vekili Mahmut Bey derhal harekete geçerek 16/17 Martta Bursa'da 56.Fırka kumandanlığına bir şifre telgrafla durumu "Dersaadet'de hasıl olan vaziyet sebebi ile Geyve

---

1282- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.326; T.I.T.E. Arş. Ali Fuat Cebesoy Dosyası K.114/54272

1283- T.I.T.E. Arş. Ali Fuat Cebesoy Dosyası K1.114/54272; İsmet İnönü, a.g.e. C.I, ss.198-199; Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.239

1284- H.T.V.D. S.22, vesik 577; Kâzım Karabekir, a.g.e., s.501

1285- Mustafa Kemal Paşa 19-20 Mart 1920'de Bandırma da 14.K.K. Yusuf İzzet Paşa'ya cektığı şifre ile de "mümkünse İngilizlerden bir kaç subay rehin almamız lazımdır" diyerek İngiliz subayların tutuklanmasını istedi. Nasit Hakkı Uluğ, Hemsehrimiz Atatürk, İstanbul, 1973, s.128

1286- Kâzım Karabekir, a.g.e., s.501; Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.316

Boğazının süratle tutulması ve musammen tahribatın icrasına Heyet-i Temsiliye tarafından karar verilmiştir. Ancak Bilecik ve Geyve Kuvay-ı Milliye'nin varudu tevhürü mucip olacağından, Bilecik'teki istihdam müfrezesi ve nizamiye bölüğü ile hareket edecek olan mevki kumandanı Yüzbaşı Rifat Efendi maiyetinde iltihak etmek üzere Yenişehir'deki taburun Lefke (Osmaneli) istikametine tahriki ve inbası rica olunur

Adapazarından da geyve'ye bir nizamiye müfrezesi gönderilecektir¹²⁸⁷ şeklinde bildirerek alınacak tertibatı ve isteklerini bildirdi.

20.Kolordu da daha önce yapılmış olan esas müdafa planı doğrultusunda aynı gün harekete geçti ve seferberliğini tamamlamış olan 143. Alay Ankara Milli müfrezeleri ile birlikte 17/18 Mart gecesini trenle Eskişehir'e hareket etti. 18 Mart akşamı birlikler Eskişehir'e hakim olan tepeleri tuttular. Bu durumda hazırlıksız yakalanan İngilizler, Afyonkarahisar ve Kütahya'daki birliklerini Türk kumandanlardan izin alarak geri çektiler.. Ancak Afyon ve Kütahya'dan Eskişehir'e gelen bu İngiliz Kıt'aları buradaki birliklerini takviye etmeye girişmeleri üzerine 20 Martta 20.K.K. vekili Mahmut Bey İngiliz ordugahını tamamen kuşatarak İngilizlerden derhal şehri boşaltmalarını ve İzmit'e çekilmelerini istedi. Sayet bir saate kadar muvafakat cevabı vermezlerse harekete geçeceğini ihtar etti¹²⁸⁸. Bunun üzerine İngiliz birlikleri kumandanı Müralay Hart 20.K.K. Ali Fuat Paşa nezdinde girişimde bulundu. Aynı zamanda İstanbul'da İngiliz Baş kumandanı ile de temasa geçti. Ancak bu girişimlerden istediği sonucu alamayınca Hart telaşa düştü ve derhal Eskişehir'i boşaltma işlemini başlattı. İngiliz kuvvetleri üç askeri trenle İzmit istikametine doğru çekilmeye başladılar¹²⁸⁹.

1287- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dos. D.5 16-17/3.36 şifre; Heyet-i Temsiliyenin ilgili kararı bkz. Kâzım Karabekir, a.g.e., s.519

1288- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., ss.316-317

1289- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.317; Kendilerine İzmit'e çekilirken saldırılmayacağı sözü verildi.bkz. H.T.V.D. S.24, vesika 621

Geri çekilen İngiliz kuvvetlerinden 500 kişi Lefke ile Geyve arasına yerleşti¹²⁹⁰. 150 kişilik bir birlik de hat boyunca yerleşti. Tabii ki Türk birliklerince İngilizler Geyve Boğazının doğu ucunda bulunan ve önemli stratejik bir bölge olan Lefke'de de rahat bırakılmadı ve buranın da boşaltılmasını istedi¹²⁹¹.

Bu sırada Bilecik ve Yenisehir Kuvay-ı Milliye'si de Lefke'ye doğru harekete geçti. Bu durumda İngilizlerin takriben bir liva ve bir sahra bataryasından ibaret olan ve İzmit'ten Lefke'ye kadar tren hattı boyunca yayılmış bulunan kuvvetleri 27/28 Mart gecesi Lefke'nin doğu ve Kuzeyindeki büyük köprüleri tahrip ederek ve hat boyundaki yayılmış kuvvetlerini toplayarak trenle İzmit'e çekildiler. Nihayet 28 Martta milli kuvvetler Geyve'ye vardılar¹²⁹². Böylece stratejik önemi büyük olan bir mevki Kuvay-ı Milliye'nin kontrolü altına girmiş oldu. Böylece İzmit'ten Kilikya'ya kadar olan bölge milli idrenin eline geçti ve Ankara dahili ve harici etkilere karşı dah emniyetli bir vaziyete girdi¹²⁹³.

Diğer taraftan İstanbul'un işgalinden sonra İzmit mutasarrıfı Suat Bey, eskiden olduğu gibi kararsız tutumunu takındı. İzmit'te bulunan İngiliz donama kumandanı ile görüştü. İşgal kuvvetleri kumandanlığınca yayınlanan resmi beyannameyi Mustafa Kemal'in uyarısına rağmen aldı¹²⁹⁴. Ancak aşağıda belirtileceği gibi yine de mutasarrıflıktan alındı.

d) İSTANBUL HÜKÜMETİNİN ANADOLU'DAKİ KONTROLÜ KAYBETMEME ÇABA-SININ BÖLGEDE YANSIMASI -YUSUF İZZET PAŞA OLAYI- (KOMUTANLAR MESELESİ)

Bu olay vukubulurken diğer taraftan Komutanlar meselesi olarak

1290- H.T.V.D. S.35, vesika 868

1291- H.T.V.D. S.35, vesika 869; T.I.H. C.II. K. 2 s.81

1292- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.319; Geyve Boğazında alınan tertibat ile ilgili rapor bkz. Kâzım Karabekir, a.g.e., s.542; Yenisehirden Osmaneline Kuvay-ı Milliye gönderildiğine dair bilgi. T.T.K. Ars. Bekir Sami Dos. D.5 27.3.336 şifre

1293- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.320

1294- Nutuk, C.III, vesika 256

bilinen Yusuf Izzet Paşa hadisesi meydana geldi. 2 Mart 1920'de İngilizler İstanbul Hükümetine baskı yaparak Akbaş cephaneliği meselesinden sorumlu tuttukları Yusuf Izzet Paşa'nın görevden alınmasını istemişlerdi. Bunun üzerine Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal, Bandırma'da Yusuf Izzet Paşa'ya 6.3.1920'de gönderdiği şifre telgrafla "böyle bir durumda vazifeden ayrılmamasını mecbur kaldığı takdirde Ali Fuat Paşa gibi hareket etmesini" yani yerinden ayrılmayarak gayr-ı resmi şekilde görevine devam etmesini istemişti¹²⁹⁵. Şimdi ise farklı bir durum ortaya çıkmaktaydı. Şöyleki Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal İstanbul'un işgali ve Meclis-i Mebusan'ın basılması üzerine yayınladığı tamimde İstanbul'la irtibatın kesilmesini istediği halde Yusuf Izzet Paşa buna uymayarak 17 Mart 1920'de İstanbul'a telgraf çekmek istedi. Ancak telgraf hatlarınının geçtiği merkez olan Bursa, Paşa'ya bu yolu vermedi. Diğer taraftan Ahmet Anzavur'un Gönen ve Biga'daki ikinci olayı sırasında Fırka kumandanlarıyla, Paşa arasında itilaf da çıkmıştı. Bu gelişmeler üzerine Yusuf Izzet Paşa 18 Mart 1920 günü 14.K.K.lığı vazifesinden istifa etti¹²⁹⁶. Ancak Yusuf Izzet Paşa'nın bu istifası 24 saat sürdü. Çünkü Mustafa Kemal paşa'nın İstanbul'la irtibatının kesilmesi 19 Mart 1920'deki oniki maddeli Ankara'da fevkalade meclisin toplanacağı, bunun için gerekli hazırlık ve seçimlerin yapılması tamimlerinden¹²⁹⁷ sonra, Anadolu ile irtibatı tamamen kesilen İstanbul Hükümetinin Anadolu ile irtibatı tekrar sağlamak ve denetimi elde etmek için yaptığı girişim üzerine, Paşa tekrar faaliyet göstermeye başladı. Nitekim Harbiye Nazırı Fevzi Paşa (Çakmak) Anadolu'daki en yaşlı ve kıdemli Komutan Yusuf Izzet Paşa vasıtasıyla Kolordulardaki denetimi ele geçirmek için harekete geçti

---

1295- A.T.A.S.E. Arş. Kl. 321. Dosya 10 Fh.8-2

1296- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., ss.321-322; İlhan Selçuk, a.g.e.K.2, s.162

1297- Askeri Tarih Belgeler Dergisi, S.79 Belge 1746; Nutuk, C.I, s.421; 65Kâzım Karabekir, a.g.e., s.516

ve 19 Mart 1920 günü bir İngiliz torpidosu ile Paşa'ya kendi imzasıyla "Kuvay-ı Mutelife Karadeniz Baş Kumandanı Amiral Caltrop'un Harbiye Nezaretine bir ultimaton vererek. Anadolu'da husule gelen hadiselerden merkezi Hükümeti tanımamak yoluna girdiklerinden dolayı tedabir-i şedide ittihaz edeceği bildirilmiştir. Mütareke şartına minafi olmayan İstanbul'un işgali yüzünden Anadolu'da bazı sergerdelerin hareketlerinin menafi-i hakikiye-i Osmaniyeye muhalif olduğu ve Anadolu'da taraf-ı şahanedan mensupen kademli kumandan olan Yusuf İzzet Paşa'nın Harbiye Nazırı namına bu emri bütün kıtaate tebliğ etmesini ve bütün ordunun İstanbul Hükümetini tanımasının teminini rica ederim" diyen tamimini gönderdi¹²⁹⁸.

Yusuf İzzet Paşa da İstanbul'un İngilizler tarafından işgalini Harbiye Nazırı gibi mütarekenin ihlali süretinde görmediğinden¹²⁹⁹ Fevzi Paşa'dan aldığı emri, aynı gün Kolordu ve Fırkalara tamim etti. Yusuf İzzet Paşa bu tamiminde Fevzi Paşa'nın emrini verdikten sonra "Bugün İstanbul'dan bir torpido ile gelen Harbiye Nezareti emrinin infazı, bunu yapmağa muktedir olmayacak arkadaşların yerlerine birer vekil tayini ile Kit'alarını derhal terk etmelerini emir ve rica ederim" demektedir¹³⁰⁰.

Tabi ki durumdan haberdar olan Bursa'da Bekir Sami Bey Yusuf İzzet Paşa'ya aynı gün gerekli cevabı¹³⁰¹ verdikten sonra durumu

---

1298- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.322; T.T.K. Arş. Bekir Sami Dos. D.5 19.3.1336 şifre

1299- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dos. D.5 Bekir Sami Bey'in notu

1300- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dos. D.5 19.3.336 şifre; Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.322; Bekir Sami Bey bu sırada şu notu düşmüştür: "Bu emri alınca şaşırдық. Sebebi Temsil Heyeti tamimi ile İstanbul ile muhabere edilmeyecekti. Sonra bu ana kadar Yusuf İzzet Paşa Kolordu'nun vekaletini 56.Fırkaya vermiş kendisi gizli olarak kolordu mantıkasında oturuyordu. Vekaleti tekrar aldığını belirtmeden emr-i kumandayı ele alması ve Anadolu birliğini parçalayacak şekilde bir emir vermesi bir çok kara bulutların gelmekte olduğu hissini veriyordu. T.T.K. Arş. Bekir Sami Dos. D.5 Bekir Sami Bey'in notu

1301- Bekir Sami Bey'in cevabı şöyledir "1- Vazifenin tarzı ifası ve vazifede kalıp veya kalmamak hususunda karar almağa selahiyetli değilim. 2-İcap ediyorsa Temsil Heyeti ile temas ederek meselenin tanzim ve halledileceğini arz ederim" T.T.K. Arş. Bekir Sami Dos. D.5 19.3.336 şifre

Ankara'da Ali Fuat Paşa'ya da bildirdi¹³⁰².

Yusuf İzzet Paşa'nın bu tutumu karşısında Batı Anadolu'daki Fırka kumandanlarında bir tereddüt ve belirsizlik meydana geldi. Bu durumda kumandanlar 56.Fırka kumandanı Bekir Sami Bey'den nasıl hareket edeceklerini sormaya başladılar¹³⁰³. Bu gelişme üzerine Bekir Sami Bey, kendisine müracaat eden Fırka kumandanlarına "Anadolu harekâtı Mustafa Kemal Paşa tarafından idare edilmektedir. Binaenaleyh müsarülileyhin emirleri mucibince hareket olunacaktır. Fırkaya ayrı bir vaziyet de hasıl olduğu takdirde hatt-ı hareketiniz bildirilecektir" cevabını vermekteydi¹³⁰⁴.

Diğer taraftan Yusuf İzzet Paşa, 12.K.K. Fahrettin Bey'le temasa geçmeyi başarmıştı. Aralarındaki yazışmalar Heyet-i Temsiliye'nin direktifi doğrultusunda Bursa telgraf baş müdürlüğüne konulan sansür subayları vasıtasıyla elde edildi¹³⁰⁵. Bu bağlamda 21 Martta yapılan yazışmalardan anlaşıldığına göre; 12.K.K. Fahrettin Bey, " Harbiye Nezareti ile muhabere edemeyince en kıdemli kumandanın emri altına girmek kanuni mecburiyeti olduğundan" Paşa'ya emrine girdiğini belirtiyor, Yusuf İzzet Paşa da durumdan memnun olduğunu belirterek Kolordusuna tam hakim olmasını bildiriyor ve son durum hakkında rapor istiyordu¹³⁰⁶.

1302- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.322; T.T.K. Ars. Bekir Sami Dos. D.5 Bu konuda yazışmalar mevcuttur.

1303- Nitekim 172.Alay Kirmasti'den 56.Fırkaya şu telgrafı çekti; "İstanbul'un işgali ve İstanbul'la irtibatın kesilmesi üzerine bölgede görevli Belediye riyaseti ile askeri komutanlar mütereddit duruma düştüler. Bunun için 172.Alay Kumandanı Kaymakam Osman (kasap lakaplı) durumun açıklığa kavuşmasının temin maksadıyla bunların mıntika mıntika birleştirilerek ya zat-ı alilerine (Bekir Sami) ya da doğruca Mustafa Kemal Paşa'ya rabt edilmesi ve hikmet-i Hükümetin kemakan ifası ile tevhid bir hükümet-i askeriye ve ittihadiye teşkili çok iyi olacağı.." T.T.K. Ars. Bekir Sami Dos. D.5 23.3.1336 şifre Kirmasti mahreçli

1304- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dos. D.5 aynı tarihli Bursa mahreçli tel

1305- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dos. D.5 Bekir Sami Bey'in açıklaması; Heyet-i Temsiliye önemli telgraf merkezlerine kontrol memurlarının konulmasını istemişti. Bkz. A.T.T.B. s.257

1306- İlhan Selçuk, a.g.e., 2.K, ss.165-166; Ayrıca yazışmalar için bkz. Kâzım Karabekir, a.g.e., ss.529-532

Elde edilen bu yazışmalar 56.Fırka yaveri Selahattin Bey (Yurdoğlu) tarafından aynen Ankara'ya bildirildi. Bu durumda Ankara 22 Martta 56.Fırka kumandanı Bekir Sami Bey'den vaziyete hakim olmasını istedi¹³⁰⁷. Bunun üzerine Bekir Sami Bey de 24 Martta "1-Ötedenberi Kolordu kumandanlığı fiilen Yusuf İzzet Paşa tarafından ifa kılınmaktadır. Bendenizin vekaleti zahiri kurtarmak ve Harbiye Nezaretine rapor yazmaktan ibaret olduğundan karargahın celbi mümkün değildir. 2- Yusuf İzzet Paşa'dan dün aldığım mektupta Kolordu mıntıkasının vaziyeti hususundaki nazarı dikkate alınarak Bursa vilayeti dahilinde bir işgal-i askeriye sebep tehhiye edilmemesini şiddetle tavsiye ve Bandırma işgal edilirse karargahı ile beraber Bursa'ya geleceğini bildirdi" diyen bir rapor sundu¹³⁰⁸.

Bu gelişmelerin yanısıra Yusuf İzzet Paşa milli kuvvetlerin Eskişehir harekâtı üzerine İngilizlerin İstanbul Hükümetini sıkıştırmaları karşısında Harbiye Nazarı Fevzi Paşa'nın gönderdiği "İngiliz siyasi temsilcisinin Hükümet-i Seniyyeye verdiği nota ve Karadeniz ordusu kumandanlığından verdiği malumata nazaran Lefke civarındaki gayri muntazam Kıtaat sergerdesinin 24 Mart 1920 tarihinde oradaki İngiliz kumandanına sözü geçen gün akşamı saat 9'da geri çekilmesi ve aksi takdirde çatışmanın başlayacağına dair tehditlerde bulunduğundan ve aynı günde güneş battıktan sonra İngiliz birliklerine ates edildiğinden bahisle, böyle bir taarruzdan dolayı Osmanlı Hükümeti kabine reisinin şahsen mesul olacağını bildirmiştir. Evvel ve ahir teblig edildiği üzere böyle bir vakanın millet ve memleketin başına açacağı gaile ile bunun neticesinden doğacak korkulu işler sizce de tamamen takdir edileceği için hemen atesin yasaklanması ve herhangi bir taarruzdan zinhar sakınılmasının itilaf kuvvetleri ve özellikle İngiliz

1307- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dos. D.5 22.3.1336 şifre

1308- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dos. D.5 24.3.336 şifre Bursa çıkışlı

birliklerine karşı iyi muamelede bulunulmasının temini ile neticenin acilen bildirilmesi baklenir. Vatanın yüksek menfaatlerinin şiddetle iltizam eylediği sulh ve sükunetin muhafazasıyla hakiki vaziyet hakkında izahat vermek üzere bir heyetin tertiplenmesi kararlaştırılmıştır"¹³⁰⁹ şeklindeki emrini ve yine "bu heyetle terfik edilen Binbaşı Salih Bey daha evvel 25 Mart 336 sabahı Haydarpaşa'dan hareket etmiştir"¹³¹⁰ bilgisini Bekir Sami Bey'e bildirdi. Bekir Sami Bey da aynı gün bu telgrafın bir süretini Ankara'ya geçti.

Bekir Sami Bey'in gönderdiği bu telgrafa, 20.K.K. Ali Fuat Paşa 26 martta "Bandırma'da Yusuf İzzet Paşa 25.3.336 tarihinde Harbiye Nazırı Ferik Fevzi Paşa diye altında imza yazılmış bir telgrafnameyi aynen buraya tebliğ etmiş ve Bursa vasıtasıyla Harbiye Nazırı ile muhabereye mubaşeretini de ilave eylemiştir. Anadolu ve Rumelide bulunan bilmümle kumandan ve valilerin bütün milletle müttehiden hareket etmelerine ve bu meyanda resman ve cebren işgal edilmiş olup Hükümet-i Merkeziye ile muhabere etmemeğe karar verilmesine rağmen Yusuf İzzet Paşa'nın bu karara muhalif olarak hareket ettiğinden dolayı kendisine hiç bir cevap verilmemiştir. Harekâtımızın muvaffakiyetle devam ettiği şu günlerde ittihadı harekete mani olan şu tarzı hareketin ref'i eshabında tevessül buyrulması ve neticeden malûmat verilmesini"¹³¹¹ şeklinde tebligatta bulundu.

Yine Mustafa Kemal Paşa da 25 Martta Bekir Sami Bey'e "Hiç bir zatın ve hiç bir makamın İstanbul ile muhabere etmemesine dair 17.3.336 tarih ve 3 numaralı tebligat alınıp alınmadığına hemen işar buyrulmasını rica ederim.

Yusuf İzzet Paşa'nın Bursa üzerinden İstanbul ile muhabere

1309- İlhan Selçuk, a.g.e. 2.K, ss.168-169; T.T.K. Ars. Bekir Sami Dos.D.5 24.3.1336 emir

1310- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dos. D.5 25.3.1336 şifre

1311- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dos. D.5 26.3.336 Ankara çıkışlı

ettiği bildiriliyor. Bu babbaki malûmatın işarı mercudur"¹³¹² şeklinde tebligatta bulundu.

Buna Bekir Sami Bey "17 tarihli emrin alındığı Yusuf İzzet Paşanın ise telgrafhanede sansür memurlarının bulunmadığı bir sırada İstanbul ile muhabere ettiğini baskaca hiç bir makamın İstanbul ile muhabere etmediği"¹³¹³ cevabını verdi. Bu gelişmelerden sonra Yusuf İzzet Paşa tecrid edildi ve kendisine 14.KK.dan uzaklaştırılması için baskı yapılmaya başlandı¹³¹⁴. Nitekim 26/27 Martta 56.Fırka kumandanlığına gönderdiği ve hala İstanbul'la irtibatla bulunduğunu belirttiği ve "Ankara'daki Heyet-i Temsiliye'nin makamat-ı resmîyeye ve bu meyanda Kolordu Kumandanlığına Kolordu kumandanlığına merbut olan Fırka kumandanlıklarına itay-ı evamire hiçbir selahiyet ve kanuniyesi olamayacağını süret-i katiyede kani olduğunu bunu da Heyet-i Temsiliye riyasetine arz eylediğini.. sulh ve sükunu bozacak hallerden kaçınılmasını bunu yapamayacakların istifalarını" içeren telgrafı Bursa üzerinden diğer bölgelere çekilmedi¹³¹⁵.

Bu sırada Mustafa Kemal Paşa, Yusuf İzzet Paşa'nın yukarıda verdiğimiz 25 tarihli telgrafına 27 Martta verdiği cevapta "bu gün İstanbul'daki kabinenin vereceği kararlarda icra edeceği tebligatta serü serbest olduğunu nasıl kabul edebiliriz. Yine nasıl kabul edebiliriz ki mühim devair-i resmîyesi cebren ecnebi işgaline geçmiş, muhaberatı ecnebi kontorlü altında vazı edilmiş bir hükümet velevki erkânı şahsen mahrem zevattan ibaret olsa da kemal-i serbest ile ikay-ı umur edebilsin. Harbiye Nezaretinin Kolorduya verdiği zikr buyurduğunuz emrin bir Osmanlı Harbiye Nazırı tarafından ve (şifre) arzuy-u vicdanisine tercüman olarak

1312- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dos. D.5 25.3.336 Ankara çıkışlı

1313- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dos. D.5 26.3.336 Bursa çıkışlı

1314- Kâzım Karabekir, a.g.e., s.571

1315- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dos. D.5 26/27.3.1336 şifre

verileceğini kabul buyururmusunuz. Şu halde İstanbul'dan alacağınız her emir İngiliz arzusunun tatmin edecek mahiyette bir propoganda tesiri yapmaktan başka faide temin etmez. Bu teslil-i menatıki buyurmağa devam edince vasıl olacağımız neticeyi vazihen tekrar edersek, İstanbul tebliğatı velev ki bir Osmanlı Nazırının imzasını havi olsun bir İngiliz tebliğatından başka bir şey değildir. İngilizler Anadolu ile temastan (şifre) olan İngiliz gayesi makarrı hilafetimizin cebren vesayet-ı nefret bir şekilde vukubulan işgaliyle hasıl olan vaziyeti bizce tabii bir hal olarak kabul edersek ve milletin ruhunda takıyan eden infial-ı şedidi öldürücü bir morfin şırıngasıyla söndürmek en nihayet Payitaht ve civarını Mısır gibi bir İngiliz kolonisi haline koymaktır. Hepimiz kanunu mutbi ifay-ı hükümete hürmetkar insanlarız. Fakat İstanbul muhaberatının devamı Anadolu'daki vusudat ve kuraneyi ihlal ve zehirli anzikalar propogandalarla halkımızı izlal ederek memleketin izmihlalini intaç edeceği için bütün şiddetle ıstıraz ediyor. Bütün arkadaşlarımızın bu esası üzerinde hareketlerini rica eyliyoruz"¹³¹⁶ diyerek gerekli bilgiyi verdikten sonra İstanbul'la irtibatın kesilmesini bizzat kendisi istedi.

Yusuf İzzet Paşa da buna 29 Martta "İstanbul'dan ita buyrulan evamir hakkındaki mütalaat-ı samilerini bütün ehemmiyetle nazar-ı dikkate alacağımı alelade mevadın gayr-ı hususat-ı mühimmeye dair alacağım evrak-ı işaret hakkında Heyet-i Celilerini vakt ve zamanıyla haberdar edeceğimi ve evvelce de arz eylediğim vechiyle Heyet-i Celilelerinin mütalaat ve irşadatını en kıymetli bir rehber ittihaz edeceğimi zat-ı devletlerine temin eder ve mütareke devrine ait ilk harb mecrumu olduğumu tamamen bilmekle beraber vahdet-i millet ve hükümet ve memlekete menafi hiç bir emr-u işarı ifa etmemeği icab-ı şeref ve namusu bildiğimi ve bu şerait dairesinde ifay-ı vazife imkanının devamı müddetince bir muti-i

1316- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 321. Dosya 10 Fh.12

asker kalmağa mecbur olduğumu"¹³¹⁷ şeklinde cevap verdi.

Daha önce de yani 27 Martta kendi durumu hakkında Bekir Sami Bey'e "1- Yeni bir kabinenin teşekkülünde evvel emirde icraatına intizar edilmesi ve bu intizar devresinde bilasehep müşkülata ika edilmemesi muvafık olacağını zannediyorum.

2-Hangi kabine teşekkül ederse etsin akd-ı sulhe degin kumandanlığı şimdiye kadar vaziyete hakim olduğundan ve badema da olacağından bahis ile hiç bir arkadaşın kumandadan alınmasına ve Kolordu mantıkasındaki Teşkilat-ı milliyenin lağvı dahil hatta en ufak bir zaafa ugratılması için resmi hiç bir teşebbüsün icrasına muvafakat etmeyeceğim.

3- Şayet yeni kabine ikinci maddedeki samimi teklifatı kabul etmeyerek ve bilakis kolordu mantıkasındaki vaziyet-i hazırda ciddi ve esaslı bir tebeddül icrasına fiilen teşebbüs edecek olursa derkâb kumandanlıktan ve ordudan tamamen kat'î alaka edeceğim ve asla İstanbul'a gitmemek üzere bu muhitte kalacağım"¹³¹⁸ şeklinde bilgi vermekteydi.

Bu yazışmalardan da anlaşılacağı üzere Yusuf İzzet Paşa milli teşkilatı desteklerken İstanbul'la da irtibatı sürdürme taraftarıydı.

Diğer taraftan önceki bölümlerde anlatıldığı gibi tekrar Riga civarında 26 Şubatta faaliyete geçmiş bulunan Ahmet Anzavur olayını tetkik için İstanbul'dan bir Heyet-i Tahkikiye yollanması ve Hükümet bu heyetin vazifesini aksatmamak için Biga'ya taarruz yapılmamasını istemesi üzerine¹³¹⁹, Anzavur rahat hareket imkanı bulmuştu. Şimdi ise mevcut ortam Anzavur'un hareket imkanını daha da müsait hale getirmekteydi.

Nitekim bu ortamdan istifade eden Anzavur 26 Martta 174. Alay üzerine taarruz etti. Bu durumda Alay dağıldı. Alay kumandanı Yarbay Rah-

1317- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 321. Dosya 10 Fh.12-2

1318- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dos. D.5 27.3.1336 şifre

1319- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dos. D.5 26.2.1336 Bandırma çıkışlı

mi Bey de Anzavur taraftarlarınınca öldürüldü¹³²⁰. Alayın bu şekilde dağılması karşısında Anzavur daha da kuvvetlendi, önüne geçilmez bir hal aldı. Bunun üzerine 14.K.K. Yusuf İzzet Paşa Kirmasti ve Karacabey'de bulunan 172. Alay'a derhal Manyas bölgesine hareket etmesini emretti. Fakat Alay kumandanı kaymakam Osman Bey, Alayın 174.Alayın akibetine uğramaması için Anzavur kuvvetlerini ancak kendi mıntıkasında karşılayabileceğini belirtti. Yusuf İzzet Paşa ise verdiği emirde direndi. Bunun üzerine Osman Bey, esasen Ankara'yı tanımamış olan Kolordu kumandanına itaat etmeyeceğini bildirdi. Bunun üzerine Yusuf İzzet Paşa Osman Bey'in Divan-ı Harbe verilmesini emretti. Buna mukabil 56.Fırka kumandanı Bekir Sami Bey 172. Alay kumandanı Osman Bey'i yalnız olarak Bursa'ya davet etti¹³²¹. Bu durumda Osman Bey'in 31 martta Bursa'ya gelmesi üzerine Kirmasti-Karacabey bölgesi iyice karıştı. Asker firara başladı. Bunun üzerine Kirmasti Müdafa-ı Hukuk Şubesi Başkanı Doktor Hilmi Bey, Osman Bey'in biran önce Alay başına dönmesini istedi. Esasen bu sırada yani 3 Nisan 1920'de Heyet-i Temsiliyece, 61.Tümen kumandanı Kâzım Bey'e Karesi livası, 56.Tümen kumandanı Bekir Sami Bey'e Hüdavendigâr vilayeti dahilinde tekmil Kuvay-ı Mülkiye ve askeriye ve milliyeyi ele almaları emri verildi, kendilerine azilden idama kadar yetki tanındı¹³²². Bekir Sami Bey bu durumda Ankara'nın kendisine verdiği yetkiye dayanarak Osman Bey'i mıntikasına iade etti¹³²³. Böylece Yusuf İzzet Paşa Heyet-i Temsiliyece devreden çıkartılmaktaydı. Nitekim aynı tarihte yani 3 Nisanda Yusuf İzzet Paşa Ankara'ya davet edildi.

1320-İ.Selçuk, a.g.e., 2.K, ss.169-170; Ali F.Cebesoy, a.g.e., ss.344-345
1321-Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.345; İlhan Selçuk, a.g.e., 2.K, ss.170-173
1322- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.344'de; Bu sırada bir ara 61.Fırka ve Balıkesir Müdafa-ı Hukuk Teşkilatı Yusuf İzzet Paşa'ya bağlılığını bildirmişti. Bilahare 5 Nisan da Salih Paşa kabinesi düştükten sonra 6 Nisanda Ankara ile tekrar irtibat kurdular demektir.
1323- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dos. D.6 9.4.336 Bursa çıkışlı; Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.345

Yusuf İzzet Paşa bu davete "61. ve 56.Fırkaları müstakilen harekete serbest bırakıldığını kendisinin ise bir kaç gün Bursa banyolarına tedaviye muhtaç olduğu şeklinde cevap verdi. Aynı zamanda 56.Fırkaya ise teftiş için Bursa'ya geçeceğini belirterek, Bursa'ya doğru yola çıktı. Yolda, mantıkasına geri gönderilen Osman Bey'e rastladı. Onu yakalattı ve ellerine kelepçe vurdurarak Bursa'ya geri getirdi¹³²⁴.

İşte bu hengamede Anzavur'un hareketi de iyice gelişti. Nitekim önce Bandırma'ya giren Anzavur, bilahaere Kirmasti'ya ve Karacabey'e girdi. Buradan da Bursa üzerine yürümeye başladı. Bu durumda Bursa'da derhal hazırlığa girildi. 173.Alay 2.tabur kumandanı Yüzbaşı Halis silahbaşı yaptı. İnzihat bölük kumandanı Yüzbaşı hüsamettin subay ve erlerini topladı. Müdafa-i Hukuk Reisi Salih Hoca yüz kadar milisi karargaha çağırarak hazırladı, jandarma ve Polis Kolordu Karagah binasını sıkı bir zinciire alarak gereğinde subay ve neferleri tutuklayacak ve denetleyecek düzene girdi¹³²⁵.

Bu sırada Bursa'ya gelmiş bulunan Yusuf İzzet Paşa 5 Nisan da Salih Paşa Hükümetinin düşmesinden sonra 6 Nisan da Mustafa Kemal Paşa tarafından "Son günlerde Meclis-i Mebusan Reisi ile diğer mühim bir çok mebusanın buraya tesrifleri üzerine vaziyet-i umuriyemizi yakın ve umumiyetle tedkik ve müzakare edilmiş **ve bu tenasibe** buraya gelen Miralay Refet ve (yırtık okunamadı) beylerle bu habda zat-ı samileriyle de her halde müdavele-i efkar lüzumuna kani bulunduğumuzdan seri vesaitle Ankara'ya tesriflerini rica ederiz. Filhakika mıntık-ı alilerinde Anzavur'a karşı harekât-ı ciddiye icra kılınacaksa da bu habda 61.Fırkaya selahiyet-i vesaita buyrulduğuna göre Kolordu kumandanlığını Fırka kuman-

---

1324- Hatta onu kurşuna dizmek istemiş. Ancak Kolordu karargahı Paşa'nın bu emrine karşı gelmişti. Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.345; İlhan Selçuk, a.g.e., 2.K, ss.175-176

1325- İlhan Selçuk, a.g.e. 2.K, s.174

danlarından tensip buyrulacak birine tevdi ile infikak-ı devletlere bir beis göremiyoruz. Cevabı seri-i alilerine hareketlerimizin kabulüne bir diğer rica eyleriz"¹³²⁶ diyen bir şifre ile tekrar Ankara'ya davet edildi.

Ertesi gün Ali Fuat Paşa 56.Fırka kumandanı Bekir Sami Bey'den Yusuf İzzet Paşa'nın Ankara'ya davet edildiğini belirterek, şayet buna karşı da direnirse cebren ve mahfuzen Ankara'ya gönderilmesini istedi¹³²⁷. Aynı şekilde Mustafa Kemal Paşa da Bekir Sami Bey'e yazdığı şifrede "Yusuf İzzet Paşa'ya yazdığımız şifreyi okuyunuz. Kendisine birşey duyurmadan ve kırmadan Ankara'ya gelmesini sağlayınız" dedikten sonra "Gelmekte direnirse tutuklu olarak Ankara'ya göndermenizi dilerim" denmekteydi¹³²⁸. Diğer taraftan her ihtimale karşı Mustafa Kemal aynı zamanda 56.Fırka Yaveri Yüzbaşı Selahattin'e gönderdiği şifrede "Bekir Sami Bey'e gösterdikten sonra Yusuf İzzet Paşa'nın şifresini kendisine veriniz. Onun çok acele olarak Ankara'ya yollarını sağlamak üzere Bekir Sami katında gücünüzün son haddini kullanınız. Yusuf İzzet Paşa Ankara'ya gelmemek için direktirse tutuklayarak Ankara'ya gönderiniz. Bu davranışınıza Bekir Sami Bey engel olmaya kalkarsa onu da tutuklayarak Ankara'ya gönderiniz"¹³²⁹ dedi.

Bilahare alınan tertibattan sonra Yusuf İzzet Paşa'ya durum iletildi. Durumu makul karşılayan Paşa, vasıtanın hazır olduğunu haber alınca hiç bir şey söylemeden hazırlanarak yaveri ile birlikte 10 Nisan 1920 günü öğleye doğru Ankara istikametinde hareket etti¹³³⁰.

Böylece Kuzeybatı Anadolu'da ortaya çıkanki "Kolordular Kuvay-

---

1326- A.T.A.S.E. Ars. Klasör 321. Dosya 10 Fh.15-1

1327- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dos. D.6 7.4.336 şifre

1328- İlhan Selçuk, a.g.e., 2.K, s.181

1329- Ali F. Cebesoy, a.g.e., s.348; İlhan Selçuk, a.g.e., 2.K, ss.181-182

1330- Ali F. Cebesoy, a.g.e., s.349; İlhan Selçuk, a.g.e., 2.K, ss.180-183

ı Milliye'den ayrıldı. Artık halkça da müzaheret hatadır" diyerek seçimlere bile fena tesir eden¹³³¹ ve Ankara'yı epeyce uğraştıran Komutanlar meselesinin bir ayağı olan Yusuf İzzet Paşa olayı da böylece kapandı.

e- İSTANBUL İŞGALİ ÜZERİNE HEYET-İ TEMSİLİYECE BÖLGEDE ALINAN DİĞER TEDBİRLER VE İSTANBUL'DAN ANKARA'YA GEÇİŞLER

İstanbul'un işgali üzerine daha önce de belirttiğimiz gibi Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa, bir müddet için İstanbul Hükümeti ve yabancı makamlarla her türlü ilişkinin kesilmesini istemişti. Yine aynı gün başka genelge ile önemli telgraf merkezlerine kontrol memurlarının konularak şüpheli görülecek mektupların açılmasını, telgrafların kontrol edilmesini ve kıyılarından Anadolu'ya (iç kısımlara) girmek isteyenlerin sıkı bir kontrole tabi tutulmasını, şüpheliler hakkında gerekli işlemlerin yapılmasını da istemişti¹³³². Çünkü işgalden sonra İstanbul'dan Anadolu'ya geçişler hızlanmıştı. Bu geçiş sırasında şüpheli şahısların veya evrakların Anadolu'ya girmesinin engellenmesi gerekiyordu. Bu sebeple önemli giriş merkezi olan telgrafhaneler ki bunlardan biri olan Bursa telgrafhanesine sansür memurları kondu. Bilahare hem gerekli kontrolü sağlamak hem de diğer istihbarat işleriyle uğraşmak için A.P. (Askeri Polis Teşkilatı) kuruldu¹³³³. Bu teşkilat elemanları da bölgede İzmit-Karamürsel-Karasu-Kandıra-Kefken-Akçayehir(Akçakoca)-Bandırma-Mudanya gibi Anadolu'ya önemli giriş yerlerinde görevlendirildi¹³³⁴

Bunun yanı sıra bölgede Kocaeli yarımadası üzerinden Ankara ile irtibat istihbarat sağlamak üzere bir menzil hattı teşekkül ettirildi. Bu hat Karakol Cemiyetinin Usküdar kanadı tarafından Anadolu'ya gizli

---

1331- Kâzım Karabekir, a.g.e., s.533

1332- A.T.T.B. s.257

1333- Geniş bilgi için bkz. Hamit Pehlivanlı, Askeri Polis Teşkilatı, Ankara, 1992

1334- Adnan Sofuoğlu, a.g.e., ss.111-112; Hüsamettin Ertürk, Teşkilat-ı Mahsusa Faaliyetleri..., s.162

silah ve cephane sevkiyatının da yapıldığı bu hat işgalden sonra şimdi itilaf kuvvetlerinin yoğun tutuklama girişimleri üzerine Anadolu'ya geçmeye başlayan Milli Mücadele yanlısı şahısların geçişlerini sağlamak üzere faaliyet göstermeye başladı¹³³⁵. Bu hat bazı merkezlerin dışında değişkendi. Yani bölgenin o anki durumuna göre güzargah değikenlik arz ediyordu¹³³⁶. Bu hatta görevli olanlar tabii ki Karakol Cemiyetinin Üsküdar kanadını oluşturan başta Yenibahçeli Sükrü Bey olmak üzere Piyade Yüzbaşı Sipahi Dayı Mesut Bey ve Doktor Fahri Can ile bölgedeki diğer Kuvay-ı Milliye milisleri idi¹³³⁷.

Anadolu'ya geçişte kullanılan ilk merkez İtalyanların kontrol sahasında bulunan Sultantepeesindeki Özbekler Tekkesi idi¹³³⁸. Bilahare İngilizler buranın bir gizlenme yeri olduğunu öğrenmeleri üzerine burayı bastılar. Bu baskın karşısında başta Tekke Seyhi Ata Efendi olmak üzere tekkede bulunanlar Ankara'ya gittiler¹³³⁹. Bundan sonra Anadolu'ya geçişler yine bölge üzerinden değişik yollardan yapılmaya başlandı.

1335- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.375; Samih Nazif Tansu, İki Devrin Perde Arkası, s.224; İsmet İnönü, a.g.e. C.II, s.185; Hüsnü Himmetoğlu, İstanbul ve Yardımları, C.II, s.84; Teşkilat-ı Mahsusa faaliyetleri adıyla el yazmasını tetkik eden Fevzi Çakmak burada ilgili kısımda kendi el yazısıyla dipnot düşerek, "Sükrü Bey'i Maltepe atış okuluna ben atamıştım ve Kocaeli yaramadası ortasında menzil yolunu kurarak silah ve adam kaçırılması sağlanmıştı. Ömer Lütfi Bey de Harbiye Nezaretinde silah işleriyle uğraşır ve ben kaçakçılığı karadan ve denizden sağlamak için uğraşmakta idim" açıklamasını yapmaktadır. bkz. Hüsamettin Ertürk, Teşkilat-ı Mahsusa Faaliyetleri..., s.162

1336- Geniş bilgi için bkz. Adnan Sofuoğlu, a.g.e., s.96-100

1337- Hüsamettin Ertürk, Teşkilat-ı Mahsusa Faaliyetleri, s.162; Samih Nazif Tansu, İki Devrin Perde Arkası, s.225

1338- Geniş bilgi için bkz. "Özbekler Tekkesi", Tarih ve Toplum, Ağustos, 1984; Stanford, Shaw- Ezel Kural Shaw, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, C.II, İstanbul, 1983, s.318; Bunlar Volga bölgesinde derviş tekkelerinde dil ve tarih çalışmaları yapan özbek ve tarih yazarları idi ki bu çalışmalarda Osmanlı İmparatorluğunda Türk milliyetçiliği hareketine güç katmışlardı. Bunlar bilahare İstanbul'a gelerek Üsküdar'da kendi tekkelerini kurmuşlardı. Burası İmparatorluk içinde Türkçe çalışmalarının ilk merkezi olmuştur.

1339- Halide Edip Adıvar, Türkün Atesle İmtihanı, İstanbul, 1985, s.75; Yusuf Ziya Ortaç, İsmet İnönü 1884-1922, ss.58-60

Bu hat üzerinden ilk etapta Meclis-i Mebusan reisi Celalettin Arif Bey, Yozgat mebusu İsmail Fazıl Paşa (Cebesoy), Kocaeli mebusu İbrahim Süreyya Bey, Halide Edip Hanım, Doktor Adnan Bey, Manisa mebusu Resit Bey (Cerkez Ethem'in abisi) ve Nuri Bey, Keskinli Rıza Bey, eski subaylardan Manavoglu Nevres Bey, Cami bey (Baykurt), Binbaşı Saffet Bey'le birlikte İsmet Bey (İnönü)¹³⁴⁰, Abbas takma adıyla Yunus Nadi Bey, İzmit mebusu Sırrı Bey (Bellioğlu), Trabzon mebusu Hüsrev bey (Gerede), Enver Paşa'nın enistesesi Albay Kâzım (Orbay), Naim Cevat, İstanbul'dan Ankara'ya silah kaçırıcılardan Besalet (Binbaşı Hüsrev Bey'in kardeşi), Kurmay Yarbay Seyfi Bey gibi Milli Mücadele yanlısı önemli kişiler Ankara'ya gectiler. Yine Hacim Muhittin bey de bu yoldan Ankara'ya ulaştı¹³⁴¹.

Bundan başka 30 mart 1920'de mebus Bekir Sami Bey ve Veli bey, Kafkaszade Osman Bey'in refakatinde Geyve üzerinden¹³⁴², yine Mahmut Celal Bey (Bayar) yanında Mahmut Sevket Paşa'nın yaverlerinden Sevket Bey olduğu halde Adapazarı üzerinden çocuklarını görmek gayesiyle Bursa yoluyla Ankara'ya gectiler¹³⁴³.

Bu hattın dışında ayrıca İzmit'e vapurla gelen bazı subay ve

1340- İsmet Paşa (İnönü) daha önce Anadolu'ya çağrılmış ancak o buna itibar etmemiştir. Bkz. T.T.K. Ars. Bekir Sami Dosyası: D.4 28.2.1336 Bursa sifre; Falih Rifkî Atay ise: İstanbul'un işgalinden sonra kendisini de ya Ankara ya Malta diye sıkıştırarak Maltepe yolundan götürmüşler, bir söylentiye göre de adını Ankara'dan istenenler listesinde görmediği için geri bile dönmek istemisse de bırakılmamıştır" demektedir. bkz. Falih Rifkî Atay, Cankaya, İstanbul, 1969, s.247; İ. İnönü ise Ankara'ya ilk gelişinden sonra Fevzi Paşa Harbiye nazırı olunca İstanbul'a çağırıldığını ve Atatürk'ün de muvafakatıyla İstanbul'a döndüğünü, bilahere İstanbul işgalinden sonra 19 Martta Saffet Bey'in evine gelerek Mustafa Kemal'in Ankara'ya istediğini ilettiğini sonra da Saffet Bey'le birlikte Ankara'ya geldiğini beyan etmektedir. İ. İnönü, Hatıralar, C.I, ss.184-185

1341- Gecislerle ilgili geniş bilgiler bkz. Halide Edip Adıvar, a.g.e., ss.73-112; Hacim Muhittin Carıklı hatıralar..., s.107-109 dipnotu; İsmet İnönü, Hatıralar, C.II, ss.184-191; Yusuf Ziya Ortacı, a.g.e., ss.56-65; Yunus Nadi, Ankara'nın İlk Günleri, s.29 v.d.; M. Zeki Konrapa; Bolu Tarihi, Bolu, s.725; Nutuk, C.I, s.426; Mehmet Kaplan- İnci Engünün, Yunus Nadi " Yeni Günden Cumhuriyete Kadar Devrin Yazarları Kalemile Milli Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal, Ankara, 1981, ss.170-198

1342- Kâzım Karabekir, a.g.e., s.557; Feridun Kandemir, İstiklal Savaşında Bozguncular ve Casuslar, s.70; T.T.K. Ars. Bekir Sami Dos. D.6 3/4. 4.336 Geyve çıkışlı sifre

1343-Banoğlu, "Bayar Anlatıyor" Milli Egemenlik Gazetesi, S.1.23/4/1985, s.17

erler baurada Tümen komutanı Albay Asım (bilahare general)'dan aldıkları birer izin tezkeresi ile trenle Anadolu'ya geçmekteydiler¹³⁴⁴.

Diğer taraftan normal yollardan yani demiryolu vasıtasıyla resmi olarak Nasihat Heyetleri ve İstanbulca görevlendirilen kişiler Ankara'ya gitmekteydiler. Bunlar Kuvay-ı Milliyece merkez olan Geyve girişi Doğançay istasyonunda kontrole tabi tutulmaktaydı. İlk olarak önceki bölümde değinildiği gibi İstanbul'un Anadolu ile irtibatını sağlamak gayesiyl Heyet-i Temsiliye ile görüşmek üzere Harbiye Nazırı basyave-ri Binbaşı Salih Bey (Omurtay) 25 Mart 1920'de Haydarpaşa'dan hareket etmiş¹³⁴⁵, bilahare 27 Mart 1920'de Sinop mebusu Dr. Rıza (Nur), Kastamonu mebusu Yusuf Kemal (Tengirsek), Konya mebusu Hoca Vehbi, Eskişehir mebusu Abdullah Azmi'den kurulu Nasihat Heyeti Haydarpaşa'dan trenle yola çıkmıştı. Bu heyet 29 Martta Doğançayına geldi¹³⁴⁶. Heyet burada göz altına alındı¹³⁴⁷. Ancak bu sırada Binbaşı Salih Bey Ankara'ya ulaşmış ve vazifesi olan Harbiye Nezaretinin görüşünü Mustafa Kemal'e bildirdikten sonra heyetin gönderilme sebebini açıklamıştı¹³⁴⁸. Bu durumda heyetin

1344-Serif Giralp, İstiklal Savaşı'nın İç Yüzü, İstanbul,1958, ss.22-28; İstanbul'dan ayrılıp Anadolu'ya gelenlerle ilgili bilgiler günü gününe Mustafa Kemal Paşa tarafından bütün kolordulara bildirilmekteydi. Bu konuda bkz. A.T.A.S.E.Arş. Kl.321. Dos.10 da ve K.Karabekir,a.g.e. ilgili kısımlarda yine T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası belgelerin de mevcuttur.

1345- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dos. D.5 25.3.36 Harbiye çıkışlı şifre

1346-Yusuf Kemal Tengirsek, Vatan Hizmetinde, Ankara, 1981, ss.136-138

1347- Bu sırada 28/29 Mart 1920'de Ali Fuat Paşa İstanbul'dan gelebilecek Nasihat Heyetlerinin 14. 13. ve 17. Kolordular mntıkasındaki sahil iskelelerine de gelebileceği ihtimaline karşı müteyakkız davranılmasını istemişti. Bu sebeple olacak Nasihat Heyeti Doğançay istasyonunda Hamdi Namık Bey tarafından karşılandıktan sonra Geyve'ye getirilerek gözetim altında otele götürülmüşlerdi. Bu sırada Mahmut Bey (20.K.K. vekili) görüşme yapmış. T.T.K. Arş. Bekir Sami Dos. D.5 28/29.3.36 şifre ; Heyet gözaltına alındığını hissedince sebebini sormuşlar, Mahmut Bey'de İzmit mutasarrıfının Geyve kaymakamına "Bir Nasihat Heyeti geliyor" şeklinde telgraf aldığını belirtmişti. Yusuf Kemal Tengirsek, a.g.e., s.136

1348- Bunun üzerine Mustafa Kemal İstanbul ile anlaşmanın imkansız hale geldiğini ve mebus sıfatıyla Ankara'da açılacak meclise katılabileceklerini belirtti. Kendilerine bu konuda "Yolculuğunuzun gayesi anlaşıldı. Ankara'ya gelmenizi bekliyoruz. Her türlü yardım ve kolaylık için 24.Tümen Komutanı Mahmut Bey'e yazılmıştır" açıklamasını gönderdi. Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.319; Yusuf Kemal Tengirsek, a.g.e., s.137

Ankara'ya gelmesi uygun görüldü ve heyet Ankara'ya geçenlerle birlikte Ankara'ya gitti¹³⁴⁹.

Menzil hattı üzerinden 17 Nisan 1920'de eski Harbiye Nazırı Fevzi Paşa (Çakmak) aşağıda belirtileceği gibi geçerek Ankara'ya ulaşacaktır.

f) SALİH PAŞA HUKUMETİ DÖNEMİNDE AHMET ANZAVUR'UN FAALİYETİ

İstanbul'un işgalinden sonra da Balıkesir-Bursa bölgesinde Ahmet Anzavur faaliyetlerini artırarak devam etmekteydi. Nitekim önceki bölümde anlatıldığı gibi Biga'yı ele geçiren Anzavur, yenice üzerine yürümüş, bilahare Biga'da Kürt Mehmet Çavuş'u bırakarak karargahını Bakacak ve Cihadiye köylerine nakletmişti. Bu durumda İstanbul Hükümetinden Biga'daki asayişsizliği gidermek üzere emir alan Çanakkale jandarma tabur komutanı Binbaşı Ali Rıza Bey Çanakkale'den üç bölükle hareket etti. Bu sırada Anzavur kuvvetleri Yenice köyünde bulunmaktaydı. Bu durumda Ali Rıza Bey Çan-Biga arasındaki Pomak çetelerini dağıttıktan sonra fazla mukavemet görmeden Biga'ya girdi. Bu gelişme Anzavur'u hiddetlendirdi ve Ali Rıza Bey'e bir ultimaton gönderdi. Ultimaton karşısında yalnız kalan Binbaşı Ali Rıza Bey emrindeki jandarmalarla birlikte Karabiga'ya çekilmek zorunda kaldı. Buna mukabil bu sırada Hafız Bey (Kâzım Bey'in görevlendirdiği Soma milis alayı komutanı) emrindeki kuvvetlerle Biga'ya geldi ve yerleşti. Bunun üzerine Binbaşı Ali Rıza Bey tekrar Biga'ya döndü. Ancak yeteri kadar kuvvet temin edilemediğinden, Biga'ya yürüyen Anzavur kuvvetleri karşısında fazla tutunamadı. Alay Gönen'e çekilmek zorunda kaldı. Biga tekrar Anzavur tarafından işgal edildi¹³⁵⁰. Bundan sonra Anzavur Biga'da kendi aleyhinde olanları idam ettirdi. Daha sonra da kitleyi kendisine iyice bağlamak,

1349-Yunus Nadi, a.g.e., ss.78-80; Yusuf Kemal Tengirşek, a.g.e. aynı yer 1350- Daha geniş bilgi için bkz. Zühtü Güven, a.g.e., ss.54-63

onları Kuvay-ı Milliye aleyhinde oluşturmak, Kuvay-ı Milliye yanlılarına ise gözdağı vermek gayesiyle Biga'da bir miting tertiplendi. Nitekim Anzavur mitingte yaptığı konuşmada Kuvay-ı Milliye'yi eskiye kafilesi olarak nitelemekteydi¹³⁵¹.

Diğer taraftan Gönen'e çekilen takip müfrezesi, Biga üzerine dört gün süren bir harekâta bulundu. Ancak Biga varoşlarına kadar ilerleyebilen müfreze başarısız olarak tekrar Gönen'e çekildi. Bu gelişme üzerine erler firar etmeye başladılar. Bu gelişme karşısında 14.K.K. Yusuf İzzet Paşa 23/24 Mart 1920 günü bütün milis birliklerinin ve takip müfrezesi mensuplarının Balıkesir'e dönmelerini emretti. Yalnız 174.Alayın I.taburu ile Askerlik Şubesi emrinde Gönen'de yeniden kurulmakta olan 190.Alayın 2.taburu ve sahra topundan kurulu bir kuvveti 174.Alay Komutanı Yarbay Rahmi komutasında Gönen'de bırakıldı¹³⁵².

Bundan sonra Nisan ayı başlarında Sait Paşa başkanlığında Albay Mirza ve Emekli Binbaşı Hüseyin'den kurulu bir nasihat heyeti İstanbul Hükümetinin emriyle Biga'ya gönderildi. Ancak 14.K.K. Yusuf İzzet Paş Nasihat Heyetindeki Albay Mirza ve emekli Binbaşı Hüseyin'in aslında ayaklanmanın kışkırtıcılarından olduklarını Harbiye Nezaretine bilahare 3 Nisan 1920 günü Şehzade Cemalettin Efendi başkanlığında, Bandırma yargıcı Mehmet Nuri, eşraftan Hafız Mustafa, Bandırma Büyük Cami hatibi Mehmet, eski Bandırma Belediye Reisi Hasan Vehbi'den meydana gelen diğer bir nasihat heyeti Biga'ya gönderildi¹³⁵³. Ancak bu sırada Salih Paşa Hükümeti istifa ettiğinden bu nasihat heyetinden de bir sonuç alınmadı. Nitekim henüz tam düzenini alamamış olan Gönen üzerine 4 Nisan 1920'de Anzavur taarruza geçti. Bu durumda Yarbay Rahmi komutasındaki nizamiye erleri hiç bir tüfek atamadan dağıldılar. Bu sırada karşı koyma-

1351- Konuşma metni için bkz. Zühtü Güven, a.g.e., ss.64-66

1352-T.T.K.Ars.Bekir Sami Dos. D.5 Gönen 22.3.36 şifre; T.I.H.C.VI, s.83

1353- T.I.H. C.VI, ss.83-84

ya çalışan Yarbay Rahmi ve bir kaç subay Anzavur taraftarlarınınca parçalanarak öldürüldüler. Bundan başka Gönen müftüsü Şevket Efendi, Müdafa-i Hukuk heyeti Başkanı Hüseyin Bey ve Gönen gençlerinden Rami ile Gazi Mihâl Bey torunlarından olan Mehmet bey de öldürüldüler¹³⁵⁴.

Bu olay, Hükümetin düşmesi ve yukarıda izah edilen bazı gelişmeler üzerine, yine önceki bölümde anlatıldığı gibi hala İstanbul'la irtibatı bulunan Yusuf İzzet Paşa, 5 Nisan 1920'de Bandırma'daki karagahını bir süvari bölüğünün koruyuculuğunda Bursa'ya taşıdı. Bandırma'da kalan subaylar erler ve aileleri ise Albay Seyfullah'ın gözetiminde trenle Balıkesir'e gönderildiler¹³⁵⁵.

Bu gelişmeler üzerine bölgede bulunan Şehzade Cemalettin Efendi başkanlığındaki Nasihat Heyeti Gönen'de Anzavur'la görüşmesinin bir etkisi olmadığı gibi Anzavur Gönen'de kendisine katılan kuvvetlerle Bandırma üzerine yürümeye başladı ve herhangi bir mukavemetle karşılaşmadan Bandırma'ya girdi¹³⁵⁶. Bu önemli bir durumu ortaya çıkarmaktaydı.

C- İŞGALDEN SONRA İSTANBUL'UN ANADOLU'DA DENETİMİ ELE GEÇİRME ÇABALARININ BÖLGEDE YANSIMASI

a- DAMAT FERİT'İN YENİDEN İKTİDARA GETİRİLMESİ VE GİRİŞİMLERİNİN ETKİLERİ

1- Damat Ferit İktidarı ve Politikası

İtilaf Devletleri özellikle İngiltere, İstanbul'un resmen işgalinden sonra işbaşında bulunan Salih Paşa Hükümetini düşürmeye yönelik faaliyetlerini artırdılar. Bu yönde baskı yapmaya başladılar. Nitekim Yüksek Komiserler 26 Martta verdikleri ortak bir nota ile

1354- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.109

1355- T.i.H. C.VI, s.85

1356- Kâzım Özalp, a.g.e. aynı yer

Hükümetten Kuvay-ı Milliye hareketini resmen red ve mahkum etmesini istediler¹³⁵⁷. Salih Paşa 29 Martta bu hareketlerin "meşru hakların müdafası" olduğunu cevabını verdi. Bunun üzerine Yüksek Komiserler 31 Martta bir nota daha vererek aynı isteklerini tekrarladılar. Buna karşılık Hükümet, 1 Nisanda yayınladığı uzun bir nota ile Kuvay-ı işgaliye tarafından yapılan hukuka aykırı muameleleri protesto etti¹³⁵⁸.

Diğer taraftan bu sırada Heyet-i Temsiliye'nin İstanbul ile irtibatını kesmiş olup, Anadolu'dan İtilaf askerlerini tard yoluna gitmesi ve özellikle İngilizlerin Afyon-Kütahya ve Eskişehir'den çıkarılarak İzmit'e çekilmelerinin sağlanması aynı zamanda subaylarının tutuklanmış olmaları Hükümet nezdinde baskılara neden olmaktadır¹³⁵⁹.

Bu arada milli akıma karşı olanlar Salih Paşa Hükümetini Ali Rıza Paşa Hükümeti gibi iş başından uzaklaştırmaya, yerine Damat Ferit'i getirmeye çalışıyorlardı ki yukarıda anlatıldığı gibi 26 Marttan itibaren Anzavur harekâtını tekrar alevlendirmişlerdi¹³⁶⁰.

Hükümet, bütün bunlara karşın işbaşında kalmaya çalışıyor, reddine yanaşmadığı Kuvay-ı Milliye'yi, yukarıda anlatıldığı gibi Anadolu'daki en kıdemli Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa vasıtasıyla ordu üzerinde denetimi sağlayarak kontrol etmeye böylece Anadolu'daki denetimi de sağlamaya çalışıyordu¹³⁶¹.

Ancak işbaşında kalmak için direnen Salih Paşa Hükümeti her

1357- Salahi R.Sonyel, a.g.e. C.I, s.209

1358- Gothard Jaeshke, a.g.e., s.153; Ayrıca notalar için bkz. İbn-ül Emin Mahmut Kemal İnal, a.g.e., s.2124

1359- Naşit Hakkı Ukuğ, Hemşehrimiz Atatürk, s.128; T.T.K. Arş. Bekir Sami Dos. D.5 24.3.36 Harbiye şifresi

1360- Salahi R.Sonyel, a.g.e. C.I, aynı yer

1361- Önceki bölümde belirtildiği gibi Yusuf İzzet Paşa bu rolü üstlenmiş ve İstanbulla ilişkiyi sürdürmenin yararlı olacağını belirtmişti. Atatürk'te bu şartlarda İstanbul'daki Nezaretlerle muhabere etmek İngilizlerle muhabere etmekten başka bir şey değildir cevabını vermişti. Atatürk (Komutan, Devrimci ve Devlet Adamı Yönleriyle), T.C. G.K. A.T.A.S.E. Başkanlığı, Ankara, 1980, s.259

yandan gördüğü baskı karşısında 2 Nisan 1920'de istifa etmek zorunda kaldı¹³⁶².

Bu gelişmeler ve Damat Ferit Paşa'nın tekrar sadrazamlığa getirileceği söylentileri üzerine Tefvik Paşa ile hilahare Meclis-i Mebusan İkinci reisi Hüseyin Kâzım Bey saraya giderek Padışahı uyarmak istediler¹³⁶³. Ancak Padışah 5 Nisan 1920'de yayınladığı Hatt-ı Hümayunla Damat Ferit Paşa'yı sadrazamlığa, Dürrizade Abdullah Bey'i de Seyhülislamlığa getirdiğini açıkladı¹³⁶⁴.

Hattı Hümayunda Kuvay-ı Milliye aleyhinde hükümler de bulunuyor ve onların suç işlemiş oldukları da belirtilerek, bu hareket-i teşvik ve tahrik etmiş olanların cezalandırılması isteniyordu. Yine Hattı Hümayunda, İtilaf Devletleriyle gayet samimi bağlar kurulması, devlet ve millet menfaatlerinin hak ve adalet esasına dayanılarak savunulması suretiyle barış şartlarının yumuşatılması da belirtiliyordu¹³⁶⁵.

Böylece İstanbul tekrar ilk Damat Ferit Hükümeti döneminde olduğu gibi İtilaf Devletlerine özellikle İngilizlere yakınlaşma ve istekleri doğrultusunda hareket etme politikasına dönüyor, aynı zamanda saray da politikada ağırlığını koyuyordu. Nitekim Damat Ferit'in atanması

1362- Salahi R.Sonyel, a.g.e., C.I, s.210; Salih Paşa kabinesini istifası bazı kaynaklarda 3 Nisan olarak veriliyor.; T.İ.H. C.II, V.Kitap, s.16; T.İ.H. C.VI, s.65; Ahmet Emin Yalman, Yakın Tarihte Gördüklerimiz ve Geçirdiklerimiz, C.II, İstanbul, 1970, s.232; Resat Ekrem Kocü, Osmanlı Tarihinin Panoraması, İstanbul, 1984, s.233

1363- Selahattin Tansel, a.g.e., C.III, s.77; Hüseyin Kazım Bey Saraya giderek Padışah'a Damat Ferit Paşa'nın Sadaret'e getirilmesinin ülke ve saltanat için bir felaket olacağını belirtti. Buna sinirlenen Padışah "Ben istersem Rum Patriğini de Ermeni Patriğini de getiririm. Hahambası-yı da getiririm" cevabını vermiş, buna Hüseyin Kazım Bey "Getirirsiniz ama faydası olmaz" karşılığını verince de Padışah "ben böyle karar verdim getireceğim" diyerek Damat Ferit'i Sadaret'e getireceğini ifade etmişti. Ali Türkgeldi, a.g.e., s.125; Ali Fuat Türkgeldi, a.g.e., ss.260-261

1364- Kâzım Karabekir, a.g.e., s.643; Tarık Mümtaz Göztepe, Vahdetin Mütareke Gayyasında, İstanbul, 1969, s.268; Ali Türkgeldi, a.g.e., s.124; Hükümet üyeleri için bkz. Ali Fuat Cebesoy a.g.e., s.340

1365- Tefvik Bıyıklıoğlu, a.g.e., C.II, ss.83-84; İbn-ül Emin Mahmut Kemal İnal, a.g.e., s.2051; Tarık Mümtaz Göztepe, a.g.e., ss.267- 268; Ayrıca Hattı Hümayun metni T.V. No.3820

ile ilgili fermanla milli hareket açıkça isyan olarak suçlanmakta ve hareketin liderlerine karşı müeyyideler uygulanması istenmekteydi. Bu durumda Damat Ferit iktidarı zamanında Ali Rıza ve Salih Paşa iktidarları aksine Milli Mücadele hareketine karşı düşmanca tavır sergileneceği ve çok sert tedbirlere başvurulacağı anlaşılıyordu¹³⁶⁶.

Nitekim Damat Ferit daha iktidara geçer geçmez 8 Nisan'da görüştüğü İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Robeck'e milli hareketi yok etmek için¹³⁶⁷ devletin askeri gücünü de kullanmak istediğini bildirdi. Bu görüşme sırasında Ahmet Anzavur'u Bandırma bölgesinde görevlendirmek, İzmit-Bolu ve Trabzon'da milliyetçilere karşı patlak veren yerli ayaklanmalardan yararlanmak istediğini açıkladı¹³⁶⁸. Ayrıca Amiral Robeck'in yardımıyla Anzavur için İngilizlerden silah ve münimmat sağlamayı umduğunu bildirdi. Bu durumda Amiral Robeck iç savaş çıkmasına meydan vermemek istediğini belirtmekle beraber, silah ve münimmat konusunu işgal kuvvetleri başkomutanı General Milne ile konuşacağını söyledi. Bilahare Lord Curzon'a gönderdiği rapordan anlaşıldığına göre İtilaf Devletleri bu konuda Hükümeti tamamen destekledikleri ve Milne'nin de bu görüşe katıldığı anlaşılmaktadır¹³⁶⁹.

Esasında İngilizler, Kuvay-ı Milliye birliklerinin Geyve'ye kadar gelmesi ve Kocaeli bölgesinde bulunan Kuvay-ı Milliye ile yakın irtibat kurulması imkanı ile kendi kontrolündeki İstanbul boğazının tehdit altına girmesinden hoşnut değillerdi¹³⁷⁰. Ayrıca İngilizler o sırada San

1366-İstanbul'da teşkil olunan Kuvay-ı Milliye muallifi cemiyetlerle İngilizlerin birlikte hazırladıkları plan tam olarak tatbik konduğu anlaşılıyor. Mart ayı başlarında hazırlanan önceki bölümde bahsi geçen plan şöyleydi. "1- Hükümetin iskatı ile Ferit Paşa veya emsalinden bir hükümet tesisi 2- Meclisin Feshi 3- Kuvay-ı Milliye'nin ilgası 4-İstanbul'da bir suray-ı hilafet teşkili.." bkz. A.T.A.S.E. Arş. Kl.321. Dosya 10 Fh.5-3

1367- İsmet İnönü, a.g.e. C.II, ss.199-200

1368- Salahi R.Sonyel, a.g.e. C.I, s.211; Bilal Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk, C.II, ss.26-29

1369- Salahi R.Sonyel, a.g.e. C.I, s.212; Bilal Şimşir, a.g.e. C.II, s.29

1370- Konu ile ilgili rapor bkz. H.T.V.D. S.36, vesika 867-868-869

Remo'da hazırlanmaya başlayan barış antlaşmasının daha kolayca Türklere kabul ettirebilmeleri için Ankara'da Meclisin toplanmasını engellemek ve Kuvay-ı Milliye hareketini de öteden beri ortadan kaldırmak istemekteydiler. Nitekim İngiltere Savunma bakanlığı milliyetçilere karşı bazı nizami Türk kuvvetlerinin teçhiz edilmesini desteklemeye başladı¹³⁷¹.

Daha sonra Damat Ferit kendi planını tatbik sahasına koyma girişimlerinde bulundu. Nitekim ilk olarak 9 Nisan da Anzavur "Paşalık rütbesi verilerek tekrar Balıkesir mutasarrıflığına atandı¹³⁷². Yine Adapazarı ve Düzce yöresinde saraya yakın halkın ileri gelenleri İstanbul'a davet edildi. Yapılan gizli toplantıda kendilerinden sadakat yemini alındı. Toplantıya katılanlardan Düzceden Hacı Kamil'e, Hendek Kargalı köyünden İsmail Pehlivan'a ümit bağlandığı belirtilerek özel ilgi gösterildi¹³⁷³. Aynı şekilde bir çok yabancıların ve İstanbul zevatı ile İngilizlerin propoganda merkezi haline getirdikleri Yalova'da korucu teşkilatı vucuda getirerek faaliyet göstermekte olan İbo namında biri İstanbul'a davet edilerek, Damat Ferit tarafından kabul edildi. Kendisine Binbaşlı rütbesi verilerek İstanbul lehine hareket etmesi sağlanmaya çalışıldı¹³⁷⁴.

1371- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 321. Dosya 10 Fh.4/3; Bilal Simsir, İngiliz Belgelerinde... C.II, ss.43-44

1372- Zühtü Güven, a.g.e. s.73; Mahmut Goloğlu, a.g.e. C.III, s.141; T.T.K.Arş. Bekir Sami Dos. D.6 9.4.336 şifre; K. Özalp, a.g.e. C.I,s.110

1373- Rifat Yüce, a.g.e. s.69; Enver Behnan Şapolyo; Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadele'nin İç Alemi, İstanbul, 1967, s.76

1374- Bu konuda Bekir Sami Bey 20.K.K. şu bilgiyi veriyor "Yalova'da Seyh şerafeddin Efendi ile İbo namında bir şahıs ahali üzerinde icray-ı nufuz etmektedir.. İbo korucu teşkilatı ile bir teşkilat vucuda getirmiş ve ahali ve hükümet üzerinde icray-ı nufuz etmekte bulunmuştur. İbo civarında hristiyanların mevcudunu ileriye sürerek bu mntakada siyasi kavgaları vukuu bulmaması nazariyesini güderek kendisi memlekette nufuz kalmak fikrini takip ediyordu. Müdafa-ı Hukuk Cemiyetinden gönderilen bazı eshas İbo ile temasa gelerek İbo'nun maksad-ı milliyeye sadık kalacağına dair kendilerinden söz almışlardır. Bu hususta zirdeki telgraf yazılmıştır (3-4-1920 tarihli telgrafta İbo'nun bu tutumundan memnun olduğu belirtilmekte) mamafih bilahare Anzavur Kırmastei'ye kadar ilerlediği zaman İbo'nun da İstanbul'a celhedilerek Ferit Paşa ile temasa geldiği ve kendisine İstanbul'da Binbaşlı rütbesi verildiği hakkında bir şayia deveren etmiştir", T.T.K. Arş. Bekir Sami Dos. D.6 20.K.K.lığına şifre

Bütün bunlardan sonra Padışahın sempatiyle bakmadığı İtilaf Devletlerinin de güven duymadığı ve 18 Marttan beri çalışmayan Meclis-i Mebusan 11 Nisan 1920'de Anayasanın 7.maddesine dayanılarak biraz da Ankara'da toplanacağı açıklanan olağanüstü meclisin toplanmasını engellemek gayesiyle, dört ay içinde seçim yapılarak yeniden toplanacağı belirtilerek, Padışahın emriyle dağıtıldı¹³⁷⁵. Yine aynı gün yani 11 Nisan 1920'de bir genelge ile fetva yayınlandı. Damat Ferit bu genelge ile halkın desteğini sağlamak istiyor ve Kuvay-ı Milliye aleyhinde kamuoyu oluşturmaya çalışıyordu. Nitekim genelgede Kuvay-ı Milliye fitne ve fesat hareketi olarak nitelenerek, ona karşı mücadeleye geçildiği beyan ediliyor, bu harekete katılanların ve tertip edenlerle teşvik edenlerin tedip edileceği beyan ediliyordu. Bu genelgeler özel kurye ile Anadolu'ya gönderilmeye başlandı¹³⁷⁶.

Aynı şekilde seyhülislam Dürriyade esseyid Abdullah Efendi de aynı gün bir fetva yayınlarak "Padışahın haberi ve emri olmaksızın asker toplayanların, askeri iase ve techiz bahanesiyle vergiler alanların, memurin-i ilmiye ve askeriye ve mülkiyeyi hodbehod azl ve kendi hempalarını nasb ve merkezi hilafet ile memalik-i mahsusanın muvasalat ve münakat ve muhaberatını kat ve taraf-ı devletten sadır olan evamirin icrasını men..."¹³⁷⁷ edenlerin öldürülmelerinin şeran uygun olduğunu ilan etti

Bu girişimlerden başka ayrıca Damat Ferit Sivas Kongresi sırasında iktidarda iken planladığı yeni bir kuvvet oluşturma yani Kuvay-ı İnzibatiye kurma çabalarını tekrar başlattı.

1375- Hilmi Uran, Hatıralarım, Ankara, 1959, s.129; İrade-i Seniye için bkz. İbn-ül Emin Mahmut Kemal İnal, a.g.e., ss.2057-2058; Mahmut Gologlu, a.g.e. C.III, s.141 ve ek 4 a

1376- Genelge tam metni bkz. Tefvik Bıyıklıoğlu, a.g.e. C.II, ss.84-86; Bilal Şimsir, İngiliz Belgelerinde... C.II, s.42

1377- Tam metin için bkz. Tefvik Bıyıklıoğlu, a.g.e. C.II, ss.82-83; İbn-ül Emin Mahmut Kemal İnal, a.g.e., s.2051; Kâzım Karabekir, a.g.e., s.486; Ayrıca Damat Ferit genelgesi, fetvalar ve karşı fetva metinleri için bkz. A.T.A.S.E. Arş. Klasör 486. Dosya 2 Fh.5-/6

2- AHMET ANZAVUR'UN DEVAM EDEN FAALİYETİ

Kendisine paşalık verilerek Balıkesir mutasarrıflığına tayin edilen Anzavur, yukarıda anlatıldığı gibi Bandırma'daki tertibat ve icraatından sonra Bandırma'yı merkez haline getirdi. Anzavur'un buradaki tertibatı ve icraatından Balıkesir telgraf müdürü Yusuf Bey'in sağladığı özel bir tertibat sayesinde 61.Fırka haberdar olmaktaydı. Ayrıca 61.Fırka kumandanı Kâzım Bey, İngiliz Kemal'i kıyafet değiştirerek Dr. Dürri adıyla Bandırma'ya göndermişti ve o yolla Anzavur'un faaliyetlerinden bilgi sağlamaya çalışmaktaydı¹³⁷⁸.

Bandırma'yı merkez haline getiren Anzavur bilahare takriben beşbin kişilik bir kuvvetle Kirmasti'ye yürüdü. Fazla mukavemet görmeden buraya girdi. Aynı zamanda Susıgırlık'ı (Susurluk) da işgal etti. Diğer taraftan Gavur İmam da aynı anda iki bin kişilik bir kuvvetle Balya üzerinden Balıkesir'e doğru ilerlemeye başladı¹³⁷⁹.

Anzavur'un Kirmasti'ye (Mustafa Kemal Paşa) girmesi, burada "Cuma namazını Bursa'da Çinili Camide kılacağı"nın propoganda etmesi ise Bursa'da milli kuvvetler arasında büyük bir heyecan uyandırdı. Bu durumda Bursa'da savunma tertibatı alınmaya başlandı ve bu yönde Bursa'nın 5 kilometre batısında Silüklü denilen yerde cephe tutuldu¹³⁸⁰.

Bu sırada Bekir Sami Bey'in ifadesiyle Bursa aynen şu vaziyeteydi "Bursa şehri İstanbul'dan sonra ikinci derecede bir teaküt şehridir. İstanbul'a yakın olmak ve ucuz bulunmak münasebetiyle bir çok eski teaküt zabıt ve memurlar burada ikamet ederler. Binaenaleyh ötedenberi Hükümet-i mesrutaya gayr-ı sadık ve sevk-i menfaatle idare-i gayr-ı mesrutaya mütemayın müteasıplar olup memleketin gençliğine karşı

1378- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, ss.110-111

1379- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.112

1380- İlhan Selçuk, a.g.e. 2.K, s.177

hiiman birer düşman olup Padişah ve anın yararı olan eski müteasıplar tarafından idare edilen Anzavur hareket-i irticaiyesini alkışlamakta ve onları hafiyen bilahare kısmen zahiren propoganda yapmakta idiler. Bu zevat ile Kesfi Bey Harekât-ı Milliye'ye taraftar olmadığı gibi Polis müdürü dahi muhasım bir vaziyette ve jandarma heyeti ise zahiren bitaraf ve batınen belki İstanbul Hükümetini arzı eder olmuşlardı. Tekmil vilayet kaza kaymakamları ve nahiye müdürleri içinde derdi maise ve sevk-i menfaat ve karşı tarafı kuvvetli görmek Harekât-ı irtiyaciyenin kesb-i muvaffakiyet edeceğini zanneylemek cihetleri ile hemen kamilen denilecek derecede bitaraf ve bekleyici bir vaziyet almışlar idi. Binaenaleyh teknil Bursa vilayetinin bu günlerde manzarası memurlar ve zabitan bitaraf ve içlerinde Ferit Hükümetine taraftar bulunan jandarma bitaraf heyet-i umumiyesi ile fikirle Kuvay-ı Milliye aleyhine imale edilmiş, bunlara karşı da Fırka kumandanı ile maiyetindeki bir kaç zabitan maada Harekât-ı Milliye merbut kimse kalmamış ve bunlar dahi pek yalnız kalmıştır. Sülükaya'ya gönderilen müfrezedeki efradın firarlarını başlarında bulunan bazı zabitler manen teşvik ediyorlar, bu sürette bölükleri dağılarak kendileri de Anzavur aleyhinde hareket etmemek vesilesini elde etmeğe çalışıyorlardı..."¹³⁸¹

Nitekim şehirde firarlar ve örtülü bir isyan havası yayılmıştı¹³⁸². Bu hava Gemlik-Yenişehir-Inegöl ve Orhaneli'ye de sıçramıştı¹³⁸³.

İşte bu ortamda sülüklü de tutulmaya çalışılan cephenin yanısıra Mudanya'ya, Gemlik'e Yenişehir'e siddetli emirler verilerek, Bursa'ya gelmesi, yolda firara fırsat verilmemesi, firarların derhal önlenmesi ve bölgedeki idarelerin mahalli hükümetlere bırakılmaları Bekir

1381- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dos. D.6 10.4.36 20.K.K.'na şifre

1382- İlhan Selçuk, a.g.e. 2.K, aynı yer

1383- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dos. D.6 aynı şifre

Sami Bey tarafından istendi¹³⁸⁴. Bu sırada ayrıca Eskişehir'den yardımcı olmak üzere üç bin kişilik bir piyade alayı yola çıkarıldı¹³⁸⁵.

Bu Alay Bilecik'e kadar trenle oradan da Bursa'ya yürüyle gelecekti. Ancak Bilecik'ten bin kişi olarak yola çıkan Alayın taburları 100-150 kişiyle Bursa'ya varabildi. Çünkü yolda askerin arasına sızan köylü kıyafetli kişilerce askere, karşılarında Padişah kuvvetinin bulunduğu, Küvay-ı Milliyecilerin dinsiz ve gavar olduklarını propoganda edilerek erlerin firarı sağlanmıştı. Durumun öğrenilmesi üzerine tertibat alındı. Bu sayede son tabur 14 Nisan 1920'de ancak 600 kişi olarak Bursa'ya gelebildi. Taburlar Çekirge semtinde iki gün dinlendirildi. Bu esnada sürekli olarak hoca, şeyh ve halktan faydalanılıp aralarında müspet propoganda yapıldı. Bu şekilde asker morallendirilmeye çalışıldı¹³⁸⁶.

Bu sırada Yalova'lı İbo'ya da Bursa'dan Müdafai Hukuk Cemiyetinden Tahir ve Necati Beyler gönderilerek elde edildi¹³⁸⁷.

Diğer taraftan bu sırada Bursa ve Balıkesir havalisindeki vaziyet sürekli daha vahim bir hale gelmekteydi. Bölgede, Ferit Paşa kabinesinin İstanbul'da asker hazırladığı ve Anzavur hareketini desteklemek amacıyla Mudanya'ya ihraç edileceği haberi yayılmıştı. Ahmet Anzavur taraftarları ise islamlığı kurtaracağını her tarafa bilhassa köylerde propoganda etmekteydi. Bütün bunlar yörede Anzavur'a karşı alınan tedbirleri tesirsiz bırakıyordu. Bütün bunların yanısıra

---

1384- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dos. D.6 aynı şifre

1385-İlhan Selçuk, a.g.e. 2.K, ss.183-184; Rahmi Apak, a.g.e., ss.127-129

1386- İlhan Selçuk, a.g.e. 2.K, aynı yer; Rahmi Apak, a.g.e. aynı yer

1387- Yukarıda 1374 nolu dipnotta ifade edildiği gibi Yalova'lı İbo elde edilmişti. Ancak İstanbul'la da ilişki kurmuştu. Anlaşılan Yalova'lı İbo iki taraflı oynamaktadır. Nitekim İstanbulla irtibat kurduğu sıralarda Bursa'da 56.Fırka Kumandanlığına şu telgrafı göndermiştir. "Murahasla-rınız Tahir ve Necati Beylerle görüştüm. Selamet-i memleket ve müdafa-ı vatan uğrunda bana tevdi edilecek vezaifi vereceğiniz talimat dairesinde harfiyyen ifa edeceğimi namusumla taahhüt ve tekeffül ederim bu hususta-ki teveccühatınıza tesekkür ederim" T.T.K. Ars. Bekir Sami Dos. D.6 7.4.336 Yalova mahreçli şifre

Anzavur "Padisah askerligi lagvetti" diyerek erlerin ellerine terhis tezkeresi veriyordu. Bu durumda, bezmiş askerler yeteri derecede vazife yapmamakta ve fırsattan istifade ederek firar etmekte idiler¹³⁸⁸. Nitekim Bursa'da yukarıda belirtildiği gibi Çekirge mevkiinde dinlendirilip hazırlanmakta olan Tabur 16 Nisan gecesi ayaklandı. Bunun üzerine derhal şehirde sokağa çıkma yasağı ilan edildi. Jandarma ve Polis teşkilatı harekete geçirildi. Şehir girişinde köprüler tutuldu. Kuvay-ı Milliye yanlıları yardıma çağrıldı. Bu şekilde alınan tertibat sayesinde olay kısa zamanda bastırıldı¹³⁸⁹.

Bu sırada 17 Nisan da Harbiye Nazırı Kara Suat Paşa'nın bir kaç makineli tüfek ve Nigahbancı subaylarla beraber olduğu halde Bandırma'ya çıktığı haberi yayıldı¹³⁹⁰.

Bütün bu gelişmeler karşısında bir tedbir olmak üzere Bekir Sami Bey 172. Alay kumandanı Osman Bey'e "...Kuvay-ı Milliye aleyhinde gerek münferiden ve gerekse müctemilen muhalefet etmiş veya propoganda yapmış veya müsellehan Anzavur tevabine yardım etmiş eşhas ve köylüler hakkında tevkif, teb'it ve idam gibi her türlü cezaların tatbikine ve maiyetiniz hakkında lüzum göreceğiniz keza aynı cins cezaları icrasına selahiyatdarsınız"¹³⁹¹ emrini vererek gelişmeleri önlemek istedi.

Bu gelişmeleri yakından takip eden Mustafa Kemal de Heyet-i Temsiliye namına Bekir Sami Bey'den "Anzavur'un harekâtına karşı Bursa Kirmasti Arnavut esrafına ait çiftliklerin sahiplerini senelerden beri o mantıklarda sergederlik etmekte olan Arnavut sahip ve emsali gibi halk üzerinde büyük bir tesir ve nüfuz gösteren rüesayı mutlaka mebzül para,

---

1388- Bu sebeple Bekir Sami Bey bin kişilik kuvvet istedi. T.T.K. Ars. Bekir Sami Dos. D.6 12.4.336 Bursa çıkışlı şifre

1389- İlhan Selçuk, a.g.e. 2.K. ss.184-187

1390- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dos. D.6 17.4.336 Bursa sıkışlı şifre

1391- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dos. D.6 18.4.336 şifre

silah, mühimmat ve büyük vaatler itası ile Kuvay-ı Milliye tarafına alınmağa ve Anzavur aleyhinde ordu aksanı ile hareket ettirmeğe muvaffak olunursa çete araziyi karış karış tanır ve çete muharebatını bilen hükümeti ve orduyu senelerle uğrastıran bu Arnavut cetelerinden büyük istifade olunacağı bizim Kâzım Bey mütalaa etmektedir. Münasip görülürse Bekir Sami Bey'e ve Kâzım Bey'e ve icap edenlere bu babla malûmat ita buyrulması.."¹³⁹² tavsiye etmekteydi.

Diğer taraftan bir süre önce kurulan İzmir Kuzey Cephesi Komutanlığı'na atanmış olan 61.Fırka kumandanı Albay Kâzım Bey de Anzavur'a karşı ilk tedbir olarak, Balıkesir Müdafa-ı Hukuk Cemiyetinin de yardımıyla, Aydın cephesinden bir süvari bölüğü ile 350 zeybeği 7 Nisnada Danışmentli İsmail Efe komutasında Alasehir'e getirtmişti. Şimdi bu birlik Salihli ve Alasehir cephelerinden çekip alınan kuvvetlerle güçlendirilerek Balıkesir'e getirildi¹³⁹³. Yine Akhisar cephesinden Milli Alay kumandanı Hafız Hüseyin Bey komandasında milli kuvvetlerle 14.Suvari Alayının büyük bir kısmı Soma cephesinden Selahaddin Efendi komandasında kuvvetli bir müfreze, keza Ivrindi ve Ayvalık bölgelerinden de önemli miktarda kuvvet Balıkesir'e getirildi. Ayrıca Balıkesir'de Keçeci Hafız Emin Bey komandasında milli bir süvari müfrezesi kuruldu. Salim Bey'in (sonradan Balıkesir mebusu) komutasındaki nizamiye kuvveti de bunlara katıldı¹³⁹⁴. Bilahare bu kuvvetlerin hepsi kendi kuvvetiyle gelen Çerkez Ethem'in emrine verildi. Oluşturulan bu kuvvetler 2000 kişiden ibaretti¹³⁹⁵.

Nihayet alınan bu tertibattan sonra birlik Çerkez Ethem'in komutasında 15 Nisan da Balıkesir'den hareketle Susurluk-Gönen

---

1392- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dos. D.6 22.4.336 Ankara çıkışlı sifre

1393- T.I.H. C.VI, s.85

1394- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.113

1395- T.I.H. C.VI, s.86

istikametinde yürüyüşe başladı ve aynı gün Susurluk'un kuzeyinde Yahya (Yaya) köyde Anzavur kuvvetleriyle karşılaştı. Burada 16 Nisan sabahından akşamına kadar süren şiddetli çarpışma neticesinde Anzavur kuvvetleri dağıtıldı. Çarpışmada yaralanmış ve ağır bir yenilgi almış olan Anzavur ikinci bir çarpışmayı göze alamadı. Nitekim 19 Nisanda Karabiga'ya, oradan da bir İngiliz gemisiyle İstanbul'a kaçtı¹³⁹⁶. Bu arada Gönen'den Bursa'ya doğru ilerleyen Gavur İmam'a karşı Balya ile Gönen arasında Parti Pehlivan, Kara Mehmet, Mehmet Ali Çavuş komutasında bir kuvvetle müdafa tertibatı alınmıştı. Gavur İmam bu kuvvetlere karşı şiddetli taarruzda bulundu. Ancak cesurane mukavemet karşısında Sebepli karyesinden ileriye geçemedi. Bilahare ihtiyatlar cepheye yetişir yetişmez bütün kuvvetlerle milis kuvvetler karşı taarruza geçti. Bu taarruz üzerine ve biraz da Anzavur kuvvetlerinin bozulduğu haberinin menfi etkisi karşısında Gavur İmam kuvvetleri bozuldu. Dağılarak geri çekilmeye ve kaçıma başladılar. Bilahare Milli kuvvetler Kırmastı'ya ve Bandırma'ya girdi. Milli kuvvetler burada iki kola ayrılarak bir kol Gönen, diğeri de Karabiga üzerinden Biga'ya yürüdü. Biga tekrar milli kuvvetlerce alındı¹³⁹⁷. Bu harekât sırasında yakalanan Anzavur taraftarları ve elebaşlıları ise idam edildi¹³⁹⁸. Böylece ikinci defa Anzavur harekâtı bastırılmış oldu.

3- AHMET ANZAVUR OLAYININ BASTIRILMASINDAN SONRA BÖLGEDE MİLLİ KUVVETLERCE YAPILAN YENİ DÜZENLEME

Biga milli kuvvetler eline geçtikten sonra, buraya mutasarrıf

1396- T.I.H. C.VI, s.87, Zühtü Güven, a.g.e., ss.69-70

1397- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, ss.114-115; Zühtü Güven, a.g.e., s.70

1398- İdamedilenler; Biga'da Hacı Mustafa, Karacabey Hırsab karyesinde Osmaoğlu Cemal, Zekeriyaoğlu Mehmet, İsebiri karyesinde Eşrefoğlu Eşref, Bandırma'nın Edincik nahiyesinin Ezdiye karyesinde İmam Ömer Efendioğlu Hüseyin, Karacabey'de idam edildiler, Zühtü Güven, a.g.e., ss.69-70; T.T.K. Arş. Bekir Sami Dos. D.6 22,4,336 şifre Karacabey çıkışı

olarak jandarma Albayı Avni Bey (I.B.M.M. 'de Soruhan mebusu) atandı. Canakkale jandarma Tabur Komutanı Binbaşı Ali Rıza Bey ile bazı subaylar eratla birlikte tekrar Biga'ya gelerek jandarma kumandanlığını üzerine aldı. Bilahare Biga, Gönen ve Mustafa Kemal Paşa'da (Kirmasyi) süratle Kuvay-ı Milliye oluşturuldu¹³⁹⁹.

Bursa bölgesinde ise asayiş sağlandıktan sonra 15 Nisan'da "Va zife-i Hazıra-i Milliyeyi ifada izharı acz ederek infikakı hasebiyle" vali Keşfi Bey'in yerine Eskişehir mutasarrıfı Fatin Bey Bursa'da toplanan Meclis-i Milli azalarının reyiyile Heyet-i Temsiliyece tayin edildi. Bilahare : Bekir Sami Bey 22 Nisan 1920'de Iznik'e Doktor Enis Bey'i bir miktar kuvvetle gönderdi. Aynı zamanda kaymakamdan da Doktor Enis Bey ile teşkilat yapmalarını ve jandarma ile birlikte hareket etmelerini emretti¹⁴⁰⁰. Aynı zamanda Inegöl'de Kuvay-ı Milliye kurma çalışmaları başlatıldı. Bu arada görevine başlamamış olan Fatin Bey'in yerine de Hacim Muhittin Bey 24 Nisan da Bursa Valiliğine atandı¹⁴⁰¹.

b- DAMAT FERİT'İN DEVAM EDEN GİRİŞİMLERİ -İSTİSMAR ETTİĞİ HUSUSLAR-

1- KOCAELİ-ADAPAZARI-BOLU YÖRESİNDEKİ GİRİŞİMLER -YÖREDEKİ OLAYLARIN KÖKEN VE SEBEPLERİ-

Damat Ferit ve taraftarlarının planlarında Balıkesir-Bursa bölgesinin yanısıra elde etmeye çalıştıkları en önemli bölgelerden biri

1399- Zühtü Güven, a.g.e., s.71; Kâzım Özalp, Kaymakam Emin Bey idaresindeki nizamiye alayı ile Ali Bey kumandasındaki Vardar müfrezesi yine Nazillili Kara İbrahim ve Aldallı Recep Çavuş müfrezelerini Avni Bey'in emrine verildiği beyan ediyor bkz. Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.126

1400- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dos. D.6 22.4.336 Bursa çıkışlı şifre, Vali Keşfi Bey hakkında bkz. A.T.T.B. s.307

1401- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dos. D.6 30.4.336 Geyve çıkışlı şifre; Hacim Muhittin Bey'in tayini hakkında bkz. cim Muhittin Çarıklı, Kuvay-ı Milliye Hatıraları.257

de yukarıda belirtildiği gibi, Kocaeli-Adapazarı ve Bolu havalisi idi. Çünkü Geyve Boğazının Kuvay-ı Milliye tarafından tutulması ve demiryollarının kontrol altına alınmasıyla, bu bölge İstanbul'un Anadolu'da hakimiyet sağlamak için faaliyet gösterecek bir bölge durumuna gelmişti. Çünkü burası şimdi İstanbul Hükümetinin Anadolu içlerine sirayet edebilmek için kullanabileceği en önemli bölge durumundaydı¹⁴⁰². Ayrıca burası İstanbul'a yakınlığı dolayısıyla oluşturulacak kuvvetler buradan kolaylıkla beslenebilecek ve takviye edilebilecekti¹⁴⁰³.

Damat Ferit Hükümeti planlarını bu bölgede tatbik için de bölgenin sosyal ve etnik yapısından faydalanmak istiyordu. Nitekim yukarıda da belirtildiği gibi faaliyetlerini bu yönde yoğunlaştırdı. Zaten Damat Ferit daha Sivas Kongresi sırasında aynı düşünceyle Kocaeli mutasarrıflığına Ahmet Anzavur'u atamış ve yine bu bölgeye Çerkez unsurlarından bazı kişiler göndermiş, böylece Kuvay-ı Milliye aleyhine teşkilat oluşturulmaya çalışmıştı. Çünkü bölgede yaşayan ve sayıları önemli miktarda bulunan Çerkez unsuru Saraya kız verme yoluyla mensubiyet sağlamışlar dolayısıyla kendilerine bazı menfaat ve imtiyazlar temin etmişlerdi. Ancak 1908'de ilan edilen Meşrutiyetten sonra bu imtiyazlar azalmış, bu durumda da onları Meşrutiyetin ve dönemin iktidarı İttihat ve Terakki düşmanı yapmıştı ki şimdi onlar için İttihatçı düşmanı olmak aynı zamanda Milli hareketin de düşmanı olmak demektir¹⁴⁰⁴. İşte Damat Ferit, Balıkesir-Bursa yöresinde olduğu gibi burada da bu durumdan ve bu insanların safiyetinden faydalanmayı planlıyordu¹⁴⁰⁵. Nitekim Ahmet

---

1402- Rahmi Apak, a.g.e., ss.133-134; Adnan Sofuoğlu, a.g.e., s.120

1403- Sebahattin Selek, Anadolu İhtilali, s.351

1404-Rahmi Apak, a.g.e. aynı yer; K.Karabekir, a.g.e., s.606; T.I.T.E. Arş. Hüsrev Gerede'nin Hatıraları Bolu İsyanı, K.21, vesika 3004; Düzce ilçesi Çerkez ve Abazaların önemli yerleşme bölgelerinden biridir 1334/332-1916 Bolu salnamesine göre yalnız Düzce'ye yerleştirilen Çerkez ve Abazaların sayısı 15 bini bulmaktadır bkz. 1334-1916 Bolu Salnamesi

1405- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.363

Anzavur Biga bölgesinde ikinci defa Kuvay-ı Milliye aleyhinde harekâta giriştiği sırada, Bandırma Çerkezlerinden Ahmet Anzak adında bir Çerkezi bu mntıkaya göndermişti. Bu şahıs, Düzce'ye kadar gelerek bölgede bir çok kimseleri milli hareket aleyhine kazanmaya muvaffak olmuştu¹⁴⁰⁶.

Ayrıca Damat Ferit Hükümeti bölge halkı üzerinde çeşitli propoganda mekanizmalarını da işletmekteydi. Bunların başında yukarıda belirtildiği gibi 11 Nisan tarihli Hükümet bildirisi ve fetvanın çeşitli yollarla bölgeye sokulup dağıtılması gelmekteydi. Ayrıca bölgenin kültürel ve ekonomik yapısı da istismar edilmekteydi. Nitekim Kuvay-ı Milliyecilerin Bolşevik oldukları propoganda edilmekte ve kendilerinden eskiya sıfatı olan Kuvay-ı Bağıye adıyla söz edilmekteydi¹⁴⁰⁷.

Diğer taraftan dağ köylüsünü kazanmak için onlara, ormanlardan serbestçe yararlanabileceği ve ormanlarda hızarların serbestçe çalışabileceği beyan edilmekteydi¹⁴⁰⁸. Ayrıca orman rusumu arttırılmıştı.¹⁴⁰⁹ Fakir halka da para dağıtılmaktaydı¹⁴¹⁰.

Bitün bunların yanısıra, Kuvay-ı Milliye mensuplarından bazılarının şursuzca davranmaları, adam öldürme ve soyguna varacak derecede halktan zorla para almaları ve yine zorla asker toplama girişimleri de halkın tepkisine yol açıyordu¹⁴¹¹. Bir de o tarihlerde

---

1406-Rahmi Apak, a.g.e. aynı yer; Bu sebeple Kuvay-ı Milliye liderleri bölgede Karadenizlileri kazanma yoluna gitmiştir bkz. Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.376

1407- Kâzım Aras, a.g.e., s.9; T.B.M.M. Zabıt Ceridesi C.I, s.60; Açıklama: yaptığımız incelemede Başbakanlık Arşivi belgelerinde 5 Nisan 1920 Damat Ferit Hükümeti döneminde Kuvay-ı Milliye hakkında hep bu terim kullanıldığını gördük.

1408- Süreyya Şehidoğlu, Milli Mücadelede Adapazarı-Bolu-Hendek ve Düzce Ayaklanmaları, s.48; Sabahattin Özel, a.g.e., s.60; Selim Sarıbay, İstiklal Savaşında Mudurnu-Bolu-Düzce, Sunan: A.Utkan Boyacıgiller, Aydın, 1943, s.29

1409- T.I.H. C.VI, s.63

1410- Hüsamettin Ertürk, Teskilat-ı Mahsusa Faaliyetleri, s.274; T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C.VI, ss.264-265

1411- Bolu mutasarrıfı Osman Kadri'nin 19.5.1920 tarihli bildirisi bkz. Kâzım Aras, a.g.e., s.9

vazifeli olarak bölgeye gelmiş olan Hüsrev Bey'in (Gerede) ifadesiyle buradaki muhalif olayların. Anadolu'nun diğer bölgelerinde çıkan muhalif hareketlerde olduğu gibi bir takım ruhi sebepleri de vardı¹⁴¹².

2- ADAPAZARI'NDA KUVAY-I MİLLİYE OLUŞTURULMASI SIRASINDA ORTAYA ÇIKAN KARGASA -KUŞCUBAŞI ESREF OLAYI-

Kuşçubaşı Esref Bey (jandarma Yüzbaşısı- İttihatçıların Milis Yarbayı ve bir ara Teşkilat-ı Mahsusa Başkanı Esref Sencer) Adapazarı'nda Kuvay-ı Milliye ve Müdafa-i Hukuk teşkilatlarının kurulmasından sonra, ikinci bölümde belirtildiği gibi Kuvay-ı Milliye komutanı olarak Adapazarı'na gönderilmişti. Ancak onun Adapazarı'na gelmesi ve Kuvay-ı Milliye oluşturmada başvurduğu bazı yöntemler tepkiyle karşılandı. Özellikle bazı ihtiyaçları karşılamak için zengin ailelerinden önemli meblağlar isteyip alması ki Adapazarı'nın zengin ailelerinden olan Arapzade'den 100.000 lira istemişti. Bu tepkinin başlıca sebeplerinden biriydi. Diğer taraftan aslında Kuşçubaşı Esref Bey gibi kendisi de Çerkez olan ve Kuvay-ı Milliye yanlısı olan ancak Esref Bey'i sevmeyen Kanbolat Sait Bey¹⁴¹³ ona

---

1412-Hüsrev Bey (Gerede) ruhi sebepleri şöyle açıklamaktadır "Saf ve cahil halkın bu derece geniş isyanlarının ruhi bir çok sebepleri sayılabilir. Her ne kadar isyanlar saraydaan pek mahirane hazırlanmış ve bilhassa halkın dini hissiyatından çok istifade etmişlerse de ruhi zemin müsait olmasa idi isyanlar bu kadar çabuk fışkırmaz ve bu kadar şumullu olmazdı. Bu fena mirasın en başlıca sebepleri A) medrese mektep olarak iki tahsil sistemi ile yurttaki iki sınıf halk yaratılmış olmasıdır B) İmparatorluk devrinin Yemen, Trablus çöllerinde, Arnavutluk ve Balkan dağlarında mütemadiyen yıpratıldığı Türk köylüsü uzun süren savaşlardan ardi arkası kesilmeyen seferberlikten bıkmış ve usanmış olması. Nitekim ellerine düştüğümüz köylülerin "yine mi seferberlik yine mi muharebe" diye bizlere karşı bağırmaları bu halet-i ruhuyenin tam bir göstergesidir C) Eski idarelerin fenalığı halka milli ve yurtsever bir terbiye verilmemiş olması" T.İ.T.E. Ars. Hüsrev Gerede'nin Hatıraları Bolu İsyanı K.21 vesika 3004

1413- Kanbolat Sait Bey, Adapazarı'nda Kuvay-ı Milliye'nin önde gelenleri arasındaydı. Nitekim Sivas Kongresini takip eden günlerde yörenin ileri gelenleriyle hangi yönde hareket edileceğini kararlaştırmak gayesiyle düzenlediği toplantıda yaptığı konuşma ile toplantıda bulunanların Kuvay-ı Milliye saflarına katılmasında önemli rol oynamıştı. Sebahattin Özel, a.g.e., s.61

karşı cephe aldı. Kendisi Esref Bey aleyhinde olanları toplayıp Hükümete müracaat ederek (mahalli yönetim) "Esref bizim izzet-i nefsimizle oynuyor. Burada teşkilat yapmak lazımsa biz yapalım. Esref'i buradan alınız" dedi. Aynı zamanda da halka "Esref Kuvay-ı Milliye adına bu memleketi soyacaktır. Buna mani olmak, Esref'i kovmak için bana yardım ediniz, bana katılınız.." diyerek etrafına adam toplamaya çalışmaktaydı. Bu durumda Kuşçubaşı Esref Bey ise Kanbolat Sait Bey'le görüşmek istedi. Ancak Kanbolat Sait Bey "O komitacı adamdır. Onunla birlikte olmam" diyerek teklifi reddetti. Esref Bey'in de şehri terketmesini istedi. Esref Bey ise Adapazarı'nı terke yanaşmayarak kendisine karşı çıkanların gücü karşısında şehir hapishanesini boşaltarak taraftarlarını artırmaya çalıştı. Bu sırada Fuat Bey (Carım) hapishanenin boşaltıldığını Sait Bey'e bildirdi. Bunun üzerine Sait Bey etrafına topladığı adamlarla Adapazarı üzerine yürüdü. Bilahare Adapazarı eşrafı da bu harekete katıldı. Bu şekilde Esref Bey ve adamlarının etrafı silahlı adamlarla tamamiyle kuşatıldı. Bu gelişme ve aleyhindeki havanın tehlikeli bir hal alması üzerine Esref Bey kaymakam Tahir Bey'e başvurarak kendini bu durumdan kurtarmasını istedi. Neticede kuşatmanın Arifiye tarafındaki kısmı kaldırıldı. Esref Bey'de buradan şehri terketti¹⁴¹⁴.

3) KUŞCUBAŞI ESREF HADİSESİNİN KUVAY-I MİLLİYE ALEYHİNE BİR HAREKETE DÖNÜŞMESİ

Esref Bey'e karşı başlayan hareket bir müddet sonra Kuvay-ı Milliye aleyhinde bir harekete dönüştü ki o sırada iktidara gelmiş olan

---

1414- Rükni Özkök, Düzce-Bolu İsyanları, İstanbul, 1971, ss.243-244; Rahmi Apak, a.g.e., s.134; Sabahattin Özel, a.g.e., ss.61- 62; Adnan Sofuoğlu, a.g.e., s.133; Rifat Yüce, a.g.e., s.85; Esref Bey'in zorla vergi topladığı ile ilgili bilgi bkz. H.T.V.D. S.35, vesika 871; Aslen Çerkez olan Kuşçubaşı Esref Bey'e böyle muhalefet edilmesinin sebebi kendisinin aslen köle olduğu içindi. Bkz. Hacim Muhittin Çarıklı Hatıraları, s.108 dipnotu

ve bölge üzerinde yukarıda belirttiğimiz gibi faaliyetleri bulunan Damat Ferit Hükümetinin bu olaydan istifade yoluna gittiği kuvvetle muhtemeldir.

Nitekim Adapazarı'nda toplanan ve gittikçe çoğalan kalabalık bir müddet sonra Adapazarı'ndan ayrılarak Hendek istikametine ilerlemeye başladı. 9 Nisan da bu grup Adapazarı-Hendek arasında Çatalköprü denilen yerdeki köprüler ile Mudurnu suyu üzerindeki köprüyü yıktı. Ayrıca Hendek ile Adapazarı arasındaki telefon ve telgraf hatlarını da kesti¹⁴¹⁵. Bir müddet sonra Hendek'e varan bu grubun jandarma komutanı Yüzbaşı Hüsnü Bey'le konuşarak Kuşçubası Esref Bey aleyhindeki bu hareketin başına geçmesini teklif ettiler. Hüsnü Bey bu teklife "Bu hareket Hükümete karşı isyandır. Ben bu isyanın başına geçemem. Siz bu işten vazgeçiniz" diye karşılık verdi. Ancak grubu dağıtmak isterken çıkan karışıklıkta silahını da kullanmak mecburiyetinde kalarak gruptan birini yaraladı. Bunun üzerine grubun geri çekildi. Fakat bu sırada Yüzbaşı Hüsnü Bey'in maiyetindeki yerli jandarmaların dağılıp kaçması üzerine, Hüsnü Bey, tekrar toparlanan asilerin ellerine esir düştü. Bu durumda öldürülmesi muhakkak olan Hüsnü Bey, asi liderlerinden bazılarının onun hayatını bağışlaması yönündeki müdahalesi ve bilahare kaçırılmasıyla öldürülmekten kurtulabildi¹⁴¹⁶.

Bu gelişmeler aynı gün yani 9 Nisan da Bolu ve Düzce kumandanı Mahmut Nedim Bey tarafından Ankara'ya bildirildi. Bunun üzerine bölge ve havalisine hakim olmayı kesin zaruret gören Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal, Geyve'de bulunan 24. Tümen kumandanı Mahmut Bey'in dikkatini çekti¹⁴¹⁷. Mahmut Bey bu durumda Adapazarı ve Hendek'e nasihat etmek üzere bazı kişiler gönderdi. Bu şekilde geçici de olsa sükunet

1415- Rüküü Özkök, a.g.e., s.244

1416- Adnan Sofuoğlu, a.g.e., ss.133-134

1417- H.T.V.D. S.72, vesika 1558; Nutuk, C.I, s.294

sağlandı¹⁴¹⁸.

4) I. DÜZCE OLAYI

Yukarıda anlatılan olayın kapanmasından üç dört gün sonra ve aynı zamanda Balıkesir-Bursa yöresinde Anzavur harekâtının şiddetlendiği sırada Hendek ve Düzce yöresinde kıpırdanmalar başladı. Nitekim Düzce'de başında Sefer Bey ile Hacı Kamil'in bulunduğu Hürriyet ve İtilaf partisi harekete geçti¹⁴¹⁹. Zaten yukarıda bir vesile ile belirttiğimiz gibi bölgeye gelmiş olan Ahmet Anzak ile İngiliz subayı elbiseli bir kişi Berzeg, Sefer Bey'in evinde diğer Çerkez beyleri ile temasa geçerek bunları İstanbul'a bağlamayı başarmıştı. Bilahare de Çerkez köylerinde teşkilatlanmaya başlanılmıştı. Bu durumda süvari kıtası komandanı Yüzbaşı Avni (Avni Baba), Müftü Mehmet ve Sıtkı Bey'le görüşerek muhacir olmayan Türk köylerinde karşı teşkilat yapmaya çalıştı ise de başarılı olunamadı. Çünkü geç kalınmıştı. Bu durum karşısında çıkması muhtemel olayların engellenmesi için 13 Nisan 1920 günü Düzce'den Çerkez Rasih Mancarcıoğlu Mustafa, Hacıoğlu Hacı Hamdi, Hacı Halil Ağaoğlu Hakkı Beylerden kurulu bir nasihat heyeti, muhalif hareketin merkezi durumunda olan Köprübaşı'na gönderildi. Ancak bu heyet Düzce'nin yakınındaki Köprübaşı-Ömer Efendi köyünde toplanan silahlı Çerkez ve Abazaları ikna edemedi. Nitekim bu silahlı grup aynı gün Düzce üzerine yürüdü. Bunlar Düzce'de asayiş müfrezesinin karargahına baskın düzenlediler. Bu müfrezenin başında bulunan Binbaşı Mahmut Nedim Bey fazla bir gayret göstermeden teslim oldu¹⁴²⁰. Buna mukabil askerlik subesinin bulunduğu yerde Yüzbaşı Feyzullah, süvari Yüzbaşı Avni, süvari Teğmeni Ruhsar ile bir kaç er iki makineli tüfekle mukavemete devam ederek Düzce'yi savundular. Ancak

---

1418- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi C.I, s.7

1419- Rahmi Apak, a.g.e., s.135

1420- Mehmet Nedim Bey'in annesi Berzeglerden idi.bkz. Rahmi Apak,a.g.e., ss.136-137

sayıları dörtbine ulaşan asilere karşı fazla direnemediler. Düzce asilerin eline düştü¹⁴²¹.

Düzce'yi elegeçiren bu grup, ilçede Hükümet konağını, jandarma komutanlığını ve telgrafhaneyi işgal ettikten sonra, mukavemet gösteren asayiş müfrezesinin subaylarını tutukladılar. Erleri ise silahlarını alarak serbest bıraktılar. Hapishaneyi de boşalttılar. Böylece ilçeye kesin hakim olduktan sonra asilerin elebaşlarından Berzeg Sefer İlçe Kaymakamı, emekli jandarma Binbaşısı Maan Ali, jandarma komutanı, Düzce ileri gelenlerinden Vahapzade iase ve ikmalci, emekli jandarma Yüzbaşısı Koç Bey, Belediye Reisi yapıldı¹⁴²².

Bunlar yeni görevleri başına geçtikten sonra ilk önce Bolu mutasarrıflığına telgrafla "Düzce'ye gelip halka öğütte bulunursa ortalığın yatışacağını" söyleyerek onu Düzce'ye çağırdılar. Bu sırada Düzce'deki bu olay Bolu ve dolaylarına kadar da genişlemişti. Nitekim 14 Nisan da Beypazarı halkı "Halk ve Padişah nerede ise biz de oradayız" diyerek bu asilere katılmışlar, ilçenin içindeki askeri depoyu basıp yağma etmişler ve böylece ilçeyi ele geçirmişlerdi¹⁴²³.

Bu sırada Adapazarı bölgesinde de tehlikeli günler yaşanmaktaydı. Çünkü Damat Ferit Hükümetince İstanbul'a davet edilen Talustan Bey ile bazı Çerkez beyleri Adapazarı'ndan İstanbul'a gitmişlerdi ki böylece Kuvay-ı Milliye aleyhine bir oluşum da başgöstermeye başlamıştı¹⁴²⁴.

Diğer taraftan Düzce'ye davet edilen Bolu mutasarrıfı Haydar Bey, Ankara'dan müsaade alarak 18 Nisan'da Düzce'ye hareket etti. Fakat Haydar Bey Düzce'ye gelir gelmez asilerce tutuklanarak Ankara nezdinde

1421- Rükni Öztök, a.g.e., ss.245-248; Rahmi Apak, a.g.e., ss.135-136; H.T.V.D. S.35, vesika 873

1422- Adnan Sofuoğlu, a.g.e., s.139

1423- T.I.H. C.VI, s.93

1424- H.T.V.D. S.35, vesika 874

kendi lehlerine konuşmaya zorladı¹⁴²⁵.

Bütün bu gelişmeler Ankara'da endişe uyandırdı. Bu durumda Damat Ferit Hükümeti yanlılarının daha da genişlemesini önlemek ve Ankara'nın tehditten kurtulmasını sağlamak için, yeterli miktarda kuvvetin toplanmasını beklemeden eldeki zayıf ve hazırlıksız kuvvetler bölgeye gönderilmesi kararlaştırıldı¹⁴²⁶.

Nitekim alelacele şu tedbirlere baş vuruldu

1- Bolu'daki jandarma kuvveti ile Bolu Dağ geçitleri tutuldu.

2- Zonguldak'daki 32.Alaya Bolu'ya hareket emri verildi (Bu alayın 70 mevcutlu bir taburu asilere karşı çarpışmak istemediğinden Bolu civarında Karaağaç köyüne bırakıldı)

3- 24.Tümen'in topçu ve süvari ile pekiştirilmiş iki taburu Tümen karagahı ile birlikte Geyve'den Düzce'ye hareketi emredildi

4- İstanbul'dan Kandıra'ya henüz geçmiş olan Binbaşı Çolak İbrahim'in 60 kişilik müfrezesi ile Adapazarı'na hareketi emredildi.

5- Afyonkarahisar ve dolaylarında bulunmakta olan Karakeçeli milli müfrezesinin, yine Yarbay Arif komutasında olmak üzere Afyonkarahisar'da toplanmasına karar verildi.

6- Kastamonu ve Çorum havalisindeki 58.Alayın Ankara'ya intikali emredildi

7- Çerkez Ethem ve müfrezesinin Balıkesir'den Geyve-Adapazarı doğrultusunda yola çıkması istendi.

8- Aydın cephesinden seçilen milli süvari bölüğünün Ankara'ya taşınması kararlaştırıldı

9- Trabzon milletvekili Hüsrev Bey (Gerede), Lazistan mebusu Osman Bey, Bolu mebusu İlyaszade Sükrü, Doktor Fuat (İryan) ile 8-10

1425- Adnan Sofuoğlu, a.g.e., s.140

1426- T.I.H. C.VI, aynı yer

askerden oluşan bir nasihat heyeti oluşturularak bölgeye gönderilmesine karar verildi¹⁴²⁷.

Bunların yanında Mustafa Kemal Paşa bir de Nazilli de Albay Refet Bey'e gönderdiği şifre ile Salihli'den gelecek olan taburun ihtiyat kuvveti olarak bulundurmak için Eskişehir'e gönderilmesini Karahisar'daki 10.Alay 3.Taburun da 24.Tümen komutanı Yarbay Mahmut Bey emrine gönderilmesi için Karahisar'daki Yarbay Tahir Bey'e bildirilmesini istedi¹⁴²⁸.

Esasında Düzce olaylarını bastırarak oraya en yakın organize kuvvet Geyve'de bulunan 24.Tümeni. Bu sebeple Mustafa Kemal Paşa 16 Nisanda 24.Tümen Komutanlığına ayrıca gönderdiği şifre ile "Dün geceki telgrafla da bildirilmiş olduğun gibi Adapazarı çevresindeki duruma kesinlikle hakim olmak zorundayız. Sözü edilen kışkırtmalar oralarda da eyleme dönüşmezden önce çok sert ve yok edici bir varlık göstermeliyiz. Geyve'den azami kuvvetle ve topla önce Adapazarı'nı elde etmek gereklidir..." diyerek özellikle bölgenin önemini ve alınması gereken tertibatı bildirdi¹⁴²⁹.

Yine bu sırada Bursa'da bulunan Ali Fuat Paşa (Cebesoy) da Mahmut Bey'e alınması gerekli tedbirleri bildirdi. Balıkesir'de Heyet-i Temsiliye'ye gönderdiği şifre ile 20.K.K. vekili Mahmut Bey'in bölgede aldığı tedbirleri şöyle bildirdi.

1- 16 Nisan 1920'de yazı ile bildirilmesi üzerine 24.Fırka kumandanı 143.Alayın en kıymetli bir taburunun Alman makineli tüfegi ve bir kudretli dağ topu ile 18 Nisan 1920'de Adapazarı'na hareket ediyor. Bu tabur şehre girmeyerek şehre ve İstanbul yoluna tamamiyle hakim bir

---

1427- T.i.H. C.VI, ss.92-93; Yunus Nadi, Birinci Büyük Millet Meclisi, İstanbul, 1955, s.10

1428- H.T.V.D. S.74, vesika 1598

1429- H.T.V.D., S.72, vesika 1558

tepeye yerleştirilecektir. Bu taburun yerine Adadaki bir istihdam bölüğü Geyve boğazına iade edilecektir. Mahmut Bey'de 19 Nisan 1920'de Adapazarı'na gidecektir. Düzce ile muhabere kurulmağa çalışılmış ise de muvaffak olunamamıştır.

2- Abaza ümerasından Talustan Dersaadet'in daveti üzerine gizlice gitmiştir. Mahmut Bey bu kişinin dönüşünde münasebet suretiyle yakalamak niyetindedir. Anzavur'a süvari yazmak için o taraflara gelerek müsbet bir şey elde edemeyen Kâşani'yi de gizlice takip ettiriyor...¹⁴³⁰.

Bu arada İstanbul'dan 60 kadar adamıyla kaçarak Kandıra'nın Çan köyüne gelmiş olan Binbaşı Çolak İbrahim¹⁴³¹, burada Kuşçubaşı Esref Bey ve Rauf Bey'le birleşerek Kandıra telgrafhanesi vasıtasıyla Ankara ile temas kurmuştu. Bu görüşmede Ankara Çolak İbrahim Bey'e Adapazarı üzerinden mümkün olan süratte Geyve bölgesine gitmesini bildirdi. Yine Ali Fuat Paşa da aynı şekilde Kuşçubaşı Esref Bey ve Çolak İbrahim'in müfrezeleriyle Geyve'ye gelmelerini istedi. Bu sırada Çolak İbrahim müfrezesine 32 araba cephaneye ile birlikte Bulgar Sadık tağma adlı birinin komuta ettiği bir milis kuvveti katıldı. Bilahare bu kuvvet 16 Nisanda Kandıra'dan hareket etti ve 19 Nisanda Geyve'ye vardı¹⁴³².

Bölgede tedbire yönelik bu gelişmeler olurken Mustafa Kemal Paşa 18 Nisanda Geyve'de 24. Tümen Komutanı Yarbay Mahmut Bey'e bir şifre göndererek "Bolu'nun Düzce asileri tarafından ele geçirildiği, Bolu

---

1430- H.T.V.D., S.35, vesika 871

1431- Çolak İbrahim, 1881 doğumlu olup Mustafa Bey'in oğludur. Balkan savaşında yaralanıp sağ elinden çolak kaldı. 1917'de kendi isteğiyle ordudan emekli oldu ve ticaretle uğraşmaya başladı. 1920'de yine kendi arzusuyla İstanbul'dan Anadolu'ya geçerek Milli Mücadele'ye katıldı. 14 Aralık 1922'de ise kendi tümeni III. Süvari Tümeninin lağvedilmesi üzerine tekrar emekliliğini istedi. Sivillikinde 1924-1935-1939'da olmak üzere üç devre Bursa milletvekilliği yaptı. 1944'de de öldü. Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayını, Ankara, 1972, ss.140-141

1432- H.T.V.D. S.35, vesika 871

mutasarrıfının Düzce'de tutuklu bulunduğu ve kendisine asilerin Ankara'ya zorla yazdırdıkları telgrafla meseleyi önemsiz göstererek daha önemli bir girişimleri için zaman kazanmak istedikleri"ni belirterek, "durum pek önemlidir. Zaman kaybetmeksizin her türlü ikinci derecedeki düşüncelerden vazgeçerek fakat bütün gücünüzle Hendek üzerinden Düzce'ye hareket buyurmanız gerekmektedir" diyerek bir an önce harekete geçmesini istedi¹⁴³³. Mahmut Bey de bu yönde hazırlıklara başladı.

Diğer taraftan halkı aydınlatmak üzere İstanbul'un fetvasına karşı da bir fetva hazırlanmaktaydı. Nitekim İstanbul'un fetvasına karşı Ankara Müftüsü Rifat Efendi "Vak'a ve hakikate gayr-ı muvafık olarak sadır olan fetvanın şer'an geçerli olamayacağı"nı bildiren fetva yayınlandı¹⁴³⁴. Bu fetva bilahare 150 din alimi tarafından da imzalandı. 22 Nisan tarihinden itibaren imzalarıyla birlikte fetva başta Hakimiyet-i Milliye olmak üzere Anadolu gazetelerinden yayınlanmaya başladı¹⁴³⁵.

5- KUVAY-I MILLİYE'YE KARŞI YENİ BİR ASKERİ BİRLİK -KUVAY'I INZİBATIYE'NİN KURULUŞU

Balıkesir-Bursa-Adapazarı-Düzce-Bolu yörelerinde aynı anda Kuvay-ı Milliye'ye, dolayısıyla Ankara'ya karşı oluşturulan muhalif harekât yukarıda anlatıldığı şekilde gelişme gösterirken aynı zamanda İstanbul'da da Damat Ferit, daha önceki iktidarı döneminde uygulamayı düşündüğü Kuvay-ı Milliye'ye karşı kendi kontrolünde düzenli bir askeri birlik oluşturma çalışmalarını tekrar başlattı. Bu birliğin oluşturulması

1433- H.T.V.D. S.35, vesika 870 ve S.74, vesika 1597

1434- Fetva metni için bkz. Kâzım Karabekir, a.g.e., s.600; Fahri Belen, Türk Kurtuluş Savaşı, s.165 1

435-Hakkı Nasit Uluğ, a.g.e., s.206; Fahri Belen, a.g.e., s.165; 19 Nisan 1920'de Bursa'ya giden Ali Fuat Paşa düzenlediği bir toplantıda fetvayı Bursa ülemasına da imzalattı, Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.355; Ayrıca Ali Fuat Cebesoy'un Bursa'ya gelişi ve faaliyetleri için bkz. İlhan Selçuk, a.g.e. 2.K. ss.192-197

icin aynı zamanda İngilizlerin de müzahareti alınmişti¹⁴³⁶. Kuvay'ı
İnzibatiye adıyla oluşturulmaya çalışılan bu birlikte şimdi hem yukarıda
bahsi geçen muhalif hareketi desteklemek hem de bu şekilde Anadolu'daki
denetim ele geçirilmek isteniyordu Nitekim Damat Ferit oluşturulacak
Kuvay'ı İnzibatiye birliği için yine ilk iktidarı döneminde olduğu gibi
asker toplamak gayesiyle diğer bölgelere olduğu gibi Adapazarı-Düzce
yöresine de adamları yolladı. Aynı zamanda Mustafa Nâzik Paşa'da 12/13
Nisan günleri bizzat Selimiye Kasasına giderek esirlikten dönen askerle-
ri toplayıp "Halifenin fermanıyla geldim. İttihatçılar ve Kuvay-ı Milli-
yeciler Halife'ye isyan ettiler ve köyünüzü ve hâbenizi yakıp evlatları-
nızı öldürüyorlar, bunları ummak için otuz lira maaş ile asker yazılınız"
diyerek onları kurulacak Kuvay'ı İnzibatiye birliklerinde görevlendirmek
istedi¹⁴³⁷.

Bu arada Hükümet Kuvay'ı İnzibatiye kuruluş nizamnamesi olan
kararnameyi ise 18 Nisan 1920'de çıkardı ve yayınladı¹⁴³⁸. Hemen aynı gün
yayınlanan dört maddelik ikinci bir kararname ile de Kuvay'ı İnzibatiye
emrine tahsisat-ı fevkaladen bir milyon ikiyüz ellibin sekizyüz otuz lira
aktarıldı¹⁴³⁹. Yine Anadolu'da Bolu-Kocaeli bölgesinde oluşturulması

1436- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.378

1437- Ayrıca İstanbul'un çeşitli bölgelerinde Kuvay-ı İnzibatiye lehinde
ve aleyhinde askerlerce şiddetli propoganda yapılmaktaydı. A.T.A.S.E.Ars.
Kl.486. Dosya 2 Fh.2; T.T.K. Ars. Bekir Sami Dos. D.7 15.5.336 Bursa
şifre

1438- Kuvay-ı İnzibatiye kararnameleri metinleri için bkz. T.V. 24 Nisan
1920 No.3835; A.T.A.S.E. Ars. Kl.486. Dosya 1 Fh.3, 3/1, 3/2; Ayrıca
Kuvay-ı İnzibatiye birlikleri için Kâğıthane poligonunun tahsis edildiği
ile Kuvay-ı İnzibatiye bölüklerinin teşekkülleri adedi, silah ve mühimmat
cetveli için bkz. A.T.A.S.E. Ars. Klasör 456 Dosya 1; B.A.B.E.O. Umumi
No.350808; Ayrıca bkz. Kuvay-ı İnzibatiye kararnamesi tam metni orjinal
ekte verilmiştir. Hükümet bu faaliyetlere giriştiği sırada ilk hazırlık-
ları Londra'da yapılan ve özellikle Türkiye meselesinin görüldüğü San
Remo konferansı da 19 Nisanda toplandı çalışmalarını 26 Nisana kadar da
sürdürdü. Damat Ferit herhalde bu davranışıyla burada İngilizlerin tevas-
sutuyla daha yumuşak kararlar çıkarabileceğini umuyordu. San Remo Konf-
ransı ve kararları için bkz. K.Özalp, a.g.e. C.I, ss.127-132

1439- Kararname süreti şöyledir; 18 Nisan 1336 Tarihli "Birinci madde,
Kuvay-ı İnzibatiye için bir milyon ikiyüzelli bin sekizyüzotuz lira tah-

düşünülen Kuvay-ı inzibatiye birliği için er ve subay takviyesinin yapılması ve harcamalar için de bu bölgedeki oktruva ruzumlarının ilgili birlik için aktarılması istendi¹⁴⁴⁰.

Yayınlanan kararnameler ise 24 Nisan 1920'de ilan edilerek yürürlüğe konuldu¹⁴⁴¹. Böylece Kuvay-ı Inzibatiye birlikleri oluşturma çalışmaları resmen başladı.

C- BÖLGEDE BAŞ GÖSTEREN OLAYLAR KARŞISINDA ANKARA'NIN BİR GİRİŞİMİ

1- YARBAY MAHMUT BEY'İN HAREKATI VE ÇABALARI

Yukarıda belirtildiği gibi 18 Nisan günü Düzce üzerine hareket emri alan 24. Tümen komutanı Yarbay Mahmut Bey, 143. Alaydan iki tabur bir kudretli dağ bataryası ve süvari takımından kurulu bir kuvvetle 19 Nisanda Geyve'den hareket etti. Birlik aynı günün akşamı Adapazarı'na vardı. İlçede halk tedirgindi. Nitekim esnaf dükkanları kapıyor, halk askeri endişe ile seyrediyordu¹⁴⁴². Mahmut Bey durumdan ilçede bir ayaklanma havasının esmekte olduğunu hissetti. Bunun üzerine bütün

---

sisat-ı fevkalade ita edilmiştir. 2. madde: İş bu Kuvay-ı Inzibatiye'nin birinci maddesinde muharrer olan tahsisatın fevkalade Harbiye nezaretinin binüçyüzotuzaltı sene-i maliyesi tahsisatına Fa'l (ka'l) mahsusu olarak ilave ve sarf olunacaktır. 3. madde: Kuvay-ı Inzibatiyede mustahdem olanlara ayrıca 13 kanun-i evvel 335 tarihli kararname ile ita edilmekte olan tahsisat-ı fevkalade verilmeyecektir. 4. madde: Tarih-i neşri-den itibaren merr-i mahalle-i icra olunacak iş bu kararnamenin icrasına Heyet-i Vekile memurdur. Meclis-i Umuminin ictimainda Kkanun-u teklif edilmek üzere iş bu kararnamenin mevki-i meriyete vazını irade eylerim" A.T.A.S.E. Ars. Klasör 486 Dosya 2 Fh.1; Rahmi Apak, a.g.e., s.139

1440- Bu konuda 1 Mayıs'ta Bolu'dan "Mucahidin Heyet-i İhtiyariyesi Dahiliyeden istekte bulunuyor. Dahiliye ise konuyu Sadaret'e aktarıyor. Sadaret Maliye ile temasa geçiyor. Neticede 4 Mayıs'ta Sadaret, Dahiliye'ye "Bolu'da teşkil edecek olan Kuvay-ı Inzibatiye mesarifinin temini için müktezi muamele Harbiye Nezaret-i Celilesiyle bilmüzakere tayin ve icap edenlere teblig kılınmış olduğu" şeklinde bildiriyor. 5 Mayıs'ta Maliye Sadaret'e "Kuvay-ı Tedibiye'nin ihtiyaçlarını karşılamak için Bolu mal sandığından besbin lira tesviye edildiği"ni beyan ediyor. Belgeler, .A.B.E.O. Umumi No.347293-347291-347202 Oktruva bir çeşit vergidir.

1441- A.T.A.S.E. Ars. Klasör 486 Dosya 2 Fh.2

1442- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.360; Kâzım Aras, bu tarihi 21 Nisan olarak veriyor, bkz. Kâzım Aras, a.g.e., s.11

emniyet tertibatını alarak ilçenin İstanbul'la bağlantısını kesti.

Bu şekilde bir müddet ilçede kalan Mahmut Bey 21 Nisan günü Hendek'e doğru birliğini yürüyüşe geçirdi. Bu sırada Adapazarı aracılığı ile Mustafa Kemal Paşa Yarbay Mahmut Bey'e yukarıda belirttiğimiz Yarbay Tahir ile ilgili emri "23.Tümele bağlı 69.Alayın Karahisar'da bulunan 3.Taburu emrinize girmek üzere hemen Adapazarı'na gönderilmesi, Afyonkarahisar'da Yarbay Tahir'e yazıldı. Haaberleşerek taburun getirilmesi ve yola getirme harekâtında kullanılması..." şeklinde bildirdi¹⁴⁴³. Ancak Mahmut Bey bu sırada birliğini harekete geçirmiş bulunmaktaydı. Nitekim I.Tabur komutanı Şerif Bey'in emrinde gönderdiği birliği 21 Nisan akşamı Yağbasan köyüne varmıştı. Kendisi de süvari takımı ile yola çıkmış ve yolda daha önceden hazırlanmış olduğu, halkı aydınlatıp, Kuvay-ı Milliye'ye yardımına çağırarak özetle "Padisah ve Halife İngilizlerin eline esir düşmüştür. Padisahımızı kurtarmak için ölünceye kadar çalışacağız. İstanbul Hükümeti İngilizlerin elinde bir oyuncaktan başka birşey değildir. Padisahi ve milleti kurtarmak için harekete geçen Kuvay-ı Milliye'ye yardım ediniz" bildirimlerini köylere dağıtarak aynı gün yani 21 Nisan akşamı Hendek'e varı¹⁴⁴⁴.

Burada da Adapazarı'nda olduğu gibi esnaf dükkanları kapatmıştı. Halk ise askerleri endişe ile seyrediyordu. Bunun üzerine Mahmut Bey kasaba halkını tellalar çıkararak Hükümet Konağı önüne davet etti. Ancak meydana çocuklardan başka gelen olmadı. Bu durumda Adapazarı'nda olduğu gibi gerekli güvenlik tedbirleri alındı. Bu şekilde Mahmut Bey karargahı ile beraber geceyi kasabada geçirdi¹⁴⁴⁵.

1443- H.T.V.D. S.74, Belge 1598

1444- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e. aynı yer; Kazım Aras, a.g.e. aynı yer; T.i.H. C.VI, s.94

1445- Mahmut Bey Hendek'e girdiğinde ilçenin ileri gelenleri, kendisine yemeklere zehir konularak subay ve erlerin öldürüleceğini bildirdi. Süreyya Şehidoğlu, a.g.e., s.43

Bu sırada Düzce'deki Çerkez ve Abazalar da Adapazarı yönünde hareket hazırlığı içindeydiler. Bu arada asiler halkı aydınlatmaya çalışan 19 Nisan tarihli Adapazarı gazetesini toplattılar ve aynı zamanda Hendek'e gelen bazı gruplar da köylere giderek halkı Kuvay-ı Milliye aleyhine kışkırtmaya çalışmaktaydılar¹⁴⁴⁶.

2- YARBAY MAHMUT BEY'İN ASILERCE ÖLDÜRÜLMESİ

Bu ortam içinde 22 Nisan günü Yağbasan köyünden hareket eden birlik Nüfren (Nahveren) üzerinden Düzce'ye doğru yürüyüşe başladı. Birlik karargahı ise arkadan hareket edecekti. Birliğin hareketinden yarım saat sonra süvari müfreze kumandanı Şerif Bey'den Mahmut Bey'e bir rapor geldi. Raporda Hendek'ten çıkılır çıkılmaz karşı tepelerden ateş başladığı, üç taraftan ateşe devam olduğunu, bölüklerin bu istikametlere yayılarak karşı ateşe başladıkları, topçu bölüğü ile ağırlığın kısmen Hendek'in dışarısında ve kısmen de kasabanın sokaklarında olduğu" belirtilmekteydi. Yarbay Mahmut Bey raporu okur okumaz derhal karargahı ile birlikte olay mahalline doğru yürüyüşe geçti. Tam bu sırada ihtiyar bir adam Mahmut Bey'in önüne geçerek ona Çerkezce birşeyler söyledi. Mahmut Bey süvari erlerinden birini indirerek bu ihtiyarı ata bindirdi ve beraberce kasabadan çıktı. Mahmut Bey kasaba çıkışında köprüye geldiğinde topcuların sıkıştığını hayvanlarından bir kaçının vurulduğunu, piyade birliklerinin ise mevzi alarak asilere ateş etmekte olduklarını gördü. Bu durumda Mahmut Bey karargah ve süvari takımını bırakarak yanına yaveri İrfan, mülhakı Osman Zeki Efendi ile ihtiyarı alarak Birinci Tabura doğru yaya ve koşar adımlarla ilerledi. Bu şekilde ateş altında

---

1446- Sabahattin Özel, a.g.e., s.70; Adapazarı Gazetesi 1917 ile 1937 yıllarında yayınlandı. Bu gazetenin bir iki sayısı Milli Kütüphanede bulunmaktadır. İzzet Öztoprak, a.g.e., s.378; Cavit Orhan Tütengil, Sakarya Basını, İstanbul, 1966, s.10||

üçyüz metre gittikten sonra ihtiyarı asilere doğru gönderdi. Bu esnada iki taraf da ateşe devam ediyordu. Mahmut Bey'in tavırından meselenin kan dökülmeden barışçı bir şekilde anlaşma ile çözmek olduğu anlaşılıyordu. Nitekim ihtiyar Çerkez asilere yaklaştığında Mahmut Bey bunu ile ateskes emri verdi. Buna Mahmut Bey'in arkadaşları tuzak olabileceği endişesiyle karşı çıktılar. Aralarında kısa fakat şiddetli bir münakaşa cereyan etti¹⁴⁴⁷. Bu esnada emre uyan I.Tabur ateşi kesmişti. Ancak asiler ateşe devam ediyorlardı. Diğer taraftan Mahmut Bey henüz ateşe başlamış bulunan 2.Tabura ateş kestirmeye giderken Yedek Teğmen Muhsin Bey komutasında bulunan I.Tabur I.Bölüğün silah çattığını, Abaza ve Çerkezlerle kucaklaştıklarını, ancak erlerin gafletinden yaralanan bir kısım Çerkez ve Abazaların ise bölüğün silahlarını toplamaya başladıklarını gördü. Bu durumda Tümen Kurmaybaşkanı Yakup Sami Bey, Mahmut Bey'e ateşe devam edilmesi teklifinde bulundu ise de Mahmut Bey, boş yere kardeş kanı dökülmemesini, kardeşler arasında kin ve nefretin girmemesini, biraz dayanıklılık ve sabır gösterilmesini, soğukkanlılıkla çarpışmanın önünün alınabileceğini belirterek karşı çıktı. Bu sırada sağdaki taburda ateşi kesmişti. Yine ateş kesilir kesilmez Çerkez ve Abazalar bu taburunda içine girerek aynı şekilde silah toplamaya başladılar. Bu hengame içinde bir aralık 15-20 adım kadar mesafede göğsü bağı açık bir asi fırladı ve Tümen Komutanı Mahmut Bey'e hitaben "Teslim ol teslim ol" diye bağırdı. Bu esnada Mahmut Bey aldatılmış olduğunu anlayarak derhal ateşe başlanması kararını verdi ve buna bir işaret olmak üzere yanındaki yaverininin filintasını alarak adamın üzerine ateş etti. Ancak isabet ettiremedi. Buna karşı asiler tarafında beş tüfek birden patladı ve Mahmut Bey yaveri ve mülhakı'nın ortasında ağır surette yaralanarak yere yığıldı. Bir dakika içinde de can

---

1447- Yunus Nadi, Birinci B.M.M., s.14

verdi¹⁴⁴⁸.

Bundan sonra Mahmut Bey'i vuranlar derhal ortadan kayboldular. Mahmut Bey'in yanındaki subaylara ise bir şey olmamıştı. Ancak Mahmut Bey'in ölümü ortalığı bûsbütün karıştırdı. Birliğin ağırlıkları asiler ve köylüler tarafından yağma edilmeye başlandı. Abazalar ve Çerkezler duruma hakim oldular. Bu talan sırasında Tümen Kurmaybaşkanı Yakup Sami ve levazım reisi Rıfık Beyler de asiler tarafından öldürüldüler. Artık birliğin emir ve kumandası tamamen elden çıkmıştı. Bu durumda her şey hakim olan asiler subayları tutukladılar, silahlarını aldıkları erleri ise serbest bıraktılar¹⁴⁴⁹. Bu gelişme köylülerin asilere iltihakını daha da arttırdı. Böylece Ankara açısından çok vahim bir durum ortaya çıkmış olmaktadır. Nitekim Kuvay-ı Milliye birliği durumunda olan bu kuvvetin bu şekilde dağılması Damat Ferit Hükümeti ve İtilaf mümessilleri tarafından geniş bir şekilde istismar edilmeye başlandı. Kuvay-ı Milliye yanlılarının maneviyatı sarsıldı. Geyve boğazını tutan Kuvay-ı Milliye dağılma tehlikesiyle karşı karşıya kaldı.

1448- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., ss.360-362; T.I.H. C.VI, ss.93-95; T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C.I, s.8; H.T.V.D. S.74, vesika 1600; Şerif Güralp, a.g.e., s.56; Rükü Özkök, a.g.e., s.285; Kenan Esengin, Milli Mücadelede İc Ayaklanmalar, s.88; Fahri Belen, a.g.e., s.197; Gothard Jaeshke, Türk İnkılâp Tarihi Kronolojisi, C.I, s.74; Adnan Sofuoğlu, a.g.e., ss.145-148

1449- Nutuk, C.II, s.9; Kâzım Aras, a.g.e., s.12

mukadderatını üzerinize alınız"¹⁴⁵³ mealindeki takririnden sonra Meclis, kurduğu Hükümetle Heyet-i Temsiliye'nin yerini alarak memleketin yönetimini ele aldı. Böylece Heyet-i Temsiliye dönemi bitmiş B.M.M. dönemi başlamış oluyordu.

b) B.M.M. AÇILIŞINDAN SONRA ADAPAZARI-HENDEK-DUZCE YÖRELERİNDE DURUM

B.M.M. açıldığı ve ülke yönetimini ele aldığı sıralarda yukarıda anlatıldığı gib bölgedeki durum çok kritik bir hal almıştı. Geyve boğazındaki Kuvay-ı Milliye dağılma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştı. İşte bu durumda İstanbul Hükümeti ve taraftarları, Sakarya'nın kuzeyindeki hakimiyet bölgelerini genişletmek için faaliyetlerini daha da arttırdılar. Ayrıca İngilizler de bunu açıkça desteklemeye başladılar. Nitekim İngiliz askeri kıyafeti giydirilmiş yerli Rum ve Ermenilerden oluşan bir birliği 24 Nisanda Sile'ye çıkardılar¹⁴⁵⁴.

Diğer taraftan Hendek'i ele geçiren asiler Adapazarı'na doğru yürümeye karar vermişlerdi. Bu gelişmeler karşısında Adapazarı'nın yönetici ve eşrafı ise şehirde karışıklık çıkmasını istemediğinden kısırtmalara karşı koymaya çalışmaktaydı¹⁴⁵⁵. Bunu gerçekleştirebilmek

---

Necip Bey (Yenisehirli eski kaymakam); Bursa: 1- Muhiddin Baha Bey (Pars-öğretmen ve davavekili) 2- Mustafa Fehmi Efendi (gerçeker-eski Karacabey müftüsü) 3- Necati Bey (Gemlikli yüzbaşılıktan ayrılma) 4- Operatör Emin Bey (Erkul Doktor) 5- Servet Efendi (Akdağ-naksibendi seyhi); İzmit (bağımsız); 1- Fuat Bey (Çarım-Adapazarı kaymakamı) 2- Hafız Abdullah Efendi (Adapazarlı tüccar) 3- Halil İbrahim Efendi (İznikli çiftçi) 4- Hamdi Namık Bey (Gör, Geyve kaymakamı) 5- Tahir Bey (Adapazarı kaymakamı). Meclis-i Mebusan'dan katılanlar Balıkesir; Hacim Muhittin Bey (Çarıklı) Bursa: 1- Hasan Fehmi Bey (Yargıtay Başkanlığını alarak 9 Ağustosta istifa etti) 2- Osman Nuri bey (Özyay, davavekili, Sivas Kongresi Bursa delegesi, İzmit: 1- Sırrı Bey (Bellioğlu, Kıbrıslı eski mutasarrıf),. Diğer bölgelerle birlikte tam liste için bkz. Mahmut Goloğlu, a.g.e. C.III, Ek:6, s. 321 vd.; Sacit Karaibrahimoğlu, a.g.e., s.40 vd.

1453- B.M.M. Zabıt Ceridesi Devre I., C.I, ss.36-37

1454- B.M.M. Zabıt Ceridesi Devre I., C.I, ss.60-61; T.I.T.E. Ars. K1.37, vesika 4280

1455- Kamil Erdeha, a.g.m., "İzmit Mutasarrıflığı", S.IV, s.23

için de Adapazarı esrafından Kanbolat Sait ve Kâzım Beylerin katıldığı üç kişilik nasihat heyeti 23 Nisan günü Hendek'e gönderilmisti. Ancak nasihat heyetindekiler Budaklar köyü civarında görevlerini yerine getirmeye çalışırlar asiler tarafından öldürüldüler. Bu gelişme üzerine yanlarındaki ufak silahlı birlik de dağıldı. Bu durumda olayı haber alan Adapazarı'daki Kuvay-ı Milliye taraftarları şehri terkettiler. Asiler de serbestçe Adapazarı'na girdiler ve şehrin yönetimine el koydular. Nitekim Düzceli Kadir Bey'i, Kaymakam, Düzceli Maan Ali Bey'i jandarma komutanı tayin ettiler¹⁴⁵⁶. Bu gelişmenin akabinde İzmit mutasarrıflığını gayri resmi yürüten ancak 28 Nisanda vekaleten atanacak olan Sapanca'nın Akçay köyünden Çerkez İbrahim Hakkı Bey Adapazarı'na geldi ve halka Padisahın selamını getirdiğini belirterek gönüllü asker kaydına başladı¹⁴⁵⁷. Yine Hendek hadisesi geliştiği dönemlerde (20 Nisanda) Göynük asileri de Taraklı'ya gelerek halkı kısırtmaya başlamışlardı¹⁴⁵⁸.

Bu sırada 17 Nisanda Ankara'ya geçmek üzere İstanbul'dan yola çıkmış olan Fevzi Paşa (Çakmak) kendisine katılan Üsküdar jandarma sube komutanı Remzi Bey ile birlikte Kuşçalı da Mustafa Kemal Paşa ile görüşükten sonra¹⁴⁵⁹ gündüzleri saklanıp geceleri yol alma şeklinde Kandıra'ya ulaşmış, buradan da karışıklık içinde bulunan Adapazarı'na uğramadan tarlalar içinde gizli bir yolla Geyve'ye gelmişlerdi¹⁴⁶⁰. Bu

1456- T.I.H. C.VI, ss.95-96; T.I.T.E. Ars. Kl.37, vesika 4280;

Sabahattin Özel, a.g.e., s.73

1457- Nutuk, C.II, s.444; Rükni Özkök, a.g.e., s.57; Atama ile ilgili bilgi bkz. Kamil Erdeha, a.g.m., "İzmit Mutasarrıflığı", S.2, s.38

1458- Adnan Sofuoğlu, a.g.e., ss.177-178

1459- H.T.V.D. S.75, vesika 1618

1460- Yunus Nadi, I.B.M.M., İstanbul, 1955, s.51; Tanju Görel, Fevzi Çakmak, İstanbul, 1976, s.15; Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., ss.369-370; Hüsamettin Ertürk, bu konuda şu açıklamayı yapıyor "Anadolu'ya açılan yollardan biri Beykoz üzerinden gidiyordu. 11 Nisan gecesi Favzi Paşa'yı jandarma zabiti Salih Kılıç'ın kumanda ettiği bir müfreze ile bu gizli yollardan sanki teftişe giden bir kumandan gibi götürmüştü"; Samih Nazif Tansu, a.g.e., s.468; Ancak Hüsamettin Ertürk, verdiği tarihte yanılmaktadır. Çünkü Paşa 17 Nisanda hareket etmiştir. Bkz. Fevzi Paşa'nın kendi anlatımından, Adnan Sofuoğlu, a.g.e., ss.109-110

şekilde Fevzi Paşa Adapazarı'nı ele geçiren asilerin Geyve'ye saldırı hazırlıkları sürdürdükleri sırada Geyve'de bulunuyordu. Fevzi Paşa ortaya çıkmış olan bu tehlikeli durum üzerine Ankara'ya hareket etmeden önce Geyve'de milli kuvvetlere tertibat aldırdı. Buna göre Yarbay Mahmut Bey'in öldürülmesinden sonra dağılan birliğinden geriye gelebilen ve Geyve'deki bir miktar askeri Karacam'da bir alay halinde tertip etti ve bölgeyi savunmaya memur etti. İbrahim Bey, Kuscubası Esref ve Lazistanlı Rauf emrindeki bozulmaya başlayan Kuvay-ı Milliye'yi düzeltti. Kuscubası Esref ile Lazistanlı Rauf'un Kandıra'daki Ziraat Bankasından aldıkları paranın dağıtımından dolayı bozulan aralarını düzeltti ve onları görevlerine yani Çolak İbrahim Bey'i Mudurnu'ya, Kuscubası Esref Beyi de Taraklı Göynük cephesine yolladı. Böylece alınan tertibatla bir an için Abaza ve Cerkezlerin ilerlemelerine engel olundu¹⁴⁶¹.

Diğer taraftan bu sırada Bursa'da bulunan Batı Anadolu Kuvay-ı Milliye kumandanı Ali Fuat Paşa bölgedeki ortaya çıkan gelişmeler karşısında derhal Bursa'dan hareketle 28 Nisanda Geyve'ye ulaştı¹⁴⁶².

c) İSTANBUL'DA KUVAY-I İNZİBATIYE BİRLİKLERİNİN TANZİMİ VE İZMİT'E GETİRİLMELERİ

Yukarıda belirttiğimiz gibi Damat Ferit Anadolu'da hakimiyeti sağlamak bunun için de Batı cephesinde bulunan milli kuvvetlerin arkasına düşerek oradan Ankara üzerine ilerlemek, böylece B.M.M. ni dağıtıp milli hareketi ortadan kaldırmak hedefiyle¹⁴⁶³ kurulmak istenen askeri birlik

1461- Hüsamettin Ertürk, a.g.e., s.278'de Fevzi Çakmak'ın dipnot açıklaması, T.I.T.E. Arş. K.37, vesika 4280; Fevzi Paşa buradan drezinle Lefke'ye (Osmaneli) giderek Ali Fuat Paşa ile görüşmüş, Ali Fuat Paşa da Ankara ile irtibat kurmuştu. Mustafa Kemal önce Fevzi Paşa'yı Ankara'ya kabul etmek istememiş, ancak Ali Fuat Paşa ikna etmişti. Nihayet yolda iken Gebze mebusu seçilen Fevzi Paşa 28 Nisanda Ankara'ya varmıştır, Ali Fuat Cebesoy, a.g.e. aynı yer, Yunus Nadi, a.g.e. aynı yer

1462- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.378; İlhan Selçuk, a.g.e., 2.K. s.197; T.I.H. C.VI, s.96

1463- T.I.H. C.II. K. 2, s.174; Nutuk, C.II, ss.445-447

Kuvay-ı İnzibatiye kararnamesini (18 Nisanda) çıkartmış ve bu kararname (24 Nisanda) yayınlanarak yürürlüğe girmisti¹⁴⁶⁴. Ayrıca buna ilaveten İzmit'te direkt Harbiye Nezaretine bağlı olarak İzmit ve havalisi Fevkalade Komutanlığı tesis edildi ve bu komutanlığa aynı zamanda Kuvay-ı İnzibatiye komutanlığını da yapmak üzere 500 lira ek ödenekle Süleyman Şefik Paşa tayin edildi, Kurmay Başkanlığına da Tahir Bey getirildi¹⁴⁶⁵. Ordunun Mirlivalığına ise Suphi Paşa getirildi¹⁴⁶⁶. Bir de 26 Nisanda kuruluş gayesi "Anadolu'da asayiş ve emniyetin iadesi temini istikrar için" diye ifade edilen Fevkalade Müfettiş-i Umumiliği kuruldu. Bunun başında Müşir Zeki Paşa tayin edildi¹⁴⁶⁷. Bu kararname de 28 Nisanda Padişah tarafından tasdik edilerek yürürlüğe girdi¹⁴⁶⁸.

Diğer taraftan Ankara B.M.M.de İstanbulca yürütülen bu faaliyetlere ve Anadolu'da ortaya çıkan kargaşalıklara karşı 29 Nisanda Hiyanet-i Vataniye kanununu kabul etti ve yürürlüğe koydu¹⁴⁶⁹.

İstanbul'da bu hazırlıklar yapılırken 25 K.K. ve İstanbul muhafızı Mirliwa Ahmet Hamdi Bey de, İzmit'e sevkedilecek Kuvay-ı İnzibatiye'nin yan ve gerisini tutmak ve Kuvay-ı Milliye'nin en çok faaliyet gösterdiği Sile, Pendik hattını kontrol altında bulundurmak

---

1464- bkz. 1438 nolu dipnot

1465- Kâzım Karabekir, a.g.e., s.666; T.I.H. C.VI, s.120; B.A.B.E.O. Umumi No.347306; Süleyman Şefik Paş'nın vazife ve selahiyetine dair Harbiye Nezareti talimatnamesi Padişah tarafından 11 Mayıs 1920'de onaylandı. B.A.B.E.O. Umumi No.347371; Talimatname süreti bkz. H.T.V.D. S.51, vesika 1174; Bu talimatname 16 Mayısta yayınlanmıştır. A.T.A.S.E. Arş. Klasör 456 Dosya 1 Fh.3/1

1466- Adnan Sofuoğlu, a.g.e., s.155

1467- B.A.B.E.O. Umumi No.347146

1468- Kararname süreti aynen şöyledir: " 1.madde: Anadolu'da asayiş ve emniyetin istikrarına ait tedabiri istikmal etmek ve muamelat-ı mülkiye ve askeriyede selahiyet-i kamileyi haiz olmak üzere fevkalade bir müfettiş-i umumilik ihdas edilmiştir. 2.madde: Bu kararname 28 Nisan 1336 tarihinden muteberdir 3.madde: bu kararnamenin icrasına Heyet-i Vekile memurdur. A.T.A.S.E. Arş. Kl. 486 Dosya 2 Fh.3; 6 ve 16 Mayıs da Fevkalade Müfettişlik vazife ve selahiyetine dair kararnameler yayınlanmıştır. A.T.A.S.E. Arş. Kl. 486 Dosya 2 Fh.3/1 ile Kl. 486 Dosya No.1 Fh.4

1469- B.M.M. Zabıt Ceridesi Devre I. C.I, s.145

gayesiyle merkezi Maltepe olmak üzere kuvvetli ve müstakil bir piyade bölüğü ile, ayrıca takip harekâtı için 50 atlıdan mürekkep bir süvari takımı kurulmasını teklif etti¹⁴⁷⁰. Bir de Üsküdar mutasarrıflığınca Üsküdar bölgesi için jandarma mukavemetinin takviyesi ve kır bekçileri adıyla kuvvet tayin edilmesi istendi¹⁴⁷¹.

Bu arada Biga yenilgisinden sonra İstanbul'a gelmiş olan Ahmet Anzavur da Adapazarı havalisinde hareket icra etmekte olan Abaza ve Cerkezlerden oluşan kuvvetlere kumandan olarak tayin edildi¹⁴⁷².

Ayrıca Kuvay-ı Inzibatiyenin sevk ve idaresi için bir de Harbiye Nezaretinde bağımsız olarak "Karargah Erkan-ı Harbiyesi" adında bir teşkilat kuruldu. Kuvay-ı Inzibatiye ile ilgili bütün emirler buradan verilmeye başlandı. Bu karargahın kurmay başkanı Albay Refik (Bagdat'ta Redif Tümeni komutanlığı yapmıştı) idi. Sadrazam Damat Ferit Paşa aynı zamanda Harbiye Nazırı vekili de olduğundan Kuvay-ı Inzibatiye'nin sevk ve idaresini elinde tutmakta idi¹⁴⁷³.

Nihayet Damat Ferit Paşa'nın özel gayret ve çalışmalarıyla İstanbul'daki depolardan silah, cephane ve araç gereç sağlanarak Nigehbancı subayların yönetiminde gönüllü olarak tutulan maaşlı erlerden ve işsizlerden Kuvay-ı Inzibatiye birlikleri oluşturuldu¹⁴⁷⁴. Bilahare teşekkülü tamamlanan Kuvay-ı Inzibatiye'nin Birinci Alayı bütün hazırlıkları tamamladıktan sonra İzmit'e hareket etmek üzere 29 Nisanda

1470- A.T.A.S.E. Ars. Klasör 957 Dosya 1 Fh.4

1471- B.A.B.E.O. Umumi No.347234

1472- Kâzım Karabekir, a.g.e., s.666

1473- Kuvay-ı Inzibatiye'nin kurulmasında Harbiye Nazırlığı'nın bütün daireleri 25.Kolordu birlikleri, gerekli yardım için emir almışlardı. Bu özel karargah Erkan-ı Harbiyesiyle yapılan yazışmalarda gizli bir karşı koyma sezilmekle beraber bu durumu bilen Damat Ferit Paşa önemli işlerle ilgili emirleri bizzat verdiğiinden daireler gerek er gerek silah ve cephane temini hususlarında bu karargahın isteklerini yerine getirmek zorunda kalıyorlardı. T.I.H. C.VI, s.121; Ayrıca bu konuda bilgi için bkz. Adnan Sofuoğlu, a.g.e., s.156 dipntu

1474- Hüsamettin Ertürk, a.g.e., ss.266-271; Samih Nazif Tansu, a.g.e., ss.381-383; Adnan Sofuoğlu, a.g.e., ss.155-156

vapura bindirildi. Bu Alayın komutanı topçu Binbaşısı Hasan Tevfik idi. Ayrıca bu alayla birlikte yine hazırlığını tamamlamış olan Miralay Ahmet Muhtar Bey'in kumandasında bir alay İzmit'e sevk edildi¹⁴⁷⁵.

Diğer taraftan Dahiliye Nezareti bir vesile ile yukarıda belirttiğimiz gibi Bolu'dan "Mucahidin Heyet-i İhtiyariyesi"nin müracaatı üzerine 1 Mayıs 1920'de Sadaret'e müracaatla "Bolu'da Kuvay-ı Tedbiye kurmak için kafi miktarda silah ve cephane ile birlikte er ve subayların takviye olarak gönderilmesi"ni istedi¹⁴⁷⁶. Böylece Bolu'da da bir Kuvay-ı İnzibatiye birliği oluşturulmaya çalışılıyordu. Nitekim Maliye Nezareti Sadaretin direktifi doğrultusunda ihtiyaçların karşılanması için talimatla mahalline mezuniyet verdiği gibi ayrıca bu iş için Bolu Mal Sandığından beş bin lira tesviyesini kararlaştırdı¹⁴⁷⁷. Harbiye Nezareti de er ve subayların karşılanması için gerekli talimatı verdi¹⁴⁷⁸.

Bir taraftan bölgede bu faaliyetler sürerken bir taraftan da vapurla sevki yapılan Kuvay-ı İnzibatiye birlikleri 4 Mayıs'ta İzmit'e ulaştılar. Ancak birliklerde bir tertipsizlik ve ilgisizlik hüküm sürmekteydi. Bu yüzden İzmit'e ulaşan birlikler üç dört gün gemiden çıkarılamadı. Hayvanları telef oldu. Alay ancak 8 Mayıs'ta karaya çıkabildi¹⁴⁷⁹. Kuvay-ı İnzibatiye mürettep tümen karargahı ise İzmit'in iki kilometre doğusunda ve telörgünün dışındaki bataklık bölgede kuruldu¹⁴⁸⁰. Ancak komuta mekanizması ise İzmit açıklarında demirli bulunan Yavuz zırhlısında oluşturulmuştu¹⁴⁸¹.

Bu şekilde İzmit'e yerleşen Kuvay-ı İnzibatiye birlikleri ilk

---

1475- T.I.H. C.VI, ss.120-121

1476- B.A.B.E.O. Umumi No.347202 ve 347291

1477- B.A.B.E.O. Umumi No.347293

1478- B.A.B.E.O. Umumi No.347202

1479- T.I.H. C.VI, aynı yer

1480- T.I.H. C.VI, ss.121-122; Kenan Esengin, a.g.e., ss.105-106

1481- T.I.H. C.VI, aynı yer; Kenan Esengin, a.g.e. aynı yer; Adnan Sofuoğlu, a.g.e. aynı yer

iş olarak ileri ve yan güvenliklerini emniyet altına almak için harekete geçtiler. Nitekim ileri güvenlik için bir birlik Sapanca'ya gönderildi. Yan güvenlik için de Karamürsel ve Değirmendere'de hazırlıklara girildi. Bu durumda Kuvay-ı Inzibatiye birlikleri şu şekli aldı¹⁴⁸²

Izmit Güneydoğusundaki güzergahta

subay	er	
33	173	piyade
6	186	Topçu (Dağ bataryası üç toplu)
2	282	Makineli Tüfek eri (22 makineli Tüfek)
11	122	Topçu (sahra bataryası)
2	30	Nakliye

Sapanca ileri güvenlik görevinde

subay	er	
8	100	piyade
1	21	topçu (bir top)
3	54	makineli tüfek (4 ağır, 3 hafif makineli)

Bu şekilde konuşlandırılan I.Alay henüz 4 Mayıs 1920 günü Izmit'te vapurda bulunurken 2.Kuvay-ı Inzibatiye Alayı da Harbiye Nezareti meydanında tamamlanmak üzere idi ve mevcudu da söyleydi.

Subay	er	
31	221	piyade (I.Tabur)
23	105	piyade (2.Tabur)
20	99	piyade (3.Tabur)
20	113	piyade (4.tabur)

Bu alayın mevcudu 7 Mayısta 927 ere yükseldi. Alayın komutanı ise daha önce Adapazarı yöresinde para karşılığı piyade ve süvari olmak üzere asker kaydına çalışan ve subaylıkla ilgisi bulunmayan Çerkez Bekir idi¹⁴⁸³.

Bu arada bir girişim de 5 Mayısta umum jandarma kumandanı Ali Kemal Paşa'dan geldi. Nitekim Paşa bu tarihte Yalova''ya gelerek önceki bölümde kendisi ile bilgi verdiğimiz Ibo ile Şeyh Serafettin Efendiyi nezdine çağırıp elde etmeye çalıştı. Bu durumda 56.Fırka kumandanı Bekir

1482- T.I.H. C.VI, ss.119-123; Kenan Esengin, a.g.e., ss.104-107

1483- T.I.H. C.VI, s.123; Kenan Esengin, a.g.e., s.107

Sami Bey aslında Kuvay-ı Milliye adına elde edilmiş olan ve bu yönde hareket eden bu kişilere karşı her ihtimali dikkate alarak Gemlik Kuvay-ı Milliyesini takviye etti¹⁴⁸⁴.

4-KUVAY-I INZİBATIYE'NİN KARŞILASTIĞI İLK DİRENİŞ

Izmit'e yerleşmeye çalışan Kuvay-ı Inzibatiye Karamürsel'de ilk direnişle karşılaştı. Söyle ki Inzibat birliklerinin karaya çıktığı sıralarda Doktor Enis komutasındaki bir Iznik Kuvay-ı Milliye birliği Karamürsel'e geldi. O sırada kaza kaymakamı İsmail Bey, Askerlik Subesi Reisi Binbaşı Fuat Bey'di. Doktor Enis Bey kimseye birsey sormadan eski Belediye Reisi Hafız Abdurrauf ve davavekili Osman Beyler ile kaymakam ve askerlik sube reisini alarak inzibatçı suçu ile Iznik'e götürdü. Bunlardan akymakam ile şube reisi Iznik'te milli kuvvetler tarafından derhal kursuna dizildi. Bursa'ya gönderilen Hafız Abdurrauf ile davavekili Osman Bey de orada asıldılar. Bunların dışındakiler serbest bırakılarak Karamürsel'e döndüler¹⁴⁸⁵.

Bu olaydan bir hafta sonra yani 13 Mayıs'ta Bahçecikli Gürcü Aslan ile Değirmendereli Kâzım komutasında Arnavut Haydar ve arkadaşlarından oluşan bir inzibat kuvveti İzmit'ten Karamürsel'e geldi. Bu durumda miktarı pek az olan milli kuvvet Karamürsel'den geriye çekildi

---

1484- T.T.K. Ars. Bekir Sami Dosyası D.VII 5.5.336 Bursa şifre
1485- Iznik ve havalisi Kuvay-ı Milliye Kumandanı olan Dr. Enis Bey 28.5.1920'de 56.Fırka Kumandanlığına sunduğu raporda Karamürselle ilgili şu bilgiyi veriyor. "...Pek haklı olarak teressüh eden istiklaata nazaran Anzavur'un Bandırma cihetindeki hezimetini kahharriyesi üzerine Karamürsel'den bazı teşkilat icrası ile buranın üssü hareket ittihazi mutasavver imiş, Kaymakam burada Boşnaklardan korucu namı ile bir takım kesani Hükümetin emrinde amade bulundurmak istiyor. Bunun için dün bazı kesane hükümete celb ve itay-ı ilanatta bulunmalarını ve asayişin ancak bu şekilde istikrar eyleyeceğini söyledi ve buna muvafakat edildiği takdirde on gün sonra kendisinden icraata intizar edilmesini söyledi. Herhalde Karamürsel hakkında İstanbulca bazı tasavvurat mevcut olduğu reisin kaymakamın bile İstanbul'a gidip gelmeleri bununla alakadar bulunduğu revîşi ahvalden musta'fi Binbaşı ile kaymakam burada kaldıkça İstanbul'un nihayet bir gün Karamürsel'i vasıta-ı şer ve hiyanet ve melanet edeceği pek şüphesizdir..." T.T.K. Ars. Bekir Sami Dosyası D.VI 28.4.1336 şifre

20 Mayıs günü ise Cemal Bey komutasında Iznik'te teşekkül eden Gökbayrak adlı Kuvay-ı Milliye birliği Iznik'ten gelerek kasabayı sarmaya başladı. Bu gelişme üzerine inzibatçı komutan Arslan, Iznit'te Şefik Paşa'ya telgrafla durumu milli kuvvetlerin geldiği ve çarpışmanın sürdüğü şeklinde bildirdi. Bu sırada Arslan'ın yanına Kadı Müftü ve bazı memurlar gelerek kasabanın yakılmaması için muharebenin kasabanın dışında yapılmasını kendilerinden rica ettiler. Arslan, buna razı olarak milli kuvvetler komutanı Cemal'e bir mektup yazdı ve ondan bizzat gelip görüşmelerini rica etti. Bunun üzerine Cemal Bey arkadaşlarından Arnavut Kâzım geldi. Kendisi Arslan'ın yanına girdi ve selam verip oturdu. Mavzerini de dizinin üzerine koyarak, milli kuvvetlerin Erzurum'da ne maksatla teşkil edildiğini açık bir sürette anlattı. Onlardan kasabayı terketmelerini istedi. Ancak inzibatçılar kasabayı terketmeyeceklerini söylediler. Bu durumda milli kuvvetlerin delegesi Arnavut Kâzım da milli kuvvetlerden tek nefer kalıncaya kadar fedakarlık yaparak kasabayı zabteceklerini açıkça beyan etti. Buna hiddetlenen Arnavut Haydar Bey de muharebe yapacaklarını beyan etti. Bu durumda çarpışma kaçınılmaz bir hale gelmişti. Ancak Haydar Beyi'in beyanını Arslan muvafık görmedi. Bunun üzerine milli kuvvet komutanı Cemal'in yanına bir heyet gönderildi. Heyet Cemal'den kasabanın yanmaması için muharebenin yapılmamasını rica etti. Cemal Bey heyete milli kuvvetlerin maksat ve gayesini uzun uzadıya anlattıktan sonra kendi yaptıklarının doğru olup olmadığını sordu. Heyetten doğru cevabını alınca "öyleyse gidin söyleyin kan dökmek istemiyorlarsa Karamürsel'i terkedip gitsinler" dedi. Heyet Karamürsel'e döndüğü zaman Inzibatçılar ise çekilip gitmişlerdi. Bir kaç gün sonra Bursa valisi Hacim Muhittin Bey ve ülemadan Bursa mebusu Servet Bey Karamürsel'e gelerek halka nasihatta bulundular ve bir milli teşkilat yaptılar¹⁴⁸⁶.

1486- Bu olay sırasında tahrirat katipliği yapan Adil Bey'den, Rahmi Apak

Kuvay-ı İnzibatiye'nin karşılaştığı bu ilk direnis karşısında Süleyman Sefik Paşa, Hükümetten silah ve cephane talebinde bulunduğu gibi Karamürsel harekâtının muvaffakiyeti için 2.İnzibat alayının sûretle sevkini istedi. Ayrıca bir gambot ile bir motorbotun gönderilmesini, şayet gambot yoksa Kırlangıç vapurunun kumandanlık emrine verilmesini talep etti. Ayrıca bunun için de Büyük Britanya Bahriye kumandanlığından muvafakat alınarak İzmit İngiliz Bahriye kumandanlığına emir verdirilmesini de istedi¹⁴⁸⁷.

e - SON GELİŞMELER KARŞISINDA MİLLİ KUVVETLERCE GEYVE'DE ALINAN TERTİBAT

Bölgede bir taraftan Kuvay-ı İnzibatiye birliklerinin yerleşmesi bir taraftan da Kuvay-ı Milliye'ye karşı olan diğer güçlerin, özellikle Yarbay Mahmut Bey'in öldürülmesi ile 24.Tümen'in dağılmasından sonra, gittikçe güçlenerek etki alanlarını Göynük-Mudurnu-Nallıhan-Cerkes'e kadar yaymaları karşısında¹⁴⁸⁸ Ankara önceki tedbirlere ilaveten acil askeri tedbir almaya yöneldi. Nitekim Genel Kurmay başkanı İsmet Bey, o sırada Biga'da bulunan Çerkez Ethem'in telgraf başına çağırarak, ona Mustafa Kemal Paşa ile Resit Bey'in (Çerkez Ethem'in karesi) yanında bulduklarını belirttikten sonra, Kuvay-ı Milliye'nin Adapazarı yöresinde verdiği kayıpları bildirerek ondan, durumu tehlikede bulunan Ali Fuat Paşa'ya Geyve boğazının savunulmasında yardım etmek üzere en kısa yoldan süvari birlikleriyle Geyve'ye gitmesini rica etti. Ethem Bey de buna ertesi gün Geyve'ye hareket edeceğini cevabını verdi¹⁴⁸⁹. Bilahare yola çıkan Ethem, önce Manyas'a uğradı. Burada tedip hareketinde

---

tarafından nakledilmektedir. Rahmi Apak, a.g.e., ss.165-167; Ayrıca A.T.A.S.E. Arş. Klasör 449 Dosya 1 Fh.4'de bu olayla ilgili bilgi vardır. 1487- A.T.A.S.E. Arş. Kl. 449 Dosya 1 Fh.6
1488- Adnan Sofuoğlu, a.g.e., ss.177-179
1489- Çerkez Ethem'in Ele Geçen Hatıraları, ss.34-36

bulundu. Bu sırada 27 Nisan 1920'de Geyve boğazında muhtemel bir saldırıya karşı savunma tertibatı almakla uğrasan Ali Fuat Paşa da Ethem Bey'den bütün kuvvetlerini Şusurluk'ta toplayarak Lefke'ye (Osmaneli) hareket etmesini istedi¹⁴⁹⁰.

Ali Fuat Paşa bu arada Fevzi Paşa'nın aldırıldığı tertibata ilaveten 123.Alayın kalan 3.Taburunu iki sahra topu ile pekiştirerek Geyve Boğazına yerleştirdi. Diğer taraftan dağılan 24.Tümeni tekrar derleyip toparlamaya da çalışmaktaydı. Bunlara ilaveten 30 Nisan günü Albay Refet Bey'den daha önce İzmir cephesinden istenmiş olan efelerin gönderilme işinin çabuklaştırılmasını istedi¹⁴⁹¹. Bu alınmakta olan savunma ve tahkim işinde kendisine Kurmay Başkanı Saffet Bey (Arıkan) ile Adapazarı milletvekili Fuat Bey (Carım) yardım etmekteydiler¹⁴⁹².

Ş) AHMET ANZAVUR'UN ADAPAZARI'NA GELEREK KUVAY-I MILLIYE USSU GEYVE'YE TAARRUZU

Geyve Boğazında milli kuvvetler bu gibi hazırlıklarla uğrasırken, Ahmet Anzavur 26 Nisanda İstanbul'da Damat Ferit Paşa ile görüşmüş¹⁴⁹³ ve Biga'dan İstanbul'a beraberinde gelen adamlarıyla birlikte İstanbul'dan Adapazarı yönüne gitmek üzere ayrılmıştı. Ahmet Anzavur yine İstanbul'dan yeni bir talimat almış ayrıca 55 bin lira da para temin etmişti¹⁴⁹⁴. Nitekim Kuvay-ı Inzibatiye kuvvetlerinin İzmit'e çıkmasından sonra Ahmet Anzavur da İzmit'e geldi. Anzavur burada ilk olarak doğruca Süleyman Şefik Paşa'nın yanına gitti. Anzavur, kedisine Paşalık rütbesi verilmiş olduğundan ve dierkt Damat Ferit Paşa'dan

1490- Cerkez Ethem'in Hatıralar, ss.36-39; İ.Selçuk, a.g.e. C.II, s.214

1491- Çünkü henüz bassız bulunan ve çapulculukla uğrasan asilere karşı bastırma harekâtının biran önce yapılması gerektiği kanaatindeydi. H.T.V.D. S.74, vesika 1599; Sapanca'nın geri alınmasına yönelik hazırlık bkz. H.T.V.D. S.74, vesika 1601

1492- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., ss.366-367

1493- Fahri belen, a.g.e., s.195

1494- Fahri Belen, a.g.e., s.196; Kenan Esengin, a.g.e., ss.108-109

talimatla hareket ettiğinden olacak Sefik Paşa ile adeta emrinde olan birisi gibi konuşarak ona "Kuvay-ı Inzibatiye'ye istediği anda komuta etmek hakkı olduğunu ve İstanbul Hükümet-i Erkan-ı Harbiyesinin kendisini bu yetki ile gönderdiğini, kendi emri ile hareket etmek zorunda olduğunu" söyledi. Bu tutum ise Sefik Paşa ve komutanlarda tepki doğurdu. Hatta komutanlar Hükümete protesto telgrafı dahi çektiler. Bu durumda Anzavur da İstanbul'a gönderdiği raporda Süleyman Sefik Paşa'nın bir görev yapmak için hazırlıkta bile bulunmadığını belirterek, Paşa'yı siddetli bir şekilde elestirdi. Bilahare Anzavur, Süleyman Sefik Paşa'nın gizli tahsisatından 15.000 lira ile 2.000 tüfek ve 600 sandık cephane aldıktan sonra kendi adamlarıyla birlikte 8 Mayıs'ta trenle Adapazarı'na hareket etti¹⁴⁹⁵

Bu sırada Dahiliye Nezareti, Harbiye Nezaretinden inzibat kuvvetlerinin harekete geçmesini istemekteydi¹⁴⁹⁶. Bu arada Ahmet Anzavur'un yanısıra İzmit mutasarrıfı İbrahim Hakkı Bey'de Kuvay-ı Inzibatiye birliklerini kendi emri altına almayı talep etti. Bu durumda Süleyman Sefik Paşa da İstanbul'dan mutasarrıfın görevden alınmasını talep etti. Ancak bu gerçekleşmedi¹⁴⁹⁷. Bu durum ve Anzavur'un davranışları karşısında henüz Anzavur'un taarruza başlamadan Süleyman Sefik Paşa görevini terk ederek İzmit'ten ayrıldı. Onun ayrılışından sonra Kurmay heyeti Yavuz zırhlısından çıkarıldı¹⁴⁹⁸.

1495- A.T.A.S.E. Ars. Klasör 449 Dosya 1 Fh.2; T.I.H. C.VI, s.123; Fahri Belen, a.g.e., s.201

1496- Dahiliye Nezareti Harbiye Nezaretine 8.5.1920'de yazdığı yazıda şöyle diyordu, "İzmit ve civarından Dersaadet'e gelip oradaki ahval ve vekayin pek yakından şahid ve nazarı bulunan mevzu kelam bazı zevatin ifadetine nazaran o civar halkının Hükümet-i Seniyeye karşı olan ihtisat-ı temayalatının tenhiye ve takviyesi zımında Yavuz zırhlısında ikamet etmekte bulunan Süleyman Sefik Paşa hazretlerinin ileri harekâta ibtidar etmesi müstelzim-i mehsenat olacağı anlaşıldığından..." A.T.A.S.E. Ars. Kl.957 Dosya 1 Fh.7

1497- Tarık Mümtaz Göztepe, a.g.e., ss.275-276

1498- Kuvay-ı Inzibatiye'nin Acıklı Tarihçesi, bkz. A.T.A.S.E. Ars. Kl.486 Dosya 2 Fh.4; Süleyman Sefik Paşa'nın görevden alınışı ile ilgili belge, B.A.B.E.O. Umumi No.347534

Bu arada önceden karargah kurma konusunda İngilizlere müracaat edilmiş, bu müracaatta İzmit'in karargah olarak en müsait yer olduğu kabul edilerek karargah-tevkifhane ve Divan-ı Harbin şehirde kurulması muvafık görülmüştü¹⁴⁹⁹. Şimdi yine İzmit İngiliz işgal kumandanınının talimatına tevfikan (uygun olarak) karargah İzmit'in doğusunda çadırılı ordugaha çekilmekteydi¹⁵⁰⁰.

İzmit'te bu gelişmeler vukubulurken Adapazarı'na gelmiş olan Ahmet Anzavur da burada kuvvet toplamaya başladı. Nitekim kısa zamanda 500 kişilik bir kuvvet oluşturarak Adapazarı'nda kontrolü ele geçirdi¹⁵⁰¹

Bu durum karşısında Geyve Boğazının tertibatı su şekle getirildi. Geyve Boğazının Kuzey ağzı olan Doğançay-İkramiye hattı tahkim edildi. Sapanca ve İzmit'ten Geyve Boğazı Batısına gelen yollar kapatıldı. Saffet Bey komutasında bir kuvvet Değirmendere'nin Batısında mevzilendirildi. Ali Fuat Paşa ise Kolordu süvari bölüğü ile Doğançay bölgesini tuttu¹⁵⁰². Yine yapılan görüşmeler neticesinde 3 Mayıs'ta da Sapanca ile İzmit arasında ekseriyeti teşkil eden laz ve Gürcü , reisleri ile birlikte elde edildi. Bunlar da, Çerkez ve Abazalarla Damat Ferit Paşa teşkilatını Sapanca'dan ileriye sokmamak üzere Sapanca'nın doğusundaki tepeyi tuttular¹⁵⁰³.

Diğer taraftan Çolak İbrahim de Ankara'ya karşı ayaklanan Taraklı üzerine 25 Nisan'da iki makineli tüfek ve bir havan topu ile pekiştirdiği kuvvetiyle yürüdü. Bu durumda isyancılar Çolak İbrahim kuvvetlerine karşı koyamayarak Taraklı'dan çekildiler. Ancak iki gün sonra 300 kadar kuvvetle Taraklı'yı tekrar sardılar. Ancak 24 kişi ile

-
- 1499- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 449 Dosya 1 Fh.3
1500- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 449 Dosya 1 Fh.13
1501- Nutuk, C.II, s.447; T.i.H. C.II. K.2, s.83
1502- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., ss.382-383
1503- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 398 Dosya 15 Fh.5

direnen Çolak İbrahim'e karşı 42 kişi kayıp vererek geri çekilmek zorunda kaldılar. Bilahare Çolak İbrahim Taraklı hadisesinin genişlemesini önlemek gayesiyle 28 Nisanda Nahiye müdürünü azlederek yerine vekaleten Hafız Fuad Efendiyi tayin etti¹⁵⁰⁴. Bu sırada Göynük'de de şiddetli çarpışmalardan sonra Esref Bey milli müfrezesi tarafından işgal edildi¹⁵⁰⁵. Daha sonra Çolak İbrahim de Göynük'e girdi. Çolak İbrahim burada kuvvetlerini pekiştirdikten sonra 6 Mayıs sabahı Mudurnu'ya vardı. Bilahare Çolak İbrahim buralarda tahkimat yaparak duruma tamamen hakim oldu¹⁵⁰⁶.

Bu sırada "Kuvay-ı Muhammediye Umum Kumandanı" ünvanı ve sıfatıyla Adapazarı'nda topladığı kuvvetlerin başına geçen Anzavur, Geyve Boğazına hücum etmeden önce yan ve gerisini sağlama almak gayesiyle Kandıra üzerine yürüdü. Burada Anzavur kuvvetleri ile Dayı Mesut kuvvetleri arasında dört saat süren şiddetli bir çarpışma vukubuldu. Neticede üstün kuvvetler karşısında Dayı Mesut müfrezesi geri çekilmek zorunda kaldı. Bunun üzerine Anzavur da 13 Mayıs'ta Kandıra'yı işgal etti¹⁵⁰⁷.

Bilahare Adapazarı'na dönen Anzavur 14 Mayıs'ta Geyve Boğazına hücum etmek için harekete geçti. Nitekim bin kişiyi bulan kuvvetiyle Anzavur 15 Mayıs'ta Boğaza şiddetli bir taarruzda bulundu ve arka arkaya yaptığı hücumlarla Doğançay'ı almaya muvaffak oldu¹⁵⁰⁸.

Bu arada Anzavur'un taarruza geçtiği gün yani 15 Mayıs'ta İzmit ve havalisi kumandanı vekili Binbaşı Hüsnü Bey Harbiye Nezaretinden "...Geyve Boğazına karşı harekât-ı taarruziye geçmek için asker ve

---

1504- Rifat Yüce, a.g.e., s.99

1505- A.T.A.S.E. Ars. Klasör 398 Dosya 15 Fh.5

1506- Rifat Yüce, a.g.e., ss.99-100; T.i.H. C.VI, ss.96-105; Bölgemiz dışında kaldığı için değinilmeyen Bolu-Gerede-Mudurnu-Çerkes ayankarımları ve çarpışmaları hakkında geniş bilgi için bkz. A.T.A.S.E. Ars. Klasör 449 Dosya 1; Klasör 957 Dosya 1

1507- T.i.H. C.VI, s.125

1508- H.T.V.D. S.72, vesika 1560; Bu arada Anzavur genel harekâta başlayacağını belirterek 3000 kişinin iasesi için İstanbul'dan para isteginde bulundu bkz. T.i.H. C.VI, s.125

cephanenin Arifiye'ye sevki ve gerekirse karagahın Adapazarı'na taşınması için İngiltere nezdinde girişimde bulunularak hususi bir trenin verilmesini" istedi¹⁵⁰⁹.

Diğer taraftan Doğançay'ı almış olan Anzavur, Doğançay demiryolu köprüsünden faydalanarak Sakarya'nın batısına geçmeyi denedi. Ancak buna muvaffak olamayarak çok sayıda kayıpla geri çekildi. Bilahare Doğançay istasyonuna doğru ilerlemeye çalıştıysa da burada da milli kuvvetlerce durduruldu. Çarpışmalar akşama kadar sürdü. Akşam üzeri ise milli kuvvetler Binbaşı Saffet Bey'in de desteğinde karşı taarruza geçtiler. Bu taarruz karşısında tutunamayan Anzavur kuvvetleri dağılarak geri çekildi. Ertesi günü ise Anzavur Sapanca'ya gelerek oradaki Kuvay-ı inzibatiye'ye mensup piyade alayı ve topçu kuvveti ile birlikte bir gün önce dağılmış olan kendi kuvvetlerinden toplayabildiği kadarıyla oluşturduğu bir kuvvetle bu sefer Sakarya'nın Batısındaki mevzilere taarruz etti. Ancak yine bir sonuç elde edemedi¹⁵¹⁰. Bunun üzerine Anzavur 17 Mayıs günü bu kez, daha önce elde etmiş olduğu ikramiye (Sapanca'nın köyünden) köylülerinin de yardımı sayesinde bu köy üzerinden 300 kadar süvari kuvveti ile Geyve istasyonuna taarruz etti. Milli kuvvetlerin hiç beklemedikleri yerden yapılan bu taarruzda Geyve Boğazı büyük tehlike atlattı. Baskın şeklinde gerçekleştirilen bu taarruz karşısında bizzat Ali Fuat Paşa ve yaveri İdris (Cura) bu kesimde savunmada bulunan 30 kişilik istihkam müfrezesinin başına geçerek siddetli savunma muharebesi yaptılar. İki saat kadar süren siddetli çarpışmalara bilaharee süvari bölüğü Demirci Mehmet Efe'nin atlı zeybekleri ile Dayı Mesut'un müfrezesi yetişerek istirak etti. Bu durumda burada da Anzavur kuvvetleri büyük bir kayıp vererek geri çekilmek

---

1509- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 449 Dosya 1 Fh.11

1510- H.T.V.D. S.72, vesika 1561

zorunda kaldı. Bunun üzerine milli kuvvetler topçu ve makineli tüfeklerin desteğiyle karşı taarruza geçti. Siddetle süren çarpışmalar sırasında Anzavur yıkılan atının altında kalarak ayağından yaralandı. Neticede Anzavur yine büyük zayıflık vererek Adapazarı'na çekilmek zorunda kaldı¹⁵¹¹

Bu sırada İsmet Bey ve Ali Fuat Paşa'nın talebi üzerine yola çıkmış bulunan Çerkez Ethem 600 süvari, 700 piyade ve dört toptan oluşan birliğiyle 16 Mayıs akşamı Bursa'ya gelmiş iki gün burada kaldıktan sonra 18 Mayıs akşamı Bursa'dan ayrılarak Lefke'ye (Osmaneli) ulaşmıştı¹⁵¹².

Bu arada Anzavur, Geyve Boğazına düzenlediği taarruzun ilk günlerde elde ettiği başarıdan sonra İstanbul'a bir telgraf çekmişti. İşte bunun üzerine Damat Ferit Paşa ile Erkan-ı Harbiye Reisi Kiraz Hamdi Paşa hem Kuvay-ı Inzibatiye'yi teftiş etmek hem de kazandıkları zaferi yerinde görmek gayesiyle 20 Mayıs'ta İzmit'e geldi. Ancak geldiği gün durumun Anzavur'un raporda belirttiğinin tam aksi olduğunu görünce hayal kırıklığına uğradı. Zaten İzmit halkı da yapılan karşılama törenine katılmamıştı. Bu durumda Damat Ferit Paşa ve Kiraz Hamdi Paşa geri dönmek zorunda kaldılar¹⁵¹³.

Anzavur kuvvetlerinin yenilgiye uğramasından sonra Akyazı'dan Göynük üzerine gönderilen Anzavur yanlısı birlikler de 21 Mayıs'ta burada yenilgiye uğrayarak geri döndüler. Bu durumda Akyazı müderrisi Muhammed Nazım o sırada henüz Adapazarı'nda bulunan Anzavur'a ne yapmaları gerektiğini sordu. Ancak herhangi bir cevap alamadı¹⁵¹⁴.

Ahmet Anzavur bunun akabinde 22 Mayıs'ta Damat Ferit Paşa'ya

1511- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 449 Dosya 1 Fh.24; Ali Fuat Cebesoy, *a.g.e.*, ss.383-387; Rifat Yüce, *a.g.e.*, s.101; 19 Mayıs günü Anzavur taarruzunun milli kuvvetlerce püskürtüldüğü bkz. A.T.A.S.E. Arş. Kl.449 Dosya 1 Fh.22

1512- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.VII 15.5.336 Bursa mahreçli; İlhan Selçuk, *a.g.e.* C.II, s.218

1513- Ali Fuat Cebesoy, *a.g.e.*, s.389; Halkın törene katılmadığı bkz. İleri, İktidar, 21 Mayıs 1920 ve Alemdar 22 Mayıs 1920 nüshaları

1514- T,i.T.E. Arş. Kl.114, vesika 53608

bir telgrafla yaptığı faaliyetleri ve carpısmaları anlattıktan sonra "...ayın 21. günü yapılan muharebelerde hayvanının yıkılıp altında kalan ayağının ezilmiş olduğundan tedavi ettirilmek üzere yüksek izininizle Dersaadet'e hareket eylediğim maruzdur" diyerek¹⁵¹⁵ Adapazarı'ndan ayrıldı ve İstanbul'a gitti¹⁵¹⁶.

Diğer taraftan bu gelişmeler üzerine İzmit mutasarrıflığı sıkıyönetim ilan etti. Bunun üzerine Suphi Paşa da İstanbul'dan "Divan-ı Harbî-i Örfî" üyelerinin acilen tayinlerini ve İzmit'e gönderilmelerini istedi¹⁵¹⁷

9) MİLLİ KUVVETLERİN KARŞI TAARRUZU VE MUHALİF HAREKETLERİN BASTIRILMASI

Bölgede olayların bu şekilde geliştiği günlerde B.M.M. ve onun Hükümeti sevk ve idareyi tam olarak ele alarak Anadolu'daki hakimiyetini gittikçe kuvvetlendirmekteydi. Nitekim Anadolu'da yönetici kadroya yapılan tayinlerin yanında 16 Mayıs'ta Kuvay-ı Milliye Milli Müdafâ Teşkilatına bağlandı. Bütçesinin de buna göre tanzim olunması hakkında icra vekilleri heyeti (Hükümet) kararı çıkarıldı¹⁵¹⁸. Aynı zamanda Anadolu'daki silahlı muhalif hareketler yani ayaklanmalar da tek tek bastırılmaya başlandı. Bu cümleden olarak Anzavur'un Geyve Boğazına son saldırısı yukarıda izah edildiği gibi bertaraf edildi. Şimdi sıra harekâtı tamamen temizlemeye gelmişti. Zaten bunun için sağlanmaya çalışılan kuvvetler de Geyve'ye ulaşmaya başlamışlar, hatta artık tamamı Geyve'ye ulaşmış bulunuyordu.

Nitekim Ali Fuat Paşa Anzavur kuvvetlerine karşı yapılacak taarruz planını da hazırladı. Bu planın uygulanmasını 23 Mayıs'ta Genel

1515- Telgrafın tam metni için bkz. T.İ.H. C.VI, ss.127-128

1516- 23/24 Mayıs'ta hareket etmiştir. A.T.A.S.E. Ars. Kl.957 Dosya 1 Fh.9

1517- A.T.A.S.E. Ars. Kl.449 Dosya 1, Fh.32

1518- H.T.V.D. S.54, vesika 1235

Kurmay Başkanlığına ve Refet Bey'e bildirdi. Genel Kurmay da planı tasvip etti¹⁵¹⁹.

Bu arada Ali Fuat Paşa 22 Mayıs'ta plan doğrultusunda Kolordu emrini yayınladı ki bu emir şöyleydi¹⁵²⁰.

"1- Allahın yardımına dayanarak yarınki 23 Mayıs 1920 gününden itibaren asilerin temizlenmesine başlanacaktır.

2- Bu gün işgal etmekte bulunduğumuz Geyve Boğazının iki tarafındaki araziden Sakarya doğusunda Değirmendere-Hamidiye (Cınardibi) Kumbası ve Sakarya Batısında İlimiye-İkramiye-Bıçkı hattının ve Geyve Kuzeydoğusundaki Saraçlıüstü-Celaller-Taraklı ve Bolu'nun Kuzeyindeki bütün bölge muhalefet ve ayaklanma bölgesi kabul edilmeli temizlik yapılmalıdır. Cataltepe civarında Boztepe Lazlarından hiç olmazsa bir kısmının asilerle birlikte hareket ettikleri de anlaşılmıştır.

3- Genel Harekâtı, Ethem Bey kumandasındaki tedip kuvvetleri yapacaktır. 24. Tümen emrindeki nizamiye ve milli kuvvetler müfrezeleri de bu harekâtı yan ve gerileri tutmak süretiyle örtecekler ve emniyetini sağlayacaklardır.

4- Genel harekâtın ilk hedefi Adapazarı-Sapanca ve Kasaba mıntıkalarını ve ondan sonra gecikmeksizin Hendek ve havalisini işgal etmek ve Mudurnu grubunun Bolu Dağından Düzce üzerine harekâtı esnasında Hendek'ten aynı süretille Düzce'ye ilerleyerek en mühim isyan mıntıkası bu süretille iki taraftan tazyik ve tedip olunmalıdır.

5- Bunun için

A) Ethem Bey tedip kuvveti yarınki 23 Mayıs 1920 günü Sakarya'nın her iki tarafından Adapazarı'na ilerleyecek ve Adapazarı ile Sakarya ve Yavaş Çayı kanalı köprüleri işgal edecektir. Ethem Bey'in

---

1519- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., ss.390-391

1520- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., ss.391-393

Sakarya doğusundan ilerleyecek olan koluna Eskişehir'in Albayrak müfrezesiyle Konya'nın Arnavut müfrezesi da katılacaktır. Bu iki müfreze bu geceden itibaren Yeniköy'de Kışla Çayın'da toplanacak ve müfrezelerin kumandanları yarınki 23 Mayıs 1920 sabahleyin saat beşbuçuktan itibaren Doğançay'da Sakarya'nın doğusundan ilerleyerek Ethem Bey müfrezesinin kumandasından emir alacaklardır.

B) Rauf Bey kumandasında Sark Milli müfrezeleri Değirmendere ve Kuzeybatısındaki işgal etmekte oldukları sırtları yine elde bulundurarak Cınardibi-Hamidiye tarafındaki müfrezelerini Sakarya'nın doğusundan ilerleyecek olan kolun Sark yanını örtecek ve emniyetini sağlayacak sürette Değirmendere'nin Kuzeybatısındaki köylere doğru sürecektir.

C) Yüzbaşı Mesut Bey komutasındaki Demir, Ömer ve Süleyman Kaptan çeteleri ve Bilecik Kuvay-ı Milliyesi ile birlikte yarınki 23 Mayıs 1920 günü safakla beraber İkramiye-Bıckı üzerinden Sapanca'nın Batısına ilerleyerek Sapanca'yı göl ile dağlar arasında Batıya doğru tıkayacaktır. Bu kol yine yarın Boğaz tarafından gönderilecek bir piyade taburu ile takviye edilecek ve sayet yapılacak keşif ateşi neticesinde topa ihtiyacı hasıl olursa ayrıca bir de kudretli dağ topu gönderilecektir.

D) 24.Tümen birliklerinden halen 143.Piyade Alayı emrinde bulunan üç tabur ile sahra bataryası (iki top) ve kudretli dağ topu yarınki 23 Mayıs 1920 günü Arifiye ve Sapanca istikametlerinde ilerleyecek sürette beşbuçuktan itibaren simdiki mevzilerinde ve bu mevzilerin gerisinde hazır bulunacaklardır. Sağ yanda halen 70. Alay kumandanı emrinde bulunan 70.Alayın 3.Taburu ile Bursa Kuvay-ı Milliyesi yarın için bulunduğu mahalde kalarak ihtiyacı temin edecektir. Simdiki istihkam bölüğü 143.Alaydan 2.Tabur ve buradaki cebel topu Geyve

istasyonunda kalarak 143.Alayın 2.Taburu bir müfrezesiyle, istihkam bölüğünün bulunduğu tepeyi işgal edecek ve Saraçlı'da istihkam bölüğünden bir müfreze yayla üstünde geçit yerlerinde kalacaklardır.

6- Karamürsel havalisindeki Iznik Kuvay-ı Milliyesi Bahçecik havalisine ilerleyerek Izmit Körfezi ile Büyükderbent arasındaki sahayı işgal etmek ve Sapanca civarındaki müfrezelerimizle irtibat kurmak emrini almıştır.

7- 24.Tümen Ethem Bey Kuvve-i Tedibiyesinin iki günlük ekme ve arpasını bu günden vererek ve bütün birlikleriyle Kuvay-ı Milliye üzerinde iki günlük yiyecek bulundurulacak ve en azından üç günlük iaselerini de şimdiden hazır bulundurularak istendiği anda birliklere Yollardaki cephanenin takip ve getirilmesi son derece mühimdir. Tümen bu konuda beni daima haberdar edecektir.

8- Bütün müfrezelerde Kolordu flaması gibi üstü yeşil altı kırmızı bayrak bulundurulacaktır. Yanlıslığa meydan vermemek için asilerin dahi kullanabileceği Osmanlı bayrağı bulundurulmayacaktır.

9- Ben yarınki 23 Mayıs 1920 gününden itibaren maiyetimdeki suvari bölüğü ile birlikte Yörük köyünde bulunacağım". .

Burada görüldüğü gibi bu harekât planına göre Izmit'e karşı müdafada kalınarak, Düzce ve Hendek mıntıkaları her iki kanattan yani doğudan ve batıdan sıkıştırılacaktı. Bu durumda asilerin Adapazarı-Akçasehir (Akçakoca)-Bolu istikametlerinde kaçma ihtimalleri bulunmaktaydı. Bu sebeple bilaharre buraların da kapatılması için tedbirler alındı¹⁵²¹.

Bütün hazırlıklarına tamamlamış olan milli kuvvetlerce, bu Kolordu emri ertelenmeden derhal tatbik edildi. Nitekim bu emir gereğince

---

1521- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.396; Cerkez Ethem Hatıralar, s.44

Cerkez Ethem kuvvetleri Sapanca ve Adapazarı istikametinde taarruza geçti ve bu kuvvetler fazla bir direniş göstermeden Sapanca ve Adapazarı'nı işgal etti. Bu taarruz üzerine bölgede bulunan ve önemli miktarı Kuvay-ı Inzibatiye'ye mensup olan muhalif kuvvetler dağıldı. Bu sırada üç subay ile kırk kadar er esir alındı. dört topla dört makineli tüfek ve külliyetli malzeme ele geçirildi. Bu harekât sırasında direnmek isteyen köyler yakıldı ve halkın silahları da toplandı. Cerkez Ethem kuvvetlerinin Sapanca'yı kontrol altına alıp Adapazarı'na geçişinden sonra, İbrahim Bey kuvvetleri burada yani Sapanca'da Geyve Boğazının Kuzeyini kapamak üzere ihtiyaten bırakıldı¹⁵²².

Harekâtın ikinci günü 24 Mayıs'ta Cerkez Ethem birlikleri Adapazarı'nda istirahat ettirildi. Bu sırada Cerkez Ethem esir aldığı subayların bir kısmı ellerine vesika vererek Ankara'ya gönderdi. Diğer bir kısmını ve asilerin elebaşılarını Diavın-ı Harbe verdi. Bilahare Divan-ı Harbte yargılanıp ölüme mahkum edilenler asılarak idam edildiler¹⁵²³. Cerkez Ethem ayrıca burada diğer bölgelerde yaptığı gibi zenginlerden yardım topladı¹⁵²⁴.

Bu arada Adapazarı ve Sapanca'nın milli kuvvetlerin eline geçmesi ile asilerin İzmit'le Düzce arasındaki irtibatları kesildiğinden dayanıksız ve bassız kalan bir kısım asiler dağılmaya başladı. Bu sırada gelişmelerden endişelenerek telasa düşen Düzce'deki asi liderleri Cerkez

---

1522- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.397; T.B.M.M. Z.C. C.III, s24

1523- İdam edilenlerin isimleri bkz. Yunus Nadi, I.B.M.M., ss.70-71; Sebahattin Özel, a.g.e., ss.80-82; Adapazarı'nın milli kuvvetlerce ele geçirildiği sırada Cerkez Ethem kuvvetleri karısı ile birlikte kaçmaya çalışan bir İngiliz çifti yakaladılar. Cerkez Ethem bunları sorguladıktan sonra "İngilizlerin bir daha içişlerimize karışmamalarını gördüklerini arkadaşlarına ve büyüklerine anlatmalarını (milli kuvvetlerin olumlu davranışları)" söyleyerek serbet bıraktı ve bir at arabasıyla İzmit'e gönderildi. Cerkez Ethem Hatıralar, s.41

1524- Cerkez Ethem Hatıralar, s.12

Ethem'e telgraf çekerek "Biz Ankara ile muhabereye giretik. Anlaşamk üzereyiz. Bakın biz size haber vermeden daha ileriye kuvvet göndermeyiniz. Zira kuvvetlerinizin büyük tehlikeye girmesine sebebiyet vermiş olursunuz. Su teklifimizin dışında bir yol tutmayacağınıza dair kati cevap ve teminatınızı makina başında bekliyoruz"¹⁵²⁵ diyerek haber gönderdiler. Gerçekten de Düzce'deki asi liderleri Ankara ile temas kurmuşlardı. Ancak bu hareketleri güven telkin etmiyordu. Zira daha önce nezdlerine gönderilen nasihat heyetini dinlememişler ve onları tutuklamışlardı¹⁵²⁶. Şimdi de bu durumda akla paniğe kapıldıklarından zaman kazanmaya çalışıyor ihtimali gelmekteydi. Nitekim bu görüşte olan Ali Fuat Paşa harekâtını bir an önce sona erdirmek istemekteydi. Bu sebeple 24 Mayıs günü Adapazarı'na geldikten sonra derhal Ethem Bey'le görüştü. Genelkurmay'dan herhangi bir direktif almamakla beraber 25 Mayısta yapılacak harekât hakkında gerekli talimatı verdi¹⁵²⁷. Bunun akabinde de son gelişmeler doğrultusunda yeniden şekil verilen plan gereğince harekâta geçildi. Bu plana göre taarruz kolu 25/26 Mayıs gecesi harekâta geçecek aynı zamanda Akçasehir de işgal edilecekti¹⁵²⁸. Nitekim harekâta geçen milli kuvvetler 26 Mayıs sabahı kısa süren mukavemeti kırarak Hendek'e girdiler. Bunun üzerine bu defa Düzce asi liderleri tekrar telgraf başında harekâtın Hendek'ten öteye geçmemesini isteyerek ileri sürdükleri bazı şartlar muhavehesinde teslim olacaklarını bildirdiler¹⁵²⁹. Ancak Ali Fuat Paşa ve Cerkez Ethem harekâtı hiç ertelemediler. Nitekim aynı gün Cerkez Ethem Düzce üzerine yürüdü. ve aynı günün akşamı Düzce'yi işgal etti¹⁵³⁰. Zaten Ankara'da asilerin zaman kazanmaya çalıştıklarını belirterek bir an önce

---

1525- Cerkez Ethem Hatıralar, ss.41-42

1526- T.İ.H. C.VI, s.98

1527- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., ss.402-405

1528- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.405

1529- Ali F.Cebesoy, a.g.e., ss.405-406; Cerkez Ethem Hatıralar, ss.42-43

1530- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.406; Cerkez Ethem Hatıralar,s.43

Düzce'ye silahla girilmesini istemekteydi¹⁵³¹.

Çerkez Ethem bu harekât sırasında Hendek ve Düzce'de isyan harekâtına bilfiil katılan ve bilhassa hileyle Mahmut Bey'i öldürmeye sebebiyet verenleri araştırarak yakalattı. Onları Seyyar Divan-ı Harbe verdi. Bilahare ölüm cezasına çarptırılanlar asılarak idam edildiler¹⁵³². Bunlar arasında isyan harekâtını bilfiil yürüten ve İstanbul'dan bu işi yürütmek için "Düzce ve havalisi Kuvay-ı Tedibiye Erkan-ı Harbiye Reisi" sıfatıyla dokuz subay ile birlikte gelmiş olan Kurmay Binbaşı Hayri Bey de vardı. Bunlar Akçesehir üzerinden kaçmaya çalışırken yakalanmışlardı¹⁵³³.

Ali Fuat Paşa bu harekâtı, gerekli direktifleri verdikten sonra Adapazarı'nda kalarak buradan idare etmişti. Bilahare harekâtın tamamlanmasından sonra 1 Haziranda Sapanca'ya giderek burasını İzmit'e karşı takviye etti. Ertesi gün de tekrar Adapazarı'na döndü. 2 Haziranda ise Sapanca'nın batısında ihtiyat kuvveti olarak bekletilen Dayı Mesut milli müfrezesi İzmit'in on kilometre kuzeydoğusuna gönderildi. Böylece tekrar Kandıra ile irtibat tesis edildi¹⁵³⁴.

1531- T.İ.H. C.VI, ss.110-111

1532- İdam edilenlerin isimleri bkz. T.İ.H. C.VI, s.111; Yunus Nadi, I.B.M.M., ss.70-71; Mehmet Arif, Milli Mücadele Hatıratı, Anadolu İnkılabı, İstanbul, 1969, s.33; Selim Sarıbay, a.g.e., ss.94-95; O zaman Midafa-ı Milliye Vekili Fevzi Paşa'ya göre "Hendek nahiyesi ussat, ruessa ve kumandanlarından Belediye Reisi sabıkı Mustafa, Hendek Nahiye Müdürü Kamil Bey ve ussat kumandanlarından Koç Bey ile Düzce Jandarma Kumandanının halefi Rüştü, mezkur kuvvetlerini bilfiil idare eden Erkan-ı Harbiye Binbaşısı Hayri, Yüzbaşısı Ali, mülazım-ı evvel Şerafettin, Mülazım-ı evvel Hayrettin, makineli tüfek zabıtı Mahmut, Suphi, Tahrirat katibi Hasan Lütfi, Cerrah İbrahim Ethem Efendilerin kanuna tevfikân Düzce'de 27.5.336 tarihinde salben idam edildikleri"ni belirtiyor. T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.VII 29.5.336 sifre

1533- Hayri Bey'in İstanbul'dan gönderildiği ve Düzce'de gönüllü kaydına başladığı, A.T.A.S.E. Arş. Klasör 449 Dosya 1 Fh.10/1; Sevket Süreyya Aydemir, Kurmay Binbaşı Hayri Bey'i Adapazarı'nda idam edilenler arasında göstermektedir. Zira bu doğru değildir. Yukarıdaki dipnotta doğrusu belirtilmiştir. Sevket Süreyya Aydemir, Tek Adam, C.II, İstanbul, 1975, ss.329-330; Ayrıca Yunus Nadi'de Hayri Bey'in Düzce'de idam edildiğini belirtiyor, Yunus Nadi, I.B.M.M., s.71; Bu konuda bkz. T.İ.H. C.VI, s.111

1534- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.407

Bu şekilde dört günde tamamlanan harekâtla Düzce'de başlayarak Bolu-Hendek-Adapazarı ve hatta daha ilerilere yayılıp kırk gün süren ve İstanbulca yönlendirilen milli kuvvetlere karşı silahlı muhalif harekât bastırıldı ve ortadan kaldırıldı.

h) KUVAY-I INZİBATIYE'NİN MİLLİ KUVVETLERE TAARRUZU VE AKİBETİ

Bölgede İzmit dışındaki yörelerin milli kuvvetlerin denetimine geçmesi ve bu arada yukarıda belirtildiği gibi ileri güvenlik gayesiyle Sapanca'ya gönderilmiş olan Kuvay-ı Inzibatiye birliğinin milli kuvvetlerce dağıtılmış olması, Kuvay-ı Inzibatiye komutan ve erlerinin morallerini iyice bozduğu gibi bölgede kararsızlık içinde bulunan halkın çoğunluğunun da Kuvay-ı Milliye tarafına geçmeye başlamasına sebep oldu. Bu durumda halkın yeniden İstanbul Hükümetine bağlılığını sağlamak düşünce ve gayesiyle İstanbul Hükümeti yukarıda bir vesile ile belirtildiği gibi Kuvay-ı Inzibatiye'nin bir an önce harekete geçmesini istemekteydi¹⁵³⁵.

Bu arada Vezir çiftliği civarında telörgü dışında çadırılı ordugah kurarak yerleşen Kuvay-ı Inzibatiye'nin komuta kademesinde değişiklik olmuş, komutanlıktan ayrılan Süleyman Sefik Paşa'nın yerine 21 Mayıs'ta Kolordu kumandanı yetkisiyle "İzmit ve havalisi Kumandanlığı"na süvari Miralması Suphi Paşa tayin edilmişti¹⁵³⁶. Kuvay-ı Inzibatiye Tümeninin başına da Yarbay Senai Bey getirilmişti¹⁵³⁷.

Bu arada 25.K.K. Ahmet Hamdi ise morali bozulan ve bir kısım kuvvetleri dağılan Inzibatiye'nin moralini yükseltmek ve aynı zamanda vurucu gücünü arttırmak gayesiyle İstanbul Hükümetinden 24 Mayıs'ta kendi ifadesiyle, "İcabında Değirmendere ve Karamürsel sahillerinde irae olunacak mahaller bombardıman edilmek ve ahali üzerinde de tesirat-ı

1535- Bkz. 1496 dipnot

1536- B.A.B.E.O. Umumi No.347534; Suphi Paşa 23/24 Mayıs'ta İzmit'e gelip görevine başlamıştır. A.T.A.S.E. Arş. Klasör 957 Dosya 1 Fh.9

1537- T.i.H. C.VI, s.124

hasene icra ve kuvve-i maneviyelerini takviye etmek üzere..." bir gambot veya torpido ile iki teyyarenin acilen gönderilmesini istemisti¹⁵³⁸. Yine bu sırada Suphi Paşa Harbiye Nezaretine yazdığı şifreli telgrafla, Kuvay-ı Inzibatiye birliklerinin durumunu özetledikten sonra, silah ve cephaneye ihtiyac bulunduğunu, çevredeki halkın da Kuvay-ı Milliye tarafından kazanıldığını ve kendilerine yardımcı olmadıklarını, onlardan asker toplamak imkansız olduğunu belirterek, Kuvay-ı Milliye birliklerine cepheden saldırılamayacağını beyan etti. Telgrafın son kısmında ise Kuvay-ı Milliye'ye karşı başarılı olabilmek için "Bize Kuvay-ı kafiye sevk etmekle beraber bilvasıta irtibatla bulunmak şartıyla İzmit Sube-i ceziresinden yahut Bandırma'dan tethirata başlanması zaruridir. Bandırma cihetinden Bursa-Bilecik istikameti münasip mütalaa kılınmaktadır.." şeklinde kanaat ve düşüncelerini belirtti¹⁵³⁹.

Bu talepler karşısında Kuvay-ı Inzibatiye birliklerinin takviyesi için silahsız 400 asker Bandırma vapuruyla İzmit'e gönderildi¹⁵⁴⁰.

Kuvay-ı Inzibatiye cephesinde bu gelişmeler olurken 3 Haziranda İzmit mutasarrıfı İbrahim Hakkı Dahiliye Nezaretinden, bölgenin ve halkın desteğinin kaybedilmemesi ve hiç olmazsa Adapazarı ve Sapanca havalisinin işgali için Inzibat kuvvetlerinin harekâta geçmelerini talep etti¹⁵⁴¹.

Zaten yukarıda belirttiğimiz gibi Dahiliye'nin de isteği bu yöndeydi. Nihayet Kuvay-ı Inzibatiye 5 Haziranda taarruz etmek gayesiyle hazırlanmaya başladı. Yine bu arada İngilizlerin izniyle fakat yeterli

---

1538- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 957 Dosya 1 Fh.11; Başka bir raporunda da "Bu iki teyyarenin onbin mevcutlu bir kuvvet kadar tesir edeceğini" ifade etmekteydi. A.T.A.S.E. Arş. Kl. 957 Dosya 1 Fh.11/2

1539- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 449 Dosya 1 Fh.33/2; Bu telgrafın tam metni için ayrıca bkz. T.I.H. C.VI, ss.129-130

1540- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 957 Dosya 1 Fh.17/2

1541- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 957 Dosya 1 Fh.15

miktardan fazla malzeme alınmamak ve top sevketmemek kaydıyla, İstanbul'dan Gülnihal vapuruyla 600 kişilik bir Kuvay-ı Inzibatiye Alayı daha İzmit'e sevk edildi¹⁵⁴².

Diğer taraftan o günlerde Kuvay-ı Inzibatiye subay ve erleri arasında firarlar olmaya başlamıştı. Nitekim 29/30 Mayıs gecesi Kuvay-ı Inzibatiye İkinci Alayı subaylarından İzmirli İbrahim Ethem beraberinde dört subay ve 50-60 erle silah ve cephaneyi de yanlarına alarak firar ettiler¹⁵⁴³.

Bunun yanında Hereke ile Yarımca arasındaki demiryolu köprüsü bomba ile tahrip edildiği gibi telgraf ve telefon direkleri de kesilerek haberleşme hattı felç edildi¹⁵⁴⁴.

Bu durum üzerine Suphi Paşa İstanbul'dan "Efradın paraya tamaen firarları vukubulmakta ve bunlar meş'uk Dersaadet'te bir komitenin vucudu hiss olunmakta bulunduğundan bu babda tahkikat ve tedkikat-ı ciddiye icrasıyla bunun behemahal zahire çıkarılması..."ni istedi¹⁵⁴⁵.

Bu şekilde firarların çoğalması ve Kuvay-ı Inzibatiye arasında intizamsızlık başgöstemesi 5 Haziranda milli kuvvetlere karşı yapılması düşünülen taarruzu engelledi. Ayrıca İngilizler de tavır değiştirerek "Kuvay-ı Inzibatiye efradı arasında baş göstermiş olan firarın kasreti

---

1542- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 957 Dosya 1 Fh.17/3; Fh.22

1543- A.T.A.S.E. Arş. Kl.486 Dosya 3 Fh.9; T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.VIII 7.6.336 Bahçecik şifre

1544- A.T.A.S.E. Arş. Kl.486 Dosya 3 Fh.8/1; Kl.957 Dosya 1 Fh.18/2

1545- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 449 Dosya 1 Fh.37; Ayrıca T.İ.H. C.VI, s.131; Kuvay-ı Inzibatiye'de görev almış bilahare Kuvay-ı Milliye saflarına geçmiş jandarma astsubayı Bekir Özkök ile yaptığımız söyleşide, Özkök, Damat Ferit Paşa'nın inzibat birliklerine yaptığı hitabet sırasında geçen bir hadiseyi şöyle anlatıyor. "Arkamda Yüzbaşı var. Ferit Paşa, Hükümeti, Padişahı metedip Kuvay-ı Milliyeciler aleyhine konuştukça arkamda duran yüzbaşı -hain herif, diyor ama fazlada konuşamıyor -hain herif ceplerinde ne kadar İngiliz altını vardır, diyor, bkz. Adnan Sofuoğlu, a.g.e., s.156'da dipnot ve eki; Hüsamettin Ertürk'de Kuvay-ı Inzibatiye birliklerine Kuvay-ı Milliye yanlısı kişilerin yerleştirildiğini belirtmektedir, bkz. Hüsamettin Ertürk, a.g.e., ss.266-271; Samih Nazif Tansu, a.g.e., ss.381-383

hasebiyle fimabaâd mezkur kuvvetlerin takviyesi için İzmit'e diğeri hiçbir kuvvetin gönderilmesine müsaade olunmadığı" şeklinde son kararlarını bildirdiler¹⁵⁴⁶.

Bununla beraber Kuvay-ı İnzibatiye nihayet 14 Haziranda milli kuvvetlere karşı taarruza geçmeye karar verdi.

Buna karşılık İnzibat kuvvetlerinin harekete geçirilmesi ihtimali üzerine Sapanca'ya gelerek tertibat almış olan Ali Fuat Paşa, şimdi ise Kuvay-ı İnzibatiye'nin milli kuvvetlere karşı kullanılmasına fırsat tanımamak bu arada İnzibatiye'den teçizat da ele geçirmek gayesiyle 11 Hazirandan beri İnzibatiye kuvvetleri üzerine taarruzda bulunmak için hazırlanmaktaydı. Ayrıca bu arada kendisine Kuvay-ı İnzibatiye'nin 14 Haziranda harekâta geçeceği haberi de ulaştırılmıştı¹⁵⁴⁷. Bu durumda 12/13 Haziran günleri çıkış mevkiine gelmiş olan Kuvay-ı Milliye birlikleri, Ali Fuat Paşa'nın emriyle 14 Haziran sabahı erken saatlerde her yönden baskın tarzında Kuvay-ı İnzibatiye kuvvetleri üzerine taarruza geçtiler¹⁵⁴⁸. Taarruz kısa zamanda gelişti. Kuvay-ı İnzibatiye birlikleri önemli bir direnme göstermeden geri çekilmeye başladılar. İnzibat kuvvetlerinin bir kısmı ise bu esnada Kuvay-ı Milliye saflarına geçtiler. Yalnız Kuvay-ı İnzibatiye topçusu Kumla çiftliği civarına şiddetli ateş açtı. Buna Kuvay-ı Milliye birlikleri de şiddetli bir şekilde karşı ateş açarak cevap verdi ve İnzibatiye topçusunu susturdu. Nihayet bu birlik de İzmit'e doğru çekilmek zorunda kaldı. Bu taarruzda Kuvay-ı Milliye öğleye kadar Hacı İbrahim-Solaklar-Tepeköy-Akköy hattını ele geçirmişti. Bu taarruz esnasında Milli kuvvetlerce, kendisine ateş açmış olma İngiliz birliklerini de İzmit içerisine kadar sürdüler¹⁵⁴⁹.

1546- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 957 Dosya 1 Fh.20; Fh.22

1547- T.I.H. C.VI, s.133

1548- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., ss.410-411; T.I.H. C.VI, ss.133-134

1549- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 449 Dosya 1 Fh.46; Klasör 957 Dosya 1 Fh.24; T.I.H. C.VI, ss.133-134; Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.412

Bu gelişme üzerine saat 17'de bir İngiliz subayı anlaşma yapmak isteğiyle o sırada Hasan Paşa mevkiinde bulunan Ali Fuat Paşa'nın yanına geldi. İngiliz subayı Paşa'ya "Türkiye'nin dahili işlerine karışmadıklarını" belirterek İngiliz kumandanlığı namına atığın kesilmesini ve harekâtın durdurulmasını istedi. Ayrıca Kuvay-ı Inzibatiye birliklerinin İstanbul'a gönderilmek üzere vapura bindirilmekte olduğunu da belirtti. Bunun üzerine Ali Fuat Paşa, İngiliz subaya, kendilerinin, Kuvay-ı Inzibatiye'nin moralini arttırmak gayesiyle kendilerine ateş açtıklarını, İngilizlerin İzmit'te kaldıkları süreci içişlerine karışacaklarını, içişlerine böyle sözle değil fiilen karışılmamasının gösterilmesini, İngiltere ile yeniden bir savaşa girmek niyetinde olmadıklarını belirterek, İngiliz subayından eğer başvurularında samimi iseler içişlerine karışmayacaklarını göstermek için İzmit'i boşaltmalarını ve kendilerini İstanbul kuvvetleriyle başabaş bırakmalarını istedi, İngiliz subayı da kabul edilebilir olarak belirttiği bu istekleri üst makamlara aksettireceğini söyleyerek geri döndü¹⁵⁵⁰.

Bu gelişmelerden bir müddet sonra İngiliz tayyareleri Kuvay-ı Milliye üzerinde kesif uçuşu yaptılar. Bu arada bir kaç bomba da attılar. Bu durumda Kuvay-ı Milliye birlikleri 14/15 Haziran gecesi baskın şeklinde İzmit üzerine harekâta geçti. Ancak milli kuvvetler İzmit'in kuzeyinde müdafaada bulunan Ermeni çetelerinin İngilizlerce takviyesi ile yapılan müdafaaya karşısında başarılı olamadılar. 15 Haziran günü ise İngilizlerin İzmit'i boşaltacakları sayıyası yayıldı ise de bunun aslı çıkmadı. Aynı gün milli kuvvetlerce yapılan taarruz ise gelişme kaydederek birlikler İzmit girişine kadar ilerlediler. Ancak İngilizlerin 16 ve 17 Haziran günleri karadan ve denizden donanma ile şidetli topçu

---

1550- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., ss.412-413; Kâzım Aras, a.g.e., s.13; Churchill, Winston Churchill İstiklâl Savaşında, İstanbul, 1969, s.26

atesi açmaları, harekâtın tekrar durmasına sebep oldu. Bu arada Ali Fuat Paşa İngilizlerin topçu atesine ilaveten tayyarelerle de gelişiğüzal köyleri bombalayıp, tahrip etmelerini önlemek gayesiyle Kuvay-ı Milliye birliklerini eski mevzilerine çekti. Zaten Paşa'ya göre harekâttan beklenen sonuçlar da elde edilmişti¹⁵⁵¹.

Diğer taraftan 17 Haziran günü İzmit üzerinde yapılan harekât sırasında Osmaniye milli müfrezesi de Gebze'yi işgal ederek Ankara'ya bağladı¹⁵⁵².

Milli kuvvetleri eski mevzilerine çeken Ali Fuat Paşa ise karagahıyla 17 Haziranda Sapanca'ya, 18 Haziranda da Geyve'ye geldi. Buradan da 19 Haziran günü Osmaneli'ne çekildi. Aynı gün ise İngilizler İzmit Cuha fabrikasını topa tutarak tahrip ettiler¹⁵⁵³. Bu arada yenilgiye uğrayan Kuvay-ı İnzibatiye birlikleri İzmit'e çekilirken Sapanca ve Büyükderbent'te bulunan Rumlar ve Ermeniler de onlarla birlikte İzmit'e göç ettiler¹⁵⁵⁴.

Bu sırada İzmit'e yarı panik halinde çekilmiş olan Kuvay-ı İnzibatiye burada perişan bir halde bulunmaktaydı. Nitekim Suphi Paşa 16 Haziranda mevcut durumu Harbiye Nezareti'ne sunduğu şifre telgrafta "Eşya depoda, hayvanat mevcut hangarda ise de parasızlık yüzünden müskülât son dereceye geldi. İngilizler umum ahali gibi bizi de tehdit eylediği hatt-ı hareketimiz hasebiyle bu yüzden hayvanatı icaretle tutulan seyis-i sivillere bile baktırılmıyor. Askerimizin bir kısmı telörgülerde

1551- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e. aynı yer, Kâzım Aras, a.g.e. aynı yer

1552- Kâzım Aras, a.g.e. aynı yer

1553- Cebesoy İngilizlerin bu fabrikayı terhis ettikleri kendi askerlerinin elbiselerini bize yine kendileri satabilmek için tahrip ettiler. Çünkü uyguladıkları sıkı bir abluka yüzünden başka taraftan temin etmemize imkan yoktu ve başka da fabrika mevcut değildi demektedir. Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., ss.412-414; Güralp da, fabrikanın yönetimini yapan Avusturyalı ailenin bu tahribat sırasında çıkarttıkları iki tezgahı önce Ankara'ya sonra da Kayseri'ye götürerek orada işlettiklerini belirtiyor, Serif Güralp, a.g.e., s.64.

1554- T.I.H. C.VI, s.126

mevkuftur. Bu müşkilatın ref'i için neye mütevakkıf ise ita ve emr-i inhası kemal-i süratle intizar ediyorum. Buradan İstanbul'a dünden itibaren tren hareket ettirilememektedir. Buradaki mevcudu aldirmek üzere bir vapurun sürat-i irsali ehemmiyetle müsterhemdir" şeklinde gerekenin yapılması istemiyle bildirdi¹⁵⁵⁵.

Bunun üzerine İngiliz askeri mümessillerinden izin alınarak Kuvay-ı Inzibatiye birliklerinin geri götürülmeleri için 18 Haziranda İzmit'e Gülcemal vapuru gönderildi. Bu arada İngilizler zaten 15 Hazirandan itibaren İngiliz subayının Ali Fuat Paşa'ya da ifade ettiği gibi silahlarını aldıkları inzibat askerlerini İzmit'te mevcut vapurlarla İstanbul'a sevkine başlamışlardı. Gülcemal vapuru da silahlarından arındırılmış Kuvay-ı Inzibatiye askerlerini alarak 20 Haziran da İzmit'ten ayrıldı. Bilahare bunların Bostancı'dan karaya çıkmaları İngilizlerce engellendiğinden bu vapur ve yine inzibat eri taşıyan Gülnihal vapuru 21 Haziranda Büyükçekmece'ye geldi¹⁵⁵⁶.

Geri götürülen bu birlikler Alibeyköy ve Silahtarağa arasında cadırlara yerleştirildi. Diğer taraftan İstanbul Hükümeti hala Kuvay-ı Inzibatiye için kuvvet toplamaya uğraşıyordu¹⁵⁵⁷. Ancak bu gayretler bir sonuç vermedi. Zaten subay ve erler yine firar etmeye başlamışlardı¹⁵⁵⁸. Nihayet 25 Haziranda Harbiye Nezareti Kuvay-ı Inzibatiye birliklerini dağıttı. Yalnız merkez depo taburu, Üsküdar'da yeni kurulan tabur ile Hırka-ı Şerifteki dağ takımının bırakılması kararlaştırıldı¹⁵⁵⁹.

Bundan sonra 30 Haziranda çıkarılan bir kararname ile de 25.Kolordu lağvedildi. Bu kararname ile aynı zamanda Kuvay-ı

1555- A.T.A.S.E. Ars. Klasör 957 Dosya 1 Fh.24/2

1556- B.A.B.E.O. Umumi No.347796; A.T.A.S.E. Ars. Kl.957 Dosya 1 Fh.25/1, F.25/2

1557- T.I.H. C.VI, ss.135-136; Hüsnü Himmetoğlu, a.g.e., ss.8-9

1558- B.A.B.E.O. Umumi No.347796

1559- T.I.H. C.VI, s.137

inzibatiye'nin mahsusatları da kat' edildi¹⁵⁶⁰.

B) DIŞ GELİŞMELER YUNAN ASKERİ HAREKATI

a) KUZEYBATI ANADOLU'DA YUNAN ASKERİ HAREKATI

Önceki bölümlerde belirtildiği gibi Yunanlılar İzmir işgalinden sonra Anadolu içlerine doğru ilerleyerek bir kısım bölgeleri işgal etmişler, kendileri teşkil edilen milli kuvvetlerce durdurulmaya çalışılmış, nihayet İtilaf Devletlerinin, özellikle İngilizlerin girişimiyle Milne Hatta adı verilen bir hat teşkil edilerek Yunan işgali sınırlandırılmış ve bu hat boyunca durdurulmuştur.

Diğer taraftan Mondros ateşkes antlaşmasının imzalanmasından sonra aradan epeyce zaman geçtiği halde henüz Osmanlı Devleti ile bir barış anlaşması imzalanmamıştı. Buna mukabil tabii ki barış hazırlıklarına başlanmış ve ilk hazırlıklar Londra'da yapılmıştı. Bilahare da 19-26 Nisan 1920 tarihleri arasında İtalya'nın San Remo şehrinde bir konferans toplanmıştı¹⁵⁶¹ ki bu konferansta Türkiye meselesi özellikle görüşülerek, Türkiye ile yapılacak barış antlaşmasının esasları tespit edilmişti. Bu antlaşma 403 madde de toplanmıştı ve çok ağır şartları ihtiva etmekteydi¹⁵⁶².

San Remo konferansı daha devam ederken İtilaf Devletleri 22 Nisan 1920 de Osmanlı Devleti temsilcilerini Paris'te toplanacak Barış konferansına davet etmişler, bunun üzerine Padişah da 23 Nisan da eski sadrazamlardan Tefrik Paşa'yı bu işle görevlendirmişti¹⁵⁶³.

Bu gelişmeler vuku bulurken bilindiği gibi Ankara'da B.M.M.

1560- B.A.B.E.O. Umumi No.347999; A.T.A.S.E. Ars. K1.449 Dosya 1 Fh.47
1561- T.I.H. C.II. K. 2, s.177; Taner Baytok, a.g.e., s.115; Kâzım Özalp kitabında bu tarihi 17.28 Nisan 1920 olarak veriyor. Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.127
1562- Geniş özet olarak San Remo Muahedesi şartları bkz., Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, ss.130-132
1563- Tarih, C.IV, T.T.K. s.62-63

açılmış ve B.M.M. reisi sıfatıyla Mustafa Kemal Paşa 30 Nisanda Avrupa Devletlerinin dışisleri bakanlarına bir genelge göndererek Türk milli iradesini sadece B.M.M.nin temsil ettiğini bildirmişti¹⁵⁶⁴,

Bu arada Paris'e gelmiş bulunan Tefvik Paşa başkanlığındaki Türk heyetine 11 Mayıs 1920 günü barış antlaşması şartları bildirilmiş¹⁵⁶⁵, ancak Tefvik Paşa metnini okuduktan sonra "barış şartlarını bağımsız bir devlet anlayışıyla bağdaşmayacağını.." belirterek böyle bir ultimatonu imza edemeyeceğini bildirip İstanbul'a dönmüştü¹⁵⁶⁶.

Diğer taraftan San Remo konferansı esnasında aynı zamanda Türklerin kendilerine sunulacak antlaşmayı kabul etmemeleri ihtimali karşısında, kendilerince nasıl bir hareket tarzının uygulanacağını da görüşülmüş ve lüzumu halinde zor kullanılarak kabul ettirilmesi söz konusu olmuştur. Bu sebeple 20 Nisanda zor kullanma izni için askeri uzmanlar dinlenmişti. Burada Maresal Fof, bir askeri müdahale için en az 27 tümene ihtiyaç bulunduğunu belirtmişti¹⁵⁶⁷. Anadolu'daki İtilaf kuvvetleri ise buna yeterli değildi. Çünkü İngiliz ordusunun gücü ateşkesten sonra devamlı azalmıştı. Milne'nin raporuna göre 1919 sonunda Türkiye'deki İngiliz askeri sayısı İstanbul yöresinde 4469, İzmit'ten Afyonkarahisar'a kadar uzanan demiryolu üzerine 2272 ve Çanakkale Boğazında 657 kişiden ibaret idi. Bu askerler İstanbul'da ve Trakya'da olmak üzere altı Fransız taburuyla ve Milne'nin komutasında olmayan bir Fransız tümeniyle takviye edilmişti¹⁵⁶⁸. Bu kuvvetler Maresal Fof'un ifade ettiği gibi Ankara'ya barışı zorla kabul ettirmeye yeterli değildi. İşte bu durumdan yararlan-

---

1564- A.T.T.B. ss.328-329

1565- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.127; T.i.H. C.II. K. 2, s.182; Ali Türkgeldi, a.g.e., s.126; Salahi R.Sonyel, Kurtuluş Savaşında Batı Siyasamız Nisan 1920-Mart 1921, Ankara, 1981, s.340

1566- T.i.H. C.II. K. 2, s.180

1567- T.i.H. C.II. K. 2, ss.180-181

1568- Michael Llewellyn Smith, a.g.e., s.140

nıp ortamı kendi lehine kullanmayı tasarlayan Venizelos daha 16 Şubat 1920'de Fransız Başbakanına "Biz sizden yardım istemek fikrinde değiliz. Anadolu'daki Yunan ordusu, yalnız Yunan isteklerini değil, aynı zamanda barış şartlarının tamamını Türkiye'ye kabul ettirecek kuvvettedir" demişti¹⁵⁶⁹. Yine 5 Mayıs'ta Yunan Meclisinde yaptığı konuşmada da Yunanistan'ın Avrupa kararını Türkiye'ye kabul ettirecek en büyük orduya sahip olduğunu belirtmişti¹⁵⁷⁰.

İçte San Remo kararlarının açıklandığı sırada genel durum bu şekildeyken 22 Mayıs'ta B.M.M.'nde San Remo konferansı kararları görüşülmüş ve kararlar kabul edilemez olarak değerlendirilmişti¹⁵⁷¹.

Diğer taraftan Anadolu'nun çeşitli yerlerinde B.M.M.'ne karşı çıkarılan ayaklanmalar Kuvay-ı Inzibatiye hareketi önceki bölümde belirtildiği gibi milli kuvvetlerce bastırılmış ve 14-15 Haziran günleri de İzmit yöresindeki İngiliz kuvvetlerine taarruz edilmişti. Bu gelişme üzerine Milne İstanbul ve Boğazlar bölgesindeki İngiliz mevzilerinin tehlikeye düşüğünü ifade ederek hemen telgrafla takviye kuvvetleri istemişti.

Bu durumda Wilson ise İstanbul'un savunulması için bir Yunan Tümeninin görevlendirilmesini teklif etti. Bunun üzerine bu iş için Venizelos çağrıldı. O da Batı Trakya'daki tümenlerden birisini teklif etti. Bu durum aynı zamanda Yunanistan'a Anadolu'da ilerlemeye izin vermek demektir¹⁵⁷². Nitekim Cypne'de 20 Haziranda yapılan ancak resmi olmayan bir toplantıda Lloyd George ve Millerand İstanbul ve Boğazlara yönelik tehlikenin giderilmesinin yanısıra esasta barış antlaşmasının

---

1569- T.i.H. C.II. K.2, s.182

1570- Salahi R.Sonyel, "Yunan Millet Meclisi Gizli Tutanaklarında Mustafa Kemal ve Türk Kurtuluş Savaşı" Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, S.49, İstanbul, 1971, ss.11-19

1571- B.M.M.Zabit Ceridesi Devre I, C.2, ss.11-19; K.Özalp, a.g.e. C.I, s.129

1572- Michael Llewellyn Smith, a.g.e., ss.140-141

Ankara'ya kabul ettirilmesi gayesiyle Yunanlıların ilerlemesine izin verilmesini kararlaştırdılar. Bu karar bilahare Yüksek Konsey tarafından da onaylandı. Böylece Yunanlılar General Milne'ye bir tümen asker göndermelerinin yanısıra İzmir bölgesinde toplu harekâta bulunabilecekler ve İzmir-Bandırma demiryolu üzerinde doğuya doğru ilerleyebileceklerdi¹⁵⁷³.

Bu gelişme üzerine, bu sırada Paris'te bulunan Damat Ferit Paşa müttefiklere bir nota vererek, mütarekenim imzalanmasından bu yana meydana gelip de Türkiye'nin halledemediği hatta müttefiklerin de gidemediği güçlüklerle, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesinin bir başlangıç ve sebep teşkil ettiğini belirterek, Yunan ordusunun ilerlemesine izin verilmesinin karışıklıkları daha da arttıracığından korktuğunu belirtti ve "İzmir'in işgalinde vukua gelen fezâyih ve fecâyin tekerrüründen intac edecek tedabirin tatbikinden feragat edilmesini" insaniyet namına rica etti. Yine aynı nota ile Türkçe konuşan yerlerin bütünüün "istiklâli ve tamamîyet-i mülkiyesini tasdik eden" bir antlaşma istedi. Fakat bunun ne müttefikler ne de Yunanlılar üzerinde herhangi bir etkisi olmadı¹⁵⁷⁴.

Bu sırada Ankara ise ihtimal olan bir Yunan saldırısına karşı hazırlık yapmaktaydı. Hatta Ankara bir karşı taarruz yapma düşüncesindeydi. Nitekim Müdafâ-ı Milliye vekili Fevzi Paşa, cepheleri görmek ve umumi bir taarruz tertibatını cephede görüşmek üzere Akhisar'a gelmişti¹⁵⁷⁵.

Yunanlılar ise alınan kararlar doğrultusunda geniş bir faaliyetle hazırlıklarını sürdürmekteydiler. Hatta 15 Hazirandan itibaren kesif faaliyetlerine başlamışlardı bile¹⁵⁷⁶. BU sırada Ankara'ya karşı

1573- Michael Llewellyn Smith, a.g.e., s.142; Salahi R.Sonyel, Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, C.II, s.88

1574- Selahattin Tansel, a.g.e. C.III, ss.144-145; Notanın tam metni için bkz. Tarık Mümtaz Göztepe, a.g.e., s.329

1575- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.129

1576- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.130

harekete geçirilen İstanbul kuvvetleri milli kuvvetlerce yenilgiye uğratılmış Kuvay-ı Inzibatiye de dağılmıştı. İngilizler bu harekattan ümitlerini kesmişlerdi. Nihayet Yunan birlikleri 22 Haziran günü Milne hattını aşarak taarruza geçtiler ve üç koldan Anadolu'nun içlerine doğru ilerlemeye başladılar. Yunanlılar ilk etapta Ankara'nın Marmara denizi ile ulaştırma hatlarını kesmek istiyorlardı¹⁵⁷⁷.

1) BALIKESİR VE YÖRESİNİN İSGALI

Yunan ileri harekâtı başladığı sırada milli kuvvetlerin durumu şöyleydi:

Soma bölgesinde; 188 Alay ve iki Milli Tabur olmak üzere toplam beş tabur piyade, bu taburların birisinde 4, diğerinde 2 makineli tüfek vardı. Ayrıca biri sahra diğeri obus olmak üzere iki batarya ve 100 mevcutlu süvari bölüğü vardı. Milli taburlar 1894 ile 1899 doğumlu askerlerden kurulmuştu. 1880 ile 1894 doğumlular ise yedek kuvvet olarak tertip edilmişlerdi. Ancak yeter sayıda silah ve cephaneye bulunmadığından bu kuvvetlerin iki taburundan istifade edilebiliyordu. Bu kuvvetlerden başka Soma ve Kırkağaç arasında takriben 500 mevcutlu yedek bir milli süvari alayı vardı. Bu kuvvetler Yunan harekâtı başladığı sıralarda bölge kumandanı Erkan-ı Harb Yüzbaşı Kemal Bey (Balıkesir) komutasında Kocacal, Kızılca, Hamidiye, Sarıcalar, Cenge, Dereköy, Uns, Karacakaya hattını tutuyorlardı.

Akhisar bölgesinde, Nişancı Alayı ve iki milli tabur toplam olarak beş tabur piyade ve 14.süvari alayı bir akıncı müfrezesi ve bir

---

1577- Nutuk, C.II, s.460; Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.134; Salahi R.Sonyel, Kurtuluş Savaşı Günlerinde..., s.349; Fahrettin Altay, 10 Yıl Savaşı (1912-1922) ve Sonrası, İstanbul, 1970, s.248; Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.423; Damar Arıkoğlu, Hatıralarım (Milli Mücadele), İstanbul, 1961, s.140; Yunanlılar bu harekât sebebiyle Trakya'yı işgal etme işini bir müddet geri bıraktılar bkz. İngiltere'nin Atina elçisi Lord Granville'nin Dışişlerine gizli teli; Bilal Şimsir, İngiliz Belgelerinde..., C.II, s.161

Bursa müfrezesi vardı. Bu mntıka Erkan-ı Harb Binbaşısı Derviş Bey (I.K.K. Derviş Paşa) kumandasında, Arabacı-Bozköy-Yayaköy, Saruhanlı, Beleş. Alibeyli hattını tutuyorlardı.

Ayvalık mntıkasında, üç piyade taburundan kurulu bir nizamiye 189.Alay, her taburda iki makineli tüfek 3 taburlu bir milli alay, kırk atlıdan oluşan bir milli süvari takımı, bir Boşnak müfrezesi ve 7,5 cm.lik seri ateşli bir sahra topu bulunuyordu. Bu birlikler de mntıka kumandanı kaymakam Seyfullah Bey kumandasında, sahilden itibaren Karatepe, Karaağaç, Güntepe, Yabancılar hattını tutuyordu.

Ivrindi mntıkasında; bir nizamiye taburu ile Ivrindi ve Karaca milli taburlarından kurulu üç taburlu bir piyade Alayı, iki makineli tüfek, 60 atlıdan mürekkep bir süvari kuvveti 50 neferlik bir akıncı müfrezesi, 100 kişilik bir topçu bölüğü vardı. Bunlardan başka bir telefon müfrezesiyle 10.5 cm.lik bir cebel obüs topu da bulunuyordu. Bu kuvvetler ise Yüzbaşı Halit Bey (Beyazıt mebusu Halit Bayrak) kumandasında Kümeli, İkizce, Taşdibi, Döşeme hattını tutuyorlardı.

61.Tümenin karargahı ise Balıkesir'de idi. Bilindiği gibi bu tümenin komutanı Albay Kâzım Bey (Özalp) idi. Burada 190. Alaydan iki nizamiye taburu, bir batarya toptan oluşan yedek kuvvet de vardı.

Bunlardan başka Bandırma'da Binbaşı Cemal Bey'in kumandasında bir piyade taburu vardı. Biga da ise henüz yeni oluşturulan bazı kuvvetler vardı. Biga'daki kuvvetler Biga mntıka kumandanı Miralay Avni Bey (Cebelitarık mebusu Avni Paşa) emrinde, Miralay Emin Bey (İstanbul Merkez kumandanı Emin Paşa) kumandasında ikinci Nizamiye alayı ile Ali Bey (Vardar müfrezesi kumandanı ve Derviş Bey'in kardeşi Şehit Ali Bey), Nazillili Kara Efe ve Avdanlı Recep Çavuş kumandalarındaki milli kuvvetler¹⁵⁷⁸.

1578- Geniş bilgi için bkz. Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, ss.134-135; T.i.H. C.II. K. 2, ss.191-194

Balıkesir Müdafa-i Hukuk Teskilatı bu cephelerin kurulmasında ve milli kuvvetlerin idare ve beslenmesinde büyük gayret sarfetmişti şimdi ise son kongrede alınan karar doğrultusunda cepheleri kuvvetlendirmeye çalışmaktaydı¹⁵⁷⁹.

Türk tarafındaki bu kuvvetlere karşılık, Kuzey Ayvalık cephesi karşısında 5 tabur, İvrindi cephesi karşısında 2 tabur, Soma cephesi karşısında bir Adalar Fırkası, Akhisar cephesi karşısında 2 Fırka (13.Fırka ve Ayvalık Fırkası), Ödemiş cephesi karşısında 2 Fırka, Nazilli cephesi karşısında bir Fırka olan ve Türk kuvvetlerinden çok üstün durumda bulunan Yunan kuvvetleri bulunuyordu¹⁵⁸⁰.

Yunanlılar bu üstün kuvvetleriyle taarruza gectikleri gün yani 22 Haziran günü Akhisar'ı işgal ettiler. Burada Türk kuvvetleri fazla direnemediler¹⁵⁸¹. Aynı şekilde Yunanlılar fazla bir direniş görmeden 23 Haziran günü Salihli'yi, 24 Haziran günü Soma ve Kırkağaç'ı işgal ettiler¹⁵⁸².

Bu gelişme üzerine 61.Fırka kumandanı Kâzım Bey, cephelerden çekilen ve gerilerden gelmekte olan kuvvetleri Giresun (Savastepe) civarında toplayıp savunma hattı oluşturmaya girişti. Nitekim verilen emir doğrultusunda, Bursa, Balıkesir, Biga ve diğer cephe gerisindeki mevkilerden hareket etmiş olan Kıt'alar Savastepe istasyonuna gelmeye

---

1579- Milli kuvvetlerin kimlerden teşekkül ettiği bkz. Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, ss.135-136

1580- Geniş bilgi için bkz. Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.136; T.I.H. C.II. K.2, ss.184-191; Ayrıca İzmir bölgesinde Yunan kuvvetlerinin miktar ve teşkilatlarına dair geniş malumat ile Yunan kuvvetlerini gösterir detaylı liste; B.A.B.E.O. Umumi No.344912; Bu belge ayrıca ekte verilmiştir.

1581- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.137; Hayat Mücadeleleri (Selahattin Adil Paşa'nın Hatıraları), Ankara, 1982, s.322

1582- Gayemiz bir harp tarihi yazmak olmadığından muharebelerin detayına inilmeyecektir. Bu konuda geniş bilgi için bkz. T.I.H. C.II. K.2 s.231 vd. Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.137 vd. Harp Mantıkları Şehir ve Kasabaların İşgal, İstirdak ve Bombardıman Tarihleri, Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Encümeni, Ankara, 1940

başladılar ki bu arada Bursa'dan üç taburlu bir Alay, Biga'dan ve Balıkesir'den de bazı milli kuvvetler Savastepe'ye gelmişlerdi. Bu kuvvetlerle Savastepe istasyonunun güneyinde bulunan savunma mevzileri tahkim edilmeye başlandı. Esasında Yunan kuvvetlerinin çok üstün bir güce sahip olmaları buradaki savunmanın uzun müddet mukavemet edemeyeceği ve Yunan Kit'alarını durdurmaya yetmeyeceği açıkça belli idi. Ancak Türk birliklerince memleketi adım adım müdafa etmek ve ileriki dönem için düşman birliklerini yıpratmak stratejisi izlenmekteydi¹⁵⁸³.

Bu arada Yunan kuvvetlerinin Batı Anadolu'daki bu istila hareketlerine karşı Ankara Hükümeti bazı tedbirlere başvurulmasını kararlaştırdı. Nitekim ilk olarak bu tarihe kadar gerçekleştirilemeyen aynı zamanda düzenli ordunun kuruluşuna da ilk adımlardan biri olarak sayılabilecek olan bir girişimde bulunarak 24/25 Haziran da Batı Cephesi Kumandanlığı teşkil etti¹⁵⁸⁴. Böylece buradaki bütün kuvvetlerin tek elde komutanlığa bağlanması sağlandı. Bu teşkilatlanmaya göre, Ali Fuat Paşa cephe komutanlığına getirilerek, 12. ve 20. Kolordularla, İzmir Kuzey cephesini oluşturan 56. ve 61. Tümenler ve bazı milis kuvvetleri kendisine bağlandı. Bu teşkilatlanma doğrultusunda bazı yeni atamalar da yapıldı ve İzmir Kuzey cephesi Komutanlığına Kolordu Komutanı yetkisiyle Albay Kâzım Bey, 20.K.K.'na 56.Tümen komutanı Albay Bekir Sami Bey getirildi¹⁵⁸⁵. Bu arada boşalan 56.Tümen komutanlığına 10.Kafkas Tümeni komutanı Yarbay Kemal (General Kemalettin Sami) Bey atandı. Ancak bunun tümenine katılamamasından dolayı bilahare yerine Yarbay Nazmi (Korgeneral Solak) getirildi¹⁵⁸⁶. Bu düzenlenmeden sonra Ali Fuat Paşa Batı cephesi komutanlığı karargahını 20.Kolordu karargahında kurarak hemen işe

---

1583- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, ss.138-139

1584- H.T.V.D. S.52, vesika 1189

1585- H.T.V.D. S.52, vesika 1189

1586- T.İ.H. C.II. K. 2, s.214; İlhan Selçuk, a.g.e. 2.K. s. 229

başladı¹⁵⁸⁷.

Diğer taraftan Yunan askeri harekâtı başladığı sırada hem bu harekâtı desteklemek hem de aynı zamanda sahilleri abluka ederek Ankara'yı sıkıştırmak gayesiyle İngilizlere ait üç harp gemisi, üç torpido, üç motorlu duba ile Fransızlara ait bir romorkör ve tayyareden oluşan bir filo Mudanya sahillerine gelerek karaya yüz kadar asker çıkardılar. Bilahare halkı Hükümet meydanında toplayarak onlara Kuvay-ı Milliye taraftarlarını cezalandıracakları tehditlerinde bulundular. İleri gelen bazı kişileri de yanlarına alarak gemilerine götürdüler¹⁵⁸⁸.

Bu gelişmelerin yanısıra İngilizlerle Bursa vilayeti yöneticileri arasında karşılıklı notalaşmalar da vukubuldu. Nitekim İngiliz Mudanya ve Gemlik donanma komutanlıklarından Bursa vilayeti yöneticilerine 25 Haziranda "Kuvay-ı Milliye tarafından Düvel-i Müteefikaya karşı mütareke ahkâmının hilafına olarak hareket olunmaktadır. İzmit'teki İngiliz Kuvay-ı Muhafazasına hücum olunmuştur ve Marmara sevahiline İngiliz merakibi bahriyesine mücadele olunmadığından Bursa şehri İngiliz donanmasının büyük çaptaki toplarıyla veya tayyarelerle bombardıman olacağından böyle münasebetsiz ahvalin men'i için süret-i katiyede emir vermenizi ve bütün harekâtın durdurulması.."nı isteyen bir nota verdiler¹⁵⁸⁹.

Bursa Valisi Hacim Muhittin Bey ile 56.Fırka kumandanı Bekir Sami Bey aynı gün bu notaya ortaklaşa imzaladıkları "Hukuk-u diniye ve milliyemizin müdafası emrinde giriştiğimiz mücadelenin kutsiyet ve meşrutiyetini İngiliz millet-i muazzamasının da takdir ve tasdik etmiş olacağından eminiz. Yunanlılara İzmir'de ve her gittiği yerde bin türlü

1587- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.431; T.I.H. C.II. K.2 ss.214-215

1588- Hacim Muhittin Çarıklı Hatıraları, s.260; Damar Arıkoğlu, a.g.e., s.140; Zaten Yunanlılar Bursa üzerine yürürken İngiliz Donanmasının Mudanya'yı Gemlik'i vurma kararı alınmıştır. Bilal Simsir, İngiliz Belgelerinde..., C.II, s.186

1589- Nota metinleri için bkz. Hacim Muhittin Çarıklı Hatıraları, ss.257-264

cinayetler irtıkabından çekinmeyen sefil millete haddini bildirmege katiyen karar verdiğimiz bir zamanda o milletin cinayetlerini teşhil etmek ister gibi taht-ı emrinizdeki donanmanızın Mudanya önünde bulundurulması ve asker ihracına teşebbüs edilmesi bizi hem mütehayyır hem de müteessif etti.

Haysiyetini, hukukunu, şeref-i tarihini ve amel-i istikbaliyesini muhafaza etmek için her türlü faaliyet ve fedakarlığı ihtiyara karar vermiş, esir olmamak için ölmeğe ahd etmiş bir millet karşısında bulunduğunuzu elbette anlamışsınızdır. Mudanya'yı 24 saate kadar tahliye etmediğiniz halde Anadolu'nun seli huruşuna hamiyeti ile vaki olacak müsademe-lerde dökülecek kanın mesuliyeti zat-ı alilerine ve Devlet-i muazzamanıza ait olacaktır.." şeklinde hem olayı protesto eden hem de tehdit kokan bir notayı cevaben yolladılar¹⁵⁹⁰.

Bilahare İngilizler ise yukarıda belirtildiği gibi Mudanya'da gemilerine aldıkları zevatla birlikte ki bunlar kaymakam vekili Mithat, Liman Reisi İsmail Kemal, Komiser muavini, eczacı Seyit, Milazım Fehmi, oktruva memuru Şerif Bey ve Efendilerdi Gemlik'e hareket ettiler¹⁵⁹¹. Ayrıca Gemlik'te de yine 25 Haziranda halka tehditkar bir beyanname neşrettiler¹⁵⁹². Bu olaylar üzerine de Hacim Muhittin Bey aynı gün yani 25 Haziranda hem Mudanya hem de Gemlik'te İngiliz Donanma Komutanlığına ikinci bir protesto notası gönderdi¹⁵⁹³.

Yine aynı gün İngilizler Karamürsel kasabasına da asker çıkararak işgal etmişlerdi¹⁵⁹⁴. Ancak buradaki milli kuvvetler şiddetli mukavemet gösterdiğinden bir iki saat sonra karaya çıkmış olan İngiliz

---

1590- Hacim Muhittin Carıklı Hatıraları... s.258

1591- Hacim Muhittin Carıklı Hatıraları... s.259

1592- Beyanname metni için bkz. H. Muhittin Carıklı Hatıraları... ss.263-264

1593- Protesto metni için bkz. Hacim Muhittin Carıklı Hatıraları... ss.259-260

1594- Hacim Muhittin Carıklı Hatıraları... s.265

birlikleri zırhlılarına dönmek zorunda kaldılar. Böylece Karamürsel tekrar milli kuvvetlerin kontrolüne geçti¹⁵⁹⁵.

Marmara sahillerinde bu gelişmeler olurken, Batı cephesinde 28 Hazirana kadar süren Yunan askeri harekâtı bir gün sessiz kaldıktan sonra 29 Haziranda tekrar başladı ve Yunan birlikler, bir gün evvel aldıkları Kula üzerinden harekete geçerek Bekçe Boğazını ele geçirdiler. Buradan da Giresun (Savaştepe) mevzilerine saldırdılar. Bu Yunan saldırısı şiddetli bir topçu desteği altında gerçekleştirilmekteydi. Ancak ilerlemeye çalışan Yunan keşif avcı birlikleri çok da zayıf vermekteydiler. Nitekim tayyarelerle de desteklenen Yunan birlikleri çok şiddetli ve kesintisiz beş saat süren bir muharebe sonucunda geri dahi atılmışlardı¹⁵⁹⁶. Ancak daha doğudan Balıkesir'e yönelen Yunan İzmir Tümeninin kusatma tehlikesi ve Yunan topçusunun üstünlüğü Türk birliklerinde moral kırıklığına sebep olmuştu. Bununla beraber 61.Fırka komutanı Kâzım Bey, un fabrikası civarındaki Yusuf Bey süvari müfrezesiyle, Yunanlıların Batı kanadına bir karşı taarruz yapmaya karar verdi. Ancak yapılan girişim sonunda buranın Yunanlıların eline geçtiği anlaşıldı¹⁵⁹⁷. Bu durumda Kâzım Bey bölgede daha fazla kalmanın tehlikeli olacağını düşündüğünden suvari müfrezelerinin Konakpınar'a, piyadelerin de Soğucak istasyonuna çekilmelerini emretti¹⁵⁹⁸. Fakat çekilme düzenli ve disiplinli yapılamadığından kuvvetlerin sevk ve idaresi elden çıktı. Bunun sonucu olarak da Balıkesir istikameti Yunan kuvvetlerine açılmış oldu¹⁵⁹⁹. Bu esnada büyük bir Yunan birliği

---

1595- Hacim Muhittin Çarıklı Hatıraları..., s.266; R. Apak, a.g.e.,s.165

1596- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, ss.140-141; T.I.H. C.II. K.2, ss.206-207

1597- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.141; T.I.H. C.II. K.2, ss.207- 208

1598- Bu gayeyle müfrezeler komutanı Yusuf Bey'i Kâzım Bey telefonla aradı. Ancak telefonda cevap verenin şivesinden Rum olduğu anlaşıl原因 bu bölgenin de Yunanlıların eline geçtiği belirlendi. Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, aynı yer; T.I.H. C.II. K.2 aynı yer

1599- 61.Fırka Komutanı Kâzım Bey Yunanlıların Balıkesir'e ulaşmadan bir kere daha Soğurcak-Konakpınar bölgelerinde oyalanabileceklerini tasarlamıştı. Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, aynı yer

Sındırğı üzerinden Balıkesir yönüne yürümeye başlamıştı bile. Bu durum Balıkesir'de hazin bir heyecan ve telasın baş göstermesine sebep oldu¹⁶⁰⁰

Bu gelişme üzerine Konakpınar-Soğucak bölgesinde tutunamayacağını anlayan Kâzım Bey Balıkesir'in güneyindeki Pavyonların bulunduğu sırtlarda bir müdafaa tertibatı almak üzere bölgeye hareket etti. Fakat 30 Haziran sabahı bölgeye varan Kâzım Bey burada da savunma tertibatı almak için elde yeterli kuvvet bulunmadığını gördü. Ayrıca Derviş Bey'den büyük bir Yunan suvari kuvvetinin Bigadiç üzerinden Balıkesir'e doğru ilerlemekte olduğunu ve Ayvalık-İvrindi mantıkasında da üstün Yunan kuvvetlerinin taarruza geçerek Türk Kit'alarını geri çekilmeye mecbur bıraktıklarını öğrendi¹⁶⁰¹. Bunun üzerine Kâzım Bey Balıkesir'deki silah, cephane, malzeme ve ailelerin trenle Susurluk istikametinde yola çıkarılmasını emretti. Ayrıca derleyebildiği bir kısım atlı milis müfrezesiyle Balıkesir'in hemen batı ve güneyinde bir mevzi tutturd¹⁶⁰².

Kâzım Bey bu tertibatı almakla uğraşırken, ayaklanma bölgesinin düzenliğini temin maksadıyla Biga-Gönen ve Bandırma çevresinde tutulan Albay Avni Bey emrindeki birlikler ile 190. piyade alayı Bursa bölgesine çekilmişlerdi. Bilahare Kâzım Bey de Balıkesir'den hareket eden son trenle şehirden ayrıldı. Onların hareketinden hemen sonra ise şehre Yunan birlikleri girdi¹⁶⁰³.

Bu son vaziyet karşısında Kâzım Bey, Ayvalık-İvrindi mantıkalarıyla Savastepe, Balıkesir ve diğer bölgelerden gelen kuvvetleri Susurluk'ta toplayıp yeniden düzenleyerek Yunan ilerlemesine mümkün olduğu kadar engel olmayı hesapladıysa da buna imkan bulamadı. Çünkü Susurluk'ta büyük bir heyecan vardı. Kasabada Nahiye müdürü, telgraf

---

1600- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, aynı yer

1601- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.141

1602- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.142

1603- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, aynı yer; T.I.H. C.II. K.2, s.209

memuru ve birkaç kişiden başka pek kimse kalmamıştı. Bu durumda Balıkesir'den buraya getirilen harp malzemesinin bir kısmı Kirmasti'ye (Mustafa Kemal Paşa) doğru yola çıkarıldı¹⁶⁰⁴.

Yunan taarruzu yanında bir de Çerkez Davut ve adamları Kirmasti yolu üzerinde halkı, memurları ve askerleri soymaya başlamışlardı. Cinayet de işlemekteydiler. Bunun üzerine Yunanlıların yanısıra bunlara karşı da tertibat alınmak zorunda kalındı¹⁶⁰⁵.

2) BURSA'NIN İSGALI

Yunan ileri harekâtı karşısında geri çekilen milli kuvvetlerden sonra Kâzım Bey de yanında kalan küçük bir müfreze ve subaylarla birlikte Karacabey üzerinden 1 Temmuz günü akşam geç vakit Ulubat köprüsüne vardı. Kâzım Bey grubu, burada Yunan saldırısı üzerine yerlerini, yurtlarını terk eden kadın, erkek, çocuk, genç, ihtiyar bir çok halk ve memurları ile askerler ve Kuvay-ı Milliye fertleriyle karşılaştı. Burada mahşeri bir kalabalık oluşmuştu¹⁶⁰⁶. Bu topluluk Kâzım Bey'den uzun süreden beri bölgede halkı soyan ve öldüren Çerkez Davut cetesinden korumalarını istedi. Kâzım Bey de etrafındakilerden bir emniyet müfrezesi kurarak bu kafilenin güvenle yollarına devam etmesini sağladı¹⁶⁰⁷. Bu tertibattan sonra artık köprü etrafında sadece Bursa'dan gelen jandarma kuvvetleriyle, burada düzene sokulan Kuvay-ı Milliye ve nizamiye Kıt'aları kaldı. Ayrıca Biga ve Gönen'den çekilmiş olan milli ve nizamiye kuvvetleri de bunlara katıldı. Bu kuvvetlerden Apolyont Gölü kuzeybatısında Ulubat köprüsü civarında tertiplenerek mevzi oluşturuldu.

1604- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, aynı yer; T.I.H. C.II. K.2, aynı yer

1605- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, aynı yer; T.I.H. C.II. K.2, aynı yer

1606- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.143

1607- T.I.H. C.II. K.2, s.209; Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, aynı yer; Bu sırada Bandırmada Çerkez Sah İsmail ile Yunan Kumandanı arasında bir anlaşma da imzalanmıştı. Bkz. İngiliz istihbarat raporu, Bilal Simsir, İngiliz Belgelerinde..., C.II, s.230

Bunların vazifesi Yunan ileri harekâtını önlemek gayesiyle tahrip edilen Ulubat köprüsünün Yunanlılar tarafından onarılmasını önlemektir¹⁶⁰⁸. Bu mevziye bilahare Bursa'da kaymakam Nazım Bey komutasında hazırlanmış olan kuvvetlerle Biga'dan gelen Emin Bey komutasındaki ikinci nizamiye alayı da katıldı¹⁶⁰⁹.

Bu sırada Bursa da yine savunma mevzilerine yollanmak üzere Bekir Sami Bey ile Hacim Muhittin Bey tarafından yeni kuvvetler hazırlanmaya çalışılıyordu. Fakat pek başarılı olunamıyordu. Çünkü Bursa'nın içi karmakarışık durumdaydı. İzmir bölgesinden kaçarak gelen subayların çoğu aileleriyle birlikte cami ve mescit gibi yerlerde yatıp kalkmakta idiler. 61.Fırka tamamen dağılmıştı. Diğer taraftan Bursa halkı da daha önce belirttiğimiz gibi İstanbul'un etkisi altında kaldığından Milli Harekâta sempatisi Aydın ili ve Balıkesir sancağı derecesinde değildi. Yine daha önce belirtildiği gibi subay ve memur emeklilerinin Padişah yanlısı olmaları ve bunların halk üzerinde oldukça fazla tesirleri bulunması buna en önemli etkenlerdendi. Bu yüzden Yunan taarruzuna karşı Bursa önünde bir savunma muharebesi kabul etme hususunda Bursa'daki üst düzey komutanlar umutlu degillerdi¹⁶¹⁰.

Bu durumda 3 Temmuz tarihine kadar 61.Fırka bölgesinden beşyüz er, üç dağ, obüs ve iki mantelli sahra topu ile bir 150 mm.lik Iskoda obüsü ve yedi makineli tüfek Bursa doğusuna geçirilerek Eskişehir istikametine gönderildi¹⁶¹¹. Durumu Bekir Sami Bey aynı gün Usak'ta Garp cephesi komutanlığına "1-Simal Kolordu tamamiyle inhilal etmiş ve perakende olarak Bursa'dan gelen efradı da bin müşkülâtla Beşevler'de cem edilmektedir. Maneviyatı bozulmuş olan bu eştastan bir faide memul etmiyorum.

1608- Kâzım Özalp, **a.g.e.** C.I, aynı yer

1609- Kâzım Özalp, **a.g.e.** C.I, ss.143-144

1610- **T.i.H.** C.II. K. 2, s.212

1611- **T.i.H.** C.II. K. 2, s.216

2- Ulubat köprüsü tahrip edilmiş ve şimdiye kadar Kirmasti ve Karacabey'den düşmanın ileri "Sarken" geçtiğine dair haber alınmamıştır. Elde bulunan beş taburla Sülüklü hattı ile daha geride intihab edilen bir hatta düşmana mukavemet etmek fikrindeyim. Fakat adem-i muvaffakiyet halinde ekserisi Bursa ve civarından olan efrad zabitanıyla köylerine savuşarak yalnız zabitanla çekilmek mecburiyetinde kalacağım. Gerek Yenişehir gerekse Inegöl istikametleri ricat istikameti olacaksa da ilerleyecek olan düşmana mukabele için Yenişehir'e bir alay kadar askerin izamı hem 24.Fırkanın vaziyetini tehlikeden kurtaracağı gibi düşmanın bir mesiyet-i askeriye yapar gibi memleketin istilasına mani bir tedbirdir zannederim..¹⁶¹² diye aynı zamanda görüşlerini de belirterek rapor etti.

Ali Fuat Paşa aynı gün yani 3 Temmuzda Bekir Sami Bey'e 24.Fırka'nın bir alayını Geyve Boğazını korumaya terk ederek kalan 24.Fırka Kıtaatı ile bir taburdan ibaret olan mürettep fırkanın Yenişehir'e gideceğini cevaben bildirdi. Bunun üzerine aynı gün Bekir Sami Bey ilgili kıtaatın Yenişehir 'e gelmesini emretti¹⁶¹³.

Ali Fuat Paşa ertesi gün 4 Temmuzda ise Bekir Sami Bey'e bu kez "56.Fırka ve Bursa Kuvay-ı Milliye, Bursa'nın müdafası hazırlıklarını ikmale mümkün olduğu kadar fazla vakit kazanmak ve düşmanın Kuvay-ı asliyesinin taarruzu karşısında ciddi muharebe kabul etmeyerek Bursa Şarkına çekilecek. Orada hem toplanacak hem de ihtiyat olarak bulunacaktır" emrini gönderdi¹⁶¹⁴.

Bunun üzerine 5 Temmuz günü 20.Kolordu I.Şube müdürü Binbaşı Ömer Halis Bey Bozüyük'e gönderilerek Bozüyük sırtlarındaki savunma mevzii keşfettirildi. Arkasından 24.Tümen (143.Alay hariç) ile I.Tümenin 70. Alayı Bozüyük'e gönderildi. Bunlar Binbaşı Ömer Halis Bey'in emrinde

1612- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.IX Bursa 3.7.336 şifre

1613- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.IX Bursa ve Uşak 3.7.1336 şifreler

1614- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.IX Bursa 4.7.1336 şifre

inönü mevzilerinde gerekli tahkimat ve hazırlıklara başladılar¹⁶¹⁵.

Bu arada Eskişehir'e gelmiş bulunan 61.Fırka kumandanı Kâzım Bey, burada yeniden teşkil edilen milli kuvvetlerle birlikte Bilecik'e geldi. Bu sırada Inegöl müdafaası için Pazarcık'a yollanmış olan 11.Fırkada emrine verildi. Bilahare bu kuvvetlerle Ertuğrul Grubu teşkil edildi ve grup karagahını Bilecik'te kurdu¹⁶¹⁶.

Türk tarafında bu faaliyetler sürdürülürken Yunanlıların Batıdaki harekâtının yanısıra Hadımköy'ünde bulunan kuvvetleri de Fransızlar tarafından tebdil olunarak İstanbul'a getirildi. Buradan da Kadıköy-Haydarpaşa ve Beykoz'a çıkarıldı¹⁶¹⁷. Bilahare bu kuvvetlerle Beykoz'da bulunan Kuvay-ı Milliye 6 Temmuzda muharebeye tutuştular. Yunanlılar bu arada Paşabahçe jandarma karakolunu da muhasara ettiler. Bu carpışmaya İngiliz kara birlikleri ile Beykoz önünde bulunan torpido da istirak etti. Bu sırada Kartal kazası jandarma bölüğü ve deposu da İngilizlerce müsadere edildi. Ayrıca bu jandarma bölüğü ile Usküdar jandarma taburunda mevcut bilumum subay ve erler, İstanbul Hükümetine baskıda bulunarak İstanbul'a aktarıldı¹⁶¹⁸.

Bu sırada İzmir Kuzey cephesinde ise Yunanlıların taarruz hareketinin en önemli safhası olan Edremit bölgesinin ele geçirilmesi tamamlanmıştı ve Bandırma ile Bursa bölgesine karşı harekâta geçmek üzere hazırlıklar yapılmaktaydı. Nitekim Yunanlılar, Türklerin hem ricat hattını kesmek hem de kendi birliklerine destek sağlamak gayesiyle

---

1615- T.I.H. C.II. K. 2, s.216

1616- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.149

1617- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.IX Bursa 5.7.336 şifre

1618- İngilizlerin bu yönde isteği üzerine Harbiye Nezaretinden telefonla verilen emirle tabur ve bölük merkezleri ile diğer mevkilerde ve Beylerbeyi'ndeki jandarma mekteplerinde mevcut bilumum silah ve mir'i eşyaların toplanıp mühürlenerek buldukları mahallerde terkedilmesi ve mezkur tabur ve mekteplerden gelecek fertlerin Beyoğlu ve İstanbul taburlarına yerleştirilmesi istendi. B.A.B.E.O. Umumi No.348032, 7-11/7/1920 Arası muhtelif

Selanik'ten 27.Alayı ve Dedeagaç'tan Iskeçe Tümen karagahı ile 15.Alayı Limni Adasında toplayarak, 1 Temmuzda buradan hareketle 2 Temmuz sabahı Erdek ve Bandırma plajlarına çıkarmışlardı. Bilahare bu kuvvetlerin bir kısmı milli kuvvetlerce savunulmadan Yunanlılara terkedilen Bandırma şehri üzerinden Susurluk ve Karacabey istikametlerinde harekete geçmişler, diğer kısmı ise Doğu Trakya harekâtı için 5 Temmuzda buraya geçirilmişlerdi¹⁶¹⁹.

Diğer taraftan İngilizler yine Yunan harekâtına destek olmak gayesiyle 2 Temmuz sabahı oniki kadar gemi ile Mudanya'ya gelerek kasabaya asker çıkarmaya başladılar. Bu çıkarmaya karşı deniz kıyısına hakim mevzilerden bir bölükle ateş açıldı. Açılan bu ateş üzerine kayıplara uğrayan İngilizler tesebbüslerinden vazgeçerek askerlerini gemilere geri aldılar. Bilahare de bir ağır muharebe gemilerini burada bırakarak Gemlik körfezinin Kuzey kıyısında Armutlu üzerine çekildiler¹⁶²⁰.

Bu arada kuvvetlerini takviye etmiş olan Yunanlılar İngilizlere başvurup Bandırma-Balıkesir bölgesinin tamamen emniyet altında bulundurulmasının Bursa bölgesinin de ele geçirilmesiyle sağlanabileceğini belirterek Bursa-Uludağ kesiminin Yunan ordusu tarafından işgaline müsaade olunmasını teklif ettiler. Ancak bu sırada Yunanlıların talebi pek hoş karşılanmadı. General Milne ise böyle bir hareket için Spa konferansı tarafından verilecek müsadenin olumlu karşılanacağını ifade etti. Bunun üzerine Yunan Hükümeti Genel karargahlarında, Bursa'nın işgalinin Yunanlılara verilmiş müsadenin dışında bulunduğunu bildirdi. Bununla beraber telgrafta Türkler tarafından Bursa-Bandırma ve Bursa-Balıkesir istikametlerinde yapılacak her hangi bir karşı taarruzun gözönünde bulundurulması da açıklanmaktaydı. Buna ilaveten Türklerin böyle bir hareketi karşısında

---

1619- B.A.B.E.O. Umumi No.348223; T.i.H. C.II. K. 2, ss.220-221

1620- H.T.V.D. S.14, vesika 380

ne gibi önleyici tedbirlerin alınacağı da telgrafta yer almaktaydı. Ayrıca telgrafta İngilizlerin Gemlik ve Mudanya bölgelerini elde tutmalarının gerekliliği de önemle belirtilmişti. Böylece Yunanlılar gündelik izin verilme de ihtimal verilecek izin öncesi hazırlıklarını yapmaktaydılar¹⁶²¹.

Nitekim bu sırada Mareşal Foş'un temsilcisi olarak Yunan Genel karargahına gelen Albay George, Mareşal'e gönderdiği bir telgrafta Apolyont gölünün doğusunda üç dört bin kişilik bir Türk kuvvetlerin mevcut olduğunu, bunların yok edilmesi ve Bursa bölgesinin ele geçirilmesinin uygun görüldüğünü belirtti. Bilahare İstanbul'daki İngiliz karagahı da Mudanya bölgesini kuvvetle elde bulundurma kararı aldı. Bu gelişmelerden sonra yapılan görüşmeler neticesi İngilizlerle işbirliği halinde Bursa bölgesinin Yunanlılar tarafından ele geçirilmesi uygun görüldü ve durum Yunan Genel karargahına bildirildi. Bunun üzerine Yunanlılar Bursa'nın işgal hazırlıklarına 6 Temmuzdan itibaren hız verdiler¹⁶²².

Zaten İngilizler de aldıkları karar doğrultusunda 6 Temmuz sabahı Mudanya'ya tekrar çıkarma harekâtına giriştiler. Bu çıkarma harekâtına daha önce olduğu gibi Göktepe ve Hızırilyas sırtlarında mevzilenen milli kuvvetler ateşle karşılık verdiler. Bunun üzerine bu kez İngilizler üç saat kadar Mudanya'yı bombardıman altında tuttular. Bombardıman esnasında milli kuvvetlerin siperleri yıkıldı. Bu sırada üç manga asker büyük bir toprak yığınının altında kalarak yirmibeş eri şehid oldu. Bu durumda milli kuvvetler Yörükali sırtlarına kadar geri çekildiler. Bu gelişmeden sonra İngilizler karaya asker çıkararak savunma tertibatı aldılar. Aynı şekilde İngilizler yine karar doğrultusunda 6 Temmuz da Gemlik'te de çıkartma harekâtında bulundular. Burada da milli kuvvetler İngilizlere

---

1621- T.I.H. C.II. K.2, s.221

1622- T.I.H. C.II. K.2. aynı yer

karşılık vererek mukavemette bulundular. Bunun üzerine İngilizler Gemlik kasabasını, Mudanya kasabası gibi bombardımana tuttular¹⁶²³. İngilizlerin 6 Temmuzdaki hareketi bunlarla sınırlı değildi. Nitekim aynı gün İzmit'e de yeni kuvvetler sevk edilerek buradaki işgallerini pekiştirdiler ve tam bir işgal rejimi uygulamaya başladılar¹⁶²⁴.

Bu gelişmelerden sonra Yunanlılar da ertesi gün yani 7 Temmuzda üstün silah ve gereçlerle donatılmış ortalama yirmibin kişilik bir kuvvetle 56.Tümenin ikibinbeşyüz kişiden az ve morali bozulmuş birliklerinin savunduğu Bursa üzerine harekete geçtiler¹⁶²⁵. Bu taarruz esnasında Sülüklü bölgesine kadar ilerlediler. Ulubat köprüsü civarında ise durakladılar. Çünkü bu köprü yukarıda belirttiğimiz gibi tahrip edilmiş ve milli kuvvetlerce savunulmaktaydı. Bu sebeple burada üç saat zaman kaybeden Yunan birlikleri Manyas ve Apolyont göllerinde halıkcılık yapan yerli Rumların yardımı ile yerli halkın kayıklarını ve diğer araçlarını alarak ancak akşam saatlerinde burayı geçebildiler¹⁶²⁶.

Bursa üzerine İngiliz desteğindeki Yunan taarruzu başladığı sırada ise yukarıda belirttiğimiz gibi Bursa'dan çekilme emri almış olan¹⁶²⁷ Bekir Sami Bey, Bursa'yı tahliye etmeye başlamıştır¹⁶²⁸. Ancak yollar

1623- B.A.B.E.O. Umumi No.348223; T.I.H. C.II. K.2, s.218

1624- Avni Öztüre, Brunga, Yarımcı Tarihi, İstanbul, 1971, s.94

1625- İlhan Selçuk, a.g.e. 2.K, ss.232-233; T.I.H. C.II. K.2, ss.222-223

1626- T.I.H. C.II. K.2, s.223

1627- Mustafa Kemal Paşa'nın 6.7.1920 tarihli emri şöyledir. "Henüz mahiyeti malum olmayan Mudanya ve Gemlik ihraçları Bursa'nın kıtaat-ı askerimiz tarafından tahliyesini icap ettirebilir. Asker tarafından badeltahliye düşmanın Bursa'yı işgal etmesi için de bir müddet geçmesi muhtemel olsa bile herhalde zat-ı devletlerinin kıtaat-ı askeriye ile Bursa'dan infikakları zaruridir. Bu halde Bursa'da anarşi hasıl olmaması için şimdiden bir idare-i mahalliye'nin esasını sükunetle tesis etmek ve emri idareyi sükunetle devir ve tedvi eylemek lazımdır. Ondan maada para vesaire gibi kıymetli vesaitin Bursa'da bırakılmaması hususunda nazar-ı dikkat-i alilerini celb ederim" H. Muhittin Çarıklı Hatıraları., ss.272-273

1628- İlhan Selçuk, a.g.e. 2.K, ss.233-234; T.I.H. C.II. K.2, s.224; Bu sırada burada ikamet etmekte bulunan Trablusgarb mahalli direniş reisi Şeyh Sunusi Hazretleri düşmanın eline geçmemesi için 2.7.1920'de Ankara'ya gönderilmesi istendi ve Şeyh Sunusi Ankara'ya yollandı. Hacim Muhittin Çarıklı Hatıraları..., s.272

Tümen karargahı, kıtaları ve kıtasız subaylar, sivil memur ve halkla tıkanıdığından birliklerin Inegöl istikametinde çekilmeleri güçlüğü ve düzensiz bir şekilde yapılabilmekteydi¹⁶²⁹.

Diğer taraftan savunmada tutulan 56.Tümen birlikleri üstün Yunan kuvvetleri karşısında fazla direnemeyerek geri çekildiler. Böylece Bursa savunması beklenen derecede etkili olamadan dağıldı ve Bursa seherine, Yunan ordusu ciddi bir mukavemet görmeksizin girmiş oldu¹⁶³⁰.

Ali Fuat Paşa Bursa'nın bu şekilde düşman eline düşmesi karşısında en azından bir moral takviyesi gerçekleştirmek ve Yunanlıların bundan sonra ne yapacaklarını kestirmek, ayrıca ilerleyişlerini durdurabilme gayesiyle bir şeyler yapmak istiyordu. Bu göreve Niğdeli Ustağmen Halil Nuri Efendi talip oldu ve derhal Bozüyük'ten Pazarcık'a gitti. Pazarcık Müdafası Hukuk Cemiyeti başkanı Yetimoğlu ile işbirliği yaparak otuz kişilik küçük bir müfreze oluşturdu. Nazıfpaşa'da tertiplediği bu müfreze ile birlikte Inegöl'e gitti ve Inegöl'ün işgaline kadar da burada kalarak Yunan harekâtı hakkında bilgiler sağlamaya çalıştı¹⁶³¹.

Bu arada geri çekilmekte olan Türk kuvvetleri ise Inegöl-Yenişehir hattında herhangi bir duraklama yapmaksızın Karaköy-Bozüyük bölgesine kadar çekildiler. Bu sırada Batı cephesi komutanlığının 9 Temmuzda verdiği açık emre rağmen birliklerin aralık arazide yeniden tertiplenmeleri mümkün olmadı. Buna mukabil Yunanlılar da takibe geçmediler¹⁶³².

Yunanlıların bu ileri harekâtı sırasında Yunan kuvvetlerinin arkasında kalan Ayvalık mintikası kumandanı kaymakam Seyfullah Bey emrin-

---

1629- İlhan Selçuk, a.g.e. 2.K. s.233; Hacim Muhittin Carıklı Hatıraları... ss.276-277; T.i.H. C.II. K.2, s224

1630- T.i.H. C.II. K.2, aynı yer. Hacim Muhittin Carıklı Hatıraları... s.278; Enver Behnan Şapolyo, Kuvay-ı Milliye Tarihi, s.97; Bursa Vilayeti Tarihçesi, Yazan ve Toplayan Sedat, İstanbul, 1934, s.15

1631-Ali Fuat Cebesoy, a.g.e. s.436; Böylece Osmanlı Devletine başkentlik etmiş olan Bursa şehri 637 yıl sonra Yunan işgaline düşmüş olmaktadır.

1632- T.i.H. C.II. K.2, s.225

deki kuvvetler bir müddet dağlara çekilmişlerdi. Bilahare bu kuvvetler cete muharebeleri yaparak Bilecik yönüne çekilmek istemişlerse de muvafak olamamışlardı. Aynı şekile Yunanlıların gerisinde kalmış olan İvrindi mıntokası kumandanı Halit Bey (Beyazıt mebusu Halit Bayrak) emrindeki kuvvetler ise Balıkesir'in düşmesinden sonra subay ve askerlerden bir kıta olarak dağlara çekilmiş ve dağlarda Yunan kuvvetleri ve Çerkez eskiyalarıyla devamlı çarpışarak Bilecik'e ulaşmayı başarmışlardı¹⁶³³.

Diğer taraftan Bursa'nın işgalinden sonra Bursa-Demirci-Eşme-Nazilli hattına kadar ilerlemiş bulunan Yunan harekâtı durmuştu. Çünkü askeri harekâttan ziyade siyasi gaye ile yapılmış olan bu harekâtle İtilaf Devletleri açısından önemli olan Boğazların doğuya karşı müdafası gerçekleşmiş, barış antlaşması öncesi Türk tarafına gözdağı da verilmişti. Ayrıca İzmir cephesi çökertilmişti. Bu arada Yunanlılar İzmir'e geniş bir hinterland da sağlamışlardı¹⁶³⁴.

b) YUNAN ASKERİ HAREKATININ YANKISI, ALINAN TEDBİRLER VE GENEL DURUM

1- BURSA İŞGALİNİN MECLİSTEKİ YANKISI

Bursa'nın Yunan işgali altına düşmesi B.M.M.nde büyük bir tepki doğurdu. Çünkü İzmir'in işgalinden sonra tahkim edilmeye çalışılan Bursa'ya dahili muhalif harekât sırasında herşeye rağmen milli kuvvetler hakim olmayı başarmışlardı. Ama şimdi Bursa'nın Yunan ordusu tarafından

---

1633- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.151; Bunlar Balıkesir'in işgali üzerine geri çekilme hatları kesilme tehlikesiyle karşı karşıya kaldıklarından buldukları bölgeden geri çekilmekteydiler ki bunları çekilmesinden sonra 12 temmuzda torpidoların himayesinde İngiliz ve Yunan kuvvetlerinden oluşan bir birlik Karabiga'yı işgal etti. Bunların esas gayesi geri çekilmekte olan Türk kuvvetlerinin önünü kesmektir. Ancak burada geç kalmışlardı. Nitekim bu işgalden hemen 24 saat sonra İngilizler 15 Temmuzda da Yunanlılar Biga ve Karabiga'dan çekildiler. B.A.B.E.O. Umumi No.348223
1634- Ancak buna mukabil kuvvetleri geniş bir alana yayılmış, stratejisi bakımından zayıf bir duruma düşmüşlerdi. Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., ss.434-435; Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.145

işgali milli kuvvetlerin ve halkın maneviyatı üzerinde çok kötü bir tesir meydana getirdi¹⁶³⁵. Nitekim 10 Temmuz günü yapılan B.M.M. toplantısının ilk birleşiminde Trabzon mebusu Hamdi Bey (Nebioğlu) ile arkadaşları otuz imzalı bir önerge vererek "Birinci başkentimiz olan Bursa'nın alçak Yunanlılar tarafından işgali ve bu işgal sonucunda oradaki din ve vatan kardeşlerimizin uğradıkları kötülüklerin üzüntüsüne katılacağımızın bir belirtisi olmak üzere bileşimin yirmi dakika tatili ile başkanlık kürsüsünün kara örtü ile kaplanmasını..." teklif etti. Bu teklif kabul edilerek oturuma yirmi dakika ara verildi. Kürsüye de siyah bir örtü örtüldü¹⁶³⁶.

Aynı zamanda Yunan taarruzu ile milli cephelerin bozulması ve Bursa'nın düşüşü B.M.M.nde milletvekillerinin şiddetli tenkitlerine sebep oldu. Genelkurmay başkanı olarak Albay İsmet Bey tenkitlere cevap vermeye çalışmaktaydı. Mustafa Kemal Paşa Mecliste bu konu ile saatlerce uğraştı. Ancak çabalar milletvekillerini yatıştırmadı. Meclis bu durumun mesullerini aramaktaydı. Nitekim milletvekillerince Meclisin 13 Temmuz günkü oturumunda, taksirat ve idaresizliklerinden dolayı Bursa'da 20.K.K. Albay Bekir Sami Bey, Bursa valisi Hacim Muhittin Bey ve Alâşehir kumandanı Asir Bey'in ne için Yüce Divan'a gönderilmedikleri soruldu. Bilahare bu konu ile ilgili bir gizli oturum yapıldı. Bu tartışmalar neticesinde Meclis'in adı geçen üç kişi üstünde durduğu anlaşılmaktaydı. Nihayet milletvekillerinde ki heyecanı yatıştırmak ve özellikle Bursa'nın işgalinden duyulan yeisi hafifletmek gayesiyle Garp cephesi kumandanlığına Yunan taarruzu ile ilgili bir tahkikat açılması kararlaştırılarak bu tahkikat açıldı. Bilahare yapılan tahkikat

1635- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e. aynı yer

1636- B.M.M. Z.C. Devre I, C.II, s.217 vd. Mahmut Goloğlu, Üçüncü Mesrutiyet, C.III, s.210; Bu örtü zaferin kazanılıp Bursa'nın geri alınmasından sonra kaldırılmıştır. Yunan harekâtında Türk tarafının önemli kayıpları olmuştur. bkz. Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.144

neticesinde Bekir Sami Bey vazifesinden alınarak emekliye sevk edildi. Aşır Bey'in vazifesi ise daha önce başka bir vesile ile değiştirilmiş olduğundan onun hakkında herhangi bir işlem yapılmadı¹⁶³⁷

2) BURSA İSGALİNDEN SONRA MILLİ KUVVETLERCE BÖLGEDE ALINAN TERTİBAT

Önceki bölümlerde belirtildiği gibi Bursa işgalinden sonra Bilecik'te Ertuğrul grubu teşekkül etmişti. Yine aynı zamanlarda Inegöl'ün müdafaası için de Pazarcık'a bir mili müfreze gönderilmişti. Bunların yanında Garp cephesi kumandanı Ali Fuat Paşa bölgedeki ihtimal ayaklanmaları da dikkate alarak 25 Temmuzda Garp cephesi mantıkası içinde bulunan bütün kuvvetleri yeni duruma göre tertiplenmesini istedi. Buna göre Bursa ve Kocaeli bölgesinde yer alan kuvvetler şu vaziyeti alacaktı:

"Fırka kumandanlığı selahiyet ve muhassasatıyla Bolu kumandanlığı mantıkası; Sarki Kastamonu mantıkası kumandanlığına mahdud olmak üzere Bolu sancağı kıtaatı; Elyevm taht-ı emrinde bulunan kıtaatı, Garb cephesi emrine ahiren gönderdiği üç tabur (hariç); vazifesi, asayiş-i dahiliyeyi temin, Bolu sahilini müdafaası, indel hac 24.Fırkaya muavenet ve menzillerini temin etmektir.

24.Fırka kumandanlığı; mantıkası, Şimalden Karadeniz sahili Sarken Bolu sancağı, Garben Dersaadet, Cenuben İzmit-Geyve (bu mevki dahil) hattı, Kıtaatı: elyevm taht-ı emrinde bulunan nizamiye ve milli kıtaat ile yeniden teşkil edilecek mahalli ve milli kıtaat; vazifesi; Kocaeli Şibi ceziresini mümkün olduğu kadar Kuvay-ı Milliye emrinde bulundurmak, mantıkası dahilinde asayiş-i temin etmek. Düşmanın İzmit'ten Sarka doğru bir taarruzu halinde evvelce verilen evamire tevfi kan ve

1637- Nutuk, C.III, ss.461-465; İsmet İnönü, a.g.e. C.II, ss.210-211; Meclisteki bu tartışmalar için bkz. Z.C. Devre I, C.II, s.217 vd. Mahmut Goloğlu, Üçüncü Mesrutiyet, C.III, ss.210-219; Bu konuda Bekir Sami Beyin savunması bkz. T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.IX en son kısmında.

Ertuğrul grubu ile tehvidi hareket ederek düşman harekâtını tevkif, Bolu-Taraklı istikametini seddetmek.

Ertuğrul grubu kumandanlığı, mantıkası; Şimalden Geyve-Izmit (bu mevki hariç) hattı, Cenuben Beyce-Inegöl-Eskişehir sancakları (bu mevki hariç) şarken izmit-Bolu-Eskişehir hududu kıtaatı; 11. ve 61.Fırkalar; vazifesi, Bursa ve Izmit arasındaki Şarka ilerleyecek düşmanı Sakarya Garbinde ve Göksu-Kocacay hattında tevkifetmek. 24.Fırka ile tehvid-i hareket eylemek ve Garb cephesi kumandanlığı tarafından talep edildiği zaman verilmek üzere iki alay piyadeyi diğer istikametler için hazır bulundurmak

61.Fırka karargahı; hem 61.Fırka kumandanlığı hem de aynı zamanda Grup karargahı vazifesi ifa ve kumandasını Kolordu Kumandanlığının selahiyet ve muhassasatıyla Miralay Kâzım Bey deruhte edeceğinden ona göre mezkur karargah teşkil edilmelidir.

Bu grubun teşkili sırf harekât-ı nokta-ı nazarından olup 11. ve 61. Fırkaların geri hidemat ve muhassasatının temin tesviyesi re'sen Eskişehir'de 20.Kolordu kumandanlığı vekaleti tarafından¹⁶³⁸ yapılacaktır.

Bu arada Mustafa Kemal Paşa milletvekillerinden oluşan ve içinde Milli Müdafâ Vekili Fevzi Paşa'nın da bulunduğu bir heyetle 27 Temmuzda Ankara'dan cepheye hareket etti. Heyet 28 Temmuzda Eskişehir'de Ali Fuat Paşa ile görüştükten sonra aynı gün Bilecik'e geldi. Heyet 29 Temmuz da burada kuvvetleri teftiş ettikten sonra cephenin en ileri hattı olan Pazarcık'a geçti. Bir gün burada kalan Heyet 30 Temmuz günü burayı da teftiş ettikten sonra Uşak ve Afyon tarafına gitti¹⁶³⁹.

Bursa işgalinden sonra alınan bu tertibatta Ağustos ayı sonuna kadar da önemli bir değişiklik olmadı¹⁶⁴⁰.

1638- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, ss.149-151

1639- G.C.Z. C.I, ss.118-119; Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.151

1640- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.152

3) İŞGALDEN SONRA BURSA'DAKİ DURUM

Yunanlılar Bursa önlerine geldiği sırada Bursa'da esraf ve ahalden bazı kişiler, Bursa'nın işgali sırasında şehri yağma edilmekten koruma düşünce ve gayesiyle Belediyede toplanarak aralarında bir Temsil Heyeti oluşturdular. Bunlar işgalden sonra Bursa'ya yeni bir vali ataması yapılincaya kadar Yunan kuvvetleri işgal kumandanıyla irtibatta bulundular. Ancak bunlar Bursa'nın işgalini takip eden birkaç gün zarfında Yunanlıların şehirde ve Bursa köylerinde yaptıkları büyük yağma ve talanlarına mani olamadılar. Nitekim Yunanlılar Bursa ovasında tarlaları yağmaladılar ve tarlalarda tesadüf ettikleri çiftçi, orakçı ve amele gibi çalışan müslüman halkı yaraladılar çoğunu da katlettiler. Bu yağma ve katliam sırasında Bursa hükümet merkezi dahilindeki katlettikleri müslüman köylü sayısı 38 kişiyi buluyordu. Bu miktar köylerde katledilenlerle birlikte yüzü aşmaktaydı. Aynı zamanda işgalden doğan karışıklıktan ve işgalci Yunanlılardan aldıkları destekten istifadeye kalkışan Bursa civarı Rum köyleri ahalişi de, Yunan askerleriyle birlikte müslüman köylerine saldırarak halkı taciz ettikleri gibi, köylerde bulabildikleri büyük ve küçük baş hayvanlarla kıymetli eşyaları gashettiler. Ayrıca beşbin kişiyi bulan Yunan askerleri, bağ ve bahçeleri de talan ettiler¹⁶⁴¹. Bilahare Yunan işgal yönetimi bunların dışında asayişin temini bahanesiyle herkesin dört saat zarfında ellerinde bulundurdukları silahları merkez kumandanlığına teslim etmelerini istedi. Buradan esas amaç müslümanların silahsızlandırılması ve korumasız bırakılması idi ki böylece yerli Rumalarla birlikte bölgede tam bir hakimiyet kurma düşüncesindeydiler. Nitekim Yunan işgal yönetimi müslümanlardan ellerindeki balta ve oraklara varıncaya kadar tüm silahlarını zorla toplarken, Rum ahaliyi ise aksine silah-

1641- B.A.B.E.O. Umumi No.348223, 17-18/temmuz/1920 Müfettiş raporundan ve 12-21/temmuz/1920 arası muhtelif telgraflar.

landırdı¹⁶⁴². Nihayet bütün bunlardan sonra Yunanlılar Bursa yöresinde tam bir işgal yönetimi kurdular.¹⁶⁴³

Diğer taraftan Bursa işgalinden sonra İstanbul Hükümeti buraya yeni tayinler yaptı. Çünkü İstanbul Hükümeti işgali siyasi bir hareket olarak yorumlamakta ve geçici olduğunu düşünmekteydi. Bu cümleden olarak işgalden sonra İstanbul Hükümeti Hüdavendigâr vilayetini kendilerine göre tekrar düzenlemek için mülkiye müfettişleri Esat ve Bedi Beyleri Bursa'ya gönderdi. Onlar da buradaki memuriyetlere yeni atamalar yaptılar. Bu sırada zaten Ankara Hükümetinin tayin ettiği memurlar işgal üzerine önceki bölümlerde belirtildiği gibi şehirden uzaklaşmışlardı. Bu atamalar vali vekaletine bakan mektupçu Sadık Bey ile birlikte gerçekleştirildi. Bu atamalara göre jandarma alay kumandanlığına Binbaşı İrfan, merkez tabur kumandanlığına Kıdemli Yüzbaşı Muhittin Efendi, Polis müdüriyetine Seyrüsefer Kalemi müdürü sabıka Hüsnü Bey getirildiler. Ayrıca Zeynelabidin Bey Mudanya kaymakamlığı vekaletine, Gemlik kaymakamlığına Kuvay-ı Milliye tarafından daha önce bu görevinden azledilen Tefrik Bey, Kirması kaymakamlığına İngiliz kumandanlığınca vekaleten atanmış olan Yusuf Kemal Efendi yerine Nurettin Bey tayin edildiler. Bunların dışında diğer kazalar için de henüz işgal edilmemiş ve Kuvay-ı Milliye kontrolünde bulunan Yenisehir-Orhaneli-Orhangazi ilçeleri için de daha önce buraların kaymakamları olup Kuvay-ı Milliye tarafından azledilen sırasıyla, Tahsin, Hüsnü ve Tefrik Beyler bilahare buraları işgal edildikten sonra gönderilmek üzere Bursa'da bekletiliyorlardı¹⁶⁴⁴.

Bursa'da bu gelişmeler olurken bölgede gerekli tertibatı sağlayan Yunanlılar, bölgede henüz ele geçirilmemiş kazaları işgal etmek

---

1642- B.A.B.E.O. Umumi No.348223, 17-18 Temmuz 1920
1643- B.A.B.E.O. Umumi No.348223. Aynı tarihli telgraf.
1644- B.A.B.E.O. Umumi No.348223, Aynı tarihli telgraf.

için faaliyetlerine başladılar. Nitekim 11 Temmuzda 400 mevcutlu bir Yunan taburu Karamürsel'i işgal etti. Ancak otuzaltı saat işgal altında tuttuktan sonra buradan ayrıldı. Yunanlılar ikinci olarak 18 Temmuz da ilçeye tekrar geldiler. Bu sefer üç gün kaldılar¹⁶⁴⁵. 12 Temmuz günü ilk defa Iznik'i işgal ettiler¹⁶⁴⁶. Kocaeli'nde ise 13 Temmuz günü Gebze Yunan kuvvetlerince İngilizlerle birlikte işgal edildi¹⁶⁴⁷.

Diğer taraftan İngilizler ise Hereke, Yarımca ve civarındaki köylerde köylülere. buraya Kuvay-ı Milliye gelirse köyünüzü yakarız tehdidinde bulunuyorlardı ki 16 Temmuz da bu maksatla köylere gelmişlerdi¹⁶⁴⁸. 18 Temmuzda ise Mudanya ve Gemlik'teki İngiliz birlikleri yerlerini Yunan birliklerine bıraktılar. Böylece buraları da Yunan işgali altına girdi¹⁶⁴⁹.

4) İNEGÖL HADİSESİ

Yunan işgal harekâtı 8 Temmuzda genel olarak duraklamasına rağmen, İtilaf kuvvetleri karşılıklı olarak keşif taarruzlarında bulunuyorlardı. Nitekim Yunanlılar 6. Adalar alayı ile 20 Temmuzda topçu desteğinde taarruza geçtiler ve Yenışehir'i alarak İnegöl'ün batısına kadar ilerlediler¹⁶⁵⁰.

28 Temmuzda ise 11. Tüme'ne bağlı Kara Sait emrindeki milli

1645- Rahmi Apak, a.g.e., ss.165-167; Karamürsel Kuvay-ı Milliye'nin ana faaliyet merkezlerinden biri idi. İzmit yakınlarında muharebeler devam ettiği sıralarda bile İstanbul'dan Karamürsel'e silah ve cephane nakletilmekte ve oradan içerilere Ankara'ya yollanmaktaydı. Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, ss.179-180; Yazarın notu: İstanbul'dan Karamürsel'e silah ve cephane sevkiyatı yapanlar arasında Dedem İsmail Sofuoğlu da bulunmaktaydı. Nitekim Anadolu'ya yapılan bu sevkiyatla ilgili anılarını ben bizzat kendisinden dinlemişimdir. Kendisi en son seferini Yunanlıların geri çekilmekte iken gerçekleştirdiklerini ifade etmekteydi. Yine kendi ifadesine göre Yunanlılar bu sırada köyleri yakmaktaydılar. Kendisi silahları boşaltırken yükselen dumanları gördüğünü söylerdi.

1646- Harp Mıntıkaları, Şehir ve Kasabalain İsgali..., s.79

1747- Harp Mıntıkaları, Şehir ve Kasabalain İsgali..., s.75

1648- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 893 Dosya 7 Fh.20/1

1649- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 893 Dosya 7 Fh.27

1650- T.I.H. C.II. K.2, s.292

kuvvetlerden alan Abaza İzzet müfrezesine düşman hatlarında keşif yapma görevi verildi¹⁶⁵¹ Fakat bu sırada ilçe Belediye Reisi Osman Bey iddiaya göre kasabayı Yunanlıların tecavüzünden kurtarmak maksadıyla, Keştel'deki Yunan komutanı ile gizlice temas kurdu ve çeteleri Inegöl 'e sokmamayı Yunan kumandanına vaat etti. Diğer taraftan Inegöl halkı Abazaların yağmacılığından şüphelenmekte olduklarından şimdi milli kuvveti oluşturan Abaza İzzet kuvvetlerinden çekinmekte idiler. Bu sebeple çetelere karşı tedbir olmak ve asayişini korumak üzere üçyüz kişilik teşkilat yapmışlardı. Bursa'da, aşağıda anlatılacak olan Adapazarı ve Sapanca'da da olduğu gibi, yani tarafsız bir hükümet oluşturdular.

İşte bu ortamda keşif görevi olan Abaza İzzet kuvvetleriyle Inegöl'e geldi. Ancak halk yukarıda değinildiği gibi milli kuvvetlerin Inegöl'de bulunmalarını istememekteydi. Halkın bu durumunu bilen Abaza İzzet, müfrezesinin bir kısmını Yunanlılara karşı cephe tuttururken, diğer bir kısmı ile de sabah karanlığında kasabaya girdi. Bilahare halkı ve ileri gelenleri Belediye dairesi önüne toplayıp bunları yakalamak ve onlardan para sızdırmak istedi. Durumu anlayan Inegöllüler bu duruma mani olmak için "Allahını seven silahını kapsın ve çetelere saldırın" diyerek Abaza İzzet kuvvetlerine saldırdılar. Çıkan çatışmada milli müfreze reisi Abaza İzzet dahil olduğu halde onbeş kişi kadarı öldü. Yedi kişi de halk tarafından yakalandı. Müfrezenin diğer elemanları ise kaçtılar.

Bu gelişme, yani yağma eden grub arasında müfreze komutanının da bulunması Inegöl halkında milli kuvvetlerin büsbütün zararlı oldukları intihabını uyandırdı. Bu sebeple ilçe halkı bir ay kadar milli kuvvetlere karşı direnme halinde kaldılar. Bu durumda 11.Tümen komutanı Tümen Kurmay

---

1651- Inegöl-Pazarcık şosesinin güneyinde Mezit vadisi içinde bulunan bir kaç Abaza köyünden 150 kadar silahlı kişiyi toplayan Abaza İzzet, 11.Tümen gelerek Tümen'in çetesi olmayı teklif etti. Arif Bey de bunları kabul ederek, onları keşif yapmakta görevlendirdi. R.Apak, a.g.e., s.202

Baskanı Rahmi Bey'i, iki tabur piyade, bir batarya top ve bir süvari bölüğünden mürekkep bir kuvvetle Inegöl'ün vaziyetini ıslaha ve Belediye Reisi Osman Bey'i tevkife memur etti. Bunun üzerine tehdidi kıyafetle Inegöl'e gelen Rahmi Bey şehrin vaziyetini öğrendikten sonra şehirde on onbeş kişilik silahlı devriye kolları doluyor ve herkesten vesika soruyorlardı. Bilahare 21 Ağustosta şafakla beraber müfreze ile baskın halinde Inegöl'e girdi. Daha sonra süvari bölüklerini Inegöl'ün kuzeyinden ve güneyinden acele düşman tarafına sürerek emniyet tertibatı aldırdı. Aynı zamanda kasabanın meydanına ve Osman Bey'in evine karşı topçu bataryasını ateş mevziine soktu. Bilahare kendisi, Batum muhacirleri ileri gelenleri ve halkı, tellalar bağirtarak Belediye'de toplanmalarını sağladı. Bunlara yarım saat kadar nasihat ederek milli harekâtın maksadının ne olduğunu anlattı. Halkın üzerinde iyi tesir bırakan bu nasihattan sonra Osman Bey teslim oldu. Bilahare Osman bey Eskişehir'e gönderildi. Halktan ise ayrıca silahları da toplandı. Böylece halkın milli kuvvetlere karşı olumsuz durumu sona erdi. Bundan sonra Inegöl istiklâl hareketine sadık kaldı. Bir müddet sonra Rahmi Bey, bir kesif taarruzun da daha bulundu ve bunu başarıyla gerçekleştirdi¹⁶⁵².

5) KOCAELİ BÖLGESİNDE DURUM

Kocaeli bölgesinde ayaklanmaların bastırılmasından sonra henüz tam bir sükunet sağlanamamıştı. Kuvay-ı Milliye ayaklanma bölgesinde hakimiyet kurmaya çalışırken, diğer taraftan İstanbul Hükümeti yanlıları ve İngilizler de bölgede etkinliklerini ve hakimiyetlerini sürdürmeye çalışmaktaydılar.

Yine milli kuvvetler Gebze'den başlayarak Beykoz ve Sile'ye kadar olan bölgede faaliyetlerini sürdürüyorlar buralarda hakimiyet

---

1652- Rahmi Apak, a.g.e., ss.202-205; T.I.H. C.II. K.2, s.292

kurmaya çalışıyorlardı. Nitekim Gebze Milli kuvvetlerce kontrol altına alındıktan sonra, 22 Haziranda Ömerli kazası da kontrol altına alınmıştı¹⁶⁵³. Bunun üzerine de İngilizler Maltepe ve Çamlıca ile civarında askeri tedbirler almışlardı¹⁶⁵⁴. Nitekim Başbüyük cephaneliği İngilizlerce boşaltılarak Bostancı istasyonuna nakledilmişti¹⁶⁵⁵. Ayrıca Maltepe'de bulunan Tayyare Endaht Mektebi subayları tevkif edilmişti ki bunun diğer bir sebebi de bazı subayların buradaki tayyareleri Anadolu'ya kaçırma girişimiydi. Bu girişim neticesi iki tayyare kalkış esnasında tellere çarpıp parçalanarak yanmış bir tayyare ise Iznik'e indirilebilmişti¹⁶⁵⁶.

İşte bu gelişmeler üzerine milli kuvvetler 6 Temmuz da Beykoz'a taarruz ettiler. Burada milli kuvvetler ile bölgeye yeni getirilmiş olan Yunan ve İngiliz birlikleri arasında şiddetli çarpışmalar meydana geldi¹⁶⁵⁷. Bu durum karşısında Tunan kumandanı Beyykoz-Paşabahçe ve Çıbuklu'da sıkıyönetim ilan ederek gece onbirden sonra sokağa çıkma yasağı koydu¹⁶⁵⁸. Buna rağmen 8 Temmuz da Dudullu ve Beykoz'da Milli kuvvetlerle yerli Rum eşkiya destekli Yunan birlikleri arasında şiddetli çarpışmalar meydana geldi¹⁶⁵⁹. Bilahare 15 Temmuzda İngilizler, milli kuvvetlerin kontrolünde bulunan Gebze üzerine şiddetli taarruzda bulundular. Bu gelişmeler karşısında Gebze'yi ellerinde tutamayacaklarını anlayan milli kuvvetler Gebze demiryolu köprüsünü tahrip ederek geri çekildiler¹⁶⁶⁰.

1653- B.A.B.E.O. Umumi No.347812; 347939, 29-30/6/1920

1654- B.A.B.E.O. Umumi No.347812, 22-24/6/1920 arası telgraflar

1655- B.A.B.E.O. Umumi No.347938, 30/6/1920

1656- T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D.IX Iznik 7.6.1336 şifre

1657- B.A.B.E.O. Umumi No.348032; Bu olaylar 8 Temmuzda vukuhuldu. Bu sırada Yunanlılara yerli Rum çeteleri de iştirak edip yardım ve yol göstermekteydiler. B.A.B.E.O. aynı no'daki belgeler

1658- B.A.B.E.O. Umumi No.348032

1659- B.A.B.E.O. Umumi No.348035; Ayrıca Rum çete faaliyetleri hakkında geniş bilgiler mevcuttur. B.A.B.E.O. Umumi No.347328- 347664-351079 numaradaki belgeler.

1660- B.A.B.E.O. Umumi No.347919, 15 Temmuz 1920

Bütün bu gelişmeler İstanbul Hükümeti'nin, İstanbul bitişiginde olan bu bölge üzerinde dahi hiç bir etkinliği kalmadığını ortaya koymaktaydı. İstanbul Hükümetince atanmış olan bölgedeki idareciler gelişen olayları sadece merkeze rapor etmekle meşgul olmaktaydılar¹⁶⁶¹. Ayrıca olaylar karşısında bazı teşebbüslerde bulunmak için İngilizlerden izin ve yardım talep etmekteydiler¹⁶⁶².

Diğer taraftan burada tampon bölge oluşturmaya çalışan İngilizler, Kuvay-ı Inzibatiye'nin aradan çekilmesiyle ortaya çıkan boşluğu doldurmak ve milli kuvvetlerin İzmit'e girmesini engellemek gayesiyle İzmit'e yeni birlikler getirmişlerdi.

Bundan sonra İngilizler, hem güçlerini göstermek ve İzmit'i terketmeye niyetli olmadıklarını belirtmek hemde Yunan harekâtına yardımcı olmak gayesiyle 10 Temmuzda bir taburluk kuvvetle, Büyükderbent yönünde Kuvay-ı Milliye üzerine taarruza geçtiler. Bu taarruza bir tayyare de destek vermekteydi. Bu sırada Büyükderbent'te Yüzbaşı Fehmi kumandasında tabur büyüklüğünde bir milli kuvvet bulunmaktaydı. Bu birlik, ilk anda gafil avlanıp bu sayede İngilizlerin belirli bir başarı elde etmesine rağmen iyi bir savunma örneği gösterdi ve Yüzbaşı Fehmi Bey yaralanma pahasına toparlayabildiği kuvvetle iyi bir mevzi tutmayı başardı. Bunun üzerine daha fazla ilerleyemeyeceğini anlayan İngiliz taburu geri çekilmek zorunda kaldı. Ayrıca bu taarruz sırasında İngilizlere, İzmit mutasarrıfı İbrahim Hakkı'nın yardımıyla teşkilatlandırılan Abazalar ile bizzat İngilizlerin desteğiyle

---

1661- Raporlar B.A.B.E.O. Umumi No.348032-347919; Sadaret'in Dahiliye'den Gebze'deki jandarma kuvvetinin takviyesi ile ilgili isteğine Dahiliye'nin cevabında, "...Gebze ve havalisinin hala Kuvay-ı Bagiyenin (Kuvay-ı Milliye kastediliyor) taht-ı işgalinde bulunması hasebiyle mıntika-ı mezkure jandarma kuvvetinin tezyidine şimdilik imkan bulunamayacağı sebke eden tebligata cevaben Umum Jandarma kumandanlığından bildirilmiş olmağ- la...", B.A.B.E.O. Umumi No.347926, 30/6/1920

1662- B.A.B.E.O. Umumi No.348094, 10/7/1920

teskilatlanan yerli Rum ve Ermenilerden oluşan çeteler de yardım etmişlerdi ki bu çeteler de İngiliz taarruzundan sonra Milli kuvvetlerce dağıtıldılar¹⁶⁶³.

Bu gelişmeler arasında İzmit halkının şikayetleri üzerine 7 Temmuzda mutasarrıf İbrahim Hakkı İstanbul Hükümetince görevinden alındı. Ancak mutasarrıf artık İstanbul'u da dinlemez olmuştu. Nitekim İstanbul Hükümetince yerine gönderilen Abdülvahab Bey'i İzmit'e sokmadı ve yerini terketmedi¹⁶⁶⁴.

İzmit, bu sıralarda Kuvay-ı Milliye'nin idaresine geçen ayaklanma bölgelerinden, Ankara'ya muhalif olanların yerlerini terk ederek gelenlerle dolmuştu. Bunlar biran önce İstanbul'a naklini istemekteydiler. Bu sebeple İngiltere Fevkalade Komiseri Hariciye Nezaretine gönderdiği bir tezkere ile "Kuvay-ı Milliye idaresinde bulunan yerlerden İzmit'e gelen mültecilerin biran evvel münasip mahallere nakli esbabının temini için İzmit mutasarrıflığına" talimat verilmesini istedi. Hariciye Nezareti durumu Sadaret'e bildirdi. Sadaret de bunun üzerine meseleyi Dahiliye Nezaretine havale etti. Dahiliye Nezareti ise 17 Temmuz da İzmit mutasarrıflığına, "bunların İstanbul'a getirilmeleri muvafık olmadığından, ya memleketlerine iadesi, bu mümkün olmadığı takdirde acilen mülhakat-ı livaya sevk ve tevzileri ve muhtac-ı muavenet olanların alelüsül iaseleriyle mesarif-i sevkiyelerinin mezkur livalarca" karşılanmasını istedi¹⁶⁶⁵.

c) YUNAN İSGAL HAREKATINDAN SONRA ORTAYA ÇIKAN SİYASİ GELİŞMELER

Yunanlılar 22 Haziranda Anadolu'da başlattıkları işgal

1663- Ali Fuat Cebesoy, *a.g.e.*, ss.432-438

1664- Kamil Erdeha, "Kocaeli Mutasarrıflığı", C.7, S.51, 4.6.1978, s.24; Bu konuda Abdülvahab Bey ile Bab-ı Ali arasında yazışmalar olmuştur. B.A.B.E.O. Umumi No.350128-350076

1665- B.A.B.E.O. Umumi No.348121

harekâtının yanısıra, 19 Temmuz da Trakya'da da işgal harekâtı başlatmışlar ve I.Kolordunun direnmesine rağmen burayı da birkaç gün içinde ele geçirmişlerdi¹⁶⁶⁶.

Bu gelişmeler olurken Osmanlı Barış Heyeti, imzalamadıkları San Remo Konferansı kararları yerine, İtilaf Devletlerine verilmek üzere hazırladıkları cevabi notayı Cemil Paşa ve Resit Bey İstanbul'a göndermişlerdi. Bu arada kendisini delege tayin ettiren Damat Ferit Paşa 12 Haziranda İstanbul'dan hareket etmiş ve 19 Haziranda Paris'e varmıştı¹⁶⁶⁷. Aynı zamanda Türk delegeleri tarafından hazırlanan barış metni de Meclis-i Vükela'da görüşülüp Padişah tasdik edildikten yine Cemil Paşa ve Resit Bey ile birlikte Paris'e gönderilmişti¹⁶⁶⁸. Bilahare San Remo kararlarının değiştirilmesi veya hafifletilmesi istenen metni Damat Ferit Paşa, üzerinde bazı değişiklikler yaparak Barış Konferansına bir muhtıra ile sundu¹⁶⁶⁹. Ancak Türk tarafının bu istekleri 16 Temmuzda son bulan Spa konferansında reddedildi. Ayrıca Yunan birliklerinin Barış anlaşması imzalanıncaya kadar işgal ettikleri bölgelerde kalmaları da kararlaştırıldı. Arkasında İtilaf Devletleri Osmanlı Heyetine verdikleri ultimatomla, Barış Antlaşmasının 27 Temmuza kadar ya imzalamalarını veya redetmelerini istediler¹⁶⁷⁰. Bunun üzerine bu sırada İstanbul'a dönmüş bulunana Damat Ferit Paşa, 17 Temmuzda İstanbul'da İngiliz Yüksek Komiseri J. de Robeck'i ziyaret ederek "Kemalistlerin Yunan ilerlemesine

---

1666- Tefrik Bıyıklıoğlu, Trakya'da Milli Mücadele, C.I, ss.299-350

1667- Taner Baytok, İngiliz Kaynaklarında Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara, 1970, s.121; T. Mümtaz Göztepe, a.g.e., s.324; Selahattin Tansel, a.g.e. C.III, s.155; Gothard Jaeshke, Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, s.107

1668- İbn-ül Emin Mahmut Kemal Inal, a.g.e., s.1731

1669- İbn-ül Emin Mahmut Kemal Inal, a.g.e., s.1732; Barış konferansında istekler için bkz. Ali Türkgeldi, a.g.e., s.128

1670- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.155; Murat Hatipoğlu, Yunanistan'daki Gelişmeler Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922), Ankara, 1988, s.104; Ayrıca verilen cevabın metni için bkz. Ali Türkgeldi, a.g.e. aynı yer; Spa Konferansı hakkında bilgi için bkz. Osman Olcay, Sevr Antlaşmasına Doğru, Ankara, 1981, ss.594-600

dayanmasına imkan yoktur. Yunanlılar Ankara'ya, Sivas'a hatta Erzurum'a kadar mukavemet görmeden ilerleyeceklerdir. Bunun için hiç bir çare göremediğimden anlaşmayı imzalayacağım" dedi¹⁶⁷¹

Buna mukabil B.M.M 18 Temmuzda gizli bir toplantı yaparak "Misak-ı Milli" üzerine yemin etti¹⁶⁷². Arkasından önceki bölümde belirtildiği gibi Mustafa Kemal Başkanlığında B.M.M.nce oluşturulan on kişilik heyeti cepheleri ziyaret ve aynı zamanda teftiş ederek Yunan ilerlemesine karşı alınan tedbirleri yerinde görmek üzere Ankara'dan hareket etti¹⁶⁷³.

Buna karşılık Osmanlı Hükümeti Damat Ferit Paşa'nın İngiliz Yüksek Komiserini ziyaretinden sonra 20 Temmuzda Barış antlaşmasını imza edilmesini tavsiyeye karar verdi¹⁶⁷⁴. Padişah ise 22 Temmuzda Yıldız Sarayında ikinci bir Saltanat Şurası topladı¹⁶⁷⁵. Padişah Vahdettin'in iştirakiyle toplanan bu Saltanat Şurası'nda San Remo'da ortaya konan Barış Antlaşması taslağının imzalanması, Ayandan Topçu Feriki Rıza Paşa dışında Şura'ya katılanların hepsi tarafından kabul edildi¹⁶⁷⁶. Bu arada 30 Temmuzda Damat Ferit Paşa görevinden çekildi. Yine aynı gün tekrar hükümeti kurmakla görevlendirildi¹⁶⁷⁷. O da anlaşmaya evet diyerek 5. Hükümetini kurdu. Burdan sonra Hükümet Barış antlaşmasını imzalamak üzere

1671-Erol Ulubelen, İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye, İstanbul, 1967, s.276

1672- Neşet Halil, Büyük Meclis ve İnkılâp, İstanbul, 1933, s.36; Tarih, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti C.IV, s.351; Selahattin Tansel, a.g.e. C.III, s.249; Z.C. Devre I, C.II, s.335

1673- Z.C.Devre I, C.II, s.320

1674- Cemil Birsnel, Lozan, C.I, s.338; Türk Dış Politikasında 50 Yıl- Kurtuluş Savaşımız- (1919-1922), Dışişleri Bakanlığı, Ankara, 1973, s.18

1675-Geniş bilgi için bkz. Cemil Birsnel, a.g.e. C.I, s.328 vd. T.I.H. C.II. K.2, s.182; Fahri Belen, a.g.e., s.221; Tarık Mümtaz Göztepe, a.g.e., s.333; Hüsnü Himmetoğlu, İstanbul ve Yardımları..., C.II, ss.13-29

1676- Toplantıya katılanlar için bkz. İbn-ül Emin Mahmut Kemal Inal, a.g.e., s.2062; Ayrıca Inal'dan nakleden Selahattin Tansel, a.g.e. C.III, s.157'de 252 nolu dipnot

1677- Salahi R.Sonyel, Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, C.II, s.85; İsmail Hami Danişment, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C.IV, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1973, s.465

delegeler heyetine katılmaları daha önce uygun görülen Rıza Tevfik Bey ile Hadi Paşa'yı bir Fransız savaş gemisi

ile yola çıkardı¹⁶⁷⁸. Aynı zamanda Bern'deki Osmanlı Büyükelçisi Resat Halis Bey'in de bu heyete katılması istendi. Bu arada heyetten Hadi Paşa son olarak 1 Ağustos'ta antlaşmanın bazı kararlarının hafifletilemesi için Barış Konferansına baş vurduysa da bu istek kabul edilmedi¹⁶⁷⁹. Bu girişimden de bir sonuç alamayan Osmanlı Heyeti 10 Ağustos 1920 günü Sevr'de Barış Antlaşmasını imzaladı¹⁶⁸⁰.

Ancak daha önce Misak-ı Milli'ye yemin eden B.M.M. Hükümetine bu antlaşmayı kabul ettirmek mümkün değildi. Öte yandan bu sırada Yunanlıların Anadolu ve Trakya'daki işgallerinin yanı sıra, yine içerde ayaklanmaların baş göstermesi, Rusya'nın Ermenileri korur tavrı takınması, Sevr'i imzalayan ve İngilizlere bazı tekliflerde bulunan Damat Ferit Paşa iktidarının durumu Ankara'yı fevkalade rahatsız etmekteydi¹⁶⁸¹.

C- BÖLGEDE TEKRAR BAŞ GÖSTEREN İSYAN HAREKETLERİ VE AZINLIKLARIN FAALİYETLERİ

a) NUHVEREN HADİSESİ

Yukarıda belirtildiği gibi Ankara'ya karşı isyan edenlerin bir

1678- İbn-ül Emin Mahmut Kemal Inal, **a.g.e.**, s.2062

1679- Ali Türkgeldi, **a.g.e.**, s.130; Salahi R.Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**C.II, s.84

1680- Salahi R.Sonyel, **a.g.e.** C.II, aynı yer; **T.I.H.** C.II. K.2. s.182; Ayrıca Sevr hakkında geniş bilgi için bkz. Cemil Bilsel, **a.g.e.** C.I, s.345; Ali Türkgeldi, **a.g.e.**, s.13; Sevr Antlaşması tam metni bkz. Nihat Erim, **vletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri**C.I, ss.524-691;

Bu arada antlaşmayı kabullenmekle hem kendi yurduna hem insanlığa yardımcı olduğunu; gerçekte başka çıkar yol olmadığına, bunu imzalamamanın karşılığının felaket olacağına **inanın** Damat Ferit Paşa, 28.7.1920'de bu konuyla ilgili olarak İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri J. De Robeck'le görüşürken, Kemalistlere karşı savaşmak ve ülkede düzeni yeniden kurmak için İngiltere'nin yardımını istemiş, J. De Robeck de antlaşma onaylanır onaylanmaz Türkiye'de düzenin yeniden kurulması için İngiltere'nin işbirliğinde bulunacağına dair Sadrazam'a güvence vermişti. Salahi R.Sonyel, **a.g.e.** C.II, ss.84- 85; Erol Ulubelen, **a.g.e.**, s.277

1681- Selahattin Tansel, **a.g.e.** C.III, s. 162

kısmı İstanbul'a kabul edilmeyip tekrar eski yerlerine gönderilmişlerdi. Diğer taraftan Çerkez Ethem affederek birliklerine aldığı kimselerin bir kısmı daha sonra kaçarak tekrar bölgeye gelmişlerdi. Yine isyana katılan ancak affedilerek başka bölgelere gönderilmiş olanlar da bilahare kaçak olarak tekrar bölgeye dönmüşlerdi. İşte bütün bunlar bölgede yine huzursuzluğun çıkmasına sebep oldu¹⁶⁸² ki bu kaçakların çoğu Nuhveren muntıkasında toplanmışlardı. Bunlar Hendek'i alarak İzmit ile bağlantı sağlayıp güya bu şekilde kendi hayat ve geleceklerini garantiye almak düşüncesinden hareket etmekteydiler. Bunları yerli Rumlar vasıtasıyla İngiliz ve Yunanlılar da kışkırtmaktaydı¹⁶⁸³. Bu sırada Çerkez Ethem kendi birliğinden kaçan Düzce asilerinin yakalanması için Düzce kaymakamına bir telgraf çekti. Düzce kaymakamı da jandarma teğmeni Fikri komutasında 19 kişilik bir kuvveti bunları yakalamak için 19 Temmuzda yola çıkardı. Bu kuvvet, yolda yüz kişilik bir asi grubun pususuna düşerek esir düştü. Bunun üzerine Binbaşı Nazım Bey, Düzce'de jandarma bölük komutanı Rasim komutasında bir müfrezeyi Nuhveren'e gönderdi. Ancak bu kuvvet de asiler tarafından kuşatıldı. Bu sırada asiler bin kişiye ulaşmışlardı ve aralarında Karasu Rumları da vardı. Bu gelişmeler üzerine Ali Fuat Paşa, Yunanlılarca Bursa işgali dolayısıyla yeniden tertip edilen cepheden 24.Fırkadan iki makineli tüfek, istihkam bölümü ve Kuvayı Milliye'den oluşturduğu yüzelli mevcutlu bir müfrezeyi alarak 24 Temmuzda Hendek'e göndermek zorunda kaldı¹⁶⁸⁴. Bunun yanında meseleyi anlaşma ile nihayete erdirmek için Adapazarı kaymakamı Fuat Bey'i (Carım)

1682- T.i.H. C.VI, s.137

1683- Binbaşı Nazım Bey'in Ankara'ya yolladığı raporda şu görüşe yer veriliyor "Ayaklanan Abazaların düşünceleri Hendek'i almak, İzmit ile bağlantı sağlayıp düşmanla birleşmek ve güya kendi hayat ve geleceklerini bu surette bizden kurtarıp garantiye almaktır", Adnan Sofuoğlu, a.g.e., s.185

1684- T.i.H. C.VI, ss.113-115; Kâzım Aras, a.g.e., s.13; Rüknü Özkök, a.g.e., ss.268-269

de bölgeye yolladı. Fuat Bey burada asi liderleriyle yaptığı görüşmeden sonra onlarla, sebep oldukları zararları ödemeleri, bundan sonra iş ve güçleriyle meşgul olmaları ve devletin isteklerini de yerine getirmeleri kaydıyla anlaşma yaptı. Bu anlaşmayı mürettep Tümen kumandanı, Binbaşı Nazım Bey'e bildirdi. Binbaşı Nazım Bey de anlaşma metnini asilerin sözlerine inanmaktaki kuşkusunu da ilave ederek Ali Fuat Paşa'ya gönderdi¹⁶⁸⁵. Böylece olay kapanmış gibi gözüküyordu.

b) II:DUZCE OLAYI

Nuhveren hadisesinin bu şekilde çözümlenmesinden bir müddet sonra asiler Düzce üzerine yürümek için tekrar faaliyete geçtiler¹⁶⁸⁶. Bu sırada Düzce'de geceleri emin bir yer olarak şehir dışındaki Üskübü (Konuralp)de kalan zayıf bir kuvvet bulunmakta idi. Burada bir de Orhangazi müfrezesi vardı. Asiler bu durumdan istifade ederek hazırladıkları bir planla yöneticileri Düzce'de alıkoyarak o gece sabaha karşı müfrezeye bir baskın düzenlediler ve onları tesirsiz hale getirdiler. Bilahare de Düzce'yi işgal ettiler¹⁶⁸⁷. 8 Ağustosta gerçekleştirilen bu harekâttan sonra isyan sahası Bolu-Mudurnu-Hendek ve Adapazarı'na kadar genişleme istidadı gösterdi. Bu hareket Kuvay-ı

1685- T.I.H. C.VI. s.115; Kâzım Aras, a.g.e. aynı yer; Rükni Özkök, a.g.e. aynı yer

1686- Bolu mutasarrıfı Halil Bey bu isyanın sevelerini şöyle ortaya koyuyor: "a) Kaymakam Abidin Bey'in iyi bir zat olmasına rağmen muvazenesiz olması tenakuzlara düşmesi, B) Birinci Bolu-Düzce isyanında Refet Bey affetmesine rağmen Cerkez Ethem Bey tarafından asi elebaşlarının (Sefer ve diğerleri) asılmaları. Isyancılar üzerinde tereddüt meydana getirmesi c) Bölgedeki Lazlarla Abazaların çekişmesi (lazlar, Kuvay-ı Milliye taraftarı idiler) d) Saraydan yapılan içfalkar siyasetin tesirleri e) Bölgedeki Cerkez ve Abazaların muhtariyet düşüncesi taşımaları, bu yolla propogandaların mevcutluğu f) Osmanlı Devletinde önemli mevkilerde bulunan Cerkez ve Abazaların Meşrutiyetten sonra bu mevkileri kaybetmeleri", Bolu Mutasarrıfı Halil Bey'in İçişleri Bakanı Adnan Bey'e Sunduğu Rapor (özet), T.I.T.E. Arş. Kl.142, vesika 239-37 Halil Bey'in Hatıraları ss.91-95 daktilo metni

1687- Geniş bilgi bkz. İhsan İdikut, Nazım Bey İstanbul, 1952, s.27; Rahmi Apak, a.g.ess.169-170

Inzibatiye'nin İstanbul'a dönmeyen birliklerince de desteklenmekteydi. Nitekim Kuvay-ı inzibatiye'nin İstanbul'a gitmeyip Dëğirmendere'nin Tatarköy'ünde bulunan ikinci alayı bu harekâta destek vermek için çaba sarfetmekteydi¹⁶⁸⁸.

Düzce'ye giren asiler birinci ayaklanmada olduğu gibi yine Düzce kaymakam vekili Abdulkerim Bey, Bolu jandarma tabur komutanı Yüzbaşı Rasim ile Düzce'de ne kadar subay ve er varsa hepsini tutuklattılar¹⁶⁸⁹. Bilahare asiler ilçenin idaresine getirdikleri ile tutukladıklarını B.M.M.ne "Kuvay-ı Milliye tarafından bu bölgede mevcut Çerkez ve Abazaların yok edilecekleri hakkındaki düşünceleri kesindir. Bu arada eski ilçe kaymakamı Abidin, bütün Çerkez ve Abazaları öldüreceğiz, kadın ve kızlarını cariye olarak kullanacağız" diye açıkça beyanlarda bulunmuştur. Bunun için bundan önce yapılan işlerden dolayı hiç kimsenin sorumlu tutulmayacağı hakkında B.M.M.nce bir karar alınacak olursa ayaklanmanın önüne geçilebilir" mealinde telgraflar çektirdiler¹⁶⁹⁰.

Bu sırada Ali Fuat Paşa isyancıların İzmit'teki İngilizler ve Kuvay-ı Inzibatiye'den arta kalanlarla irtibat kurmalarını önlemek için özellikle Adapazarı ile Sapanca mntikasında ve diğer yayılma istidadı olan bölgelerde tertibat aldı.

Bu tertibata göre; Mürettep Fırka: Beypazarı-Mudurnu istikametlerini kapayacak sürette tertibat alarak geriden gelen kuvvetlere azami zaman kazandıracak; 24.Fırka: Adapazarı ve Sapanca'yı kuvvetli bir sürette elde bulunduracak ve Sakarya'nın vesaiti mürüriyesini müdafaa ve tahrip ile asilerin İzmit ve Kandıra havalisi ile temasına mani olacak ve Göynük-Taraklı yolunu daimi nazarı dikkatte bulunduracak icabında Göynük'e karşı yolu tıkayacaktı. Bolu'da bulunan

1688- B.A.B.E.O. Umumi No.349117

1689- Kâzım Aras, a.g.e., ss.16-17

1690- T.I.H. C.VI, s.116

mürettep tümen komutanının isteği üzerine de buraya Binbaşı İbrahim Komutasında Kuvay-ı Milliye müfrezeleri gönderildi

Sarı Efe Edip komutasındaki kuvvetli bir Kuvay-ı Milliye birliği ise Taraklı-Göynük üzerinden Mudurnu'ya gönderildi. 250 mevcutlu Konya Arnavut müfrezeleri de trenle Eskişehir'e hareket etti. Eskişehir'den de bir milli kuvvet isyan bölgesine doğru yola çıkarıldı¹⁶⁹¹.

Diğer taraftan 24.Fırka subaylarından Yüzbaşı Fehmi kumandasında iki milli ve bir nizamiye taburundan mürettep bir alayla bir süvari bölüğü ve makineli tüfeklerden oluşan Tedip müfrezesi Geyve'den hareket ettirildi. Bu kuvvet Hendek civarında bir tarama yaptı¹⁶⁹².

Bu sırada Kandıra'da bulunan İngiliz ve Yunan kuvvetlerinin Kandıra ve civarının asayişini temin vazifesiyle Malaklar tepesine 200 mevcutlu bir kuvvet bırakarak Akmeşe üzerinden İzmit'e çekilmeleri diğer taraftan Sapanca kesiminde Yanık deresi batısında 200 kadar Abaza kuvveti bulunduğu dir haberlerin alınması üzerine 24.Fırka ilk önce Akmeşe ve Kandıra istikametinde bir keşif taarruzu yaptı. Bu hareket düşman ve özellikle asi kuvvetler üzerinde oldukça etkili oldu¹⁶⁹³. Bilahare Fırka buradan Hendek'e hareket etti.

18 Ağustosta başlayan harekât ile Mudurnu Çayı-Sakarya nehri arasındaki asiler tenkil edildi. Bu sırada Çarka-Kayalar-Çaybaşı köyleri yakıldı. Yakalanan asiler ile bunlara yataklık eden köylerdeki halkın silahları toplandı. Hendek istikametinde yapılan bu harekât üzerine Düzce Abazaları yaptıklarından pişmanlık duyduklarını belirterek bağışlanmalarını istedi. Bunun üzerine harekât bir süre durduruldu. Fakat Hendek'e toplanan Abazaların itaate yanaşmamaları hatta o sırada Bolu'dan Düzce'ye doğru gelmekte olan Mürettep Tümenine karşı cephe almaya girişmeleri üye-

1691- Kâzım Aras, *a.g.e.*, ss.18-20

1692- Ali Fust Cebesoy, *a.g.e.*, s.445

1693- *T.İ.H. C.II, K.2, ss.303-304*

rine 24.Fırka komutanı, 143.Alay komutanı Binbaşı Şerif komutasındaki Tedip kuvvetlerini Düzce'de toplanan 2. Kuvay-ı Seyyare ile birlikte 26 Ağustosta Hendek'teki asiler üzerine gönderdi. Girişilen bu harekât neticesinde Binbaşı Şerif komutasındaki Tedip kuvvetleri ile İbrahim Bey komutasındaki 2.Kuvay-ı Seyyare birlikleri 28 Ağustosta Hendek'i işgal ettiler. Diğer taraftan Hendek bölgesindeki asiler bir hayli ölü ve yaralı verdirilerek indirilen darbe Düzce'deki asilerin de moralini bozdu. Ayrıca 24.Fırkanın faaliyetleri sırasında kandöücü hareketleriyle halkın tepkisini çeken milli kuvvetlerden gözüken Gavur Ali ve arkadaşları idam edildiler. Diğer bir kaçısı da mahkemeye verildiler ki bu durum bölge halkı üzerinde mutlak adaletle hareket edildiğini ortaya koyması açısından da etkili oldu¹⁶⁹⁴.

Bu sırada Ali Fuat Paşa asilerle anlaşmak için aracılar gönderdi. Ancak aracıların asi liderleriyle bir iki defa kesilip tekrar devam eden görüşmeleri sürerken Çolak İbrahim Bey'in kuvvetleri Düzce'ye gelerek kontrolü ele geçirdiler. Bilahare de Çolak İbrahim Hendek'e doğru yürüyüşe geçti¹⁶⁹⁵.

Bu sırada B.M.M.nde uzun süredir görüşülmekte olan isyanlar konusundaki suçlu olanların affı ve işe yarayacak durumda olanların da milli kuvvetlere alınması kararı 30 Ağustosta meclisten çıktı¹⁶⁹⁶.

Bunun üzerine Ankara ile 2 Eylülde irtibata geçen asi reisleri "Reisler bundan sonra Hükümetin bütün emirlerine itaat edeceklerdir" mahiyetinde ve takibat yapılmadığı takdirde milli Hükümete itaat edeceklerini bildiren ve af dileğinde bulunan bir telgraf çektiler¹⁶⁹⁷.

1694- T.İ.H. C.II. K.2, ss.304-305; Gavur Ali Adapazarı'nda idam edildi. Geniş bilgi bkz. Adnan Sofuoğlu, a.g.e., s.212

1695- Şerif Güralp, a.g.e., ss.84-86

1696- Sebahattin Selek, a.g.e. C.I, ss.303-305; Zekai Konrpa, Bolu Tarihi..., s.727; Af metni bkz. Kâzım Aras, a.g.e., ss.22-25

1697- T.İ.H. C.VI, s.119

Diğer taraftan II.Düzce ayaklanmasının sürdüğü günlerde Samanlı'dan ilerleyen bir milli müfreze 15 Ağustos günü Kandıra'ya girdi. Bu müfreze burada bir miktar cephane ele geçirdi¹⁶⁹⁸. Bunun üzerine durumu öğrenen Sadaret 21 Ağustosta Harbiye Nezaretinden bölgede tedbir alınmasını istedi. Ancak Harbiye Nezareti buna 25 Ağustosta, ellerinde yeterli kuvvet bulunmadığı, firarlar sebebiyle de kuvvet teşkil edemedikleri, Kocaeli bölgesinin İtilaf Devletlerince harb muntakası ilan edildiğinden buradan Osmanlı nizamiye birliklerinin çıkarıldığını bu bakımdan müdahalenin mümkün olmadığı cevabını verdi¹⁶⁹⁹.

Bu şekilde 19 Temmuzda başlayan Nuhveren ve onu takiben çıkan II.Düzce olayları da böylece sonuçlanmış olmaktadır. Ancak yine de bu isyanların bastırılmasından sonra bölgede ufak çapta da olsa bazı çapulculuk ve isyan hareketleri vukubulacaktır. Nitekim 30 Ekinde Adapazarı Evrenoszade mütekit Binbaşı Yusuf Ziya, topladığı bir kısım kuvvetle Sakarya'da Ipsiz Recep müfrezesine taarruz edecek ve bu hadise de o bölgedeki kuvvetleri epey meşgul edecektir¹⁷⁰⁰.

c- İSGALDEN SONRA BURSA VE KOCAELİ YORESİNDE YERLİ RUM VE ERMENİLERİN FAALİYETLERİ

Bölgenin Yunan kuvvetlerince işgalinden sonra yerli Rum ve Ermeniler de boş durmayıp Yunanlıların desteğiyle çeşitli katliam yapmaya başladılar. Nitekim 10 ve 11 Temmuz günlerinde Budakdere mevkiinde Rum çeteleri bir müslüman kömürcü kafilesini meçhül bir semte götürdüler ve bir daha kendilerinden haber alınamadı¹⁷⁰¹. Yine Karsak boğzında Ermeni eskiyası 24 Ağustosta müslüman Türklerden 20 kişiyi şehit ettiler¹⁷⁰².

1698- Z.C. Devre I, C.III, Ankara, 1941,s.258

1699- B.A.B.E.O. Umumi No.348534

1700- T.I.T.E. Ars. Ali Fuat Cebesoy Dosyası Kl.114, vesika 51606-51608; Ayrıca geniş bilgi bkz. Adnan Sofuoğlu, a.g.e., s.190

1701- B.A.B.E.O. Umumi No.348071

1702- A.T.A.S.E. Ars. Klasör 896 Dosya 15 Fh.3

Izmit'te ise milli kuvvetlere mensup bir kişi Rumlarca kursuna dizildi¹⁷⁰³. Yukarıda belirtildiği gibi ayaklanma bölgesi olan Nifren (Nuhveren) tepelerinde 27/28 Ağustos günü Ermeni-Rum ve asilerle milli kuvvetler arasında dört saat şiddetli çarpışma meydana geldi¹⁷⁰⁴. Bu arada ayrıca Gebze ve Kandıra civarında ise Pasaköy ve Yeniköy Rumları da müslüman Türk köylerini basmakta ve katliam yaparak yağmalamaktaydılar¹⁷⁰⁵. İşgal devam ettiği müddetçe de Rum ve Ermenilerin katliamları devam etti. Aynı şekilde Yunan işgaline sahne olan Karamürsel ve havalisinde Yunan işgal kuvvetleriyle birlikte Rum ve Ermeniler Orhangazi, Orhaneli ve Yalova da dahil olmak üzere mezalim ve katliamlarını sürdürmekteydiler. Nitekim 8 Eylülde Orhangazi'nin Damlıca ve Yenişehir kazasına bağlı Bayır köyleri, Ermeni çeteleri tarafından basılarak kamilen katliam, esya ve hayvanları yağma edildi. Yine Yunanlıların Karamürsel'i işgali sırasında Yalova'nın yerli Rumlarından iki bin kişi bu kıtaata iltihak etti ve Karamürsel'de ikiyüz kişi idam edildi. Ayrıca Kara ve denizden icra edilen top ateşiyile 14 köy yerle bir edildi ve havalideki bütün çiftliklerle ve hayvanlar yağma olundu. Yine Orhangazi civarında İslam köylerindeki silahlar toplanarak Ureyil ve Çakırlı köyleri fecii bir sürette kamilen katl ve idam edildi. Malları yağmalandı, toplanan silahlar ise hristiyan ahaliye dağıtıldı. Aynı şekilde Orhangazi'den yedi, Çakırlı'dan yirmi kişi kursuna dizilerek Orhangazi kasabası muhasara altına alındı. Bunun yanında Gemlik'teki kadınlar fahişe oldukları bahanesiyile cebren götürüldüler. Yine Katırlı taraflarından gelerek Yalova'yı işgal eden Yunan kıtaatı bayram günü Zindan köyünde bulunan camiye toplanan halkı camiden kaldırarak bunlardan sekiz kişiyi süngü ile ve onbeş kişiyi de darp süretiyle öldürdüler.

1703- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 896 Dosya 15 Fh.9

1704- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 896 Dosya 15 Fh.6

1705- B.A.B.E.O. Umumi No.348600-348534

Gülek köyünde de odun tüccarı İbrahim Ağa da darp suretiyle öldürüldü. Bu hadisenin cereyan ettiği sahada Rum ve Ermeni çeteleri teşkil edilmiş ve bunlarla birlikte haricîten gelen yerli olmayan Rumlar da yağmacılığa başlamışlar. Bu meyanda havalideki zeytinleri zorla toplamaya başlamışlardı. Bütün bunların yanısıra gerek Yunan kıtaatı ve gerekse yerli Rumlar müslüman köylerindeki kızlara tecavüzlerde bulunarak, bakireleri izale etmişlerdir. Yine aynı şekilde Kocaeli yarımadasında Paşa ve Yeniköy Rum eskiyası da buldukları mahalde İslam köylerini basarak katliam ve yağmalarda bulunmuşlardır¹⁷⁰⁶. Bu çeteleri, müslümanlar üzerine Sisamlı bir papaz sürmekteydi¹⁷⁰⁷.

Bu katliamlar o dereye varıyordu ki müslüman halk yerlerini, yurtlarını terketmek mecburiyetinde kalıyordu. Nihayet bölge halkı 4 Teşrin-i Sani (Kasım) 1920'de İngiliz, Fransız ve İtalyan mümessillerine başvurarak bu katliamlara son verilmesini istemek zorunda kalacaklardı¹⁷⁰⁸.

Aynı tarihlerde Adapazarı civarında da Rum ve Ermenilerden

1706- A.T.A.S.E. Ars. K1.896 Dosya 15 Fh.50; B.A.B.E.O. Umumi No.349746-348600

1707- 15 Teşrin-i sani 36'da Harbiye Nezaretinden Sadaret'e sunulan raporda "(Yalova-Karamürsel'de) Yunanlılar mahalli Rumların ahaliyi müslimeye karşı ırkık ettikleri mezalim ve fecayi 3.8.11 Teşrin-isani 36 tarihli tezkere-i acizleriyle Nazargah-ı fehimanelerine arz ve iblağ olunmuş idi. Bu mezalimler günden güne kesb-u şedid ve tevsii ettiği tevali eylemekte olan şikayet ve tezalmattan anlaşılıyor. Müttecavizeyn meyanında önayak olan Sisamlı bir Papaz gayr-ı müslimleri tesli ve müslümanlara karşı enva-i habaset ve cinayet ikaina sevk ve tahrik eylemektedir. Bu zalimlerin ikaa eyledikleri havf ve dehşet ve irtikab ettikleri enva-i vahşet karşısında müslümanlar ikim ikim feryad etmekte ve muhafaza-ı namusu ve canları için terk-i dar ve diyara kalkışmakta iseler de Yunan kıtaatının muhalefet vakası üzerine hicrete de muvaffak olamamaktadırlar.." deniyor. B.A.B.E.O. Umumi No.349746; ilgili belge ekte verilmiştir. bkz.ek

1708- Hariciye Nezaretinin 18 karur-ı evvel 1920'de bu konuda Sadaret'e başvurusundan anlaşıldığına göre, daha evvel İzmir işgali sırasında olduğu gib Rum ve Ermeni çeteleri katliam yaptıkları adı geçen bölgeye Fransız-İngiliz ve İtalyan memurlarından mürekkep bir komisyon teşkil edilerek ve acilen gönderilmesi Meclis-i Vükelada 20 Teşrin-i sani 336'da görüşülmüş ve bu yönde girişimlerde bulunulmuştur. B.A.B.E.O. Umumi No.349746

mütesekkil ceteler katliamlarına sürdürmekteydiler¹⁷⁰⁹. Yine aynı şekilde Kapıdağı yarımadasında bulunan Rum ve Ermeni eskiyası da bölgede Türk köylerini basmakta ve katliam yapmaktaydı¹⁷¹⁰.

Tabii ki bölgede bulunan Kuvay-ı Milliye müfrezeleri de bunlarla mücadele ederek müslüman ahaliyi savunuyorlardı. Nitekim 29 Ağustosta Yalova kasabasının Katırlı cihetinde bulunan yerli Rum destekli Yunan nizamiye kuvvetleriyle, Yalovalı Ibo'nun kuvvetleri arasında meydana gelen çarpışmada Yunan kuvvetleri otuz kadar telefata vererek Arnavutköyü istikametinde çekilmek zorunda kaldılar. Yine Orhangazi'nin Gemeç köyünde müslüman ahalden silah, orak, kazma ve küreklerini toplayan bir yerli Rum destekli Yunan müfrezesi Pazarköyünden gönderilen Ibo'nun kuvvetleri karşısında mukavemet edemeyerek kaçtı¹⁷¹¹. Yine aynı gün Gebze civarında Kuvay-ı Milliye müfrezesi ile yerli Rum destekli Yunan ceteleri arasında şiddetli çarpışmalar meydana geldi¹⁷¹². Bu şekilde çarpışmalar zaman zaman şiddetlenerek işgal boyunca devam edecektir.

D- İSTANBUL HÜKÜMETİ VE TARAFTARLARININ YENİ GİRİŞİMLERİ

a- ANADOLU'YA KARŞI KULLANILMAK ÜZERE YENİ BİR KUVVET OLUŞTURMA ÇABASI -KUVAY-I SEFERİYE-

Kuvay-ı İnzibatiye'nin dağılmasından sonra Damat Ferit Paşa Hükümeti adına Harbiye Nazırı Ahmet Hamdi, İngiliz askeri temsilcisi General Satellard'a baş vurarak "Barış konferansının Spa'daki son değişiklik ve kararları kapsamı içerisinde Bab-ı aliye bildirilen notasında Osmanlı Hükümetinin barış antlaşmasından sonra, barışın uygulanması ve

---

1709- Baytar Yüzbaşılardan Ali Efendi 11 Teşrin-i sani 336'da Harbiye Nezaretine Rum ve Ermenilerin katliamlarına içeren bir arzuhal göndermişti. B.A.B.E.O. Umumi No.349671

1710- Zühtü Güven, a.g.e., ss.78-79

1711- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 896 Dosya 15 Fh.8

1712- A.T.A.S.E. Arş. Klasör 896 Dosya 15 Fh.10

Anadolu'da asayisin kurulmasını sağlamaya gücü yetmediği takdirde İstanbul hakkında ayrıca bir karar verecekleri açıklanmış olması dikkate alınarak Mustafa Kemal'in ortadan kaldırılmasına karar verilmiştir" deyip bunun uygulanması için tasarlanan teşkilat gereğince sınırlık iki tümenin kurulmasına karar verildiğini belirtti ve tümenlerinin birincisinin İstanbul ve çevresinde, ikincisinin de Bursa-Balıkesir ve Çanakkale bölgesinde kurulup ikmal edileceğini ifade etti. Bunun için de bu teşkilatların buldukları yerlerde ki faaliyetlerinde ve tümenlere gereken silah ve cephane ile donatım malzemelerinin İstanbul ve çevresinde bulunan ve Osmanlı Hükümeti malı olan bütün depolardan karşılanmasına müsaade edilmesini istedi¹⁷¹³.

Bu istek İngiliz orduları İstanbul Genel Karargahından İngiltere Harbiye Bakanlığına 30 Temmuzda İstanbul Hükümeti antlaşmayı uygulayabilmek için 25 bin kişilik iki tümen asker toplamak istiyor şeklinde bildirdi. Ayrıca 15 bin kişilik bir özel kuvvet kurmak istediğini ancak bunun İtilaf Devletlerince uygun karşılanmadığını daha önceki bir raporunda bildirmişti¹⁷¹⁴.

Yine aynı karargahtan 8 Ağustosta yazılan başka bir yazı ile de İstanbul Hükümetinin kurulacak 25 bin kişilik kuvvetin silah teçhizat ve erzakını İngiltere'den satın almak istediği belirtilerek, alınacak malzemenin cinsi ve miktarı; 50 bin orduğah çadırı, 50 bin kişilik kışlık, 50 bin yazlık asker elbisesi, 50 bin büyük boy palto, 80 bin çift bot, 11 bin at, 1.700 çeşitli yük arabası ve 2.500 takım eyer olarak

1713- H.T.V.D. S.51, vesika 1178

1714- Bilal Şimsir, İngiliz Belgelerinde... C.II, s.280; J.De Robeck'in raporuna göre İtilaf Devletlerinin İstanbul Hükümetince Anadolu'ya bir heyet yollanarak hiç değilse mutedil milliyetçilerin ikna edilmesine çalışılmanın uygun olacağı, Heyetin barış antlaşması kabul edilmezse Yunanlıların ileri yürüyeceklerini İstanbul'un elden çıkacağını milliyetçilere anlatabileceği" görüşünde olduklarını ifade ediyor. Bilal Şimsir, İngiliz Belgelerinde... C.II, ss.246-247; Nitekim gelişmeler bu yönde olacaktır.

ifade edilmekteydi¹⁷¹⁵.

Bunun yanında İstanbul Hükümeti yeni kurulacak birlikler için itilaf subayı talebinde de bulunmuştu¹⁷¹⁶.

Bu başvurular üzerine İngiltere Harbiye Nezareti, İstanbul Hükümetinin Anadolu'ya karşı kullanmak üzere 25 bin kişilik bir kuvvet kurulmasını uygun göndüğünü 17 Ağustos'ta kendi Dışişleri Bakanlığına bildirdi¹⁷¹⁷. Ancak İstanbul Hükümetince talep edilen subaylarla ilgili olarak da bunun antlaşmada (Sevres) öngörülmemiş olduğu ifade edilerek, antlaşma hükümlerine göre Türk Hükümetinin özel kuvveti ancak antlaşma yürürlüğe girdikten sonra kurulabileceği belirtildi ve bu konuda Lord Curzon'un Harbiye Nezaretine açıklamada bulunması istenildi¹⁷¹⁸. Bilahare Harbiye Nezareti İstanbul'da İngiliz orduları Genel Karargahına, Dışişleri Bakanlığının İstanbul Hükümetince derhal özel bir kuvvet kurulmasından yana olduğunu bildirdi. Ayrıca bu konuda öteki İtilaf Devletleri kumandanlarının görüşlerinin bildirilmesini istedi¹⁷¹⁹.

Nitekim Fransa Hükümeti de ilk etapta İstanbul Hükümetince 15 bin kişilik bir kuvvet kurmasına itiraz etmedi, yalnız kuvvetin milliyetçiler tarafına geçmesini önlemek için bu kuvvetin İtilaf Devletleri kumandanlarının yönetiminde olmasını şart koşuyordu¹⁷²⁰.

Esasında Hükümet 15 bin kişilik asker ile 25 bin kişilik jandarma kuvveti olmak üzere toplam 40 bin kişilik bir kuvvet kurmayı

1715- Bilal Şimsir, İngiliz Belgelerinde ... C.II, s.280

1716- Bilal Şimsir, İngiliz Belgelerinde... C.II, ss.317-321

1717- Bilal Şimsir, İngiliz Belgelerinde... C.II, s.279

1718- Bilal Şimsir, İngiliz Belgelerinde... C.II, ss.304-305

1719- Bilal Şimsir, İngiliz Belgelerinde ... C.II, ss.304-305; İngiliz Dışişleri Bakanlığına; İstanbul Hükümetinin kuracağı 15 bin kişilik kuvvetin barış antlaşmasında öngörülen "özel kuvvet" olacağı ve bu kuvvetin hemen kurulabilmesi için Fransa ve İtalya'nın da muvafakatının istendiği ve Fransa'nın buna razı olduğunu, Sadrazam'ın mektupla İngiliz Yüksek Komiserine başvurusundan sonra bildiriyordu. Bilal Şimsir, İngiliz Belgelerinde ... C.II, s.316

1720- Bilal Şimsir, İngiliz Belgelerinde ... C.II, s.281

planlıyordu¹⁷²¹.

Bu gelişmelerden sonra İngiliz Askeri Temsilcisi durumu Osmanlı Hükümeti Harbiye Nezaretine "Türk askeri şahısları tarafından gerekli niteliğe sahip belirli bir miktar erler seçildikten sonra, Müttefik Başkumandanlığı'nın bunları silahlandırma meselesini dikkate alacağını" kendi üst makamları adına bildirdi¹⁷²².

Bundan sonra Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumisi Müşir Zeki Paşa 30 Ağustos 1920 tarihli ve 472 numaralı arıza ile Sadaret'e başvurarak düşünülen plan doğrultusunda "Anadolu'da icray-ı tedibat için Kuvay-ı Seferiye'nin kurulmasını talep etti. Bilahare bu kuvvetle ilgili tafsilatlı döküman ile harita sundu. Sunulan bu dökümanlarda Kuvay-ı Seferiye'nin nasıl teşekkül ettirileceği silah ve cephane miktarı, harekât sahası ve kuvvetlerin izmit'e nasıl çıkacağına değin mesele detaylı bir şekilde izah edilmekteydi¹⁷²³.

Yine Müşir Zeki Paşa 8 Eylülde Sadaret'e başvurarak teşkil edilmekte olduğu bildirilen mürettep fırkslarının daha hızlı olarak teşkil ve ikmalini takip etmek ve sonuca ulaştırmak için Müfettiş-i Umumilik ve Harbiye Nezareti'nin bir komisyon teşkil etmesini talep etti. Hatta bu komisyonun nasıl ve kimlerden teşekkül ettirilmesi gerektiğini de bir pusula ile yazısına iliştiirdi¹⁷²⁴.

Diğer tarafın 14 Eylülde "Hükümet-i Meşrua Ahali-i Sadıka Kıtâat-ı Kumandan Umumisi" ünvanlı imzasıyla Bekir Sıdkı, müfettiş-i Umumi

---

1721- Bilal Şimsir, İngiliz Belgelerinde ... C.II, s.314

1722- H.T.V.D. S.51, vesika 1179

1723- B.A.B.E.O. Umumi No.349117

1724- Pusulada komisyonun teşekkülü şu şekilde belirtilmekteydi; Harbiye Nezareti Celilesinden; Harbiye Nazırı Paşa hazretleri, Nezaret müstesa- rı, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi, Erkan-ı Harbiye Şube Müdürü, Mufet- tiş-i Umumilikten; Müfettişlik Erkan-ı Harbiye Reisi, Müfettişlik Erkan- ı Harbiyesinden bir binbaşı, Müfettişlik Levazım Reisi, Müfettişlik Jandarma şubesinden bir zabıt, Takip Heyeti; Bir binbaşı, bir yüzbaşı, bir mülazım, iki katip; B.A.B.E.O. Umumi No.349117

Zeki Paşa'dan, yukarıda bahsettiğimiz ikinci Düzce isyanı ve bilahare meydana gelen olayları desteklemek gayesiyle, Sapanca'yı işgal ettikten; Iznik ile Karamürsel'i abluka altına aldıktan sonra bu münasebetle acilen silah ve cephane talebinde bulundu. Buna ilaveten de "Zat-ı devletleri Adapazarı'nı karargah eyler ve ıslahat projenizi (Kuvay-ı Seferiye projesi kastediliyor) oradan tatbik eylemeğe başlayacak olur iseniz pek çok teshilata mahzar olacağınıza emin olabilirsiniz. Efendimizin harekâtı millete emniyet ve itimad uyandıracak ve bütün millet müzaheret edecektir" dedikten sonra "Anadolu'da hüküm ve nüfuzun ikame ve idame eylemesi için pek süratle hareket etmek icap eylediği ve bu müsait zamandan istifade edilmediği (II.Düzce isyanı kastediliyor) takdirde aksilamelin husulu mazallah felaketi celb eyliyeceği muhakkak olduğu" mütalalarında bulundu ve merkezi Hükümetle biran evvel irtibat kurulmasını ve seri tedbir alınmasını talep etti. Müşir Zeki Paşa da bu mütalaları ve istekleri Sadaret'e bildirdi¹⁷²⁵.

İçerde bu faaliyetler sürdürülürken diğer taraftan İtalya Büyükelçisi 17 Eylülde Londra'da, İngiltere Dışişleri Bakanına bir nota vererek, İstanbul'daki Yüksek Komiserlerin 30 temmuzda Türkiye'ye karşı barışı kabul ettirebilmek için ya kuvvet kullanmak yada milliyetçileri yatıştırmak gerektiğini bildirdiklerini, ayrıca Yüksek komiserlerin Anadolu'ya bir heyet gönderilmesini ve Mustafa Kemal'in arkadaşlarına durumun vehametinin anlatılmasını teklif ettiklerini belirterek, İtalya Hükümetinin Anadolu'da askeri harekâtın genişletilmesinin durumu daha da kötüye götüreceği kanaatinde olduğunu bu bakımdan İtalya Hükümetinin Anadolu'ya heyet gönderilmesinden yana olduğunu ve İngiltere'nin bu konudaki düşüncelerini öğrenmek istediğini belirtti¹⁷²⁶. Böylece İtalya

1725- B.A.B.E.O. Umumi No.349117

1726- Bilal Simsir, İngiliz Belgelerinde... C.II, ss.307-308

Anadolu'ya kuvvet gönderilmesine karşı çıkmaktaydı.

İtalya'nın bu notasının akabinde 20 Eylülde Fransa Dışişleri Bakanlığı da İngiltere'nin Paris Büyükelçiliğine bir muhtıra verdi ve öncekinin aksine İtalyan tekliflerine prensip itibarıyla katılmak niyetinde olduğunu belirtti. Fakat İngiltere'nin bu konudaki görüşünü öğrenmek istediğini ifade etti¹⁷²⁷.

Diğer taraftan İstanbul'da kuvvet kurma faaliyetleri sürdürülmekteydi. Bilahare Sadrazam Damat Ferit Paşa tekrar İstanbul'da İngiliz Yüksek Komiserine bir mektup yazarak; Osmanlı Hükümetinin Sevres Antlaşmasını imzalamakla yüklendiği vazifeleri yerine getireceği, fakat Anadolu'nun halen İttihatçı bir ekibin kontrolünde bulunduğu ve ihtilalci teşkilatın esas kaynağının Yunan işgali olduğunu belirttikten sonra, Osmanlı Hükümetinin Anadolu'daki hareketi bastırmak istediğini, Osmanlı Genel Kurmayının bu konuda planlar hazırladığını, Padişaha bağlı subayların ve halk çoğunluğunun ihtilalcilerin üzerine yürümek için işaret beklediğini, ancak hareketi bastırabilmek için kuvvet toplamak gerektiğini belirtti ve bu kuvvetin bir ay içinde toplanıp bir ay içinde de hazır hale getirileceğini ifade etti. Arkasından iki aydır hazırlanmakta olduğunu belirttiği askeri projenin uygulanması için de Bursa-Adapazarı ve Karadeniz tarafından toplanabilecek 40 bin kişilik bir ordu kurulması, mütarekeden beri İtilaf Devletleri kontrolünde bulunan silahların hemen geri verilmesi, kurulacak orduya Anadolu kıyılarına taşımak için gemi sağlanması, bu orduya yeteri kadar yabancı (İtilaf) subayı verilmesi ve 20 milyon lira kredi açılmasını talep etti¹⁷²⁸.

Diğer taraftan Zeki Paşa'nın yazışmaları Meclis-i Vükela'da görüşüldükten sonra alınan kararlar ve varılan mütalaa "...Anadolu'da icra

1727- Bilal Şimsir, İngiliz Belgelerinde... C.II, s.309

1728- Mektubun tarihi belli değil; Bilal Şimsir, İngiliz Belgelerinde.. C.II, ss.317-321

edilecek harekât hakkında evvel emirde Düvel-i İtilafiyenin muvafakatlari istihsal edilmedikçe bu bahda teşebbüsât ve sevkiyat icrasındaki adem-i imkana binaen zat-ı alilerinin riyaset buyurdıkları heyet-i askeriye ile Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti için cund-i askeriyesiyle meşgul oldukları sırada Bab-ı Ali dahi bu husus hakkında **düvel-i** mezkure ile müzekarata girmiş ve şifuzıkr tezkere-i alileri ile evcubesinin tehir-i itası müzekarat-ı vaka'nın intacına intizardan ileri gelip mahaza bunun bu günlerde bir neticeye iktirarı kaviyyen memul olmasıyla keyfiyetten derhal asaf-ı alilerine malumat itası tabii bulunmuştur. Tezakir-i alilerinin birinde teşkil-i istizanı buyrulan komisyona gelince bu bahdaki mütala-i valaları **musib** ve icray-ı icabına tevessül buyurmaları münasıptir. Bir de Adapazarı'nın karargah ittihazıyla icraat ve harekâtın oradan tatbik ve icrası mucip favaid olduğuna vesailerine dair mulga kuvve-i inzibatiye ikinci alay kumandanı sabıka Bekir Sıdkı Rey tarafından zat-ı alilerine gönderilip ol bahdaki tezekkir-i devletleriyle Harbiye Nezaret-i Aliyesine ve Nezaret-i Müşarülileyhadan Bab-ı aliye tisyar kılınan rapor **mütala-i gûzar-ı şenoveri olması ve** münailiyyhin hüsn-ü hizmet ve neticeyi müşahade ve rivayet eylemekle beraber mütalaat-ı vakanın derece-i itası ve bu bahda lazım gelen tedabir ve muammelatın ifası bilvucud rey-i ve takdir-i alilerine vabeste bulunmuş olduğu..” şeklinde yine Müşir Zeki Paşa'ya bildirildi¹⁷²⁹.

Damat Ferit Paşa'nın İngiltere Yüksek Komiserliğinden talepleri ise bilahare diğer Yüksek komiserlere bildirildi. Bunun üzerine Yüksek komiserler, isteklerinin hükümetlerine iletceklerini belirttikten sonra tekrar Anadolu'ya bir heyet gönderilmesi konusuna değindiler¹⁷³⁰.

Şimdi İtalya'nın bilahare Fransa'nın tutumlarının da etkisiyle

1729- B.A.B.E.O. Umumi No.349117

1730- Bilal Şimsir, İngiliz Belgelerinde ....C.II, ss.314-315

Anadolu'ya kuvvet gönderme yerine zaten gündemde olan bir heyet gönderilmesi fikri ağır basmaya başlamıştı.

Nitekim 25 Eylülde Yüksek komiserler bir araya gelerek barış antlaşmasını kabul ettirmek için Anadolu'ya bir heyet gönderilmesi konusunu görüştüler¹⁷³¹.

Bu gelişmeden sonra 28 Eylülde İngiltere İstanbul Yüksek Komiseri J. De Robeck, İngiliz Karadeniz orduları Başkomutanı General Wilson'a bir yazı yazarak, Dış yardım olmadan İstanbul Hükümetinin milliyetçilerle baş edip edemeyeceğini, 20 milyon liralık yardımın yetip yetmeyeceğini, hazırlığın üç ay içinde bitip bitmeyeceğini ve Padişah kuvvetlerinin milliyetçiler tarafına geçmeleri halinde İtilaf Devletleri nin yeni durumla başa çıkıp çıkmayacaklarını, sorularının akla geldiğini belirtti ve bu konularda komutanlığın kanaatlerinin bildirilmesini istedi¹⁷³².

Bunun üzerine General Wilson; milliyetçileri yenilgiye uğratabilmek için Padişah ordusunda yabancı subayların da bulunması gerektiği, 20 milyonluk yardımın 40 bin kişinin ihtiyacına göre hesaplandığı, Padişah kuvvetlerinin hazırlanması için en az altı aylık bir zamana ihtiyaç olduğu, bu kuvvetlerin milliyetçiler tarafına geçmelerinin pek ciddi bir durum yaratabileceği, ayrıca muhtemel firarların da düşünülmesi gerektiği, halen Büyükdere'de kurulmakta olan tümenin ıslahı gerektiği, iyi Türk subaylarının bu orduya katılmak istemedikleri, iyi organize edilmiş 40 bin kişilik kuvvetin milliyetçileri yenilgiye uğratmakta güçlük çekmeyeceği, ancak milliyetçi propogandanın etkisiyle halkın bu kuvvetlere sılahlı direniste bulunmaları halinde daha büyük kuvvetlere ihtiyaç olacağı şeklinde kanaatlerini bildirdi¹⁷³³.

1731- Bilal Simsir, İngiliz Belgelerinde ...C.II, ss.321-322

1732- Bilal Simsir, İngiliz Belgelerinde ...C.II, s.346

1733- Bilal Simsir, İngiliz Belgelerinde ...C.II, ss.347-348

Bunun üzerine Amiral J.De Robeck son durumu 1 Ekimde Lord Curzon'a; "General Wilson'a göre milli hareketi bastırmak için kuvvet hazırlanmasını uzun zaman alacağını. Fransız Yüksek komiserinin ise Ferit Paşa iktidarda kaldıkça, milliyetçilerle bir uyusmayı imkansız gördüğü, Ferit Paşa'nın çekilmesinin yerinde olacağını, Yüksek komiserlerin Anadolu'ya bir heyet gönderilmesi için İstanbul Hükümetine baskı yapacakları, aynı zamanda bu günkü Hükümetin heyetin başarı umudunu yaktığını da belirtecekleri ve bu görüşü Padişah'a da iletcekleri" şeklinde bildirdi. Bundan sonra Sadrazam'ın ise Anadolu'ya gönderilecek heyetle birlikte milli hareketi bastırmak için kuvvet yollanmasını ve heyetin "ası" (milliyetçi) liderlerle müzakereye girişmemesini istediğini belirtti¹⁷³⁴.

Nitekim İtilaf Devletleri Yüksek komiserleri, Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya 7 Ekimde ortak bir nota vererek, Yüksek komiserlerin Anadolu'daki durumun yarattığı tehlikeye son vermeyi gerekli gördükleri ve bunun barışçı yollarla gerçekleştirilebileceği görüşünde oldukları bunun için Anadolu'ya bir heyet gönderilmesi gerektiği, Sadrazam'ın bu konudaki itirazlarına katılmadıklarını, bu bakımdan heyetin barışçı gayelerle gönderilmesi gerekiyorsa müzakereye girişmesi heyetin güvenilir kişilerden meydana gelmesi gerektiğini belirttiler¹⁷³⁵.

Bilahare Yüksek komiserler 11 Ekimde Padişah'la görüştiler. Bu görüşmede Sadrazam bulunmadı. Yüksek komiserle Padişah'a Anadolu'ya bir heyet gönderilmesini salık verdiler. Bu arada Fransa Yüksek komiseri Ferit Paşa'nın değiştirilmesi gerektiğini de ifade etti¹⁷³⁶.

1734- Bilal Şimsir, İngiliz Belgelerinde ...C.II, ss.335-337

1735- Bilal Şimsir, İngiliz Belgelerinde ...C.II, s.369

1736- Bu görüşmede Padişahın Anadolu'ya bir heyet gönderilmesine razı olduğu, ancak heyetle birlikte milliyetçilere karşı kuvvet kullanılmasını da ister gördüğü, heyetin milliyetçileri teslim olmaya çağırmasını, onlarla müzakereye girişmemesini istediği ve milliyetçiler aleyhine konuştuğunu J. De Robeck çok gizli kayıtlı raporunda belirtmektedir. Bilal Şimsir, İngiliz Belgelerinde ...C.II, ss.361-363

Bilahare Fransa Dışişleri Bakanı Paris'te İngiltere ve İtalya Büyükelçilerine 12 Ekimde bir nota vererek, antlaşmanın yalnız Padişah tarafından onaylanmasının yeterli olacağı, onaylandıktan sonra Damat Ferit Paşa değiştirilirse bir kısım milliyetçilerin İstanbul Hükümeti tarafına dönebilecekleri, arkasından Anadolu'ya gönderilecek heyetin halkı aydınlatıp Hükümete bağlıacağı, kurulacak yeni Hükümete mali yardım yapılması, Mustafa Kemal tarafına geçmesine karşı tedbir alınarak 15 bin kişilik bir ordu kurulması, konusunda Yüksek komiserlerin işbirliği etmeleri gerektiğini belirtti¹⁷³⁷.

Bu gelişmenin akbinde Amiral J. De Robeck 14 Ekimde Lord Curzon'a bir rapor göndererek, Anadolu'ya bir heyet gönderilmesi, antlaşmayı onaylaması için İstanbul Hükümeti nezdinde teşebbüslere devam olunması, Ferit Paşa'yı düşürmek veya iktidarda tutmak için hiç bir teşebbüs yapılmaması, kaderinin şu veya bu Hükümete bağlı olduğu kanısından Padişah'ın caydırılması, Anadolu'ya gönderilecek heyetin başarısızlığı halinde milliyetçilere karşı harekete geçmeye hazırlanılması telkinlerinde bulundu¹⁷³⁸.

Böylece Anadolu'ya karşı bir kuvvet oluşturma fikri İtilaflarca tamamen terkedilmişti.

Bu arada İtilaf Devletleri Kocaeli mantikasını harp sahası ilan ettiler ve buradan Osmanlı nizami birlikleri çıkarıldı¹⁷³⁹. Eylül ayının sonuna doğru ise İngilizler İzmit'te kendilerini güvende hissetmediklerinden Gebze'ye çekilerek İzmit'in askeri kumandasını da Yunanlılara bırakmışlardı¹⁷⁴⁰.

Böylece İstanbul Hükümetinin Anadolu'ya kuvvet gönderme yani

1737- Bilal Şimşir, İngiliz Belgelerinde ..C.II, ss.354-355

1738- Bilal Şimşir, İngiliz Belgelerinde ..C.II, s.360

1739- B.A.B.E.O. Umumi No.348534

1740- Yunan kuvvetlerinin bölgedeki durumunu gösteren rapor bkz. Kâzım Aras, a.g.e., ss.39-46

Kuvay-ı Seferiye ile ilgili girişimleri gerçekleşme imkanı bulamadı. Zaten bu politikayı izlemekte olan Damat Ferit Hükümeti de İtilafların girişimleri sonucu 16 ekimde istifa etti¹⁷⁴¹

b) İZMİT MUTASARRIFI İBRAHİM HAKKI'NIN BİR GİRİŞİMİ - ADAPAZARI'NIN İŞGALİ-

İstanbul Hükümeti ve Müşir Zeki Paşa bu girişimlerde bulunurken, Batı cephesi komutanı Ali Fuat Paşa Yunan ileri harekâtına karşı önceki bölümlerde belirtildiği gibi Geyve boğazında Ağustos sonlarına doğru yeni bir düzenleme yapmıştı. Bu düzenlemede Adapazarı ve Sapanca civarındaki milli kuvvetler Geyve boğazına çekilmişti. Böylece buralar milli kuvvetlerce tahliye edilmiş olmaktaydı. Bu durumu haber alan İzmit mutasarrıfı İbrahim Hakkı, bu durumdan istifade ederek yukarıda bahsedilen plan çerçevesinde Adapazarı'nı karargah eylemek üzere Mustafa adında birisinin komutasında Adapazarı'na bir küçük birlik göndererek işgal ettirdi ve birliğin başındaki Mustafa¹⁷⁴² da ilçeye kaymakam oldu.

Bu sırada Geyve'den esasen tren köprüleri ile tünellerin tahribindeki maksadı gizlemek, asker ve ahali üzerindeki bırakması muhtemel kötü tesiri yok etmek, aynı zamanda keşif yapmak maksadıyla Cengiz Bey komutasında milli müfrezeler ile süvari ve piyadeden oluşan bir birlik Adapazarı'na gönderilmişti. Şimdi bu birlik Adapazarı'nın işgali haberini alınca ilçeye harekât düzenledi ve işgalcilere on kadar ölü verdirerek Adapazarı'nı geri aldı.

Bu gelişmelerden sonra 24.Fırka komandanı Atıf Bey, 5 Eylülde

---

1741- Bilal Simsir, İngiliz Belgelerinde ....C.II, s.368; Bu tarih bazı eserlerde 17 Ekim olarak verilmektedir. İsmail Hami Danişment, a.g.e. C.IV, s.465; Ahmet Emin Yalman, Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, C.II, İstanbul, 1970, s.235

1742- Bu şahıs bilahare Yunan işgali sırasında Adapazarı'nda kaymakamlık yapacaktır. Bu sebeple 150'likler listesinin 33.sirasında Adapazarı Kaymakamı Hain Mustafa diye yer alacaktır. G.C.Z. C.IV, s.462

"a) Geyve Boğazı methalinde (girişinde) ve tarafeyninde tertibatımız bozulmayacaktır

b) Adapazarı Cengiz Bey müfrezesi ve muhtemel mahalli milis teşkilatı ile mümkün olduğu müddetçe elde bulundurulması ve burasının Geyve ile telefon muhaberesinin tesisi ve Adapazarı'nı işgal eden kuvvetlerin geri ile irtibat ve muvasalasının temini için (Uzunkum-Hacımercanlar) hattının ve mümkün olursa Sapanca'nın mahalli namuskar halk ve bir miktar milli kuvvetlerle işgal ettirilmesi

c) Sapanca'nın işgali halinde burada dahi hükümet-i mahalliye'nin inzibat ve asayişinin tesisi ve Geyve ile muhaberesinin temini" tedbirlerini aldı¹⁷⁴³.

Ancak Kuvay-ı Milliye'nin Adapazarı ve Sapanca'yı elinde tutması uzun süre devam etmedi. Bu bölge bir süre sonra, yukarıda bir münasebetle belirtildiği gibi Kuvay-ı Inzibatiye'den arta kalan İkinci Alay kumandanı Bekir Sıdkı'nın girişimleriyle kardeşi Nahiye müdürü Abdullah'ın refaketinde olarak, kendi düşüncelerini gerçekleştirmek gayesiyle olacak 14 Eylülde tekrar işgal edildi. Ayrıca bu sırada Iznik ve Karamürsel kazaları da Bekir Sıdkı tarafından ablukaya alındı¹⁷⁴⁴.

8 ekinde ise Geyve'den hareket eden bir milli müfreze fazla bir direnişle karşılaşmadan Sapanca'yı tekrar ele geçirdi. Bu sırada bir milli müfreze de Adapazarı'na gönderilmmişti. Bu birlik de Adapazarı'na girmeyi başardı ki birlik Adapazarı halkı tarafından sevinçle karşılandı. Bu arada İzmit'ten Adapazarı'na gitmekte olan 20 vagonluk bir yolcu ve yük treni ki tren askeri malzeme yüklüydü, milli kuvvetlerce (İpsiz Recep etkinliğinde) Karaçam'a kaçırıldı¹⁷⁴⁵.

1743- Kâzım Aras, a.g.e., ss.35-36

1744- B.A.B.E.O. Umumi No.349117; Z.C. Devre I, C.IV, s.296

1745- Kâzım Aras, a.g.e., s.47

E- YUNAN İŞGAL BİRLİKLERİNİN İŞGALI MUTEAKİP AYLARDA BÖLGEDEKİ FAALİYETLERİ VE BÖLGEDE GENEL DURUM

a) AGUSTOS AYI BAŞLARINDA KOCAELİ BÖLGESİNDE YUNAN FAALİYETLERİ

Bölgede iç karışıklıklar sürerken İngilizlerce bölgeye getirilmesi sağlanan Yunanlılar da milli kuvvetlere karşı faaliyet göstermeye başladılar. Zaten Kuvay-ı Milliye karşısında askeri yönden kendilerini zayıf hissederek İngilizler, bu durumu takviye için bir Yunan tümeninin gelmesini sağlamışlardı. Ayrıca bir hedefleri de bölgede kendilerine taraftar halkın özellikle Rum ve Ermenilerin yardımıyla bölgedeki milli kuvvetleri sindirmek, böylece İstanbul istikametini emniyette bulundurmaktı. Yunanlılar ise cepheden yapmakta oldukları taarruzu kolaylaştırmak istiyorlardı¹⁷⁴⁶. Bu gayelerle evvelki bölümlerde belirtildiği gibi bölgeye, Yunan 11. Tümeni gelmişti. Bilahare Temmuzun ikinci yarısında Yunanlılar Kocaeli bölgesindeki kuvvetlerini takviye gayesiyle İstanbul'dan deniz yoluyla yeni birlikler sevk etmişlerdi ki, bu kuvvetler 31 Temmuzda Derince'ye çıkarıldı ve General Ayrın Seyd komutasındaki İngiliz tümenine bağlandı. Bu alayın vazifesi Şile-Hereke hattı ile Kandıra-Izmit hattı arasındaki kalan bölgeyi milli kuvvetlerden temizlemektir. Nitekim Alay 5-10 Ağustos günlerinde üç kol halinde bölgede temizlik harekâtına girdi. Bu sırada milli kuvvetlerle aralarında sert çarpışmalar meydana geldi. Bilahare Alay 10 Ağustosta tekrar Derince'de toplandı¹⁷⁴⁷. Bu gelişmelerin yanısıra aynı zamanda Bursa'dan gönderilen bir Yunan birliği 7 Ağustosta, Yalova'yı işgal etti¹⁷⁴⁸. 15 Ağustosta İzmit çuha fabrikasına intikal etmiş olan 16. Yunan Alayı da buradaki İngiliz Tugayı emrine girdi ve milli kuvvetlerle mücadeleye başladı¹⁷⁴⁹. Bu sırada Kandıra böl-

1746- T.İ.H. C. II. K.2, ss.291-292

1747- T.İ.H. C. II. K.2, s.293

1748- Adnan Sofuoğlu, a.g.e., s.192

gesinde bulunan milli kuvvetlerin ki, Bursa yolunun kapanması üzerine İstanbul'la irtibat sağlayan bu yol, özellikle açık tutulmaya çalışılmaktaydı ve bu görev daha 15 Temmuzdan itibaren İpsiz Recep milli müfrezesine tevdi edilmişti¹⁷⁵⁰. İngilizlere karşı, 15 Ağustosta yaptıkları şiddetli taarruzları üzerine İngilizler, kazayı terk ederek Şile'ye çekildiler¹⁷⁵¹.

b- YUNAN HAREKATI VE FAALİYETLERİ KARŞISINDA MİLLİ KUVVETLERİN ALDIGI TERTİBAT

Bu sırada Garb cephesi Komutanlığı daha Ağustos ayı içinde muhtelif kaynaklardan aldığı bilgiler ışığında Yunan kuvvetlerinin genel bir taarruza başlamak üzere olduklarını tespit etmişti. Cephe komutanı Ali Fuat Paşa durumu şöyle mütela ediyor: Müttefikler, Türklere karşı Yunan ordusunu kullandıkları gibi, gerektiğinde kendi kuvvetlerini de kullanmakta idiler. Yunanlıların toplam olarak cephede yedi tümeni bulunmakta idi. Bunlardan başka Manisa-Bandırma demiryolu boyunca kuvvet buldurdıkları gibi, Alâşehir batısı ve İzmir dolaylarında ihtiyatlarının bulunması ihtimali de vardı. Bunun yanında en önemli mesele, Trakya'da serbest kalan kuvvetleri ile Anadolu cephesini takviyeye muktedir olmaları idi. Ayrıca aşağıda belirtileceği gibi yerli Rum ve Ermenilerden de faydalanmaktaydılar.

Düşmanın en zararlı harekât ihtimali Kefken-Arslanbey hattından Adapazarı ile Geyve boğazı istikametlerinde taarruza geçmesi ve ayrıca Sakarya nehri doğusundaki Kuvay-ı Milliye'ye muhalif unsurları ayaklandırarak Ankara istikametini tehdit etmesi idi. Düşman bu harekâtı yaparken aynı zamanda Ertuğrul grubu ve Uşak üzerine de taarruz edebi-

1749- Bkz. III. bölüm

1750- A.T.A.S.E. Arş. Kl. 893 Dosya 7 Fh.14

1751- İstanbul Hükümetine Şile Kaymakamlığı'nın raporları; B.A.B.E.O. Umumi No.348534

lırdı. Yandan ve cepheden yapacağı bu harekât muvaffak olduğu takdirde Batı cephesi kuzey yanı kuşatılmış, Eskişehir-Afyon demiryolu elden çıkmış ve 12.Kolordu kuzey kesimindeki kuvvetlerden ayrılmış olurdu.

Bu itibarla böyle bir ihtimali önlemek için Bolu ve İzmit bölgeleri ile Ertuğrul grubunun (Bilecik Bölgesi) mümkün olduğu kadar takviyesi ve 12.Kolordunun Uşak-Afyon demiryoluna yakın bulundurulması gerekirdi¹⁷⁵²

Nitekim durum tahmin edildiği üzere gelişti ve yukarıda da anlatıldığı gibi Ağustosun ilk haftasında İngiliz ve Yunanlılardan fiilen yardım gören Kuvay-ı Milliye'ye muhalif Abazalar Bolu-Düzce ve Hendek bölgesinde tekrar ayaklandılar¹⁷⁵³. Yunan ordusu da Alâşehir ve Aydın Cephelerinden kuvvet çekerek büyük kısmını Balıkesir-Bursa ve İzmit bölgelerinde topladı. Maksadının Bursa cephesinde kuvvetli ve aktif bulunmakla beraber Bolu dolaylarındaki ayaklanmayı da genişleterek cephenin kuzey yanını kuşatmak olduğu belli olmaktadır¹⁷⁵⁴

Bu sebeple ve aynı zamanda Yunan kuvvetlerinin ihtimal taarruzlarına karşı dağınık kuvvetleri toplamak, Bursa ve Uşak istikametlerini kapamak ve Eskişehir'de ihtiyat kuvveti bulundurmak icap etmekteydi. Kuvvetleri bu duruma getirebilmek için de ileri hatlarda bulunan bazı birlikleri geri almak lazım gelmekteydi¹⁷⁵⁵.

Ali Fuat Paşa'ye göre en önemli diğer bir mesele, İngiliz ve Yunanlılardan himaye gören Kuvay-ı Milliye'ye muhalif grupların Ankara istikametine sarkmaları idi. Buna karşı Bolu-Sarıköy hattının doğusunda ve Gerede istikametinden gereken tedbirlerin alınması gerekiyordu. Ayrıca

---

1752- T.I.H. C.II. K.2, ss.294-295

1753-Ekz. yukarıda anlatıldı; Ayrıca A.T.A.S.E Arş.Kl.896 Dosya 15 Fh.13

1754- T.I.H. C.II. K.2, s.296

1755- Kâzım Aras, a.g.e., s.30; Ayrıca Ali Fuat Paşa'nın konuyla ilgili mütâalası bkz. T.I.H. C.II. K.2, ss.296-297

Bursa istikametinden gelecek düşman taarruzuna karşı hareket tarzı da arazinin durumuna göre kararlaştırılmıyordu. Ahıdağ genel harekâta elverişli değildi. Yalnız bu dağın doğusunda Pazarcık ile Köprühisar veya Bilecik bölgeleri, yolların bulunması itibariyle harekâta elverişli idi. Bu sebeple kuzey kesiminde kuvvetli bulunmak için Ali Fuat Paşa 12.Kolorduya bölgenin önemi dolayısıyla iki veya üç alayın kuzeye alınması gerektiğini hatırlattı ve ilk kademe olarak 15.Alayı kuzey kesime naklettirerek 24.Fırka emrine verdi. Ayrıca Geyve Akhisar (Pamukova), Katırözü (mevkii dahil) Karamürsel (Hariç) hattı kuzeyi 24.Fırkaya verilerek Fırkanın sorumluluk bölgesi daraltıldı. Buna karşılık Ertuğrul grubunun 190. Alayından Sultaniye ve Katırözü geçitlerini savunmakta olan tabur kendi grubuna iade edildi. Bu geçitlerin korunması 24.Fırkaya bırakıldı¹⁷⁵⁶. Ali Fuat Paşa'dan, idareden pek farklı düşünmeyen Genelkurmay'a göre esasen Bursa-İzmit kesiminden Eskişehir genel istikametinde ilerlemesi beklenen Yunan kuvvetlerine karşı alınan bu tedbirlerden başka, tahminen dört Yunan tümeninin ilerlemesiyle gerçekleşecek olan harekâta başarı ile karşı koyabilmek için gereken bütün tedbirlerin alınması şarttı. Genel Kurmay Başkanlığı bu görüşünü 23 Ağustosta Batı cephesi komutanlığına bildirdi¹⁷⁵⁷.

Buna göre cephe komutanlığı şu tertibi aldı; Mürettep Tümen Düzce ve Hendek bölgesindeki ayaklanmayı süratle ve emin bir şekilde bastırdıktan sonra ki yukarıda anlatıldığı gibi ayaklanma, bu tertibe göre bastırılmıştır. 24.Fırkaya yardım için gerekli tedbirleri alacak 24.Fırka, bir düşman taarruzuna karşı tertibatını daha ziyade kendi kuvvetlerinden faydalanacak sürette alacak. 159.Alayın muharebe gücünü bir an önce artıracak. Ertuğrul grubunun 174.Alay 3.taburunu değiştirecek.

1756- T.i.H. C.II. K.2, s.297

1757- T.i.H. C.II. K.2, s.298

Mürettep tümenin harekâtı Düzce'den Hendek istikametinde ilerledikçe halen Mudurnu çayı cephesinde bulunan kuvvetlerinden de batıya karşı faydalanacak

Ertuğrul grubu düşmanın servetiye istikametinde geriye bir taarruzu halinde 174. Alayın 3. taburunu ile Gökbayrak taburunu ve Yalova'lı İbo kuvvetlerinin müşterek etkisini sağlayacak. Ayrıca 70. Alayını Pazarcık Kuzeybatısında Gölcük-Karadere bölgesine gönderecek

Kuvay-ı Seyyare komutanlığı, düşmanın Bursa istikametinde taarruzu halinde Piyade kuvvetlerini cephedeki düşmana karşı bırakarak bir veya iki top ve bir piyade takımı ile takviyeli silvâri kuvvetleriyle Emet ve Tavşanlı üzerinden düşmanın yanına etki yapacak şekilde harekete hazır bulunacak.

12. Kolordu üç taburlu ve muhabere gücü iyi bir alayını trenle sevke hazır bulunduracak. Ayrıca düşmanın kolordu cephesine bir gösteriş taarruzu yapması ihtimalini düşünerek karşılayıcı tedbir alacak.

Cephe komutanlığı 25 Ağustosta 57. Tümen istihkam bölüğünü 61. Tümen emrine Bilecik'e, bir sahra bataryasını 11. Tümen emrine Karacaköy'e, öküz kosulu bir sahra bataryası ile takviyeli 172. Alayı cephe ihtiyatını teşkil etmek üzere Bozüyük'e gönderecek. Ayrıca Eskişehir'deki depo kıtasından bir tabur teşkil edecek ve kudretli bir dağ bataryasını bu tabur emrine vermek üzere hazır bulunduracaktı¹⁷⁵⁸.

Alınan bu tedbirlere rağmen, düşünülenin aksine Gediz ve Uşak tarafından taarruza geçen Yunanlılar 28 Ağustosta Gediz'i, 29 Ağustosta Uşak'ı işgal ettiler. Bu taarruz esnasında milli kuvvetler buralarda çok kayıp verdi. Bunun sonucu olarak da Afyon ve Eskişehir'in kaybedilmesi ihtimali belirdi. Bu durum Ankara'daki rahatsızlığı ve endişeyi daha da arttırdı. Nitekim Ankara'da Hükümet merkezinin Sivas'a nakli düşünölmeye

başlandı¹⁷⁵⁹. Ancak bu teklife Kâzım Paşa (Karabekir) ve Ali Fuat Paşalar karşı çıktılar. Ali Fuat Paşa Ankara'nın tahliyesinin ancak Eskişehir'in tahliyesine karar verildiği zaman düşünülebileceğini belirtti¹⁷⁶⁰. Nitekim bu düşünceden vazgeçildi ve cephelerin kuvvetlendirilmesi kararlaştırıldı.

Tedbir alınmadan önce düşmana bir keşif taarruzu yapılması kararlaştırıldı. Nitekim 11.Tümen 172.Alay komutanı Osman Bey'in komutasında bir birlik 30 Ağustos sabahı Inegöl üzerinden düşmana taarruz etti. Bu taarruz esnasında düşmanın durumu hakkında yeteri kadar bilgi edinen kuvvetler aynı günün gecesi taarruz hattından geri çekildiler¹⁷⁶¹.

Şimdi gelişen bu durum dolayısıyla komutanlıkların değişen düşüncelerine göre cephe bazı değişiklikler göstererek yeni bir şekil aldı. Bilahare Garp cephesi Komutanlığı yeni düzenlenen plana göre hareket edilmesi için 31 Ağustos 1920 tarih ve 1065 numaralı emri yayınladı¹⁷⁶². Bilahare verilen bu emir gereğince birlikler yeni mevzilerini tutmak üzere harekete geçtiler. Terk edilen bölgelerde ise mevcut trenlerden düşmanın istifade etmemesi ve düşmanı, harekâtın tahdidi ile nakliyat müşkülâtı karşısında bulundurmak için birliklere geri çekilirken istasyonlardaki su depolarının, köprülerin, tünellerin ve düşmana kalması kaçınılmaz olan lokomotiflerin tahribi emri de verilmişti. Bunun için birlikler yeni yerlerine giderken etrafa heyecan vermemesini de göz önünde tutarak tahrip işini yapmaktaydılar¹⁷⁶³.

Bu planda kaza ve sancakların da nasıl hareket edecekleri düşünülmüştü. Toplanma manevrası sırasında harekâtın selameti bakımından

---

1759- Selahattin Tansel, a.g.e. C.III, s.162

1760- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., ss.476-477

1761- T.i.H. C.II. K.2, s.306

1762- Kâzım Aras, a.g.e., s.30

1763- Kâzım Aras, a.g.e., ss.33-34

bazı kaza ve sancakların boşaltılması gerekebilecekti. Bu sebeple mülki makamların son ana kadar vazifelerine devam etmeleri milli kuvvet veya ordu birliği bulunduğu yeri terke mecbur kaldığı takdirde, mülki makamlardan isteyenlerin veya mecbur olanların yerlerine vekil bırakmak şartıyla o birlikle beraber yerlerini terke mezar oldukları, jandarmanın askeri birlik sayıldığı için son çekilen birliğe katılması gerektiği de emirde bildirilmekteydi¹⁷⁶⁴.

Garb cephesinin bu emirleri derhal tamamen tatbik edildi.

Buna göre Batı cephesi Kuzey kesiminde (yani bölgemizdeki) kuvvetler 1 Eylül 1920 itibarıyla şu vaziyeti aldılar¹⁷⁶⁵:

24.Tümen

159.Alay; cephe emrine girmek üzere hareket halinde
2.Alay; Karaçam, İlimiye, Geyve bölgesinde
143.Alay; Doğançay'da vazifesini 2.Alaya teslim ve İnönü'ye harekete hazır.

Milli kuvvetler; Büyük kısmı Doğançay-Boğazköy bölgesinde toplanmakta idi ve düzenli birliklerle irtibatlandırılmıştı. Buna göre 24.Tümen emrine verilen milli kuvvetler; Gökbayrak Taburu, Osmaneli'de; Milli süvari alayı; Yenışehir ve Inegöl bölgesinde, Müdafı-vatan taburu ve karma süvari bölüğü; Yenışehir'de, Osmançık müfrezesi; subaşı'nda, Kerim Bey müfrezesi; Karaçam'da, mebus Rıza Bey milli alayı; Silüklüdere'de, Bahri Bey müfrezesi; Hamamlıda, Karesi müfrezesi, Pazarcık'ta.

Ertuğrul Grubu; Grup karargahı Eskişehir'de

124.Alay, Çukurhisar'da
126.Alay, Otonyalı'da
127. ve 189. Alaylar, Akpınar'da
190.Alay, Rıza Paşa köyünde
70.Alay ve Tümen topçusu, Seyitgazi'de

Bir de 24.Tümen isyan sırasında Kocaeli bölgesine geldiği zaman 11.Tümen

1764- T.I.H. C.II. K.2, ss.301-302

1765- T.I.H. C.II. K.2, ss.,302-303; Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, ss.159-160; A.T.A.S.E. Arş. K1.896 Dosya 15 Fh.26; Fh.30, Fh.37

emrinde Bursa cephesinde Nazıfpaşa civarında bulunan 2.Alayın I.taburu 24.Timenin emrine alınmış, sonra da Kandıra ve civarındaki harekâta iştirak ettirilmişti. Daha sonra 24.Timen Adapazarı'ndan Geyve'ye hareketi üzerine bu tabur kendisine ilhak edilen milli müfrezelerle Sapanca grubunu teşkil etti. Bu grubun başına da Binbaşı Niyazi Bey getirildi¹⁷⁶⁶.

c) EYLÜL AYINDA KOCAELİ TARAFLARINDA YUNAN FAALİYETLERİ

Agustos ayı içinde İzmit'i İngilizlerden devralan Yunanlılar bilahare işgali pekiştirmek için Eylülün üçüncü haftasında da Manisa Timenini İzmit'e çıkardılar. Bundan sonra Yunan birlikleri Akmeşe-Hereke-Gebze-Şile ve Kandıra istikametinde ilerleyerek önemli mevkiileri ele geçirdiler. Bu gelişmeden sonra İngilizler bölgeyi tamamen boşaltarak Gebze'ye çekildiler. Böylece İzmit ve havalisi tamamen Yunan işgaline terkedildi¹⁷⁶⁷.

Yunanlılar bundan sonra işgal bölgesini üç tali bölgeye ayırdılar. Buna göre, Sapanca bölgesi (henüz işgal edilmemişti) 16.tabur piyade Alayı bir dağ topçu grubu (2 tabur Çuhahane'de, 1 tabur Bahçecik'te).

Akmeşe bölgesi; 9.Girit Alayı, bir dağ topçu bataryası (iki tabur Akmeşe'de, bir tabur Kandıra'da).

İzmit bölgesi; 17.Piyade Alayı, bir dağ topçu grubu (timen karargahı, iki tabur İzmit'te, bir tabur Gebze'de)¹⁷⁶⁸. Bundan sonra 26 eylülde ise bir Yunan birliği Büyükdербent'ten Sapanca'ya doğru yürüyüşe geçti. Ancak bilahare geri döndü¹⁷⁶⁹.

d) GELİŞMELER KARŞISINDA ADAPAZARI VE SAPANCA'DA YEREL YÖNETİMLERCE TARAFSIZ NİZAMIN TESİSİ

Anadolu ile İstanbul'u birbirine bağlayan ve Eskişehir ile

1766- Kâzım Aras, a.g.e., s.35

1767- T.I.H. C.II. K.2, s.294

1768- Kâzım Aras, a.g.e., s.47; T.I.H. C.II. K.2, aynı yer

1769- Adnan Sofuoğlu, a.g.e., ss.196-197

Bolu tarafından gelen yolların kesiştiği yerde kurulmuş olan Adapazarı'nın halkı genellikle ticaretle istigal etmekteydi. Şehirde canlı bir ticaret hayatı vardı. Bu sebeple genellikle ticaret erbabından oluşan Adapazarı eşrafının ticaret hayatlarını devam ettirebilmeleri her şeyden önce şehirde can ve mal güvenliğinin var olmasına bağlı idi. Hatta ticaretin canlılığını koruması için sadece Adapazarı'nda değil çevresinde de can ve mal güvenliğinin olması gerekmektedir. Bu düşüncelerle olacak daha Milli Mücadelenin ilk günlerinde Adapazarı'nda tarafsız yönetim kurulması düşüncesi ortaya atılmıştı. Nitekim Sivas Kongresi sonrasında İstanbul'la ilişik kesip milli harekete katılma kararı alınmak için yapılan toplantıda bir ara "İstanbul Hükümetini tanımayacağız, müstakil bir vaziyet alacağız" şeklinde İstanbul'a telgraf çekilmek istenmişti. Ancak Kuvay-ı Milliye yanlılarının müdahalesiyle bu telgraf "milli harekete iştirak edeceğiz" şeklinde değiştirilmişti. Tarafsız kalma düşüncesinde olanlara göre yukarıda belirtildiği gibi stratejik durumu itibariyle ayak altında bir yer olan Adapazarı'nın muhtemelen İstanbul ile Ankara'nın çatışma alanı haline gelecek ve bundan da büyük zarar göreceklerdi. Nitekim bu bölge İstanbul Hükümetinin Anadolu'daki hakimiyetini kurmak için üs olarak seçtiği bölge olmuş ve milli kuvvetlerle, İstanbul Hükümet kuvvetlerinin çatışma alanı haline gelmişti. Bu sebeple özellikle Adapazarı ve Sapanca taraflar arasında defalarca el değiştirmişti. Tabii ki bu durumdan Adapazarı eşrafı büyük zarar görmekteydi. İşte bu gelişmeler ve şimdi Yunan işgalinin şehir sınırına kadar geldiği sıralar olan Ekim 1920 aylarında Adapazarı ve Sapanca'da muvakkaten tarafsız nizam uygulanması fikrinin tekrar gündeme gelmesine sebep oldu. Bunu gündeme getirenler tarafsız hükümet kurma sebeplerini "Kuvay-ı Milliye'nin kasabamıza girmek üzere iki vekili Kuvay-ı Inzibatlarla sair müsellaah olanlar hemen çekilmeleri ve gece vakti çarşı ve kasabada mahallelerde vukua gelen ahval-ı müteessi-

re ve müteessifce neticesi olarak memlektimizde tahaddüs eden hükümeteşiz-
liği nazar-ı dikkate alan biz vailimza memleketine hamil ve mukadderat-ı
sainesini bizzet temine almak maksadıyla her iki tarafa muvakkaten bita-
raflığı muhafazaya bilkarar mecur kalmış.. " şeklinde açıklıyordu. Esa-
sında tarafsız yönetim isteyenler de Kuvay-ı Milliye'ye mütemayıldı¹⁷⁷⁰.

Diğer taraftan İngilizler de bölgede böyle bir tarafsız
yönetimin kurulması taraftarı idiler. Çünkü bu hölgenin Kuvay-ı
Milliye'nin elinde olmaksansa böyle zayıf bir tarafsız hükümetin elinde
bulunması kendi menfaatlerine daha uygun düşmekteydi. Ayrıca böylebir
yönetim ileride İstanbul'a daha kolay bağlanabilirdi¹⁷⁷¹.

Nihayet Adapazarı eşrafı, hölgelerinde tarafsız nizamın tesisi
için 11-12 Ekim 1920 günleri İzmit Ve Geyve'ye birer heyet yolladılar.
Adapazarı'ndan İzmit'e Hacı Fahri Efendi'nin başkanlığında bir heyet
gitmişti. Aynı şekilde Sapanca'dan da İzmit'e Yüzbaşı Namık Bey
başkanlığında bir heyet yollandı¹⁷⁷².

Bu gelişmenin akabinde İzmit mutasarrıfı Çerkez İbrahim Hakkı
12 ekimde yanında Yunanlılar da olduğu halde Sapanca'ya gelerek halka
hitaben bir konuşma yaptı. Konuşmasında Kuvay-ı Milliye'yi kabul
etmemelerini aksi takdirde kasabayı yakacaklarını söyledi.

Bu arada milli kuvvetlerce Karaçam'a kaçırılan trenin
kurtarılmasını da Deli Şaban'a teklif ettiler. Ancak bu teklif kabul
edilmedi¹⁷⁷³. Bu tutumdan Kuvay-ı Milliye'ye yakınlık gösterilmemesi
kaydıyla tarafsızlığın kabul edildiği anlaşılıyordu.

1770- Adnan Sofuoğlu, a.g.e., ss.203-296; Tarafsız kalma sebepleri bzk.
T.I.T.E. Arş. Ali Fuat Cebesoy Dosyası Kl.114, vesika 51609

1771- T.I.T.E. Arş. Ali Fuat Cebesoy Dosyası, Kl.114, vesika 56610

1772- Feridun Kandemir, a.g.e., s.103; Zekai Erdal, "Milli Mücadele Yıl-
larında Adapazarı'nda Müstakil Ada Hükümeti Kurulmuştu" Günaydın Gazete-
si, Sakarya İlavesi 21 Haziran 1982; Adnan Sofuoğlu, a.g.e., ss.201-202

1773- Kâzım Aras, a.g.e., s.48

Diğer taraftan tarafsız nizamın tesisi için Geyve'ye giden heyet orada Ankara Hükümeti'nin Geyve'de faaliyetini sürdüren Kocaeli mutasarrıfı başkanlığındaki Kuvay-ı Milliye yöneticileri ile görüştiler. Nihayet 12 Ekim 1920 günü heyetler bir anlaşma imzaladılar ki bu anlaşmada Adapazarı'nda kurulan tarafsız Hükümet kimlerden teşekkül ettiği beyan edilmekteydi.

Garp cephesi kumandanlığına 14 ekim 1920'de gönderilen rapordan anlaşıldığına göre bu anlaşma ve kurulan tarafsız yönetim ile uygulaması şöyleydi:

1- Adapazarı'na taarruz ve düşman kuvvetlerini tard ve kıtaatımızın çekilmesiyle hasıl olan boşluğu mahalli ve bize mütemayıl bitaraf bir teşkilatla temini hakkında Ada esrafinca taarruz kıtaati kumandanlarınca verilen talimat Ada halkınca mahsuniyetle kabul edilmiş ve bu hususta icap eden müzakerat için 11-12/10/36 gecesi Geyve'ye bir heyet gelmiştir.

2- Yedlerinde beş maddelik bir süreti merbut beyanname bulunan Belediye Reisi İsmail Efendi riyasetinde isimleri merbut beyannamede muharrer ve bizce namuskar tanınmış zevattan ibarettir.

3- Heyetle 12/10/36 sabahı Geyve havalisi kumandanlığı karargahında mutasarrıf ve kumandanlıktan mürekkep muhtelif bir heyetle temas edilmiş ve merbut beyannamede muharrer maddeler tarafımızdan kabul edilmiştir.

4) Ancak mezkur beyannamenin tarafımızdan kabulü için şart olarak şu dakikada Ada Hükümet-i Mahalliyesinin elinde bulunan 500 kişilik kuvvetle daha bin ilavesiyle 1500'e iblağı ve bu kuvvetle katiyen gerek bize muhalif kuvvetlere ve gerekse Yunanlılara karşı kendilerini müdafaa etmelerini söyledik. İcabında bizim de muavenet etmeğimizi rica ile bu şartımızı kabul etmişlerdir.

5) Ada'ya taarruzdan sonra sabaha karşı kıtaatımızın çekilmesi üzerine firar edemeyerek kalan Abazalar ertesi günü kasabaya girmek teşebbüsünde bulunmuşlarsa da esraf bir daha Abazaların içeriye giremeyeceklerini söylemişlerdir ve bunların tehditkar bir vaziyet aldıklarını gören Adalılar mahalli yüz kişilik kuvveti ani olarak toplamışlar ve karşalarına çıkmışlardır ve bu surette Abazaların içeri girmelerini men etmişlerdir. Ada teşkilatının temeli kuran şu vaka üzerine esraf hemen içtima ile işbu mukarreratı ittihaz ettiklerini ve kararlarını bize bildirmeden bir şey yapmayacaklarını düşünerek evvela bizimle muhavere için geldiklerini bildirmişler bilahare avdette Yunan ve muhalif kuvvetlere de aynı şeyi bildireceklerdir.

6- Teşkilatlarının intizamı için Kuvay-ı Milliye'den arzu ettiklerini bildirmek suretiyle Ada'da hizmet etmek üzere herhangi meslekten baası zevatı herayı muavenet bizden talep etmektedirler.

7) İkmal teşkilat ile kuvvetlendikten sonra her tarafa muhavere etmek istediklerini, İstanbul ile vesait-i nakilye ve muhazeret (muavenet) temin serbestisine malik olmak arzu ettiklerini ve bu suretle gerek Ada ve gerek Anadolu sahil ticaretini genişletebileceklerini hususi olarak bildirmektedirler.

8) Abazaların muhalifi olan %20'si nef'i ancak ikiyüz kişilik bir kuvvet bu azim karşısında duramıyarak çekilmişler ve bir daha gelmeyeceklerini bildirmişlerdir.

9) Ada Hükümeti Mahalliyesi bilahare teşkilatını Akyazı-Hendek ve Düzce'ye kadar teşmil etmek fikrindedir. Şu kadar ki içlerinde şimdiye kadar muhalif kuvvetlerden olanları katıyen almayacaklardır.

10) Akyazı ve Hendek'te zarardide olan abazaların zarar ve ziyanı kısmen temin etmeleri lüzumunu bildirdik. Bu meyanda muhteviyatla kabul ettiler. Bu islam felaketinde ittifakın mümkün olabileceği ve

muhalefet rahat oturdukları takdirde kendilerine afv edebileceğini ve aksi takdirde affımızdan istifade edemeyeceklerini dahi bildirildi

11) Yunan (Rum) çetesi Adapazarı'nda iken cebren elde ettikleri iki bosnak kızını alarak bir çiftliğe götürüp 9 saat fiil-i şer'i icradan sonra salıvermeleri de umum bosnakları da ağrebi etmiş ve ciimlesini fikrimiz etrafında birleştirmiştir ve bilhassa hilafet ordusunun bir Yunan ordusundan ibaret olduğunu anladıklarını ifade etmekte oldukları (olmuşlardır)

12) Sindi Sapanca'dan bir heyet gelmiş ve henüz temas edilmediğinden maksatları anlaşılmamış olduğu 18 Teşrin-i evvel 36 tarihine musadık cuma günü Kuvay-ı Milliye'nin kasabamıza girmek üzere iki vekili Kuvay-ı Inzibatlarla sair müsellaah olanlar hemen çekilmeleri ve gece vakti çarşı ve kasabada mahallerde vukua gelen ahval-ı müteessire ve müteessife neticesi olarak memleketimizde tahaddüs eden hükümeteşizliği nazarı dikkate alan biz vazüilimiz memleketine hamil ve mukaddesat-ı sairesini bizzat temine almak maksadıyla her iki tarafa karşı muvakkaten bitarafılığı muhafazaya bilkarar mecbur kalmış ve bu maksadın temini için mükarrerat etmeği ittihaz eylemiştir.

1-Balâda da bertekmil beyan olunduğu vechiyle beher iki tarafa karşı tam bir bitarafılığını kabul edilmiş ve bu maksadın husuli için hergün fedakarlığın icrasına katıyen karar verilmiştir.

2- Umur-ı Hükimette istigal yani gerek asayişin temini ve gerek işe ve saireye nezaret için kaymakam vekiline tüccardan Hayri Bey ve Belediye Reisi Hatip İsmail Efendi ve işe komisyonu riyasetine Hacı Fahri efendi ve jandarma kumandanlığına muvakkaten Hasan Bey nasb ve tayin edilmiştir.

Bunlar Adapazarı'nda kurulan tarafsız Hükümetin üyeleridir.

3- Memleketi bir kuvay-ı muntazame tarafından işgal edilinceye

kadar ve mağlub olan asayisi temin oluncaya değin mumaileyhin ifay-ı vazife edeceklerdir. (Bu ifade dikkat çekicidir. Burada memlekete hangi taraf hakim olursa onunla ittifak edileceği anlaşılmaktadır).

4- Kuvay-ı Inzibatiye mensuplarınınca beyan eyleyerek kasabamıza girmemelerini kendilerine tefhim-i teblig edilmiş ve hilafında hareket eyledikleri surette Kuvay-ı Mahalliyeyi mesleha ile men edecekleri lüzumu anlatılmış olmakla onların şimdilik kasabaya giremeyecekleri taahhüdü temine alınmıştır.

5- Memleketimiz şimdilik bitaraf vaziyette bulunup resmi ve muntazam bir kuvvet tarafından işgal edilinceye değin Kuvay-ı Milliye'ye mensup olduklarını beyan edeceklerini dahi kasabaya girmemeleri bittabi matlup bulunduğundan bu hususa dahi lazim-ı vechiyle efram olunmak üzere Belediye Reisi İsmail ve eşraftan Emniyet Bankası veznedarı Mustafa ve müderrris Hacı Mustafa Efendilerle yine eşraftan ve tüccardan Salih ve Nazım ve Sadık Beyler tayin ve bu gün Karaçam ve Ündelicep Kuvay-ı Milliye karagahına izamına ve memleketi namına mülakat ve müsahebe ile ittiha-zı mukarrerat ledelhocce makamât-ı resmiye ile dahi menafi-i memleket namına muhaberatta bulunduğuna selahiyet-i kamile vermiştir¹⁷⁷⁴.

Böylece teşekkül ettirilen tarafsız nizam bilahare bölgede bir silahlı kuvvet vucuda getirmeye çalıştı. Eli silah tutanların geneldee cephede bulunmaları hasebiyle ancak yüz kişilik bir kuvvet teşkil edilebildi. Her şeye rağmen bu küçük kuvvet sürekli olarak hazır bulundurulmaktaydı.

Teşkil edilen tarafsız nizamın Kuzey sınırı Söğütlü bucağını içine almakta ve Papas köprüsüne kadar uzanmaktaydı. Bu köprüden Adapazarı yönünde silahlı geçiş yasaklanmıştı. Silahlı olanların

1774- Rapor metni bkz. T.İ.T.E. Arş Ali Fuat Cebesoy Dosyası K1.114, vesika 51609; Tarafsız nizamın kurulması ile ilgili bkz. Rifat Yüce, a.g.e., s.86 vd.

silahlarını Sinanoğlu'na bırakmaları gerekmekteydi. Tarafsız nizamın Adapazarı'na güney yönünden girişi kontrol eden bir karakolu da Papuççular mahallesinde bulunmaktaydı¹⁷⁷⁵.

Sapanca'nın tarafsızlık sınırları ise Ankara yönünde Hacımercan surları, İstanbul yönünde ise Biyükderebent'e bitişik Masukiye'ye kadar uzanmaktaydı¹⁷⁷⁶.

Adapazarı ve Sapanca yöresinde kurulan tarafsız nizam her ne kadar Kuvay-ı Milliye'ye kapalı olduğunu belirtmisse de yukarıda belirtildiği gibi bu tarafsızlık statüsüne rağmen daha ziyade Kuvay-ı Milliye lehine ve İstanbul Hükümeti aleyhine bir tutum takındı¹⁷⁷⁷. Nitekim Adapazarı'nda tarafsız nizam sirdiği günlerde Hendek'te meydana gelen bir ayaklanma hareketini bastırmak üzere Geyve'den Hafız Fuat Efendi gönderildi. Bu durum yapılan anlaşmaya da uygundu. Bu durumu fark eden izmit mutasarrıfı İbrahim Hakkı Bey Adapazarı kaymakam vekili telgrafçı Hayri Bey'i¹⁷⁷⁸ tehdit ederek kendilerine katılmadıkları müddetçe Adapazarı'nı yakıp kül edeceğini bildirdi. Hayri Bey de bu durumu henüz Hendek'te bulunan Hafız Fuat Bey'e rapor etti¹⁷⁷⁹.

Buna rağmen Ali Fuat Paşa burada böyle bir nizamın teşkilini tehlikeli buldu. Çünkü bu durumda böyle bir yerin İstanbul Hükümetinin veya Yunanlıların kontrolüne geçmesi ihtimali yüksek olduğu gibi Kandıra ve Gebze havalisindeki Kuvay-ı Milliye ile Geyve arasında direkt irtibatı da kesmekteydi. Bu sebeple Ali Fuat Paşa bölgede böyle bir nizamın teşkiline açıkça karşı çıkarak, 24.Fırka kumandanlığından bölgede Kuvay-ı

1775- Sabahattin Özel, a.g.e., ss.112-113

1776- İstiklal Gazisi Emekli Albay İsmail Hakkı Suerdem'in anlattıkları bkz. Adnan Sofuoğlu, a.g.e. ek

1777- Rifat Yüce, a.g.e., s.101; Adnan Sofuoğlu, a.g.e., s.206-207

1778- İsmail Hakkı Suerdem telgrafçı Hayri Bey'in Adapazarı Belediye Reisi olduğunu söylemektedir. Bkz. Adnan Sofuoğlu, a.g.e. ek.

1779- Rifat Yüce, a.g.e. aynı yer

Milliye kurulmasını istedi ki Ali Fuat Paşa ilgili telgrafında şunları ifade etmekteydi, "Halen kuvvetli bir sürette tutulmasına imkan olmadığından dolayı tarafımızdan temsil edilmiş olan Adapazarı'nda bitaraf namı altında kuvvetli ve muntazam teşkilat vucuda getirilmesine taraftar değilim. Çünkü böyle bir kuvvetin İstanbul Hükümetine taraftar olması ihtimali olduğu gibi taraftar bulunmasa bile İstanbul Hükümetinin veya Yunanlıların kuvvetli bir sürette tazyiki neticesinde bu kuvvetin öbür tarafa geçmesi ihtimal dahilindedir. Binaenaleyh asyîsin temin ve muhafazası için Adapazarı ve Sapanca'da cem'an azami dört-yüz kişilik bir kuvve-i muhafaza teşkiline müsaade olunabilecektir. Bu teşkilatın Sakarya Şarkında Düzce ve hendek'e ve Akyazı'ya teşmili ve mutasarrıflığın Dahiliye vekaletine vechiyle kumandanlığından istihzana lüzum görülmeksizin böyle bir karar verebilmesi doğru olmadığı gibi muvafık da değildir. Çünkü Düzce ve tekmil Sakarya'nın Şarkı halen elimizde bulunmaktadır. Bu husustaki müfahalaların ..."1780

Bunun üzerine Geyve'de görevli Yüzbaşı Rasim Bey'le Teğmen Hakkı Bey (Suerdem) Kuvay-ı Milliye'yi tekrar kurmakla görevlendirilerek Adapazarı'na gönderildi1781.

Ancak bu girişime rağmen bir müddet B.M.M.nce de tanıdığı anlaşılana1782 Adapazarı ve Sapanca'daki tarafsız yönetim uygulaması Yunanlıların buraları işgaline kadra devam etti.

e) EKİM AYINDA BÖLGEDEKİ YUNAN FALİYETLERİ

Önceki bölümlerde izah edildiği gibi Kocaeli bölgesine yerleşen Yunanlılar (Manisa Tümeni) bölgeyi tam denetimleri altına alabilmek için Ekim ve müteakip aylarda bölgedeki halkı silahtan tecrit

1780- T.İ.T.E. ARŞ. Ali Fuat Cebesoy Dosyası Kl.114, vesika 51610

1781- Geniş bilgi için bkz. Adnan Sofuoğlu, a.g.e., ss.208-209

1782- Z.C. Devre I, C.V, Ankara, 1942, s.367; Samet Ağaoglu, Kuvay-ı Milliye Rubu, Ankara, 1981, ss.74-75

ve sindirmek maksadıyla harekâtlara **g**iriftiler. Nitekim 11 ekimde 100 piyade ve 100 süvariden oluşan iki toplu bir Yunan birliği Arifiye ve Adapazarı üzerine yürüyüŖe geçti ve Kalaycı sirtlarına kadar geldi. Bu harekâtın bir maksadı da milli kuvvetlerce el konulup Karaçam'a götürülen treni geri alabilmektir. Harekâtın ertesini günü İzmit mutasarrıfı İbrahim Hakkı, daha öncede belirtildiği gibi Yunanlılarla birlikte Sapanca'ya gelerek halkı sıkıŖtırdı ve zapedilen trenin geri alınması için yardım istendi. Ancak bu sırada tarafsız bir yönetimin tesis edildiği Sapanca esrafi buna yanaŖmadı. Bunun üzerine Yunanlılar cephedeki zeminlikleri tamir ettirmek ve nakliyat yaptırmak gayeleriyle ahalden bazılarını göçlerini bağlayıp yanlarına alarak geri çekildiler.¹⁷⁸³ Bu arada 23 Ekimde Yunanlılar Karamürsel'e üçüncü defa girdiler.¹⁷⁸⁴

Yunanlılar bu harekâtına karşılık milli kuvvetler ise büyük mücadele içine girmişlerdi. Bunlar yıpratma mücadelesi veriyorlardı. Bu şekilde mücadele veren milli müfrezeler ise şunlardı: Çakirköy'de Gebeoğlu Mehmet, Yuvacık Suadiye bölgesinde Mahmut Bey, Müslüman Osman, İzmit Kuzey yöresinde Beşdivan bölgesinde Kocabaşoğlu Rıza Bey, Kandıra bölgesinde Şehler bucağında milis teşkilat kurmuş olan Halit Molla, Akçaova bucağında Ahmet Reisoğlu, Molla Rifat, Kaymaz bucağında Halit Pehlivan, Tarafsız hükümet tesis edilmiş olan Adapazarı'nda tarafsız bölge dışında Metozade Hüseyin, Sabri bey, Kâzım Kaptan, Sapanca taraflarında Hafız Fuat, Mehmet Cemal. Yine ta baştan beri milli kuvvetler tarafından bir merkez haline getirilmeye çalışılan Karasu ve Kandıra taraflarında, İpsiz Recep, Arnavut Yahya, Karaaslan ve Dayı Mesut. Bunlardan başka ayrıca irili ufaklı diğer milis birlikleri¹⁷⁸⁵.

1783- Kâzım Aras, a.g.e., ss.47-48; A.T.A.S.E. Arş. KI.896 Dosya 15 Ph.18

1784- Rahmi Apak, a.g.e., s.165

1785- Rifat Yüce, a.g.e., s.80 vd.

f) YERLİ RUM VE ERMENİLERİN HAREKAT BOYUNCA YUNANLILARA KILAVUZLUK YAPMALARI

Diğer taraftan Yunanlıların bu harekâtı sırasında özellikle yerli Rum ve Ermeniler, onlara silahlı çete teşkili sûretiyle yardım sağladıkları gibi, aynı zamanda Yunan birliklerine kılavuzluk da yapmaktaydılar ki bu şekilde Yunanlılara Türk birlikleri hakkında bilgi ve belge toplamakta ayrıca geçecekleri yol ve mevkileri onlara göstermekteydiler. Nitekim 31 Ağustos'ta Adapazarı yöresinde 24.Fırka kuvvetleri tarafından Yunanlılara kılavuzluk eden bir yerli Ermeni ölü olarak ele geçirildi¹⁷⁸⁶. Yine Genel Harb esnasında Türkiye'den firar ederek Yunan ordusunda hizmet vermiş iki Gemlikli Rum, Yunan Başkumandanlığından aldıkları talimatla İstanbul'a gelmişler oradan da Gemlik'e geçmişlerdi. Bunlar yanlarında getirdikleri pek çok para ile Gemlik'te Türklere karşı büyük hazırlıklara girmişlerdi. Bu durumu öğrenen 173.Alay 2.taburu 7.hölük kumandanı olayı Mudanya mevki kumandanlığı ile Gemlik müfreze kumandanlığına rapor etmişti¹⁷⁸⁷.

f) MİLLİ KUVVETLERİN YUNAN KUVVETLERİNE KARŞI BİR ASKERİ HAREKATI "GEDİZ TAARRUZU" VE SONRASI GELİŞMELER -KUVAY-I MİLLİYE'NİN İLGASI-

a) GEDİZ TAARRUZU ÖNCESİ DAMAT FERİT'İN İKTİDARDAN DÜŞMESİ

İstanbul'daki Damat Ferit Paşa Hükümeti, B.M.M. ve Hükümetinin Anadolu'daki etkinliğini kırmak ve onu tasfiye etmek girişimleri ve uyguladığı şiddet politikaları bir netice vermemişti. Damat Ferit'in bütün girişimlerinin aksine B.M.M. 22 Haziranda başlayan Yunan taarruzuna rağmen Anadolu'ya tam hakim duruma gelmişti. Şimdi ise aşağıda anlatılacağı gibi Ankara Kuvay-ı Milliye teşkilatını kaldırıp düzenli ordu

1786- A.T.A.S.E. Arş. Kl.896 Dosya 15 Fh.19

1787- A.T.A.S.E. Arş. Kl.398 Dosya 15 Fh.2/1

kurma çalışmaları da başlatmıştı ki bu şekilde aynı zamanda bütün otorite Ankara'da toplanacaktı. Ayrıca şimdi İtilaf Devletleri Sevri Antlaşmasının uygulanabilmesi için İstanbul'la Ankara'nın barıştırılmasını istemeye başlamışlardı. Tabii ki bu durumda da Damat Ferit Paşa Hükümeti engeldi. Hatta bu sebeple Damat Ferit bir ara Ankara'daki ulumlu kesimin desteğini kazanmak gayesiyle 23 Eylülde son bir atılım yaparak daha önce önerdiği genel af önerisini Milli Mücadele liderleri dışında tüm milliyetçilere teklif etmiş ve onları on gün içinde İstanbul Hükümetine bağlılık beyanına çağırmıştı. Buna mukabil Yüksek Komiserler Ankara'ya bir kurul gönderilmesini teklif etmişlerdi. Bunun üzerine Damat Ferit Paşa da arkasında askeri güç bulunmayacak ve tümiyle Türk üyelerden oluşacak böyle bir kurulun gönderilmesine karşı çıkmıştı¹⁷⁸⁸.

Nihayet uyguladığı politikalarda başarısızlığa uğrayan Damat Ferit Paşa Hükümeti 17 Ekimde istifa etmek zorunda kaldı¹⁷⁸⁹.

Bu gelişmelerden sonra İngiliz ve Fransız Yüksek Komiserleriyle 18 ekimde görüşen¹⁷⁹⁰ ve Ankara ile İstanbul arasında uzlaşıcı bir rol oynayacağına inanılan Tefik Paşa, Vahdettin tarafından 21 Ekimde dördüncü defa Sadaret'e getirildi ve Tefik Paşa da Hükümetini kurdu. Hükümette eski sadrazam Ahmet İzzet Paşa da İçişleri Bakanı olarak görev almıştı¹⁷⁹¹.

b) GEDİZ TAARRUZU VE AKİBETİ

İçeride bu gelişmeler olurken diğer taraftan Eylül başından

1788- Salahi R.Sonyel, Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika C.II, ss.100-101

1789- Tarık Mümtaz Göztepe, a.g.e., s.375; İsmail Hami Danişment, a.g.e. C.IV, s.465

1790- Bilal Sımsır, İngiliz Belgelerinde Atatürk, C.II, Ankara, 1975, s.370

1791- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.480; İsmail Hami Danişmend, a.g.e. C.IV, aynı yer; Galip Kemali Söylemezoğlu, Başımıza Gelenler, s.260; Ali Türkgeldi, a.g.e., s.183

itibaren Ekimin sonuna kadar Batı cephesinde büyük bir taarruz vuku bulmayıp mevzi olaylar meydana geldi. Bu cümleden olarak Bursa bölgesinde iznik 30 Eylülde milli kuvvetler tarafından Yunan işgalinden kurtarıldı¹⁷⁹². Bunun ve önceki bölümde belirtilen olayların dışında başkaca önemli bir gelişme meydana gelmedi. Buna mukabil toplanma bölgelerinde toplanan ve uzunca bir süredir düşman taarruzunu bekleyen ordu birliklerinde bu durum moral bozukluğuna sebep olmuştur. Aynı durum halkta da görülmeye başlanmıştı. İşte bu ortamda Batı cephesi komutanı Ali Fuat Paşa başarı ile sonuçlanacak bir harekât yapmayı düşünüyordu. Böylece hem ordunun ve halkın morali yükseltilmiş hem de kurulmasına çalışılan düzenli ordunun maddi ve moral gücü denenmiş olacaktı. Bu düşüncelerle Ali Fuat Paşa 13 ekimde Genelkurmay Başkanlığına bir mütalaa sunarak "Yunanlıların Gediz'de dört alaylı bir tümeni, Uşak ve Elvanlar'da da birer tümeni vardır. Uşak doğusundaki köylerde emniyeti bakımından teşkilat yaptığına bakılırsa savunma durumunda olduğu anlaşılmakta, ayrıca Bursa bölgesinde de Fransız ve İtalyanların engel olması sebebiyle herhangi bir taarruz hareketi muhtemel görülmemektedir. Aynı zamanda Yunan Kolordusu komutanı General Yuvanno'nun istifa ederek Yunanistan'a dönmüş olması da kanyı doğrudur. Bu sebeple Gediz'de tek başına bulunan Yunan tümenine bir taarruz yapılması mümkündür" diye görüşlerini bildirdi¹⁷⁹³. Ayrıca bu konuları etraflıca görüşmek üzere Başkanın bizzat Eskişehir'e gelmesini veya Harekât Başkanını göndermesini istedi¹⁷⁹⁴.

1792- Rifat Yüce, a.g.e., s.101; Harp Mıntıkaları, Şehir ve Kasabaların İstırdat ve Bombardıman Tarihleri adlı kitapta bu tarih 6 Ekim olarak verilmektedir. Harp Mıntıkaları, Şehir ve Kasabaların İsgal, İstırdat ve Bombardıman Tarihleri, s.79; Yunanlılar İznik, i ikinci defa 24 Kasım'da işgal edeceklerdir. Bzk, Harp Mıntıkaları..., ve buradan naklen, Utkan Kocatürk, a.g.e., s.215

1793- T.I.H. C.II. K.2 ss.316-317

1794- T.I.H. C.II. K.2 aynı yer

Genelkurmay Başkanlığı ise taarruz için henüz vakit erken olduğunu belirterek bu harekâtın yapılmaması yönünde görüş belirtti. Ancak Ali Fuat Paşa'nın ısrarı ve bilahare Mustafa Kemal Paşa'nın da araya girmesi üzerine bu harekâtın yapılması kararlaştırıldı.¹⁷⁹⁵ Bu sırada Çerkez Ethem ve arkadaşları da düşman üzerine bir taarruz yapılmasını istemekteydiler.¹⁷⁹⁶

Bundan sonra Ali Fuat Paşa 16 Ekimde Alayınd istasyonunda grup karargahında Erkan-ı Harbiye reisi Binbaşı Saffet, Ertuğrul grubu kumandanı Miralay Kâzım (Özalp), 11.Fırka kumandanı kaymakam Arif (AYıcı), 16.Fırka kumandanı İzzettin (Çalışlar) ve Birinci Kuvay-ı Seyyare kumandanı Ehm Bey'le bir toplantı yaptı. Bu toplantıda taarruz kararı görüşüldü ve planları hazırlandı.¹⁷⁹⁷

Hazırlanan plana göre Garp cephesi şu tertibatı alacaktı.¹⁷⁹⁸

Garp cephesi kumandanı; Ali Fuat Paşa (aynı zamanda merkez taarruz grubu kumandanı)

1795- İsmet İnönü, Hatıralar, s.213; Nutuk, C.II, ss.495-496; Ali Fuat Paşa, Gediz taarruzuna karar vermesini şöyle açıklıyor: "Düşmanın Uşak grubu Gediz'in şimalindeki Derbent geçidini kuvvetli bir ileri mevzi olarak tutmuş ve bu vaziyet karşısında Uşak ve Bursa gruplarının mitekariben yapacakları bir taarruz halinde birisini diğerinin yardımı olmadan yakalamak çok müşkiil olacaktı. Çünkü Gediz'de bulunacak düşman kuvveti Uşak grubunun kısmi külliyesinin Kütahya'ya mı yoksa Afyon'a mı hareket ettiğini bizden saklayabilecek ve iki grup arasındaki irtibatı da temin edebilecektik. Bu sebeplendir ki bizce Gediz ileri mevziinde Yunan kuvvetini yalnız yakalayıp mağlup etmek bir daha düşmanın bu istikamete kuvvet ayırmamasını sağlamak demektir. Bunun bir neticesi olarak iki düşman grubu bir ileri harekât esnasında kolay kolay irtibat temin edemeyecektir", Ali Fuat Çebesoy, a.g.e., ss.493-495; Ayrıca İtalya'da bulunan Kurmay Yüzbaşı Feridun Bey İtalyanların ucuz fiyatta silah ve cephane verdiklerini ve bunların emin bir sürette nakledilmeleri gerektiğini bildirmişti. Bu durum da kararda etkili oldu. Ali Fuat Çebesoy, a.g.e., ss.495-497

1796- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.164

1797- Ali Fuat Çebesoy, a.g.e., s.497; Özalp bu tarihi 18 Ekim olarak veriyor, bkz. Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, aynı yer

1798- Ali Fuat Çebesoy, a.g.e., s.498; Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, ss.164-165; Değişen durumlara göre cephe tertibatları ve Ali Fuat Paşa'nın emirleri bkz. T.I.H. C.II, K.2, ss.317-322

Garp cephesi Erkan-ı Harp reisi; Binbaşı Saffet Bey

Sağ cenah grubu kumandanı; Süvari kumandanı Atıf Bey

Birinci süvari livası, Gökbayrak taburu, Kütahya milli alayı, Fırka emrindeki milli taburlar, mebus Keskinli Rıza Bey müfrezesi, Karacasehir müfrezesi ve 24.Fırkanın bütün kitaları

Sağ cenah düşmanın Bursa grubuna karşı idi.

Merkez ve taarruz grubu, Ertuğrul grubu, 11 ve 61 piyade fırkaları, Birinci Kuvay-ı Seyyare cephe ve kıta kolları

Merkez grubu Gediz'e taarruz edecekti.

Sol cenah grubu; kumandanı Miralay Fahrettin Bey, 23. ve mürettep piyade fırkaları

Sol cenah düşmanın Uşak grubuna karşı idi

Garp cephesi ihtiyatı; 57. piyade fırkası idi.

Plan tathik sahasına kondu ve cephe yukarıdaki gibi tertiplendi. Yine plana göre, Batı cephesi komutanlığı 19 Ekimde 24.Fırkaya Ertuğrul grubu ve Birinci Kuvay-ı Seyyare ile Gediz'e taarruz edeceği sırada, Fırkanın gösteriş taarruzlarıyla karşısındaki düşmanı tespit etmek üzere ve ayrıca gerekirse Eskişehir istikametini kapamak maksadıyla İnönü mevzilerinin de savunulacağını gözönünde tutarak 21 Ekim de Pazarcık'ta toplanmasını bildirdi. Bunun üzerine 143.Alay 20 Ekim akşamı Akpınar-Kavalca-Karaağaç bölgesinden hareketle Bozüyük-Karaköy üzerinden Pazarcık'a yürüdü. İnönü'de bulunan 32.Alay da Pazarcık batısındaki Gümüşdere Hotanlı bölgesine hareket etti. 22 Ekimde ise Fırka karargahı Pazarcık'a, Fırka Hucum taburu da Küplü'ye geldi¹⁷⁹⁹.

Yine plan doğrultusunda cephe komutanlığından verilen emre göre, gösteriş taarruzları milli kuvvetlerce yapılacak, Fırka birlikleri, düşmanın bir karşı taarruz yapması halinde geride kilit mevkillerini

1799- T.I.H. C.II. K.2, s.327

savunacaktı. Ayrıca Orhanlı kaymakamı da yerlilerden toplayacağı milli atlı kuvvetlerle şehre girmeye çalışacaktı¹⁸⁰⁰.

Nitekim planlandığı gibi 24 Ekim sabahı Gediz üzerine Türk kuvvetleri taarruza geçtiler. Aynı anda Inegöl kesiminde de 300 mevcutlu Inegöl milli taburu gösteriş taarruzunu başlattı. Ancak bu kesimde düşmanın topçu ve makineli tüfek ateşleri altında bir ilerleme kaydedemeyen milli kuvvetler dağıldı ve mevcudu 80'e kadar indi. Buna rağmen milli kuvvetlerin taarruza devamı istendi. Bunun üzerine taarruza devam eden ve ancak düşmana 1200 metre kadar yaklaşabilen bu kuvvet bu defa tamamen dağıldı. Bu sırada Yetim bey müfrezesi de düşmana ancak 800 metre yaklaşabilmisti. Yine bu sırada Uludağ eteklerinden Aksu gerilerine doğru sevk edilen 120 mevcutlu Fıruz Bey müfrezesi de düşmanın şiddetli ateşiyle karşılaşması üzerine uzaktan ateşle karşı koymaktan öte bir şey yapamadı.

25 ekinde ise Yunan kuvvetleri karşı taarruza geçtiler. Bu taarruz esnasında topçu mevzilerinde bulunan Binbaşı Serif Bey şehit oldu. Bunun üzerine müfrezeye dağıldı. 2.Tabur dört subay şehit, beş subay yaralı vermek ve iki topu da bırakmak zorunda kalarak Inegöl'e çekildi.

Yenişehir kesiminde ise 24 ekim sabahı yapılan Kabaçınar taarruzunda Süjüt (Ertuğrul) milli taburu bozularak Kadıkaldı bölgesine geri çekildi. Bunun üzerine 143.Alayın 3.Taburu Ertuğrul milli taburu takviye maksadıyla Kadıkaldı bölgesine geldi. Düşman kuvvetleri ise bu sırada Kuzeye Iznik Gölü istikametine yönelerek Gökbayrak taburunu geriye attı. Bu durum karşısında Gökbayrak taburu, Derbent Hamidiye istikametine çekilmek zorunda kaldı. Arkasından Yunanlılar 27 Ekim sabahı bir tümen kadar kuvvetle Yenişehir ve yine buna yakın bir kuvvetle Inegöl üzerine yürüdü ve bu bölgeleri mukavemetsiz işgal etti. Yunanlılar bu harekâtı sırasında Yenişehir ve Inegöl bölgesinde işgal ettiği köyleri

yaktı. Ayrıca buradan geçen koyun sürüleri ve arabaları toplayarak Yenişehir'e göndirdi. Bilahare Yunanlılar tekrar Kestel'deki esas mevzilerine döndüler. Esasında Yunanlılar bu harekâtı Ertuğrul grubunun, Gediz'i işgaliyle kendi açılarından meydana getirdiği tehdidi gidermek gayesiyle yapmışlardı. Nitekim bu tehdidi giderdiler de. Çünkü Yunanlıların Inegöl ve Yenişehir'e yaptıkları harekâtın başarı kazanması üzerine Batı cephesi komutanı Gediz bölgesinde toplanmış olan Ertuğrul grubunun acele olarak Eskişehir civarına naklini istemek durumunda kaldı.¹⁸⁰¹

Diğer taraftan bir ara Türk kuvvetlerinin eline geçen Gediz üzerine Yunanlılar, 31 Ekimde bir karşı taarruzda bulundular. Bu taarruz esnasında Hamidiye meydanında yapılan muharebede Türk kuvvetlerini yenerek üç koldan Gediz istikametine ilerlediler ve aynı gün herhangi bir mukavemet görmeden Gediz'i tekrar işgal ettiler. Bilahare Yunan kuvvetleri kendiliklerinden Gediz'i boşaltarak eski mevzilerine çekildiler. Gediz kasabası Türklere bırakıldı. Bu sırada Türk kuvvetleri de eski mevzilerine çekilmişlerdi.¹⁸⁰²

Böylece 24 Ekimde başlayan Gediz harekâtı iki hafta kadar sürdükten sonra taraflar yine eski mevzilerini korur şekilde sona ermiş oluyordu. Bu harekât sırasında yapılan muharebeler çok şiddetli olmuştu. Türk kuvvetlerinin kaybı 11. ve 61. Fırkalarından 14 subay ile 170 er şehit ve 13 subay ile 260 er yaralı vardı. Ayrıca 700 er de kayıptı. Ayrıca silah ve cephanede de çok zayıf ve sarfiyat vardı.¹⁸⁰³

Gediz taarruzu düzenli ordu kurma düşüncesinin ağır bastığı ve

---

1801- Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.202; T.i.H. C.II. K.2, s.502; T.I.T. C.II. K. 2, ss.327-329

1802- Gediz bölgesi inceleme yaptığımız bölge dışında kaldığından Gediz harekâtı detaylı olarak ele alınmadı. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., ss.496-498; T.i.H. C.II. K.2, ss.322-330; Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, ss.165-166; Nutuk, C.II, ss.496-498

1803- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.166

çalışmalarının baslatıldığı bir sırada milli kuvvetlerin nizami birliklerle düzenledikleri son harekât oldu. Bundan sonra düzenli ordu kurma ve milli kuvvetleri bu orduya katma çalışmaları hızlandırıldı ve neticede aşağıda anlatılacağı gibi bu da gerçekleştirildi.

c) YENİ HÜKÜMETİN BİR GİRİŞİM -BİLECİK MULAKATI-

Yeni Hükümetin kurulduğu dönemlerde gerçekleşen Gediz harekâtı sona ermiş ve bu sırada dış politikada da Ankara Hükümeti lehine bazı gelişmeler ortaya çıkmıştı. Nitekim Ali Fuat Paşa Moskova'ya sefir olarak atanmış böylece Batı cephesi komutanlığından alınmış ki bu yönde İngilizlerin tazyiki olduğu anlaşılıyor, İtalyanlar da Ankara Hükümeti ile her türlü ilişkiye girilmesini istemeye başlamışlardı¹⁸⁰⁴. Bu arada İngilizler de bir an önce Ankara'yı yatıstırmak ve İstanbul'la uzlaştırmak yönünde harekete geçmişlerdi. Nitekim önceki bölümde belirtildiği gib itilaflar antlaşmayı Anadolu'ya kabul ettirmek için Damat Ferit'in önerdiği kuvvet gönderme fikrinden vaz geçmişler ve gündemde tuttıkları Anadolu'ya bir heyet gönderme düşüncesini tatbik sahasına koymak için harekete geçmişlerdi. Bunun için Damat Ferit'e 7 Ekimde nota verilmiş, bilahare 11 Ekimde de Padişah'la görüşülmüştü ki bu görüşmede Padişah'tan Hükümet değişikliği de istemişlerdi. Bilahare 15 Ekimde Tefvik Paşa İngiliz ve Fransız Yüksek komiserleriyle görüşmüş bu görüşmede Anadolu'ya yollanacak heyet, mali yardım ve Serves'in onaylanması konuları ele alınmıştı. Bilahare de yine yukarıda belirtildiği gibi Tefvik Paşa Anadolu'yu yatıstırmak ve yönetimdeki

---

1804- Salahi R.Sonyel, a.g.e. C.II, ss.101-109; Ali Fuat Paşa'ya sefirlik teklifi 8 Kasım'da yapılmış bu tayin 21 Kasım'da resmen gerçekleşmiştir. Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.516; Moskova Hatıraları, Ankara, 1982, s.7; Nutuk, C.II, s.504; Ali Fuat Paşa Milli Mücadele Hatıralarında Halepli Zeki Paşa'nın ifadesine dayanarak, kendisinin Batı cephesinden alınıp Ankara'dan uzak bir yere gönderilmesini Padişah ve İngilizlerin Hükümetten Ankara ile görüşmenin şartlarından biri olarak istediklerini ifade etmektedir. bkz. Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., ss.520-522

ikiliği ortadan kaldırmak gayesiyle isbaşına gelmişti¹⁸⁰⁵. Bu sebeple Ankara'ya karşı yumuşama politikasına geçildi ve daha önce Damat Ferit Hükümeti tarafından kurulan "Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumiliği" 3 Kasım'da bir kararname ile lağvedildi¹⁸⁰⁶. Bundan bir müddet sonra Müsir Ahmet İzzet Paşa, İstanbul'la Ankara'yı barıstırmak maksadıyla Mustafa Kemal Paşayla irtibat kurdu ve görüşme talebinde bulundu¹⁸⁰⁷. Mustafa Kemal Paşa, bunun üzerine, Sevr antlaşmasının kabul edilmemesi, Ankara Hükümetinin imzaladığı tüm milli ve milletlerarası antlaşma, karar ve sorumlulukların yerine getirilmesi, Misak-ı Milli doğrultusunda yapılacak ve Ankara'nın kabul edeceği bir antlaşmanın kabul edilmesi ve Damat Ferit Hükümetinin Anadolu yönetimine karşı çıkardığı haksız fetvaların kaldırılması ve milli harekete katılanların şartsız genel af uygulanması gibi şartlar kabul edilirse görüşme olabileceğini belirtti¹⁸⁰⁸. Esasında Mustafa Kemal Paşa, milli hareketin başlıca gayelerinden biri milleti birleştirmek olduğu ve kendi ifadesiyle "İstanbul'un care-i hâkı için vukubulan itilaf ve mülakat tekliflerini efkar-ı umumiyei tatmine medar olacak seraiti ihzar etmeden reddetmeyi muvafık" bulmamış ve Bilecik'te görüşmenin yapılabileceğini bildirmişti¹⁸⁰⁹.

Ancak İtilaf Devletleri özellikle İngilizler Sevr antlaşmasını değıstirmek niyetinde değillerdi¹⁸¹⁰. Bu durumda Ahmet İzzet Paşa her şeyi sansa bırakarak Anadolu'ya gitme kararı aldı. Çünkü bu heyetin gayesi İstanbul'daki durumu milliyetçilere anlatarak Sevres'i kabul

---

1805- Salahi R.Sonyel, a.g.e. C.II, s.113; Tefvik Paşa'nın Yüksek Komiserlerle görüşmesi ile ilgili bkz. Bilal Simsir, İngiliz Belgelerinde... C.II, ss.370

1806- H.T.V.D. S.51, vesika 1182

1807- İstanbul'un Ankara ile temas kurma gayretleri bkz. Nutuk, C.II, ss.506-510

1808- Salahi R.Sonyel, a.g.e. C.II, s.113

1809- Nutuk, C.II, s.510

1810- Salahi R.Sonyel, a.g.e. C.II, ss.113-115

ettirmeye çalışmaktı. İtilaf Devletleri ise esasında bu hareketle Ankara'yı icten cökertmeyi hesaplıyorlardı. Bilahare Ahmet İzzet Paşa, Bahriye Nazırı Salih Paşa, Tarım ve Ticaret Nazırı Hüseyin Kâzım, ülemadan Fatih Efendi, Stokholm eski büyükelçisi Cevat Bey ve Bab-ı Ali Hukuk danışmanı Münir Bey'den oluşan heyet 3 Aralıkta İstanbul'dan hareket etti¹⁸¹¹.

Bu heyet Bilecik'e geldikten sonra burada Ankara'dan gelmiş olan Mustafa Kemal Paşa, Albay İsmet ve Dışişleri Bakanı Bekir Sami'nin oluşturduğu heyetle 5 Aralıkta Gar'da buluştu.

Görüşme sırasında ilk sözü Mustafa Kemal Paşa alarak kendisini B.M.M. ve Hükümet Reisi diye takdim ettikten sonra kimlerle müşerref oluyorum dedi.

Bunun üzerine İstanbul Hükümeti temsilcileri kendilerini takdime kalkışınca Mustafa Kemal, İstanbul'da bir Hükümet ve kendilerini bu hükümetin ricali olarak tanımadığını, eğer İstanbul'da bir Hükümetin nazırları olarak görüşmek istiyorlarsa kendileriyle görüşmekte mazur olduğunu belirtti. Bu hadiseden sonra sıfat ve selahiyet mevzubahis edilmeyerek görüşmeye devam edildi¹⁸¹².

Bundan sonra bir kaç saat süren görüşmeler sırasında, Heyet üyelerinin esaslı tekliflerle gelmedikleri açıkça ortaya çıktı. Zaten yukarıda belirtildiği gib İtilaf Devletleri Sevr Antlaşmasının değiştirilmesi konusunda en ufak bir ipucu bile vermemişlerdi¹⁸¹³.

Neticede görüşmeler herhangi bir sonuç alınmadan bitmişti. Ancak o sırada Anadolu'ya barış heyetinin geldiği ve görüşmelerin

---

1811- Salahi R.Sonyel, a.g.e. C.II, s.115; Tarık Mümtaz Göztepe, a.g.e., s.381; Hüsnü Himmetoğlu, a.g.e. C.II, s.64; Bilal Simsir, İngiliz Belgelerinde ...C.II, ss.448-449

1812- Nutuk, C.II, ss.524-525

1813- Salahi R.Sonyel, a.g.e. C.II, s.126

neticesiz olduğu öğrenilirse, bu durum yeni teşkilatlandırılmaya çalışılan düzenli ordunun moralini bozabilir ve ülkede bir kaos meydana getirebilirdi. Öte yandan İzzet Paşa ve arkadaşlarının milli harekete katılmaya geldikleri Anadolu'ya duyurulursa halkın morali yükseltilmiş olurdu. Bu sebeple Mustafa Kemal Paşa ustalıklı davranarak heyetin İstanbul'a dönmesine izin vermedi ve kendileriyle birlikte Ankara'ya götürdü. Bilahare basın yoluyla İstanbul'un önderlerinin milli harekete katılmaya geldiklerini kamuoyuna duyurdu¹⁸¹⁴. Esasta ise onlar Ankara'ca tutuklanmışlardı. İngilizler de bu durumdan hiç memnun kalmamışlardı¹⁸¹⁵.

d) İSGAL BÖLGESİNDE KALAN MİLLİ KUVVETLERİN FAALİYETLERİ

Yunanlılar işgal altına aldıkları bölgelerde işgal rejimi uygulamaya başlamışlardı. Ancak bölgelerde asayisi sağlayamıyorlardı. Nitekim Yunanlılarla birlikte onların destek verip tesvik ettikleri yerli Rum ve Ermeni Çeteleri Türk halkına zulm ve işkenceler yapmaya, onları soymaya ve katletmeye devam ediyorlardı. Bu durum gün geçtikçe daha da kötüleşiyordu. Tabii ki hem bu durum hem de vatanlarını işgal altına alan Yunanlıların öyle geçici değil de kalıcı olarak geldiklerini tutum ve davranışlarıyla açıkça ortaya koymaları işgal bölgelerindeki Türk unsurunda da bir karşı koyma ve savunma hareketlerini başlattı. Bu şekilde Türk köyleri elde ettikleri silahlarla direniş teşkilatları yani milis birlikleri oluşturdular ki Yunanlılar bu duruma engel olmak için Türkler üzerine her türlü baskıya bas vurarak Türk halkından ellerindeki

---

1814- Nutuk, C.II, ss.525-526; Salahi R.Sonyel, a.g.e. C.II, s.116; Ali Fuat Paşa, Bilecik mülakatı ile ilgili su değerlendirmede bulunuyor, "Mustafa Kemal Paşa, Ahmet İzzet ve Salih Paşaları Bilecik'e getirmiş, ondan sonra bu muhterem zevatı milli davaya katılmış gibi göstererek Sadrazam Tevfik Paşa ile arkadaşlarının isbasına geçirilmesi ile Kurtuluş Savaşımızda düşmanlarımız tarafından yaratılmak istenen zaaf ve gevşekliği bertaraf edebilmek için benim Garb cephesi kumandanlığından kaldırılmam şartını terviç ve kabul etmişti". Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.522
1815- Salahi R.Sonyel, a.g.e. C.II, s.117

orak ve kazmaya varıncaya kadar her türlü silah, araç ve gereçleri toplamaya çalışmaktaydılar¹⁸¹⁶.

Buna rağmen Biga ve Gönen bölgelerinde, Bursa bölgesinde, Kocaeli bölgesinde çok sayıda milis birlikleri kuruldu. Bunlar bölgelerinde Yunanlılara karşı zaman zaman 500 ile 1000 kişiyi bulan kuvvetleriyle cete teşkilatı şeklinde, zaman zaman da kısım kısım ayrılarak ve muhtelif şekillerde mücadele etmekteydiler¹⁸¹⁷.

Nitekim bu şekilde Bursa bölgesinde Yetimoğlu Hüsnü ve Yalovalı İbo, Kocaeli bölgesinde önceki bölümlerde adları verilen milis teşkilatları Yunanlılarla yerli Rum ve Ermenilere karşı mücadeleye devam etmekteydiler. Yine bunun gibi Çan da da Canlı Osman Efendi, Yunanlılara karşı büyük bir direniş göstermekteydi. Yunanlılar Balıkesir-Göner-Bandırma-Biga-Ezine-Bayramiç-Ayvacak gibi civar vilayet ve kazaları işgal ettikleri halde Biga'ya bağlı otuzüç kilometre mesafedeki Çan nahiyesi beş ay geçtiği halde henüz işgal edememişlerdi. Buna sebep de Canlı Osman Efendi'nin bütün civar bucak ve köyleriyle anlaşarak kuvvetli bir teşkilat ve ittifak oluşturarak müdafaya karar vermesiydi¹⁸¹⁸.

Yine 10 Aralıkta Yunanlılar Karamürsel yönünde Gökbayrak taburu müfrezelerine taarruz etmişler ancak Gökbayrak taburunun karşı taarruzu üzerine ağır kayıplar vererek geri çekilmişlerdi¹⁸¹⁹.

Bu faaliyetler aynı zamanda Yunanlıları önemli bir askeri kuvveti işgal bölgelerinde bulundurmamak zorunda bırakıyordu ki bu durum da onları askeri açıdan zayıf düşürüyordu.

1816- Önceki bölümlerde bu konuda bilgi verildi.

1817- Bu bölgedeki milis teşkilatları ve kurucuları hakkında bkz. Kemal Özer, *a.g.e.*, ss.108-109; Zühtü Güven, *a.g.e.*, ss.91-97

1818- Bu milis teşkilatının faaliyetleri hakkında geniş bilgi bkz. Kemal Özer, *a.g.e.*, ss.110-121; Zühtü Güven, *a.g.e.*, ss.93-95

1819- H.T.V.D. S.52, vesika 1204

e) AHMET ANZAVUR'UN TEKRAR SAHNEYE ÇIKIŞI¹⁸²⁰

1) AHMET ANZAVUR'UN SON HAREKATI VE YUNANLILARLA İSBİRLİĞİNE GİRMESİ

Ahmet Anzavur'un Kanun-ı Sani 337 tarihinde tekrar sahneye çıktığını görüyoruz. Nitekim Çanakkale mutasarrıfı Dahiliye Vekaletine gönderdiği gizli isaretli sifre telgrafla "Ahmet Anzavur'un Yunan Kuvay-ı İsgaliye kumandanını Hükümet-i Osmaniye aleyhine tahrik ve bu sayede bir mevki elde etmek" için uğraştığını belirtiyordu¹⁸²¹.

Gerçekten de Ahmet Anzavur 3 Kanun-ı Sani 337 tarihinde Biga İngiliz işgal kumandanı Yüzbaşı Mösyö Favro'ya, Cihadiye köyünden Selim Efendi namında kendi akrabası bir kişiyi göndererek görüşme talebinde bulundu. Bunun üzerine Mösyö Favro "Kendisi ile hususi mahallerde görüşmeyeceğini, sayet söylecekleri bir şey varsa Hükümetin mahalli reisi bulunan kaymakam Bey'in makamlarına gelmesini, kendisiyle orada görüşebileceğini" bildirdi. Bu görüşmeden sonra, akşam üzeri gerçekleşen görüşmede, aralarında şu konuşma cereyan etti.

"Anzavur Paşa - Beyan .... ettikten sonra kendilerinden İstanbul'a ait havadis sordular.

Yüzbaşı Mösyö Favro -Ben epey zamandır Paris'te bulunuyordum. Henüz avdet etmiş ve gazete okumamış bulunduğumdan hiç bir şeyden malûmattar değilim. Kendilerinde ne gibi havadis vardır.

Anzavur Paşa- Ben çoktan beri hükümet işinden elimi çektim. Şimdi burada hal-i istiharatta bulunuyor isem de, burası memleketim olmak dolayısıyla bir iyilik yapmak istediğimden ve Yunanlılar ahval-ı dahiliyeye yabancı olmaları sebebiyle memlekette bir fenalığa meydan

1820- Anzavur'un bu faaliyeti esasında inceleme yaptığımız tarihlerin dışında kalmaktadır. Ancak çalışmamızda geçen Anzavur'la ilgili bilgileri ve faaliyetlerini bütünlemek aynı zamanda Anzavur'un kişiliğini ortaya koymasından bu belgeyi buraya almayı uygun bulduk
1821- B.A.B.E.O. Umumi No.349926

vermemeye çalışıyorum. İste bu yanımda gördüğünüz Yunan zabiti de "ki Yunan Mülazım-ı sanisidir" tercümanımdır. Daima yanımda gezer ve benim emrime Balıkesir'deki Yunan Baskumandanlığı tarafından verilmiştir.

Yüzbaşı Mösyö Favro -Burada sekavet vesaire var mıdır? ne dersiniz?

Anzavur Paşa - Pek adi sekavet vardır. Onlar da adi sakidirler. Bu aralık Yunan zabiti türkçe olarak "Paşa bunlara saki demeyiniz. Bunlar adi hırsızlardır. Sekavet yoktur" dedi. Paşa ise mecrayı değisirerek kendisinin ondokuz yaşında iken jandarma Yüzbaşısı bulunduğunu ve o zamandan beri daima takib-i eskiyada bulunarak bilmediği ve yatmadığı bir tek tas ve ağac dibi olmadığından bahsetti. Eğer emr-i kumandanı bana verecek olurlar ise asayisi on günde temin edeceğini söyledi. İlaveten dediler ki; Bir vakit kendileri Balıkesir ve havalisi takip kumandanı bulunuyorlarmıs. O zaman asayis pek mükemmel imiş. Vakta ki İzmit mutasarrıflığına buyurmuşlar heyet-i azimetlerinde o esnada beyan-ı tefiş orada bulunmakta olan jandarma umum kumandanı Kemal Paşa Hazretlerini görmüşler. İsimlerini epeyce hatırımda tutamadığım yedi sekiz kişiden bahsettiler ki ikisini hatırlıyorum. Kâzım ve Tefvik'tir. Bunları bir an evvel derdestini rica etmişler ise de Pasay-ı müsarülileyh "kendi deyimlerine göre" ehemmiyet vermemişler ve buraların bu gün fevkalade bir faaliyetle Yunan aleyhine ve Kuvay-ı Milliye lehine harekete başladıklarını, tenkili ve dersestleri için de Yunanlılara yardım ettiklerini ve Umum Kumandanımız Paşa Hazretleri'nin muktedir ve ehil bir zat olmadığı safsatasında bulundular. Burada Mösyö Favro derhal sözlerini kestirip tercüme etmesini kaymakam beyden rica ettiler. Mesele agah olunca derhal atideki cevabı verdiler.

Yüzbaşı Mösyö Favro -Filhakika anlattığınıza göre vaktiyle eskiyayı takip tenkil etmiş iseniz de etrafta tehme bırakmışsınız. Umum

Kumandan Paşa Hazretlerine karşı kullanmış olduğunuz lisanı kemal-i siddetle reddederim. Kendilerinin dirayetleri herkesçe malumdur. Namuslu bir kumandan hakkında böyle bir mütalaada bulunmamanızı tavsiye ederim.

Anzavur Paşa -Ben kendileri fenadır demiyorum diyerek mecrayı yine değiştirdiler. Bu sefer de sancağımız mutasarrıfı Mahmut Mahir Beyefendi Hazretlerine tevci'e ettiler. Ben İzmit'te onun yerine tayin edildiğimden bana fevkalade muğberdir. Kendisi makamımızın ehli değildir. Bana her türlü fenalığı yapmasını pek çok arzu eder.

Yüzbaşı Mösyö Favro -Mutasarrıf ve müsarüliylehin gayet malumatdar ve mütekkim ve diplomat olduğunu biliyorum. Bunları bana söylemeğe lüzum yoktur. Ve hacet görmüyorum.

Anzavur Paşa - Yine mecrayı tebdil ederek kendisinin fevkalade muktedir olduğunu eğer maiyetine elli veya yüz kişilik müsella'h bir kuvvet verilecek olur ise asayişini on gün zarfında temin edeceğini, aksi takdirde idam olunmasını söyledi. Ve Kuvay-ı Milliye'ye karşı küçük bir kuvvetle müttefikeyinin müsadese tahtında derhal galip geleceğini ve Yunanlıların müttefikeyin emriyle buraya gelmiş olduklarından yine onlar tarafından bir izin verilecek olur ise derhal Ankara'ya girebileceklerini söyledi.

Yüzbaşı Mösyö Favro -Madem ki Yunanlılar ile bu kadar aranız iyidir ve memleketinize de bu kadar iyilik etmek istiyorsunuz. Şu halde jandarmaların eslihasının iadesine teşebbüs ediniz. Ve vazifelerine biran evvel başlayıp asayişini temin etsinler¹⁸²².

Anzavur Paşa- (hafif tebessüm ederek) Ben onların işine karışmam

---

1822- Yunan işgal kuvvetleri işgal ettikleri bölgelerde asayişin muhafazasına memur polisler ile jandarmaların silahlarını tamamen toplamaktadırlar ve onları vazifeden tecrid etmekteydiler. B.A.B.E.O. Umumi No.350055

Yüzbaşı Mösyö Favro - Karışmıyorsunuz ama size bir yaver bile vermiş. Şu halde onların namına çalıştığınızı anlaşıyor.

Anzavur Paşa -Onların memleketin ahval-ı dahilesine vukupları olmadığından, bir yanlışlığa meydan verilmemesi için ve ahalinin istirahatinin temini namına çalışıyorum.

Konusma burada kesildi ve ayrıldılar"¹⁸²³.

Buradan anlaşıldığına göre faaliyetleri hiyanet ölçüsüne varan Ahmet Anzavur yanına yaver olarak verilmiş Yunan zabiti ile birlikte Biga'nın Hacıköy köyünden Hacı bey namında biri ve yine Biga'nın Cihadiye köyünden İlyas namında hayvan hırsızlığıyla ün yapmış birisi ile Gönen ve Bandırma taraflarında doluşarak hala Kuvay-ı Muhammadiye adına kuvvet toplamaya ve mevki elde etmeye çalışmaktaydı. Ancak bölgede Kuvay-ı Muhammadiye teskil eyleyecek hiç bir kuvvet yoktu. Zaten bu hareketin artık hiç bir ehemmiyeti de kalmamıştı¹⁸²⁴.

Diğer taraftan Anzavur'un görüşmesi mutasarrıflıkça 25 Kanun-ı sani 337 tarihinde Dahiliye Nezaretine bildirildi. Dahiliye Nezareti de meseleyi Sadaret'e "...siyak-ı is'are ve Ahmet Anzavur Paşa'nın mümaileyh Mösyö Favro'ya vukuu hikaye olunan beyanatına nazaran kendisinin dahili livada Yunanlıların himayesi altında bir suruş ikaina çalışmakta olduğu anlaşılmakta bulunduğundan karin-i tasvip Ali-i Sadaret penahileri olduğu taakdirde icap edenler nezdinde teşebbüsatta bulunarak mümaileyhin sükun ve huzur-u livanın ihlaline sebep verecek teşebbüsat-ı merviyesinin hayz-ı husule isal edilememesi esbabının temini için lazım gelenlere tebligat-ı mukteziye ifası" şeklinde mütalaada bulunarak talebini bildirdi¹⁸²⁵.

Bunun üzerine Sadaret de Balıkesir mutasarrıflığından

1823- B.A.B.E.O. Umumi No.349926

1824- B.A.B.E.O. Umumi No.349926

1825- B.A.B.E.O. Umumi No.349926

meselenin hallini istedi. Ancak Sadaret bilahare bu bölgenin Posta muharebesinin Yunan sansüründe olduğundan Harbiye Nezaretinden bu konuda icap edenler nezdinde teşebbüsatta bulunulmasını istedi¹⁸²⁶.

Bu gelişmeler vuku bulurken Anzavur'un tekrar İngilizlerle görüşme talebinde bulunduğu duyulması üzerine Canakkale İngiliz işgal kumandanlığına Kalay-ı Sultaniye mutasarrıflığınca 30 Mart 1337'de "Anzavur Paşa namındaki şahsın Karabiga'daki mıntika-i işgalinizin kumandanıyla mülakat arzusunda bulunduğu mevşuk bir yerden istihbar ediyorum. Şu kadar ki Anzavur asayis-i mahallinin zir zevahından olmayıp bilakis oralara Yunanlıların dahil ve taarruzunu icap ettirecek desais ve tezviratin vesait-i mühimmesinden bulunduğu meselenin buralarını Karabiga işgal kumandanlığının pişgah-ı dikkatine mesaretha vazihi ve asayis-i mahalliye'nin atisiyle selameti namına ruviyet-i vâlay-ı kumandanilerinden cidden rica ederim" şeklinde mesele iletildi¹⁸²⁷.

Gerçekten de daha evvel 19 Aralık 1920 de Kalay-ı Sultaniye mutasarrıfı Canakkale'de bulunan bir İngiliz zabıtıyla görüşmesinde İngiliz kuvvetlerinin yakında çekilerek yerlerine Yunan askerlerinin getirileceğini öğrenmişti¹⁸²⁸.

1826- B.A.B.E.O. Umumi No.349926

1827- B.A.B.E.O. Umumi No.349926

1828- Bu sırada İstanbul Hükümetinin Kuvay-ı Milliyeyi ortadan kaldırmak düşüncesiyle Yunan harekâtının yapıldığı görüşünü taşıdığı anlaşılıyor. Nitekim mutasarrıflık durumu Dahiliye Nezaretine bildirince, Dahiliye Nezareti de Sadaret'e "Ezine, Ayvacık, Bayramiç, Biga ve Lapseki gibi Kalay-ı Sultaniye mutasarrıflığı mülhekatında bulunan mahallerde Kuvay-ı Milliyeden eser olmadığı ve Yunan kuvvetlerinin oralara vurudunu istilzam edecek başka bir sebep de bulunmadığı halde Bandırma'ya ihrac olunan Yunan kuvvetlerinden biliyoruz. Bazı hile ve desais istimali suretiyle mezkur mahallere sevk edilmiş bulunan askerlerin oralarda vücudu esasen bilüzum iken şimdi daire-i işgalin tevsiine yol aranması ve filhaki ka İngiliz kuvvetlerinin kaldırılmasına lüzum görüldüğü takdirde bunların yerlerine Yunan askerlerinin ikame olunması Hukuk devleti ile gayr-ı kabili telif görülmektedir... bu yolda icap eden tedbirleri ve teşebbüsler için lazım gelenlere evamir-i mukteziye ita buyurulmak üzere arz-ı malûmata müsarat olundu" diyerek bildirilmekteydi. B.A.B.E.O. Umumi No.350055

Kalay-ı Sultaniye mutasarrıfının İngiliz kumandanına gönderdiği tezkeresinden bir müddet sonra 29 Mart 337 de Ahmet Anzavur yanında Yunanlıların Biga işgal kumandanı Savtiris olduğu halde Karabiga'ya giderek, oradaki İngiliz işgal kumandanıyla bir saat kadar süren bir görüşme yaptı. Ancak kendisine pek yüz vermeyen İngilizlerin işgal kumandanına, yine tesir edemedi¹⁸²⁹.

2- AHMET ANZAVUR'UN SONU

Anzavur'un bu faaliyetleri sürerken diğer taraftan Yunanlılar da bölgedeki milis teşkilatlarıyla baş edemez hale gelmişlerdi. Bu sebeple Yunanlılar bizzat İngilizlere başvurarak kendilerini bu çetelerin elinden kurtarmalarını istediler. Bu durumda ilk önce İngilizler bölgeleri dışındaki mahalde direkt harekete geçmeyi uygun bulmadıklarını belirttiler. Ancak Yunanlıların ısrarı karşısında da tarafısız kalamayarak kendileriyle irtibat kurmuş olan Anzavur'dan, bu çetelerden en kuvvetlisi ve en basedilmeyeni olan Çingene Ali çetesinin de imha edilmesini istediler¹⁸³⁰.

Bu emri alan Anzavur derhal harekete geçti. Bu durumu öğrenen çeteler Anzavur'a karşı bir birlik oluşturdular. Bu arada Mayıs 1921'de Anzavur'un Türk-Yunan cephesi ve bölgedeki olayların görüşülmesi için İngilizler tarafından Karabiga'ya davet edildiğini öğrendiler. Bunun üzerine derhal faaliyete geçen çeteler biraz da tesadüfi olarak Karabiga yakınlarında Adliye köyü civarında Ahmet Anzavur'u yanındakilerle birlikte kıstırdılar. Burada aralarında çatışma çıktı. Çatışma neticesinde Ahmet Anzavur bu çetelerce öldürüldü. Böylece Ahmet Anzavur meselesi de kapanmış oluyordu¹⁸³¹.

1829- .A.B.E.O. Umumi No.349926 14/4/1921; Anzavurun görüşmek için müracaatı 15-28/3/1921

1830- Zühtü Güven, a.g.e., ss.95-96

1831- Anzavur'un ortadan kaldırılışı ve meydana gelen çarpışmalar, geniş bilgi bkz. Zühtü Güven, a.g.e., ss.95-99

f) DÜZENLİ ORDUNUN KURULUŞU İLE KUVAY-I MİLLİYE'NİN İLGASININ
BÖLGEDEKİ YANSIMASI

1) DÜZENLİ ORDUNUN KURULUŞU

Kuvay-ı Milliye oluşmasından itibaren işgalci güçlere ve iç meselelere başarı ile karşı koydu. Ancak güçlü ve o günkü şartlarda modern teçhizatlarla donatılmış düzenli orduları Kuvay-ı Milliye ile yarışmak ve zafere ulaştırmak çok güçtü hatta imkansızdı. Ayrıca zaman zaman başına buyruk olarak hareket eden Kuvay-ı Milliye'ye karşı halktan da tepki gelmekteydi. Aynı zamanda özellikle Kuvay-ı Milliye birliklerinin beslenmesi ve giydirilmesi için halktan toplanan yardımlar şikayet konusu olmaktaydı¹⁸³². Bunun yanında fevri hareket eden üstünü dinlemeyen Kuvay-ı Milliye birlikleri de olabiliyordu. Bu sebeplerden dolayı daha B.M.M.sinin açılmasından hemen sonra ordunun kuvvetlendirilmesi ve Kuvay-ı Milliye'nin tek merkezden idare edilmesi meselesi ele alınmıştı. Nitekim B.M.M. Hükümeti 16 Mayıs 1920'de Kuvay-ı Milliye ile ilgili şu:

"Kuvay-ı Milliye'nin umumiyetle Müdafa-ı Milliye Teşkilatına rabtı suretiyle tehvidi ve buna göre tanzim edilecek bütçenin tertibi, derdest olduğundan bunun neticesinde iase ve infakın kamilen emval-ı umumiyeden temin edilmesine karar verilmiştir. Bu kararın icrasına Müdafa-ı Milliye Vekili memurdur" kararnameyi yayınlamıştı¹⁸³³.

Yine 29 Mayıs 1920 günü B.M.M.nde yapılan gizli celsede Milli Müdafa Vekili Fevzi Paşa düzenli ordunun kurulması ile ilgili "Malum-u alinizdir ki biz efrad-ı cedideyi kıslalarda toplu talim ve terbiye ve bunların iase ve elbisesini temin etmeden elbise-i mahalliyeleriyle sevke mecbur oluyoruz. Bunlar şüphesiz ki muntazam bir ordunun göstereceği

---

1832- Ekz. bölüm III

1833- H.T.V.D. S.54. Belge 1235; Düstür 3. Tertip C.I, s.10

kabiliyeti gösteremiyorlar. Onun için seyyar jandarma kıtaatı teşkil ediyoruz ki yakında kanunu Meclis-i Alinize arzedeceğiz. Bu kıtaat sırf dahili mesailin hallinde istihdam olunacaktır ve icap ederse cephelere sevk edilecektir. Bu kuvvetlerin teşkilini müteakip etrafa yayılmış olan bütün nizamiye kıtaatımızı Kolordu muntakalarına tahsis edeceğiz ve burada bunlara alay yahut tabur halinde muntazam bir askerlik hayatı öğreteceğiz. Gerek iaşelerine gerek libaslarına bihakkın bakacağız ve bu surette düşmanın muntazam yapacağı hucumlarda muntazam kıta ile karşılıklarına çıkmak imkanını istihsal edeceğiz. Cephelerde şimdiye kadar Kuvay-ı Milliye tarafından istihsal edilen muvaffakiyet sayan-ı şükran olmakla beraber kat'i bir netice istihsal için herhalde Kuvay-ı Muntazamaya ihtiyaç vardır ve bilhassa emir ve kumandanın müselsel ve muntazam olması lazımdır" açıklamalarını yapmıştı¹⁸³⁴.

Bundan sonra Kuvay-ı Milliye, Müdafa-ı Milliye vekaletine bağlanmış böylece Hükümetin denetimine alınmıştı. Bilahare Kuvay-ı Milliye birlikleri ilgili bölümlerde de geçtiği gibi Ertuğrul grubu, Gökbayrak taburu gibi çeşitli isimlerle gruplar halinde teşkilatlanmaya gidilmişti. Bu girişimler düzenli ordu kurma çalışmalarının başlangıcıydı. Ancak bu sırada ortaya çıkan Yunan harekâtı sebebiyle düzenli ordunun teşkil edilmesi gerçekleştirilememişti.

Diğer taraftan kumandanlar da Kuvay-ı Milliye üsülü tertipler içinde çalışmayı tercih ediyorlar, kuvvetleri içinde inzibatı sağlamak için askeri üsülleri değil, Kuvay-ı Milliye'nin uyguladığı üsülleri tatbik ediyorlardı. Bu sebeple de askeri üsüller işlemiyordu¹⁸³⁵. Ayrıca bunun yanında büyük çatışmaya mahal kalmadan siyasi bir antlaşmaya varmanın mümkün olduğunu ve milis kuvvetleriyle sonuç alınabileceğini

---

1834- B.M.M. G.C.Z. C.I, s.45

1835- İsmet İnönü, Hatıralar, C.I, ss.212-213

kabul edenler de mevcuttu¹⁸³⁶. Bu tutum ve düşünceler de düzenli ordunun kurulmasını geciktiren sebeplerdendi.

İste 22 Haziran Yunan harekâtı düzenli ordunun kuruluşunu geciktirmesinin yanısıra bu düşünce ve uygulamaların da zararı ve neticesizliğini ortaya koydu. Bu Yunan harekâtı daha düzenli birliklere ihtiyaç duyulduğunu açıkça ortaya çıkartmıştı. Nitekim bu sebeple daha 24/25 Haziran 1920 de Batı cephesi kumandanlığı teşkil edilerek Komutanlığına da Ali Fuat Paşa getirilmişti¹⁸³⁷. Batı cephesi komutanlığı da ilk is olarak bazı Kuvay-ı Milliye birliklerini orduya bağlamıştı. Nitekim bölgemiz de Colak İbrahim müfrezesi, 3.Süvari tümenine, Gökbayrak müfrezesi 61.Piyade Alayına, Sarı Efe Edip (Edip Bey) müfreze 33.Süvari Alayına cevrilerek ordu içine alınmıştı. Kocaeli'ndeki Recep Reis ve Aziz kaptan milislerinden Kocaeli Taburu oluşturulmuştu¹⁸³⁸. Bu arada ordunun subay ihtiyacını karşılanması için de 1 Temmuz 1920'de Ankara'da Abidin Paşa köskünde "Sunûf-ı Muhtelif Zabitan Namzetleri Talimhanı" açılmıştı¹⁸³⁹.

Ancak bu faaliyetlerin yanısıra daha henüz düzenli ordunun kurulup, Kuvay-ı Milliye'nin kaldırılması herkes tarafından tam olarak benimsenmiş değildi. Nitekim yukarıdaki bilgiden anlaşıldığı gibi hala düzenli ordu birlikleri yanında milis birlikleri de bulunmaktaydı ve batı cephesi bu sistem içinde teşkilatlanmasını yapmıştı. Hatta Ali Fuat Paşa Gediz taarruzunu bu teşkilatlanma içinde bulunan birliklerle düzenlemişti. Fakat önceki bölümde anlatıldığı gibi taarruzdan istenilen başarı elde edilememiş ve taarruz başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Bu gelişme üzerine Mustafa Kemal Paşa 7 Kasım 1920'de Ali Fuat Paşa'yı Ankara'ya çağırması,

---

1836- İsmet İnönü, "Milli Mücadele", Ulus Gazetesi 9 Nisan 1968'den naklen Selahattin Tansel, a.g.e. C.III, s.167

1837- H.T.V.D. S.52, vesika 1189; T.I.H. C.II. K.2, s.214

1838- Mehmet Arif, a.g.e., s.59

1839- Selahattin Tansel, a.g.e. C.III, ss.167-168

Pasa da Ankara'ya Kuvay-ı Milliye kıyafetiyle gelmişti¹⁸⁴⁰ ki bu şekilde davranması onun hala Kuvay-ı Milliye'yi itibarlandırmaya çalıştığı intibalarını uyandırmıştı¹⁸⁴¹.

İşte Gediz harekâtının başarısızlığı ve gayr-ımuntazam teşkilat fikrinin ve siyasetinin bütün Batı cephesi üzerindeki etkinliği, bir an önce düzenli ordunun kurulması için çalışmaların tekrar başlatılmasına vesile oldu¹⁸⁴². Bu sırada Ali Fuat Pasa ile görüşen Mustafa Kemal Pasa ona Moskova sefirliği teklif etti. Ali Fuat Pasa de bu teklifi kabul etti ve Pasa Bakanlar Kurulu kararıyla Moskova sefirliğine atandı¹⁸⁴³.

Bundan sonra Batı cephesi kumandanlığı, Batı Ve Güney olmak üzere ikiye bölündü. Batı cephesi Komutanlığına (Genelkurmay Başkanlığı da uhdesinde olmak kalmak üzere) Kurmay Albay İsmet bey (İnönü), Güney cephesi Komutanlığına Kurmay Albay Refet Bey (Bele) 9 Kasım 1920 tarihi itibarıyla getirildiler¹⁸⁴⁴. Mustafa Kemal Pasa, Albay İsmet Bey'e vazifeye başlarken bir an önce nizamsız teşkilat fikrini ve siyasetini yıkmaya, süratle düzenli ordu ve büyük suvari kütlesi vücuda getirme direktifini verdi¹⁸⁴⁵.

Bilahare Garp cephesi kumandanı olarak Eskişehir'e gelen İsmet Bey süratle çalışmalarına başladı ve ilk iş olarak tümen komutanlarını toplayarak, onlara yeni takip edilecek politika ile kumanda usulünü izah etti. Bu çalışmalar sırasında Çerkez Ethem'in muhalefetiyle

---

1840- Nutuk, C.II, s.504

1841- İsmet İnönü, Hatıralar, C.I, ss.213-214

1842- Nutuk, C.II, s.504; İsmet İnönü, a.g.e. C.I, s.214

1843- Nutuk, C.II aynı yer; Ali Fuat Cebesoy, Milli Mücadele... s.516; Moskova Hatıraları, s7

1844- H.T.V.D. S.52, vesika 1197; T.I.H. C.II. K.2, s.331; İsmet İnönü tayin tarihini 8 Kasım olarak veriyor. İsmet İnönü, Hatıralar, C.I, aynı yer

1845- Nutuk, C.II, aynı yer; İsmet İnönü, Hatıralar, C.I, aynı yer

karsılasıldı¹⁸⁴⁶. Buna rağmen düzenli ordu kurma çalışmaları hızla devam etti. Bu sırada aynı zamanda Ankara'da da çalışmalar vardı. Nitekim düzenli ordu bütçesinin yapılabilmesi için bütün birliklerden kuvvet adedi istendi¹⁸⁴⁷. Ayrıca milli kuvvetlerin tasfiyesi meselesi 10 Aralık 1920'de Meclis'in gizli oturumunda ele alındı. Burada Milli Müdafa Vekili Fevzi Paşa milletvekillerine çeşitli açıklamalarda bulundu¹⁸⁴⁸. Bilahare 25 Aralıkta B.M.M. Hükümeti gelişigüzel gönüllü er toplanmasını yasakladı¹⁸⁴⁹. Mustafa Kemal Paşa da hiç kimse hiç bir sebep ve sürette Hükümetin haberi olmaksızın kuvvet toplamaya yetkili olmadığını ifade eden bir beyanname yayınladı¹⁸⁵⁰. Akabinde 2 Ocak 1921'de Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Kuvay-ı Milliye müfrezelerinin kaldırıldığı emrini yayınladı. Bu emre göre kesin olarak bütün milisler düzenli ordu halinde tensik edilerek ordu birliklerine katılacaktı¹⁸⁵¹.

Bu şekilde düzenli ordu kurma çalışmaları sürerken diğer taraftan Cerkez Ethem meselesinden istifade etmeyi düşünen Yunan kuvvetleri 6 Ocakta Bursa üzerinden İnönü mevzilerine taarruza geçtiler. Bu sırada Bursa cephesinde 24.Fırka ile 11.Fırkadan bir alay ile henüz düzenli orduya katılımı sağlanamamış milisler bulunmaktaydı. Geyve yöresinde ise 24.Fırkaya bağlı milli süvari ve milli piyade müfrezeleri mevcuttu. Bu durumda I.Inönü muharebesi başladığı sıralarda İzzet bey

---

1846- Bu gelişme inceleme yaptığımız bölgeye direkt girmediğinden detaylı anlatılmadı. Geniş bilgi için bkz. İsmet İnönü, Hatıralar, C.I, ss.214-218; Mahmut Goloğlu, Üçüncü Meşrutiyet..., ss.287-293; Cemal Kutay, Cerkez Ethem Dosyası, C.II, İstanbul, 1973; Nutuk, C.II, ss.511-550; Yunus Nadi, Cerkez Ethem, İstanbul, 1955; Cerkez Ethem'in kendi açısından gelişmeleri izahı, bkz. Cerkez Ethem'in Hatıraları, s.119 vd.

1847- Mahmut Goloğlu, Üçüncü Meşrutiyet, s.289; Kuvve: Bir birliğin er, subay, cephane, hayvan ve başka gereçler gibi varlıklarını gösteren ve üst komutanlığa sunulmak üzere düzenlenen cetvel

1848- B.M.M.G.C.Z. C.I, ss.252-256

1849- T.İ.H. C.II, K.3, s.72

1850- A.T.T.B. C.IV, s.366

1851- T.İ.H. C.II, K.3, s.101

kumandasındaki 61.Fırkanın iki alayı Kütahya'da Çerkez Ethem'e karşı bırakıldıktan sonra diğer bir kısmı ve Garp cephesinin Çerkez Ethem'e karşı Kütahya'ya yollanmış olan diğer kuvvetleri süratle İnönü'ye sevk edildi. Bilahare 11 Ocak tarihine kadar süren şiddetli çarpışmalardan sonra Türk birlikleri burada Yunan ordusunu durdurmayı başardılar¹⁸⁵². Böylece I. İnönü muharebesinin henüz yeni kurulmuş olan düzenli ordu tarafından kazanılması ve akabinde Çerkez Ethem'in de bertaraf edilmesi, askeri rütbelerinin kaldırılması, subayların nefer olarak hizmet görmeleri, silahlandırılmış halkın itimat edecekleri milli kumandanlar emrinde olarak bir takım özel teşkilata tabi tutulmaları, şeklinde açıklanabilecek olan gayr-ı muntazam teşkilat fikri ve siyasetini de sona erdirmiş oldu¹⁸⁵³.

Bundan sonra B.M.M. Hükümeti tekrar hızla düzenli orduyu teşkilatlandırmaya başladı. Nitekim bu zamana kadar teşkilatlandırılmamış olan milli kuvvetler hemen muntazam teşkilata tabi tutularak subayların kumandasına verildiler.

2) BURSA VE KOCAELİ BÖLGESİNDEKİ MILİSLERİN ORDUYA BAĞLANMASI -KOCAELİ GRUBUNUN (KUMANDANLIĞININ) TEŞEKKÜLÜ

Düzenli ordu kurma çalışmaları içinde Genelkurmay Başkanlığı tarafından 21.1.1921 tarihli emirle bir Kocaeli kumandanlığı oluşturuldu ve Komutanlığına da eski 9.Kafkas Tümeni Komutanı Albay Halit (General Karsıalan) getirildi. Bu kumandanlığın teşkilatlandırılması ile ilgili emir ve talimatname şöyleydi;

"1- Düzce ve Geyve mıntıkasındaki kuvvetlere kumanda etmek ve merkezi şimdilik Geyve olmak üzere mustakil fırka selahiyetinde Kocaeli

---

1852- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, ss.171-172; Kâzım Karabekir, a.g.e., s.852; T.I.H. C.II. K.3, s.166 vd.

1853- Kâzım Özalp, a.g.e. C.I, s.172

Kumandanlığı ihdas edilmiş ve kumandanlığa sabık 9.Kafkas Fırkası Miralayı Halit Bey tayin olmuştur.

2- Kocaeli Kumandanlığının mıntıkası müstakil Bolu ve İzmit livaları olup Yenisehir şimalindeki Gökbayrak taburu dahil olduğu halde bu mıntıka dahilinde bulunan kaffe-i kıtaat mezkur kumandanlığın taht-ı emrindedir. Ankara'daki Erzurum müfrezesi da kumandanlığın süvari bölüğünü teşkil etmek üzere Halit Bey emrine verilmiştir.

3- Kocaeli Kumandanlığı doğrudan doğruya Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetine bağlıdır. Mamafih düşmanın bir hareketi halinde Garp cephesinden telakki edeceği evamiri de ifa edecektir.

4- Kumandanlık karargahınının sürat-i teşkilini Müdafa-i Milliye Vekaletinden rica ederim"¹⁸⁵⁴.

Yine daha evvel oluşturulmuş olan Bilecik mıntıka kumandanlığı da evvelce olduğu gibi Kocaeli kumandanlığı idaresinde ki kıtaatla irtibat tesis edecekti¹⁸⁵⁵.

Bilahare verilen bu emir üzerine Geyve'ye gelen Halit Bey derhal görevine başladı. Yapılan çalışmalarını neticesinde de bölgede faaliyet gösteren milis birliklerinin hemen tamamını Kocaeli kumandanlığına bağlamayı başardı¹⁸⁵⁶. Yanlız Edip Bey müfrezesi kumandanlığına dahil olmadı. Bu konu şu şekilde bir gelişme gösterdi. Halit Bey, 21 Ocak 1921'de Bolu kumandanlığından Düzce'de bulunan Edip Bey müfrezesinin Adapazarı yoluyla Geyve'ye gelmesini istedi¹⁸⁵⁷. Ancak Kastamonu ve Bolu havalisi kumandanlığı bunu muvafık görmeyerek şu mütalaada bulundu.

1854- H.T.V.D. S.54, vesika 1237; Bu birliğin kuruluşu Kocaeli bölgesine verilen önemi göstermesi açısından da önemlidir.

1855- A.T.A.S.E. Ars. Klasör 825 Dosya 9 Fh.1

1856- M.Şevki Yazman, "Kocaeli Grubunun Tesekkülü", T.C.D.D., C.I, S.2-3-4-5 15.4.1959; İlyas Kalkavanoglu, a.g.e., s.19 vd.

1857- A.T.A.S.E. Ars. Klasör 825 Dosya 9 Fh.3/1

"1- Bolu ve Sakarya'daki kuvvetler berveciatide mufassal vaziülceys ve mevcutları Bolu mıntıkasınca tarafkara bildirilecektir. Bolu'de teşkil olunan bir tabur Düzce ve Hendek mıntıkasında Edip Bey kumandasında iki bölüklü bir süvari alayı bir piyade bölüğü bir cebeltopu bir makineli tüfek takımı vardır. Bu kuvvetler bir (şifre) Karadiken civarında olup keşif faaliyetinde bulunmaktadır. Sakarya hattında merkezi Yuncaki olmak üzere Recep Reis ve Aziz Kaptan müfrezelerinden mürekkep Kocaeli taburu vardır.

2- Edip Bey müfrezesinin Adapazarı tarikiyle Geyve'ye hareketi münasip değildir. Çünkü bu müfrezenin hareketinden sonra Düzce ve Hendek'teki Çerkez ve Abazaların isyanı ve ahalinin galeyanı pek muhtemeldir. Adapazarı bitaraf mıntıkadır. Adapazarlıların 1500 kadar kuvvetleri vardır. Edip bey müfrezesine mümanaat edilir. Edip Bey müfrezesinin Geyve istasyonuna hareketi matlup ise yerine baska kuvvet lazımdır"¹⁸⁵⁸.

İşte bu mütalaa üzerine Edip Bey müfrezesi yerinde bırakıldı.

Yukarıdan beri anlatıldığı sekilde bölgemizde düzenli ordu ordu kurma çalışmaları tamamlanmış olmaktaydı. Tabiki düzenli ordu kuruluşu artık yurt çapında da tamamlanmıştı. Böylece Kuvay-ı Milliye dönemi sona eriyordu.

Bizim çalışmamız da Kuvay-ı Milliye dönemini kapsadığından çalışmamı burada bitiriyorum.

SONUÇ

Bilindiği gibi Türklerin Anadolu'ya girişlerinden ve bilahare Avrupa'ya sarkmalarından itibaren Avrupa devletleri her fırsatı değerlendirerek Türkleri Avrupa'dan ve Anadolu'dan atmak için caba sarfetmişlerdir ki Avrupalılar bu meseleye "Sark Meselesi" adını vermekteydiler.

Sark Meselesi, Osmanlı Devletinin son dönemlerinde artık Avrupa devletlerinin nazarında "Hasta Adam" Osmanlı Devletinin mirasının paylaşılması meselesi haline gelmişti. Bu durumda Avrupalı devletlere karşı uzun süre direnmeye çalışan ve bu yönde politikalar oluşturan Osmanlı Devleti, nihayet yenik çıktığı Trablusgarb ve Balkan savaşlarının hemen akabinde, o günkü şartlarda I.Dünya Savaşına ittifak saflarında katıldı. Bilahare bu savastan da Mondros Ateskes Antlaşmasını imzalayarak yenik ayrıldı.

Bu antlaşma çok ağır hükümleri ihtiva etmekteydi. Ayrıca antlaşma istismara da çok müsait idi. Nitekim Mondros mütarekesinden sonra İtilaf Devletleri mütarekeyi istismar ederek daha önce aralarında yaptıkları gizli anlaşmalar doğrultusunda Osmanlı Devletinin topraklarını işgal ettiler. Diğer taraftan mütarekenin tatbikiyle adeta ülkenin kontrolü İtilaf Devletlerine geçti. Türk ordu birlikleri sayıca iyice azaldı. Hatta bazı birlikler kadro haline geldi.

Bu gelişmelerin yanısıra Yunanlılar, mütarekeden sonra daha önce kendilerine savaşa girmesi karşılığında İtilaf Devletlerince vaad edilmiş olan toprakları istemeye başladı. Bu arada Yunanlılar Megali İdea düşüncelerini gerçekleştirmek hesabıyla mütarekeden sonra Osmanlı Devleti toprakları üzerindeki

faaliyetlerini arttırdılar ki, bu doğrultuda çeşitli yollarla yerli Rumlardan ceteler oluşturdular ve onları çeşitli vasıtalarla her bakımdan desteklemeye başladılar. Nihayet kendilerine , özellikle İngilizlerin desteğiyle İtilaf Devletlerince Batı Anadolu'yu işgal etmek üzere İzmir'e çıkma izni verildi. Bilahare Yunanlılar İzmir'i işgal ettiler ve burada durmayarak içlere doğru ilerlemeye başladılar.

Bütün bu gelişmeler, özellikle Yunanlıların İzmir'i işgalleri ile onların istek ve hedefleri, buna ilaveten yerli Rumların ve ermenilerin taşkınlıkları Türk milletini harekete geçirdi. Nitekim İzmir'in işgali ve yapılan katliam büyük bir infiale sebep oldu. Toplantı ve mitingler tertip edildi. Protesto telgrafları çekildi. Bilahare silahlı direniş arayışları ve faaliyetleri başladı ki genişleyen Yunan işgaline karşı sivil ve askeri direnişler vukubuldu. İşte bu ortamda mevcut durumun ıslahı için Kuvay-ı Milliye teşkilatı vücuda getirmenin eniyi tedbir olacağı görüşü doğrultusunda Kuvay-ı Milliye hareketi doğdu ve başladı.

İşte Milli Mücadele hareketi diye de adlandırılan Kuvay-ı Milliye hareketinin önemli bir kısmı, Kuzeybatı Anadolu olarak belirlediğimiz ve bu günkü il taksimatına göre Sakarya, Kocaeli-Bursa, Bilecik, Balıkesir, Çanakkale ile Bolu'nun bir kısmını içine aldığımız bölgede cereyan etti. Gerçekten de bu bölge Milli Mücadele liderlerinin de ifade ettiği gibi hem iç hem de dış cephe özelliği taşımaktaydı.

Nitekim dış cephe olarak belirlenen Balıkesir ve civarında milli teşkilatlar oluşturularak Yunanlıların Anadolu içlerine ilerleme hattı kesilmeye çalışıldı. Aynı zamanda Balıkesir

Yunanlılara karşı hareket için üs olarak kullanıldı. Burada bilahare Redd-i Ilhak Cemiyetleri Heyet-i Merkeziyesi oluşturuldu ki bu Heyet-i Merkeziye cepheleri oluşturmak ve denetlemek Kuvay-ı Milliye'nin her türlü ihtiyaçlarını temin etmek gibi vazifeleri yüklendi. Bu doğrultuda kongreler topladı.

Yine İngilizler ve özellikle Milli Mücadele karşıtı grupların Anadolu içlerine sızma ve sirayet etme yolu olan Kocaeli bölgesi de iç cephe özelliği taşımaktaydı. Bu bölgede de özellikle İstanbul'a doğru uzanan yarımada mütarekenin hemen akabinde teşkilatlanma çalışmaları başlatıldı. Buradaki teşkilatlanmayı Karakol Cemiyeti başlatmıştı. Bu cemiyet aynı zamanda ülke çapında teşkilatlanmayı planlıyordu. Nitekim cemiyet teşkilatlanma çalışmalarını Bursa-Balıkesir bölgelerine doğru genişletti ki Balıkesir yöresindeki teşkilatlanmada bu cemiyet üyelerinin de rolü oldu. Ancak esas iç cephe üssü Kocaeli'nin İngilizler ve onlarla birlikte hareket eden Kuvay-ı Milliye'ye muhalif grupların işgali ve üs haline getirmeleri üzerine milli kuvvetlerin üs haline getirdiği Geyve bölgesi idi.

Bunların yanında bölgemizde yer alan Bursa'da ise teşkilatlanma çalışmaları buna müsait olmadığı gibi, o sırada vali vekili bulunan Gümülcineli İsmail Bey de bu yönde faaliyet gösterenleri tutuklattı. Bursa'daki teşkilatlanma ancak Bekir Sami Bey'in gelmesiyle mümkün oldu ki Bekir Sami Bey'in Bursa'ya gelmesinden bir müddet sonra burada da Müdafa-ı Hukuk Cemiyeti kuruldu.

Bu sırada Osmanlı Hükümeti Yunan işgalinin genişleyip sınırı belirsiz istilaya dönüşmesi karşısında buraların Yunanlılara bırakılmayacağını göstermek ve ispatlamak gayesiyle

Batı Anadolu direnis hareketlerini bir süre destekledi. Ancak hareketin kendi kontrollerinde ve savunmaya yönelik olarak gelismesini istemekteydi. Buna mukabil gelismelerin kendi kontrollerinden çıkması ve hareketi bir fırka hareketi (ittihatçılık) olarak algılamaları üzerine özellikle Anadolu'da harekâtı benimsemeyen Hükümetin (Damat Ferit Hükümetleri) direnişe karşı tavrı degiştirdi. Bunlar diren sınırlandırmaya en azından kendi kontrolleri altına almaya çalıştılar ve bu yönde faaliyet göstermek üzere Balıkesir bölgesine bir heyet gönderildi. Yapılmakta olan Kongreler engellenmeye çalışıldı. Ancak Hükümetin bu yöndeki girişimleri bir netice vermedi. Hükümet bunun üzerine Anadolu'da kaybolmakta olan kontrolü elde tutmak için özellikle Damat Ferit Hükümetleri milli hareketi ortadan kaldırma yolunu tuttu. Bunun için Saray'a bağlı ve bölgede nüfuzu bulunan kişileri valilik ve mutasarrıflığa atadı ki Elazığ'a Ali Galib'in vali olarak atandığı sıralarda Balıkesir mutasarrıflığına da daha önce aynı maksatla Kocaeli mutasarrıflığına atanmış ve burada istedikleri yönde kendilerince başarılı görünen Ahmet Anzavur atandı. Aynı zamanda Hükümet Kuvay-ı Milliye hareketini yasakladı.

Bu ortam içinde bölgede Kuvay-ı Milliye yerinden sevk ve idare ile gerekli teşkilatlarını tamamladı. Cepheleeri oluşturdu.

Yunan cephesi karşısında başlangıçta üç mıntıkaya ayrılmış bulunan cephe bilahare birbirleriyle irtibat kurarak büyük bir cephe haline geldi. Cephe aralıksız ve hatta derinliğine tertibatlı olmak üzere sınırlanmış milli kuvvetler isgal olundu. Cephe bu sürette Ayvalık kuzeyi sahilden, Kasaba yakınında Gediz nehrine kadar uzandı. Diğer taraftan teşkilat da daha geriye

kadar yayıldı.

Bu arada Kuvay-ı Milliye'nin ihtiyacları Kongrelerde belirlenen esasların yanısıra Duyun-u Umumiye anbarlarına el konularak, silah ve cephane ihtiyacları ise el altından ordu depolarından ve İstanbul'dan kaçırılarak ayrıca İtilafların ellerinde bulunan depolara bakın düzenlenerek karşılanmaya çalışıldı.

Balıkesir ve çevresinde gelisen bu milli teskilat üst sevk ve idaresi açısından genelde sivil ağırlıklıydı. Nitekim "Hareket-i Milliye Redd-i İlhak Heyet-i Merkeziyesi" daha çok sivil bürokrat ve eşraftan oluşmaktaydı. Ayrıca daha alt düzeyde oluşturulan her heyetin veya kurulun başına da bir sivil kişi getirilmisti. Hatta cephede de efradın (asker) başında eşraftan bir zatın devamlı bulunması kararlaştırılmisti.

Direnis hareketlerinin, Kongreler toplayarak adeta İstanbul'dan bağımsız kendi teskilatlarını kurması İstanbul Hükümetinin yanısıra İtilaf çevrelerini de endiseye sevk etti Bu İtilaf Devletlerinin hic arzu etmedikleri bir gelişmeydi. Çünkü şimdi Kuvay-ı Milliye Yunan harekâtına karşı başarılı olmuştü. Yunanlılar şimdi İzmir'i hedef tutan bir Türk taarruzunu ihtimal içerisinde görmeye başlamışlardı. Bu durum karşısında Paris Baris Konferansında İtilaf Devletleri işgali sınırlandıran ama en çok Yunan işgal mıntikasını emniyet altına alan bir formül üzerinde çalışmaya başladılar. Nitekim bu bağlamda Türk kuvvetleri ile Yunan birlikleri arasında "Milne Hattı" adı verilen bir hat oluşturdular.

Diğer taraftan Kuvay-ı Milliyeyi dağıtma girişimlerinde bulunan Hükümet, şimdi ise yeni bir siyaset denemesi daha yaparak

Mustafa Kemal ile arkadaşlarının Mesrutiyetçi Kongrecilik faaliyetleri yanında sadece Yunan işgaline karşı faaliyet gösterdiğini beyan eden ve bütün davranış ile faaliyetlerinde de bu durum gözlenen Batı Anadolu Kuvay-ı Milliyesini ehvenişer durumunda görerek harekete sahip çıkmayı planladı. Bu doğrultuda Batı Anadolu teşkilatını jandarma kuvvetine dönüştürmeyi denedi. Ancak bunda başarılı olamadı.

Bu sırada İngilizler de Batı Anadolu Kuvay-ı Milliye'sinin Heyet-i Temsiliye ile irtibatını kesmek için Eskisehir-Konya demiryolunu işgal ettiler. Bu durumda Heyet-i Temsiliyece gerekli tedbirler alındıktan sonra Ali Fuat Paşa, Batı Anadolu milli teşkilatını Hareket-i Milliye teşkilatı ile birleştirmek gayesiyle geniş yekilerle Batı Anadolu Umum Kuvay-ı Milliye Komutanlığına getirildi. Bu şekilde ayrıca Alâşehir Kongresinde alınan kararla Batı cepheleri kumandanlığına getirilen Kara Vasıf Bey'in kumandanlığı geçersiz ve etkisiz bırakılarak, böylece Karakol Cemiyetinin Anadolu'daki özellikle Batı Anadolu'daki etkinliği de kırılmak istendi. Nitekim bu operasyonla ikilik giderilerek bütünlük sağlama yolunda önemli bir adım atılmış oldu.

Ancak Anadolu ve Rumeli Müdafa-ı Hukuk Cemiyetini tüm yurttan etkin kılmaya çalışan Heyet-i Temsiliye özellikle Balıkesir bölgesinde şimdilik de olsa tam kontrolü sağlayamadı. Nitekim Heyet-i Temsileynin girişimlerine rağmen III.Balıkesir Kongresi toplandı. Ayrıca Heyet-i Temsiliye'nin İstanbul'la irtibatın kesilmesi kararına ve kararlılığına rağmen Balıkesir İstanbul'la irtibatını sürdürdü. Buna mukabil bölge içinde yer alan diğer birimler kimisi zor ve baskıyla da olsa İstanbul'la

irtibatını kestiler. Yalnız Bursa iç durumundan ötürü İstanbul'la irtibatını kesme hususunda acele davranmadı. Ancak yönetimi Heyet-i Temsiliye'ye tamamen bağlanmıştı. Bu gelişmelerden sonra Damat Ferit'in iktidardan düşmesi, yerine Ali Rıza Paşa Hükümetinin isbaşına gelişinden sonra İstanbul'la irtibat yeniden kuruldu. Bu sırada Heyet-i Temsiliye ile anlaşılan Hükümet Batı Anadolu harekâtına ilgi göstermemeye başladı.

Bilahare Meclis-i Mebusan açıldı ve çalışmalarına başladı. Mebusan Meclisine bölgeden Müdafa-ı Hukuk Teşkilatlarının destek verdiği kişiler seçildiler.

Diğer taraftan iktidardan düşen grup muhalif hareket oluşturma çabalarına girdi ve Kuvay-ı Milliye yani Müdafa-ı Hukuk Cemiyetine karşı Batı Anadolu'da Bursa taraflarında Ahmet Anzavur, Kocaeli Adapazarı-Düzce tarafında Cerkez Bekir'in faaliyetleri kendini gösterdi.

Şimdi Milne hattı meselesi ile birlikte Anzavur olayının da zuhur etmesi, bu ortamda Yunan saldırılarının artması karşısında Heyet-i Temsiliye'nin baskısıyla ertelenmiş olan IV.Balıkesir Kongresi toplandı. Bu kongrede Milne Hattının reddi ve diğer meselelere alınacak tedbirlerin yanısıra yeni politik durumun gerektiği şartlar doğrultusunda isim meselesi de görüşüldü. Alınan kararlar da Redd-i İlhak adı Müdafa-ı Hukuk olarak değiştirildi. Bu aynı zamanda Anadolu'daki teşkilatlanmalarda birleşme yönünde atılmış bir adımdı. Ancak Balıkesir milli teşkilatı hala Anadolu ve Rumeli Müdafa-ı Hukuk Cemiyetinin bir parçası haline gelmemişti. Nitekim 19 Martta V. defa olmak üzere Kongre toplandı. Bilahare İstanbul'un resmen işgali ve arkasından B.M.M.nin açılışından sonra Balıkesir

merkezli hareket Ankara'nın tam denetimine girdi.

Bu arada bölgede zuhur eden muhalif hareket dolayısıyla Kuvay-ı Milliye'ye karşı baş gösteren ayaklanmaların bastırılmasında Kuvay-ı Milliye'nin yanısıra Hükümet kuvvetleri de rol aldı. Bu olayların bastırılmasında kan dökülmesinin engellenmesi için bölgeye aynı zamanda nasihatçılar da gönderildi.

Bu sırada bir taraftan milli hareketi destekler bir tavır gösteren Ali Rıza Paşa Hükümeti, diğer taraftan Anadolu'daki hakimiyeti güçlendirmek de istiyordu. Yani Heyet-i Temsiliye'nin etkinliğini kırmak istiyordu. Bu bağlamda sadece Batı Anadolu'daki milli kuvvetleri benimsiyor diğer taraflardaki hareketlerin ortadan kalkmasını temenni ediyordu. Zaten Hükümet üstünde itilafın Kuvay-ı Milliye'yi destekliyor baskısı vardı. Ayrıca bu sırada Anadolu'da Heyet-i Temsiliye ile etkinlik çatışmasına İstanbul Hükümetini destekleyen Karakol Cemiyeti de katılmıştı. İşte bu ortamda bölgede Yahya Kaptan olayı meydana geldi. Bu arada Hükümet şimdi Meclis-i Mebusan açılıp çalışmalarına başladığına göre Heyet-i Temsiliye'nin varlığının gerekip gerekmiyeceğini de sorguluyordu. Bunun neticesi da Hükümet ile Heyet-i Temsiliye arasında Hükümetçe Bursa'ya atanan Vali Kesfi Bey sürtüşmesi ortaya çıktı. Heyet-i temsiliye Hükümetin bu şekildeki diğer icraatlarına da karşı çıktı. Nitekim görevden alınmak isteyen 14.K.K. Yusuf İzzet Paşa'ya böyle bir durum karşısında nasıl davranması gerektiği bildirildi. Bu arada İstanbul'da hükümet değişikliği meydana geldi.

Bu gelişmeler olurken İtilaf Devletleri durumun istedikleri yönde gelişmemesi üzerine devreye girerek İstanbul'u

resmen işgal ettiler. Bunun üzerine milli kuvvetler Geyve'ye kadar olan tren hattına el koyup, İzmit'ten Kilikya'ya kadar olan bölgeyi denetimlerine geçirdiler. Arkasından Ankara'da olağanüstü yetkilere haiz meclis acma çalışmaları başlatıldı. Bu gelişme Ankara ile İstanbul arasında yeni bir problemin çıkmasına sebep oldu. Nitekim İstanbul Hükümeti en yaşlı ve en kıdemli Paşa vasıtasıyla kaybetdikleri Anadolu'daki denetimi tekrar elde etmeyi denedi. Ve bir komutanlar meselesi zuhur etti. Bu olayın önemli safhası 14.K.K Yusuf İzzet Paşa olayı bölgede cereyan etti ve Yusuf İzzet Paşa'nın Ankaraca bertarafıyla sonuçlandı.

Diğer taraftan muhalif grup hem İstanbul'da iktidarı ele geçirmek hem de Ankaraca başlatılan Milli Meclis toplama çalışmalarını engellemek gayesiyle tekrar faaliyete geçti. Bu bağlamda Balıkesir taraflarında Ahmet Anzavur yine sahneye çıktı. Aynı zamanda Kocaeli-Sakarya ve Düzce taraflarında Ankara'ya karşı ayaklanmalar tekrar başgösterdi. Şimdi itilafı özellikle İngilizler bu yöndeki politikaları desteklemeye başlamışlardı. İşte bu ortamda tekrar iktidara gelen Damat Ferit, daha önceki iktidarlara döneminde uygulamayı düşündüğü Kuvay-ı Milliye'ye karşı kendi kontrollerinde düzenli bir askeri birlik oluşturma çalışmalarını başlattı ve bu yönde girişimlerde bulunarak teşkilatlarını oluşturdu. Aynı zamanda 11 Nisanda Meclis-i Mebusan dört ay içinde tekrar toplanma vaadiyle kapatıldı. Bu şekilde Saray da politika da ağırlığını koyuyordu.

Bu gelişmeler sırasında Ankara'da B.M.M. açıldı. Böylece Heyet-i Temsiliye dönemi bitmiş, B.M.M. dönemi başlamış oluyordu.

Bundan sonra Ankara'da oluşturulan B.M.M. Hükümeti ilk iş olarak İstanbul Hükümetinin faaliyetlerine karşı daha önce alınan

tedbirlere ilaveten yeni karşı tedbirler aldı. Bilahare alınan tedbirler doğrultusunda yapılan hareket sonucu Ahmet Anzavur ayaklanması ile Adapazarı-Düzce-Hendek yöresi ayaklanmaları bastırıldı. Arkasından girişilen harekât sonucu Kuvay-ı Inzibatiye harekâtı de akamete uğratıldı.

İçerde bu gelişmeler olurken San Remo'da toplanmış bulunan Barış Konferansı Türkiye ile yapılacak barışın esaslarını tespit etmişti ve türklerin ihtimal barış antlaşmasını kabul etmemeleri karşısında zor kullanılması da kabul edilmisti.

Tabiki San Remo kararları kabul edilebilir kararlar degildi. Nitekim B.M.M. kararları kabul edilemez olarak değerlendirdi. Arkasından ihtimal bir Yunan saldırısına karşı da hazırlıklara gitti.

Bu arada yapılan çağrı üzerine Paris'e gelmiş bulunan Tefik Paşa başkanlığındaki Osmanlı Heyeti de çok ağır bulduğu barış antlaşmasını imzalamayarak geri döndü.

Bu gelişmelerin akabinde Yunanlılar müttefiklerin izniyle 22 Haziran günü Milne hattını aşarak taarruza geçtiler ve Balıkesir arkasından da Bursa'yı işgal ettiler. Bursa'nın düşmesi B.M.M.'nde büyük yankı uyandırdı ve tepki doğurdu.

Bilahare Kocaeli'de İngilizlerce Yunan işgaline terkedildi. Zaten Yunan harekâtı sırasında İngilizler ve Fransızlar harekâtı desteklemek gayesiyle Marmaranın Anadolu sahillerinde askeri manevralarda bulunmuşlardı.

Bu gelişmenin akabinde İstanbul Hükümeti daha önce çok ağır bulduğu San Remo kararlarıyla aynı mahiyette olan Sevr Barış Antlaşmasını imzaladı.

B.M.M. ise bu antlaşmayı tabi ki kabul etmedi ve

İtilaflara antlaşmaya direneceğini göstermek için politik ve askeri manevralarda bulundu. Nitekim bu bağlamda cephelere teftiş için bir heyet gönderdi ve antlaşmayı imzalayan yönetimde vatan haini ilan etti.

Bu arada İstanbul Hükümeti ve taraftarları hala Anadolu'da etkinlik kurma çabası içindeydiler. Nitekim Damat Ferit İstanbul İngiliz Yüksek Komsirliğine başvurarak antlaşmayı (Sevres) uygulamak için Anadolu'ya sürmek üzere 40 bin kişilik bir kuvvet oluşturmak istedi. Bunun için onlardan yabancı subay da dahil olmak üzere çeşitli yardım talebinde bulundu. Böylece Damat Ferit aynı zamanda Anadolu'da denetimi ele geçirmeyi planlıyordu. İşte bu plan doğrultusunda bölgeden de teklifler yapıldı ve yine bu plan doğrultusunda Paşa Sadaret'e başvurarak Anadolu'da tedip hareketlerinde bulunacak "Kuvay-ı Seferiye" adıyla bir askeri birlik kurulmasını teklif etti. Bunun bütün plan ve krokilerini de hazırladı. Ancak bu yönde yapılan girişimler İtilaf Devletlerinin kararsızlığı ve Anadolu'ya kuvvet gönderme yerine bir heyet gönderme düşüncesinin ağır basması üzerine gerçekleştirme imkanı bulamadı. Bilahare de bu sırada Ankara'ya karşı şiddet politikası izlemekte olan Damat Ferit Hükümeti ittifakların yeni politik yaklaşımları sebebiyle istifa etmek zorunda kaldı.

Bu gelişmeler olurken iç çatışmaların yoğun bir alanını oluşturduğu Adapazarı ve Sapanca'da tarafsız kalma düşüncesi gündeme geldi. Nitekim bu yönde buralarda yerel yöneticiler ve ileri gelenlerce tarafsız yönetimler oluşturuldu. Bu yönetimler gerçi Ankara'ya muhalif değillerdi. Ancak bu gelişme Ankara açısından istenmeyen ve tehlikeli bir gelişmeydi ve ortadan kaldırılmasını istedi. Buna rağmen tarafsız yönetim Yunanlıların

buraları istila edinceye değin devam etti.

Bu sırada politik ortamda ise yine değisiklik olmuş ve Damat Ferit yerine Ankara ile İstanbul arasında uzlastırıcı bir rol oynayacağına inanılan Tefvik Paşa sadrazamlığa getirilmisti. Nitekim Ankara'ya karşı yumuşama politikasına giren yeni Hükümet ile Ankara Hükümeti arasında bir Bilecik Mülakatı gerçekleşti.

Diğer taraftan bu arada milli kuvvetlerce Yunanlılar üzerine bir karşı taarruz Gediz taarruzu düzenlenmiş ancak pek başarı sağlanamamıştı.

Buna mukabil Yunanlıların işgal ettiği bölgelerde kalmış olan milis kuvvetleri vur kaç taktiği uygulamaktaydılar. Bu da Yunanlıların önemli bir kuvveti bu bölgede bırakması gibi bir sonuç doğuruyordu ki bu da Yunan birliklerini cepheler de bir ölçüde zayıflatmaktaydı. Ancak bu durum tabi ki hedefe ulaşmak için yetersizdi.

Nitekim güçlü ve o günkü şartlarda modern techizatlarla donatılmış düzenli orduları Kuvay-ı Milliye ile yenmek ve hedefe ulaşmak çok güçtü hatta imkansızdı. Gediz taarruzu da bunu göstermişti.

İşte Gediz harekâtının başarısızlığı ve gayr-ı muntazam teşkilat fikri ile siyasetinin bütün Batı cephesi üzerindeki etkinliği B.M.M. açılışından hemen sonra başlatılmış ancak şartlar gereği gerçekleştirilememiş olan düzenli ordunun şimdi kurulması için çalışmaların tekrar başlamasına vesile oldu. Bilahare de karşılaşılan muhalefete rağmen düzenli ordu kurulması gerçekleştirildi. Arkasından I.Inönü muharebesinin henüz yeni kurulmuş olan düzenli ordu tarafından kazanılması ve akabinde en önemli muhalif kuvveti oluşturan Çerkez Ethem'in de bertaraf

edilmesi ile gayr-ı muntazam fikri ve siyaseti de sona ermiş oldu.

Böylece Kuvay-ı Milliye dönemi sona eriyordu.

Düzenli ordu kurulmasından sonra milli kuvvetlerin muntazam teşkilata tabi tutularak subayların kumandasına verilmesi doğrultusunda Bursa ve Kocaeli bölgesindeki milli kuvvetler de yeni oluşturulan Kocaeli kumandanlığına bağlandı. Balıkesir ve Bursa'nın işgalinden sonra çekilen kuvvetlerin bir kısmı ise zaten daha önce oluşturulmuş olan Ertuğrul Grubuna bağlanmıştı.

BİBLİYOGRAFYA

1- KAYNAKLAR

A- YAYINLANMAMIS KAYNAKLAR

BELGELER

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

1- Başbakanlık Arşivi Bâb-1 Ali Evrak Odası Belgeleri
-İlgili belge numaraları dipnotlarda verilmiştir-

2- Genel Kurmay Başkanlığı A.T.A.S.E. Arşiv Belgeleri
-İlgili belge numaraları dipnotlarda verilmiştir-

3- Türk Tarih Kurumu Arşivi

Bekir Sami Dosyası

Tevfik Bıyıklıoğlu Dosyası;

Ali Orhan İlkursun Notları belgeleri
-İlgili belge numaraları dipnotlarda verilmiştir-

4- Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi

Ali Fuat Cebesoy Dosyası

Hüsrev Gerede Dosyası

Bolu Mutasarrıfı Halil Bey Dosyası
-İlgili belge numaraları dipnotlarda verilmiştir-

B- YAYINLANMIS KAYNAKLAR

1- Arşiv Belgeleri

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi muhtelif sayıları

Harp Kabinelerinin İsticvabı, İstanbul, 1933

Tarih Dergisi Vesikaları Dergisi C.I, Haziran 1941

Atatürk, M.Kemal, Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, C.IV, Türk Tarih Kurumu Basımı, Ankara, 1991

2- Hatıratlar

Aker, M. Sefik; İstiklal Harbinde 57.Tümen ve Aydın Milli Cıdali (104 Sayılı Askeri Mecmuanın Tarih Kısmı), Ankara, 1973

Altay, Fahrettin; On Yıl Savaşı ve Sonrası (1911-1922 ve Sonrası), İstanbul, 1970

Apak, Rahmi; Garp Cephesi Nasıl Kuruldu, Ankara, 1990

- Aras Kâzım İstiklâl Savaşında Kocaeli Bölgesi'nde Harekât,
İstanbul, 1936
- Arif; Mehmet; Milli Mücadele Hatıratı, Anadolu İnkılabı,
İstanbul, 1969
- Arıkoğlu, Damar; Hatıralarım (Milli Mücadele), İstanbul, 1961
- Atatürk, M. Kemâl; Nutuk, C.I, II, III, M.E.B. 4.Baskı, İstanbul,
1984
- Bayar, Celal; Ben de Yazdım, C.V, VI, VII, VIII, İstanbul, 1972
- Bolak, Vehbi; "Hatırat", Milli Mücadele'de Balıkesir, Türk Petrol
Vakfı, İstanbul, 1986
- Cebesoy, Ali Fuat, Moskova Hatıraları, Ankara, 1982
- ....., Milli Mücadele Hatıraları, Vatan Nesriyatı,
İstanbul, 1953
- Cemal Pasa; Hatıralar, İstanbul, 1959, Selek Yayınları
- Cantay, Hasan Basri; Kara Günler ve İbret Levhaları, İstanbul,
1964
- Cerkez Ethem'in Ele Gecen Hatıraları, İstanbul, 1962
- Egilmez, Mümtaz Sükrü; Milli Mücadele'de Bursa, Yayına Hazırlayan
İhsan Ilgar, İstanbul, 1980
- Ertürk, Hüsamettin; Milli Mücadele'de Teskilat-ı Mahsusa
Faaliyetleri; A.T.A.S.E. Kitaplığı, A/1/218 D.449/A
- Güven, Zühtü; Anzavur İsyanı, İstiklâl Savaşı Hatıralarından Acı
Bir Safha, Ankara, 1985
- ....., Anzavur İsyanı, Ankara, 1965
- Himmetoğlu, Hüsnü, Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul ve Yardımları,
C.I, C.II, İstanbul, 1975
- İnönü, İsmet; Hatıralar, C.I, Ankara, Yayına Hazırlayan Sabahat-
tin Selek, Bilgi Yayınevi, 1985
- Kalkavanoğlu, İlyas Sami; Milli Mücadele Hatıraları, İstanbul, 1957
- Kansu, Mazhar Müfit; Erzurumdan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber,
C.I, C.II, Ankara, 1986
- Karabekir, Kâzım; İstiklâl Harbimiz, İstanbul, 1969

- Karabekir, Kâzım; Cihan Harbine Nasıl Girdik, İstanbul, C.II, 1937
- Karacabe, Nizamettin; Türk Ulusal Savaşının İlk Parçası (Mondros Mütarekesinden Büyük Millet Meclisi'nin Açılışına Kadar) 117 sayılı Askeri Tarih Mecmuasının Tarih Kısmı, 1 Haziran 1940, S.57, İstanbul, 1940
- Karay, Refik Halid; Minelbab Inel Mihrab, İstanbul, 1964
- Koçer, Kemal; Kurtuluş Savaşlarımızda İstanbul İsgal Senelerinde M.M. Gruplarının Gizli Faaliyetleri, İstanbul, 1946
- Simavi, Lütfi; Osmanlı Sarayı'nın Son Günleri, İstanbul, 1972
- ....., Sultan Mehmet Resad Han'ın ve Halifenin Sarayında Gördüklerim, İstanbul, 1924
- "Rauf Orbay'ın Hatıratı", Yakın Tarihimiz, No.XV, C.I-V
- Özalp, Kâzım; Milli Mücadele, C.I-II, Ankara, 1985
- Peker, Nurettin; İstiklâl Savaşı, Resim ve Vesikalarla Inebolu-Kastamonu Havalisi, Deniz ve Kara Mücadeleleri, İstanbul, 1955
- Salısık, Selahattin; "Hatıralar" Seri Makale, Hürriyet Gazetesi, Eylül 1972
- Sarıbay, Selim; İstiklâl Savaşında Mudurnu-Bolu-Düzce, Sunan A.Utkan Boyacıgiller, Aydın, 1943
- Selahattin Adil Paşa, Hayat Mücadeleleri (Selahattin Adil Paşa'nın Hatıraları), Ankara, 1982
- Selçuk, İlhan; Yüzbaşı Selahattin'in Romanı, 2.Kitap, İstanbul, 1987
- Sorgun, M. Taylan Halil Paşa, İttihat ve Terakki'den Cumhuriyet'e Bitmeyen Savaş, Küt-ül Amare Kahramanı Halil Paşa'nın Anıları, İstanbul, 1972
- Söylemezoglu, Galip Kemali; Başımıza Gelenler 1918-1922, İstanbul, 1939
- ....., Otuz Senelik Siyasi Hatıraalarımın Üçüncü ve Son Cildi (1918-1922), İstanbul, 1953
- Tansu, Samih Nafiz; İki Devrin Perde Arkası, Anlatan Hüsamettin Ertürk, İstanbul, 1969
- Tengirsek, Yusuf Kemâl; Vatan Hizmetinde, Ankara, 1981
- Turan, Serafettin (Yayına Hazırlayan), Balıkesir ve Alasehir Kongreleri ve Hacım Muhittin Carıklı'nın Kuvay-ı Milliye Hatıraları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1967

Türkgeldi, Ali Fuat; Görüp İeittiklerim, Ankara, 1984

Uran, Hilmi; Hatıralarım, Ankara, 1959

Yalman, Ahmet Emin; Yakın Tarihte Gördüklerim ve Gecirdiklerim,
C.II, İstanbul, 1970

Yüce, Rifat; Kocaeli Tarih ve Rehberi, İzmit, 1945

3- Zabıtlar

Düstür, 3.Tertip, C.I, İstanbul, 1929

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, C.235

Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları C.I, II, III,
IV, V, Ankara, 1985

Türkiye Büyük Millet Meclis Zabıt Ceridesi , C.I, Ankara, 1940

C.II, Ankara, 1940, C.III, Ankara, 1941, C.IV, C.V, Ankara, 1942

II- ARASTIRMALAR

a) Bölgeyle Direkt İlgili Olanlar

Adıvar, Halide Edip; Türk'ün Atesle İmtihanı, İstanbul, 1985

"Atatürk'ün Kalemıyla Yahya Kaptan", T.C.D.D. C.I, S.I, 15.4.1954

Aydın Ayhan; "İzmir İsgali Sırasında Balıkesir", Milli Mücadele'de Balıkesir

Aydınel, Aydınel; Güney Batı Anadolu'da Kuvay-ı Milliye Harekâtı,
Ankara, 1990

Baykal, Cevdet Yakup; "İstiklâl Harbinin İlk Şehidi Yahya Kaptan", T.C.D.D. C.I, S.I, 15.4.1959

Bebek, İlhami; Milli Mücadele'de Akbas Cephaneliği Olayı, A.U.
Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1987

Bolak, Ahmet Aydın; "Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi'nin Karar Defteri", Milli Mücadele'de Balıkesir

Bursa Vilayeti Tarihçesi, Yazan ve Toplayan Sedat, İstanbul, 1934

Can, Dr. Fahri; "Karakol Cemiyeti" Yakın Tarihimiz, C.I

..... "İlk Milli Kuvvet Nasıl Kuruldu", Yakın Tarihimiz,
C.I, S.13

- Erdal, Zekai. "Milli Mücadele Yıllarında Adapazarı'nda Müstakil Ada Hükümeti Nasıl Kurulmuştu", Günaydın Gazetesi, Sakarya İlavesi, 21 Haziran 1982
- Erdeha, Kamil Su; Bolu Mutasarrıflığı, M.B.D. S.45, Ankara, 1976
- ....., Kocaeli Mutasarrıflığı, M.B.D. I ve II. Bölüm, Ankara, 1977
- Ergeneli Hilmi; "1919'da Ayvalık Savunması ile İlgili Anılar", Düzenleyen, Adnan Ergeneli, Belleten, C.98, No.189-190, Ocak-Nisan 1984
- Erim, Hıfzı; Ayvalık Tarihi, Ankara, 1948
- Esengin, Kenan; Milli Mücadelede İc Ayaklanmalar, İstanbul, 1982
- Gökbel, Asaf; Milli Mücadele'de Aydın, Aydın, 1964
- Hosgör, İsmail Aydın, Kurtuluş Savaşında Biga, Biga, 1970
- İgdemir, Ulug; Biga Ayaklanması ve Anzavur Olayları, T.T.K. Basımı, Ankara, 1973
- İlgürel, Mucteba; "Balıkesir Redd-i İlhak Cemiyeti ve Kongreleri", Cumhuriyet'in 50.Yılına Armağan, İstanbul, 1973
- ....., "Akbas Cephaneliği Baskını", Tarih Dergisi, 1981
- Konrpa, M. Zeki; Bolu Tarihi, Bolu, 1960
- Kozanoğlu, Zeynel; Hamdi Bey ve Akbas Baskını, Ankara, 1970
- Köklü, H. Nusret; İsgalden Kurtuluşa Manisa, Ankara, 1976
- Kutay, Cemal; Cerkez Ethem Dosyası, C.I, C.II, İstanbul 1973
- Moralı, Nail; Müatereke'de İzmir Olayları, Ankara, 1973
- Morkaya, Burhan Cahit; İzmir'in Romanı, İstanbul, 1931
- Müftüler, Lütfü; Milli Mücadele'de -Aydın Cephesinin Kuruluşu- Denizli Heyet-i Milliyesi, Balıkesir, 1947
- Nadi, Yunus; Cerkez Ethem, İstanbul, 1975
- Özel, Sabahattin; Kocaeli ve Sakarya İllerinde Milli Mücadele (1919-1922), İstanbul, 1987
- Özer, Kemal; Kurtuluş Savaşında Gönen, Balıkesir, 1964
- Özkök, Rükni; Düzce-Bolu İsyanları, İstanbul, 1971
- Özoran, Beria Remzi; "Cumhuriyetin Temel Taşlarından Ayvalık", Türk Kültürü, 10.1968, C.6

- Öztüre, Avni; Nikomedia İzmit Tarihi, İstanbul, 1969
- ....., Brunça, Yarımca Tarihi, İstanbul, 1971
- Parlak, Türkmen; Yunan Ege'ye Nasıl Girdi, C.I-II, İzmir, 1982
- Sander, Naci Sadullah; "İstiklâl Savaşı'nın İlk Cephesi Nasıl Kuruldu", Cumhuriyet Gztesi, 18.5.1968-17.6.1968
- Saygı, Osman; Kuvay-ı Milliye'de Savastepe, İstanbul, 1950
- Sofuoğlu, Adnan, Kocaeli ve Sakarya'da Kuvay-ı Milliye ve Karşı Faaliyetler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, H.U. İnkilâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1987
- ....., "Akbaş Baskını (Olayı) ve Yankıları" Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.IX, Mart 1993, S.26
- Su, Kâmil; Köprülü Hamdi Bey ve Akbaş Olayı, Ankara, 1984
- ....., Sevr Antlaşması ve Aydın (İzmir) Vilayeti, Ankara, 1984
- Sehidoğlu, Süreyya; Milli Mücadelede Adapazarı-Bolu-Hendek ve Yöresi Ayaklanmaları, Ankara, 1970
- Tacalan, Nurdoğan; Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken, İstanbul, 1970
- Tekeli, İlhan - İlkin, Selim; Ege'deki Sivil Direnisten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Usak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey, T.T.K. Basımı, Ankara, 1989
- Tütengil, Cavit Orhan; Sakarya Basını, İstanbul, 1966
- Uras, Sükrü; "Yahya Kaptan", İstanbul, 1968
- ....., "Bilinmeyen Yönleriyle Yahya Kaptan" T.C.D.D. C.I, S.4-5-6-7, C.II, S.8-9, 15.4.1959
- Walder, David; Canakkale Olayı, Cev. M.Ali Kayabal, İstanbul, 1971
- Yazman, Mehmet Sevki; "Kocaeli Grubunun Tesekkülü", T.C.D.D. C.I, S.2-3-4-5, 15.4.1959
- Yetkin, Gıyas; Edremit, Balıkesir, 1939
- ....., Kuruluşundan Bugüne Kadar Edremit'te Olup Bitenler, Balıkesir, 1957
- ....., "Köprülü Hamdi Bey", Edremit Gazetesi, 1961

b- Genel Nitelikte Olanlar

Agaoglu, Samet; Kuvay-ı Milliye Ruhu, Ankara, 1981

Ahmet Midilli; Türk İstiklâl Harbinin Başında Milli Mücadele, Ankara, 1928 (QSüvari Yüzbaşı Ahmet)

Akbıyık, Yaşar; Milli Mücadele'de Güney Cephesi (Maras), Ankara, 1990

Aksin, Sina; Osmanlı Hükümetleri ve Milli Mücadele, İstanbul, 1983

Aktar, Yücel; "Yunanistan'ın Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyetine Yönelik Geleneksel Politikalarında Temel Yaklaşımlar", 3.Askerî Tarih Semineri Türk-Yunan İlişkileri, Ankara, 1986

Arıburnu, Kemâl; Milli Mücadele'de İstanbul Mitingleri, İstanbul, 1975

Armaoglu, Fahir; Siyasi Tarih, Ankara, 1973

..... 20. Yüzyılın Siyasi Tarihi, Ankara, 1984

Atamer, Hamdi; "Kuvay-ı Milliye'ye Katılanların Listesi", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, 1968

Atatürk (Komutan, Devrimci ve Devlet Adamı Yönleriyle), Genel Kurmay A.T.A.S.E. Başkanlığı, Ankara, 1980

Atay, Falih Rifkî; Çankaya, İstanbul, 1969

Avcıoğlu, Doğan; Milli Kurtuluş Tarihi, İstanbul, 1974

Aydemir, Sevket Süreyya; Tek Adam, İstanbul, 1975, C.II

..... İkinci Adam, İstanbul, 1973, C.III, 3.Baskı

Banoğlu, Niyazi Ahmet; "Bayar Anlatıyor", Milli Egemenlik Gazetesi, S.1, 23 Nisan 1985

Baykal, Bekir Sıtkı; Heyet-i Temsiliye Kararları, Ankara, 1974

Baytok Taner; İngiliz Kaynaklarında Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara, 1970

Yusuf Hikmet Bayur; Türk İnkilâbı Tarihi, Ankara, 1983, C.II, K.I, K.2, K.3, K.4; C.III, K.I, K.2, K.3, İstanbul, 1983

..... Atatürk'ün Hayatı ve Eserleri, Ankara, 1963

Belen, Fahri; Askerî, Siyasal ve Sosyal Yönleriyle Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara, 1973

- Birsel, Cemil; Lozan, İstanbul, 1933, C.I
- Birinci, İhsan; "Milli Mücadele için Kurulan Önemli Cemiyet ve Ceteler". Hayat Tarih Mecmuası, 10.1971; 11.1971
- Bıyıklıoğlu, Tefik; Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, C.I, Ankara, 1962
..... Trakya'da Milli Mücadele, C.I. Ankara 1987
..... Atatürk Anadolu'da 1919-1921, İstanbul, 1981
- Borak, Sadi; "Sarıklı Mücahit". Hayat Tarih Mecmuası, S.9, Ekim 1968
- Buytulluoglu, Hamdi; "İzmir'in İsgali". Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, No.7, Nisan 1968
..... "Milli Mücadele Başlıyor" Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, 9.1968; 12.1968; 1.1969; 3.1969; 4.1969
- Churchill, Winston; İstiklâl Savaşında, İstanbul, 1969
- Cosar, Ömer Sami; İstiklâl Harbi Gazetesi, Yeni İstanbul Yayını, 24 Mayıs 1919 Tarihli Bölüm, Milliyet 19 Mayıs-23 Mayıs 1968
- Cankaya, Mücellitoğlu Ali; Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler, C.II, Ankara, 1954
- Cavdar, Tefik; Milli Mücadele Başlarken Sayılarla Vaziyet ve Manzara-i Umumiye, İstanbul, 1971
- Celebi, Mevlüt; "İzmir'in İsgalinden Önce Sehzade Abdurrahim Başkanlığında Anadolu'ya Gönderilen Nasihat Heyeti (Anadolu Heyet-i Nasihası) 16 Nisan-18 Mayıs 1919", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.VI, S.19, Temmuz 1990
- Danışment, İsmail Hakkı; İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C.IV, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1973
- Dinamo, Hasan İzzettin; Kutsal İsyan, C.V-VI, İstanbul, 1966-1967
..... Kutsal İsyan, C.VII, İstanbul, 1972
- Dursunoğlu, Cevat; Milli Mücadele'de Erzurum, Ankara, 1946
- Erdeha, Kamil; Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler, İstanbul, 1975
- Ergil, Doğu; Milli Mücadele'nin Sosyal Tarihi, Ankara, 1981
- Erim, Nihat; Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri, C.I
- Evans, Laurance; Türkiye'nin Paylaşılması, Çev. Tefik Alanay, İstanbul, 1972

- Gologlu, Mahmut; Sivas Kongresi, C.II, Ankara, 1969
- ....., Erzurum Kongresi, C.I, Ankara, 1968
- ....., Uçüncü Mesrutiyet, 1920, C.III, Ankara, 1970
- Gökbilgin, Tayyip; Milli Mücadele Başlarken, C.I, Ankara, 1959,
C.II, Ankara, 1965
- Gothard, Jaeschke; Türk Kurtuluş Savaşı ile ilgili İngiliz Belgeleri, Ankara, 1986
- ....., Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi -30 ekim 1918-11 ekim 1922- C.I, Ankara, 1970
- Göztepe, Tarık Mümtaz; Osmanoğullarının Son Padisahlı Sultan Vahdettin Mütareke Gayyasında, İstanbul, 1969
- Güralp, Serif; İstiklâl Savaşı'nın İc Yüzü, İstanbul, 1958
- Harp Mantıkları, Şehir ve Kasabaların İsgal, İstirdat ve Bombardıman Tarihleri, Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Encümeni, Ankara, 1940
- Hatipoğlu, Murat, Yunanistan'daki Gelişmeler Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1981-1922), Ankara, 1988
- Igdemir, Ulug; Sivas Kongresi Tutanakları, Ankara, 1975
- İlhan, Suat; Jeopolitik Duyarlılık, Ankara, 1989
- İdikut, İhsan; Nazım Bey, İstanbul, 1952
- İnal, İbnül Emin Mahmut Kemâl; Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar, İstanbul, 1969
- İncedayı, Cevdet Kerim; Türk İstiklâl Harbi, İstanbul, 1927
- İslam Ansiklopedisi, C.II, C.III ve C.VI
- İnönü, İsmet; "Devlet Kurucusu Atatürk", Belleten XXXIII, No.129 Ocak 1969
- ....., "Milli Mücadele", Ulus Gazetesi, 9 Nisan 1968
- Kandemir, Feridun; İstiklâl Savaşısında Bozguncular ve Casuslar, İstanbul, 1964
- Kaplan, Mehmet, Enginün İnci; Devrin Yazarları Kalemile Milli Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal, Ankara, 1981
- Karaibrahimoğlu, Sacit; Türkiye Büyük Millet Meclisi, İstanbul, 1968
- Karpat Kemal H., Ottoman Population 1830-1914, London, 1985

- Kidwadi, Musir Hüseyin; Paris Konferansı Ve Osmanlı'nın Cöküşü. Sadelestiren. Ahmet Zeki İzgör, İstanbul, 1991
- Lord Kinross, Atatürk, Bir Milleti Yeniden Doğusu, İstanbul, 1972
- Kiskitis, Dimirtis; Yunan Propogandası, (?), Meydan Nesriyatı
- Kocatürk, Utkan; Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi, Ankara, 1988
- Kocu, Resat Ekrem; Osmanlı Tarihi Panoraması, İstanbul, 1964
- Kodaman, Bayram; Sark Meselesi Işığı Altında Sultan II. Abdülhamit'in Doğu Anadolu Politikası, İstanbul, 1983
- Köstüklü, Nuri; Milli Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları, Ankara, 1990
- Kurat, Yuluğ Tekin; Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması. Ankara, 1986
- Kutay, Cemal; Milli Mücadele'de Öncekiler ve Sonrakiler, İstanbul, 1973
- Külçe, Süleyman; Marasal Fevzi Cakmak, İstanbul, 1953
- Mehmet Arif, Anadolu İnkılabı, İstanbul, 1340
- Melek, Kemal; Doğu Sorunu ve Milli Mücadelenin Dış Politikası, İstanbul, 1965
- Mutluçay, Hayri; "Heyet-i Temsiliye Üyeleri ile Komutanlar Arasında Gizli Görüşmeler", B.T.T.D., S.69
- Müderrişoğlu, Alptekin; Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları, Maliye Bakanlığı, Ankara, 1974
- Nadi, Yunus; Ankara'nın İlk Günleri, İstanbul, 1955
- ..... Birinci Büyük Millet Meclisi, İstanbul, 1955
- Neşet Halil; Büyük Meclis ve İnkılâp, İstanbul, 1933
- Olçay, Osman; Sevr Antlaşmasına Doğru, Ankara, 1981
- Ortac, Yusuf Ziya; İsmet İnönü, İstanbul, 1946
- Ökcün, Ahmet Gündüz; Osmanlı Sanayi 1913-1915 Yılları Sanayi İstatistiki, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fak. Yay., Ankara, 1971
- Özelçin, H. Adnan; Nutuk'un İçinden, Ankara, 1981
- Öztoprak, İzzet; Kurtuluş Savaşında Türk Basını, Ankara, 1981

- Pehlivanlı, Hamit; Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askeri Polis Teşkilatı, Ankara, 1992
- Psyraakis, Niko; "Anadolu Seferinin Nedenleri". Cev. Nevzat Hatko, Sosyal Adalet, Aralık 1964
- Sağlamer, Kayhan; "Anadolu'nun İsgali ve Yunan Mezalimi", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, S.49, Ekim 1971
- Salıslık, Selahattin; Türk-Yunan İlişkileri Tarihi ve Etnik-i Eterya, İstanbul, 1968
- Selek, Sabahattin; Anadolu İhtilali, 4.Baaskı, İstanbul, 1968
- Selek, Sabahattin; Milli Mücadele, Ulusal Kurtuluş Savaşı, C.I, İstanbul, 1970; C.II, İstanbul, 1971
- Sertoğlu, Mithat; "Birinci Cihan Savaşına Girişimizin Gerçek Sebepleri", B.T.T.D., No.15, Kasım 1968
- ....., "Amasya Protokolünün Tam ve Gerçek Metni", B.T.T.D. No.3, Aralık 1967
- ....., "Amasya Mülakatı Tam Metni", B.T.T.D. No.14 Kasım 1968
- Smith, Michael Llewelyn; Anadolu Üzerindeki Göz, İstanbul, 1978
- Sofuoğlu, Adnan; 1321 (1903-1904) Yılı Osmanlı Muhacereti, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İ.Ü.. Ed. Fak. İstanbul, 1980
- Sonyel, Salahi R., Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, C.I, Ankara, 1973
- ....., "Yunan Millet Meclisi Gizli Tutanaklarında Mustafa Kemal ve Türk Kurtuluş Savaşı", B.T.T.D. S.49, İstanbul, 1971
- ....., Kurtuluş Savaşı Günlerinde Batı Siyasamız, Nisan 1920-Mart 1921, Ankara, 1981
- Stanford, J. Shaw-Ezel K. Shaw; Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, C.II, İstanbul, 1983
- Sapolyo, Enver Behnan; Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin İç Alemi, İstanbul, 1967
- ....., Kuvay-ı Milliye Tarihi, Ankara, 1957
- Simsir, Bilâl; Rumeli'den Türk Göçleri, C.I.-II, İstanbul, 1970
- ....., İngiliz Belgeleri ile Sakarya'dan İzmir'e, İstanbul, 1972
- ....., Malta Sürgünleri, İstanbul, 1976

- Simsir, Bilal; İngiliz Belgelerinde Atatürk, C.I, Ankara, 1973
- ....., İngiliz Belgelerinde Atatürk, C.II, Ankara, 1975
- Tanör, Bülent; "Milli Mücadele'de Kongreler", Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi
- Tansel, Selahattin; Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C.I, II, III, IV, Ankara, 1973
- Tarih, C.IV, Türk Tarih Tetkik Cemiyeti, Ankara, 1931
- Tekeli, İlhan; "İttihat ve Terakki ve Dış Politika" Toplum Bilim, Kıs 1985
- Toy, Erol; Türk Gerilla Tarihi, İstanbul, 1970
- Tunaya, Tarık Zafer; Türkiye'de Siyasi Partiler, İstanbul, C.I, 1984; C.II, İstanbul, 1986
- ....., Türkiye'de Siyasal Partiler 1859-1952, İstanbul, 1952
- Türk Dış Politikasında 50 Yıl -Kurtuluş Savaşımız- (1919-1922), Dışişleri bakanlığı, Ankara, 1973
- Türk İstiklal Harbi, C.II, Kısım I, Ankara, 1963
- Türk İstiklal Harbi, C.II, Kısım II, Kısım III, Ankara, 1965
- Türk İstiklal Harbi, C.II, Kısım IV, Ankara, 1974
- Türk İstiklal Harbi, C.II, Kısım V, I.Kitap, Ankara, 1972
- Türk İstiklal Harbi, C.VI, Ankara, 1974
- Türk İstiklal Harbi, C.VII, Ankara, 1975
- Türk İstiklal Harbine Katılan Teğmen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri, Genek Kurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Ankara, 1972
- Türkgeldi, Ali; Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi, Ankara, 1948
- Türkes, Ural; Kurtuluş Savaşında Muğla, Ankara, 1973
- Tütenk, Mehmet Akif; Milli Mücadele'de Denizli, İzmir, 1949
- Uçok, Coskun; Siyasi Tarih (1789-1950), Ankara, 1967
- Ulubelen, Erol; İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye, İstanbul, 1967
- Uluğ, Nasit Hakkı; Hmşehrimiz Atatürk, İstanbul, 1973

- Umar, Bilge: Izmir'de Yunanlıların Son Günleri, Ankara, 1974
- Unal, Tahsin: "Mustafa Kemal ile Cemal Paşa'nın Muhaberatı", Türk Kültürü, S.13, Ankara, 1968
- Yetkin, Gıyas: Atesten Atese Bütün Türkiye, Ankara, 1969
- Yılmaz, Müge: "Paris, San Remo, Sevr'de Türkiye'yi Yok Etmek Planları", B.T.T.D., S.36, İstanbul, 1970
- Yusuf Akçura: Sark Meselesi, Eski Türkçe Basım İstanbul 1336
- Zurcher, Eric Jan: Milli Mücadele'de İttihatçılık, İstanbul, 1987

III- SURELİ YAYINLAR

a- Dergiler ve Yıllıklar

Belgelerle Türk Tarihi Dergisi

Hayat Tarih Mecmuası

Mülkiyeliler Birliği Dergisi

Tarih Coğrafya Dünyası Dergisi

1908 Aydın Salnamesi

Balıkesir İl Yıllığı, Balıkesir, 1967

Canakkale İl Yıllığı, Canakkale, 1967

1321 Hüdavendigâr Salnamesi

b- Gazeteler

Alemdar

Cumhuriyet

Günaydın

Hadisat

Hakimiyet-i Milliye

Hüdavendigâr

Hürriyet

İkdam

ileri

istiklal

izmire Doğru

Memleket

Sabah

Ses

Sohbet Gazetesi

Takvim-i Vekayi

Tasvir-i Efkar

Vakit

Yeni Gün

E K L E R

ایزید متعلقه دار واداره . در راه علم تاریخی
سینه و تقاضا منته حدیث -

آطم یازاری قاتمها منته آقبازی نامه سنده بکوه اوله و قی ماکر باشنده آناه تغرفنامه سی برده جاتی و غیره و غیره

صورت

دوره آقبازی ناخیزسی داخله و نالوستانه کله فایزنده اجتماع ایدیه استخاص معلوم به ملاقی اولم بونف
نالوستانه کله استانبولده کوند ریلیم بکر دکیوه آلتی وارو تحصیل آری اولده جبا بچند آیدهای قریبی
آرسله افندیلرله جوارده کلمسه بر طاقم رجال و خلفه مقصد لرینی استیضاح ایتیم هیچ بر مقصد لرین اولان
حقوده متر و عم لرینی مدافع و عرصه ایتیم کله لرینی بیانه ایتیم بوشکل و صورتی معلی اجتماع حالنده
حقوده مدافع ایتیم به کله نغما و حکومتی اشغال بر طاقم نکلندده باره ایتیم جکله جبرینیک شیوعی
ایزیدیک اولدونه تایلر کولمیزنده قاری یا قره انشاء کله ایتیم به کله لرینی سوال ایتیم بونف
کامله اوله ایدیر لر یکی ساعت جریانه ایدیه مذکره نکل خلدوسی پادشاهگر برنده کله ایتیم مصطفی مال
پادشاه طایفی بیار شکلنده جهلا کله استانبولده کتیلیم بکرده باره کله لرینی تقسیم ایدیر لر یکی
در بر لرله بر تشب و تشکیلات پایه رده آطم به کلمه ماکر دونه ذات حضرت پادشاهگر کله لرینی تقویا
و تقویا بیور و کله لرینی سوال ایدیه کله لرینی بقیه بر امدادی اولان لرینی معرا نالوستانه بک بیانه ایتیم در
سوارسی به اولتوز بیارده ایدیه بر اساسه دیرمک صلاحیت و باره سوارسی کله لرینی توانرا استیضاح اولده
بکرک آلدینی تعلیمات بود کله مقصد لرینی تقییب حکومتار باندنده الهی ایتیم قد مسلح آدم واردر بریم
توتی قس اعظمی چرکی و ابانزه اولده اولدیر لیک سوارسی اولدیر لیک بیارده در سوارسی شاندر لرله کله
صورتی شایه اعتماد و کله لرینی بر واکر و ب سولیمدی حق ذات حضرت پادشاهگر بیلد بوجر کله لرینی معلقات
اولدینی کورستمدی و بر طاقم امرل حقیقا و با خلقه اولتومدی استانبولده مهم بر اداره دبه ویا ذواتنه
تعلیمات آلم رده کله کله لرینی شبهه بر اقبویر بوجال ایتیم صورتی طایغیم بیلور نالوستانه بکله اوله ماکر باشنده
جایغره رده صرف نظر ایتیم دائر تعلیمات و صنایح اجرا ایدیه یا خود شتله حرکت اولنور مع لهذا
بر آند شتله طادرا غمه آتی ایموم الزامدر ادره قوت محتاجدر شاندر ایلد بولایسه کور بیلدیم جکله
یارمده بر اقبویر بیلد بیارده سورتا اثر یا بیه قدر دوزجدر استخاص جلیب ایلرله کله لرینی کجه
قاید قدسی خدمت جرت کید بوجیم هر طرفه حکات عسکریه لازمدر بقیه قوت کله لرینی جکله ایسه
سجده قدره کیده قضایری هر ایس بر اقره رده سوار لرینی بر ایسه استعمال و قوت لرینی براره
کوند سوند بزی دها قوی و دها مرتب لرینی ایقاعه مقصد کوردر لرسم در حال دایغیم جکله لرینی
بکرده ابراهیم کله بوجله بر لمان قریب سینه اجتماع ایدیه جکله ایدیر لیک بونف مخالف حقیقه طقت خادمی
بکرده براره کله کله لرینی جرایر المان خدمت جرت نهاد و متدی برنده اولدیر لیک کید بوجیم

Handwritten signature or stamp at the bottom of the page.

آوردن آداب طوتدیرم عکس بر صورتی فخر جلب ایسورم بوکم همدوم
کوره حرکت طیبی - مع هذا بوندک طاعلمی استقبالیه ده فخرتک باشنما
دین مداخله سن جلب ایتمه من اوزده عملیاتیه اسقالطری ایسورم بر صورتی حرکت ایسه
اسرواشاین استرحام ایسه درق بکک بر اقباعده انظرا بره بر لکفه ایسورم
ایسید لبه کونه کجی دهها این کونه قالدی بجمیل ایسه لم دعیسه اولدیفی ده موند
ایسید لبی باطبع ذات هفتت یار شاهی ادع بجه آبازوند کل دیکر ناموسکا
د آبازوه لوله ساتر اهالیته ده مقدس خلیفه و بادشا همدیه زهولخسه افکار
سیدنیله تجزیه جا همدیه تصحیح اذهاب ایسیرلس و جوب قطعین سکر استرحام
قوت اولده اقباجن نظر دقت عالیه دینه عرصه ایسه علم فواد یاشاند ده
فردا ایسین مواضه کبی مع لکم ایسیرلس عرض لزوم کوریم

Adapazarı olayları ile ilgili Adapazarı kaymakamlığından alınan
ve İzmit Mutasarrıflığına Dahiliye Nezaretine gönderilen 20 Teş-
rin-i sani 35 tarihli telgrafname

کتابخانه ملی و اسنادخانه ایران
۸۴
۱۳۶۶

کتابخانه ملی و اسنادخانه ایران
کتابخانه ملی و اسنادخانه ایران

مقدمه چکر گریه کرد

- ۱- [تاریخچه] در این کتاب به بررسی تاریخچه و اهمیت این علم پرداخته شده است. این علم در گذشته به عنوان یکی از علوم مهم و مورد توجه بوده است و در حال حاضر نیز جایگاه ویژه خود را حفظ کرده است.
- ۲- [اصول] در این بخش به اصول و مبانی این علم پرداخته شده است. این اصول به عنوان پایه و اساس برای درک عمیقتر این علم در نظر گرفته شده است.
- ۳- [تاریخچه] در این بخش به تاریخچه این علم پرداخته شده است. این بخش به بررسی تغییرات و تحولات این علم در طول زمان می‌پردازد.
- ۴- [اصول] در این بخش به اصول و مبانی این علم پرداخته شده است. این اصول به عنوان پایه و اساس برای درک عمیقتر این علم در نظر گرفته شده است.
- ۵- [تاریخچه] در این بخش به تاریخچه این علم پرداخته شده است. این بخش به بررسی تغییرات و تحولات این علم در طول زمان می‌پردازد.
- ۶- [اصول] در این بخش به اصول و مبانی این علم پرداخته شده است. این اصول به عنوان پایه و اساس برای درک عمیقتر این علم در نظر گرفته شده است.
- ۷- [تاریخچه] در این بخش به تاریخچه این علم پرداخته شده است. این بخش به بررسی تغییرات و تحولات این علم در طول زمان می‌پردازد.
- ۸- [اصول] در این بخش به اصول و مبانی این علم پرداخته شده است. این اصول به عنوان پایه و اساس برای درک عمیقتر این علم در نظر گرفته شده است.
- ۹- [تاریخچه] در این بخش به تاریخچه این علم پرداخته شده است. این بخش به بررسی تغییرات و تحولات این علم در طول زمان می‌پردازد.
- ۱۰- [اصول] در این بخش به اصول و مبانی این علم پرداخته شده است. این اصول به عنوان پایه و اساس برای درک عمیقتر این علم در نظر گرفته شده است.
- ۱۱- [تاریخچه] در این بخش به تاریخچه این علم پرداخته شده است. این بخش به بررسی تغییرات و تحولات این علم در طول زمان می‌پردازد.
- ۱۲- [اصول] در این بخش به اصول و مبانی این علم پرداخته شده است. این اصول به عنوان پایه و اساس برای درک عمیقتر این علم در نظر گرفته شده است.
- ۱۳- [تاریخچه] در این بخش به تاریخچه این علم پرداخته شده است. این بخش به بررسی تغییرات و تحولات این علم در طول زمان می‌پردازد.
- ۱۴- [اصول] در این بخش به اصول و مبانی این علم پرداخته شده است. این اصول به عنوان پایه و اساس برای درک عمیقتر این علم در نظر گرفته شده است.
- ۱۵- [تاریخچه] در این بخش به تاریخچه این علم پرداخته شده است. این بخش به بررسی تغییرات و تحولات این علم در طول زمان می‌پردازد.
- ۱۶- [اصول] در این بخش به اصول و مبانی این علم پرداخته شده است. این اصول به عنوان پایه و اساس برای درک عمیقتر این علم در نظر گرفته شده است.
- ۱۷- [تاریخچه] در این بخش به تاریخچه این علم پرداخته شده است. این بخش به بررسی تغییرات و تحولات این علم در طول زمان می‌پردازد.
- ۱۸- [اصول] در این بخش به اصول و مبانی این علم پرداخته شده است. این اصول به عنوان پایه و اساس برای درک عمیقتر این علم در نظر گرفته شده است.
- ۱۹- [تاریخچه] در این بخش به تاریخچه این علم پرداخته شده است. این بخش به بررسی تغییرات و تحولات این علم در طول زمان می‌پردازد.
- ۲۰- [اصول] در این بخش به اصول و مبانی این علم پرداخته شده است. این اصول به عنوان پایه و اساس برای درک عمیقتر این علم در نظر گرفته شده است.

اول در دفاع مردم ايراني در عهد افشار و استبداد سلاطین سفاک و بزهکاران استبداد افشاري نقيب افشار
بر شجاعه و نمايه ايتماد و در
کيفيت انديشه و تدبير و زور و ايمان انکار ساطقيه اين و عادات و رنج ميقني و زور و قوی دنده نماست
اسم و خصوصيات کوزه افکار و زور و ايمان و شهادت مقامات نقيب ايرانيان و دانش و کتاب افشاريت
تقسيم کلمه تفصیلات و تفصیلات افشاري افشاريت . نظام همکاران و روشها و نيات افشاران باشد .
سید محمد باقر افشاري افشاري و سرافراز افشار . افشار و افشاران افشار افشار

محمد باقر
افشار

Yunanlıların desteğinde yerli rum ve ermenilerin Bursa, Kocaeli, Yalova bölgelerindeki mezalimleri ile ilgili 3 Teşrin-i sani 336 tarihli Sadarete sunulan Harbiye Nezareti raporu

حربیہ نظری جمال پاشا طرف سے

معدومہ چارکیہ لریہ .

آئیہہ جیہ سندہ سالانہ معلومات از میر فرمانہ اشغال فورتک کیسکے فورتکدہ اولیئتی وجیہ نکدہ لہر کونہ بر مقدار عسک و جویا و مواد تعمیر سو فی ایل
تفویہ ایپلکدہ اولیئتی دیاقبندہ بر فرمانہ لغرضہ اشغال ایپلککے کوسر بیور . جو معلومات ارفقندہ و توبہ و توبہ بیلہ بیلہ کیسکے فورتک فورتک اولیہ ایپلککے
جزال میلککے نامیانہ اعجازا بونا لیلکے بر تجاوز نہ بر اھمال دیر سداک بیلہ اشغال فورتک تفویہ نہ بر معنا دیر بیور . اھمال کدہ بونا لیلکے . بزرگہ .
جزال میلککے امریہ تابع اولیہ بر تجاوز نہ بولونامہ ہفت دور . فقط پادشہ و ضعف سیاسیہ نکدہ کسی لہر نہ بر تبدیل حالہ در حال تجاوز نہ کیسکے
بعضہ امور و افعال اھلک ایپلککے شمسیدہ حاضر لاغفہ اولیہ قلمیہ شہہ فالما یور . متاخر و ضعف و سرائلی المزی قوتی و اھمال کدہ بر قسمی نامیانہ
اولیئتی ایچوہ بولہ بر حالہ بونا لیلکے قار سوسدہ تماما غیر مساعد و عاجز بر وضعیہ فالہ ہفت . دولہ اشغال کدہ بزی بونا لیلکے قوتی یا اھمال
اوردہ بالکے نامزدہ و قاری قاری بر اھمال کدہ نکدہ فورتک بھمال کدہ . بولہ بھمال کدہ قار سوسدہ حق قوی و ملک قوی مدافع و ستر دوز
عاجز فالما ایچوہ قسبان لندہ و تیار مافہ اتھاری فروریہ . جزال میلکے لھرائی طرف ایچوہ وہ تجاوزی حرکات ایلہ بار لویہ اتھی استھالیہ و سنج
اجتہادی . اھلک بھرقہ نکدہ اشغالیہ نظر اھمال کدہ ۱۷۱۷ لھرائی کدہ لھرائی کدہ سبب و لکسزیک آئیہہ جیہ سندہ اھمال کدہ قوتی بولہ رادائیہ
اولیئتی کی لھرائی کدہ قوتی کدہ و اھمال کدہ بولونامہ . بولہ بھمال کدہ اشغالیہ ایچوہ ایچوہ ایچوہ . اولیہ امور و زمانہ صرفت کدہ اولیہ .

حربیہ نظری

۱۷۱۷

[Signature]

Harbiye Nazırı Cemal Paşasının Sadaret'e sunduğı 3 Teşrin-i'sani
335 tarihli Milne Hattı meselesinden doğacak tehlikeleri izaret
eden raporu

الملك

محمد
باشا

بسم الله الملك اذ عزمه اولاد منقحة به بوناه اشغال التذ انفا ابيور . بومظفروه اليوم ساكنه بوناه مساهم وتوكل اهاله به بوناه
تلك دوات معدمه فابور . بوناه فتمت به دولتي بوردتي ترك ابد مرا جرمه بومر اولاد فتمت ايد . مراجعت دستفالت باعش اولاد به تلامشاني به
مقتله موجود كويور . وبالطبع بومر به عودت ايه بومر .

لا بترجيه بومر جرمه قدر بوناه حرمها اشغال برعمه ودر حيزه ديكه فانه بي ملكه شونجي اوعا اولاد بيلير . فقط بونك بيليه ورجيمه نه رسا ياه اعمار وديكي
مناجج نال . . . يارس صلح فونفر اشك فزاري بيليه نه اميرال فالطرب فونفر ده بوناه اشغال ايجومه برسا حد تحيد ايميه ايد . ميراليلير بونكا
ناج فالبير ده دعان وشرايط متاكره تلك المزي فونفر باغلاسه اولادنه بالاستفاده اشغال المزي آل بيليكه ونسبتن برمونه نه توسيع ايلير .
يارس صلح فونفر اشك مفرا نه رعائتكم اولادنه بوناه بيليره فانس بونوكي تحيدك باينجي زور . اوروشي حيا قبول . . . .
شوهاده بونوكي تحيد باينجي بومر ده اعمار تحيد اولادنه .

آيينه شجاعتك اشغال التذ بوناه فشمك يانك بوناه فونمانه برنك ايدوه انكيز ورا فونفر طرفنه مشرلا اشغال فاطم فانس بومر ايجومه ملكه بوناه
اولاد بومر . فقط بونك ده بومر همزي نسبه نه زباده بوناه ونا ياليد فونديك تصاونه حماقت فكري اورنه اولاد اشغال ده درده .
نجا اولاد نه دي بيلير كره بونكيد ، وفتح اولاد نه همقنه لغاد نه ايجومه بومر بيليكه فونفر ايديكه حاله همقنه باشغال ، مجرد برمور اذ اولاد
ايجومه قبول و تصيد ايه بومر . امر واقعك بكونه تحيد فونفر ده اولاد بيلير كره صلح مفرا في اورنه نه ده هانز نايز اولاد اشغال باذ كيفيك مجلس اولاد
بالذكر بونكره ربه اذ اولاد فونفر اولاد نه بومر اولاد نه همقنه اولاد نه كره (صلح بومر)
جنا بونكره

Harbiye Nazırı Cemâl Paşasının Sadaret'e sunduğu
5 Teşrin-isani 1335 tarihli Milne Hattı meselesi ile ilgili
Li raporu

ماده ۱۰۰ معادله در معادله های جبرده و غیره بر دو پوست سببیا

۵۰ شماره قواعد و اولاد

۹۰ قواعد و قضایای هندسه

۸۰ قواعد هندسه

۷۰ قواعد هندسه

۶۰ قواعد هندسه

۵۰ قواعد هندسه

۴۰ قواعد هندسه

۳۰ قواعد هندسه

۲۰ قواعد هندسه

۱۰ قواعد هندسه

۰ قواعد هندسه

ماده ۹۹ از مضافات و افزودن الحاقه لری و تمامه نظامیه سلاطین قاجاریه این کتاب تقدیر از تمامه علمای ماسلمان است

ماده ۹۸ از مضافات و افزودن و مضافات هندسه بر دو پوست سببیا بر دو پوست سببیا

ماده ۹۷ از مضافات و افزودن و مضافات هندسه بر دو پوست سببیا بر دو پوست سببیا

ماده ۹۶ از مضافات و افزودن و مضافات هندسه بر دو پوست سببیا بر دو پوست سببیا

این کتاب قسم

قادر و درجه است

ماده ۹۵ قرائت نظامیه جزو تمام باطل است

۹۴ قواعد هندسه

۹۳ قواعد هندسه

۹۲ قواعد هندسه

۹۱ قواعد هندسه

۹۰ قواعد هندسه

۸۹ قواعد هندسه

۸۸ قواعد هندسه

۸۷ قواعد هندسه

۸۶ قواعد هندسه

۸۵ قواعد هندسه

۸۴ قواعد هندسه

۸۳ قواعد هندسه

۸۲ قواعد هندسه

۸۱ قواعد هندسه

۸۰ قواعد هندسه

۷۹ قواعد هندسه

۷۸ قواعد هندسه

۷۷ قواعد هندسه

۷۶ قواعد هندسه

۷۵ قواعد هندسه

۷۴ قواعد هندسه

۷۳ قواعد هندسه

۷۲ قواعد هندسه

۷۱ قواعد هندسه

۷۰ قواعد هندسه

۶۹ قواعد هندسه

۶۸ قواعد هندسه

۶۷ قواعد هندسه

۶۶ قواعد هندسه

۶۵ قواعد هندسه

۶۴ قواعد هندسه

۶۳ قواعد هندسه

۶۲ قواعد هندسه

۶۱ قواعد هندسه

۶۰ قواعد هندسه

۵۹ قواعد هندسه

۵۸ قواعد هندسه

۵۷ قواعد هندسه

۵۶ قواعد هندسه

۵۵ قواعد هندسه

۵۴ قواعد هندسه

۵۳ قواعد هندسه

۵۲ قواعد هندسه

۵۱ قواعد هندسه

۵۰ قواعد هندسه

موسسه عالی علمی و فرهنگی

تهران

برنامه بودجه	۱
بزرگداشت و یادگاری	۱
مجلس	۱
حساب	۱
معاونت	۱
یگانگی	۱
بزرگداشت	۱
احصاء	۱
تاریخ	۱

- ماده ۱۶: قرار قضایی برای فرمانداری و معیت مناجاتیه امر برادران و اهل خانه و تقاب و نقد استقامت ایدر...
  - ماده ۱۷: تجسیدات و راهبرستان و لوازم سازه حربیه و کربه و زائران و ابناء لرزه و اعطای...
  - ماده ۱۸: استواران نام و احوال اقصانه لیسنت و کلام مامور در...
  - مجلس عمومی استقامت و تقویت تعاضد اهلان از راه استواران نام و احوال و معیت از راه ایستقامت...
علیه ناطری	محمد باقر	دفعه ناطری و کورن	شیخ الاسلام	صدر نظام و حاج محمد ناطری
رشدی	محمد باقر	پیش در کمال	عبدالله	دعای غریبه
مالک ناطری و کلی	دعای و کورن ناطری	عماد زنت	محمد و زینب ناطری	نافعه ناطری
رشد			عبدالله و زینب ناطری	محمد
معاونت ناطری				

Kuvay-ı İnzibatiye Kararname süreti (Kuvay-ı İnzibatiye'nin-
Tesisat-ı ahkâmı umumiyesi)

11